

Viața Românească

15 IUN 1973
1973

Univ. "Petru Maior" Tg. Mureș

0868712613

✓
✓ 35640

BIBLIOTECA UNIV. PETRU MAIOR
FARMACIEI
Tg. Mureș, Mureș (Cluj)

Viața Românească

Revistă literară și științifică

Directori: C. STERE și Dr. I. CANTACUZINO

22. OCT. 2019

I AȘ I

Redacția și Administrația: Str. Golia No. 52

1908

Luminița

Primăvara se începuse cu secetă mare. Se roșiseră livezile ca arse de brumă, iar dealurile erau pământ gol. Vitele zbierau pe cîmp ziua, răcneau prin curți noaptea, iar oamenii își plecașeră capul adînc în piept. Bucatele se scumpiseră foc, de nu te puteai apropia de ele, ș'aici, în satul de munte, erau și mai pîpărate.

Dela Paști pînă la Rusalii odată, numai s'a îndurat ceriul să se întunece și să asvirle cîtiva stropi mari, grei, rari. Și făceau popii slujbe de ploae la toată liturghia, și se rugau oamenii cu ochii uscați.

Dar dela Rusalii ceriul se căptuși deodată cu nori grei plini de întuneric și de vijelie. Și pădurile de brad începură să vuiască adînc, ca o cădere puternică de ape mari. Ș'un fulger s'aprinse 'n înălțime, din Pleșa pînă 'n Măgura, zvicni în toată lungimea lui, și întunericul începă să se coboare și mai tare. În noaptea aceea din Marția Rusaliilor mulți creștini vor fi priveghiat numărînd trăsnetele ce se sloboziau cînd ici, cînd colo, cu detunături clocotitoare prin păduri și stînci.

Dimineața ploua încă, și oamenii se adunau cîte doi-trei la vre-o portiță acoperită și povesteau.

Pe drumul strîmt, plin de holovani, care duce spre dealul cu cîteră neagră, este-o căsuță de birne, puțină de s'o cuprîndă șese oameni în brațe. Căsuța e răslețită de sat, pe deal în sus, de nici popa nu merge la Bobotează cu crucea acolo. Cantorii au scornit vcslea, că femeia de-acolo zăvorăște ușa, și stă închisă, cîtă vreme umblă popa cu botezul prin partea aceea de sat. Vrodată cine știe cum va fi fost, dar acum baba Mîia zăcea de mult pe pat, și nu mai vorbea nime de dînsa, ca și cînd n'ar mai fi pe lume.

Noroc avea cu fată-sa, cu Salvina. Aceasta era fată bătrînă, trecuse de treizeci și cinci, dar apucase să rămînă așa nemăritată.

Ploaia dela Rusalii aduse bucurie și 'n casa lor. Ce-i drept n'aveau finațe, n'aveau sămănături să se usuce, n'aveau vite să moară de foame. Dar avea Salvina două brațe tari ș'acum va căpăta de lucru pe la oameni.

Că 'n timpul cît ținuse seceta, babei Mîia i se uscă și gîtul și pieptul, iar din adîncul măruntaelor i se stîrnea ceva ce-i aducea ameteală la cap. Salvina n'avea unde să muncească, n'o

chema nimeni, și de cerșit nu putea să cerșască. Și dacă nu muncea fata, cine amarul să se 'ngrijească de-o femeie bolnavă, bătrână?

Cînd îi întindea mălaiul, Miia de trei ori pe zi clătina încet din cap că nu-i trebuie, și numai a patra oară imbuca ceva. Și ochii ei înconjurați de peliță zbircită, vineție, priveau nemișcați, dulcegi, plini parcă de-o apă alburie.

Zicea de multe ori: „Doamne tu fată, că rău inghit“. Și după ce fata nu-i zicea nimic, după un răstimp întindea din gîtul plin de vine și de oase, și mai zicea o vorbă: „oare nu s'a inourat afară?“

Și citeodată fata trebuia să ese să privească ceriul. În răstimpul acela dintre Paști și Rusalii, lumină nu s'a aprins în căsuță la celea două femei. În trei Duminici a cumpărat Salvina sare de cite patru bani, odată oțet de cinci, ș'atita le-a fost tot tirgașul.

Era în casă o luminiță, o luminiță de ceară, pusă impletită pe-o cruciuliță afumată de lemn, pe care nu se mai cunoșteau sfinții. Dar luminița aceea n'o aprindeau. O păstrau pecînd va fi să moară baba Miia, să aibă și ea ce ținea în mîna ca să-și vadă calea luminoasă cînd va pleca pe drumul de veci.

Și nici nu aveau lipsă s'o aprindă. În căsuță n'aveau de ce se împedeca. Cele două lăviți înguste erau lingă pereți, o lădiță într'un unghet, patul era bătrîna în el, iar masă nu aveau. Cele trei icoane, cu sfinți desnădăjduiți care se strîmbau ca 'n muncile din iad, atîrnau de pereți, și nu le făceau val.

Baba Miia nu s'a ridicat de pe oase de vr'o doi ani. Cite odată avea junghiuri adînci, „se petrecea“, cum spunea fata, apoi iar se liniștea.

Dar în vremea aceasta de secetă, hrănită rău, Miia slăbi și mai tare din puteri. Durerile îi veniau mai des și de multe ori, în chinurile ei, întindea mîna, holbînd din ochi după luminiță.

Fata i-a adus pe popa s'o grijească, s'o împărtășască cu cele sfinte.

Da-i venea ei așa numai să moară, ci nu murea.

La Rusalii, cînd se 'ntunecă, bătrîna zise:

— „Are să ploae, fată“.

— Da, are să ploae l, zise aceasta.

Și cînd cei dintâi picuri izbiră pe coperișul de șindilă, ca un ropot dulce, ca un cîntec sfînt, cele două femei tresăriră:

— „Plouă“, zise Miia.

— „Plouă“, zise Salvina, și deschise ușa să intre în casă mirosul ploii.

Bătrîna a stat un răstimp ș'a ascultat. Apoi își măsură o cruce largă—neregulată. Cînd începură să se descarce trăsnetele unul după altul, ca dărîmări de stînci prăpăstioase, baba Miia își măsoară altă cruce și zise: „Inchide tu, fată, ușa. Are să vre-muiască“.

Ș'a închis fata ușa, și s'au culcat amîndouă în lumina fulgerelor.

Dar ploaia vr'o patru zile n'a mai conținut. Cite-odată scăpau de după dealuri vinturi mari, ce duceau spre Pleșa grămcezi mari de nori, ca niște turme de dihăni și de uriași, negri, vineși, minioși, înceștați, unii într'alții. Cite-o ruptură de cer răminea albastru, înalt, dar îndată alergau alți nori să o astupe. Și vintul se opria apoi, și ploaia începea să cadă acum mărunță deasă.

Baba Mîia și cu fată-sa așteptau-așteptau să se'nsenineze. Se'mpușina mălaiul, trebuia faină și Salvina văzu că totuși trebuie să dea creșterii pe lapte. Mă-sa abia mai sufla și bucată uscată în zădar i-ar mai fi dat.

Ochii bătrinei în cele două zile din urmă i se îngălbinișeră pe la alb. Rotunzi, mici, priveau țință, și sămăneau acum ca ochii unei cucuvăi.

I-a adus lapte ca astăzi, și ca mine Salvina a căpătat de lucru. Era și vremea, căci fata se asprise tare. Vorbia răstit cu bătrina din firea ei, căci era scurtă și zmîncită la vorbă, dar în zilele din urmă era tot minioasă.

Dimineața i-a pus ulcica cu lapte lingă pat, a luat luminița de pe cruce, și o așezase cu cîteva chibrite, lingă ulcică.

— „Iacă aici lapte. Aici ai și luminița și chibrite“.

— Bine maică, bine. Să-ți ajute Dumnezeu“, zise bătrina, cînd fata eși pe ușă.

Abia se duse Salvina, și Mîia luă ulcica, și deslipindu-și buzele sorbi odată, de două ori, de trei ori. Și băutura albă părea că trece—în drumul său în jos—peste podete, părea că se adună în gropi și se varsă apoi mai departe,—așa ghiolcănea.

Și Mîia deodată se simți mai bine. Se ușurase și i se muieră parcă toate oasele.

Afară ploaia încetase de cu noapte, dar vremea nu era senină. Nori negri mari, petece de nori mai luminoși tot călătoreau dela apus la răsărit. Vîntul numai în răstimpuri depărtate șuera în vr'un brad prin apropierea căsuții, apoi iar tăcea dintr'una.

Din pat pe ferestuța baba Mîia vedea afară. De cîte ori n'a privit ea prin ferestuța aceea! De cînd n'are ea alta de făcut decît să se gîndească, să privească pe ferestuța, și să-și aștepte moartea.

Și de multe ori gîndul ei colinda departe, cu zeci de ani în urmă. Iși amintea de tot ce-a văzut, de tot ce-a pățit în viață. Dar iată, acelea, ca și cînd n'ar fi fost. Ca norii cari trec pe cer tirindu-și umbra pe pămînt și se duc să nu se mai întoarcă. Și eată c'a rămas numai cu fata! Dar și fata, ca și cînd n'ar fi. Ea se duce la lucru dimineața și vine sara, și cite-odată nici sara.

Și în necurmatele zile de boală, părăsite, baba Mîia privea cu dragoste, cu sfințenie la luminița de ceară. Iată că luminița aceea e singurul sprijin care n'o părăsește niciodată. Ea o păzește acum și va ajuta-o în ceasul cel din urmă. Și bătrina suspina de multe ori: „Sfîntă luminiță, sfîntă ceară, sfînte albine!“

Ani întregi trecură de cînd nu s'a mai putut duce la biserică. Dar tot mai știa din ce spunea popa, din ce spunea diacul.

Și mai mult, în boala și singurătatea ei, baba Miia la lucrurile acestea să gîndia. Iși inchipuia cum are să fie iadul cu dracii, cum are să fie raiul cu sfinții. Iadul? D'apăi întuneric beznă, de să nu-ți vezi mina. Și prin întuneric cozi și ghiare de draci, cari prind pe creștin și-l duc la căldarea cu smoală să-l opărească, Doamne ferește! Iadul? O, Doamne-Doamne! D'apăi bivoliu împungaci, ce-ar lua în coarne femeile nelegiuite și pe uci-gașii de oameni! Doamne ferește, Doamne ferește—suspina bătrîna.

Dar ea n'avea s'ajungă 'n iad. Pe ea va prinde-o sfîntul Petru de mină, a sprijini-o să nu cadă, și va întreba-o: „Tu ești baba Miia?” Și ea va zice:

— Eu, sfînte Petre.— „Cea de-a avut o fată una Salvina?” va zice sfîntul.— „Da, eu!”— „Ce-a de-a bolit vreme multă de tot?— „Da, eu!” Ș'atunci sfîntul Petru va zurea din chei și va găsi pe cea potrivită. Se va deschide poarta și sfîntul Petru îi va arăta locul de hodină, în iarbă înflorită supt un măr cu mere aurii.

Nu, ea nu va apuca în iad! Ce-a făcut ca să meargă în iad? Și are ea luminița aproape. Cînd va simți că i se ridică nodul în gît să-i oprească răsullarea, aprinde luminița, sfînta luminiță de ceară. Ș'atunci chiar de ar vrea s'o răpească cornorații, se vor imprăștia.

În chipul acesta baba Miia își făcea o mulțime de icoane. Și totuși vremea îi trecea destul de greu.

Dar astăzi,—după ce bău laptele până 'ntr'un picur, nu-i veniau gînduri de-acestea. Astăzi privea dornică prin fereasta căsuții, și-i veniau gînduri copilărești. Uite, cum ar vrea să ese puțin afară. Numai aci înaintea ușii: cînd a trece norul de pe soare, să cadă lumina pe ea! Ba nu, ar vrea să meargă și mai departe. I-ar plăcea să se coboare în sat, să vadă cum mai stă satul. Să-l vadă pe popa și să-l întrebe de sănătate. Să se 'ntilnească cu două batrine din vremea ei—Anuța și Zamfira—, și să le întrebe: „Da, voi ce mai faceți?” Și ele să zică: „D'apoi ce să facem? Iacă!” Și să meargă mai departe pe uliță să vadă biserica. Mare și frumoasă biserică! Să se 'ntilnească cu oameni cari i-au fost vecini până a stat și ea în sat. Și oamenii să zică: „Ce-i vecină? ai mai venit la vale?” Și ea să zică: „Mai!”

Tot așa să umble pe uliță pe unde n'a umblat de mult și oamenii să zică: „Iată și baba Miia”. Iar copiii și cei mai tineri să 'ntrebe: „Mamă, cine-i bătrîna aceea?”, și femeia să zică: „baba Miia, cine să fie!”

Gînduri de acestea îi veniau astăzi. Și nu erau gînduri goale, erau gînduri vii, erau icoane. Și nu icoane răci, icoane așa de călduțe, de baba Miia le simțea căldura ca o mîngiere la inimă. Și cerca să se învîrtă 'n pat, să poată vedea mai bine pe fereastă.

Nu, astăzi nu se gîndia la iad și la raiu. Azi, după ploaia ce 'nverzise cîmpul, ar fi vroit să mai fie odată fată mare să pască vitele pe munte, să pășască pe frunzele uscate, umede acum, să prindă cu mina de-o creangă, și picurii rămași pe frunze să cadă stropindu-o pe obraz, pe ie, apoi să ese pe culme, la luminiș, să toarcă și să privească vitele cum pasc, și sara să vină acasă cu vitele sătule cum is dobele. Se mai cugeta cît ar fi de bine să mai umble ca pe virful măgurii, pe Frasinul, după fragi de pădure. Ce fragi se fac mai ales pe Frasinul: „buricul deștiului“ de mari.

Ori să aibă ea acum niște pere dela dascălul ce-l bătrîn din grădină. Ce pere! Cumu-i ceara. Numai dascălul are pere de acelea în sat.

Și cum să gîndia așa la cite toate, baba Miia simțea că se face tot mai ușoară. De la o vreme i se păru că nici nu mai stă în pat. Și pipăi bine scîndurile. Apoi, ușoară de tot, iată că sta așa și nu se mai putea gîndi la nimic. Dar era bine. Las să fie, că nu-i rău. Au durut'o pe ea destul oasele, au tăiat'o destul junghiurile ca și cu săbiu ascuțite. Acum așa călduță, ușoară și fără dureri stă, și ochii parcă-i, rid. Și'n casă e o liniște așa de bună. Și soarele se uita chiar acum deodată prin cele trei ferestufe. Uite, ce pulbere de lumină!

Deodată însă baba Miia schimbă ochii, și-i umplu cu spaimă. Simțea cum vine ceva, ceva rece și greu ca o povoaară strivitoare. Intinse mina, dar n'ajunse luminița de ceară. Se oțări cît putu, dar luminița căzu pe podele. Junghiul ce-l simțise o prinse, o 'ncîrligă, dar bătrîna se zvîrcolea mereu s'ajungă luminița de ceară. Așa, frămîntîndu-se, căzu pe podele și muri, cu mina întinsă după luminiță.

Dup' o grămadă de vreme, acum se coborise mai întăiu din pat.

Și prin cele trei ferestufe lumina albă cădea mereu în casă, apropiîndu-se tot mai tare de pat. Lumină acum trupul țapăn al Mii, ulcica răsturnată, și luminița de ceară, de care n'a avut parte bătrîna.

I. Agirbiceanu.

Thomas Carlyle

În mișcarea simbolistă din literatura modernă, asupra căreia am aruncat o scurtă ochire în două numere precedente ale „Vieții Românești“, precum și în o întreagă mișcare filosofică contemporană, începînd cu Nietzsche și continuînd cu idealismul școlii franceze, în special cu Gaultier, influența lui Carlyle e covârșitoare.

Metoda lui zice Ed. Barthélémy ¹⁾ a fost adoptată în întregime și cu entuziasm de cei ce și-au propus acum cîțiva ani să reînviască arta și poezia, și au creat așa zisul simbolism. Grație lui, simbolul nu mai e privit ca un procedeu, ca o idee abstractă, ci ca o formă de cugetare izvorită dintr'o adîncă nevoie sufletească, din nevoia de a exprima acea parte ce se dezvoltă inconștient și constituie adevărata personalitate a individului, principiul activității sale proprii, sub nămolul de idei făcute gata, de judecăți curente, primite fără control, prin educație și instrucție, de la mediul încunjurător, dela generațiile precedente și dela contemporani.

Și dacă astăzi Carlyle nu mai ridică în jurul său acea suflare fierbinte de adorațiune, acea mișcare de tînr entuziasm, ca în anii 40 ai vieții sale, cînd o celebritate tîrzie l'a sfințit poet al cugetării omenești, dacă glasul său nu mai găsește răsunet în suflete, ca glasul unui „erou“ ce întrupează cugetarea și aspirațiile vieții sociale dintr'o epocă, așa cum s'a întîmplat acum vre-o 25 de ani în urmă, cînd cu mișcarea simbolistă, el rămîne totuși un geniu prietin cugetării noastre, în care vom găsi supt aparența de misticism și profetie inspirată, tendinți foarte pozitive, potrivite cu cultura noastră din ce în ce mai științifică, cugetări îndrăznețe și largi, ce nu jignesc criticismul nostru acut, deși sînt idei generale ce s'au realizat dintrodată, printr'un fel de viziune interioară (insight), printr'un fel de divinațiune filosofică, în loc să fie deduse încetul cu încetul, plecînd dela ideile senzibile, pentru a se ridica pe nesimțite prin *analiza* metodică și coordonarea cunoștințelor pozitive, până la ab-

1) Revue des Idées 15 Mars 1906, Méthode de Th. Carlyle.

stracțiunile înalte, cum se cere omului de cugetare din vremile noastre.

Sufletul nostru, deprins cu precizia științifică, cu laconismul rece și exact al tuturor științelor, chiar cele filosofice, poate fi nedumerit față de acest filosof, cu inteligența plină de avânt liric, care în domeniul așa de restrins din realitate, ales tot atât de departe de dogmatismul teologic ca și de cel științific, întrebuintează, pentru a-și nota observațiile, cuvinte mari, expresii mistice, ca „Legile universului“ „Justiție eternă“ etc.; sau își revarsă cugetările în stilul înflăcărat al unui inspirat, în stil exagerat, plin de lirism politic, apostrofe și exclamații!... Cititorul modern poate fi izbit, scandalizat, ca Taine odinioară, când a întâlnit în domeniul istoriei, în domeniul faptelor pe care le cunoștea atât de bine, în „Istoria Revoluției Franceze“, capitole ca: *Astraea redux*, Petiție în hieroglific, Broglie zeul războiului etc.; dar nu poate să nu fie și impresionat de dorul pe care-l are Carlyle de a lega grija științifică a exactității cu preocupările sale morale, grija de a nu pierde contactul cu realitatea, oricare ar fi domeniul speculațiilor sale, pentru că la el simțimentul sublimului stimulează simțul realului, fiindcă se interesează de viață, intră cu simpatie în amănunturile lucrurilor, pentru că din ele să scoată generalizările lui cele mai îndrăznețe. Inzestrat cu o sensibilitate violentă, el privește realitatea împins de această stare de sensibilitate, dar o interpretează cu exactitate aspră și înțelegere științifică¹⁾. Din sensibilitatea aceasta își ia cugetarea lui calitățile și defectele. Dezvoltarea istorică a personalității lui nu pleacă, după cum socotește Taine, „dela o simplă concepțiune filosofică, pentru o ajunge la o stare extremă și violentă“. Omul, așa cum ni se înfățișază în *Sartor Resartus*, în capitolele în care se desfășoară drama cugetării sale, ce caută să se realizeze și să se precizeze, așa cum ni-l înfățișează biografului și în special Ed. Barthélémy (Thomas Carlyle, *Essai biographique et critique*) nu e un extatic lipsit de mijloacele de a-și defini viziunea. „Faptul“, în operele sale, e totdeauna prezent, ca ceva nereductibil și concret, sub toate denumirile sale mistice și teologice, dar el e observat de o individualitate cu sensibilitate deosebită și imaginație extraordinară. „Nu se poate despărți ideea de omul ce a cugetat-o“, zice Carlyle, și în adevăr toți cei ce-l citesc, toți cei ce scriu despre el, sint bintuiți de personalitatea lui violentă în care: „un flot de passion fumeuse arrive en bouillonnant dans un cerveau qui regorge et le torrent d'images déborde et roule avec toutes les boues et toutes les splendeurs...“

Mal ales când citești *Sartor Resartus*, simți chiar nevoia de a cunoaște înfățișarea materială, chipul aceluia Teufelsdröckh, în care arde focul Gehenii, și în care o teorie de demoni se zbat și-l îndeamnă să-și verse blestemele în declamații, ca Byron și

1) Ed. Barthélémy, loc. citat.

toți romanticii de pe vremea lui, și care totuși „tace și-și mistue patina, ca un cămin ce și-ar mistui propriul său fum“ Și nici nu se putea să poarte o altă mască, un asemenea om, decît acea cu care ni e înfățișat în portretele sale: o frunte ce ar fi căzut parcă sub greutatea gândurilor ca o streășină pe ochii mari, arzînd în lacrimile mistuite de focul lăuntric, de care ne vorbește Teufelsdröckh, pe cînd privirea lor e fixă și ascuțită; două cute adînci în jurul gurii, în care pare că a împetrit amarăciunea pe vecie, iar buzele strînse într'o tăetură energică a gurii, parcă se'nfioară și tremură în sfortărea lor de a cetlui adînc „cele ce erau înmormintate în inima sa și s'au răvărsat navalnic, fără măsură, ca niște spirite ce ar fi izbucnit din închisoarea de sticlă a unei gărafoare“.

„Inteligența, zice Carlyle, e rezumatul *valorii* omului“, sau, mai precis, cum zice Taine în studiul său asupra lui Balzac: „Operele spiritului nu au numai spiritul ca părinte. Omul întreg contribuie la crearea lor. Caracterul său, educația și viața, trecutul și prezentul, pasiunile și facultățile, virtuțile și viciile, toate părțile sufletului său și ale acțiunii sale își lasă urma în cele ce gîndește și scrie autorul“. Nu vom putea judeca opera lui Carlyle în toată măreția și frumuseța ei, nu ne vom putea explica influența și rolul lui Carlyle în cugetarea modernă, nu vom putea pricepe pe acest mistic, așa cum se cuvine să-l pricepem ca să-l apreciem, cu toată educația noastră pozitivistă și științifică, decît dacă vom cunoaște omul, și ne vom da samă cum se reverberează lumea și viața în cugetarea aceasta, ce a izbucnit ca o stîncă singuratică și nrișă, cu forme bizare, mărețe, fantastice și baroce, din lava arzătoare a sensibilității lui, și dacă nu ne vom da samă cum s'au încheșat diferitele părți și elemente esențiale ale acestei personalități puternice și originale.

Copil cu sufletul sensibil, el a văzut lumina zilei și și-a trăit anii copilăriei într'un sătuleț, dela granița dintre Anglia și Scoția, un sătuleț cu viață violentă, sfișiat de lupte în decurs de veacuri, lupte între Anglia și Scoția, înainte de a se uni într'un regat, prigoniri religioase mai apoi, căci aci dăinuiau ultimile rămășiți ale unei secte de puritani. Sufletul său plăpînd s'a dezvoltat în casa părintească într'un interior puritan sever și rece, peste care se întindea ca o umbră disprețul tăcut al tatălui, totdeauna grav și închis în el însuși, pentru orice ar fi fost o manifestare caldă de afecțiune, pentru orice expansiune sufletească. Copilul tăcut și concentrat, în lungile sale contemplații singuratică, s'a pătruns de misterul vieții în fața naturii, pe cînd maică-sa, cu intenția fină a instinctului de mamă, a sădit de timpuriu în sufletul copilului ei preferat simțimintul viu, cordial și plin de gravitate pentru orice e manifestare de viață, fie ea cît de umilă și neînsemnată. Acest simțimint devine mai tirziu acea „stupeur d'admiration“, acea atitudine de ferventă adorațiune în fața vieții și a puterii de existență în desfășurare, acel dar de a deosebi și a face sensibil misterul nepătruns al

existenții în faptele cele mai obișnuite și mai neînsemnate ale vieții, acel simțimint al *miraculosului existenții*, din care a răsarit concepția lui eroică despre viață, și pe care au căutat simbolistii să-l reinvie în sufletul modernilor.

Adolescent, din acest mediu, în care sensibilitatea lui, atît de înfrînată și lipsită de expansiune, crește și se ascuțește în mod deosebit, el trece în mijlocul unei tinerimi universitare cu educație raționalistă, discipolă al unui utilitarism îngust, întemeiat pe învățăturile lui Bentham, o tinerime «lipsită de simțul măreției și al adîncimii, de simțul a tot ce e divin și uman», fără altă dorință mai caracterizată decît dorința de a parveni, dar lipsită în acelaș timp și de simțul practic atît de necesar după însăși teoriile ei, și stăpînită de mania de a argumenta cu vorbe goale, manie ce nu putea să-i conducă decît sau la scepticism sau la o încredere oarbă în ei însăși, în tot cazul, zice Carlyle, toți trebuiau să fie morți pentru orice aspirație sufletească mai înaltă. Inpotriiva acestor tendinți culturale luptă tînărul Carlyle, și-și manifestă, în scrisori ce aminteau pe Swift, humorul ce trebuia să caracterizeze opera maturității lui. Pregătit însă așa de puțin pentru greutățile vieții sale de fiu de țaran singur și singuratic, cu educația lui universitară și firea lui excepțională, sensibilitatea lui, rînită din toate atingerile cu viața și închisă din ce în ce mai adînc în sufletul lui, crește mereu prin chiar forța împrejurărilor și prin faptul că orice manifestare exterioară îi oprită de voința lui Carlyle, ce se condamnă la un fel de imobilitate exterioară așa că : devine «acel suflet blind, eteric, dar privind în afară așa, de sever neîndurat, aspru și tăios ca dintr'o închisoare de gheață, cu pereții groși», despre care ne vorbește el. Cu ce durere, cu cîte suferinți se străduiește el să-și croiască un drum în acest mediu dușmănos, în care totul lovește sensibilitatea lui și se împotrivesc aptitudinilor sufletului lui, se vede în *Sartor Resartus* (mai ales cap. în care Teufelsdröckh vorbește la drum) care e desfășurarea puternică și impresionantă a unei cugetări încă plină de îndoială și nesiguranță, ce caută cu durere «posibilitatea exterioară care să se acorde cu aptitudinea interioară».

În mijlocul luptelor acestea vehemente cu sine însuși, în lupta tragică cu viața, cu lumea aceasta, în care caută să-și facă și el un drum, dar care îi e închisă „ca o stridie pe care trebuie s'o deschidă cu forță sau cu dibăcie“, viața și tineretea își cer drepturile, și inima tare a îndirjitului fiu de țaran se inmoae o clipă la suflarea dragostei. Sensibilitatea aceea duiosă ce se închidea atît de tainic în sufletul greu batut de valurile existenței și frămîntat de chinurile îndoelii, deodată se desfășoară într'o splendoare luminoasă asupra lumii și a vieții. Armonia, pe care atît se chinase să o realizeze în lume cu slabele-i lumini intelectuale, răsare deodată plină și desavîrșită din dragostea lui. Capitolul din *Sartor Resartus* (Roman p. 155) în care Teufelsdröckh vorbește de dragostea lui cu Blumina, și care e însăși dra-

gostea lui Carlyle cu Margaret Gordon, reflectă ceva din lumina vrăjită ce trebuie să fi fost în sufletul lui Carlyle în acele vremuri ale vieții sale. Această dragoste a tinerețelor sale e ca o strălucire a imaginației sale magice, ca o floare minunată și neprețuită a sensibilității sale rare, care, de atâtea ori rinită, primește și în această împrejurare cea mai grea și mai dureroasă lovitură dela soartă. Margaret Gordon e de familie bună, frumoasă, inteligentă, dar săracă, și sfaturile tutricii sale, care bănuia ceva din romanul cu profesorașul de matematici, ce era pe atunci Carlyle în micul lor orașel, o hotărăsc să rupă legăturile cu el, pentru a se mărita mai avantajos cu „Domnul oarecare”. „Pinzele negre ale nopții se lasară pe sufletul său, pe cind se înălțau zgomotele prăbușirii judecății din urmă, și printre ruine, ce păreau ale Universului întreg sfărâmat în bucăți, se rostogolea, căzind, căzind în spre Abis...” Focul Gehenii arde desigur în sufletul înăbușit al lui Carlyle!... Dar el nu-și cheltuește sensibilitatea în sentimentalism, pe care atit îl disprețuește, nici în *turisme sentimentale*, ca Byron (Child Harold) sau ca Chateaubriand (Itinéraire), nici în poeme satanice (aluzie tot la Byron), sau în nuvele sentimentale, ei, stăpînindu-și durerea și inchizind-o în adincul inimei, îl caută să-și tocească suferința în frecarea cu viața obișnuită, caută să descifreze cu cugetarea lui neexperimentală „liniile roșii și mărețe ale existenței, ca și întunecimile ei nepătrunse „din viața umilă, de toate zilele, și scrie acea unică Filosofie a Îmbrăcămîntei numai cu „talpa ghetelor sale pe pămîntul nesimțitor”, cum se exprimă el.

Dar sensibilitatea aceasta mereu înfrînată, atit de adinc închisă în sufletul lui Carlyle, crește, crește mereu, pătrunde în cutele cele mai adinci ale sufletului, cuprinde întreaga lui fire și reacționează puternic, covîrșitor, asupra cugetării lui, făcînd să scapere ideile ca niște fulgere orbitoare din adîncimile ei, în acea „spontaneitate fatală”, ce e una din caracteristicile talentului său. Această sensibilitate puternică aruncă inteligența lui Carlyle, fără analiză și discuții, deadreptul la ideia generală, esențială, la principiul interior al lucrurilor, și-ii crează ast fel metoda, pe care și-o va perfecționa mai tîrziu cu studiile lui asupra filosofiei germane. Această sensibilitate îl face să caute dincolo de lumea așa cum o concepe știința, dincolo de seria de fenomene, legea lor, ca o forță, ca un principiu cu fință, poetică, filosofică, metafizică, ca un Dumnezeu ce ar fi „o taină, și al cărui nume ar fi idealul”. Sub reacțiunea violentă a acestei sensibilități, cugetarea lui se schimbă în patimă, și el simte din ce în ce, că, cu acest fel de a gîndi, el trebuia să-și conformeze viața numai decit cu ideile, cu prețul oricărui renunțări. După o luptă teribilă cu el însuși, după ce a trecut prin stări de un dramatism măreț, pe care le descrie tot în *Sartor Resartus* (mai ales în pagina cu care incheie capitolul Eterna Negațiune), își echilibrează sensibilitatea prin caracter, prin acordul voinții cu inteligența, ridicînd luptele conștiinții sale până la înălțimea unor pure spe-

culații morale. Toate contradicțiile din sufletul lui se alină. El simte că *Forța* e în el, deoarece prin renunțare el nu mai depinde decât de el însuși, cit despre *Dreptul* său, din moment ce a supus inteligența și sensibilitatea sa autorității valorii morale, acest drept se identifică cu manifestarea forței, iar timpul, clipa prezentă ce i-ar aduce dureri, percepțiuni arzătoare și ar face ca forța și dreptul să difere așa de mult din clipă în clipă, aceasta ar fi numai în aparență, căci cu timpul, în lunga înșirare a evenimentelor și experiențelor, ele se identifică, și fiecare clipă cu experiența ei, fie cit de amară și dureroasă, cu faptele ei, cit de neînsemnate, poate servi ca lecție, și ne poate indica cu ce act al individualității noastre îi putem răspunde. Din viață deci își va lua el substanța ideilor lui, alimentul forței lui, puterea drepturilor lui, căci, după ce a găsit printr'o intuițiune, răpede fulgerătoare, cauza absolută, el caută acum să-i găsească reflexul în locurile relative și vizibile, în care e ascunsă. Cu ce putere de viziune, cu ce dar artistic simte el puterea de viață în „calda ei frenezie”, știe el să o degajeze din frământarea mulțimii în vechia cetate a Londrei și în furnicarul marilor orașe moderne! Iar în jurul acestor focare de viață arzătoare: infinitul, prăpastia necunoscutului! „Acest val de viață ce se rostogolește pe străzi, în amestecul tuturor claselor, a tuturor vrstelor, de unde vine, unde merge? *Din veșnicie înspre veșnicie*”.

Pentru această cugetare atât de singuratică, în mediul cultural, ce era atunci în Anglita, nu se potrivea nici una din formele literare sau filosofice din țara lui. Școala romantică își dăduse ultimele roade cu poezia eroică a lui Southey, Charles Lamb, Thomas Moor, Thomas Campbel. Operele lor erau departe de a avea originalitatea de vederi și varietatea de simțiri ale romanticilor francezi și germani. Nimic nu putea fi mai antipatic lui Carlyle, omul sfortărilor eroice pentru a-și armoniza voința cu inteligența și a rămânea credincios lui însuși cu prețul tuturor renunțărilor, decât lipsa de armonie între acești oameni și operele lor. Southey, sub podoaba strălucitoare a eroilor săi, era un aparător al *Cintului*, biblismul formalist, ipocrit și conservator, ce era pe atunci în floare în Anglia; Campbel, sub lirismul său celt, era un „arivist” foarte dibaciu în știința de a parveni, și nici unul nu era „omul operei sale”, eroul, om de litere pe care-l căuta Carlyle. Și apoi chiar spiritul operei lor, falșa strălucire a imaginației lor, artificialul, mestesugitul lor procedeu de a arunca praf în ochii cetitorului, cu forme ce nu corespundeau unor concepții originale, unei cugetări independente și puternice, trebuiau să fi fost adinc antipatice sincerității lui Carlyle.

Poezia filosofică a lui Coleridge și Wordsworth putea fi mai simpatcă lui Carlyle, pentru că era mai sinceră, răsfringea concepțiile metafizice ale Germaniei și continua tradițiile de realism a lui Burns și Cowper. Dar poezia lui Wordsworth părea prea rece și lipsită de avânt lui Carlyle, iar Coleridge îi părea prea fantezist, cugetarea lui nu are destulă putere pentru a se ridica

la un sistem de cugetări reale, sensibilitatea nu-i poate da acea ardoare permanentă ce l'ar duce până la o credință proprie, mai presus de credințele oficiale și procedurile mintale ale cîntului, el e un diletant strălucitor, dar un *diletant*, ceia ce se potrivește așa de puțin cu omul pe care ni-l arată Sartor Resartus.

Atît conștiința cît și simțul critic al lui Carlyle trebuiau în schimb însă să se împace cu spiritul metafizicii germane.

În veșnica mișcare a cugetării, zice Taine, o formă originală a spiritului domină la un un moment dat într'o epocă. Ea izvoarăște și se dezvoltă în sufletul unui neam și se revarsă în sufletul altor neamuri, cu acelaș fond, dar ca forme deosebite. Se crează astfel un *curent ce durează* până ce arta dă toate operele, filosofia toate teoriile, știința toate descoperirile, apoi se stinge pentru a da loc altei forme de spirit. Așa a fost geniul artistic și poetic al Renașterii născut în Italia, ce s'a stins după ce a dat strălucita producție artistică ce se cunoaște, după ce a făcut Reforma, a asigurat libertatea gândirii și a întemeiat știința. Spiritul oratoric clasic, care a durat două sute de ani, a apărut cu Malherbe și Dryden, a produs literatura secolului al șeptesprezecelea și filosofia secolului al optisprezecelea și s'a stins după ce a lustruit Europa și a ridicat Revoluția franceză. Ideile virtuții noastre istorice le datorim geniului metafizic al Germaniei. El a produs toate operele mari ale cugetării contemporane, și istoria cugetării din vremile noastre nu e decît istoria sforțărilor tuturor neamurilor de a regindi fiecare, în spiritul și forma proprie, aceste concepțiuni ale spiritului metafizic german. Caracteristica acestui spirit este *metoda sintetică*, puterea de a descoperi, într'o multitudine de fapte, ideea generală, puterea de a-și reprezenta fenomenele sub formă de grup, de *tot*, ale cărui părți sînt „solidare și complementare”, adică fiecare din ele presupunînd cu necesitate pe celelalte, iar toate la un loc manifestînd *calitatea interioară*, ce le unește și le produce. Taine e de părere că Carlyle a împrumutat multe idei dela filosofia germană, iar rolul său ar fi fost acelaș de a transpune în cugetarea engleză concepțiile metafizicii germane, de a traduce în limbaj religios și poetic, grație misticismului său, filosofia germană, pentru a o adapta geniului națiunii sale lipsit de aplicarea spre idei generale.

Pentru cine a urmărit însă cu atențiune dezvoltarea concepțiunilor lui Carlyle, el aduce în studiul concepțiunilor metafizice germane un punct de vedere propriu, scos din experiențele sale și facultatea de a simți viața, existența într'un fel mistic, adică ca ceva infinit de mare și imperceptibil de mic, ca ceva limitat și universal obișnuit și miraculos, ce trebuie să deștepte în noi simțul miraculosului, al sublimului și al obișnuitului al realului, ca un domeniu în care activitatea practică își are locul, ca și visul speculativ. Viața noastră e spirituală, căci cum se transmit mesteșugul, legile? unde sînt minele ce țin frînele nevăzute ale guvernelor? Tot ceia ce facem izvoarăște din *Mister*, din *Spirit*, din *Forța invizibilă*, iar cele ce se întîmplă în prezent, cele

ce se realizează în actualitate, sînt ca niște umbre vapoase, aparentele ce es la lumină din adîncurile mistice.

„Eroul“ e acel ce pătrunde în sfera interioară a lucrurilor, în „ideia“ a cărei reprezentare sînt lucrurile, e omul ce pătrunde pînă la această idee nu prin procedeul lent, metoda ce i se pare lui atît de meschină, de a înșira ideile una după alta „parcă s'ar ținea una de poala celeilalte“, ci printr'o intuiție, printr'o viziune entuziastă, ar atinge dintrodată certitudinea că supt „aparența“, vesnic schimbătoare și chinuitoare, este o idee permanentă și indiscutabilă. Cu spiritul lui liber și curios, cu inteligența lui foarte sensibilizată, dar sigură, în judecări, urmărește el, sub jocul repede și complex al aparențelor, propria lui *concepție*, care-i apare cu atît mai desăvîrșită cu cît mai multe *percepțiuni* a căpătât din cercetarea minuțioasă și realistă a obiectelor sensibile.

În filosofia germană, ceia ce urmărește și studiază el, nu e propriu zis concepția și metoda acestei filosofii, ci spiritul ei. Lucrul acesta se observă din încercările lui asupra literaturii germane, reunite în Miscellanee, din care ne putem convinge cu cită sîrguință urmărește el împrejurările în care se dezvoltă acest spirit: rasa, climatul, istoria; operele în care se manifestă: poezie, teatru, filosofie, critică și cum caută să-i descopere acțiunea sintetică pretutindeni: istoria și arta reduse la psihologie, limbistica întemeiată pe studiul rădăcinilor, miturile cercetate ca simboluri și semne ale unei serii de emoțiuni și intuițiuni, golu-rile metafizicii împlinite cu chestiunea morală. În aceste studii filosofice Carlyle urmărește și găsește atîtea căi, pe care poate să-și îndrumeze sensibilitatea. Cugetarea lui poate pătrunde, odată cu sensibilitatea, poate sub aparență, în toate formele vieții, în toate ramurile activității universale. Preocuparea morală însă rămîne în sufletul lui Carlyle predominantă, studiile sale nu sînt decît un ajutor pentru eforturile sale morale, și în senzul acesta va modifica el teoriile germane pe care și le va asimila.

Goethe este acela care aduce pe Carlyle la studiul teoriilor germane, și vom vedea îndată cum se transformă concepțiile lui Goethe în sufletul lui Carlyle.

Două concepții esențiale caracterizează datinile germanec concepția unui principiu prim, a unei idei predominante (*Begriff*), adică proprietatea abstractă pe care spiritul și-o reprezintă ca situată în interiorul lucrurilor; și apoi, ca consecință dezvoltării (*Entwicklung*), adică efectele acestei proprietăți, în forma și raporturile obiectelor. Spinoza a sugerat lui Goethe, încă din tineretă, conștiința acestei duble facultăți a spiritului său, facultatea de a înțelege și a dezvolta ideia. După Lessing și Iacobi, ce au fost dinpreună cu Goethe promotorii renașterii Spinozismului în Germania, lărgind sfera concepțiunii spinoziste, el concepe, în locul existenței raționale și irezistibile a lui Spinoza, o putere mai estetică Dumnezeu-Natură, Spiritul pămîntului, ca principiu absolut al existenței, și, aplicîndu-i ideia spinozistă a dezvoltării, el își reprezintă lumea, după expresiunile lui Taine: „ca o scar

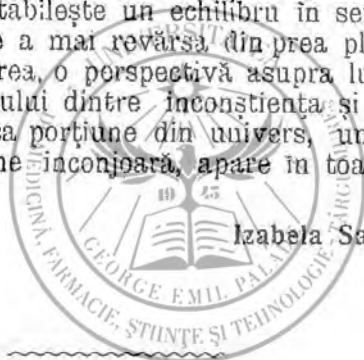
de forme, ca o serie de stări avind în ele înșele rațiunea lor de a fi și de a se succeda, cuprinzind în firea lor necesitatea lor de decădere și de limitare, compunind prin totalitatea lor un tot nedivizibil, care îndestulându-se pe sine, istovind toate posibilitățile și legind toate realitățile, dela timp și spațiu până la viață și cugetare, samănă în armonia și măreția sa cu un Dumnezeu puternic și nemuritor“. Aplicind la om aceiași idee de dezvoltare, el consideră „ideile și sentimentele ca niște produse naturale, necesare, înlanțuite între ele, ca transformările dintr'un animal sau dintr'o plantă, ceia ce împinge pe om a privi religiile, filosofile, literaturile, toate concepțiile și emoțiile omenești, ca urmările necesare ale unei stări de spirit.“ Prin studiile sale științifice Goethe precizează acest fel de a vedea lucrurile, ajunge să presimtă ideile lui Geoffroy de Saint Hilaire asupra unității de compoziție organică în plantă și în animal, și dobindește ceia ce numește el realismul lui, empirismul lui intelectual, atât de larg și precis în acelaș timp, ce nu pune în legătură, în orice ordine de lucruri, totalitatea fenomenelor cu o proprietate unică și interioară decit după ce a izolat fenomenele unele de altele și le-a considerat ca independente. Din această concepție largă și științifică a existenții, din această tendință de a da unității tip o importanță covârșitoare, de a privi substanțele particulare ca fără nici o importanță față de substanța vagă, comună tuturor ființelor, unică, universală, trecind prin toate formele animale și vegetale și nefixind-se nicăiri, ajunge Goethe în domeniul moralei la concepțiunea unității de frumuseță activă, ca principiu al moralității, un fel de stoicism, ce admite ca principiu al activității morale *datoria*, însă cu condiție ca ea să placă, adică să se identifice cu frumuseță.

Carlyle însă nu e mulțumit cu semnificația estetică a doctrinilor germane. Desigur esteticul presupune moralul și reciproc, dar s'ar putea ca morala să rămie numai virtuală și să nu fie manifestată decit prin estetică, așa cum se prezintă cazul în teoriile germane, și cu aceasta nu se împacă scrupulele lui Carlyle. Proprietatea aceia interioară a lucrurilor, pe care Goethe o privea ca pe o lege, și căuta să o determine prin experiență, Carlyle o concepe ca imagina celor ce resimte el în ființa lui interioară, și unitatea lumii exterioare cu toate contrastele ei aparente e, după el, în unitatea aceasta de vederi interioare. „Sintem din aceiași substanță ca visele noastre“, este maxima lui favorită, citată după Shakespeare. Goethe, cu spiritul lui subtil și critic, poate să împrumute dela Epicurieni, ca și dela Stoici, mijloacele de a înțelege frumuseța, și vederile sale se vor găsi astfel întregite și rectificate unele prin altele. Dar Carlyle, cu firea lui pasionată, cu concepțiunile lui violente, nu poate fi decit stoic exclusiv, și de aceia ideia de dezvoltare e tratată în operele lui din punct de vedere etic exclusiv.

Concepțiunile filosofiei germane capătă astfel în operele lui o utilitate directă, ceia ce le-a cerut de altfel Carlyle în studiul

răbdător și pasionat, cu care le-a cercetat: mijlocul de a se interesa de orice lucru prin cunoașterea forțelor intime și proprii pe care acel obiect le are, și care-i constituie, sub aparența înșelătoare, natura lui proprie și adevărată, mijlocul de a pătrunde până la sufletul adevărat al omului modern și a găsi în propria și adevărata sa natură, materia conștiinței sale morale, simțul datoriei adevărate supt atâtea minciuni, convențiuni și judecăți false ce îi constituie aparența, în o societate în care domnește evanghelia lui Bentham și Adam Smith (fiul tuturor, cum îl numește el) și în care humoristul cercetînd și informîndu-se găsește ca înțelepciune cea filosofie a Porcilor și cea pagină „aproape demnă de Swift“, după părerea lui Taine. Pentru a completa fizionomia acestui cugetător atît de original și de puternic, pentru a vedea intru citva impresia, pe care o ai din operele lui asupra sufletului, asupra individualității lui, impresie unică ce nu se poate traduce în cuvinte, rămîne să vorbim de *humorul* lui, care e nu numai o calitate estetică și literară a operei lui, ci o dispoziție sufletească ce stabilește un echilibru în sensibilitatea lui exagerată, un mijloc de a mai revărsa din prea plinul ei, pentru a-și mai limpezi cugetarea, o perspectivă asupra lumii și a vieții, în care emoția contrastului dintre înconștiența și ignoranța cu care ne învîrtim în mica porțiune din univers, unde se petrece viața, și misterul ce ne înconjoară, apare în toată măreția ei tragică.

Izabela Sadoveanu.

SONETE

Tepeș-Vodă

„Même quand il a tort, le poète a raison“.

Edmond Rostand.

S'așează 'n rind boerii cu 'nchinare,
Căci însuși Domnu 'n fruntea adunării
Va privighea măcelul înțepării.
....Și Vodă-Tepeș, încruntat, apare.

Norodul e cuprins de 'nșiorare
Și clocotește ca 'n furtuna mării;
Apoi, pătruns de spaima 'nsingerării,
Stă mut, solemn ca'n clipe funerare.

De groază fuge 'n urmă tot norodul
Și-s numai sfetnicii cu Voevodul
Pe cimpul ce de sînge strălucește....

Atunci de milă sufletu-i se stringe,
Și aspru tuturor le poruncește:
„Plecați și voi!...“ simțind că-i vine-a plînge...

Vedenii

Castelul vechiu cu turnuri feudale
 E părăsit acum de generații :
 Baroni și conți și duci și toți magnații,
 S'au stins din fastul încăperii sale.

E-un gol imens cu bolți monumentale,
 Ce dau fantastice halucinații.
 Pe ziduri : arme, cadre, decorații,
 Uitate de pe vremi medievale.

În nopțile cînd luna nu s'arată,
 Pustietatea asta 'ntunecată
 Își pierde cu desăvîrșire lustrul.

Iar către parcul unde mor castanii,
 Se furișează umbre : Castelanii
 Ascultă frămîntînd-se austrul...

O noapte...

S'apropie cu umbre ușurele
 De-a lacului oglindă și, senină,
 Își svirle 'n apă diadema fină
 Bătută numa 'n prețioase stele.

Cad plete negre-atunci în bucle grele
 Și-ascund în ele tainica lumină
 A undelor, ce 'n liniște deplină
 Înmărmuresc în cercuri de dantele.

Cit de solemnă-i despletita noapte!
 N'auzi în jur nici freamăt și nici șoapte,
 Nici tresăriri de sălcii, nici de valuri....

E par'c'un vis, un ultim vis, ce pierce...
 Și peste-un gol de stinse idealuri,
 Aruncă 'ncet suprema lui tăcere...

Cum doarme diamanul...

„Poète, c'est ainsi que font les
grands poètes”.

Musset, Nuit de Mai

Nu te 'ngrozi, poete, de durere
Și nu fugi de dinsa niciodată:
Ea face poezia mai curată
Și-i dă o mai statornică putere.

Tu n'ai avea in vers o adiere
Atît de caldă și de parfumată,
De n'ar veni din zarea 'ndepărtată
Pe-a suferinței rază de mistere.

În piept suspinele cînd se frămîntă,
Pe liră dulce, tot mai dulce cîntă...
Și'n melodii durerea-și ica ființă...

Iar gemetele-s armonii pe strune,
Căci poezia doarme 'n suferință,
Cum doarme diamanul în cărbune.

Mihai Codreanu

Ce cere Publicul de la un Deputat.

Alegătorilor mei...

Cînd, în dimineața de 29 Maiu, mi-am aruncat ochii pe fe-reastă, deodată n'am putut înțelege ce înseamnă mulțimea aceea neobicinuită, care stătea așteptînd în ograda casei mele. Zic că n'am putut înțelege, fiindcă eram încă sub impresiunea „gran-dioasei manifestații” care ni se făcuse nouă, celor aleși.

Imi amintesc bine, cum se petrecuse lucrul, în șara acelei zile memorabile. Cînd mi-am făcut apariția, după proclamarea rezultatului, în aplauzele și strigătele de biruință ale mulțimii, deodată cițiva s'au repezit la mine și înșfăcîndu-mă cu entuziasm de picioare, m'au ridicat în sus, așa cum se ridicau mai dede-mult vechii regi germani, în momentul alegerii lor. Dar în loc de a mă înălța pe un scut, ca acei Teutoni din evul mediu, bravii mei alegători m'au așezat, cît au putut mai comod pe umerii lor. Era mai mult decît o victorie, era un triumf, dar în acele mo-mente pe figura mea era imposibil să se vadă această stare su-fletească; și dacă e vorba să fiu drept, un observator pătrunzător ar fi descoperit dinpotrivă niște sentimente cu totul contrare. Las' că nu eram deprins cu acest fel de locomoțiune, pe care nu-l mai practicasem niciodată, dar în ardoarea entuziasmului popular, un pantalon mi se ridicase în sus, aproape deasupra genunchiului, în chipul acelor călăreți neechipați, cari după o bucată de drum, își expun lenjeria lor subalternă, privirii trecătorilor. Pe cînd stăteam astfel în spinarea iubiților mei concetățeni și pe cînd cei patru lăutari cîntau din răspuțeri „Deșteaptă-te Romine” eu mă căzneau zădarnic să-mi așez pantalonul acolo, unde era mai înainte de a se începe manifestația. Atunci m'am convins, odată mai mult, de nemicnicia fericirii pămîntești: căci din pricina acestui mic incident, n'am putut gusta în toată inten-zitatea ei, plăcerea acestui sport al biruinții, cu care făcusem cu-noștința în mod cu totul neașteptat.

Aceste evenimente, mari și mici, erau încă în memoria mea, cînd m'am uitat pe geam, în acea dimineață de Mai. De aceea, am rămas cam nedumerit. Grupuri-grupuri stăteau ici și

colo prin ogradă, așteptind cu resemnare. În mina unora se vedea ceva alb. Un moment m'am gândit că poate manifestația de simpatie, din sara trecută, va continua și acum. Vai, nu era aceasta! Frumoasele zile dela Aranjuez trecuseră! Mi se pregătea o altă manifestație, contrară, care începută în acea dimineață fatală, a continuat neîntrerupt pînă în ziua de astăzi. Chiar de atunci, am început să urc un Calvar, la capătul căruia n-am ajuns încă și din nefericire nu voi ajunge decît atunci cînd... horrible dictu... adversarii mei naturali vor fi chemați de increderea poporului, să pue mina pe friele conducătoare ale statului....

Pentru că un deputat este o ființă extraordinară. El poate orice, numai să vree. Dacă nu face tot ce i se cere, este că nu vrea. Lucrul e ușor de înțeles, căci pentru el totul este o „chestiune simplă“..., „o bagatelă“..., „un lucru de nimic“. Poate slujba care se cere să nu fie trecută în budget, poate lucrul care se reclamă să fie contra legii, poate considerații de neînălțurat să se opue la satisfacerea unei dorințe... aceste sînt mofturi pentru alegătorul român.

Într'o zi, primesc următoarea scrisoare, adusă de cel interesat: „Îți recomand pe D-nul Vasile Onofreiu, prietenul nostru, care are nevoie de sprijinul D-tale. El ne este foarte devotat; el îi cel care a mîncat două palme, în fața primăriei, cu două zile înainte de alegere, dela Ghiță Peiu, pe cînd făcea propagandă pentru D-ta“.

— Ce, zic eu, ai mîncat două palme?

— Da, da! Zise el cu un ton, în care se vedea toată conștiința meritului său și cu un aer, ca și cum cine știe ce ispravă ar fi făcut.. O văzut și Codăescu... pentru D-voastră...

— Și pentru ce ai venit în București?

— Anume ca să vă văd.

— Rău ai făcut... puteai să-mi scrii... e tot una...

— Ași, ce-are a face?... zic... mă duc eu la conu Ghiță.

— Ei, și ce vrei?

— Apoi, să-mi dați o slujbă.

— Și cam ce slujbă ai putea să ocupi?

— Să mă numiți controlor la fabrica lui Grivel.

— La fabrica de bere?

— Da, este loc vacant...

„Bun control“... gîndesc eu. — Și ce carte ai?

— Nu știu carte... dar n'are a-face... o duc eu... n'aveți grijă...

— De dus, știu eu c'o duci... dar e în contra legii.

— Cum în contra legii, Cucoane?

— Se opune legea... dacă nu știi carte...

— Apoi legea n'o faceți D-voastră?

— Ba noi.

— Apoi atunci?

— Cum atunci ?

— D-voastră o faceți, D-voastră o desfaceți.

— Bine, zic eu, sperînd că-l voi convinge — dar cită vreme nu-i desfăcută, trebuie respectată.

Omul meu, la acest argument, scoase din buze un sunet, care arată că e departe de a fi convins.

— Vra să zică nu vrați să-mi faceți ?

— Nu că nu vrau... nu pot.

— Pentru mine tot una-i.

— Înțelegi odată, bre omule, nu pot... nu mă lasă legea... ce fel de control ai să faci, dacă nu știi carte?...

— Aeste-s vorbe, cucoane,... dacă ai vra mata... ai putea.

— Ce să vrau, Domnule... Poate că ai voi să facem o lege anume pentru D-ta... ca să bei la Grivel... zisei și eu plictisit.

— Vai de mine, Cucoane Gheorghe, la una ca asta nu m'am așteptat... Tocmai D-voastră ?

— Dacă nu vrai să înțelegi...

— Bine, Cucoane, cit am umblat și-am alergat eu pentru D-voastră... că zicea Paloșanu... măi, nu fii prost și vină cu noi... uite cuconul Vasilică îți dă și-ți face... și eu nu m'am dus... că mă știi mata acu... pentru partidul matale am luptat întotdeauna... Și nu numai eu... dar și cu Gheorghe Cucui... și cela... cum îl cheamă... stă în colț... lângă Vasile Butnaru... ă... ă... cum dracu îi zice ?

— Lasă-l...

— Are el dugheană... toți is ai mei... o vorbă numai să le spun...

— Bine zic... vom face și noi ceva pentru D-ta, dar ce se poate... nu așa...

— Apoi bine, Cucoane, cu ce m'am ales eu pînă acu ? Lui Panțiru și lui Vasile Spînu, văd că le-ați făcut. Mai de folos v'au fost ei decît mine ? Apoi cine a înjurat pe Cuconul Nicu, cînd trecea pe dinaintea statuei ? Ei, ori eu ?

— Foarte rău ai făcut... și-am zis eu să-l injuri ?

— Nu mi-ai zis... da-i vorba atunci o prins bine ?

— Ia lasă-mă 'n pace, Domnule... ce bine ?... parcă cu injurătura D-tale m'am ales eu deputat ?

— Bine, cucoane, zise el rezignat. — Da în fruntea muzicei — își mai aduce el aminte — cînd v'a dus lumea cu alai acasă, cine era ? Nu eram eu ? Nu strigam eu *iura* ? Și-acuma vr'a să zică nu mai sînt bun ? Dă... cum socotiți și D-voastră...

— Eu zic că nu ești bun ? dar trebuie să mai aștepți.

— Care va să zică... acu am venit degeaba în București... fire-ar afurisit să fie și pe cel care mi l-o mai scos înainte... că m'a golit de parale...

— De ce-ai venit?... eu nu și-am spus să vii.

— Și-acuma ce să fac ?

— Să te întorci acasă.

— Dați-mi măcar un bilet de drum.

- De unde am eu bilete de drum ?
 — Nu mai am nici cinci bani, cucoane, am cheltuit tot... credeam că merit și eu ceva... care mulți îmi zicea... du-te la conu Ghiță... ai luptat pentru dinsul...
 — Bine... am să țin samă...
 — Cel puțin împrumutați-mă cu 20 lei... să mă'nțorc acasă... și-apoi... vi i-oi da eu.

*

Acolo unde însă alegătorul e foarte meșter, este cind îți dă el singur chipul cum să-i satisfaci dorința.

— Știi că am mari greutateți — îmi spuse unul.—De aceea m'am gândit la D-ta. Ași dori să bag la telegraf, la noi, pe Iata mea cea mică. Pe cea mare am făcut-o învățătoare... a stăruit conu Costică... pe cealaltă am băgat-o la Bancă... a vorbit conu Radu... și așa vra s'o bag și pe asta la telegraf... Dacă ai fi bun... că și noi pe urmă...

— Dă, numai să pot.

— Cum nu?... mă asigură el. Iaca cum. Ia pe Morțun și pe Stere—știi că ești prieten cu ei,—și pe cine vei mai crede de cuviință, și duceți-vă cu toții la Ionel Brătianu, acasă, și Ionel Brătianu să cheme defață cu D-voastră pe Directorul Poștelor, ca el să dea ordin șefului oficiului, și... sigur c'o primește.

Să ne oprim puțin, vă rog, la această rețetă. „Ia pe Morțun și pe Stere“ asta-i tot așa de ușor pentru dinsul, ca și cum ar zice „Ia-ți pălăria și bastonul“... dar poate să-i spun că nu-i cunosc, ori că sint sfădit cu unul dintr'inșii... nu.... „*știe* că sint prieten cu ei“. Pentru ca lucrul să fie sigur, să mai iau „pe cine voiu crede eu de cuviință,“ alegerea persoanelor și numărul lor fiindu-mi lăsată la discreție. Eu cred să mai iau pe Costinescu, pe Anton Carp și pe Haret. Să ne stringem pe urmă într'o ședință preliminară și să pornim apoi cu toții, în frunte cu... generalul Averescu.... unde ? La Ionel Brătianu... firește... Vodă nu se ocupă cu astfel de lucruri. Am putea să ne întâlnim însă cu vr'o ocazie... nu!... „să ne ducem acasă“. Aici Ionel Brătianu ar putea să ne spue că va vorbi cu Directorul Poștelor... nu se poate.... „*să-l cheme defață cu noi*“....

Nici nu mai incupe vorbă, că astfel Domnișoara Elena Ionescu, va fi numită la telegraf.

*

Un moșier din nordul Moldovei, mă oprește pe stradă. E un om bogat, cu multă considerație în partea locului, dar dintre acei, despre care Sfinta Scriptură spune, că a lor va fi împărăția cerurilor.

— Chiar doream să te văd.

- La dispoziție, Cucoane Iancule.
 -- Am auzit că ai trecut multă la ministerul instrucției.
 -- E drept că am — zic eu fudul.
 -- Te-ași ruga și eu ceva.
 -- Să vedem.
 -- Iaca ce-i.... Invățătorul din sat de la mine, e un om care nu se ține decit de fleacuri.... nu face nimic cu băeții... în schimb cu țărani... le viră'n cap tot felul de prostii... Și-apoi....
 -- Și-apoi, ce mai face?
 El se uită de jur împrejur cu îngrijire.
 -- E socialist!... Imi spuse el în mod tainic la ureche.
 -- Nu mă 'nebuni! zic eu.
 -- Socialist, da! Toată ziua le bagă'n cap țăranilor că legea e și pentru ei. . pe urmă, ba să facă tovărășie... ba i-aduce Duminicile să cetească... Auzi D-ta? Apoi unde mergem noi cu socoteala, dacă s'or prinde toate acestea?
 -- Dacă-i așa, să-l dăm afară.... zic eu.
 -- Ia vezi, mă rog *tie*, și-ași rămânea tare recunoscător. Și încă ceva.... Cu popa catolic....
 -- Ce face?
 -- Ce face.... nu-mi prea place mie.... zise el, dându-și niște aere de indignare conținută.
 -- Poate vorbesc nemțește?... ca la Berlin? întreb eu.
 -- Nu frate.... la ce să vorbesc... propagandă.... face propagandă.
 -- Vra să zică e un monstru...
 -- Iaca acu ai zis bine.... monstru curat! ia vezi, te rog, de-l du din sat de la mine și adă-mi pe vr'un om de-a' lui D-zeu...
 -- Cu naravul dracului... zic eu.
 -- Ba nu, fără șagă.... și-ași rămânea tare recunoscător.

*

Scrisori de recomandaje, am făcut desigur citeva... mii, ba chiar în condiții neobișnuite.

Intr'o zi, un cunoscut vine acasă la mine.

-- Am venit să-mi dai o scrisoare de recomandaje, către prietenul tău Trandafir.

-- Care Trandafir? zic eu spăriet.

-- Inginerul.

-- Nu numai că nu sînt prieten, dar nici nu-l cunosc.

-- Glumești, de sigur.

-- Nu glumesc de loc.

-- Cu toate acestea, mi s'a spus cu siguranță, că sunteți cei mai buni prieteni.

-- Nu știu cine și-a spus, dar te-asigur că și-a spus o mare minciună.

--- Serios că nu-l cunoști?

-- Nici n'am idee ce fel de om e.

La aceste cuvinte, solicitatorul meu se duse încet, gînditor.

după ce și-a luat ziua bună de la mine. De la ușă se întoarce de odată :

— Ia ascultă, amice,... cînd mai rugat să te votez, eu te-am votat... și-acu vād....

— Dragă, ești foarte curios....

— Dă-mi, frate, o recomandăție, ce dracu.... doar nu-ți cer cine știe ce....

— Cum să-ți dau, dacă nu-l cunosc ?

— Mă amăgești.... Sint sigur că mă amăgești....

Eu stătui un moment, gîndindu-mă, dacă nu cumva, am făcut poate cunoștință cu el.

— Vezi că te-am prins ?

— Cu ce m'ai prins ?

— Că nu vrei să-mi dai.

Plictisit, luai condeiu și scrisai : „Stimate Domnule Trandafir, deși n'am onoarea de a vă cunoaște, imi iau libertatea să vă recomand pe Dl. X, care are nevoie de sprijinul D-tale“.

— Acu vād că ești om de treabă....

Apoi cetind scrisoarea :

— Șiretule !

Intr'o dimineață, deabea mă sculasem, servitoarea mă anunță, că de multă vreme, cineva așteaptă să vorbească cu mine.

— Cine-i ? am întrebat eu.

— A zis că-l cunoașteți "D-voastră".

— Zi-i să intre.

Era, într'adevăr, un funcționar bine cunoscut de mine, dela o administrație locală.

— Buna dimineața... începu el... am venit cam devreme, să nu vă scăp... Știu că aveți multe dar am să vă năcăjesc și eu. Am o mare rugăminte la mata, cucoane Ghiță, și m'am gîndit, că nimeni altul n'are să mi-o facă.

— Pentru D-ta fac cu plăcere, îl asigur eu.

— Nu-i vr'un lucru așa de mare, dar eu țin tare mult la el...

— Anume ce-i ?

— Iaca cum-ii, cucoane Ghiță... Eu, de 20 de ani, de cînd fac slujbă... am fost totdeauna un om.... care n'a avut nimeni ce să zică... măcar atitica. Și Dl. Șef și Dl. Subșef... și toți ceilalți sint foarte mulțumiți de mine... poți să-i întrebi mata. N'am cerut niciodată nimic, și-acuma cred că merit și eu ceva...

— Vrai să fii înaintat ?

— Ași ? nu !.. mai puțin... ceva mult mai puțin... Ași vra o decorație... am și eu slăbăciunea asta...

— Bine, Domnule Șerban... să știi că vei fi decorat.

— Ti !.. mare plăcere mi-ați face... dar știți ce plăcere ?...

— Și ce decorație vrei ? „Coroana Romîniei“ ?

— Nu... *Serviciu Credincios*.

— Bine... Am să spun că ești un foarte bun slujbaș, că ți-ai făcut totdeauna datoria și sper să ți se implinească dorința.

— Vezi mata, că nu-i numai atitica... zise el... mai este ceva...

— Ei, ce mai este? zic eu.

— Il știi pe Opreșanu... de la Registratură.

— Il știu...

— Ei bine, cucoane Ghiță... ce are omul ista cu mine, nu înțeleg... Nu i-am făcut niciodată nimica, și el dac'ar putea... m'ar inghiți... nu altceva. Acu... vezi mata... el are *Serviciu Credincios* clasa doua. Cite mi-a făcut el mie... n'am păr pe cap... vrau și eu acu să i-o fac incaltea... dar să i-o fac... știi... să moară... Să-mi dai mie clasa 'ntăia.

— Bine, Domnule Șerban.

-- Doamne, Coane Ghiță frumos are să fie !... Să-l vezi pe Opreșanu atunci...

Și Dl. Șerban inchipuindu-și mutra dușmanului său, la vederea decorației de Cl. I-a, rise cu multă poftă, lovindu-se cu mina de genunchi și indoindu-se din toate incheeturile. După ce s'a potolit el imi spuse, devenind foarte serios de-o dată.

— Pe una Ianuarie...

— Bine, am să-ți fac cheful...

— Coane Ghiță, pentru binele ista, am să-ți rămii recunoscător toată viața. Ce-ar să mai fie la cancelarie, cind a eși publicația?... Parcă-l văd... — aici el incepu să ridă — ...nu... zău... face să i-o fac... că eu acu, țin-nu-țin la asta... dar mai mult pentru dînsul.

— Bine, Domnule Șerban... ai să te răsuni.

— N'am cuvinte să vă mulțumesc coane Ghiță.

Și Dl. Șerban își luă zina bună mulțumindu-mi și asigurându-mă iarăși de recunoștința lui nemărginită. Dela ușă se întoarse :

— Da... clasa 'ntăiu să fie...

— Sigur că clasa I-a...

— Altmintrelea n'am făcut nimic...

— Nici vorbă... am înțeles eu cum stă lucrul...

— Frumos are să mai fie!

Și Dl. Șerban rise iar cu poftă, clătînd din cap de data asta, manifestație prin care voi să arăte, că un lucru mai frumos decît acesta... nu se poate.

— Salutare, cucoane Ghiță, zise apoi Dl. Șerban, — Orice nevoie veți avea de mine... să știți c'am să fiu al d-voastră, cit oi fi și oi-u trăi...

— Salutare, domnule Șerban...

Domnul Șerban eși inchizînd ușa, dar imediat se întoarse iar. De data asta era grav.

— Dacă vă întîlniți cu Opreșanu... nu cumva să-i spuneți ceva... de ce-am vorbit.

Și d. Șerban avea aerul foarte îngrijat de această eventuală indiscreție.

— Nu te teme, fii liniștit.

— Doamne, cucoane... mult ași da... să-l vedeți și d-voastră... zău că face... Vra să zică pe una Ianuarie?

- Da, da...
 - Ei salutare, Cucoane Ghiță, eu nu spun la nimeni...
 - Salutare, domnule Șerban,... nici eu.
- Și d. Șerban se duse foarte satisfăcut de mutra lui Oprișanu, cînd îl va vedea pe dinsul cu *Serviciu Credincios* clasa I.

*

O doamnă tinăra... frumoasă. N'o cunosc, dar par'că am mai văzut-o odată... undeva... par'că într'un minister... mi se pare la cel de războiu. În sfîrșit. E îmbrăcată foarte cochet. Mă salută și se recomandă.

- Vă rog luați loc.
- Mersi.
- Cu ce vă pot servi, Doamnă?
- Am auzit de d-voastră, și deși n'am onoarea de a vă cunoaște....

— Bine zic... și ce vă aduce la mine?

— O chestiune foarte importantă.

— Anume?

— Eu... vreau să mă mărit.

La această confidență/neasteptată făcui un gest, care însemna lămurit: „Din partea mea mărită-te cît vrei”.

— Bine... bine... zise doamna, înțelegînd eloquența gestului meu... dar vedeți că am o mică... încurcătură.

— Să vedem întru cît vă pot fi eu de folos, zisei din ce în ce mai mirat,

— Eu... am trăit cu'n ofițer.

Aici voi să fac o glumă, dar îmi luai de samă și îi spusci:

— Probabil că ați avut motivele d-v.

— Tocmai.

— Am făcut și un copil, zise ea, uitîndu-se în podele și jucîndu-se cu umbreluța, rușinată oare-cum, ca și cînd de aici se începea partea grea a povestirii sale.

— Doamnă, zisei eu, uitîndu-mă fără să vreau la o alunică falsă de lingă gură... aceste sînt amănunte care nu mă 'ndoesc, au mare importanță în viața d-voastră, dar nu văd ce amestec pot avea eu.

— Veți vedea îndată, zise doamna. Copilul acesta, al ofițerului... că e al lui... v'asigur... el zice că-i al altuia... tot un ofițer... și la minister nu-mi dă voe... macar că-i al lui. Am fost la maiorul Carabăț... foarte gentil... am fost la căpitanul Ciocirlan... foarte gentil... și acuma...

— Ați venit la mine.

— Da, am auzit de d-voastră, cu toate că...

— Vra să zică d-voastră ați dori ca eu să...

— Să mă ajutați să dovedesc că copilul e al lui...

— Doamnă, zisei eu, sculîndu-mă de pe scaun, nu pot să vă fiu de nici un folos. Probabil că d-voastră știți al cui e copilul... deși în aceste lucruri omul se poate înșela.... dar eu de

unde să știu? Prin urmare, cum voiți să spun un lucru, pe care nu l'am văzut?

— Vra să zică, nu se poate?

— Regret, doamnă..., nu pot fi martor... competent.

*

Un fragment dintr'o scrisoare:

„Te rog fii bun și trimite-mi 4 bilete de drum, două pentru mine și pentru Elencu, și două pentru bucătăreasă și mână. Pentru noi să fie de clasa I, pentru servitoare poate să fie și de-a doua. Pentru d-ta asta-i un lucru de nimic. Voiu să mă duc la Iași, cu familia, dar să nu fie scrise, să le lași goale. Cind vei veni acasă te rog fii bun și adă-mi o duzină de farfurii adinci dela „Universel“ și cinci cutii cu perje uscate dela „Viile Brăteanu“.

*

— Am o rugăminte mare, îmi spune odată, un alegător de-al meu. Știi că vreau să însor pe băutul meu....

— Foarte bine faci. Insuratul de vreme și mîncatul de dimineață... Și cu cine?

— Știi pe fata lui Conu Tudorică?

— O știu, cum nu.

— Ei ce zici?

— Ce să zic?... Bună partidă... fată învățată... are și zestre...

Ați vorbit?

— Nu încă... fiindcă tocmai de aceea am venit la mata. Băutul și-a dat licența în drept asta vară, și-acu face pe avocatul.... dar știi mata.... în vremea de azi, s'a stricat și breasla asta... nu-i cum era odată.... Acu,..te miri ce și mai mica. De aceea vorbeam cu Frosa mai zilele trecute.... că-i spuneam c'ați stăruit pentru băutul lui Gheorghiu... și ea mi-a zis... du-te și tu la conu Ghiță, că doar l'ai votat... și-acu, dacă ai vra mata să-l bagi pe băet în magistratură..., vr'un supleant sau substituit de procuror.... ceva așa.... știi mata, altfel ar veni cind s'ar duce înaintea fetei... pentru mata asta-i un bagatel... și pe urmă să fii mata bun și să vorbești cu Cuconu Tudorică...

— Ce să vorbesc?

— De băet. Să faci mata propunerea... să vie... ca din partea matală... știi... altfel vine...

— Vra să zică să fac pe...

— Da să faci bunătatea asta, cucoane Ghițișor... zise el nelăsîndu-mă-să-mi termin ideia... că și noi la rîndul nostru avem să sărim cu toții pentru mata. Știi că eu nu sînt singur.... am pe băetul cel mare, apoi pe aista... pe urmă este cumnatul meu Neculau... Costache Neculau... conductoru... pe vîru meu Zaharia... pe nepotu meu Orghidan... sîntem cu toții 9 voturi la colegiul II... o să le aveți întotdeauna.

*

Pe cînd mă plimbam odată, pe una din străzile oraşului, cineva dintr'o trăsură, văzîndu-mă, făcu semn birjarului să oprească.

Era un bătrîn pensionar, pe care-l cunoşteam de mult.

— Cînd eşti acasă? mă întrebă el.

— Pentru ce?

— Avem ceva de vorbit.

— Nu se poate să-mi spui acum?

— A! nu!—zise el cu un ton ca şi cum i-aşi fi cerut ceva imposibil.—Dă-mi o oră.

I-am dat-o. La ora hotărîtă, într'adevăr soneria a zbirniit, şi bătrînul şi-a făcut apariţia. Era îmbrăcat cu o redingotă neagră, lucru care mi-a atras atenţia, şi îşi luase o mutră gravă, pe care nu i-o cunoşteam de obicei...

— Ce mai faci? mă întrebă el.

— Bine.

— Politica cum merge?

— Bine.

— Prin Bucureşti ce să mai aude?

— Mai nimic.

Aici el tuşi. Văzui că se pregăteşte să înceapă altă vorbă.

— Ce-aveţi să-mi spuneţi? îl întrebai eu, pentru a intra în materie.

— Ce-am să spun?... Am să-ţi spun ceva, pe care te rog foarte mult să ascultă... cu luare aminte.

— Cum să n'ascult?

— Ai auzit de mine, şi mă cunoşti. Am muncit toată viaţa pentru binele obştesc. Am fost copist la tribunal vr'o 5 ani... aşa am început-o eu... pe urmă am fost institutor 16 ani... D-ta pe atunci nu erai pe-acea... la mine a învăţat colonelul Petrescu, Domnu Vasiliu, --inspectoru—Mihailescu şi... Directorul Prefecturii tot la mine o învăţat. Am fost pe urmă 10 ani profesor de gimnastică la liceu, în care timp am fost şi instructor militar... ce-am făcut în vremea asta, ştii şi d-ta. Acuma, macar că sint pensionar... nu stau... fac ba una, ba alta. De aceea sint respectat de toţi şi cuvîntul meu ştii că are greutate. La alegere multe voturi ai avut prin mine...

— Vă mulţămesc... ştiu... zisei eu, de şi toate acestea le aflam acum pentru prima oară.

— De aceea, eu m'am gîndit să fac apel la reprezentanţii noştri şi am făcut. Am fost la toţi... numai la d-ta nu venisem...

— Acu aţi venit şi la mine...

— Da... şi sper că n'am venit degeaba.

— Să vedem întăiu ce voiţi.

— Să-mi daţi o *recompensă naţională*.

Eram cît pe ce să sar de pe scaun. Dar mă reţinui.

— Voiți recompensă națională? zisei eu, pentru a mă convinge că am auzit bine.

— Da... se dă.

— De dat, se dă... dar cui s'a dat?

— Lui Cogălniceanu...

Și spunînd aceasta, el avu aerul de a zice: „acu ce mai zici!“.

— Bine, domnule Gavrilu, Cogălniceanu a fost... Cogălniceanu...

— Și eu am muncit toată viața...

— Pentru asta aveți pensie.

— Pentru ce-am făcut eu... e prea puțin.

— Toți muncim, domnule Gavrilu, ce-ar fi atunci, dacă s'ar da la toți recompensă națională?...

— La toți... eu nu spun să se deie la toți...

— Bine, dar oricum...trebuie merite excepționale...D-voastră vorbiți de Cogălniceanu... Apoi bine Cogălniceanu...

— Eu nu cer mii de lei, cum s'a dat lui Cogălniceanu. Să mi se facă acolo 2, 3 sute de lei pe lună.

— Pe lingă pensie?

— Firește... pensia e dreptul meu.

Eu mă uitai la el. Un moment mi se păru că glumește, dar redingota lui cea neagră și mufra lui importantă mă convinseră că vorbește serios.

— Ați fost și la ceilalți reprezentanți?

— Am fost la toți.

— Și ce-au spus ei?

— Mi-au făgăduit.

— Atunci vă făgăduesc și eu.

El îmi mulțemi, strîngîndu-mi mina cu putere și eși foarte grav... mai grav decît intrase.

— Ce are Gavrilu, de s'a îmbrăcat așa de galant? mă întrebă nevastă-mea.

— Vra recompensă națională.

*

Intr'o zi, servitoarea mă anunță că „doi boeri“ vreau să-m vorbească. Spusei să-i cheme înăuntru.

Erau doi băetani, între 20 și 25 de ani, pe care-i vedeam atunci pentru prima oară. Unul din ei, înalt, cu o barbă mare, incultă, curioasă, dar simpatic la înfățișare; celălalt scurt și indelat, cu o figură încrunțată și posomărită. Cel înalt ținea în mînă un sul de hîrtie.

Mă uitaiu la dinșii, apoi la buciul de hîrtie, gîndindu-mă: „oare asta ce-a mai fi?“

— Să ne iertați c'am venit așa... dar am auzit de D-voastră și voim să vă rugăm ceva...

Era o introducere, pe care o auzisem de multe ori.

— In ce chestiune? Intreb eu.
 — Intr'o chestiune de... aerostatică, zise cel scurt.
 — Auleu... zic eu... nu mă pricep de loc in astfel de chestiuni.
 — Vă rog să ne dați voe...
 — Taci măi !... Intrerupse cel scurt pe cel innalt. Vă rog să ne dați voe să vă spunem cum e lucrul, urmă apoi el. Noi... am făcut un balon, care se poate perfect diriža. Am urmărit până acuma toate baloanele, care s'au făcut in străinătate și am ajuns la concluzia, că niciodată ei nu vor putea rezolvi problema asta cum trebuie.

— Și pentruce, intreb eu, n'au s'o poată rezolvi.
 — Pentrucă n'au nici un principiu, și nu știu ce vreau... umblă ia așa...

Și cel scurt făcu cu mina, prin aer, niște mișcări excentrice, ca un balon fără cirmă, lăsat in văzduh la voia vîntului și-a întâmplării.

— Zeppelin... inceptu cel innalt.
 — Măi, nu taci ?
 — Nici Fahrman, nici Zeppelin nu știu ce vreau, continuă cel scurt, după ce închise gura celui alt acronaut. E curios cu oamenii aceștia... hm !... foarte curios...

Și el rise, cu poftă, de Fahrman și după cit am înțeles mai mult de Zeppelin.

— Dar Delagrange ? întrebaiu eu, ea să arăt că știu și eu ceva in această chestiune.

— De acela nici nu mai vorbim — mă infundă cel scurt.

— Vra să zică ei nici nu știu ce vreau ?

— Nu !... ziseră amîndoi decodată.

— Ei vreau să umble prin aer... zic eu.

— Bine, zise cel mic, asta o dorim cu toții care ne ocupăm cu aerostatica... decît pentru asta, trebuie un principiu de la care să pornești... o bază pe care să te sprijini, și noi după cum v'am spus avem acest principiu...

— Principiul nostru este... inceptu cel innalt.

— Bre, n'ai să taci odată ? Și cel scurt se adresă apoi mie :—Principiul nostru este...

— Vă rog nu mi-l spuneți, il intrerupseiu, căci poate se află de undeva și intru eu in vr'un bucluc.

Ei imi dădură dreptate.

— Să ne dați voe, să vă arătăm cum e construit balonul nostru.

Și zicind aceste, cel posomorit desfășură, cu concursul tovarășului său bărbos, sulul de hirtie, intinzîndu-l pe biuroul meu. Văzui acolo o ratacană mare, ovală, făcută cu cretă neagră, care ocupa tot mijlocul hirtiei.

Cel scurt inceptu să-mi dea explicații, după ce s'a armat cu condeiul meu, ca să-i servească de demonstrator.

— Ce sînt roatele aceste, două cite două ? întreb eu.

— Pompele.

— Nu sînt prea multe ?

— Nu pentrucă... inceptu cel bărbos...

Cel scurt îi închise gura numai c'o privire... însă tare cruntă. Apoi indulcindu-și căutătura și adresindu-se mie :—Nu sînt multe, pentrucă aerul., vedeți D-voastră, intră pe ici... și esă pe dincolo... trece apoi pe ici, merge înainte și esă pe colo...

Și zicînd așa, cu condeiul îmi arată pe unde intră și pe unde esă aerul.

— Dar măciuca asta dela capăt, ce-i ? întreb eu pe cel scurt.

— *Propulsorul*, zise el fudul.

Apoi deodată, adresindu-se celui înalt : — Unde i secțiunea transversală ?

Bărbosul se uită prin prejur, apoi se duse la pălărie pe care o luă, uiltîndu-se în fundul ei, pe urmă veni iar la biurou, unde ridică hirtia pe care stăteau pompele și propulsorul, apoi stătu un moment pentrucă să se reculeagă... după aceea se căută în buzunarul dela piept... apoi în cel dela surtuc... la dreapta... în stînga, apoi iar stătu un moment... mierîndu-se de astă dată... după care băgă repede mina în sîn... ; pe urmă aducîndu-și aminte de ceva, fugi fuga 'n sală... dar se întoarse degrabă descurajat.

Celalalt fierbea.

— Ce ai făcut, *Domnule*, secțiunea transversală ?

Era foarte supărat... îi zicea *Domnule*.

— Vă rog, intervin eu... nu vă sfădiți... lăsați... voiu căuta să-mi fac o idee de secțiunea transversală, din cea longitudinală. Cel mic aruncă tovarășului său de știință o căutătură asasină, după care-mi spuse :

— O făcusem anume pentru D-voastră.

— Păcat, zic eu, dar oricum nu trebuie să fi așa de supărat. În vremea asta, cel înalt continua să-și exploreze buzunările, în căutarea secțiunii transversale.

— Și D-voastră veți putea face, de pe hirtia asta, balonul în natură ? întreb eu.

Cel mic rise de prostia mea, însă într'un chip foarte binevoitor, apoi îmi răspunse cu un ton, care nu admitea nici o replică.

— Mai rămîne vorbă ? Doar noi ne ocupăm într'una și stăm la curent.

Și zicînd acestea, el scoase din buzunarul dela piept „*Universul*“ pe care mi-l întinse arătîndu-mi într'un loc. Cetii : „*Ultimele progrese în navigația aeriană*“ după care i-l dădui înapoi.

— Ce credeți ?, noi stăm la curent, zise cel scurt, bătînd cu mina „*Universul*“ și rizînd cu satisfacție, că a putut să-mi facă dovada pe loc.

— Și în definitiv, ce-ați dori dela mine ?

— Să ne ajutați să... încep eu cel înalt.

— *Domnule*, ai să taci odată ?

Iar îi venise, se vede în minte secțiunea transversală. Apoi revenînd la tonul obicinuit, cel scurt îmi răspunse :

— Am dori să ne ajutați, să montăm balonul.

- Și cum să vă ajut?
 - Să interveniți la Ministerul de războiu.
 - Și cit v'ar trebui, pentruca să puteți innălța balonul?
 - Vr'o 50,000 de lei—isbuli să zică cel bărbos.
- Celălalt nu-l contrazise de astă-dată.
- Și suma asta, voiți s'o căpătați prin mine?
 - Da, știm că la Ministerul de războiu aveți mare trecere.
 - Bine... zic eu, trecere am, dar oricum, suma e cam mare.
 - Da, e mare, zise cel scurt, dar pe urmă, punem balonul în serviciul armatei.
 - Vra să zică într'un caz de războiu... încep eu...
 - Am fi asigurați—inchee cel scurt.
 - De-odată, d-lor, zic eu, nu pot să vă dau decit un sfat: lucrați mai departe... ocupați-vă... și mai ales stați la curent... în ce privește însă suma... aceasta e o chestiune mai grea...
 - Noi o să mai venim pe la d-voastră.
 - Mai veniți.
- Ei își luară ziua bună dela mine, iar eu condusei pe acești doi navigatori aeriani, până la esire, cu toată politeța cuvenită unor oameni ca aceia. Cînd au eșit, cel scurt a zis nu știu ce celuilalt, într'un ton foarte puțin amical, și după cit am putut prinde, era vorba tot de secțiunea transversală.

Stăteam de vorbă, într'una din zile, cu prietenul meu Z., care reprezintă, cu multă demnitate, un colegiu al unui județ din Moldova.

Vorbeam de alegătorii noștri.

- Se învață cu narav... Dacă faci ceva unuia... adouazi îți vine cu altul... ca cîinii lui Mark Twain. Dacă te-ai potrivi, de dimineață până sara, nu te-ai ținea decit de trebile lor.
- Poate își aduc și ei aminte de făgăduințele tale. pe cînd erai numai candidat—zic eu.
- Ce făgăduinți? Tot ce le trece prin minte, îți cer ca să le faci. Nu mi-a pretins unul să intervin pe cale administrativă, ca să-l iubească amanta lui, care vroia să-l lese?
- Și cum vroia să intervii?
- Să vorbesc cu polițaiul să-i pue sergent la poartă.
- Trăgea a... ministru, zic eu.
- Nu mi-a cerut altul—se infuric amicul meu,—ca să-l ajut să-și prindă nevasta?
- Ce, voia să te pui de pîndă?
- Știu eu ce vroia?
- Și mic, mi-a cerut unul, să vorbesc cu judecătorii, să-i dee lui copilul la divors.
- Și ce i-ai respuns?
- I-am spus că în justiție nu m'amestec.
- Pe unde n'am fost eu? reluă amicul meu. La ministere

mă cunosc toți ca pe-un cal breaz... la Serviciul Sanitar.... la Direcția podurilor și soselelor.... la Inspectoratul de jandarmii, la Institutul de moșit, la Casa școalelor... la cea a bisericilor.... la Dotația oastei, la Serviciul de măsuri și greutateți, la Direcția poștei, la Prefectura poliției, la Bancă... la C. F. R. la S. M. R. la R. M. S. la S. P. A....

— Ai vr'un protejat și-aicea ?

— Da, l-am băgat în slujbă acolo.

— Numai într'un loc n'am intervenit până acuma.

— Unde ?

— La Direcția inchișorilor.

— N'ai nici un alegător—am întrebat eu—care să aibă nevoie de indulcirea regimului ?

— Până acuma n'am.

— Să sperăm că vei avea cu timpul.

— Se poate, mai știi ?

— Și ce faci cu toate cererile aceste ?

— Fac și eu ce pot, îmi răspunse amicul. Într'o zi aveam ceva de regulat la ministerul de finanțe. Mă duc acolo, pe la ceasurile 3, după amiază, dar aflu că serviciul e numai dimineața. Sara trebuia să plec numai decît. Văd prin sală un om, care făcea nu știu ce.

— Nu-i nimeni pe-aicea ?

— Nimeni, cucoane, după masă n'avem *servici*.

— Dar d-ta, cine ești ?

— Portarul.

— Imi pare bine de cunoștință. Eu sînt deputat.

— Sărut mîna.

Și omul își scoate șapca.

— Domnule Portar... am o cerere... te rog să fii bun și s'o dai secretarului general, mîine cînd va veni.

— Cum nu, cucoane, dați-o încoace, și mîine cum vine... i-o și dau.

— Să-i spui c'am adus-o eu și să-l rogi să facă ce spune într'însa.

— Bine, cucoane, lăsați că-i spun.

— Da să-l rogi să facă, auzi ?

— Dă, cucoane, eu am să-i spun, da dă...

— Ai bacșiș.

— Sărut mîinile.

— Pune-o vorbă bună.

— Lăsați pe mine, cucoane, zise el cu hotărîre, luîndu-și un aer de protector și asigurîndu-mă, prin gestul lui, că va uza de toată influența de care dispune.

— Prin urmare, nu uîți ?

— Vai de mine, se poate ?

— Bună ziua.

— Sărut mîinile.

Cînd m'am întors acasă, iaca și petiționarul.

— Ce-ați făcut cu cererea mea, Cucoane Alecule ?

- Am dat'o la Minister.
- Cui ați dat'o ?
- Am dat'o... Ministrului.
- Chiar lui ați dat'o ?
- Chiar lui.
- Și ce-a zis Domnu Ministru ?
- A zis că... te va avea în vedere.
- Așa a zis ?
- Așa, cum îți spun.
- Vă mulțămesc foarte mult... Vra să zică a spus că mă va avea în vedere ?
- Da.
- Sărut mina.

*

Atunci, cind dorința postulantului nu e satisfăcută, se întâmplă uneori să primesc și scrisori de natura acesteia :

Cucoane Gheorghe,

Imi scrieți că nu se poate, măcar că eu am sperat la un rezultat. Pentru mine asta înseamnă că nu vrei, că dacă vroiți imi făceai. Nu ți-am cerut doară cine știe ce lucru. Dacă nu poți face D-ta, apoi cine să poată ? Mama ? Cind te-am ales, par'că ne spuneai c'ai să faci și ai să dregi și acuma nu poți. Vă mulțămesc foarte mult și vă rog să mai poftiți și altă dată, pentruca să vă votez eu și cu cei 7 oameni ai mei.

Iscălit *Bedreagă.*

Intr'adevăr Dl. Bedreagă, ajutor de grefă la Trib. Tecuci, imi ceruse un lucru de nimic... să-l numesc.. *inspector agricol !* Bine, Domnule Bedreagă, în fața amenințării D-tale categorice, nu-mi rămîne și mie altceva de făcut, decît să lupt în contra Reacțiunii... pentru Votul universal, pentruca să te distrug eu pe D-ta, Domnule Bedreagă, împreună cu toate cele 7 voturi de care dispui.

D. D. Pătrășcanu.

*

Post Scriptum. Vin și țarani, din cind în cind. Unul din ei m'a căutat vr'o două zile, fără să mă poată găsi. Insfirșit a dat peste mine. E un bătrîn. Intră 'n casă și se oprește la ușă.

- Să trăiți *Măria Voastră !*
- Ia las, bre omule, zic eu, ce umbli cu fleacuri ? *Măria sa*, nu-i decît *Vodă...*

Și zicind acestea, îmi păru bine că nu mai era cineva să-l audă.

— Ce-i Moșule? Ia șezi colo, și spune-mi, cum e pricina? Și îi arătaiu un scaun să se așeze.

— *Ferit-o Sfântul!*... nu-i pentru mine. Și moșneagul se apără cu mina, ca și cum într'adevăr i-ași fi spus să se așeze pe tronul lui Vodă.

— Bine, Moșule, zic eu, stăi în picioare, dacă nu vrei să te pui jos. Ce te aduce la mine?

— Cucoane, începu el, nu mai este chip de trăit... muncim pînă dăm în bot și... tot degeaba-i... Nu ne alegem cu nimica. Primaru ne fură... notaru ne fură... perceptoru ne fură... jandarmii ne fură. Dările is multe... pămînt n'avem... Pentru noi ori îi anul bun, ori nu-i bun... tot aceea-i. Mai gîndiți-vă și la noi, cucoane, că-i păcat de D-zeu.

— Moșule, ne gîndim...

— Știu că vă gîndiți... știu că sinteți o samă dintre D-voastră, care vă uitați și la noi...

— Lasă, Moșule, fii liniștit, guvernul are grijă de D-voastră...

— Să te-audă D-zeu, cucoane.

— Și de ce-ai venit la mine, moșule?

— Apoi... ca să știți și D-voastră cum trăim noi.

„Asta știu de mult” gîndesc eu. Altceva, n'ai să-mi mai spui?

— Apoi... altceva, cucoane, ce să vă mai spun, nu-i deajuns?

Și moșneagul eși multumit, luîndu-și rămas bun dela mine, tot ca și cum ar fi fost Vodă înaintea lui.

D. D. P.

TELEPATIE

Burează luna peste plaiu Au cine-or fi? pe ce pământ?
O apă argintie; De clipa lor pribeagă,
Ca 'n luminișul unui raiu De și nu știu nici cine sînt,
E noaptea străvezie... Un trist fior mă leagă.

Prin iarbă, lanuri, stufăriș El o alintă 'n desmierdări
Tac adormite neamuri, Pe plinsele-i lumine,
Al razelor paienjenis, Căci sub potop de sărutări
Atîrnă rupt prin ramuri, Sînt lacrimi pentru mine....

Eu trec albitele poteci În stoluri ani s'au risipit
Prin liniștea cea rece, Și'n veci ai fost departe,
Un filiiit de lilieci, Tu singură ce-ași fi iubit,
Grăbit prin frunze trece. Senin, până la moarte!

E vis? Văd doi îndrăgostiți Pedepsa vieți-mi fără rost
Desprinși din fund de zare. E 'n ruga-mi ce fe cere....
La ei mi-s ochii pironiți, Himeră numai *tu* n'ai fost
La ei, în depărtare.... Și-am îndrăgit himere!

Roohers de Nayer, Iulie 30.

D. Nanu

Dela Iași la Călimănești în automobil

Dounei Lisette dr. Juvara.

Era într'o zi caldă de Iulie, cind se topește asfaltul în dogoarea soarelui și păreții caselor frig ca sobele prea încălzite. Sus, cerul albastru nu-i pătat de nici un strop de nour, iar jos pe străzile pustii ale Iașului, sub aerul greu ca plumbul, unde și unde cite un trecător se furișează sub streșina caselor după un colț de umbră.

În nădușala unei asemenea zile, cum mergeam leneș spre tribunal ștergindu-mi sudorile de pe frunte, fui pe neașteptate întâmpinat de un bun prieten, care îmi propuse să ne răcorim puțin nu cu o înghețată la Tufli, nici cu o bere la Bragadiru, dar... cu o călătorie cu automobilul până la Călimănești.

O așa propunere era prea ademenitoare, ca să nu o primesc cu atât mai iute, cu cit mă temeam chiar să nu să răzgîndească prietenul.

Ce bun lucru să ai prieteni, și mai ales de acei cu automobil!

Pe prietenul meu Ernest, căci de el e vorba, pot zice că l'am apreciat din ziua chiar în care i-am făcut cunoștința. De cînd însă mai ales a avut și bună inspirație să-și cumpere din Londra, dela vestita fabrică Napier, un automobil cu șase cilindri și de 30 cai putere, el a luat înaintea ochilor mei proporțiile unui om cu desăvîrșire superior.

Cîte ceasuri nu am petrecut împreună, privind la monstrul cu coada cea lungă, adevărat diplodocus din epoca preistorică; de citeori nu am examinat măruntaele lui, cei șase cilindri, numărările țevii de metal, care se întretae ca ațele unui paingen uriaș, roțile cu aripi fantastice sau cu dinți de fier! De citeori, curios să știu rostul unui șurub, nu am făcut întrebări sfioase, la care căpătăm răspunsuri ce mă incurcau mai tare, deși luam aer că am priceput! Iar cînd apoi dela automobil aruncam privirea asupra proprietarului său, îl vedeam întotdeauna plin de sus până jos de oloi, avînd ochii veșnic ațintiți la mașina pe care o ungea și o ștergea, sau o făcea să meargă în loc ca să-i

asculte suflarea plămânilor de fer, se viră dedesubt sau se îndoaie deasupra, se năcăjea în totdeauna rău, cînd nu-i da de rost uita de timpul care trecea prea repede, uita de masă, uita de toate.

Aşa că privind ceasuri întregi cînd mecanismul neînţeles al maşinei, cînd iscusinţa proprietarului, ajunsese să-i confundă la olaltă în admiraţia mea :

Cu un asemenea conducător şi cu o aşa maşină, pas de refuză o excursie până la celalt capăt al ţării !

Ciţi desigur nu ar fi voit se fie în locul meu. Mai cu deosebire un tînăr doctor, care cu cite-va zile mai înainte gustase din plăcerile unei plimbări cu automobilul şi-ar fi lăsat bucuros numeroasa clientelă în sama lui D-zeu numai se poată merge el.

Dar Ernest, avusese fericita idee să-mi propue mie mai întăi această călătorie.

În ziua aceea mi-am isprăvit repede treaba, ca să mă pot pregăti de plecare.

Acasă tatăl meu nu s'a bucurat de loc de călătoria ce i-am anunţat.

„Cite nenorociri nu se întimplă cu automobilul“ îmi zise el cam îngrijit.

Dar fiindcă nu putea să-mi împedecă plecarea s'a mărginit să-mi dea o sumă de slaturi, între altele să mă păzesc de răceală şi mai ales să nu uit galoşii şi cortelul.

I-am făgăduit desigur galoşii şi chiar cortelul şi multe altele încă, dar nu am luat nimica sau aproape nimica, pentrucă precum se ştie în automobil nu-i nici odată loc de bagaj.

A doua zi dimineaţă trebuia se plecăm.

Vă las să judecaţi cum am dormit în acea noapte. În visurile mele, mă vedeam sburind cu maşina peste dealuri, dînd deadreptul în vadul apelor, ridicîndu-mă apoi în nouri, scoborîndu-mă iarăşi pe pămînt ca să călcăm un cîne, răscolînd în urma noastră un colb ce se suia până la cer, de scoteam ochii sfinţilor care se uitau spărieţi la noi, iar noi mergînd virtos tot înainte fără grijă, pentrucă maşina era condusă de o mină ageră ce ştia să o strecoare pe lingă toate piedicele.

Deodată însă o pocnitură a sgduit din temelie bolta cerească, de am crezut că să prăbuşeşte lumea. Plesni un cauciuc şi ne-am oprit în văzduh....

Nu ! era servitoarea care bătea în uşă ca se mă scoale în zori de dimineaţă.

Ars am sărit din pat, şi în citeva minute eram gata.

Cu şapca cea de pinză albă cumparată din ajun, cu nişte ochelari pe ochi ce-mi dădeau aerul de cucuvae, cu o manta lungă gălbue care se scobora până la călcăi, mă transformasem într'o dihanie, ce nu a fost pusă încă în nici o grădină zoologică, devenisem astfel un desăvârşit automobilist, căruia nu-i lipsea doar decit automobilul. Aveam în schimb însă ceva mai mult decit toţi automobiliştii adevaraţi, aveam dreptul de a mă bucura

de frumusețele naturii fără de frica drumului, de grija mașinei și mai ales de cheltuiala ei!

Totuși nu am plecat decât aproape de zece, după ce tovarășul de drum și-a mai revăzut încă odată șuruburile și s'a încredințat că toate sunt la locul lor.

Eram numai noi doi, proprietarul mașinei la cîrmă și eu alături; jos pe scări sta Pricop un fel de *sofeur*, improvizat, care habar n'avea de mecanismul automobilului, dar care știa ca nimene altul, se frece alămurile mașinei de te puteai oglindi în ele, ear la picioarele mele era *Vlan*, un foxterrier voinic și bine hrănit, copilul alintat al casei.

Dacă Ernest, avea grija conducerii mașinei, și eu aveam un rol nu mai puțin important, căci într'o mină fineam șoara ce făcea să șuere sirena, iar în cealaltă lanțul de care era legat bietul *Vlan*!

Strada lipoveneasca a Păcurarilor am străbătut-o așa de iute, că nici nu mi-am dat bine samă cînd am eșit afară la aer liber.

Acum înaintea ochilor nu mai aveam casele văruițe și joase ale mahalalei, ce o lăsasem în urmă, nu mai vedeam costumele pestrițe și figurele sbîrcite ale lipovenilor noștri, nici nu mai eram scuturați de pavajul de piatră cu gropi fără fund, acum aveam ca orizont dealurile, ce se desfășurau unul după altul ca pe pînza unui imens cinematograf, iar în față șoseaua albă dreaptă și nesfârșită de lungă, pe care noi șburam cu iuțeala vîntului.

Din cînd în cînd numai un cal speriat dela vre-o căruță, sau un cine ce ne eșea voinicește în cale ne încetinea mersul. Atunci eu trăgeam repede șoara, sirena pornea năprasnic, cu vuet lung șuerător, pătrunzător, cu urlet sălbatec, ai fi zis gemetul însuși al mașinei, șupărată fiindcă era oprită în mersul ei de nălucă.

Treceam tot înainte, iar după noi, căruța se rostogolea în șanț, bietul cine rămînea întins în mijlocul șoselei, doar blăstemele oamenilor de ne ajungeau din urmă....

Am lasat îndărăt Podul Iloaci și Tîrgul Frumos, ridicînd după noi un colb gros și negru, sub care credeam că o se dispare pentru totdeauna amîndouă tirgușoarele.

Iată și Strunga, cu păduricea verde, plină de mirosul îmbătător al teiului, cu miile de păserele care ciripeau nepăsătoare prin crengi, Strunga, despre care poetul național zicea că:

In pădurea dela Strunga
Se așin cei cu mina lungă
Care dau chiorș la pungă.

De atunci cite nu s'au schimbat! Mai întîi Strunga s'a civilizat, a ajuns cogemite stațiune balneară cu oteluri mari, cu saloane de baluri, iar din vestita pădure n'a mai rămas mai nimic, au părăsit-o hoții, s'au uitat până și legendele!

Urcatul dealului, cam pravalatic, l'am făcut cu cea mai

mare ușurință, în iuțeala a treia, cum ar zice prietenul meu Ernest, spre a o întinde apoi pe o creastă de deal printre frumoșii stejari ai unei șosele bătută ca'n palmă. Am ajuns repede la Miclăușeni, cu castelul misterios, ale cărui turnuri albe se zăresc printre copacii parcului mare, și, puțin după aceea, trecind podul Siretului ne-am gășil în' mijlocul luncei dela Mircești, în faimoasa luncă, care a inspirat lui Alexandri atâtea pasteluri nemuritoare.

Nu am avut vreme însă să ascultăm nici măcar „Concertul în luncă“, deși concertul era tocmai în toiul lui, căci automobilul fugea parcă gonit din urmă, și la 12 ceasuri punct ne găseam în Roman.... la dejun.

Deși nu ne grăbea nimene, eram însă așa de stăpiniți de sentimentul iuțelei ce ni'l comunicase mașina, că aproape tot în iuțeala a treia am isprăvit dejunul, plecând mai departe spre Bacău, unde am ajuns după trei sferturi de oară.

Fără să ne oprim de loc în oraș, căci pentru ce să ne oprim cind mașina nu știe de osteneală, am întins-o tot înainte pe lungul unei șosele prăfuite și am intrat nu mult după aceea în regiunea munților.

Plăcerea cea mai mare a unui adevărat automobilist este se urce colnicele repezi, pentru ca se pue la încercare plăminii de fer a mașinei sale. Ascultindu-i respirația, el poate să-și deie mai bine samă de sănătatea celor 30 de cai! Rar chiar e automobilistul, care, după ce a isbulit se ajungă sus, să nu exclame plin de mândrie: „Ne-am urcat în iuțeala a treia!“

Pentru un amator automobilist că mine urcarea munților încă e plăcerea cea mai vie. Căci de aici încep perspectivele nesfârșite ale peisajului, sutele de virfuri de munți, care răsar unul după altul.

Urcăm, urcăm voinicește pe zigzagurile șoselei sub umbra brazilor. La stînga e peretele muntelui, la dreapta valea în care se întind până în zare lanurile unui grîu de aur, iar la spate orașul Bacăului, cu turnurile sclipind în razele unui soare arzător, cu Bistrița care îl încunjoară ca o panglică de argint. Mașina sforăea puternic, eu făceam se șuere sirena de răsuna ecoul munților, iar Pricop da mereu presiune la benzină ca se urcăm tot mai iute.

Să'l ferească D-zeu pe Pricop să fi uitat presiunea benzinei, căci îndată stăpînul său îi dădea o presiune la moalele capului de-i amintea repede datoria!

Ce minunată era vremea! Soarele strălucea drept deasupra noastră, aerul îl simțeam tot mai curat, tot mai răcoros răsufleserăm, se întrezăreau trei furtuni. Către una din ele mergeam însă neînduplecat.

Și cu cit înaintam, se auzea tot mai lămurit, tot mai aproape, bubuitul tunetului, de zguduia munții și clocotea valea. Dela o vreme chiar am dat de drum stropit de ploae, dar ploaea trecuse aiurea și numai cițiva stropi rămași în urmă mai picurau

de sus. Cind am ajuns la Orășuța, tirgușor înșirat pe o singură uliță, ne-am oprit totuși ca să punem automobilul sub un șopron, la adăpost de vreme rea, și n'am pornit înainte decit după ce ne-am încredințat că furtuna s'a dus aiurea.

Prin cite alte sate nu am trecut apoi și cită zarvă nu-am stărnit cu trecerea noastră! Se luau după noi cini, toți cini satului, să ne întovărășască cu latratul lor, săreau copii gardurile să ne privească cu ochii mari, țipau salbatic gîștele speriate de mașina ce da prin cird, iar bieteile femei buimăcite alergau să alunge gîștele și să-și apere copiii!...

Oneștii l'am lasat repede în urmă, ca și drumul ce duce la Tîrgul Ocnei, ca și podul Trotușului, cu malurile ridicate. Până la graniță mai aveam încă după spusa unui cantonist vre-o cinci zeci de Kilometri.

Cinci zeci de Kilometri! Un deal, o vale și o limbă de pădure. O nimica toată pentru un automobil.

Pela vre-o patru și jumătate, am trecut Grozeștii, sat bogat, cu o frumoasă biserică de piatră cioplită și am dat apoi la strîmtoarea munților.

Mergeam cit se poate de bine pe o șosea udată de ploae și tocmai cind făceam această constatare, care umplea de bucurie pe proprietarul mașinei, deodată în lăta noastră găsim calea închisă, căci se repara un pod.

Ca să putem trece înainte, eram acum siliți să dăm pe un drum lăturalnic, și să urcăm în loc un dîmb scurt, dar foarte ridicat. Prietenul meu îngrijit cu drept cuvînt, a căm încrețit din sprincene, dar fiindcă nu avea ce face, a apucat voinicește înainte. Cind colo, la sușul dîmbului roțile mașinei au început să se învîrtească în loc.

O presiune mai mult la benzină, o opinteală mai mare a celor treizeci de cai, n'a avut alt rezultat decit să ne infunde și mai tare în pămîntul cleios.

Situația era desigur cit se poate de critică. Pricop a simțit mai cu temeii nacazul stăpinului. Cit pentru mine unul nu era o altă soluție, decit doar aceea de a rămînea în mijlocul drumului, așteptînd să se usuce mîzga.

Noroc însă că oamenii, care lucrau la pod, au găsit altceva mai bun și anume un odgon gros cit brațul, legat cu un capăt de automobil și cu celalt de două căruțe, cu cite doi cai ce se aflau în drum. Mai împingînd apoi mașina și din spate, nu fără osteneală, am isbutit s'o scoatem din cleiul în care se lipise și să o suim în virful dîmbului.

Am luat fotografia acestei întimplări, cam rușinoasă pentru un cogemite automobil, ca să se vadă, că oricit mindra mașină, își bate joc de bieteile căruțe ce le răstoarnă în șanț, totuși dacă n'ar fi fost ele rămîneam dealbinelea în mijlocul drumului.

Bieteile căruțe! Era să plîng de induioșare!

La Oituz e punct vama. De departe am zărit în virful unei prăjini steagul nostru tricolor și alături un steag străin. Forma-

lităfile, în totdeauna plicticoase și jignitoare, ale trecerii în altă țară le-am făcut însă repede. Ungurii de data aceasta s'au arătat mai politicoși; nu-i vorbă că aveam pașpoartele în regulă, bagaj aproape de loc și peste toate, prietenul meu mai avea și o scrisoare de liberă trecere dela Consulatul unguresc din Iași!...

* * *

De acuma am intrat pe pământ străin.

Acest lucru parcă îl simțise automobilul, care luneca mai sfios pe o șosea bătută ca în palmă. Il simțisem noi toți, care nu ne mai zborșeam așa de rău la căruțele ce nu se fereau din drum, căci ne feream noi de ele, îl simțise par'că și *Vlan*, care stătea tupilat în brațele mele.

De altfel și șoseaua, îngrijită frumos și fără de bolovani, ne mărturisea singură că suntem în țară străină.

Cel întâi sat unguresc, ce-am întâlnit în cale, fu Poana Sarată, locuită numai de romini.

Poana Sarată e o veche cunoștință. Sint mai bine de 15 ani, de când am fost pe aici călare, venind tocmai din Slănic. Pe atunci pot zice, că nici nu se găsea Slănicean, respectându-se cit de puțin, care să nu facă această plimbare, ca să admire frumusețile locului, și să vadă pe Popa Ioniță.

Căci popa Ioniță era o figură cu adevărat interesantă. Bătrîn uitat de Dumnezeu, primitor și în totdeauna vesel, el avea o barbă mare, albă ca omătul și doi ochi care sclipeau ca două scinteie în fundul capului, iar în fundul beciului un pelin uitat de popa Ioniță, care dădea viață celor ce gustau din el.

Dela moartea sa, excursiile la Poana Sarată s'au mai rarit mult, căci se vede că farmecul lor principal era tot popa Ioniță.

Abia am avut însă vreme să răscolesc în minte aceste amintiri îndepărtate, când, lăsând în urmă Poana Sarată, treceam mai departe prin alte sate.

Dela un timp am început iarăși să suim virtos pe o șosea cum nu se poate mai bună. Treceam pe muchea unui munte în zigzaguri capricioase, un colț de rai. Brazii răsădiți de-a lungul drumului ridicau sus fruntea lor mândră, iar prin ochiul frunzișului se zăreau munții înecați în verdeață, și pare că se făceau tot mai mici, par'că intrau în pământ cu cit ne ridicam noi tot mai sus. Tocmai în virful muntelui am găsit un monument de piatră, așezat acolo nu știu în ce amintire, și apoi, iarăși tot pe drumul sămanat pe margini cu lespezi albe ca marmora, în aceleași zigzaguri minunate ne-am scoborit de cealaltă parte.

Nu voi uita desigur niciodată impresia adincă, ce mi-a lăsat-o urcatul acestui munte pe o șosea ideală, în liniștea unui apus de soare ce nu era tulburat decît de ciripitul păsărilor, de cîntul privighitoarei și de mugetul sirenei.

După ce am dat iarăși la șes, am trecut prin alte multe sate bogate, care nu mai sîmănau cu satele noastre, căci casele erau încăpătoare, luminoase, gospodărești, avînd pomi roditori și

curți îngrădite, și nu mult după aceea am ajuns la Kezdy Vasarhely.

Erau aproape opt ceasuri.

Aici am străbătut multe străzi întortochiate cu case de trei rinduri, pînă am dat de piața orașului unde sunt înșirate otelurile cele mai mari ca și prăvăliile cele mai bogate.

Cînd s'a oprit mașina, m'am scoborit repede să caut un adăpost pentru noapte. Oteluri erau slava Domnului destule; la unul mi se oferea o cameră foarte frumoasă dar o șură cam proastă pentru mașină; în fața la altul, din contra, am găsit o cameră mai mică dar în schimb un șopron bun. Prietenul meu a ales pe acest din urmă otel, căci grija lui era, întâi mașina și după aceea comoditatea noastră personală. Și avea desigur dreptate, căci, fără de o mașină bine ținută, am fi fost cam ca soldatul fără de pușcă în bătălie.

Dar era tîrziu, și ni se făcuse foame dealbinelea. O zi întreagă trecuse pentru noi ca printr'o sită, apoi atîta aer dătător de viață, mai pune că și într'o întinsoare străbătusem vre-o 250 de kilometri.....!

Știînd însă cam ce este o bucătărie ungurească pentru stomahuri ca ale noastre, am insistat cu tot dinadînsul ca bucatele să ne fie pregătite cu unt.

Mult s'a minunat chelnerul ce servea, de gustul ciudat a doi romini, care preferă untul gustoasei grăsimi de porc. Șnițelurile ce le comandasem fău silit chiar, să se reîntorcă pentru a doua oară ca să ne întrebe de treburile să le facă numai în unt! I se păruse că nu a auzit bine.

Ar fi fost însă desigur prea mult să cerem acest sacrificiu și dela bucatar, care ar fi demisionat mai degrabă, decît să-și compromită demnitatea.

Îndată după masă m'am gîndit să dau o telegramă celor de acasă, ca să-i liniștesc asupra soartei expedițiunii mele. Dar dacă lucrul acesta e așa de simplu aiurea, mi-a fost cu neputință să-l îndeplinesc aici, din cauză că telegraful e închis dela 6 sara pînă a doua zi la nouă.

Ca un alt Port-Arthur stă tîrgul întreg izolat de restul lumii pentru că funcționarii dela telegraf să se odihnească în liniște. Ce oameni fericiți! Nici la noi par'că nu muncesc mai puțin.

Iar a doua zi dimineață după ce-am plătit nota cam pipărată a otelului, în Ungaria se vede că toate 's piparate, am întins'o înainte spre Brașov.

Ploase însă bine peste noapte, și mașina făcea diră mare pe șoseaua noroioasă.

Dar drumul nu era lung căci într'un ceas și jumătate eram la Brașov.

* * *

Cine nu cunoaște acest frumos oraș, așezat la întretăierea a trei munți, cu străzi largi și drepte, cu case înalte, cu prăvălii

mari, cu mișcare multă? Vara mai ales Brașovul e un centru de excursiuni minunate, unde întâlnești în totdeauna mulțime de cunoscuți de pe la noi.

Aici se vorbește rominește ca în țară; multe firme de prăvălii sînt scrise numai în limba noastră și chiar autoritatea comunală a pus numele străzilor în trei limbi: ungurește, nemțește și rominește. Ungurește se vorbește însă mai puțin.

După ce ne-am învățat cît ne-am învățat prin oraș, ca omul fără treabă, ne-am oprit tot la un birt, de am luat un papricaș, care ne-a aprins gîtlejul c'am fost nevoiți să-l stingem cu multe halbe de bere. Automobilului încă i-am dat băutura trebuitoare, adecă vre-o 20 de litruri de benzină! Fiecare cu gustul lui.

Ne urmărise de dimineață încă nouri, fără să ne poată ajunge. La Brașov însă unde ne-am oprit, și-au răzbunat dealbinelea, căci ne-au tras vr'o trei ropote de ploae deasă și rece de credeam că nu o să mai isprăvească.

Pe la vre-o trei însă, cînd am văzut că nouri se împrăștie ca să facă loc soarelui, am plecat înainte spre Făgăraș.

Privești în fața noastră se lărgea acum mereu. Înaintam într'un peizaj mai blînd, mai surizător, mai liniștit, între șiruri de munți mai mici la poalele cărora, în pajiste de iarbă verde, pășteau turmele păstorilor. Atunci am auzit și doina răsunînd tristă în văi.

Curios, cu cît înaintam mai mult în țară străină, cu atît par că ne apropiam de inima însăși a neamului rominesc.

Dela o vreme străbăteam numai sate curat rominești.

La Turda casele făcute pe acelaș calup, cu acoperemintele de oală, toate poartă pe pereți, scrise în litere mari, numele proprietarilor. Și nu am putut cîți un singur nume de străin.

Înțeleg acuma ciuda Ungurilor! Iată casa lui Ion Micu, a lui Neculai Vlad, a lui Gheorghe Ursu, iată școala rominească: Casa comunală are și ea inscripția în rominește. Iată ceva mai departe casa lui „Vasile Marin proprietar cu ajutorul lui D-zeu“ și pantofăria lui Pușcariu.

Cînd mă gîndesc că de atît amar de timp, frații aceștia trăiesc despărțiți, ducînd fiecare din greu nevoile vieții și totuși vorbesc încă aceeași limbă, au acelaș port și în piept acelaș dor... dorul neîndeplinit, ce-l spune astăzi plaiurilor verzi, doina păstorilor noștri!

Zburăm iute pe șoseaua albă, care se întinde nesfîrșită înaintea ochilor, privind holdele mînoase ale țaranilor, respirînd aerul parfumat de iarbă cosită și de grîul ce se seceră, mă gîndesc la multe și la nimică, cînd deodată tovarășul meu, ai cărui ochi sînt veșnic pironiți pe drumul ce străbatem, îmi strigă să sun repede sirena. Intrasem pe neașteptate la o colitură, în mijlocul unei turme de bivoli.

Trag repede sfoara, dar lucru curios, în locul sirenei șuerătoare, aud horcăitul înădușit al unui cine ce-și dădea sufletul... În graba mea trăsesem lanțul lui *Vlan!*

Dar s'a împrăștiat iute turma îndată ce ne-a zărit; numai un bivol mai spărios sau poate mai curajos, s'a luat după mașină. Ernest părea tare îngrijit de goana bivolului, mai ales că din pricina șoselei prea ude, nu putea da drumul la toți cei treizeci de cai.

Nu știu ce ni s'ar fi putut întâmpla, dacă ne ajungea bivolul infuriat din urmă; cred însă că nu i-ar fi fost tocmai îndămină, fiindcă prietenul meu poartă la el întotdeauna două revolve solide, cu care ar fi putut nimici la o adică turma întregă.

La o altă cotitură a șoselei, am dat apoi de o șatră țigănească.—Unde nu întâlnești Țigani? Ne-au eșit îndată în cale copii, goi și negri ca cărbunele, să ne ceară un gologan de pomană, ne-au eșit și femeile cu dinții de fildeș și cu salbe de argint, să ne dea în bobi ca să ne gicească norocul!—

Erau prea caraghioase figurile acestea stranii, în mijlocul drumului și a frumusețelor naturei, ca să nu caut să le eternizez pe o placă de sticlă.—Cînd însă mi-am îndreptat aparatul spre ei, deodată s'au tupilat cei mai mulți la pămînt, iar alții au luat-o la fugă sperieți, cu pletele în vînt; credeau desigur că am îndreptat asupra lor o gură de tun ca să-i omor!

Erau șase ceasuri seara și ne apropiam mereu de Făgăraș. De cine știe unde, începe să se zărească orașelul scaldat în verdeață.

La margina drumului se vede o cruce mare de piatră; am căutat să-i cetesc inscripția: *Această cruce s'a ridicat de Dumitru....* dar nu am avut vreme să urmez mai departe căci automobilul a trecut repede la o altă cruce, care purta o inscripție tot românească.

Pretutindeni Romini!

Deslușirile pe drum le ceream numai în românește și eram întotdeauna înțeleși; veșnicile noastre slezi cu căruțele ce se puneau de-a curmezișul, le făceam tot în românește!

Sintem acum în Făgăraș, orașel curat, cu trotuare asfaltate, cu lumină electrică, cu grădina publică pe care ar fi invidiat-o multe din capitalele noastre de județ.

Ne-am scoborit la otel Mercur, clădire impozantă în piața orașului; în față pe o parte de stradă e „Banca Albina societate românească de Credit și economie”; alături prăvălia de mărunțișuri a lui Vasile Crăciun, biroul avocatului Radu, cabinetul de consultații al doctorului Turcu și ferăria lui Langa!

La otel eram cam îngrijit să nu ne împiedece să dormim oareșicare insecte, cum ni se întâmplase în noaptea cealaltă, dar proprietarul otelului ne-a asigurat repede că „insecte nu prea sînt!”

Cu o așa asigurare puteam dormi liniștiți!

Îndată ce am ajuns aici, ca să-mi țin tot vechea făgăduință, m'am dus să bat o telegramă acasă. Și aici însă, ca și la Kezdy Vasarhely, ca și se vede în toată țara aceasta, telegraful e în-

chis dela șase ceasuri sara. Făceam fără să vreau economie de telegrame!

Cum veneam așa pe drum, cam necăjit pe nația ungurească, întilnii un băetan de vre-o opt sau nouă ani, cu aer deștept și obraznic, pe care l'am oprit să-i cer o informație,—un pretext să mă incredințez de naționalitatea lui.

„Sint Român domnule, cu pieptul de aramă, mi-a răspuns iute ștregarul, arătându-mi un piept ars de soare și mic cit o palmă bună de om.

„Ia sama atunci băcte, i-am zis eu, să-ți fie și urechile de aramă ca să nu le rupă profesorul“.

„Nu am frică fiindcă învăț bine!“.

L'am crezut desigur pe cuvînt și iam dat și cițiva heleri să-și cumpere bomboane.—

Apoi m'am învîrtit cetind firmele dela prăvălii, ascultînd conversația rominească pe străzi și uitîndu-mă la uniformele min-dre ale stăpînitorilor...

Iar a doua zi, la nouă și jumătate, după ce Pricop a curățit mașina de praf și stăpînul său a controlat motorul, încunju-rați de mulțimea adunată în piață și care se uita cu curiozitate la noi, sau mai drept vorbind la mașină, am plecat mai departe.

E ultima zi de călătorie, căci după program trebuie să fim după amiază la Călimănești.

Eu unul ași fi dorit mult să facem un mic încunjur, ca să vedem Sibiul, dar prietenul meu era grăbit să ajungă, și fiindcă îi înțelegeam graba, nu am mai stăruit.—

Mergeam pe un șes întins și verde, la dreapta în zare a-vînd albia Oltului, care ne urmărea de cine știe unde, iar la stînga șiragul albastru și lung al Carpaților, în mijlocul cărora ne pregăteam să intrăm în curînd.

Mergeam repede pe o șosea dreaptă, fără sfîrșit, și se uitau mierați oamenii, care lucrau holdele, la dihania înspăimîntătoare ce sfîrșia puternic și fugea de rupea pămîntul.

Într'un loc drumul merge chiar alături de calea ferată; toc-mai atunci venea din urma noastră un alt monstru, mai furios, cu care însă oamenii s'au deprins, un monstru ce minlincă jă-recte și varsă foc. Un minut am încercat o luptă de întrecere cu el, dar i-am cedat repede pasul căci dă, e mai bătrîn și se cu-vine să-i facem loc, mai ales că fuge pe șine de fier și în drum nu-i stau piedecile.

Mașinistul de pe locomotivă, ne făcea într'una semn din mină să pollim după el.... Ne-am făcut însă că nu i-am înțeles pofta, și monstrul asemenea unui șerpe tîrîndu-se de pămînt, a dispărut repede din fața noastră.

Dela o bucată de drum, Oltul și munții se tot apropiară, iar

noi înaintam ca într'o leică, la vârful căreia se vor întâlni negreșit munții, și Oltul cu șoseaua noastră.

Am trecut apoi un pod mare de fier peste apa Oltului și am dat în drumul Sibiului, ce ne scobora spre țară.

De acum intrarăm în cercul munților, care ridicându-se până la cer stringându-ne ca într'o horă din toate părțile.

La Turnul Roș e punct vamal; degrabă dar vom intra iarăși în țară.

După ce am făcut repede declarațiile la vamă, am și pornit îndată înainte, cu gândul de a nu ne mai opri decât la Călimănești.

Dar omul propune și Dumnezeu dispune, zice un oareșicare proverb născut din înțelepciunea popoarelor; în cazul nostru nu Dumnezeu, dar Ungurii au dispus ca să mai stăm pe loc. Nu făcusem în adevăr nici un kilometru și am dat deodată de o poartă care ne închidea șoseaua, ba erau chiar două, una la Unguri și cealaltă la noi.

„Granița e închisă dela douăsprezece la unu și jumătate!“ ne zise un soldat Ungur ce sta acolo.

Nu erau decât 12 și un sfert. Trebuia dar să mai așteptăm aproape un ceas și jumătate!

În zădar ne-am rugat să ne deschidă poarta; soldatul a rămas neînduplecat. „Așa-i ordin dela Buda-Pesta“ ne zise el.

„Și pentru ce mă rog un ordin așa de caraghios?“ I am întrebat eu cam supărat.

„Ordinul nu-i caraghios, domnule, îmi răspunse înțepat soldatul, pentru că... vine dela Buda-Pesta și pentru că trebuie să se odihnească vameșul și garda militară!“

Așa vra să zică cam ca la telegraf, cât timp vameșul se odihnește, relațiile între două mari state sînt întrerupte!

Cine ar fi crezut vreodată că vameșul e o personalitate așa de importantă!

Ceeace mă supara mai ales e că rămăsesem fără dejun!

De voc de nevoie, am stat însă locului în conversații cu caporalul și soldații unguri dela pichet și numai cînd a sunat ceasul, s'au deschis par'că singure porțile de am trecut înfirșit în țară.

Era o vreme împărătească, cînd am intrat în strimtoarea munților pe o șosea tăiată numai în stîncă.

Dela Căineni, drumul se îngustează atît de mult munții se apropie așa de tare, de geme din greu pînă și Oltul ca să poată trece înainte. Iar deasupra capetelor noastre, stau, de cînd lumea înfipse stîncele cu vîrf ascuțit ca un deget amenințător spre cer, stau acolo așa cum le-a aruncat pămîntul în svîrcolirea lui, și nourii le încunjură mijlocul cu briu alb, neîndrăznind par'că să se urce așa de sus.

Noi mici stirpituri în fața grozavei măreții trecem repede sub umbra stîncelor ascuțite, gîndindu-ne nu fără oareșicari grijă că o singură așchie scuturată de pe ele, ar fi deajuns să ne facă una cu pămîntul să nu se cunoască nici țandură din automobil.

Dincolo de cealaltă parte a Oltului, e linia drumului de fier, cioplită, ca și șoseaua, în munte, de mâna omului iscusit care a învins greutățile de neînvinse ale naturii.—Și ce greutăți!

În unele părți linia pare atrrnată în aer, aiurea o vezi dispărînd în munte ca în bortă de șarpe, alte ori trece pe poduri mari de fier, care parcă's făcute din ață de painjen, așa par de ușoare.

Această linie, îmi spune tovarășul de drum cu oareșicare mindrie, e făcută de inginerii noștri!

„Numai inginerii români puteau să o facă așa de frumoasă“ am exclamat eu în culmea entuziasmului!

La fiecare cotitură de drum, se deschid veșnic ochiului noi perspective, alți munți înalți vin să ni se pună de-a curmezișul ca o piedecă peste care ni se pare că nu vom mai putea trece. Alte stînci cu forme fantastice atrnă sus deasupra noastră; unele asemenea unor palate uriașe locuite de ciclopi, altele asemenea unor catedrale aevea, în care însă slujba dumnezească trebuie să o facă îngerii din cer, pentru că oamenii nu se pot sui acolo.

Pe un vîrf de munte văd o cruce de lemn. „E masa lui Traian“, îmi zice iarăși prietenul.

Masa lui Traian mi-a adus mai întai aminte că noi n'am mîncat tocmai dela Făgăraș; după aceea mi-a reimprospătat istoria, care spune că pe aici au trecut, acum aproape două mii de ani, legiunile romane cu împaratul Traian ca să cucerească Dacia. Urmele pipăite ale acestei treceri sînt în adevăr presurate pe tot lungul drumului. Iar de pe stîncă sus, spune amintirea oamenilor, împaratul Traian a privit defilarea vitejilor săi legionari.

Pas de te îndoeste, trecătorule, de adevărul acestui fapt istoric, cînd sute de generații și-au transmis una alteia povestea stîncei pe care noi, astăzi, am așăzat o cruce de lemn ce va putrezii în curînd, pe cînd legenda ei va dura cit neamul românesc!

Iată și urmele băilor romane dela Bivolari cu ape termale, singurele ape termale ce le avem în țară, sau mai bine zis le-am avut, fiindcă hidrologii noștri voinđ să capteze prețioasele izvoare, le-au pierdut urma, și pierdute au rămas de atunci!...

Trecem apoi pe lingă mănăstirea Cozia, clădită de Mircea Vodă cel Bătrîn, ale cărei ziduri se scaldă în apa Oltului.

Pe tot lungul drumului, în încreșturile munților, stau presurate nenumărate alte mănăstiri, comori vii care povestesc istoria neamului nostru.

Un șuer de sirenă ascuțit și lung salută sfîntul locaș, unde doarme somnul veșnic marele domn, și trecem înainte pe drumul care se stringe atît de tare de par'că ne va înghițt pămîntul. Dar șoseaua ca și apa își găsește pretutiudeni loc. Din pricina însă a cotiturilor numeroase, calca în fața noastră e veșnic închisă, așa că sînt nevoit la tot minutul să dau drumul sirenei, a cărui muget face să clocotească întreaga vale și să se cutremure munții.

Lăsăm în urma noastră Căciulata din a cărei apă vestită a băut și și-a ușurat suferințele Napoleon al III-lea.

De pe înălțimea unui dimb apare acum o vilă mare, un adevărat castel ca din povești, ce privește mindru pe deoparte la albia fermecătoare a Oltului, iar pe de altă parte spre muntele prăpăstios al Coziei. E vila inginerului I. G. Cantacuzino, constructorul minunatei linii ferate dela Căineni.

Dar nu am apucat bine să-mi iau ochii de la această vilă, când iată multe altele răsar una după alta, scăldate în potop de lumină. Aud parcă și muzica militară cîntînd „visul unui vals” într-o grădină plină de flori.

Sau poate e numai visul meu... Nu ! Tovarășul de drum a oprit automobilul, căci ajunsesem la Călimănești.

Alex. N. Gane.

28 Iulie 1908.

Semnificația socială a operei lui Caragiale¹

Caragiale face parte din aceeași generație cași Eminescu. Alături de acesta, el reprezintă și caracterizează perioada a doua a literaturii romine moderne.

Din punct de vedere social, literatura sa este expresia acelor care, veniți în urma rețelor produse de formele nouă pentru anumite clase, se ridică împotriva acestor forme, *pentru că au adus nenorocirea acelor clase.*

Critica sa, cași aceea a lui Eminescu și a socialiștilor, este excesivă, extremă.

Știu că sună cam curios epitetul de „critică“, alăturat la opere literare atât de obiective ca ale lui Caragiale. Cînd am vorbit de critica lui Alecsandri, întemeindu-mă pe operele sale dramatice, nu putea să încapă nici o obiecție, căci acele opere, cum mărturisește însuși autorul lor, au fost opere *à thèse*, scrise cu un anumit scop, extern artei : de a fixa anumite tipuri care începeau să dispară, pentru a le transmite posterității, și cu scopul, și mai extern artei :—de a biciui anume năravuri, spre a moraliza pe contemporani.

Desigur, Caragiale nu a scris cu nici un scop extern artei. El a fixat o lume întreagă, pentru că, văzînd'o, cunoscînd'o și pricepînd'o, a simțit nevoia să exteriorizeze ceia ce *crease* în inchiuirea lui, ajutat de o putere neasămănată de expresie.

Dar de aici nu urmează că opera sa obiectivă este oglindirea *indiferentă* a lumii din afară, în cazul acesta special : a societății rominești.

Pretenția de conștiință, în care se oglindește exact lumea din afară, pretenția de conștiință-oglină, cînd e vorba de acele aspecte ale lumii, pe care nu le putem percepe și interpreta decît din punct de vedere al idealului nostru omenesc, decît *prin* acel ideal,—este o pretenție nejustificată, pe care am analizat'o altădată, vorbind tot despre Caragiale. Subiectivitatea artistului,

¹ Capitol dintr'un volum care va apare în curînd.

(și chiar a teoreticianului), are un rol esențial în perceperea și interpretarea lumii *morale*.

Dar Caragiale e un satiric, un mare satiric, și, de cînd e lumea, satiricii au avut pretenția că planează mai presus de puterile oarbe care mină pe oameni, că tocmai ei, satiricii, își dau samă, prin marea lor pătrundere intelectuală, de acele forțe oarbe.—Că genul satiric presupune, la acei care-l cultivă cu succes, o mare putere intelectuală, e sigur,—dar că în concepția lumii ei sînt numai niște „intelențe pure“ și că temperamentul, cu înclinațiile și aversiunile lui, nu joacă nici un rol, aceasta nu se poate susține.

Ba, mai degrabă, se poate susține că *tocmai* satiricul este mai *părtenitor*, ca să spunem cuvîntul propriu, că tocmai el, pentru că are un puternic punct de vedere personal, este mai personalist, mai selectiv, ca să întrebuițăm un barbarism,—și selecția, nu se poate concepe fără un criteriu. Iar acel criteriu, e clar, nu poate fi dat decît de idealul omenesc al satiricului.—Am vorbit de atîtea ori de personalitatea morală, care, fatal, străbate în opera unui romancier, oricît de obiectiv ar fi el. Și, dacă și la un romancier, care poate, prin definiție, să fie mai olimpien, mai conștiință-ogîndă, acea personalitate străbate în opera sa, este evident că la un satiric, care e stăpînit de sentimente puternice față de lumea ce o zugrăvește, acea personalitate se va vădi și mai mult în opera sa.

Pretenția de conștiință-ogîndă am văzut că au avut-o toți criticii, și a avut-o și satiricul de altă dată, V. Alecsandri. Am văzut însă, că Alecsandri, în realitate, a privit și el societatea romînească prin prizma unui ideal, așa încît și opera sa e părtenitoare. Am văzut că pe Răzvrătescu reușește să-l ridiculizeze cu cruzime, pe cînd pe Sandu Napoila, deși vrea să-l ridiculizeze, îl face să apară *aproape* ca un om simpatic și de bun simț.—Dar Alecsandri, în orice caz, *voind* să ridiculizeze pe Sandu Napoila, a căutat cu tot dinadinsul să se comporte cu societatea romînească ca o conștiință-ogîndă.

Caragiale, însă, n'are un Sandu Napoila! El n'a văzut, el n'a fost afectat de ridicolele atitudinii reacționare din țara aceea, ci numai de ridicolele atitudinii liberale, patruzecioptiste, democratice, revoluționare, ori cum voiți s'o mai numiți.

Să fi zugrăvit Caragiale cit de drept, cit de *obiectiv*, ridicolele atitudinii revoluționare, și să nu-și fi exprimat nicăierea *teoretic* idealurile sale sociale,—tot am avea posibilitatea și dreptul să-l clasificăm printre adversarii revoluționarismului, printre prietenii reacționarismului, numai în urma acestei constatări: că el n'a ridiculizat decît o atitudine și n'a ridiculizat niciodată, nicăierea, atitudinea cealaltă, reacționară, care o fi avînd desigur ridicolele ei...

Dar, de fapt, Caragiale n'a fost întotdeauna obiectiv, uneori a exagerat peste marginile permise satiricului; și acolo, unde a exagerat, păcătînd și împotriva artei, acolo, deci, unde nu poate

fi vorba că a *redat realitatea*, acolo Caragiale „s'a descoperi”; cum s'ar zice, și și-a arătat sentimentele sale, idealul său omănesc, ura sa împotriva atitudinii revoluționare. Trecind peste exagerațiile lui Caragiale în privința lui Rică Ventureanu ori Farfuridi, ne oprim asupra unui singur caz, Mița Baston din *D'ale Carnavalului* :

Nae.

„Vrei scandal cu orice preț?

Mița.

„Da, (ridicându-se) vreau scandal, da... pentru că m'ai uitat pe mine, le-ai uitat pe toate; ai uitat că sînt fiică din popor și sînt violentă; ai uitat că sînt republicană, că 'n vinele mele curge sîngele martirilor dela 11 Fevruarie; (formidabilă) ai uitat că sînt ploșteancă—da, ploșteancă!—Năică, și am să-ți torn o revoluție,—da o revoluție... să mă pomenești!”

și aiurea tot Mița :

„...Jur pe tot ce mi-a rămas mai scump, jur pe statuia Libertății dela Ploești, că are să fie o istorie...”¹

E clar că n'a existat niciodată o femeie în fundul mahalalei bucureștene care, în dezesperarea ei de concubină părăsită, să invoce republicanismul, pe 11 Fevruarie, statuia Libertății dela Ploești ș. c. l... Aci Caragiale și-a dat satisfacția de a terfele, cam fără nici un apropo, revoluționarismul român, — și aceasta, dealtmîntrelea, în dauna arter sale!

Așa dar, nu numai că marele nostru satiric nu ridiculizează niciodată pe reacționari, dar încă exagerează, peste marginile permise de artă, ridiculizarea „revoluționarismului”.

Dar nu e numai atita. Caragiale, cu tot obiectivismul său (care, cum vedeți, nu e pină la slirșit nedesmișit), găsește prilejul să se amestece *direct* în bucăți curat literare, pentru a da lovituri „liberalismului”, — deadreptul. Admirabila sa bucată „Boborul”, o isprăvește prin aceste cuvinte :

„Așa s'a slirșit Republica noastră! Așa Reacțiunea a slirșiat cea mai eroică pagină a liberalismului român!”²).

Iată-l, dar, pe Caragiale zugrăvind cit poate mai bine o ridiculă aventură și declarînd că *aceasta* e „pagina cea mai eroică a liberalismului român”, măsurînd gradul de eroism al liberalilor după gradul de ridicol manifestat! — Și băgați bine de samă: Aici nu un personaj din nuvelă vorbește; vorbește însuși Caragiale, amestecîndu-se direct în opera sa... În schimb, are Caragiale o singură „pagină eroică” a conservatismului și reacționarismului român? Și, repet din nou: Atitudinea reacționară nu s'o fi pretînd și ea la ridicul?

1 Teatru, ediția „Minerva”, pp. 243, 258.

2 Moments, Schițe, Amintiri, ed. „Minerva” p. 25.

Dar,—mergem mai departe: Caragiale și-a expus undeva *teoreticește* concepțiile sale sociale și politice, pe care, în opera sa literară, numai le întrevădem:

În articolul său *Politică și Cultură*, Caragiale scrie:

„Noi, ceștia, chemați grabnic la viața de stat prin instaurarea principiului naționalităților, ne găsim astăzi, și firește trebuie să fim mindri de aceasta, cam în situația lui Alexandru-Machedon—am zis *cam*, fiindcă este o mică deosebire: pe câtă vreme vîrtejul produs de acesta a fost extensiv, vîrtejul nostru este intensiv; cum am zice, Alexandru a amețit o lume ca trombele și ciclonii călători, iar noi ne amețim singuri ca dervișii învârtitori.

„Firește: *Statul tinăr, înființat după împrejurări, are nevoie grabnică de o societate. Statul improvizat, în loc de a fi forma de echilibru al forțelor sociale la un moment dat, caută să fie fondul și izvorul născător al acelor forțe. De unde statul ar trebui să fie rezultatul natural al societății, ne pomenim că societatea trebuie să fie produsul artificial al statului. Statul improvizat, simțind că pășește în gol, are nevoie numai decît de un razim pe ce să-și pună piciorul; îi trebuie neapărat o societate, pentru liniștea lui, pentru asigurarea față cu el însuși că existența lui are o rațiune mai temeinică decît norocul, poate necredincios, al citorva momente.*”

„*Neavînd așa dar pe cine să-și impună lui reforme, se gîndește el mereu la dinsele; neavînd o societate, care să-și ceară ceva după nevoile ei, închipuiește el niște nevoi sociale—cărora le decretează pe dibuite satisfacerea. El tot speră și nu obosește a spera că va face să rezulte dela dînsul o societate etc.*”

Iată exprimată mai bine poate, de cît oriunde, critica „liberalismului”, concepția junimiștilor, a lui Eminescu și a socialiștilor,—și care este un adevăr:—că formele, la noi, au premers fondului, că s'a importat o organizare politico-socială, corespunzătoare unei altfel de societăți decît a noastră, unei societăți în care clasa care dă tonul e o clasă,—cea „burgheză”,—ce nu există la noi.

Și Caragiale, neîfinind samă,—cași socialiștii și junimiștii, cași Eminescu,—de faptul că liberalismul român tot a avut un substrat: burghezimea munteană, mai ales bucureșteană; că acest liberalism, pe lingă că a fost *împus* de presiunea Europei, apoi a avut și efecte bune, pe lingă cele rele, și că a fost, în orice caz, un pas spre progres,—ne ținînd, zicem, samă de toate aceste lucruri, Caragiale a fost un dușman al „liberalismului” tot atît de intransigent și de ireductibil cași Eminescu, dar mai profund și mai fără milă decît acest din urmă.

Și nu e o întimplare că Muntenia, lipsită de spiritul critic, a dat pe cel mai nemilos critic al „liberalismului”.—Acolo, unde a apărut și a înflorit liberalismul, acolo trebuia să apară și criticul lui cel mai profund, căci numai un Muntean a putut avea ocazia să vadă liberalismul,—pe „Roși”,—în toată desfășurarea aspectelor sale.

Altădată, după 1840, a putut apare și în Moldova critică,—dar și franțuzită,—un critic social: Alecsandri. Acuma, acest critic nu putea apare decit în Muntenia. Și să se observe că și *școala*, pe care a format-o Caragiale, n'a avut nici un reprezentant în Moldova.—În Moldova n'au existat, sau n'au existat ca tipuri desăvârșite, deci reprezentative, un Jupin Dumitrache, un Conu Leonida, un Farfuridi, un Rică Ventureanu, etc. „Comediile“ lui Caragiale, ca să vorbim deocamdată numai de ele, sint atit de „muntenești“, încit și actorii, care au știut să le interpreteze mai bine, au fost, dacă nu mă înșel, toți Munteni. În Iași chiar, acel care a făcut creațiuni de neuitat din Jupin Dumitrache, din Conu Leonida, din Trahanache, a fost un Muntean, neuitatul Arceleanu. Și lucrul e firesc: Un actor, cind interpretează un tip, în realitate îl *crează*, și orice creațiune presupune o îndelungată observație,—o observație fără voe, de toate zilele, care permite actorului de a memora mii de atitudini, din care, cași scriitorul, alege înconștient, sintetizînd observațiile sale în *creațiunea* sa.

Revenim.

Așa dar, Caragiale a criticat,—a „combătut“ am putea zice,—*liberalismul*. Această e semnificația socială și filozofică a „comediilor“ sale. (Vom vedea că opera sa de mai tirziu, „Momente“ etc., are o altă semnificație).

S'a spus că marele nostru dramaturg a zugrăvit, în comediile sale, *mahalana*. Dar aceasta nu este adevărat: Dacă personajele din *O noapte furtunoasă*, din *Conu Leonida față cu reacțiunea* și din *D'ale Carnavalului* sint mahalagii,—și încă pentru Rică Ventureanu frebue să facem excepție: el e un „intelectual“,—apoi personajele din comedia sa cea mai bună, din *O scrisoare pierdută*, nu sint mahalagii. Trahanache e mare proprietar; nevasta lui o „damă mare“; Farfuridi, Brinzovenescu, Cațavencu, sint advocați, sint „intelectuali“, cei dintâi doi împreună cu Trahanache sint „stilpii puterii“ dintr'un oraș al țării; Tipătescu e un înalt funcționar și un om cult; Agamița Dandanache un stilp al partidului liberal, etc.

Așa că, cel puțin despre *O scrisoare pierdută*, nici vorbă nu poate fi de zugrăvirea mahalalei. Despre o singură comedie, *D'ale carnavalului* (cu toate că conține frazele citate mai sus, în care se ridiculizează liberalismul), se poate spune, într'adevăr, că e zugrăvirea mahalalei. Această comedie are un aer deosebit,—am putea spune că face o figură aparte,—de celelalte comedii ale lui Caragiale, nu numai pentru că este mai slabă, căci se bazează numai pe trucuri și pe vorbe de spirit, dar și pentru că are altă semnificație: — adică n'are semnificația de a fi o șarjă *directă* împotriva liberalismului, ci, dacă voiți s'o legați cu liberalismul, una foarte *indirectă*: intrucit psihologia personajelor și limbajul lor sint efecte și ale stării nouă de lucruri, introdusă de liberali.

Deși personajele din *O noapte furtunoasă* și din *Conu Leonida față cu reacțiunea* sint mahalagii, aceste două comedii sint

pentru toată lumea de *același fel*, din aceeași familie, au acciași semnificație cași *O scrisoare pierdută*, în care personajele nu-s recrutate din mahala.

Prin ce lucru, atunci, toate aceste personaje, și din mahala și din clasele de sus, sînt la fel de stupide?—Apoi prin starea de lucruri pe care o reprezintă, prin concepția și atitudinea lor politică, așa cum știu ele să o priceapă, să o exprime, să o manifesteze,—prin *liberalismul* lor.

În aceste comedii, Caragiale biciuește o concepție, s'ar putea zice un partid. Și dacă acei, *prin care* biciuește acea concepție și acel partid, sînt uneori mahalagii, aceasta e altă vorbă. Ați văzut că ei pot fi și din clase foarte înalte.—În *O noapte furtunoasă* și în *Conu Leonida față cu reacțiunea*, Caragiale nu scrie ca să zugrăvească mahalaua, ci ca să biciuiască liberalismul, întocmai cași în *O scrisoare pierdută*.—Și dacă, în *O noapte furtunoasă* și în *Conu Leonida față cu reacțiunea*, Caragiale își ridiculizează personajele și pentru structura lor sufletească grosolană, și pentru acel „amestec de civilizație și orientalism” în purtarea lor zilnică,—le ridiculizează însă, *mai ales*, în ipostasul lor de reprezentanți ai liberalismului.

Și cu ce talent, și cu ce logică implacabilă!—Personajele din *O noapte furtunoasă* pe lângă că au atît de frapant individualitatea lor, apoi sînt și atît de simbolice!—Jupin Dumitrache este clasa cea nouă, creată de liberalismul român; Nae Ipingsescu reprezintă formele nouă, „guvernămîntul”; Rică Ventureanu, în calitatea sa de redactor la „Vocea patriotului național”, e quintesența intelectualismului liberal.—„Vocea patriotului național” dela „15/27 Răpînne”, în care Nae Ipingsescu cetește „Republica și Reacțiunea sau Venilorele și Trecutul” și în care e vorba de „a mînce dela datoriile, etc.”!... Nu vedeți aici pe liberalul, pe „Roșul” „pașoptist” cu limba lui latinist și franțuzit, împotriva căruia a luptat școala critică!—Dar *versurile* lui Rică Ventureanu adresate Ziței!... Nu vedeți pe poetul prost și ridicol, răsărit în urma introducerii stingace a culturii apusene, pe poetul, împotriva căruia a luptat atîta d. Maiorescu!—Dar Zița, cu limba ei împetrișată de franțuzisme, care vorbește cu despreț despre „*mitocanul* de Țircădău”, bărbatul ei!... Nu vedeți în ea pe Gahița Rozmarinovicî ori pe Coana Chirița a lui Alecsandri, pe femeia care a apucat să se „civilizeze” mai înainte de bărbați!... Vă aduceți aminte că, vorbind de teatrul lui Alecsandri, am arătat cum femeile au fost mai primitoare de cultura străină decît bărbații. Și spuneam de pe atunci că „civilizația” pătrunzînd cu vremea tot mai jos în păturiile sociale, Caragiale nu mai dă peste un amestec ridicol, de civilizație și barbarie, în clasele cele mai de sus, civilizate complet *în formă* acuma, ci în clasele mai de jos, ori în clasele de parveniți.

Am văzut că personajele din *O noapte furtunoasă* sînt simbolice. Dar și legătura între dînsule e simbolică. Jupin Dumitrache, Nae Ipingsescu și Rică Ventureanu se înțeleg perfect, se stimează.

toți au ca țintă a dușmăniei lor, și ca ciment al legăturii lor, ura împotriva „ciocoiului“, și toți jură,—și sint gata să facă și infamii,—în numele „sfintei constituții“, pe care de altminterlea n'o înțeleg, cum Jupin Dumitrache și Nae Ipingescu nu înțeleg nici lucrurile scrise în „Vocea patriotului național“ deși le admiră,—simbol, și acesta, al neînțelegerii formelor nouă, pe care le admiră.—În sfârșit *coalitia* între aceste categorii nouă,—burghezime, organele guvernământului și intelectualitatea liberalismului.—e simbolizată admirabil prin expresia triumfătoare, prin recomandația supremă, cu care se fac cunoscute personajele unul altuia, la sfârșitul piesei: „*E d'ai noștri!*“...

Numai pentru „scirțai-scirțai“, cum îl credea Jupin Dumitrache pe Rică, înainte de a-l ști cine e, numai pentru micul funcționar, *servitor* al clasei celei nouă, numai pentru acesta are Jupin Dumitrache dispreț. „Scirțai-scirțai“ nu e puterea intelectuală, ca Rică, nici cea guvernamentală, ca Nae Ipingescu, nici cea bănească ca Jupin Dumitrache: El e un „bagabont“, un „coate goale“. El nu e o pirghie a nouăi stări de lucruri, ci un mititel șurub al mașinii.

În *Comil Leonida față cu reacțiunea*, Caragiale, voind să scoată un puternic efect comic, pune frazele cele mai războinic-revoluționare în gura unui personaj ridicol de fricos, care tremură și de umbră lui.—Pentru a face și mai puternic contrastul între frica personajului și între „ideile“ profesate de el, Caragiale le exagerează pe acestea din urmă. De aceea,—uzind împărătește de toată permisiția acordată satirei de a exagera,—Conu Leonida apare, în opera lui Caragiale, ca tipul extrem al „revoluționarului“:—Conu Leonida e pur și simplu „republican“,—și, dacă ar avea și el un „Galibaldi“, cu „o mie de voluntiri“, ar face din România o republică. În această comedie, Caragiale ridiculizează aventura republicană dela Ploești. Comedia nu are o mare semnificație socială... cași aventura pe care o ridiculizează...

Comedia cea mai bună, pentru că este o satiră mai adâncă a unui fenomen social mai important, este *O scrisoare pierdută*.—Aici ni se zugrăvește liberalismul român patruzeciostist în ultima-i fază (1883), reprezentat, nu ca în *O noapte furtunoasă* prin masa anonimă ce forma substratul acestui liberalism, ci prin conducători.—În această comedie, Caragiale satirizează numai liberalismul, căci, cum am văzut, aci nu mai e vorba de o clasă,—mahalaua,—ori numai de anumite caractere ridicole, ori inteligenți obtuse.—Aici e vorba de *toute categoriile sociale*, care intrupeză formele nouă, reprezentându-le: profesiile liberale, intelectualii, Farfuride, Brinzovenescu, Cațavencu, Tipătescu; proprietarii mari, Trahanache; politicianii de la centru ai partidului, Agamiță Dandanache; dascălimea, Ionescu, Popescu; micii funcționari, Pristanda; cetățenii de ultima treaptă, Cetățeanul turmentat; femeile care fac politică, Zoe; în sfârșit, „alegători, public“, adică toate clasele orășanești. Pe de altă parte, între aceste

personaje sînt și oameni deștepți, ca Tipătescu; și oameni șireți, dacă nu deștepți, cum e Cațavencu; și oameni proști, ca Trahanache, Farfuride, etc. Apoi, oameni morali, din punct de vedere al moralei personale, ca Trahanache, Farfuride poate, dar care, cînd e vorba de „politică“, devin imorali, sau mai degrabă amoral; oameni imorali ca Tipătescu, Cațavencu, etc. Inslirșit, din punct de vedere politic, unii, cea mai mare parte, mai puțin „subversivi“; alții „subversivi“ în vorbe, cum e Cațavencu; alții, material pentru demagogia subversivă, ca Ionescu și Popescu (e o întreagă filozofie în numele ce le dă Caragiale acestor doi!); alții, unelte ale infamiei celor de sus, ca nenorocitul Pristanda; alții, materie inertă, ca Cetățeanul turmentat, care nu știe „cu cine să voteze“... Din această comedie lipsește „burghezul“ liberal, Jupin Dumitrache și poetul ridicol, Rică Ventureanu, pentru ca galeria să fie complectă.—În schimb, deși nu sînt puși în scenă, dar îi vedem și îi simțim și pe supremii guvernanți din capitală, care dau ordine să se comită toate infamiile spre a fi ales Agamiță Dandanache, pentru a salva pe o „persoană înaltă“, care a pierdut un bilet de dragoste....

Așa dar, tot felul de clase, tot felul de inteligențe, tot felul de caractere,—toți au ceva comun, prin care sînt și mizerabili și ridicoli, și acel ceva este liberalismul lor, sau, mai bine, noua stare de lucruri, datorită liberalismului român. Iar cel mai mizerabil, și singurul, care este umilit la urma urmei în această comedie, umilit *pentru că nu reușește*, este Cațavencu.—Și cine este Cațavencu, care ține celebrul său discurs, în „anul de grație 1883“ cum zice el?—Cațavencu este un „revizionist“, antagonistul timidului revizionist, în realitate antirevizionist, Farfuridi.—Cațavencu, *revizionist*, în anul 1883 (cînd s'a făcut alegerea pentru camera revizionistă) simbolizează gruparea lui C. A. Rosetti.—Cel mai infam din piesă este intruparea curentului celui mai înaintat, mai democratic, din fostul partid liberal, curentul rosettist. Și e semnificativ că el nu reușește: curentul revizionist, cum se știe, a fost în minoritate. Și Caragiale terfelește cu ultima cruzime această minoritate învinsă.

Și încă ceva. Acest „demagogism“ al lui Cațavencu, prin care Caragiale a atacat și a ridiculizat pe C. A. Rosetti, e un procedeu cunoscut, de care am vorbit aiurea, cînd spuneam că cine combate cu insistență „demagogismul“, o face cu dorința de a compromite democratismul.—Mai observați apoi, că această îndreptată cu mai mare putere mai ales împotriva rosettismului, am văzut-o și la Eminescu. C. A. Rosetti a fost omul cel mai urit de cei din „dreapta“....

O scrisoare pierdută, fiind publicată în 1884, în vremea dezbaterilor pentru revizuirea constituției, imediat după alegerea camerei revizioniste, este un pamflet de ocazie împotriva evenimentelor la ordinea zilei.

O noapte furtunoasă și *Conul Leonida față cu reacțiunea* sînt din 1879, iar *O scrisoare pierdută* din 1884. Va să zică, în

primele sale opere, Caragiiale *luptă* exclusiv împotriva liberalismului. De acum încolo, opera lui Caragiiale nu va mai avea această semnificație, el nu va mai porni teribila sa artilerie împotriva liberalismului.—Vom vedea împotriva cui.—Dar este interesant de observat, că lupta lui Caragiiale exclusiv împotriva liberalismului *roșu, patruzecioplist, revoluționar*, încetează cu *O scrisoare pierdută* din 1884, adică atunci când vechiul partid liberal se desființează, când în partidele politice se face o turburare și un haos, când partidele ajung să nu se mai deosebească mult, când nu mai poate fi vorba de „republicani“ și de „reacționari“, când încetează, cum am văzut, și lupta d-lui Maiorescu și lupta lui Alecsandri.—Și să se mai observe un lucru: Caragiiale a *criticat* liberalismul în aceiași vreme cași Eminescu, cași socialiștii.—Ce a urmat după aceea, nu ne mai interesează, conform planului nostru stabilit dela începutul acestui studiu, de a nu merge cu cercetările noastre decît până la isprăvirea procesului de introducere a culturii străine, până la crearea statului român modern, care coincide și cu *desăvîrșita* Unire a țărilor romine,—până după anii optzeci (1881 Regatul; 1884 sfîrșirea partidului care a creat România modernă, etc).

După aceasta, satira lui Caragiiale își va schimba obiectivul. Incepînd cu *D'ale Carnavalului* (1885), urmînd cu cîteva schițe în *Convorbiri literare* și isprăvind, mult mai tirziu, cu acele minunate *Momente*, Caragiiale va satiriza, în adevăr, *mahalaua*.—Dar trebuie să ne înțelegem asupra acestui cuvînt. *Mahalaua*, pe care o satirizează Caragiiale, nu e o categorie socială,—clasa de mici burgheji, de mici funcționari, care stă în suburbie, și ale cărei mijloace materiale, ca și cele intelectuale, sînt restrinse. *Mahalaua*, pe care a satirizat-o Caragiiale, e o categorie psihologică. E vorba de mahalaua intelectuală, în care intră oameni din toate categoriile sociale, în orice caz din multe categorii sociale: și mici burghezi, și funcționari inferiori,—dar și oameni bogați, sus puși, și funcționari superiori, și chiar, uneori, odrasle din clasa „nobilă“.—În *25 de minute*, în *Telegrame*, în *Vizită*, în *Five o'clock*, în *Reportaj*, în *Boris Sarafoff!*, în *Ultima oră*, în *Atmosferă încărcată*, în *High-Life*, în *Cadou*, în *Diplomație*, în *Mici economii*, nu e vorba de clasa socială mahală. În aceste bucăți, personajele sînt, toate, din lumea mare, dintre „stîlpii societății“, uneori dintre oamenii, care sînt puși pe ultima scară a situației sociale, și ca rang, și ca avere.

Dar, cu toată această deosebire de clasă socială a personajelor, ele fac parte, toate, din aceiași categorie sufletească,—culturală mai bine, dacă se poate întrebuița acest cuvînt.—Cînd le cetim, toate schițele lui Caragiiale sînt de aceiași natură, au același aer, în ele se ridiculizează *aceluși lucru*. Și acest lucru este ridicolul, ce rezultă din neasimilarea civilizației, din spoiala de civilizație, din contrastul între pretenție și între realitate, din

amestecul de civilizație și de barbarie,—amestec manifestat în idei, în simțiri, în purtări și în limbaj.

Limbajul, dialogul, este partea esențială a acestor schițe. Mai întâiu, pentru că ele sînt foarte dramatice,—Caragiale fiind mai înainte de toate un dramaturg,—și în genul dramatic limbajul are tot rolul : prin el se zugrăvește personajul. Și al doilea, pentru că limbajul, prin incoherența și impestrirea lui, e de ajuns, el singur să ne arate și incoherența ideilor unei societăți informe, în stare de formare, și acel amestec de civilizații,—redat prin amestecul de cuvinte vechi și nouă, stîlcite, schimonosite, cași ideile, pe care le reprezintă.

Dar toate personajele schițelor sale fac parte din *clasele nouă*, din acele categorii de oameni, care au primit formele nouă și le reprezintă, *le exercită*. Burghezimea mică *muntenească*, burghezimea mare, funcționarii mici și mari, gazetarii, etc. etc.—Și de toate acestea cine este *vinovat*? Cine a făcut cu putință aceste lucruri?—Desigur, patruzeciopțiștii, *liberalismul*. Așa că, în *critica mahalalei*, Caragiale critică tot liberalismul, numai cît nu direct, ci *în efectele sale*.—Cu dispariția patruzeciopțismului, la 1884, dispare și critica acestui pătruzeciopțism. Dar efectele lui rămîn, și critica lui Caragiale, *acuma*, se îndreaptă asupra acestor efecte.

Este interesant, cum se oglindește în opera lui Caragiale infuziunea „civilizației” nouă în diferitele pături sociale. Și aceasta apare clar, dacă observăm cum se contagiază diferitele personaje de *limbajul cel nou*, simbolul formelor nouă neasimilate cu adevărat.—Această infuzie, de care vorbim, și care vine de sus, dela conducători, se face, pe lângă altele, mai cu samă prin politică, prin propaganda principiilor patruzeciopțiste în presă mai ales,—și prin literatura cea proastă. *O noapte furtunoasă* e caracteristică din acest punct de vedere. Observați, de pildă, pe Chiriac. În convorbirea lui cu Nae Ipingescu și cu Jupin Dumitrache, unde e vorba de *afaceri publice*, de garda națională și de celelalte, de „izirici”, de „rezonul la așa motiv”, etc., el vorbește în *limbajul cel nou*, ridicol. În vorbirea lui însă cu Veta, unde Chiriac nu mai este un ruaj al „statului”, unde nu mai este vorba de afacerile publice, de formele nouă,—acolo el vorbește curat, românește, și numai ici și colo întrebuițează cîte un cuvînt nou, ridicol. Această apariție rară a cuvintelor ridicole acolo unde nu e vorba de afacerile publice, este o *contagiune!* Limbajul lui Chiriac calfă de chereștiștii, se contagiază de limbajul lui Chiriac, sergent în garda civică și cetitor al „Vocei patriotului națională”.... Și iată-l și pe Spiridon. El e candidat de calfă, de sergent în garda civică și de cetitor al „Vocei”.... El vorbește curat, dar, deja, a învățat și el cîteva expresii dela anturajul său... Vorbînd de Rică, el știe să-l numească : „persoana în chestie”, „persoana Madam Ziței”, etc.—E interesant să comparăm pe Veta cu Zița. Zița a învățat la pension, e o „fată romanțioasă”, cetește romane de senzație,—„Dramele Parisului, cite au eșit

toate le-am cetit", zice ea.—Aşa dar, ea a venit în... serioasă atingere cu „civilizația”. Și limbajul ei este cum îl știți: „pamplzir”, „alevua”, „monșerul meu”, etc. Veta însă, care se vede că n'a învățat la pension, că nu cetește romane, care e romanțioasă într'un chip foarte practic,—ea vorbește curat rominește, cași Chiriac în ipostasul lui de calfă, dar, cași Chiriac, e contagiată deja și ea de limbajul nou, presură ici și colo cite o expresie nouă,—căci Veta, deși nu face politică, ci gospodărie în marginea Bucureștilor, suferă și ea influența anturajului ei: a lui Jupin Dumitrache, a lui Chiriac, a Ziței.

Aşa dar: Patruzecioptiștii au creat pe Rică Ventureanu, „redactorul” ziarului, pe care-l cetește Jupin Dumitrache; Rică a creat, prin ziarul său și prin discursurile sale, pe Jupin Dumitrache; Jupin Dumitrache crează, prin influența sa, pe Veta.—Pe de altă parte, aceiași patruzecioptiști, aducând cultura străină, au creat pe autorii de mahala și pe organizatorii de pensioane; aceștia au creat pe Zița; Zița crează pe Veta. Iată lanțul!

Această „civilizație”, așa dar, străbătând de sus în jos, a dat un aspect ridicol tuturor claselor,—și acest ridicol este *mahalaua*, pe care o zugrăvește Caragiale, mahalaua sufletească, recrutată din mai toate clasele.—Numai boerimea de sus, care a avut vreme și posibilitate să-și asimileze, în formă, această civilizație; și țărănimea, la care încă n'a ajuns, sau nu ajunsese „civilizația” aceasta pe vremea lui Caragiale,—numai aceste clase nu i-au dat contingent în opera sa satirică.—Acuma, evident, această „civilizație” străbate tot mai jos în păturile sociale: cu cât străbate mai jos, cu atita unele pături sociale de sus pierd aspectul ridicol, și cu atita alte pături mai de jos, influențându-se de această civilizație, iau acel aspect ridicol la rindul lor.

Să ne oprim acum puțin, și în treacăt, asupra citorva categorii de personaje din schițele lui Caragiale, spre a vedea cum zugrăvește el această „mahala”, sau, mai bine, ce zugrăvește, ce aspecte l'au frapat mai mult, ce învinuire aduce el acestei mahalale, de ce lucru, deci, face el răspunzător liberalismul român. Insfirșit, cu alte cuvinte, spre a vedea ce sînt și cum sînt aceste clase nouă, pe care se întemeiază formele nouă, în care trăim.

Mai întâiu, acuma, în schițele sale, Caragiale zugrăvește mai mult clasa mijlocie,—și mai rar acea clasă zugrăvită în *Scrisoarea pierdută*. Bucăți, ca *High-life*, ca *Five o'clock*, ca *Telegrame*, în care să zugrăvească pe „stîlpii puterii”, sînt într'o proporție redusă.—În majoritatea schițelor sale, personajele sînt, mai ales, funcționarii de toate felurile, care formează, de fapt, în mare parte mica noastră burghezie.

Acești oameni se numesc, mai toți, Ionescu, Georgescu, Vasilescu, Popescu, Protopopescu, Iconomescu, adică oameni „fără strămoși”, cum se zice, feciorul lui Ion, al lui Gheorghe, al lui Vasile, feciorul popei, al protopopului, al iconomului, etc.

Aceste nume sînt foarte caracteristice. Ele arată, mai întâiu, joasa extracție a personajelor,—invazia straturilor celor mai de

jos în viața socială, și apoi lipsa de personalitate a acestor personaje, *insignifiența* lor, caracterul de turmă. Aceste personaje, ridicate spre suprafață, sînt pasta amorfă, pe care formele nouă lasă aceiași pecete, pocită și vulgară.

Și, mai întâiu, toată această turmă este lipsită de interesele adevărate ale vieții, umplindu-și, în chip mizerabil, golul sufletec de ființe desrădăcinate, prin tot felul de indeletniciri fără rost. Iată familia care se zbućiumă să petreacă o zi la Sinaia (*Tren de plăcere*), zbućium din care nu profită decît doar madam' Georgescu, care ascultă, noaptea pe lună, „menuetul lui Pederaski“, cîntat de ofițerul de administrație Mișu. Ori, iată, mai caracteristic, pe acei oameni (*De închiriat*), care, în lipsă de altceva, de alte evenimente, se mută din jumătate în jumătate de an, fără alegere, în case și mai rele decît cele unde au stat, stare sulletească ce culminează în acea hazlie împlinire a acelor două cucoane, care au case alăturate făcute absolut la fel și care, după ce oftează luni întregi că nu-și pot închiria casele, invidiînd pe toți aceia care se mută cărîndu-și penibil cioburite, slirșesc prin a se muta una în locul alteia! — Această bucată, *De închiriat*, mai simbolizează apoi și nestabilitatea, lipsa de viață așezată, *zbućiumul* rezultat din introducerea formelor nouă... În altă bucată, *Caută casă*, Caragiale simbolizează această lipsă de viață așezată prin casele de închiriat din București și, ca contrast, ca simbol al vieții așezate de altădată, evocă, cu atîta poezie, casa gospodărească de moda veche din Ploești, în care și-a petrecut copilăria sa, casa lui Hagi Ilie (observați numele!), cu ogradă, cu grădină, cu cerdac mare, cu liliaci.

Această pătură socială e apoi și proastă. Prostia aceasta, mai ales, formează obiectivul satirei lui Caragiale. Ațiția „amici“ din opera sa, Lache, Mache, Tache, slăpîni pe citeva cunoștinți banale și nerumegale, exprimate într'un stil ridicol de incoherent și într'o limbă ridicolă de impestrițată, umplu paginile cele mai frumoase ale lui Caragiale. Cetiți, de pildă, minunata *O lucună*.

Prostia aceasta, lipsa de cultură, mahalagismul acesta, Caragiale ni-l arată și sub haina bogăției. În *Five o'clock*, barbaria și vulgaritatea unor mahalagioaice ordinare se deslășură într'un palat luxuos, plin de obiecte de artă scumpe. Această schiță, mai mult decît oricare alta, ne arată cît e de ușor să-ți asimilezi partea materială a civilizației, dar cît e de greu s'o asimilezi pe cea sufletească... Ce n'avem noi! Toate instituțiile, toate darurile tehnicii moderne, — dar cine reprezintă acele instituții! Cine se folosește de acele daruri!... Gîndiți-vă, cît geniu omenesc presupune un tren, — și cine, ce barbar primitiv se lafoește într'un vagon-restaurant, în expresul care vine dela Craiova la București...

Această pătură socială e și adînc imorală. Caragiale are trei schițe (*Cadoul*, *Diplomație*, *Mici economii*), în care ne arată cum bărbații își vînd femeile, fie pentru bani, fie pentru protecție, care le aduce tot bani. Și le vînd în modul cel mai natural, așa că

am putea zice că barbaria merge până acolo, încît nu sînt imorali, ci, mai jos, amorali.

Aceiași imoralitate, căptușită de prostie, caracterizează și presa, acea instituție care este școala oamenilor maturi, care e menită să formeze opinia publică. (*Boris Sarafoff, Sinuciderea din str. Fidelității*, etc).

Și *aceștia* formează publicul român, clasa conștientă a țării, „țara legală“ !—Aceștia sînt clasele nouă, create de *liberalism* ! Iată opera liberalismului, masa pe care se sprijină organizarea statului român modern !,—pare a zice Caragiale.

Am văzut că, dacă în *O scrisoare pierdută* Caragiale ne arată pe conducători,—în *O noapte furtunoasă*, în persoana lui Jupin Dumitrache, Caragiale ne arată pe cetățeanul, care formează masa noului regim... Dar Jupin Dumitrache e un om simplu, el cunoaște cîteva fraze generale ale „demagogiei“ liberale... El reprezintă mai mult *temperamentul* masei anonime a păturii celei nouă. Iată însă acum, mai tirziu, pe cetățeanul *conștient*, pe omul care se preocupă de toate problemele la ordinea zilei, pe acel care nu-și dă votul de loc în necunoștință de cauză,—pe un om, care are puterea critică de a găsi neajunsurile tuturor partidelor. E un alegător ideal, un om care nu-și va da votul, care nu va delega la conducerea țării pe oricine, ci numai pe cine, în urma maturei sale judecăți asupra „situației“, îl va socoti vrednic să descurce lucrurile și să conducă cu ghibăcie carul statului... E „amicul Nae“, eroul din geniala schiță a lui Caragiale intitulată *Situațiunea*... Amicul Nae nu e numai un tip psihic, caracterizat prin aceea că, în momentul cînd li naște femeia, interesul lui cel mai arzător este „situația“ țării ei și, și mai ales, un tip social, tipul mijlociu al cetățeanului alegător, care-și spune cuvîntul său în mod conștient.—Da, da ! Toți fac politică conștientă acum, toți au „opiniuni“. În admirabila, în geniala sa bucată *Atmosferă încă caldă*, oricît se căznește un biet om pașnic să scape teafăr într'o zi de furtună politică, nu poate scăpa ne înjurat din toate părțile, căci în toate părțile dă peste oameni, cunoscuți sau necunoscuți, care au „opiniuni“ și care-l înjură pentru opiniile pe care nu le are, ori pentru că n'are opinii...

Desigur că marele nostru satiric nu e un om bun.—O spun aceasta fără grijă, căci sînt convins că pentru ei aceasta nu e un blam.—Să mă explic în ce constă *răutatea* lui Caragiale. Pe Caragiale, în opera sa cu caracter social, nu-l inspiră decît răul. Muza sa este răutatea, vulgaritatea și prostia contemporanilor săi. Și nu că vede lucrurile mai rele decît sînt, dar el *nu vede decît răul*. În opera sa socială el n'a zugrăvit decît stupiditatea omenescă... Dar se va zice: „Așa e societatea pe care a zugrăvit-o. Fiind obiectiv, n'a putut s'o zugrăvească decît rea“... Dar nu e așa ! Oare Miticii, Georgeștii și Protopopeștii n'au nimic omenesc în ei ? Să fie ei numai proști, răi și, în cazul cel mai bun, sterilizați de adevărate sentimente omenesci ?—Am putea răspunde, mai întăiu, că *nu se poate* să existe oameni, care să n'aibă ni-

mic omenesc. În opera cea mai naturalistă ori realistă, poate singura de acest fel, în opera lui Tolstoi, nu e nici un om numai rău (după cum nu e nici unul numai bun). Apoi, am putea să aducem ca mărturie oamenii vii, din viața reală. Există asemenea oameni, *numai răi*, cum ni-i zugrăvește Caragiale?

Amintiți-vă de bucată la Brătescu *Intimplare*, în care un Mitică, un tip de-al lui Caragiale, cu aceeași mentalitate și stil, ne apare ca un om cu sentimente așa de adânc și adevărat omenesci, înclt, cu un erou Caragealian, schița lui Brătescu ne scoate lacrimi. — Dar Brătescu are alt temperament..

Ba chiar și Caragiale are o bucată, o *singură* bucată, în care se vede o licărare, cel puțin, de bunătate în sufletul Miticilor și al Ioneștilor. E *Inspekțiune*. În această schiță vedem pe cițiva Ionești și Mitici plini de milă pentru soarta unui casier, care dispare de frica unei inspekții ce trebuia să aibă loc adouazi....

Dar s'ar putea zice: „Caragiale e un satiric, și ca satiric n'a avut, n'a trebuit să aibă în vedere decit ceia ce merită satirizat, deci numai defectele și nici o calitate“... Am putea răspunde că, într'o satiră, biciindu-se defectele *într'un om rău, sau în mai mulți*, pot încăpea și *allè persouaje, care să nu fie rele*. Și am putea dovedi cu toți satiricii din lume.

Dar să zicem că e așa, că un satiric nu aduce în scenă decit defectele, decit ceia ce merită desprețuit..

Caragiale însă a scris și bucată de altă natură, nu numai satire. A scris nuvele, o dramă, etc. Există în ele un singur personaj simpatic luat *din clasele nouă*, ori, în general, din clasele de sus? Afară de femeia *din Păcal*, care se îndrăgostește de seminarist și care trebuia *numai decit să fie simpatică*, pentru economia nuvelei, și care, încă, face parte din *aristocrație*, din clasa de care Caragiale nu și-a bătut joc?

Nu, nu! Caragiale urăște, ori desprețuește prea mult clasa burgheză, clasele nouă, ca să poată vedea în vre-un *singur* reprezentant al ei acel „grăunte de aur“, care se găsește în orice om, de care vorbește nu știu ce scriitor. — După cum nu găsește nimic bun și folositor în formele nouă, tot așa el nu poate vedea nimic bun în indivizii, care susțin și reprezintă aceste forme nouă. — El urăște așa de mult clasa cea nouă, încit o prigonește, cum s'ar zice popular, până'n pinzele albe. — până în copiii ei mici, care sînt antipatici (*Domnul Goe, Vizită*). Dacă n'am ști că prin *Domnul Goe* și prin *Vizită*, Caragiale satirizează o *clasă socială*, dacă n'am ști că aceste două bucată sînt tot literatură socială (și nu psihologică), atunci faptul că, de citeori Caragiale a zugrăvit copii, i-a zugrăvit cu antipatie, ne-ar îndritui să credem că marele nostru scriitor nu numai că nu e un om bun, dar e chiar un om foarte rău, că, în aceste schițe, se răzbună de neplăcerile ce le-o fi avut de la copii, care, prin neastimpărul firesc al vrstei lor, nu pot fi decit plicticoși și antipatici, cînd nu-i iubești. — Dar nu, încă odată: În aceste două schițe e vorba tot de clasa mizerabilă, pe care o urăște și o desprețuește atît de mult! —

Ba chiar și *Băbico*, să nu credeți că arată antipatia lui Caragi-ale pentru cini: *Băbico* e *copilașul* unei mahalagioaice, și ceia ce-l *agusează* pe Caragi-ale e plăcerea mahalagioaiceii, exprimată prin acele gingășii: „zăhărel“, „lăptic“...

*

Dar în numele cui se ridică Caragi-ale împotriva acestei lumi nouă, creațiune a liberalismului? În numele cării concepții, cărui sentiment? Și, fiindcă e vorba de o anumită stare de lucruri, de o anumită clasă, — în numele cării stări de lucruri, a cării clase se ridică Caragi-ale, cînd ia biciul să lovească noua stare?

Știu că d. Maiorescu a afirmat, cu o siguranță absolută, absența oricărei tendinți „politice“ din comediile lui Caragi-ale:

„Căci pentru orice om cu mintea sănătoasă, zice d-sa, este evident că o comedie nu are nimic a face cu politica de partid, autorul își ia persoanele sale din lumea contemporană cum este, pune în evidență partea comică așa cum o găsește, și *aceluși* Caragi-ale, care astăzi își bate joc de fraza demagogică, și-ar fi bătut ieri joc de ișlic și tombateră și își va bate joc mîine de fraza reacționară...“¹

Lucru, pe care îl spune și d. Gherca, cînd, bănuind lui Caragi-ale lipsa unui „ideal șmall“, care ar fi dat operei sale o mai mare valoare, — declară că: „d. Caragi-ale e indiferent în materie politică“².

Dacă e „indiferent în materie politică“, atunci pentru ce Caragi-ale n'a satirizat măcar o dată, o singură atitudine reacționară? — D. Maiorescu zice că „eri Caragi-ale și-ar fi bătut joc de ișlic și tombateră“... Vedeți, aici e vorba: *eri!* Poate că „eri“ și-ar fi bătut joc de ișlic și tombateră, dacă „eri“, cînd încă nu se introdusese liberalismul, Caragi-ale ar fi fost nemulțumit de ișlic și tombateră și dacă, poate, ar fi sperat și el în viitorul liberalism. Dar e vorba de „azi“, cînd s'a introdus liberalismul și cînd acest liberalism avea un adversar, pe restul ișlicului și al tombaterii de „eri“!... „Azi“, Caragi-ale nu și-a bătut joc decît de „demagogismul“ liberal.. „Eri“, „azi“ și „mîine“ ale d-lui Maiorescu n'au alt rost decît să încurce chestia!...³

Și apoi, — și în acest moment mă mir mai mult de d. Gherca, — e cu puțință ca tocmai un om de impresionabilitatea, de viciciunea, de inteligența extraordinară a lui Caragi-ale să n'aibă nici o opinie asupra vieții sociale și politice din țara sa? — Cum,

1. *Critice*, II, p. 180.

2. *Studii critice*, I, p. 363.

3. Eu admit, de altminterdea, că cineva poate combate „azi“, adică în aceiași vreme, și revoluționarismul și reacționarismul, cum s'a încercat, fără să reușească, V. Alecsandri. — Dar atunci acel care satirizează o un „moderat“, și acou-la e o atitudine politică bine definită, care-și găsește și ea satiricul într'un revoluționar sau într'un reacționar: — Seedrin, în mare parte din opera sa satirică, a biciuit „moderaulismul“.

cînd și cel din urmă conștopist își are „soluțiile” sale, un om cu o atît de intensă viață intelectuală, ca marele nostru scriitor, să nu aibă nici o opinie în această „materie”?

Că marele nostru satiric n'a fost „indiferent în materie politică”, că, dacă n'a avut „un *innull* ideal”, cum zice d. Gherea, adică un ideal revoluționar, a avut totuși un ideal, —idealul conservator, poate reacționar, cred că am arătat în cele ce preced.

Mai important este să ne întrebăm, (cum am făcut și cînd a fost vorba de Eminescu, etc.) de unde izvorăște conservatismul lui Caragiale, ce interese nesocotite ori jignite, ce dureri vorbesc în satira sa? Interesele claselor de jos, ori interesele boerimii vechi? Căci aceste clase extreme, dela baza și din virful piramidei sociale, au fost jignite de noua stare de lucruri, care a favorizat clasele dela mijlocul piramidei, ca să isprăvim vorba tot cu această banală comparație.

Răspunsul nu e așa de ușor de dat, ca în privința lui Eminescu și a celorlalți, de oarece aici nu mai avem de a face cu teoreticieni, ci cu un artist obiectiv care satirizează, dar care n'are cum arăta în numele cui anume satirizează.

Am putea să părăsim opera sa și să găsim un răspuns în activitatea sa politică. Dar nu acesta poate fi sistemul nostru, căci voim să ne întemeem mai ales pe scrisorile autorilor. Și de altmintelega, Caragiale n'a avut vre-o activitate politică pronunțată. El a fost cîndva, în vremea ce ne interesează, junimist, dar aceasta, dacă ne arată atitudinea sa *politică*, anti-liberală, —lucru ce-l cunoaștem din opera analizată mai sus, —nu ne poate spune nimic în privința intereselor sociale ce au vorbit în satira sa, căci, între junimiști, cum am văzut afurea, pe lângă reprezentanții claselor boerești, au fost mulți, care reprezentau clasele de jos, lovite de noua stare de lucruri, și care au fost atrași de junimism nu din pricina „soluțiilor” economice ale junimismului, ci din pricina *criticii* ce o făcea junimismul stării nouă de lucruri. Între aceștia am văzut că a fost și Eminescu...

Caragiale, cîndva, după 1890, a cochetat puțin cu socialismul. Mi se pare că a ținut și o conferință la clubul socialist din București. Aceasta ne-ar spune ceva: *Intellectualii* de după 1880, reprezentanți ai intereselor claselor de jos, știm, au fost ori junimiști ori socialiști, cum am arătat mai sus.—Și dacă junimismul Caragiale a oscilat un moment spre socialism, poate am putea avea dreptul să concludem că el a fost un junimist de categoria a doua, de categoria lui Eminescu. La această încheiere ne-ar duce și faptul că Caragiale n'a făcut parte nici din *clasa* boerească, (ca d. Carp), nici din cea a mandarinatului profesiunilor liberale (ca d. Maiorescu)...

Dar avem o dovadă, *indirectă ce e drept*, chiar în opera sa literară, că marele nostru satiric face parte din categoria Eminescu, dintre intelectualii îndurerăți de mizeria claselor de jos și, în special, a țărănimii.

Carierea literară a lui Caragiale se împarte în trei perioade:

Intăia e a *Comediilor*, în care atacă liberalismul. A doua, de care încă n'am vorbit, e a *Năpastei*, a *Făcliei de Paști* și a nuvelei *Păcat*. A treia, a *Momentelor* etc., când satirizează mahalaua, produs al liberalismului.—Această operă întregă se poate clasifica, apoi, în două categorii: În perioada întâia și a treia Caragiale e un scriitor satiric; în perioada a doua, e un scriitor tragic.—Mai departe: ca satiric, Caragiale e un pictor de moravuri; ca tragic, un pictor de stări suiletești, cu alte cuvinte, satira sa e socială, tragedia sa e psihologică.

În *Năpasta* și în *Păcat*, personajele sînt luate din clasa țărănească. Niciodată în opera sa tragică el n'a luat personaje din clasele nouă, din „mahala”.—În operele sale satirice, dimpotrivă, niciodată n'a luat personaje din clasa țărănească.

Așa dar, Caragiale nu și-a bătut joc niciodată de țărănime; iar cînd a scris tragedii, niciodată n'a crezut că mahalaua merită onoarea de a servi ca material pentru tragedie,—pentru sentimentele puternice, grave, serioase. Această onoare a făcut-o numai clasei țărănești, nici măcar celeilalte clase „nobile”, boierimii.

Acest lucru, singur, încă ar fi de ajuns, poate, să ne arate încotro a fost îndreptată simpatia lui Caragiale, în numele cui, a căror oameni adevărați, a făcut el procesul claselor celor nouă...

Dar nu e numai atîta. Acest om, care, am văzut, nu ne apare ca un om bun, cînd e vorba de clasele nouă, care nu a putut vedea, ca Brătesc-Voinescu, acei „grăunte de aur” în exemplarele din acele clase, cînd e vorba de țărănime, și numai atunci, îl vedem într'o atitudine de simpatie pentru tipurile sale,—în *D. Goe*, în *Vizită*, etc. se știe cu cită antipatie zugrăvește Caragiale pe copii, pe mame, raporturile între copii și mame, din clasele ce formează „mahalaua”.—Cetiți însă începutul nuvelei *Păcat*:

„Un băetan voinic—barba deabia-i mijește, și sub căciula de oae părul creș și des... și niște ochi blinzi—și mintos lînăr. Cînd a plecat de-acasă să meargă la București p'atiția ani în școli, mama lui,—de treabă femeie! —l'a sărutat de-atîtea ori, i-a potrivit părul, i-a netezit căciula și iar l'a sărutat și i-a zis:

„Niță, mamă, te duci frumos și sănătos: să-ți ajute Dumnezeu și Maica Domnului să-mi vii înapoi tot așa!”

„Și cit era de cuminte bătrînica, nu s'a mai putut stăpîni... a biruit'o plînsul. De multe ori a dat el să plece, și ea l'a ținut să-l mai mîngie încă... etc”.

Ce departe sîntem de toate personajele și întâmplările din *Momentele*! Ce lume deosebită aici!

De sigur, Caragiale nu idealizează pe țărani. Nu toți sînt buni, dar chiar cînd sînt răi, sînt oameni adevărați. Dragomir din *Năpasta* e un asasin,—nu-i vorba, un criminal pasional! —Ileana din *Păcat* e o ființă crudă!... Dar nimene nu e ridicol!

Caragiale n'a găsit, n'a văzut, *nu l'a lăsat inima* să vadă ridicolul în viața țărănimii,—cum n'a găsit, n'a văzut, nu l'a lăsat inima să vadă ceva omenesc în viața claselor nouă....

Dar să mergem mai departe.

Și în *Năpasta* și, și mai cu samă, în *Păcat*, Caragiale pune față'n față țărănimii cu clasele orășenești.—Cind toată „societatea” dintr'un orașel, senatori, magistrați, ofițeri, burghezi, își fac o plăcere proastă și crudă din scâlbăturile nerușinate ale perversului vagabond orfan, în vîrstă de vre-o opt, nouă ani, Mitu Boerul,—numai „o țărăncă bătrînă, care e'n rîndul întăiu al spectatorilor, rușinată de refremul pe care copilul i-l aruncă ei cu o intenție diabolică, își caută loc să scape de privirile întoarse-asupra-i” și, *singură eu*, plină de milă, „se 'nchină și zice depărtîndu-se:

— Cine știe ce păcate ! Să ferească Dumnezeu pe orice copil“.

Și pe cînd „oamenii de societate”, lacomi de acest spectacol infam, încurajează pe micul pervers :— „Domnul senator il tratează cu cafea și rom. Alt „amie”¹ îl înbie încă cu un păhărel., și încă unul...” —numai un preot de sat, popa Niță, „cu pumnii încleștați se sui pe trotuar și apostrofă, cu accentul celei mai mari indignări, pe cei ce rîdeau :

— E păcat, Domnilor ! gîndiți-vă ! Creștini !... Frumos !... Mare păcat !“²

...Și popa Niță, să se bage de samă, nu știa încă cine e Mitu Boerul. El află mai tîrziu.³

Dar mai este un lucru, alt în *Năpasta* cît și în *Păcat*, un lucru, care îi stă la inimă lui Caragiale, căci îl utilizează în ambele bucăți și îl prezintă cu multă insistență și cu o indignare abia conținută de obiectivitatea ce-i impun condițiile artei. E vorba de *justiția* celor de sus față cu țărănimia.

În *Momente*, unde e vorba de clasele nouă, cînd atinge justiția, ca în *Boris Sarafoff*, Caragiale numai o ridiculizează... Ce-i pasă pare-că, de chipul cum se face justiția între *dîșii*, cei din „mahala”.... Cînd e vorba însă de țărănimie, Caragiale nu mai rîde...

Cine n'a tremurat de indignare, ori n'a plîns de milă, la *Năpasta*, de suferințele bietului Ion nebunul, o victimă a unei erori judiciare, căruia i s'a smuls prin bătae, la instrucție, mărturisiri neadevărate, care l'au dus la ocnă și la nebunie ?

Dar în *Păcat* Caragiale insistă pe larg asupra injustiției justiției, cînd e vorba de țărani, făcînd o amară critică socială. Și, în același timp, arătînd imoralitatea și venalitatea justiției lor, celor din oraș, față cu cîntea și omenia celor dela sate, mai arată încă odată, și prin aceasta, infamia celor de sus față cu

¹ *Nuvele, Povestiri*, p. 31, 32.

² Să se compare acest preot, preotul de sat, cu popa Pripici, din o scrisoare pierdută, cu popa Pelcu, din Art. 214, preoți de oraș.

cei de jos, își mai arată încă odată antipatia sa față cu unii și simpatia față cu ceilalți.

Și, în adevăr, pe cînd popa Niță face o faptă bună și morală, stringînd băetul depe drumuri, „societatea bună“ din oraș, privată de o „plăcere“, găsește în *procuror*, privat și el de această plăcere, unealta prin care să se răzbune împotriva popei că le-a răpit această distracție... Și procurorul, în numele legii, răsîndu-se la popă, cit pe ce să „scape“ pe Mitu de... abuzul ce-l făcuse popa de a-i... răpi libertatea de a muri beat sub un gard, dacă cumătrului Cuțiteiu, om cunoscător cum stau lucrurile la țîrg, nu i-ar fi venit buna idee de a învăța pe popă să corupă prin bani „integritatea“ procurorului care, nu numai că se moae, dînd procesului verbal o altă încheere, în favoarea popei, ci ține și un discurs, la masă, lăudînd „caritatea acestui om de bine“, popa.. (Mai tîrziu, procurorul acesta devine prefect, reprezentantul, deci, în județ al puterii centrale, al statului romîn modern !)

Dar în această nuvelă, Caragiale înnegrește pe conducători cu tot negrul paletei sale, numai ca să facă cit mai teribil contrastul între omenia celor dela țară și infamia conducătorilor. Lui Caragiale nu-i este de ajuns că procurorul e atît de vulgar venal; el mai introduce în nuvelă și pe polițaiul orașului, care e un escroc laș: Cînd preotul se duce la prefect (fostul procuror), pentru a-i cere un serviciu și cînd leșină, — polițaiul, în timpul leșinului, îi fură din buzunar pungă cu bani... cu banii, pe care preotul îi adusese ca să cîștige favoarea prefectului. — Dacă din punct de vedere artistic, această îngrămădire de infamii poate fi un defect, — și o lipsă de realism, — apoi din punct de vedere al concepției sociale a lui Caragiale, ea e foarte interesantă, foarte caracteristică și foarte eloquentă.

Relația aceasta dintre clasele de sus și țărănime, — antipatia pentru cele dintîiu și simpatia pentru cea din urmă, — Caragiale le-a exprimat și direct, o singură dată, în unicul său articol politico-social, din care am mai citat, *Politică și Cultură*:

„Această lume de strînsură [clasele de sus] mișună aci d'asupra unui element etnic hotărit. Sub tot acest Babel, există o limbă romînească, care-și are geniul ei; sub toată această vultoare veșnic mișcătoare, există un popor statornic, care-și are calitățile și defectele lui specifice, bunul lui simț, o istorie plină de suferințe, nevoi, simțiri și gîndiri proprii.“¹

Încă odată: din viața acestui popor a extras el tragedia, din viața „strînsurii“ comedia vieții romînești.

Amintesc, în treacăt, și cele spuse de Caragiale acum, în „1907“, în broșura sa, în care dă ca soluție desființarea slării actuale și *chemarea țării* ca să spună ea ce vrea, — iasă ce-o eși din voința ei...

¹ *Momente*, etc. p. 323.

Din toate acestea, la un loc, se pare că am avea dreptate, dacă am concluda că junimistul Caragiale a satirizat, în opera sa, noua stare de lucruri, mișcat de „suferințele și nevoile” claselor de jos, mai ales ale țărănimii.

...Mai ales ale țărănimii, căci „mica burghezie” din Muntenia, mai ales din orașele „revoluționare” București și Ploești, a fost un instrument în minile patruzecioptiștilor și a căpătat imediat și ea fizionomia și atitudinea *moderă*, așa cum apare în schițele lui Caragiale.¹

Și, poate, din cauză că l'a durut inima mai cu samă de țărănime, care *pe atunci* n'avea de suferit dela Evrei, și nu de mica burghezie, poate din cauza aceasta Caragiale n'a fost antisemit... Dacă nu cumva din cauza, ori și din cauza că, acestei puternice inteligenți antisemitismul i-a repugnat ca o manifestare instinctivă, aproape zoologică; că acest nobil intelectual n'a voit să aibă nimic comun cu băcanul din colț, cum se zice, furios că e concurat de Evreii mai aprigi în lupta pentru traiu...

E inutil să mai facem aici aprecierile noastre asupra atitudinii ce a avut Caragiale în fața evenimentelor istorice, care au transformat România, — căci n'am făcut decît să repetăm ceia ce am spus despre Eminescu și despre socialiști.

Caragiale, cași aceștia, reprezintă critica socială extremă a liberalismului, făcută în numele celor mici și obișnuiți de formele nouă.

G. Ibrăileanu

¹ O altfel de mică burghezie, rămasă în stare mai patriarhală, pentru că a rămas departe de influența Bucureștilor, zugrăvește Sadoveanu din Fălțiceni în opera sa.

LA HORĂ.

— Bădișor cu părul nins,
Printre fete ce te-ai prins?
— De cînd lumea-s buni vecini
Trandafirii lingă crini!

— Printre fete ce te încurei,
Cînd de-abia te ții pe furci?
— Lupul părul ș'a schimba,
Iar năravul, ba!

— Fost-ai, lupe, cînd ai fost,
Azi la horă tu n'ai rost!
— Nu vă fie cu bănat,
Grăp și eu unde-am arat!

CUMPĂNĂ.

A morții cumpănă și-a vieții
Sortită, dragă, și-a fost ție,
Căci dacă ochii tăi omoară,
Gurița ta din morți invie.

Să nu-mi mai spui dar că-i o șagă,
Ori numai toană de poet,
Dorința mea să mor odată
Ca să pot fi iar inviet!

CE-I AMORUL ?

Ce-i amorul ?—Dulce vrajă
Ține calea tuturor
Și ne 'ntinde, cu otravă,
Un pahar ispititor.

Să fugim ?... Însă puzderii
Ne impresură vrăjmașii :
Vin din spete toți strămoșii,
Cătră ea ne trag urmașii.

IN GARĂ.

A sunat a treia oară,
Gata-i trenul ca să plece
Însă dorul meu de duca
Nici un tren nu-l mai întrece.

Ori de citeori spre dinsa
Plec la drumul meu cel lung,
Dorul meu tot crește, crește,
Parcă n'am să mai ajung !

EPILOG.

Gura ei de cit zaharul
Mult mai dulce mi se pare,
Mijlocelu-i m'amețește
Ca Jamaica cea mai tare

Și i-s ochii mult mai limpezi
De cât apa.—Epilogul?...
Voi lăsați mă în pace
Să-mi prepar în tihnă grogul !

ROMANE.

Pentru ce roman să fie
 Decorată doamna Stea?
 Cite face—nu le scrie;
 Cite scrie—nu-s de ea!

STROFĂ.

Dinții ei sint versuri albe:
 Ride ea?—parcă scandează;
 Iar gurița-i strofa 'n care
 Buzele rimcăză.

EU CINT...

Eu cint iubirea sănătoasă,
 Sfirșitul ei, și cum începe:
 Copiii n'au cum mă 'nțelege,
 Bătrînii nu m'or mai pricepe;

Iar tu, ce zbori prin lumi albastre,
 Luat pe-aripa poeziei....
 Nu mă căta 'n abecedare,
 Nici in bugetu-Academiei!

Gh. din Moldova.

Industria și Igiena

Până în ultimii timpi, Igiena industrială, această ramură a Medicinai, eminente socială, își găsea puținele și singurele elemente de informație, în observațiunile medicale ale unor medici practiciani celebri sau obscuri, observațiuni culese în diferite epoce.

Observațiunile aceste izolate sau grupate, concernind uneori cazuri sporadice și semnalate numai din cauza gravității și a rarității lor, iar alte ori concernând un întreg de cazuri asemănătoare, care atrăsese atențiunea medicului, toate aceste observațiuni au servit ca fundament vulgarizatorilor mari ai Igienii profesionale.

Și dacă n'am aminti de un *Fouccroy*, de un *Ramazzini*, ci numai de autori recenți ca *Lavel*, *Proust*, *Napias*, ne-ar fi destul pentru a arăta cam cine au fost aceia, care au ilustrat opera de vulgarizare de care am vorbit mai sus. Utilitatea tratatelor lor clasice e mare, căci enunțând maladiile profesionale, cu cauzele lor și modul lor de prevenire, atât patronii cit și lucrătorii ar fi luminați asupra unui pericol existent sau care ar putea surveni, cind indolența unora sau ignoranța altora nu constituie o simplă ficțiune ci realitatea.

În țările civilizate s'a ținut samă de avertismentul pe care oamenii științei l'au dat sus și tare, și nu puține au fost cazurile cind, în industriile cele mai nesănătoase, condițiunile igienice au fost ameliorate din inițiativa celor interesați.

Acolo, odată cu progresul ideilor democratice s'au ivit din ce în ce mai mare măsură și preocupațiunile mai mult sau mai puțin umanitare, în ce privește *viața lucrătorilor în atelierele și stabilimentele industriale*.

Aceste preocupațiuni n'au fost numai ale medicilor, ale oamenilor obișnuiți, prin însăși profesiunea lor, să vadă mai mult și mai des, atât accidente de muncă cit și maladiile profesionale, care decurg în mod natural de condițiunile în care se face munca, de felul traiului lucrătorilor în ateliere și fabrici.

Nu, acestea au fost și preocupațiunile diferitelor parlamente ale Europei și ale Americii, ale tuturor țărilor, care nu sufăr de *fobia socialismului*.

Ast-fel toate țările industriale au adoptat succesiv legi și regulamente destinate a protege munca, atât a femeilor și a copiilor, cât și a lucrătorilor adulți. Pentru aceasta n'am decit să citez legile din 1874, 1892 și 1893 în Franța; 1877 în Elveția; 1878 și 1891 în Anglia; 1881 în Suedia; 1882 și 1890 în Rusia; 1883 și 1891 în Germania, 1884 și 1885 în Ungaria și Austria, 1886 în Italia, 1889 în Belgia și Olanda și 1892 în Norvegia.

Și tocmai din operelile de igienă industrială, care și ele nu erau decit rezultatul unor observațiuni personale, legislatorii s'au inspirat în legiferările lor; acolo au găsit enumerate cele mai răsplândite insalubrități în ateliere și uzine, acolo au găsit și măsurile profilactice, care se impuneau.

Dacă aceste măsuri cum ar fi curățenia localurilor, ventilația, îndepărtarea pulberilor; a gazelor și vaporilor toxici, interzicerea de a mânca în ateliere, purtarea unor anumite vestimente în timpul lucrului și obligațiunea de a instala vestiare și lavabouri, pentru a asigura curățenia individuală, dacă aceste măsuri ar fi rigurose și de toți observate, cu drept cuvânt zice Chantemesse, ele ar produce o îmbunătățire extraordinară a sănătății lucrătorilor. Iar în cea ce privește profilaxia tuberculozei cu deosebire, aceste măsuri ar realiza cea mai mare parte din cea ce putem aștepta în timpul de față dela igienă.

Ar fi de ajuns a mai adăoga un mic număr de măsuri particulare industriilor cele mai periculoase, pentru ca și acestea să fie asanate în cea mai largă măsură.

În țările străine, capiil industriilor mari au cedat cerințelor imperioase ale igienei, iar progresul, care s'a realizat în această categorie de stabilimente, e considerabil. În schimb însă, nici acolo, rezistența micilor patroni, care sint de altfel destul de numeroși, n'a fost completamente înlăturată, din mai multe cauze:

1. Pentru această categorie de patroni, cea mai mică cheltuială se părea împovărătoare, neputindu-se transforma acele maghernițe, care serveau de atelier sau fabrică, ci și de locuință proprie, ba încă uneori se mai găsesc și alți locatari. Al 2-lea: insalubritatea atelierelor vecine e la fel, așa că toți n'au să se teamă de nici o concurență și al 3-lea: stabilimentele de această categorie sint prea numeroase, pentruca inspectorul să le poată controla destul de des, lûnd contra lor măsurile, pe care împrejurarea le dictează, așa că neputînd lovi în toți, conștiința îl împiedică de a lovi numai într'unii.

La întrebarea firească ce trebuie să faci în acest caz: „De ce guvernul nu întreprinde o acțiune judiciară contra tuturor delinquenților“, iată ce răspunde Chantemesse et Mosny. „Il est permis de penser que c'est parcequ'il sent que personne ne le soutiendrait jusqu'au bout dans cette lutte, ni les ouvriers, dont il prendrait la défense en troublant leurs habitudes, ni les juges, ni l'opinion publique, ni même l'unanimité des hygiénistes! Car l'hygiène industrielle nous enseigne bien que les prescriptions

violées ont pour but de protéger la santé des ouvriers contre telle ou telle insalubrité, qui c'est produite, et peut se produire, dans telle ou telle circonstance, mais quant à la fréquence ou à la gravité du peril que court de ce chef une population ouvrière déterminée, voilà ce qu'il faudrait alléguer pour justifier des mesures coercitives*.

Ast-fel sint condițiunile, în care se găsesc cele mai multe industrii din Europa și din continentul nou, în ce privește starea lor igienică și raportul lor cu statul din punctul de vedere al legiferării igienei. Și aceasta e judecata oamenilor științei, a autorităților medicale, în ce privește imposibilitatea, oare-cum rețativă a statului de a lua măsuri absolut coercitive.

La noi însă, industria de-abia începătoare, e încă în fașă: statul caută s'o protegă, dar de datoria statului e să protegă odată cu industria și sănătatea și viața lucrătorilor și viitorul urmașilor.

La noi, industria mică sau situația micilor patroni nu e de joc la fel cu aceea a industriașilor de aceeași categorie din străinătate; la noi nu se realizează nici una din condițiunile arătate mai sus. Iar în ce privește condițiunea III-a cu deosebire e remedială, căci nici unul din patronii mari și mici n'ar putea scăpa de subcontrolul apropiat și cit mai continuu al inspectorului, având în vedere numărul relativ restrins al atelierelor și stabilimentelor noastre industriale.

În acest stadiu începător al industriei noastre, statului îi incumbă datoria a legifera și supraveghea, a legifera și completa legile și regulamentele sale, pe măsură ce noi rele, ce noi peccatoase se semnalează.

A îngrădi funcționarea industriilor cu toată garanția necesară pentru patron de o parte, pentru lucrător și restul societății de alta, trebuie să fie o preocupare, a cărei executare, niciodată nu se poate lăsa de azi pe mâine, și lucrul e mai ușor, cum am zis, acum de cit mai târziu.

Lăsând la o parte aceste considerațiuni, voi căuta să pun în lumină un punct de o mare importanță igienică-socială, punct, care a constituit un cap de acuzare, ce ni s'a adus, în urma raportului înaintat Direcției generale a Serviciului sanitar, asupra fabricelor dintr'un oraș industrial.

Ast-fel, despre una din fabrici, ziccam în acel raport: „În primul rând țin a reproduce o notă caracteristică din regulamentul interior al acestei fabrici și anume: lucrătorii sint ținuți a se supune și la ore de lucru suplimentare dacă trebuința va cere, pentru care se va plăti în proporția timpului întrebuințat.“. Iar pentru care se va plăti în proporția timpului întrebuințat. Iar mai departe ziccam: „Logic, și omenesc ar fi ca, pentru un surplus de muncă după cele 11 ore reglementare, surplus, care reclamă o îndoită energie ca și o îndoită sileire a forțelor individuale, plata să se facă după un tarif mai ridicat, abstracție făcând de alt-fel de faptul că acest articol de regulament așa cum e el alcătuit, constituie așa mi se pare mie, un atentat la libertatea individuală“.

De reținut e că la acea fabrică, în numărul celor 60—70 lucrători, intrau și 7—8 minori (adică copii între 14—16 ani).

Iar la o altă fabrică de acciași categorie, cităm din regulamentul ei § 21, care sună: „Cind interesul o va cere, proprietarul fabricii are dreptul de a face să lucreze atât pe timpul normal de lucru cât și în zilele de Duminică și Sărbători, pentru care li se va plăti salariul obișnuit. Toți lucrătorii sînt obligați, fără cea mai mică împotrivire, a se supune acestei dispozițiuni etc. etc.” Și aci între cei 40—50 lucrători erau și minori.

Pentru că am semnalat cele mai de sus, am fost acuzat că mi-am depășit atribuțiunea mea de medic anchetor, ocupîndu-mă de chestiuni, care nu mă privesc, iar oamenii, prieteni ai altor interese, decît cele ale societății mari, m'au acuzat pentru acest-act, de socialism, de anarhism, m-au denunțat ca un om, care mă folosesc de medicină ca de un pretext, neurmărind altceva decît răsturnarea actualii alcătuirii sociale!...

Cu alte cuvinte ridicînd în țară la noi chestiunea limitării duratei muncii în industriile insalubre și oprindu-mă la o soluție logică, am făcut un act neștiințific, sau am făcut un act anarhic? Să vedem.

De toți igienisții e admis în chip irefutabil, că oboseala, surmenajul au o reală și însemnată influență asupra dezvoltării și gravității maladiilor profesionale.

Oricum, aceste maladii sînt mai puțin frecvente și mai benigne în stabilimentele unde durata muncii e redusă și unde repauzurile sînt bine stabilite. Nu rare ori se vede în atelierele insalubre o durată de lucru superioară celei ce se observă în cea mai mare parte a celorlalte ateliere.

Anumite legislațiuni străine prevăd în mod expres cazul și dau drept guvernului ca să intervină. Astfel articolul 120 din *Gewerbeordnung* german sună: „O deciziune a consiliului federal poate, pentru industriile, în care durata exagerată a zilei de lucru compromite sănătatea lucrătorilor, să determine durata, începutul, sfîrșitul zilei de lucru și repauzurile de acordat; acest consiliu poate să formuleze ordonanțele necesare la aplicațiunea acestor prescripțiuni.

La noi, după cum am văzut mai sus, la acelaș regim de muncă, la aceleași condițiuni de lucru sînt supuși și copii de 14—18 ani și adulții; statul nu poate legifera zic unii, iar mie nu-mi e dat să mă amestec în această parte. Statul nu poate legifera, iar fabricantul legiferează ca-n Turcia primitivă, reglementează riguros condițiunile de muncă. Fabricantul e cel puternic, deci, iarăși „la raison du plus fort est toujours la meilleure“.

La congresul de Igienă și Demografie dela Buda-Pesta, din 1895, Roth a schițat în linii generale reglementațiunea rațională a igienei muncii, iar ideile lui Roth au fost primite cu tot entuziasmul necesar. Iată moțiunea adoptată de congres și exprimînd ideile marelui igienist:

1) Durata muncii trebuie să fie cu atât mai scurtă, cu cât ocupațiunea profesională este mai periculoasă sau exige mai multă efort fizic sau intelectual.

2) Durata muncii trebuie să fie cu atât mai scurtă, cu cât organismul lucrătorului e mai puțin dezvoltat și oferă o mai mică rezistență.

3) Trebuie să se interzică femeilor și lucrătorilor tineri orice lucrare, care necesită eforturi corporale mari, profesiunile unde sănătatea lor poate să fie compromisă prin substanțe toxice sau materii cuprinzând multe pulberi, și acelea, care cer o atenție specială și susținută.

4) Trebuie să se întindă protecțiunea, care se oprește acum la adolescenții de 16 ani (e vorba de Germania) până la acei care au mai puțin de 16 ani.

5) Munca zilnică nu poate depăși o anumită durată, chiar dacă nu exige nici un surmenaj fizic sau intelectual și nici nu prezintă nici un pericol serios.

6) Dacă s'ar fixa un maximum de ore de muncă, durata de 10 ore pe zi ar corespunde în general la condițiunile actuale, o durată mai lungă nu e de dorit nici în interesul lucrătorilor, nici în interesul patronilor.

7) E absolut necesar ca lucrătorii tineri să aibă în timpul muncii lor, pe lângă repausul dela prinz, întreruperi regulate și controlate dimineața și după amiază. Și ar fi de dorit, ca acest repaus să fie întrebuintat, pe cât e posibil, la exerciții gimnastice și mișcări, mai ales în fabricile, unde lucrătorii păstrează tot timpul aceeași atitudine în timpul lucrului. Ar trebui asemenea ca să fie la dispoziția tinerilor lucrători localuri convenabile pentru vreme rea. Ar fi contrariu intereselor lor, dacă repausul de dimineață și de după amiază, ar fi suprimat și înlocuit cu prelungirea celui dela amiază.—Trebuie ca lucrătorii adulți să aibă un repaus de cel puțin o oră la prinz; dacă durata muncii neîntrerupte depășește patru ore și durata totală opt ore pe zi, trebuie să se stabilească repausuri suplimentare.

Cetind această reglementațiune rațională vedem clar, cât de înapoiate sînt multe națiuni și în special a noastră.

Mă ocup în acest articol mai mult de numărul orelor de muncă și modul executării ei, pentruca să se facă cât mai multă lumină în mintea acelor, care socotesc că aceasta ar fi o chestiune străină de medicină, de igienă.

Fiziologicește vorbind, e știut, că dacă lucrul se prelungește chiar cu intervale de repaus, senzația de oboseală se acumulează tot mai mult și devine din ce în ce mai intensă, rămînd totuși suportabilă; dar la un moment dat, care coincide de obicei cu sfîrșitul zilei, individul trage la odihna mușchilor, cum trage la somn.

Încetează atunci orice activitate timp de mai multe ore, și dacă acest repaus are o durată suficientă, a doua zi individul se deșteaptă vioi, gata să reînceapă munca. Va să zică, el a trecut

printr'o stare de *oboseală normală*, oboseală care e favorabilă sănătății fizice și morale a individului, cind e moderată, cum se intimplă și cu oboseala intelectuală.

Cind însă obosește corpul in chip excepțional, cind ceri incontinuu mașinei animale mai mult decit trebuie să'ți dee, atunci se intimplă, că durata obișnuită a repausului nu-i suficientă pentru a repara o asemenea oboseală, atunci chiar după un repaos mai lung decit de obicei, individul se scoală obosit, iar sentimentul de oboscală nu dispare, decit după mai multe zile de viață regulată.

Cercetările experimentale ale lui *Charrin* și *Roger* au dovedit in mod neindoiios legătura strinsă, care există între surmenaj și tuberculoză, așa că d. *Lafeuille*, cu multă dreptate, zicea la congresul de tuberculoză, ținut la Paris la 1905. „Le surmenage chronique doit être compris au nombre des facteurs les plus importants de l'étiologie de la tuberculose. Les troubles produits par le surmenage chronique sont l'indice d'une véritable déchéance organique, qui prépare admirablement le terrain à l'infection tuberculeuse, que celle-ci soit le résultat d'une contagion éventuelle ou le réveil d'un de ces foyers dont l'anatomie pathologique a démontré l'extrême fréquence“.

Lucrul acesta privește cu deosebire pe lucrătorul nostru din fabrici, care de cele mai multe ori e un imigrat in centrele industriale, un fel de copac desrădăcinat, obișnuit cu aerul liber al cimpului, cu soarele binecăzător, cu orizontul deschis, și care apoi își inchide traiul in locuințe strimte și mizerabile, și vine să lucreze in ateliere suprapopulate sau insalubre.

Cind locuitorul dela țară e minat de atitca rele sociale, cind Pelagra, Siflisul și Alcoolismul rod zi cu zi falnicii brazi de odinioară ai acestei țări, cind populația dela orașe e amenințată tot mai mult de Tuberculoză, cind toată viața acestei țări se frământă și se prefăce in mijlocul aceluiași cerc vifios de rele sociale, cind energia acestei țări zi cu zi scade, cind populația satelor ca și a orașelor e expusă să lese in urma ei niște urmași slabi și degenerași, a vedea limpede că in fața noastră se deschide prăpastia cea mai adincă, a ridica glasul și a striga puternic, „*stai!*“, inseamnă azi a face un act nechibzuit, un act de iresponsabil! Aceasta e mentalitatea multora din cei care ne-au judecat sau ne judecă.

Dar „*revenons a nos moutons*“: zilele de muncă prea lungi, care după cum am arătat obosesc in mod incontestabil pe lucrător, sint ele oare avantajoase din punctul de vedere al producțiunei, sau prezintă din contra alte dezavantagii?—Să vedem.

„Dacă punem pe lucrător să lucreze opt ore pe zi, zice d. *Grillet* (in Bull. de l'inspection du travail 1902 p. 425), apoi 9 ore pe zi pe timpul unei perioade egale, apoi zece, unsprezece—12 ore—14 ore—se constată că producțiunea orară e mai intăi aproape constantă (pentru 6, 7, 8 sau 9 ore de muncă zilnic). Și că prin urmare producțiunea zilnică e direct proporțională cu

durata zilei; că apoi pe măsură ce această durată se ridică, se observă că producțiunea orară diminuează și că prin urmare producțiunea zilnică crește cu mult mai puțin repede decit durata de lucru“.

De altă parte se remarcă, că producțiunea zilnică a lucrătorului scade progresiv cu începutul fiecăreia din aceste perioade, pentru a deveni staționară după citeva zile.“

È natural să fie astfel, căci intervine mecanismul oboselei, pe care l'am expus mai sus.

Pe de altă parte studiul statistic al accidentelor de muncă, în raport cu ora cind se produc, arată pină la evidență oboseala, pe care o produce ședințele de lucru chiar normale. Această chestiune a făcut obiectul unui studiu amănunțit al d-lui M. Leroy, inspector al muncii. (Les accidents et la durée du travail Bull. de l'Insp. du travail 1906 p. 219) care a relevat orele fiecărui din accidentele survenite în circumscripția sa în 1904. Concluziunile, ce le trage, sunt foarte nete. Mai întâi el zice, că numărul accidentelor crește din oră în oră, în fiecare din perioadele muncii de dimineață și după masă, pină la un maximum, care e atins către 10 ore dimineața și 4 ore sara“. Apoi accidentele sînt mai numeroase în timpul celei de a doua perioadă de muncă de cit prima. Dimineața și la reluarea lucrului, după repaus, numărul accidentelor e mult mai mic decit la sfîrșitul perioadei.

Cred că aceste arătări, aceste constatări științifice sînt destul de convingătoare, chiar și pentru cei care se lasă a fi convinși cu greu. Din cele arătate se poate vedea, socot că tendința unora de a spolia organismul lor, organismul omenesc, e cit se poate de greșită, și ori care ar fi scopul, ori care ar fi motivul pentru care se face, ori cit de binecuvîntat și sfînt ar părea acest scop sau motiv, nu-l îndreptățește practica faptului, din cauza trîstelor rezultate ce nevoiți sîntem a înregistra.

Iar ca încheere a acestui articol vom spune, că este de datoria celor care ne conduc și au în mini destinele acestei nații, să intervină cu lapte pentru a opri această spoliare voită, de indivizi care nu știu și nu văd unde merg.

Protestările celor care cred că le folosește această spoliare a lucrătorului și a producțiunei, nu trebuiesc luate în seamă căci sînt protestările copilului, căruia i se ia dinainte mîncarea prea multă, ce cu siguranță l-ar bolnăvi și ar face întristarea părinților.

Dr. Nic. C. Alexandrescu-Galați.

Cronica Artistică

Critica, Publicul și Artiștii

Nu odată mi-a atras atențiunea faptul, că expozițiunile artiștilor noștri sînt lipsite de ceea ce se numește, în critica liberă, curentă: „o recenzie“. Acest fel de dare de seamă, menită să aducă la cunoștința publicului operele unui artist, pictor, sculptor sau arhitect, și care urmează neapărat să pue în evidență valoarea artistică a operelor expozantului, cade întotdeauna în sarcina neobosiților reporteri de gazetă, sau în cazul cel mai fericit, se însărcinează cu aceasta orice binevoitor care, îndestul de pregătit pentru critica evenimentelor la ordinea zilei, își face și această „plăcută datorie“ de a scrie asupra expozițiilor artistice. Mă întreb însă, dacă întotdeauna se va găsi printre acești recenzenți, criticul, care să ghicească aceia ce reprezintă valoarea operelor artistului, și care prin urmare, să fie îndreptățit să aducă la cunoștința publicului evenimentul descoperirii unei opere nouă, a unui talent nou. Din cele ce am citit cu prilejul trecutei expozițiuni a artiștilor concurenți la catedrele din învățămîntul artistic superior, mi-am căpătat convingerea că până astăzi critica de artă nu este reprezentată la noi, așa cum ar cere progresul artistic, la care am ajuns. Și aceasta pentru singurul motiv că o astfel de critică e considerată cu toată neseriozitatea cu care se exercită orice fel de diletantism. Oare să fie atît de neînsemnată critica de artă, pentruca ea să nu preocupe pe acei ce se socotesc pregătiți pentru a o profesa? Nu se simte și la noi nevoia de acești oameni de gust, uneori și adevărați erudiți, care să se întrepue între publicul necunoscător și artistul nu atît de ușor de înțeles, pentru a-i înlesni celui dintâi înțelegerea operei de artă și celui de al doilea o popularitate, fără de care artistul rămîne numai cu un cerc restrîns de admiratori? Dar nu este, lipsa aceasta de critică de artă, cauza pentru care publicul se înfățișează atît de puțin pregătit în fața operelor artiștilor, tot așa după cum aceeași lipsă de critică nu este cauza aparițiunii atîtor curagioși, amatori, care dispută artiștilor rangul și numele?

De la marele Grigorescu, scumpa noastră glorie, arta noastră, dacă

nu a lincezit, s'a mărginit însă—cu rare excepțiuni—la producțiuni de un gen inferior și, chiar în acest fel de producțiuni, ca s'a înfățișat cu o lipsă de studiu, de aprofundare care dacă a scăpat publicului naiv, nu a fost însă trecută cu vederea de către cunoscători. Cauza? Lipsa criticii de artă, sau profesarea ei de către necunoscători.

Fie-mi permis ca, în dezvoltarea acestei teme să răstorn clasica metodă a expunerii, să pornesc anume de la efect la cauză; aceasta nu atit pentru a nu merge alături cu profesorii de estetică înaltă, cit pentru a ajunge mai deodreptul la obiectul acestui articol. Voi lua ca exemplu tot ceia ce s'a scris cu ocazia Expozițiunii candidaților la catedrele din Invățământul Artistic.

De la început trebuie să constat că această critică s'a învîrțit în jurul unuia sau a doi artiști, neglijînd cu desăvîrșire restul celorlalți artiști, care aduseseră cu dînșii tot ceia ce se putea considera ca opera lor complectă. Aceasta este primul semn al nepătrunderii criticilor ce s'au relevat ca atare, de oarece, criticii își puteau afirma mai bine înținderea vederilor lor, dacă s'ar fi oprit la toate lucrările ale căror scăderi sau merite, trebuiau să le arate dacă le-ar fi observat. Să vedem însă critica.

Sub semnătura „Ioan Nicoară” citim:

„Să nu-și inchipue însă acei, care n'au văzut pinzele pictorului eșean, că sînt un reflex al picturii lui Grigorescu. Băncilă a văzut cu ochii săi, a simțit cu inima sa, viața care o oglindește în viguroasele sale tablouri. Sufletul său n'a visat ciobani și ciobănițe mîndre, rupele din soare (!?) ca marele nostru Grigorescu, care, am mai spus cu alt prilej s'ar putea numi un Alexandri al picturii noastre, un Alexandri genial. Țăranii lui Băncilă nu sînt ca picații din basme (!?) fețele lor le-a brăzdat mizeria, minile lor le-a hălătorit munca și lu fața lor prind a'mi picura ca lacrimi (ce duios!) „de foc” versurile lui Goga...”

Și versurile lui Goga „picurate ca lacrimi de foc” din ochii criticului urmează mai departe.

Critica aceasta conține o convingere eronată și o descripțiune poetică, duioasă până a te aduce în halul criticului, căruia după propria-i mărturisire „îi picură din ochi lacrimi de foc” plămădite din versuri de ale lui Goga. Și una și alta, convingerea și descrierea, duc la un rezultat dezastros; căci pe deoparte artistul convins că a putut storce lacrimi—și încă „de foc”—criticilor (oameni cu simțul artistic superior publicului) va stăruî în modul său greșit de a vedea arta—d. Băncilă e un slab pictor—și atunci va merge înainte pe un drum prăpăstios. Pe de altă parte publicul lesne de cucerit, e sigur că nu va rezista unor aprecieri critice atit de violent exprimate și va încuraja pe artist în greșitele lui porniri. N'ar fi fost mai bine dacă criticul, conștient de misiunea sa și competent în chestiune, lua deoparte pe artist și l'ar fi sfătuit sincer, fără pornire—așa cum din nefericire se obișnuiește—fără a-l jigni, să renunțe la acea cacofonie de culori și linii nearmo-

nice; dacă l'ar fi făcut să 'nțeleagă ce însemnează în pictură *desenul*, structura aceasta a tablourilor, iără de care nu e posibil un echilibru al maselor, al tonurilor și fără știința căruia nu trebuie să ataci compozițiuni mari. Mă întreb, nu ar fi fost mai bine astfel, decît de a-l încuraja mai departe spre această anarhie de factură, unde culori și linii, se amestecă unele cu altele, se ciocnesc, se resping, tocmai pentru că la alcătuirea lor într'un tot omogen a lipsit ordinea și gustul artistic? Și totuși, dintr'un artist ca d. Băncilă s'ar putea face un bun pictor, dacă i s'ar da o direcțiune sănătoasă, și muncitor cum este, va ajunge repede și sigur acolo, unde îi dorim din toată inima să ajungă, unde însă nu-l va aduce nici odată critica și îndemnul recenzențului d-sale. Dar... ce s'ar mai putea încerca, de cine va mai asculta artistul, cînd el e convins că, dacă un artist ca dînsul a ajuns să „stoarcă lacrimi“, fie ele în versuri..., înseamnă că a ajuns acolo, de unde nu-i mai e permis să-și plece urechea la sfaturi. Așa încît... domnule critic, aveți pe conștiință viitorul artistic al pictorului pe care îl slăviți.

Intr'o altă critică semnată P. Bozan, citim:

„...Dl. Patrașcu are numeroase pinze executate în trăsături largi, artă modernă, exagerată uneori...”

Și în altă parte:

„...In afară de d-nii Oscar Spaethe și Stork mai concurează d-nii D. Mirea, Paciurea, Iliescu și Iordănescu. Din aceștia din urmă, d. Iordănescu se remarcă prin cele câteva lucrări expuse, cu un talent de forță, etc...”

Va să zică d. Pătrașcu face „artă modernă”—„exagerată uneori”—pentru că execută în trăsături largi și pentru aceasta „e un serios concurent la catedra de desen”.

Dacă criticul ar cunoaște arta și artiștii, ar afla că „arta modernă” nu constă „în trăsături largi”, căci atunci cel mai modern dintre pictori, poantilistul Henry Martin ar trebui să fie pentru criticul nostru un primitiv. Rostul acelor „trăsături largi” e cu totul altul, decît acela de a te manifesta ca pictor modern. Și tocmai pentru aceste „trăsături largi”, d. Pătrașcu n'ar fi un „serios concurent”, cum pretinde criticul, la o catedră de desen. Acolo unde d. Pătrașcu e un „serios concurent”—și este—e atunci, cînd desenează în pinze, pe cari criticul nu le remarcă, pentru simplul motiv că nu e pregătit pentru aceasta. În sculptură criticul trece peste un Stork, un Paciurea, pentru a vorbi de d. Iordănescu, un începător, căruia de pe acuma i se poate spune că nu va înțelege niciodată, în ce constă valoarea unei opere de sculptură, după cum a dovedit că nu a înțeles nici criticul-amator, scriind cronica, din care am spicuit aprecierile de mai sus. În artă se cere ceva mai mult decît o reproducere servilă a naturii. Ce se cere anume, aceasta... lăsați să spue cine se pricepe.

Trec la critica semnată Mihail Dragomirescu :

„Intre toți e de remarcă cu deosebire un pictor, care s'a impus atențiunii publicului nostru cu deosebire ca portretist, dar care, așa cum răsare din noua expozițiune de concurs, apare ca cea mai complexă personalitate din cîte am avut vreodată. Este pictorul Costin Petrescu”.

Impresionat peste măsură, criticul vede în artistul, de care se ocupă, „cea mai complexă personalitate artistică din cîți am avut vreodată”. Poate că n'ar fi nimic „cea mai complexă personalitate”—o hiperbolă gazetărească și alita tot; dar „din cîți am avut vreodată!”... „Odată”, odată—criticul nu știe cînd—am avut și noi o complexă, o mare personalitate artistică. Această mare personalitate artistică, nu numai că nu are astăzi, dar va mai trece mult pînă să i se găsească o pereche. Și cum marile personalități, gloriile unci țări sînt foarte restrinse, e bine ca să ne amintim în totdeauna cu venerație de ele, cînd ocaziunea ni se prezintă. Cea mai mare, sau cum vrea criticul, „cea mai complexă personalitate din cîte am avut vreodată” a fost, este și va rămîne iubitul nostru Grigorescu. Și desigur că împotriva convingerilor criticului M. D., în rindul marilor personalități artistice va trece după Grigorescu un altul decît cel indicat de d-sa. Dar să trecem peste această slăbiciune a criticului, motivată poate de un entuziasm sincer. Să trecem mai departe :

„...remarcabil în pictura istorică, tablourile „Moartea Cleopatrei, o Surprindere în Serai, Dacia”. Ele mărturisesc originalitatea lui de concepție și de compoziție în acest domeniu. E un remarcabil portretist, incontestabil cel mai mare (!) portretist al nostru, etc.”.

Nu cred ca d. C. Petrescu care ca toți oamenii, (bine 'nțeles și d. M. Dragomirescu) va fi avut și d-sa slăbiciuni, scăderi, în viața d-sa de artist să mai insiste astăzi asupra valorii pinzei „Moartea Cleopatrei”, această copilărie, pe care un artist ambițios, cum ne place a crede că e și d. Petrescu C., ar distruge-o. Cunoaștem pe artiști, am trăit ades între ei; ei bine, nu odată mi s'a întîmplat să aud cum cei mai mulți s'au dat la această operațiune de exterminare a operilor, în care mai tîrziu văd greșeli de cari roșesc, care îi rușinează, care se pun în calea ambițiunii lor de artiști superiori. Am aprobat fapta lor, tocmai pentru că era motivată prin cea mai nobilă pornire; aceia de a atinge o perfecțiune. „Moartea Cleopatrei” ca și „O surprindere în serai” stînjenește mult, dacă nu chiar împedecă, o apreciere sinceră, pe care un critic conștiincios ar fi făcut-o asupra operilor d-lui C. P.

Dar acolo, unde criticul vede pe d. C. P. „strălucind fără rival și în toată aptitudinea talentului său, este în pictura decorativă” :

„De la decorațiunea istorico-religioasă (?) așa precum îl vedem în grandiosul (!) plafon al d-lui C. G. C. și de la decorațiunea istorico-religioasă așa cum ni se arată în icoanele în stil bizantin pur și în stil bizantino-romin (?) cure-i aparține...”.

Să ne oprim însă și să răspundem criticului: „Nu, nu este adevărat; nu-i aparține. Dv. domnule critic nu știți, nu vă pricepeți, nu sînteți inițiați, vorbiți de lucruri, pe cari le ignorați; icoanele în stil bizantin pur *nu* sînt ale d-lui C. Petrescu. Dv., care veți fi auzit ce este o cinste literară, aflați că există și o probitate artistică, care obligă pe d, Petrescu să spue că icoanele în stil bizantin pur, pe cari le lăudați atîta, nu sînt ale d-sale; că ele sînt *copii* după icoanele de la Curtea-de-Argeș, aflătoare în Muzeul nostru și al căror autor adevărat este cunoscut arheologilor. Desigur că d. Petrescu, pentru bunul d-sale renume, se va grăbi să vă informeze că acele icoane nu-i aparțin, nu sînt lucrările d-sale *originale* după cum pretindeți dv., necunoscînd arta asupra căreia vă spuneți cuvîntul, cu o alit de vinovată ușurință. Cît despre icoanele în stil bizantino-romîn, acestea reprezintă o concepție destul de stranie ca și cuvintele „bizantino-romîn“ reunite la olaltă de dumneavoastră. Adecă cum s'ar putea (în decorație) „bizantino-romîn“?...! E drept că acestea îi aparțin.

Dar să mergem mai departe:

„...monumentala poartă de biserică, o rapo d'operă a genului...“.

Oh! vedeți, prea multă exagerație este cîteodată semnul că adevărul e înlocuit prin fanfaronadă; că priceperea, care se putea bănui la început în cîteva fraze potolite dispare și ea pentru a face loc ignoranței. Poarta aceasta, cu acea reunire de elemente decorative, care se exclud unul pe altul, cu acel ansamblu lipsit de gust, cu o modenatură nulă, nu are decît meritul unui *rendit* și alîta tot. Tot astfel „proiectele de friză“ sînt mari nimicuri, în felul celor cu cari la Stuttgart zugravii, așa numiții *zimmermaler*, bat zilnic la ușile atîtor „decorationfabrik“. Mai mult, acești modești lucrători vin deadreptul cu motivele tăiate în *Șablon*. Aceasta însă... rămîne să știe deacum înainte criticul.

Eram să uit faptul că criticul citat a scos din d. C. P. „cel mai mare portretist al nostru“. Nu; cel mai mare portretist al nostru este Mirea; alții zic Verona. Dar la ce să mai insist. Chiar dacă îmi voi fi propus să arăt complectă nepregătire a criticului nu o voi face, pentru că atunci ar trebui să vorbesc de întreaga operă a d-lui C. P. și nu acesta este obiectul acestui articol.

Să trecem mai bine la o altă critică, aceia semnată: Al. Antemireanu.

Vorbînd de artiștii Steriade, Baltazar, Iliescu, acest critic spune:

„Acești domni, candidați la catedrele de la Sc. de Bele-Arte, nu au la spatele lor nici o operă de seamă, nici o lucrare de a lor nu figurează în pinacotecile noastre, astfel încît, reputația stabilită, pe care o reclamă legea (?) nu poate să fie decît cel mult în germene (!) Nu se poate zice, firește, că sînt lipsiți de talent—Baltazar bunăoară e chiar bun cunoscător și minuitor al artei bizantine—, dar pînă acum gloria nu a pus nici o frunză de laur (ce poetic!) pe frunțile lor și, pînă cînd se va întimpla acest lucru, dacă se va întimpla, pot să aștepte să candideze domni la vreo catedră de desen la vreun liceu... Dar să aibă velenități de a deveni profesori la Bele-Arte—să ne erte, asta e prea mult!

Ce nervos!...? Si cum se supără...! Să încercăm însă, a liniști pe d. Antemireanu, care, după cum vedem, e indignat peste măsură că artiști ca Baltazar și Steriade concurează alături de Verona și Pătrașcu. Pentru aceasta chiar d. Al. A., c'o îndemănare de comptabil în critica d-sale, a împărțit pe artiști în 3 categorii: a, b și c; Cei cari nu trebuiau primiți (a) și cei cari trebuiau să fie primiți (b și c).

Să vedem mai întâi întrucât faptul figurării unei opere în pinacotecile noastre, poate „stabili o reputațiune“? Dacă în pinacotecă se găsește un desen în cărbune, în mărime naturală, după Venus de Millo, semnat de d. C. Stăncescu, înseamnă că d. Stăncescu e un artist care are „o reputație stabilită“? Dacă un Eug. Voinescu are câteva pânze în aceeași pinacotecă și un Verona nu are nici una, dovedește că d. Voinescu are „o reputație stabilită“, „reclamată de lege“ (?) înaintea lui Verona? Si mai ales că—din cauza aceasta, Doamne ferește—„reputația stabilită“ a unui Verona „e în germene“?...!! Dar asemenea aberațiuni critice le completează și cu ignoranța, cind spune că Steriade, de pildă, nu are nici o lucrare în Pinacotecă. Se înșală; pinacoteca posedă tocmai „Chivuțele“ (sic) „această violență de tonuri“, nesuferită criticului, cunoscuta pânză a d-lui Steriadi. Totuși mintea criticului, străpunsă de o rază de lumină, sau mai bine cedind unei judecăți obiective, vede sau găsește că „firește că nu sînt lipsii de talent—Baltazar bunăoară e chiar un bun cunoscător și mînuitor al artei bizantine“,—Dar bine, dacă dv. afirmați (—să-mi ierte d. Baltazar acest comentariu—) că „Baltazar e chiar un bun cunoscător și mînuitor al artei bizantine“, această artă atît de complexă în stilistica ei decorativă, cum de trimiteți pe artist să predea această *artă decorativă* la liceu? Vă dați dv. seama de ce ați spus, de cît e de mare elogiul ce-l aduceți artistului, cînd îl arătați ca pe un „bun cunoscător și mînuitor al artei bizantine“? Dacă da, atunci cum de refuzați *decoratorului* „bun cunoscător și mînuitor“, cum îl arătați dv., onoarea de a disputa într'un concurs, un renume, un merit? De sigur, nu vă dați seama de ce spuneți; ceia ce ați scris, ați știut numai *din auzite*; sînt convins că atunci cînd ați scris aceste laude, nu le-ați scris dintr'o convingere proprie, căci o astfel de convingere presupunea în dv. un perfect cunoscător al artei decorative, care era să fie izbit și de restul proiectelor decorative ale lui Baltazar: „proiectul de vitrail“, „proiectul de cortină“, „de sală de mîncare“ etc. Si dacă pe fruntea artistului acesta ca și pe fruntea celorlalți, „gloria nu a pus încă nici o frunză de laur“ cum exclamați dv. atît de poetic, vina nu e a sa; ea este a dv. și a tuturor criticilor de artă, colegi cu dv., care s'au manifestat cu această ocazie și cari, toți la oaltă, puteți fi dumneavoastră, clasați într'o singură categorie, una singură, a) sau b) cum veți voi dv.: aceia a criticilor cu o lipsă totală de cultură și simț artistic.

Dar să trecem mai departe la critica Antemireanu :

„Lucrările, pe care le expune (e vorba de Verona), peisagiile de o execuție discutabilă, operile sale de pîn'acum nu-l îndrălesc să aspire la o catedră de Belle-Arte...“

Dar mă opresc; cred că asemenea ineptii nu trebuie citite până la capăt. A discuta peisagiile lui Verona, artistul acesta, care singurul reprezintă în prezent pictura rominească în toată complexitatea ei și cu toate exigențele, cu care această artă e căutată în țările străine, a nu crede pe Verona capabil să ocupe o catedră la Bele-Arte înseamnă, nici mai mult nici mai puțin, decât a aduce o îndrăzneală insușită picturii rominești care, vă asigur, a ajuns să atingă culmi, numai pentru că după un Grigorescu avem fericirea să avem în mijlocul nostru și un Verona. E permis unui critic să laude, să idolatreze pe oricare pictor, e liber să-i facă chiar reclama cea mai americană, dar să bruscheze cu cuvinte inepte personalitatea artistică a celui mai profund, a celui mai puternic, a celui mai conștiincios pictor, pe care îl avem în prezent, aceasta trebuie vestejit.

*

Mă întreb acum, dacă, pentru a scrie o astfel de critică, mai este nevoie de o pregătire oarecare, de un studiu, de observațiuni asupra artei și artiștilor în general. Hotărât nu. A lăuda fără să știi pentru ce, a defăima iarăși, fără să-ți dai seama pentru ce, aceasta o poate face orșicine, căruia pentru prima oară îi pui dinainte un tablou, o sculptură sau o decorațiune. Și acest „orșicine”, trecătorul care se abate din drum pentru a vizita o expozițiune, doamna care în ore libere își încrede impresiile rubricelor feminine, amicii gazetelor care găsesc ocaziunea să guste un fel de petrecere intelectuală, strecurându-și aprecierile în coloanele unor anumite gazete, reporterii totdeauna gata cu fraze lungi, arareori răuvoitoare, își spun cuvântul lor oridecâteori un artist s'a hotărât să arăte ceia ce a lucrat, aceia ce l'a costat atita energie intelectuală, atita încordare sufletească și fizică. Unde e însă omul, care a pătruns într'adevăr *sensul* operei artistului, care știe pentru ce a fost, nu a fost emoționat dinaintea ei, pentru ce opera trăește și va trăi sau din contra, pentru ce opera, independent de cine o semnează, va dispărea imediat cu ridicarea ei din expozițiune; unde e *rafinatul*, care să descopere opera de *caracter*, opera originală, opera unde să se vadă o inspirație *sinceră*, o impresiune proprie a artistului, impresie care tocmai pentru că a fost *proprie*, când s'a manifestat în afară, adică în opera artistului, a îmbrăcat personalitatea specifică a lui; și această operă, criticul arătând-o altora să zică: „Iată arta; iată artistul!” Si pentru că critica noastră artistică a trebuit să se pronunțe și asupra *artei decorative*, un gen cu totul nou pentru noi, mă întreb, care a fost criticul subtil, care să guste stilul acesta, care să înțeleagă rostul stilisticeii dintr'un vitrail sau pe cel al unui vas, al unui ecran, sau al unei mobile oarecare? Cine iarăși—și aici ca și în celelalte arte—a descoperit în grămada lucrărilor expuse, un decor de caracter, original, un decor *nou*, care să fie produsul unei fantezii alese, al unui spirit distins ce în căutarea motivelor decorative să fie călăuzit de un gust superior? Însă pentru că o

astfel de pătrundere a stilului decorativ nu se poate însuși fără o cunoaștere și o pricepere a marilor opere decorative, mă mai întreb, unde e recenzentul care, când examinează opera decorativă, să poarte cu sine amintirea altor opere decorative produse de marii decoratori, de un Lalique, de un Ollivier Merson, Walter Kranc, Modersohn, sau, pentru a vorbi de cel mai cunoscut, Grasset? Căci numai astfel, cu cunoașterea marilor opere decorative, cu educațiunea artistică făcută prin cunoașterea acestor opere, se poate afirma, sau tăgădui cu precizie valoarea unei opere decorative, caracterul și originalitatea ei. Or, am întâlnit noi în seria de critici, enunțați mai sus—d-nii Nicoară, Botzan, Dragomirescu—Fulman—Antimireanu, un asemenea cunoscător? Nu, de sigur!, căci, după cum am arătat, aceia ce au spus acești critici, poate spune „orișicine“, orice vizitator al Expozițiilor. Și se spune, se spune înainte, se scrie totuși, cu vervă, cu entuziasm, entuziasmul ignoranței, asupra chestiunilor de artă celor mai complicate. Artiștii și cunoscătorii însă, ce vor zice? Ce vor spune de... curajul lor?... Ce s'ar putea spune despre acei tineri studenți ruși ai lui Dostoiewsky, cărora dacă le-ați prezenta harta Europei, ar fi în stare să v-o înapoieze a doua zi modificată?!

Mă uit în viața literară; ce deosebire. Criticii, perfect stăpini pe o cultură literară, după cum au cu dinșii și gustul literar, știu să facă aprecieri, cari... spuneti, dacă pot sta alături de critica recenziilor noștri de artă, din care am dat câteva mostre la începutul acestui articol? Și cit de departe a împins critica literară discuțiunile asupra scriitorilor și a operelor lor, tot așa cum a știut să lucreze pentru progresul literar! Se mai discută azi—dacă se va fi discutat vreodată—de cătră criticii literari, de pildă operele și personalitatea unui Carol Scrob, ale unui Th. M. Stoenescu sau ale d-nei Smara? Se recomandă cititorilor, și se recomandă înaintea romanelor lui Sadoveanu—romanele unui Panait Macri, sau romanele așa zise „de senzație de pe la chioșcuri? Evident nu. Ei bine, în artă discuțiunile criticilor se învârtesc încă în jurul unui Pascali, unui Bran, unui Angelescu, unui Serafin sau oricare alt Petrescu-Mogoș. În critica artistică se zice încă astăzi, vorbindu-se de pînza cea mai inertă: „Procesul Bulgăresc“ semnată de Bran: „Lumina care se strecoară pe ferestrele tribunalului, poleind mesele etc...“. Pentru a înțelege opera unui Verona critica artistică are reprezentanți, care suspină dinaintea pînzelor unui Aricescu, Bran sau un Angelescu oarecare! Dar la ce să mai insist; cred că sîntem convinși: critica noastră de artă este și rămîn un *sport*, pe care-l practică oricine și care prin urmare nu trebuie luat în serios. De ce adică, dacă avem sportul picturii, să nu avem și sportul criticii? De ce, pentru a lua un exemplu, dacă d-l doctor Minovici face pictură, fie chiar pe sacalele Primăriei, d-l Antemireanu sau Fulmen să nu facă critică de artă?

Dar publicul cărui i se adresează artistul care întocmește o expozițiune, ce zice, ce gîndește despre opera artistului? Are el o opinie a lui, formată printr'o observațiune continuă a operelor în gene-

ral, care alăturată pe lângă un gust, ce să presupunem că'l are, să-i formeze un criteriu de judecată solid, just, care să nu dea greș? Afară de un număr restrâns de vizitatori, cei cari încurajează chiar pe artiști afară de cei, care trăiți într'un mediu artistic și-au asimilat cunoștințele pentru înțelegerea unei opere de artă, restul publicului servește dinaintea operelor artistului numai cu „deslușirile“ căpătate din gazete, cu această educație artistică mai mult decît falsă, pe care i-au format-o criticii de artă de specimenul celor aratați mai sus. Așa încît nivelul cultural artistic rămîne tot mai scoborit, deși ivirea operelor nouă, a talentelor nouă, reclamă imperios și un public pregătit să-i primească cum se cuvine. Urmează deci, că pînă în prezent în artă nu avem încă o opinie publică, căruia artistul să-i poată adresa direct opera sa. De altfel afirmația aceasta nu are nevoie să mai fie susținută prin noi dovezi, deoarece ea decurge fatal din prima parte a acestui studiu, anume aceea, unde s'a dovedit lipsa unei critici de artă, a căreia menire să fie, după cum am spus la început, să înlesnească publicului înțelegerea opereii de artă.

Despre artiști, despre influența ce o are asupra lor critica și opinia publică, nu voi mai spune deocamdată decît alit că, în bună parte activitatea lor e influențată de prestațiunile părerilor acestor doi factori, în mijlocul cărora trăește și se produce.

Voiu arăta altădată, precizînd chiar operele, care sînt eșite din în-doita conlucrare a acestor factori dederminanți, care sînt, așa cum i-am analizat aci, îndreptăînd astfel părerile enunțate în acest studiu.

Spiridon Antonescu.

Notă. Criticele din care am citat, au apărut, în luna Septembrie, în următoarele ziare, pe cari le enumărăm în ordinea în care s'au citat articolele: „Voința Națională, Universul, Ordinea și Conservatorul“.

Cronica Internă

— Pe terenul principiilor... —

Istoricul viitor, care va studia epoca noastră, cu obiectivitatea asigurată de îndepărtarea vremurilor, va fi desigur adesea isbit de discordanța între modestia încercărilor de „reformă”, pe de o parte, și vehemența cu care ele au fost întâmpinate, pe de altă parte.

Articolele de ziare, discursurile din întruniri publice și chiar din parlament califică cu emfază, și adesea cu accente sincere de exasperare, ca revoluționare, subversive, socialiste sau chiar anarhiste—niște măsuri anodine, ce demult fac parte din dreptul pozitiv al țărilor celor mai înapoiate din Europa.

Nu numai cea mai timidă apărare a intereselor mulțimii pune în mișcare toate forțele combative ale irascibililor campioni ai „ideilor de ordine și proprietate”, dar chiar simpla constatare a unui adevăr istoric, făcută de un savant străin de luptele noastre politice, provoacă imediat o exploziune de blăstăme și imprecățiuni.

E destul să amintim felul în care au fost primite lucrările d-lui Radu Rosetti, care totuși vor rămînea pururea o mîndrie a științei noastre istorice.

Și cu toate acestea, moderațiunea savantului istoric al proprietății noastre funciare nici nu poate fi comparată cu felul cum vorbesc cercetătorii obiectivi despre fenomenele analoage din alte țări. Căci trebuie să fim drepti, istoria proprietății noastre funciare nu se deosebește mult de istoria ei de ori unde...

Luați de pildă pe un Herbert Spencer. Și nu pe Spencer din „Statica socială”,—aproape revoluționar, ci pe Herbert Spencer din acele vremuri, cînd d. Titu Maiorescu îl traducea broșurile *spre a combate pe socialiștii romîni*.

Iată cum rezumă el această istorie pentru Anglia :

„Geneza dreptului de proprietate asupra pămîntului debordează de crime... Răsstrămoșii Englejilor de astăzi au fost niște briganzi...”

„care au prădat pământul ce a fost ocupat de alți briganzi, care și ei au despuiat pe briganzii ce i-au precedat“...¹

Nici d. Radu Rosetti, nici noi, n'am fi îndrăznit să recurgem la aceeași plasticitate de expresiuni a autorului favorit al d-lui Titu Maiorescu, pentru a rezuma istoria regimului nostru latifundiar...

Pentru ce dar toate trăsnetele și fulgerele?...

Față de caracterul „echilibrului de forțe sociale“ ce domină în viața noastră publică, pentru un om cituși de puțin versat în studiile istorice, acest fapt de psihologie socială nu prezintă, totuși, nimic extraordinar.

Invățațul profesor de economie politică din Oxford, Thorold Rogers, observă cu mult spirit:

„Din nenorocire, firea omenească e slabă, și ori de câte ori instituțiunile au atribuit proprietarilor o autoritate preponderentă, ei au abuzat de ea și au respins cu indignare orice critică a situațiunii lor privilegiate. Eu însumi, cu toate păterile mele foarte radicale asupra proprietarilor și a arendașilor din Irlanda, cu greu ași fi împăcat, desigur, interesele și principiile mele în această privință, dacă ași fi posedat un venit de vr'o 30.000 lire din arenda moșiilor din Irlanda“...²

Orice slăbiciune omenească, chiar și slăbiciunile latifundiarilor și ale arendașilor din „trusturi“, au dreptul la oarecare indulgență din partea noastră.

Cu atât mai ușor ne putem păstra, față de toate erupțiunile violente al căror obiect am fost și vom fi, singele rece și obiectivitatea în discuțiune, dela care niciodată nu ne-am abătut în paginile acestei reviste, făcându-ne datoria de cronicari și cercetători conștiințioși ai problemelor la ordinea zilei...

De astădată ne propunem să discutăm o chestiune de principiu, în jurul căreia s'au dat și se dau încă lupte atât de crâncene: asupra limitelor legitime ale dreptului de proprietate.

Judecata celitorului în această privință e adesea intimidată de frazeologia pedantă asupra caracterului „absolut“ al dreptului de proprietate.

Să ne înălțăm puțin în sfera principiilor,—*sine ira et studio*.

* * *

„Dreptul de proprietate e absolut și exclusiv“!

Aceasta este lozinca de luptă împotriva tuturor încercărilor de remediare a relelor celor mai strigătoare ale vieții noastre economice.

¹ H. Spencer,—„Justice“ (Paris, 1893), p. 313.

² James Thorold Rogers,—„Interpretation économique de l'histoire“ (Paris, 1892), p. 150.

E adevărat, după Romani, creatorii sistemului nostru juridic, dreptul de proprietate cuprinde „*jus utendi, fruendi et abutendi re sua*”,—dar... se uită un mic adaos: „*quatenus juris ratio patitur*”.

Și în acest adaos, *al Romanilor*, zace izvorul tuturor mărginirilor legale ale dreptului de proprietate.

În adevăr, în *definiția* dreptului de proprietate, dela Romani și până azi, nu veți găsi nici o modificare, și în codul nostru civil puteți citi (art. 480): „Proprietatea este dreptul ce are cineva de a se bucura și de a dispune de un lucru în mod exclusiv și absolut, *însă în limitele determinate de lege*...”

Și atita!

Dar în cadrul acestei definițiuni încremenite, ce evoluție a suferit în cursul vremurilor *cuprinsul real* al dreptului de proprietate!

Și nu vorbesc despre vremurile Romanilor când, în baza acestei formule a „dreptului absolut”,—omul însuși, ca rob, putea fi un obiect de proprietate,—dar să vă gândiți numai la proprietatea feodală, în comparație cu cea de azi:

Proprietarul feodal, în virtutea titlului său însuși de proprietate, era și *stăpînul* oamenilor ce locuiau, „atașați de glebă”, pe proprietățile sale, numai el avea dreptul de *administrație*, de *îndecată* și chiar de *legislație* pe toată întinderea moșiilor sale; el singur putea convoca miliția (*Aufgebotsrecht*), etc. etc. Toate aceste drepturi *se cuprindeau în noțiunea însăși a proprietății private asupra pământului*, erau legate nedespărțit de însuș titlul de *proprietar* și treceau din mână în mână odată cu moșia, prin toate mijloacele de mutațiune ale proprietății.

Și proprietarii își apărau toate aceste drepturi în numele „ordinii și al principiilor sacre ale proprietății”. (În zilele noastre proprietarii de sclavi din America invocau și cuvîntul sf. Scripturi pentru a lupta împotriva ideilor subversive de... emancipare)

Dar vremea, fără să modifice *definiția* dreptului de proprietate,—a tot tăiat felii, felii din *cuprinsul* dreptului de proprietate,—a desființat robia, a desființat iobăgia, a tăiat dreptul de administrație, de justiție sau de legislație, a tăiat dreptul de miliție: și totul, prin marea putere a celui mic adaos: *quatenus juris ratio patitur*...

De unde dar, *pe terenul principiilor*, se poate deduce acest misteric „*noli me tangere*” al dreptului de proprietate?

Și lucrul e cu alit mai curios, că la Romani chiar, formula, cu toată rigoarea ei, nu era aplicabilă decît pentru lucruri mobile, iar proprietatea funciară, de fapt, nu avea alt izvor decît *puterea statului*, și s'a desvoltat din cetropirile asupra lui *ager publicus*.

Cu alit mai puțin concepțiunea juridică modernă, în ce privește proprietatea funciară, poate admite dreptul de proprietate altfel decît cu o anumită mărginire a „dreptului de a dispune”, *determinată de lege*,—mărginire dictată de intereselē sociale și naționale superioare.

Și chiar în Codul Civil găsim exemple de această mărginire, din

care cele mai interesante pentru noi sînt *servituşile legale*,—şi mai ales interesante prin *motivarea* ce le-o dă legea, cînd, de pildă, ne spune:

„Servitudinile stabilite de lege au de obiect *utilitatea publică*, „sau a comunelor, sau a particularilor“ (art. 586).

Mai mult. Codul Civil prevede anume, că aceste servituşi nu se mărginesc numai la cele prevăzute în el, ci se pot stabili prin legi speciale, după cum dictează interesul obştesc:

„Parte din aceste obligaţiuni e regulată de către legile de poliţie rurală“ (art. 589).

În virtutea acestor norme, legislaţia noastră cuprinde foarte numeroase mărginiri ale dreptului absolut de a „dispune“.

Menţionăm numai dispoziţiunile legii minelor, legii asupra vînatului, a pescuitului, a regimului silvic, etc;—aceste mărginiri formează partea cea mai interesantă a dreptului nostru administrativ.

Nu e dar cel puţin straniu, că în această stare a legislaţiunii noastre se susţine cu atîta patimă, că mărginirile dreptului de a „dispune“ ar fi necompatibile cu principiile jurişice? Dacă, de pildă, proprietarii ar fi obligaţi prin lege să creeze un işlaz comunal (în termenii articolului 586: o servitute legală, de utilitate publică, a comunelor), sau chiar să arendeze celor ce muncesc pe moşia lor un minimum de întindere a pămîntului de hrană? (Nu mai vorbim despre obligaţia de a plăti un preţ minimal pentru muncă sau de a accepta un maximum de rentă, căci dispoziţiunile de această natură intră pur şi simplu în sfera legislaţiunii pentru protecţiunea muncii, a cărei legitimitate nimene nu o poate tăgădui astăzi).

Confuziunea de idei în această privinţă se datoreşte nu atît *principiilor* dreptului francez, adoptate de noi, cît *practicei* franceze, mulţumită faptului că în urma Revoluţiunii din veacul XVIII, în Franţa, unde astăzi şi o posesiune de 40 hectare e considerată ca „proprietate mare“, problema agrară nici nu se poate pune ca în alte ţări, încît această ţară păşeşte în urma celorlalte în ce priveşte reglementarea raporturilor agrare,—fiindcă şi are mai puţină nevoie de această reglementare.

Ca „anarhist“ nepocăit şi ireductibil ce sînt, nu pot pretinde să-mi impun formularea principiilor adevărate în această materie neprihăniţilor apărători ai „ordinii şi ai proprietăţii“.

Mă voiu pune dar la adăpostul unor savanţi mai presus de orice bănuială de „subversivitate“.

Bătrînul profesor, fost rector al Universităţii din Berlin, G. Schmolter, al cărui jubileu a fost sărbătorit zilele acestea de toată Europa savantă, ia să ne spune în această privinţă:

„Pentru nici o ţară din lume nu este adevărat, cum se pretinde, „că în... nea noastră s'ar fi transportat, complet şi fără rezervă, asupra proprietăţii funciare resturile dreptului roman, relative la proprietatea *mobilieră*. Ori de cite ori dreptul nemărginit al proprietăţii fun-

„ciare atrage după sine consecințele neașteptate și neprielnice, îndată se desenează curențele contrarii. Prea curînd s'a învederat, că această proprietate absolută, în anumite împrejurări, duce pe de o parte la fără-mișcare excesivă a pămîntului și la arendarea parcelelor neînsemnate, iar pe de altă parte la concentrarea proprietății în puține mîni și înglodarea ei în datorii. Din cauza aceasta sîntem prinși astăzi într'o mare mișcare teoretică și practică intermediară, care consideră ca dăunătoare organizația dusă până la extrem a proprietății actuale, cu consecințele ei...

„Chestiunea, care se pune foarte serios, mai ales în Irlanda, Sicilia, dar și în alte părți,—în ce măsură Statul și legislația trebuie să protejeze pe micii fermieri împotriva apăsării și a exploatațiunii marilor proprietari,—ne arată, în ori-ce caz, *cit de puțin e primit în zilele noastre fără discuție principiul libertății absolute a proprietății...*

„Trebuie să venim în ajutorul clasei țărănești prin o mare politică agrară, să transformăm o parte din proprietatea nobilă, încărcată de datorii și ajunsă inutilă, în proprietăți țărănești, înconjurate de garanții, și să nu permitem o nouă îndatorare a lor decît în anumite limite. Vechia superioritate tehnică a marilor gospodării începe să dispară în măsura, în care se ridică cultura și știința tehnică a țaranului“...¹

În același sens, colegul lui Schmoller din cealaltă mare capitală germanică :

„Cele ce se petrec în Irlanda, ne arată că sînt de dorit unele măsuri, deși ele sînt foarte îndrăznețe și ating grav proprietatea privată, de pildă, fixarea obligatorie a quantumului de arendă. Și nu poate fi îndoială de necesitatea acestor grave măsuri, sau a măsurilor analoage, acolo unde predomină arendările parcelare (Parzellenpachten)... Lipsa de risc, multe cereri,... concurența între persoane ce nu-și dau seama de munca, pe care o pot desfășura,—toate acestea sînt cauze, care urcă prețul arenzilor în afară de orice proporțiune cu valoarea productivă a fondului... Această stare de lucruri duce în curînd la abuzuri și la stoarcerea pămîntului, și în consecință expune populația la mizerie (Irlanda, Italia, România), și arendările parcelare tind să dispară, cedînd locul proprietății latifundiare... Dela sine se înțelege, că numai statul poate pune în practică politica aceasta (de ocrotirea țăranilor), și încă întrebînd mijloace energice...”

Profesorul A. Wagner dă o formulare teoretică acestor revendicări, într'un studiu consacrat anume cercetării adevăratelor principii juridice în sfera proprietății funciare.

Învățatul economist atacă cu energie fetișizmul „școalei liberale“, care vede „în proprietatea funciară privată ceva prea absolut necesar și prielnic pentru economia națională și pentru societate“, pe cînd n'are

¹ G. Schmoller,—„Principes d'économie politique“, vol. II, p. 387—9, *passim*.

² E. von Philippovich,—„La politique agraire“, p. 93—4, *passim*.

„importanță decît ca organizația juridică a proprietății funciare (Bodenrechtsordnung), să fie astfel alcătuită, ca să facă și să păstreze populația rurală cît mai zdravănă și activă pentru munca agricolă, și astfel să îndeplinească o funcțiune mai însemnată pentru întreaga viață națională“...

In vederea acestui scop, între altele :

„Un drept rațional de expropriere silită trebuie să vie în ajutor, față de drepturile cîștigate, pentruca să asigure o întrebuițare a solului mai utilă pentru obștie, atunci cînd aceasta nu se poate realiza prin bună învoială... In toate cazurile trebuie meru sășinem în seamă, că pămîntul nu poate aduce foloase decît prin mijlocirea muncii omenești și, prin urmare, pentruca să ajungem la maximul folosului în cantitate și intensitate, organizarea juridică a proprietății funciare trebuie să necesar pusă de acord cu por-nirile și motivele activității omenești, prielnice pentru muncă“...

Dar cel mai limpede și mai categoric e tocmai H. Spencer, care aici și el ajunge la—„anarhism“ !...

* Da, H. Spencer al d-lui Titu Maiorescu, cel mai ireductibil adversar al socialismului !

„In *Statica socială*, ce am publicat-o în 1850,—scrie el,—eu am dedus din legea libertății egale corolarul, că comunitatea n'a avut dreptul să instrăineze pămîntul, și am menținut părerea că, după ce va fi îndemnitat pe defentorii actuali, comunitatea e datorare să și-l redobîndească“...

In urmă, în fața greutăților practice, Spencer își moderează programul agrar, dar, afirmă marele cugelător englez :

„Eu mențin totuși adeziunea mea la concluzia la care am ajuns : agregatul colectiv omenesc e proprietarul suprem al solului,—concluzie, care de altfel e în armonie cu doctrina noastră juridică și care inspiră zilnic legislația noastră ; însă examenul mai aprofundat mi-a impus concluzia, că trebuie în același timp menținută proprietatea individuală asupra pămîntului, dar supusă suzeranității statului“...²⁾

Socot că am pus destule și solide propteale părerilor noastre, ca să putem trece cu seninătate peste cele mai furibunde invinuirii de subversivitate, care în realitate nu au alt izvor decît cel indicat de Th. Rogers : pręcumpănirea egoismului celor privilegiați asupra interesului obștesc.

Să trecem...

* * *

De fapt, ideia dreptului suzeran al statului, cum se exprimă H. Spencer, în ce privește proprietatea funciară, e atît de înrădăcinată, încît nici un bărbat de stat, oricît de conservator, dela Bismarck, până la

¹ A. Wagner, — „Die volkswirtschaftliche Principienfrage der Rechtsordnung“, Handw. d. Staatswissenschaften, v. IV, p. 114, 132, 139, *passim*.

² H. Spencer, — „Justice“, p. 319.

prințul Buelow sau Stolypin, nu șovăește să pună în mișcare acest drept, ori de câte ori sînt în joc mari interese naționale sau sociale.¹

În cartea d-lui Radu Rosetti veți găsi, de pildă, citate cuvintele semnificative, în această privință, ale celor doi cancelari germani : prinții Bismarck și Buelow.

Și aceste cuvinte se pot ilustra prin practica politicii agrare din toate țările civilizate. Dar pentru noi un interes deosebit îl are legislația din Anglia, țara de baștină a individualismului și a economiei politice clasice.

Aici, în ce privește mai ales *Irlanda*, intervenția statului în raporturile dintre proprietari și fermeri datează de aproape 40 ani, începînd cu *Land act* din 1870, complectat prin legile din 1881, 1882 și 1887. Ceea ce caracterizează regimul stabilit de aceste legi este că : prețul arenzii se fixează de autoritate, că clauzele nedrepte ale contractului de arendă pot să fie anulate de tribunale, și că chiar neplata arenzii nu conferă nici un drept proprietarului, dacă pentru a plăti arenda fermerul e silit să se lipsească de strictul necesar... Iar celebrul act din 1903, datorit unui guvern conservator, acordă ajutorul statului pentru răscumpărarea loturilor de cîmp fermeri. În virtutea acestui act, statul își rezervă un fel de drept eminent asupra loturilor răscumpărate, pentruca să poată interveni atît în interesul culturii, cît și pentru conservarea caracterului de proprietate țărănească.

Pentru Scoția aceleași idei dominante constatăm în *Land act* din 1886 în ce privește raporturile între proprietari și *crofteri*, cum se numesc acolo micii arendași țărani.

Aceiași tendință se manifestă în reglementarea raporturilor dintre proprietari și arendași și în Anglia propriu zisă.

Și în Anglia, pe lîngă reglementarea acestor raporturi, se încearcă prin două legi consecutive (*Allotments Act* din 1887 și *Small-holdings Act* din 1892) crearea unor mici proprietăți țărănești cu ajutorul organelor publice, investindu-se consiliile județene (*County Councils*) cu dreptul de a cumpăra întindeii mai mari de pămînt și a le împărți țăranilor în loturi mai mici sau mai mari.

Dar toată această evoluție culminează în cele trei legi (pentru Anglia, Scoția și Irlanda) aduse de guvernul englez actual chiar în anul 1907, cînd și noi am întreprins vestitele noastre „reforme”.

Nimic nu poate mai bine caracteriza conștiința noastră publică, decît comparația cu această legislație.

Pentru Anglia, legea din 1907 lărgeste și complectează dispozițiunile celor două „acte” anterioare din 1887 și 1892, adoptînd principiul *expropriării silite*, pe de o parte, și autorizînd intervenția directă a statului, pe de altă parte.

Iată în rezumat dispozițiunile acestei legi, numită *Small Holdings and Allotments Bill* :

Consiliile județene și cele comunale capătă dreptul de a contracta

1. Vezi în No. de față al „V. R.” la Recezii, și părerile d-lui Yermolov, fost ministru de domenii în Rusia.

împrumuturi, prin emisiune de scrisuri *garantate de Stat*, spre a face nu numai exproprieri silite, dar și—aici e o inovațiune îndrăzneță a legii—*arendări silite* a moșilor particulare pe termenul de minimum 14 ani și maximum 35 ani. Tot pământul dobândit astfel formează un fond, pe care consiliul județean îl împarte în mici ferme (Small holding—dela 2 până la 20 hectare, sau 5—50 *acre*) și mici *loturi* (Allotement—între $\frac{1}{2}$ și 2 hectare, 1—5 *acre*), care se dau în *arendă* celor ce ar voi să le cultive. Arendarea loturilor la țărani, în loc de vânzarea lor de veci, e o altă inovațiune îndrăzneță a legii, cu atât mai mult că este însoțită de încurajarea societăților cooperative între țărani beneficiarii ai legii.

Dacă vr'un consiliu județean nu procedează cu destulă energie la exproprieri și arendări silite, ministerul de agricultură, prin „comisarii“ speciali, organizează el însuși un biuro de expropriere, care lucrează pe sama consiliului județean.

Raportorul legii în Camera Comunelor, Mr. Harcourt, expune pe larg motivele, care au determinat guvernul liberal să prefere acest sistem de *municipalizare* a pământului, împrumutării țărănilor.

Să ne oprim puțin asupra acestor motive, care caracterizează foarte bine ideile *liberale* din Anglia modernă:

Pământul se dobîndește pe seama statului cu un scop precis, spune raportorul: de a da țărănilor un mijloc de a trăi *prin munca lor*. Prin urmare 1) nu e drept ca ei să se folosească de urcarea rentei, întrucît aceasta se datorește nu muncii, ci dezvoltării economice generale a țării (creșterea orașelor, dezvoltarea căilor de comunicațiune, etc);—urcarea rentei din aceste motive *se cuvine de drept obștiei și trebuie destinată: degrevării impozitelor*; 2) țăranul-proprietar poate să fie ispitit să-și vîndă lotul pentru scopuri străine agriculturii, și astfel se poate începe din nou concentrarea proprietății; 3) împrumutarea în loturi poate crea o speculațiune intensă cu pământuri, care va urca artificial renta, și astfel din nou va ucide agricultura țărănească; 4) împrumutarea va arunca în spatele țărănilor o sarcină imensă și inutilă, distrăgînd mijloacele lor dela îmbunătățirea culturii; 5) țăranul din cauza aceasta va fi din nou victima cămătăriei; 6) arendarea dă puțință fiecărui țăran să aibă atîta pământ cît poate munci, pe cînd cumpărarea îl face să se mîrginească după mijloacele bănești de care poate dispune; 7) în sfîrșit, asigurînd țăranului folosința trainică de lotul lui, precum și răscumpărarea tuturor îmbunătățirilor, ce el ar aduce pământului în timpul arendășiei sale,—avem *toate avantajele proprietății individuale, fără a avea desavantajele ei*.

„Nădăjduesc,—închee Mr. Harcour această expunere,—că opozițiune va aduce argumente de fond și nu se va mulțumi cu *declamațiuni* estine pe tema *spoliațiunii proprietarilor*“... (Ședința Camerii Comunelor din 27 Mai a. c.)

Și e interesant că opozițiunea conservatoare din Camera Comunelor

n'a combătut principiul de *expropriare silită* și nici n'a tăgăduit *necesitatea reformei*. Conservatorii engleji au voit să introducă mai multe amendamente, dar acestea *nu atingeau principiul de expropriare silită*. Criticile opoziției se îndreptau mai ales în două direcții : a) ea se opunea *municipalizării* pământului, preferind improprietărea, pe baza principiului de proprietate individuală ; și b) ea se opunea *arendării silită*, preferind expropriarea completă. Dar, guvernul declarând aceste puncte ca esențiale, la care nu poate renunța, proiectul a fost votat, la a doua celire, cu *unanimitate de voturi*...

Încă mai drastice sînt dispozițiunile legii pentru Scoția (Small Landholders Bill), care au și întîmpinat o rezistență mai îndărătnică, mai ales în Camera Lorzilor.

Aici, în anume condițiuni, se crează o *servitute legală de arendarea moșiilor la țărani, în întregime chiar !...* „Comisarii“ ministerului de agricultură pot sili pe orice proprietar să-și arendeze moșia, la nevoie întregă, în loturi la țărani, precum și să le rezerve și folosința islazului, cu prețul și în condițiunile fixate de acești „comisari“. Pe deasupra, *proprietarul nu are dreptul să îndepărteze pe un țaran-arendas, decît în anume cazuri prevăzute de lege, și după o judecătă în regulă...*

Lordul Balfour a avut, astfel, oarecare dreptate afirmînd, că legea transformă, pe aceste căi, pe proprietari în simpli „agenți perceptorii ai rentei“... (Ședința Camerei Comunelor din 19 Martie 1907).

Acestor lamentații partizanii reformei, propuse de guvern, opun interesul social și cel național :

„Pentru această țară,—spune de pildă Mr. Collings în ședința din 30 Aprilie 1907 a Camerei Comunelor,—dă cele mai mari speranțe socialismului? Pentru că noi am distrus *singura stavilă naturală împotriva socialismului—proprietatea țărănească*. În mijlocul unei clase de salariați, fără nici o legătură cu pămîntul, socialismul crește cu pași repezi. Este nevoie de a mări numărul celor ce posedă ceva. Țara se găsește într'o poziție grea și trebuie să aleagă între socialism și restaurarea țărănimii“...

Iar d. „Solicitor-general“ se ridică la considerațiuni și mai înalte : „Sînt și alte considerațiuni decît cele economice (și juridice !), care trebuiesc puse în cumpănă în această Cameră,—anume : *sănătatea și vigoarea neamului nostru*... În industrie ca și în războiu trebuie să ne răzimăm pe calitățile fizice ale poporului, și ar fi responsabili de rezultatele decăderii fizice a poporului aceia, cari ar accepta un sistem rural ce n'ar fi în stare să garanteze existența și o carieră prosperă muncitorului de pămînt...“.

Avem dreptul să credem că aceste argumente, adevărate pentru o țară atît de respectuoasă pentru tradițiile trecutului și pentru drepturile individuale, cum este Anglia, sînt, cel puțin, tot atît de adevărate și pentru România; cu atît mai mult, că țărănimea noastră nu are măcar

resursa emigrării în orașe, unde o industrie puternică să-i dea un mijloc de existență...

Și în Anglia populațiunea rurală întreagă nu formează nici o pătrime, iar țărâניהa nici 10 la sută din corpul națiunii...

Și Anglia n'a trecut prin fiorii răscoalelor din 1907...

* * *

Dar atunci,—predicăm „despoiarea“ unei clase în favoarea alteia, „violarea drepturilor cîștigate“ ?!...

Nu, oricîte nedreptăți s'ar acumula la baza unor drepturi cîștigate, o dezvoltare normală și pacinică a unei societăți,—singura dezvoltare sănătoasă și prielnică culturii,—nu se poate realiza prin „despoiare“.

Nimeni nu poate fi *despoinat* legalmente de avutul său.

Însă din dezvoltările noastre rezultă un singur lucru, că interesul obștesc, în baza *dreptului suzeran al statului*, asupra proprietății funciare, poate impune mîrginiri oricît de mari dreptului privat, pînă la expropriare silită, dar bine înțeles acordînd o *indemnizare dreaptă tuturor intereselor jignite*.

Societății îi convine, și chiar se cuvine, să rîscumpere anumite drepturi, din considerații de utilitate publică, chiar mai scump decît valoarea lor comercială.

Mai mult însă nu pot preînde „drepturile cîștigate“,—fiindcă nu pot exista drepturi cîștigate *împotriva* condițiunilor înseși de existență și sănătate a corpului social (De cite ori s'a spus acest adevăr!...)

Cînd este vorba de pămînt,—temelia existenței materiale a unei națiuni, chiar proprietatea individuală,—cum cu atîta putere s'a exprimat odată d. Al. Djuvara,—trebuie considerată ea însăși ca o *funcțiune socială*, impusă și, deci, limitată de interesul social și național superior.

Acesta este un adevăr elementar.

În celebra lui polemică împotriva profesorului Treitschke, învăța-tul economist citat mai sus, G. Schmoller, scrie în această privință:

„Se confundă dreptul real de proprietate cu *modul ei de organizare*. Nu rezultă de loc din principiul de proprietate, că o repartiziie „dăunătoare și nedreaptă ar fi pentru veci inviolabilă, că ar exista drepturi private pînă într'alta cîștigate, încît ele să fie la adăpostul oricărui modificări legislative. Legislațiunea este a tot puternică: *firul ei conducător este principiul de dreptate*“....¹⁾

Toată istoria dreptului de proprietate,—care, cu toată rigiditatea aparentă a definițiunii, dela Români pînă în zilele noastre a schimbat

¹⁾ G. Schmoller,—„Politique sociale et Economie politique“ (Paris, 1902), p. 85—86.

atita cuprinsul real al noțiunii de proprietate,—nu este decit o vie ilustrațiune a acestui adevăr ;—și viața nu se oprește, nu se oprește nici odată nici evoluția în conținutul formulelor juridice.

Dar criteriul de sănătate socială constă în realizarea pacinică și treptată a acestui proces de dezvoltare în cuprinsul noțiunilor juridice, fără salturi și fără convulsii.

Cum spune același savant în altă parte :

„Nu există vre-o revoluțiune absolut necesară, absolut inevitabilă. „Orice revoluție s'ar fi putut evita printr'o reformă oportună. Și tot pro-gresul în istorie constă în a face reforme în loc de revoluțiuni“... 1)

* * *

Situațiunea noastră se deosebește în aceasă privință de a țărilor a-pusene: nouă *nu ne poate* fi deschisă decit calea reformelor, și *nici într'un caz* nu ne este iertată vr'o încercare de revoluțiune.

Acum cincizeci de ani Comisarii Puterilor europene, chemați a se pronunța asupra dezideratelor Divanurilor adhoc, au stigmatizat într'un act oficial egoismul și incapacitatea clasei noastre diriguitoare, afirmind, că în ce privește, problema agrară pentru țara noastră există numai dilema: o revoluțiune de jos sau o intervenție din afară...

Am adîncă convingere că această dilemă e iluzorie: orice încercare de revoluție va duce tot la o intervenție străină...

Am asistat zilele acestea la o dureroasă experiență.

Anexarea Bosniei și Herțegovinei, desigur, zădărnicește tot viitorul Statului sîrb. Dar apelurile disperate ale Sîrbilor din „Serbia liberă“ au fost întimpinate din partea „fraților subjugăți“ cu o răceală și nepăsare desăvîrșită: „jugul“ austriac le asigură mai multă prosperitate, mai multă cultură, mai multă dreptate...

Și iarăși se pune aici aceeași întrebare.

Căci tot viitorul Statului Român aîrnă dela răspunsul, pe care va trebui să'l dăm *în timp util*, la această singură întrebare :

Va înțelege clasa noastră diriguitoare, va înțelege opinia publică, că *nu putem trăi ca Stat*, dacă majoritatea covârșitoare a națiunii, care reprezintă toată forța ei vitală și toată puterea ei productivă, va rămînea în starea această de desnădejde, jertfită bunului plac „celor o mie“ (pe care, repet, nimene nu voește să-i „despoaie“ de avutul lor), încît țărani din România liberă să poată arunca priviri lacome peste hotare ?...

* * *

Cu această întrebare, care de atîtea ori mi-a venit sub pană, sfîrșesc lunga serie de „Cronici“ consacrate chestiunii agrare, pe care le-am scris pentru „Viața Romînească“ în cursul celor trei ani din urmă, sub presiunea ur-

1) *Ibid.*, p. 131.

gentă a problemelor de la ordinea zilei, în fuga condeiului, fără sistem, fără plan general, sub impresiunea momentului.

Las condeiul cu o adîncă emoțiune.

Nu e o situație mai exasperantă pentru un publicist, decît cînd scrie, urmînd imboldului glasului de conștiință, fără vr'o speranță de a putea înfrîni cursul fatal al evenimentelor...

Dixi et animam levavi: e o tristă consolație...

Dar, cînd se va întocmi odată bilanțul definitiv al acestor vremuri de amurg, tot mă mîngîie gîndul că voi putea invoca aceste schițe discutate și fugitive: atîta mi-au îngăduit puterile și împrejurările să fac...

C. Stere.

Cronica Externă

Germania și Europa

Incidentul provocat de interviul Împăratului Wilhelm, apărut în ziarul „Daily Telegraph“, a sporit încă în lume atmosfera de suspiciune și de ostilitate, ce există în privința Germaniei. E netăgăduit că între Germania și restul Europei există un antagonism adânc și că sufletește, dacă nu încă pretutindeni politicește, toate marile puteri sînt în desăvîrșite de osebiri de vederi, de concepțiuni și de simțăminte cu Împărăția Germaniei.

Care să fie cauza acestui fenomen? Causele sînt după părerea noastră multiple. În primul rînd, fără îndoială că la acest antagonism între Germania și între restul Europei contribuie într-o foarte largă măsură, interesele înseși ale poporului german. Poporul german, fiind ridicat la rangul unei forțe de mîna întâi între vecinii sei după Anglia, după Franța, după Austria și chiar după Rusia, are o ardor firească să recîștige timpul pierdut și să se înalțe repede cît mai sus. Dar cum, pentru a satisface aceste ambițiuni, ea se isbește de puteri, care și-au stabilit deja de mult culcușul și care și-au asigurat pe suprafața pămîntului numeroase colonii și sfere de influențe, Germania vrînd, nevrînd, e osîndită ca, tînzînd să-și realizeze visurile, să încalce domeniile celorlalți, să caute să izgonească pe alții din locurile unde sînt așezați, sau să exploateze mai mult decît altele slăbiciunea unora sau greșelile altora. Pe de altă parte, nu trebuie să uităm că vitalitatea poporului german, în toate privințele, este prodigioasă. Populațiunea imperiului German crește în proporții uimitoare. Pămîntul Germaniei nu mai poate hrăni sporul anual al acestei populațiuni, care trebuie deci cu necesitate să-și caute aiurea mijloacele de existență. Deasemenea și comerțul german s'a dezvoltat cu o repezeciune cu totul neașteptată și, bine înțeles, că acțiunea atât politică cît și economică a imperiului German în afară se resimte de această exuberanță. Germania întregă este împinsă prin existența ei spre o politică de acaparare, spre o sete de dominațiune și în spre un dor de a se afirma, cam jignitor pentru celelalte mari puteri și cu desăvîrșire periculos pentru cei slabi.

În al doilea rând, ceea ce dă politicii germane un caracter agresiv și neliniștitor, este faptul că această politică poartă încă pecetea cancelarului de fier... Ori, politica lui de realism brutal nu se mai potrivește cu aspirațiunile și cu nevoile lumii moderne. Ideile de pace, simțimintele de solidaritate internațională au făcut dela ei încoace progrese reale și netăgăduite. Ceiace le dă azi o putere hotărâtoare, e că ele nu izvoarăsc dintr'un sentimentalism idealist, ci din nevoi economice foarte pozitive și foarte realiste. Greutățile luptei pentru trai, marele organisme ale muncii și ale capitalului, legăturile de schimburi și de credit, la care aceste organisme au dat pretutindeni naștere, nu pot aștepta dela război decît înrăutățirea sau nimicirea lor. În schimb, pacea este pentru ele mijlocul cel mai sigur de propășire, pirghia cea mai puternică de progres. Că Germania n'a urmat în această privință evoluția restului lumii, că stă încă cu ochii ațintiți asupra diplomației lui Bismarck, că el este isvorul, de la care ea se inspiră, nimic mai firesc. Întâi, Bismarck a fost o personalitate prea covârșitoare pentru ca să nu supravețuiască propriei sale opere. Al doilea, personalitatea lui, tocmai fiindcă a fost atît de covârșitoare, a fost cu desăvîrșire oboșitoare, a concentrat într'însa toată forța de activitate, tot spiritul de inițiativă, toată dibăcia vremurilor sale, n'a lăsat în jurul ei decît personalități istovite, incapabile de orice concepție originală, sateliți ce luceau prin lumina ce Bismarck le-o împrumutase, în două cuvinte o generație întreagă care a îngelat prin el, sau care a continuat să lucreze numai prin forța ce el îi o imprimase. Oamenii mari sînt ca și marele bătații, ei aduc mari foloase, dar gloria de a-i avea costă scump. Al treilea, politica lui Bismarck a asigurat Germaniei isbinzi atît de strălucite, încît ea are în ochii Germanilor un caracter de infailibilitate și dinșii nu au nici îndrăzneala, nici lipsa de părtinire necesară, pentru a destrăma din situația actuală partea din școala lui Bismarck, care mai conrespunde cu realitatea lumii moderne, de partea care a trecut în domeniul lucrurilor, ce ne mai putînd fi reinviate, au intrat definitiv în amintirile istoriei.

Dar poate, dacă nu ar fi decît aceste două cauze, Germania nu ar fi ridicat lumea întreagă în potruva ei. Ceeace dă politicii externe a imperiului german o notă iritantă, ceeace exasperează, ceeace provoacă toate suspiciunile și scotocește toate patimele, e Impăratul Wilhelm care, prin personalitatea lui, prin impulsivitatea și prin concepțiile sale, întărește tot ceea ce poate să fie prin natura lucrurilor provocător sau supărător în interesele și în desvoltarea poporului german. La dreptul vorbind, Impăratul Wilhelm nici nu poate fi învinuit pentru aceasta. Fieea lui este o ciudată amalgamare a celor două mari curente de idei, ce-și dispută cucerirea spiritului modern; într'însa se împreunează toate rămășițele unui trecut,—care nu vrea să-și mărturisească înfrîngerea și care face sforțări supraomenești ca să reinvie o lume de gîndiri și de aspirațiuni dispărute,—cu toate năzuințele lumii moderne, cu toate ambițiunile ei impetuoase, cu toate visurile ei înaltpate, cu setea ei de noutăți, cu toate speranțele:

ei nebănuite. Luați alte personalități, ce conduc azi popoarele, luați de pildă pe Regele Eduard sau pe d. Clémenceau; poate să fie între ei deosebiri de grad, de măsură, personalitatea lor reprezintă însă numai un curent: curentul modern. Ei sînt, indiscutabil, cristalizarea mentalității și a sentimentalității noului curent. Precum invers, Papa sau un Pobjedonoszeff sînt, tot atît de indiscutabil, produsele vechiului curent, fete de orice amestec. În Wilhelm II această despicare nu s'a săvîrșit. Forma la el este cît se poate de modernă și fondul cît se poate de reacționar. Într'adevăr, dacă îl judecăm după aparențe, după manifestațiunile externe ale personalității sale, ce poate fi mai modern decît el! Dacă ceva caracterizează civilizațiunea noastră, este înunca febrilă, dorul acesta de a scoarbe din această trecere scurtă pe pămînt tot ce se poate scoarbe, de a da vieții maximul ei de intenzitate; este nevoia pe urmă de a cunoaște tot, de a întinde spiritul său scrutător peste domeniile cele mai variate ale activității omenești și este, în fine, acel neastîmpăr, care nu e decît trădarea setei nemărginite de viață și de producțiune, ce a cuprins omenirea și o sguode toată, precum vîntul într'un mare freamăt mișcă pădurea întreagă. Ei bine, toată partea aceasta a modernismului Wilhelm II o stăpînește în cel mai puternic grad. Activitatea lui neobosită, marele număr de chestiuni ce-l interesează, diversitatea lucrurilor cu care el se ocupă, intenzitatea vieții sale, care e nu numai modernă, ci ultra modernă, îl apropie mai mult de America decît de Europa. Se poate spune că el este cel mai american dintre Europeni. Cînd te gîndești că omul acesta se ocupă de aproape de toate afacerile statului, politica internă îl pasionează tot atît cît și politica externă și el dă uneia aceeași zilnică, minuțioasă și aprinsă sollicitudine ca și celelalte. Pe lîngă aceasta Wilhelm II e pasionat de problemele militare. Se ține în curent cu toată evoluția artei militare moderne, care n'are pentru el nici un secret, o cunoaște în toate amănunțele ei, și interesul său se întinde de o potrivă asupra chestiunilor de uniformă, ca și asupra celor mai complicate probleme de balistică. Dar armata și politica n'au absorbit tot interesul germanicului Împarat. El a vrut să fie și un adînc cunoscător al problemelor navale, și a reușit să fie, într'adevăr, o autoritate în această materie. Între un raport diplomatic și o paradă militară, între două serate, sau după o reprezentație la operă, el schițează planuri de curiasate sau desinează vre-un torpilor. Mai mult, dreptatea cere să recunoaștem că, în ceea ce privește dezvoltarea marinei, el a adus Germaniei reale servicii. Imperiul datorește stăruinței lui Wilhelm II puterea sa navală. Alături de toate aceste chestiuni serioase, care ar fi îndestulătoare pentru a potoli nu numai o activitate, ci mai multe, Wilhelm II este și un sportsman desăvîrșit. Practică cu o egală pasiune toate sporturile. Căărește, face automobilism cu frenezie, e vînător și excelent trăgaci, îi place la chasse à courre, joacă tennis, nu e nici odată mai fericit decît atunci, cînd poate pluti pe apă în yachtul său cu pinze, sau cînd poate să căștige la regatele din Cowes vre-o cupă mi înseamnă; iar mine va fi desigur

cel mai întreprinzător dintre toți aviatorii. În fine pentru a percurge ciclul întreg, pentru ca gamei să nu îi lipsească nici o notă, Wilhelm II e și un pasionat pentru artă sub toate formele ei. Aci, de asemenea el nu se mulțumește să fie numai un simplu amator sau admirator al artelor, ci vrea să le practice singur și de fapt le și practică. Desemnează de preferință subiecte alegorice, pictează aquarele chiar cu oare care succes, compune marșuri militare și opere cu orchestrațiuni savante. În sculptură dă artiștilor sfaturi, pe care unii dintr-inșii se cred datori să le urmeze, și are ideile lui și în ceea ce privește arhitectura. Că e un artist de o valoare discutabilă, că desemnurile lui sînt banale, că muzica lui e pur și simplu proastă, cu toate corecturile ce compozitorii oficiali îi mai fac, și că în materie de sculptură, de arhitectură de artă în genere, are un gust care lasă adesea mult de dorit—aceasta e o altă chestiune, dar că poartă tuturor acestor manifestațiuni omenești, de natură atât de variată, un sincer și un pasionat interes,—aceasta este mai presus de orice îndoială. Dealtmîntrelea diversitatea gusturilor și a plăcerilor sale, cu totul uimitoare, este admirabil sintetizată prin călătoriile, pe care le face anual, ca să se odihnească de grijele puterii, două călătorii, una la Capul nord de-a lungul fiordurilor impunătoare și reci ale Norvegiei, cealaltă în marea Adriatică, pe țărmurile încîntătoare ale Achileonului din Corfu, sub soarele de aur al Orientului, sub cerul său luminos, care își confundă la orizont albastrul, intens în simfoniele de smarald și de indigo ale talazurilor Mediteranei. Un altul ar fi ales muntele sau marea, veselia Sudului sau melancolia Nordului, dar s'ar fi oprit la una. Wilhelm II n'a putut, a trebuit să sară dela un extrem la altul și reprezentarea grafică pe hartă a acestor două drumuri divergente, pe care Hohenzolern-ul le face în fiecare an, este ca oglinda diversității străinii a gusturilor împărătești. Aceste manifestațiuni externe ale personalității lui Wilhelm II, eminemente modernă, i-au și atras atîta vreme simpatia lumii, care pe acest teren se întîlnea cu el și îi împărtășea gîndurile și simțimintele. Tot acest aspect al personalității sale explică și de ce Wilhelm II a putut să înșele atîta vreme lumea, să o facă să creadă că într'adevăr el este un monarh admirabil înzestrat cu simțul modernității, cu intuițiunea clară și sigură a nevoilor vremurilor noastre. Iluzia a fost de durată destul de lungă.

Dar, cu cît Wilhelm II a înaintat în viață, contrastul dintre forma și dintre fondul personalității sale a apărut cu mai multă putere, și lumea a putut să se convingă că modernismul său extern învâluie un fond cu desăvîrșire antimodern. Concepțiunile sale sînt ale unor alte vremuri. Teoriile sale asupra dreptului divin al monarhilor nu sînt exagerațiuni oratorice sau calcul de ocîrmuitor, ele sînt expresiunea sinceră a convingerilor sale, sînt fondul credinței, substratul întregii sale mentalități. Concepțiunile lui cesariene, inapținutimea sa absolută de a pricepe aspirațiunile democratice sînt dovada curentului vechiu, din care e plămădit tot sufletul lui. Wilhelm II e un reacționar. Nimic, din ce agită mintea și

sufletul modern, nu'l pasionează. Idealul pacific îl privește cu specticism, solidaritatea internațională cu un suris plin de dispreț, iar organizarea democrației e pentru el pericolul, care trebuie combătut fără milă. Da, Imperatul Germaniei, trecind în fața civilizațiunii moderne, a fost fermecat de manifestațiunile ei externe și și-a însușit pe toate, dar sufletul acestei civilizațiunii el l'a asvirlit la oparte. În fața ideilor, care au dat viața acestei civilizațiunii, el a trecut nepăsător și neînțelegător. Minteia lui plutește în lumi dispărute după idealuri moarte, cărora se încearcă în zadar să le redea viață, sau rălăcește într'un misticism medievalic, care are pentru toată ființa lui seducțiuni iresistibile. Speranțele civilizațiunii noastre le vede, dar nu le împărtășește, strigătele de durere ale proletariatului modern le aude, dar nu'l mișcă. El stă pe înălțimele tronului, înconjurat de o pompă ce zilnic devine mai ostentativă, tămăiat de curtezani, care îl lîngușesc și de sfetnici, care se pleacă dinaintea voinței sale capricioase, precum trestia se mlădie în bataia vîntului. Și de acolo de sus, el nu se coboară nici odată jos în straturile mulțimeii ca să-i pipăie nevoile și să 'i asculte păsurile, care, înainte de a se isbi de inaptiludinea lui fi-rească de a le pricepe, vin la urechile lui, denaturate toate de atmosfera mijlocului, în care trăește.

Acesta e omul. Ce poate fi politica lui decît o politică impulsivă, expresia fidelă a svicnițurilor celor două curente, ce se sbat înăuntru firei lui Wilhelm II. De acolo contradicțiile, în care Germania s'a pus cu restul Europei, de acolo aceea ostilitate surdă a Germaniei în potrive tuturor aspirațiunilor de pace și de solidaritate, de acolo schimbările veșnice, neașteptate, subite de la o politică la alta, care în Europa într'o nedumerire perpetuă și care împreună cu grija au sămănat în lume și dușmănia în potrive poporului german.

Este această politică o politică folositoare Germaniei, o politică care să-i facă amici sau aliați ei? Desigur că nu. Dovada ne-o dau rezultatele însăși, slăbiciunea triplei alianțe, izolarea tot mai mare a Germaniei, ușurința cu care Anglia a reușit în cîțiva ani să adune în jurul ei atîția factori însemnați ai concertului internațional și chiar state, care de mult se aliau în antagonism cu puterea britanică. În fine, dovada cea mai strălucită, cea mai convingătoare din toate, ne-o dă nemulțumirea poporului german în potrive politiceii personale a împăratului. La dreptul vorbind, poporul german nu l'a iubit nici o dată mult pe Wilhelm II. Ceea ce era simpatie în modernismul extern al personalității sale, dispăcea spiritului german iubitor de tradițiune. Pentru dînsul acest modernism avea chiar cusurul de a se infățisa sub o strălucire și cu un parfum de latinism jignitor pentru vanitatea teutonă. Pe urmă, nu era Wilhelm II cel ce sfărămase idolul național? Germanii nu 'i puteau erla concedierea cam brutală a lui Bismarck, a celui pe care, în iubirea lui poporul german îl denumea cu duioșie „unser Bismarck“. Pe de altă parte, fantasiile oratorice ale Impăratului, conflictele inutile, agitațiunile sterile ce ele provocau neîncetat, supărau pe Germani, ciocneau cu prea-

multă vioiciune sufletele lor înamorate de ponderațiune, dar cu toate acestea, poporul german nu transformase încă nemulțumirile sale lăuntrice în protestări zgomotoase. Azi însă el se tînguește pe față, protestează fără sfială, cere cu o stăruință mereu crescîndă să se pue capăt unei stări de lucruri, care amenință adevăratele interese ale națiunii și surpă în lume renumele Imperiului German.

Aceste protestări și aceste reclamațiuni sînt desigur legitime dar nu sînt îndestulătoare. Imperiul german, dacă s'a încredințat că politica Împăratului îi este dăunătoare—și despre acest lucru e neîndoelnic că s'a convins acum—trebuie neaparat să găsească și soluția crizei de astăzi. Ori, soluția nu poate fi decît una, să se mărginească pe cale constituțională rolul Împăratului în conducerea destinelor poporului german. Sub regimul actual, orice s'ar face, ultimul cuvînt va fi al Împăratului și prin urmare politica Imperiului german va continua să presinte fluctuațiunile naturei lui Wilhelm II, făurită dintr'un ciudat amestec de modernism aparent și de medievalism lăuntric. Pentruca sub actualul regim constituțional al Germaniei lucrurile să se poată schimba, ar trebui un lucru imposibil, ar trebui ca firea însăși a lui Wilhelm II să se schimbe. Să nădăjduim, în interesul poporului german, pentru liniștea lui, pentru gloria admirabilei sale activități, pentru nepuținătatea strălucitei sale culturi, căreia omenirea întreagă îi datorește atita recunoștință, că el va avea bărbăția să săvîrșească cît mai curînd reforma constituțională, atit de imperios cerută de împrejurări.

De o camdată Wilhelm II aduce cauzei democratice un mare serviciu. Prin exemplul său, el ilustrează admirabil de bine teza susținută întotdeauna de democrați, că țările trebuiesc înzestrate cu astfel de așezăminte, încît să fie cu neputință ca soarta lor să depindă de vicesitudinile unei nașteri, sau de capriciile unui temperament. Soarta popoarelor e ceva prea grav, pentruca cu bună știință capete cugetătoare să consimtă a o alarma cu întîmplări de o așa înfinitesimală însemnatate.

I. G. Duca

Cronica Veselă

FĂRĂMIȚURI

Murit-au muștele!

S'a stins viața falnicelor muște
(Intocmai ca a falnicii Veneții);
Domitian, care vină... pereții,
N'ar mai avea acuma ce să 'mpuște.

Murit-au!... Și, în loc de *dies irae*,
Mai lesne le-aș cînta un cîntec vesel,
Și 'ntr'un sicriu luxos lucrat la Lessel
Le-aș însoți la Bellu cu grăbire.

«Căci, nu cunosc vrăjmașă mai infamă
Ca musca!... Cu „caprițuri” ca o damă,
De cîte ori nu m'a ciupit de nas,

Pe cînd cîrmiam Pegăsul spre Parnas!...
Superioară-i însă musca mie:
Eu mor pe veci,—la anul ea re'nvie!

Flora

Bachus și Venus, Dragostea și Cheful,
Au la Șoseaua noastră templul lor...
Și, vecinic beat, de vin și de amor,
Sughiță, geme, noaptea, Kiselefful!

Cunoașteți templul ăsta : este Flora !
 Azi templele lui Christ pustii rămîn,
 Dar de cu seară-i plin templul păgîn
 Și până ce suride Aurora.

In templul Flora n'ai să vezi vestale
 Ce candelile aprind la crucifix ;
 Ci, doar bachante cu tariful fix.

Și 'n loc de popi cu bărbi patriarhale,
 Bătrni copilăroși, senili copii,
 Oficiind spurcate leturghii...

Poezie și Proză

Acest sfîrșit de toamnă-i o minune...
 Ah, ce poem superb s'ar putea scrie
 Doar povestind cum luncă, crîng și vie
 Ingălbenește... cum Crivăț le răpune !...

Cum codrul încetează să răsune
 De-a pasărilor dulcea simfonie...
 Cum flori și ierburi pier de anemie...
 Cum soarele-i feeric cînd apune!

Ar scrie-acest superb poem poetul ;
 Dar... e 'nsurat și are cinci copii,
 Ș'acest sfîrșit de toamnă-i spune, bietul :

—Tu, n'ai plătit chiria ; tu, n'ai lemne ;
 Cum mai cutezi, pîrlitule, să scrii
 In clipele-astea triste și solemne ?...

Tarascom

Viața Românească în Bucovina

Partidul creștin-social român—Sesiunea dietală.

Tratativele urmate între delegații celor două partide române din Bucovina, în vederea raliării ambelor partide într'un singur partid pe baza programului creștin-social, au succedat pe deplin.

Punctele comunicate în corespondența trecută au fost acceptate de delegații ambelor partide și aveau să fie aprobate și de plenul partidelor. Înainte de a convoca o adunare plenară a partidelor, care să aprobe ralierea, trebuia să fim siguri de Dr. Iancu Flondor, dacă, fiind alesșef al noului partid, e dispus să primească această demnitate. S'a hotărât deci dară să se trimită o delegație la Storojineț care să-i ofere șefia.

Duminică, în 11 Octombrie, pe la oarele 10 a. m., un șir de șapte birje părăseau Cernăuțul îndreptându-se spre Storojineț. În birje se aflau delegații ambelor partide din țară, democrat și apărărist și reprezentanți ai tuturor societăților studențești române. Din partea partidului democrat erau delegați deputații: Dr. Aurei Onciul și Dr. Florea Lupu, profesorii: Iancu cav. de Cuparencu, Petru Popescul și George Tofan cum și directorul de școală primară Nicu Mihalescul; din partea Apărării: profesorul de Universitate Dr. Ștefan Saghin, președintele partidului, profesorul de Universitate Dr. T. Tarnovschi, adjunctul de administrație Dorimedont Popovici, administratorul George Sirbu, preotul At. Gherman și funcționarul dela procuratura de finanțe Dr. Vasile Bodnărescu. Fiecare societate studențască trimise cîte doi reprezentanți.

Era o zi de toamnă. Ceață deasă, pe care razele soarelui încă n'o străbătuseră acoperea pămîntul. În prima birjă mergea Dr. Onciul, profesorul Saghin și autorul corespondenței. Între cei doi dintăiu se încinse o interesantă discuție despre starea politică din țară, se discută politica din trecut a partidelor, foleasele și greșelile ei și se constată aproape o armonie complectă în vederi și judecată. Dr. Onciul arată roadele ultimilor ani, insistă asupra succeselor obținute, desfășurarea marea valoare a reformelor sancționate și crede că a fost absolut nevoie, spre a ajunge unde sîntem, ca să trecem prin lupta prin care am trecut. Trec

peste această interesantă parte a discuției, deoarece mă gândesc să mă ocup într'un articol viitor cu era democratică în politica Românilor bucovineni.

În discuția noastră revine însă regulat aceeași întrebare, care plutea pe buzele tuturor, întrebarea mare a acelor zile, întrebarea hotăritoare, dela care atîrnă în mare parte viitorul neamului nostru, năcăjit, și îmbătrînit în nevoi și întrebarea era: reuși-vom oare cu misiunea noastră? Deputația mergea să depună în minile destoinicului și vigurosului Iancu Flondor dela Storojineț cîrma politică a poporului român din Bucovina, în momente de grea cumpănă. Cinci ani de zile a trăit retras, în singurătatea sa dela Storojineț, acest fruntaș politic al Românilor, ocupîndu-se numai de gospodăria sa, desprețuind zgomotul și larina din afară, urmărind cu interes însă desfășurarea evenimentelor politice. Retras din viața publică într'un moment de mari prefaceri, el a respins ori ce încercare de a participa la viața politică. Acum sosise momentul hotărîtor; politica Românilor se afla la o colitură hotăritoare, neamul întreg în unire deplină cu conducătorii tuturor partidelor romîne îl chema la cîrmă. Era întrebarea: simți-se-va el îndemnat să jertfească liniștea sa sufletească, interesele sale de gospodărie, care îi dictau acuma mai mult decît oricînd să nu le părăsească; fi-va el dispus să mai intre în viața politică, căreia, desgustat, i-a întors odată spatele. Aceste erau gîndurile care muceau sufletele călătorilor. Poposim pe un deluț și dr. Onciul face o observare nemerită. Solia aceasta sînt boerii țării, zice el, care merg să ofere coroana noului Voevod. Si e potrivită asămănarea, căci Voevod voim să ne fie în această țară acel bărbat destoinic și cu dragoste pentru neam.

Soarele s'a înălțat sus de tot pe bolta cerească, a spart zidul gros al ceții și a fugărit-o în toate părțile. Acest moment de lumină strecoară nădejde în sufletele noastre. Acuma trecem, după ce am lăsat deoparte Mihalcea, proprietatea deputatului Tăchița Popovici, prin locuri desfătate. Poene largi, încă verzi, încunjurate de pădure, lanuri întinse, apoi iar codru cu frunza îngălbenită. Inima ni se strînge de durere, cînd aflăm că aceste lanuri frumoase le stăpînește unul din neamul cel ales. La intrarea în Storojineț de departe se vede parcul boeresc. Secretarul de tribunal Claudiu Stefanelli, membru marcant al partidului apărărist și prieten devotat al d-lui Flondor, ne conduce la curtea boerească, unde sîntem conduși în salonul de așteptare. Puțin după noi intră și d. Iancu Flondor, care este primit cu puternice strigăte de: „să trăiască”. D. Aurel Onciul rostește o cuvîntare scurtă, bine simțită, care mișcă pe toți. E momentul hotărîrii. În ochii multora se văd lacrimi, Onciul e atît de emoționat, încît abia poate rosti cuvîntarea.

Ea are următorul conținut:

Iubite Iancule!

În vreme de grea cumpănă, noi solii tuturor vîrstelor, tuturor păturilor și tuturor năzuințelor rominești din țară, venim la tine, ca să te

rugăm dintr'o gură ca să părăsești singurătatea-ți de pînă acuma și să reintri iarăși în războiul politic. Știm, că războiul acesta la timpul său, ți-a făcut mult amar, dară soarta îți dă satisfacția cea mai splendidă, pentru că azi întregul neam românesc te chiamă să i te pui în frunte ca să-i mîntuiești. În ferma nădejde că vei urma chemării acesteia, noi, care pînă ieri ne sfîșiam întreolaltă, ne-am dat frățește mîna și am uitat cele trecute. Uită-le și tu, și în dragostea-ți nemărginită pentru neamul tău calcă-ți pe inimă și întărește legătura noastră, care numai tu poți să o faci trainică. Din inimă curată și sinceră întregul nostru popor te roagă: fii căpitanul nostru și ne du la izbîndă! Dumnezeu să-ți ajute!—

Dl. Iancu Flondor, mișcat pînă la lacrimi, declară că în principiu e gata să primească conducerea oferită, cere însă un mic termen spre a-și putea aranja unele afaceri de interes personal și spre a avea timp pentru un schimb de păreri cu conducătorii poporului asupra problemelor la ordinea zilei. Peste puțin firul telegrafic a dus această veste îmbucurătoare în toate părțile Bucovinei și în alte țări. Deputația s'a întors la Cernăuți și a început chiar în seara aceea a face pregătirile necesare pentru o mare adunare națională, care să eie cunoștință de împacarea partidelor, crearea noului partid și statutele sale și să se aleagă conducerea partidului.

S'a compus un manifest scurt, iscălit de ambele partide și de aproape o mie de bărbați de încredere din țară. Adunarea națională, care s'a ținut Joi în 19 Octombrie, a fost o adunare monștră avînd vr'o 2000 de participanți din toate părțile Bucovinei.

Dar nu numai numărul deosebit de mare a participanților a dat acestei adunări o însemnătate deosebită, ci și calitatea lor. Toate stările poporului român au fost reprezentate prin fruntașii lor: preoți, învățători, judecători, profesori, țărani, meseriași. D. Dorimedont Popovici a referat asupra împăcării și a propus o rezoluțiune, care aprobă pașii făcuți. Ea a fost primită unanim și cu aplauze. D. Dr. A. Onciul referează asupra statutului care se primește fără desbatere. Dintre oratorii care s'au perindat la tribună, trebuie să-i menționăm în special pe țărani Porfotă, din Dorna și Peruc din Crasna, care prin cuvîntările lor cu miez, rostite într'o limbă împodobită cu glas sonor au stărnit aplauze nesfîrșite și aprobări generale.

În fine, la propunerea dl. Fl. Lupu, s'au ales în dirigența partidului următoarele persoane: Dr. T. Tarnavschi, care a prezidat și adunarea, Dorimedont Popovici, At. Gherman, Z. Percec, dr. C. Hominca, C. Stefanelli, dr. Nicu Blîndu, George Tofan, M. Chisanovici, Constantin Morariu, G. Cuciurean.

După adunare, mulțimea s'a format în convoiu și a traversat străzile Cernăuțului pînă în centru la Palatul Național, cîntînd cîntece naționale.

Ca organ al noului partid apare gazeta „Romînul” cu subtitlul organ național, creștin-social al Romînilor bucovineni; el apare deocamdată

de două ori pe săptămână dar e vorba ca dela întâi Ianuarie să apară zilnic. Toate celelalte ziare politice și-au încetat apariția.

Patru săptămâni a fost adunată dieta Bucovinei, dar numai trei ședințe plene a ținut, în care a rezolvit însă o sumă de legi importante. Cauza că într'un timp atât de lung s'au ținut numai trei ședințe plene, e conflictul ce-a izbucnit între căpitanul țării, care e prezidentul dielei și majoritatea dielei pentru fixarea ordonei de zi. În fine căpitanul a trebuit să cedeze și ședința penultimă a ținut 18 oare cu o mică întrerupere la amiază.

De oarece secțiile dielei au lucrat incontinuu, s'a adunat pentru cele două ședințe ultime o mulțime de material, care a trebuit petrecut înainte de închiderea dielei. Reforma electorală nu s'a putut vota, deoarece numai Români erau pentru ea, o dovadă că nu era așa de nefavorabilă pentru noi, după cum au susținut dușmanii lui Onciul, acuzându-l că ar fi făcut o reformă favorabilă Rutenilor. Din ținuta Rutenilor din acest an față de aceiași lege, venită din nou în discuția dielei, s'a putut constata că reforma proiectată de Onciul era foarte favorabilă intereselor românești.

S'a votat legea pentru salarizarea învățătorilor, care pusă pe o bază mai largă și trecută odată prin dietă, a fost respinsă de ministru. În sesiunea aceasta s'a constituit și un club nou: clubul creștin-social, care numără pe deputații Dr. A. Onciul (prezident), Dr. Fl. Lupu, T. Simionovici-Venti, A. Buburuzan, Tit Onciul și pe deputatul german I. Wiedmann. Români au însă și organizația lor proprie națională: *clubul român*, căruia îi aparțin pe lângă cei 5 deputați români ai clubului creștin-social și cei 6 deputați ai proprietății mari: Dr. Volcinschi, Dr. A. baron Hurmuzachi, Nicu cav. de Flondor, Constantin cav. Popovici, D. cav. de Bejan și vicariul general Calinescu. Din discursurile ținute în această sesiune relevăm orațiunea deputatului A. Onciul în secția financiară, în care s'a ocupat de starea financiară a țării indicind izvoarele nouă, din care s'ar putea înmulți veniturile ei și orațiunea aceluiași deputat în ultima ședință penultimă cu ocazia discuției bugetului. Orațiunile acestui deputat fiind o combară de idei și oratorul avind darul predării într'un grad înalt sînt totdeauna ascultate cu mult interes și sînt un fel de zile de sărbătoare ale sesiunii dietale. De astă dată ca și anul trecut, deși poate mai moderat în formă, dar tot atât de aspru în fond, a criticat diferitele ramuri ale vieții publice din țară spunîndu-și fără rezervă păreriile sale. De sigur că cuvîntarea lui Onciul e cel mai însemnat eveniment al trezutei sesiuni dietale, precum Onciul e cea mai marcantă figură a aceste diele.

Vienna, în Noembrie 1908.

Gt.

Scrisori din Ardeal

Francisc Iosif și maghiarizarea.—Pasivitate!—Lupta extraparlamentară.

Sub domnia lui Francisc Iosif I, noi Românii avem de înregistrat două epoce: întâia, de la urcarea sa pe tron până la 1868; adoua dela 1868 incoace.

Cea dintâi este o epocă de aur în viața noastră națională. Într'însa marele Șaguna a restaurat vechea mitropolie română; a scuturat jugul erarhiei sârbești; a înființat gimnaziul dela Brașov, și alte instituțiuni culturale, între care în primul rând asociațiunea, și în cele din urmă a exoperat de la monarh Statutul Organic, care ne garanta dreptul autonom asupra bisericilor și școalelor române. Tot în această epocă, am avut comitate cu prefecți și vice-prefecți români, așa că în municipii se desvoltase o adevărată viață națională.

Chiar în servicii de stat, mai ales în magistratură, erau ocupați o mulțime de Români, dintre care pe unii, cum a fost consilierul Pop, l'a ridicat la rangul de baron. Nu mai vorbim de armată, unde ofițerilor români, mai ales celor dela graniță, le erau deschise toate porțile Burgului.

Politica Vienei era atunci să întărească naționalitățile, care în vremuri de grea cumpănă se dovediseră nu numai credincioase pentru casa Habsburgilor, dar și destul de tari pentru apărarea tronului amenințat de oligarhia maghiară.

Adoua epocă este—nu se poate mai tristă. Tot ce ne a acordat Împaratul în tinerețele sale, chiar legile fundamentale dela 1868, făcute de un Déak și Eötvös, au fost rînd pe rînd modificate ori desființate. Din legea școlară a lui Eötvös, care nu ne impusese nicăeri limba maghiară, ne pomenirăm cu legea lui Apponyi; din legea pentru naționalități de asemeni, n'a mai rămas nimic, iar acum sîntem în ajun de a ni-se da o lege electorală retrogradă, cum nu mai există nicăiri în Europa.

Este adevărat că în ultimii 40 de ani, noi Românii n'am știut să ținem pas cu Ungurii, nici chiar pe terenul, unde ar fi trebuit să ne validăm mai bine. Școalele noastre n'au dat destui oameni cu carte, proțimea n'a fost nici ea în totdeauna la înălțimea chemării sale. Nu e mai puțin adevărat însă, că *nu luptăm în egale condițiuni cu Ungurii*. Ei aveau puțerea în mină, dispuneau și dispun de întreg aparatul statului;

cheltuesc, cum le place, dintr'un buget la care contribuim și noi cu sute de milioane, pe cînd noi trebuie să susținem din proprii noștri bani toate instituțiunile noastre culturale.

Cît mai sîntem slăbiți apoi prin neconținutele prigoniri : temniță și amendă, e de prisos, s'o mai spunem.

Mai grav este schimbarea mare ce pare că s'a operat la Wiena. În trecut știam că M. Sa numai din rațiune de stat ori din necesități imperioase ceda în unele și altele. De cînd a venit la putere actuala coaliție, care a renunțat la programul său de a naționaliza armata, și a volat fără multă vorbă și bugetul militar, sporit simțitor, și ridicarea contingentului militar,—de atunci ne convingem tot mai mult că sîntem abandonăți și că *în afacerile interne guvernul într'adevăr are absolut mîna liberă.*

Acum de curînd ne-a venit la cunoștință că M. Sa nu numai a probă, dar și are convingerea că *politica de întărire cu orice preț a Maghiarilor și maghiarizarea naționalităților este de dorit.* Deputatul Vasile Goldiș m'a autorizat să aduc spre publicitate următoarele : *Cînd contele Appony i-a prezentat M. Sale spre sancționare proiectul său de lege (care nimicește cultura noastră națională) M. Sa i-a zis : „Sper că de aci în colo maghiarizarea va merge cu pași mai repezi !“*

În cercurile politice maghiare, unde Apponyi a povestit cele ce i-a zis monarhiului, bine înțeles că vorbele de mai sus sînt un îndemn pentru *a stărui încă și mai mult pe calea apucată : de a ne maghiariza cu orice preț și de a zărobi cu toată forța statului pe cei, ce se împotrivesc politicii de maghiarizare.* Așa se explică multele procese de presă, precum și goana salbatică pornită în privința învățătorilor și preoților noștri. Numai departe decît alaltăieri, de pildă, Curia (Inalta Curte de Casație din Buđa-Pesta) a osîndit la temniță pe preotul Popovici din Bărzava, pentru agitație, deși tribunalul din Arad și Tabla regească din Oradea, îl achitaseră ; sub-prefectul Schaner din Halnaj a osîndit la 300 coroane amendă pe protopopul Cornel Lazăr și pe alți nouă preoți, la cîte 200 coroane amendă, pentru că au întirziat să pue inscripție unguerească pe școala romînească.

În zilele acestea, inspectorul școlar a pornit apoi proces disciplinar în contra a *20 învățători romîni*, pentru că nu ar fi propus cu destulă stăruință limba maghiară. Ei desigur vor fi destituiți !

Toate acestea într'un singur comitat, într'o singură săptămînă ! Și ne putem aștepta și la mai rău. Ori cît de dinastici am fi deci, faptele aceste din urmă au produs în spirite un revirement, cum n'a fost nici odată. Nu-i vorbă, politică anti-dinastică n'avem să facem, căci astfel am mîna numai apa la moara șovinistilor agresivi, care ar avea un titlu și un pretext mai mult să se năpustească asupra noastră. Ba, din multele adunări populare se continua a se trimete Majestății Sale adrese omagiale.

Dacă se va face însă lege din proiectul contelui Andrassy, ajungem în situația de a nu mai putea face politică activă, ci ne vom

simți siliți să adoptăm iarăși pasivitatea. Ceeace au declarat, atît deputatul Waida, într'un interviu acordat unui ziar din Wiena, cît și deputatul Vlad într'un articol din *Lupta*, iar *Tribuna* de alaițieri i-a aprobat pe amîndoi și din parte-i s'a rostit în acelaș sens.

N'am avea, într'adevăr, de ce să ne frămîntăm de a intra într'un parlament, croit anume pentru desființarea noastră, ci, din noua politică inaugurată de monarch și sfetnicii săi, vom trage și noi concluziunea potrivită, căutînd să ne adunăm toate forțele pentru o muncă pe teren economic și cultural. Inființarea în Sibiu a băncei culturale, (sub titlul „Lumina“), premiile puse pentru învățătorii diligenți în munca extra-școlară, hotărîrile luate de reuniunile învățătoresți, în sens de a învăța carte pe adulți și pe bărbații mai în vîrstă,—denotă o sericoasă preocupare culturală. Dacă vrem adică să luptăm cu succes pe teren extra-parlamentar, e nevoie atît de o bună organizare, cît mai ales să rîspîndim știința de carte, ca astfel toți oamenii de seamă să se poată inspira din jurnalistică noastră națională.

De altminteri *partidul socialist a declarat și el că, în caz de sancționare a proiectului contelui Andrassy, nu va lua parte la alegeri* ci se va organiza în vederea unei lupte extra-parlamentare, luptă care va fi cu atît mai întetită și mai violentă, cu cît coroana va admite mai mult din dorințele oligarhilor slăpînitori. Garofi, un șef socialist, a scris în privința asta în *Népszava*, iar de cîte zile socialisții prin plăcarde roșii lipile pe ziduri, în toate orașele, amintesc bătrînului monarch promisiunea dela 1906 (adică sufragiul universal).

Mișcarea pentru sufragiul universal, atît în orașe, unde sînt tari socialisții, cît și la sate, unde partidul nostru e stăpin pe situație, a luat proporțiuni mari de tot. Duminică, de pildă, noi am ținut nu mai puțin de 30 adunări, dintre care impozante au fost în deosebi cea dela Brașov, unde au vorbit deputații Mihali, Waida și Goldiș, și cea dela Alba-Iulia, uude deputatul Hanin a făcut importantă declarațiuni privitoare la politica ce am fi siliți să facem, în caz cînd coroana ar admite desnaționalizarea noastră.

Duminica trecută și-a ținut darea sa de seamă și deputatul Dr. N. Onciu. S'au adunat cu acest prilej la Halmaj toți alegătorii de pe valea Crișului, primind cu iubire pe vrednicul lor deputat, căruia i-au votat încredere, iar clubului naționalităților i-a făcut rugare să lupte din rîspuțeri împotriva dreptului de vot plural, cuprins în proiectul contelui Andrassy. Deputații noștri vor și lupta în parlament, cu toată energia

5 Noemvrie n. 1908.

I. Russu-Șirianu.

Miscellanea

„VOTUL PLURAL” IN UNGARIA.

Proiectul contelui Andrássy se prezintă ca un nou pas, și foarte însemnat, spre desnodământul fatal al dramei naționalităților din Statul ungar.

Oricât de grele ar fi aceste vremuri, și ori câte încercări l'ar aștepta încă, când este vorba de un popor atât de vrednic și viguros ca Românii din Ardeal și Ungaria, nu poate fi îndoielă asupra rezultatului final al luptei.

Manifestările din Parlament, și din diferitele întruniri populare, fraternizarea între muncitorimea socialistă și naționalitățile oprimate, ne vorbesc de încordarea tragică a situațiunii.

Din depărtare, cu simțul dureros al nepuținței, vom urmări peripecțiile acestei drame, avind credință, că în momentul de față *acolo* se hotărăște soarta neamului nostru *întreg*.

Și e o nespusă mîngiere în gîndul că această soartă e încredințată astfel, din fericire, elementului celui mai puternic, mai sănătos, mai energic și mai conștient al neamului românesc...

Și lupta Romînilor din Ardeal are, de astădată, și o altă semnificare.

Mișcarea de protestare împotriva acestei încercări de a prelungi și a întări regimul „conșilor”—e o mișcare a *maselor populare*: nu e numai lupta frunțașilor *pentru* popor, ci și *prin* popor.

Frații de peste munți ne dau încă odată o lecțiune intuitivă de înțelepciune politică, care cu timpul, desigur, își va da roadele ei...

Să treacă numai cît mai repede aceste clipe de cumpănă...

BIBLIOTECILE DE POPULARIZARE.

Vorbim aici numai de popularizarea scrierilor beletristice. Despre cele cu conținut științific (aproape toate traduse) n'avem de spus altă-

ceva, decit că dorim să se răspîndească cit mai multe și cit mai mult. Numai cit editorii să aleagă ceia ce e mai bun și mai potrivit publicului, căruia sînt destinate aceste scrieri.

Cele vre-o patru biblioteci de popularizare aruncă în piața literară edițiile lor de opere beletristice cu o repeziciune aproape vertiginosă. Această ofertă, ca să vorbim în termeni economici, desigur că răspunde unei adevărate cereri.—Așa dar, gustul de citit s'a dezvoltat în țara noastră.

(Din „Duduia Margareta”, de pildă, ediția „Minerva”, s'au vîndut 10,000 de exemplare, și editorul a mai scos alte 5,000,—deși această operă mai fusese răspîndită în „Viața Romincască”).

Acest succes al bibliotecilor de popularizare arată că a venit, în sfîrșit, o vreme mai propice pentru dezvoltarea unei adevărate literaturi:

Adevăratul, unicul poate, motiv, pentru care literatura noastră a rămas mereu „în fașă”, a fost lipsa unui public cetitor, lipsa acelei „cereri”, de care vorbeam mai sus. Cererea fiind aproape nulă, și oferta era foarte mică.

Ca să producă, un scriitor trebuie să fie încurajat moralmente, prin faptul că e citit și apreciat; și materialmente, prin faptul că e... remunerat de public.—Dacă însă „predică în pustiu”, dacă-i lipsește atmosfera caldă de simpatie din partea marelui public și încurajarea materială, atunci, după cîtiva ani de muncă, intensivă din vremea idealismului exuberant al tinereții, scriitorul produce din ce în ce mai rar și devine un dietant... Iar din cauza lipsei de stăruință în aceeași direcție,—din cauză că nu trec numai zile și luni, ci și ani, *sine linea*,—talentul scriitorului nu numai că nu progresaază, dar dă îndărăt.

Să sperăm că această tristă condiție a scriitorului român a încetat.

Dar aceste biblioteci de popularizare nu sînt numai un simptom îmbucurător, ele au și o menire pozitivă: Aceia de a răspîndi în public și mai mult gustul de citit,—și, în acelaș timp, de a rafina tot mai mult gustul acestui public.

Și mai ales această din urmă menire o au bibliotecile de popularizare. Gustul de citit există mai demult în publicul cel mare, dovadă succesul foiletoanelor gazetelor populare și broșurile diferiților comercianți de literatură.—Bibliotecile de popularizare au datoria de a face educația gustului, de a *învăța* pe public bunul gust, de a face pe public să *știe* să guste adevărata literatură. Literatura de folleton și de broșuri cu scop comercial, stricînd gustul publicului, *il îndepărta* deia literatura frumoasă originală.

Bibliotecile de popularizare, din contra, au datoria să *pregătească* publicul pentru literatura frumoasă originală, să creeze, deci, condițiuni pentru dezvoltarea unei bogate literaturi naționale.

Se poate o mai frumoasă menire,—dar și o mai grea răspundere?

Și pentru a-și îndeplini menirea asta frumoasă, acei care editea-

ză aceste biblioteci trebuie să *aleagă* cu mare prudență ceia ce dau publicului celui mare și nepregătit.

Directorii acestor biblioteci să nu facă din ele un mijloc de a răspîndi opera *amicilor*, pe care voesc să-i *lanseze*.

Tot ceia ce editează, trebuie să fie în afară de orice discuție,—să fie opere din acele asupra valorii cărora nu poate fi nici o îndoială.

Din *scriitorii străini*, să se aleagă cei mai de valoare; și din opera lor, ceia ce e mai perfect.

Vedem traduceri din Andreev de pildă. Andreev e un scriitor de talent, din opera căruia e bine de tradus. Dar sînt doi Andreevi: unul *normal*, care zugrăvește viața în chip normal,—și un altul,—explicabil, poate, prin starea excepțională din Rusia,—decadent și manierat, care vrea să înmărmurească lumea prin extravagante și prin silința de a fi *teribil*... Și vedem că se traduce și din acest din urmă Andreev.

Dar să trecem...

O traducere perfectă nu poate exista. Dar se poate traduce convenabil. Unele traduceri îndeplinesc această condiție, și acele traduceri, pe lângă folosul că răspîndesc gustul de citit, mai au încă o valoare: aceea de a îmbogăți literatura rominească.—Altele, sînt traduse mai rău, dar dacă nu sînt neinteligibile, deși nu mai pot intra în categoria literaturii, tot au un rost: tot răspîndesc gustul de citit și familiarizează publicul cetitor cu producțiile *celorlalte* literaturi.

Și numai această simplă familiarizare, încă e de un mare folos: Pe deoparte cetitorul devine mai competent în judecarea literaturii naționale, căci orizontul lui acuma e mai larg. Iar pe de altă parte, această familiarizare cu literaturile variate ale altor popoare, creiază în public o *rezistență* la acele curente literare naționale care ar fi prea înguste și prea *transante*. Acum cîțiva ani se născuse un fel de șovinism literar, un fel de megalomanie literară, care privea cu dispreț literaturile străine. Față de asemenea tendințe, literatura universală e binevenită.

Și, înainte de a isprăvi cu traducerile, trebuie să mai facem o remarcă. Unele traduceri nu sînt făcute după original, ci după traduceri din alte limbi.—Apoi, dacă o traducere directă din limba autorului, e, prin definiție, o „trădare“, ce-o să fie traducerea din traducerea nemțească a unui scriitor rus? Autorul e desfigurată de două ori, oricît de buni ar fi traducătorii. Iar cînd nu sînt tocmai buni, atunci...

Dar bibliotecile noastre editează și *autori romîni*.

Și în privința autorilor romîni, criteriul trebuie să fie același. Numai autorii mari au dreptul să fie *impuși* publicului, ca îndreptători ai gustului lui.

Și care sînt autorii mari?—Sînt acei consacrați, acei admiși de majoritatea publicului cult.

Un Eminescu, un Coșbuc, un Caragiale, un Vlăduță, un Goga, un Sadoveanu, un Creangă un Brătescu-Voincești, etc.:—iată autorii ne-

discuțați... Că o *minoritate* din publiciști nu recunosc pe unul sau pe altul, aceasta n'are importanță. Nici un scriitor din lume nu a avut vreodată absolut *toate* sufragiile.—E vorba însă de opinia *majorității* publiciștilor și a publicului cult...

Și, dacă este așa, dacă *trebuie* să fie așa, (avînd în vedere menirea acestor biblioteci), ce caută un X ori Y, admirați numai de directorul lor, într'o bibliotecă menită a răspîndi în public gustul literar și discernămintul între ceia ce e și nu e artă? Dacă publicul cel mare se va deprinde a crede că *aceasta* e arta, îl veți pregăti pentru marii și adevărații scriitori romîni?

În orice caz, felicităm și pe editori și pe directori pentru munca ce desfășură și, dorindu-le tot succesul, recomandăm aceste biblioteci publicului cetitor...

„RAVAȘUL POPORULUI“.

Cu No. de 1 Noembrie a. c., „Răvașul Poporului“, admirabilul ziar pentru țărănime al d-lor Sadoveanu și Gorovei, a împlinit un an de existență.

Am arătat altădată, aici, programul acestui ziar și constatăm cu bucurie că acest program a fost îndeplinit cu sfințenie.—D-nii Sadoveanu și Gorovei, ajutați și de d-rul A. Iliescu, au făcut din acest ziar o adevărată enciclopedie utilă țărănimii, și redactată pe înțelesul ei.—Niciodată o publicație destinată acestui scop nu a știut să fie în așa clip la înălțimea scopului. „Răvașul Poporului“ este un ziar *ideal*, căci nu putem concepe că s'ar putea face ceva mai bun în sensul acesta.

Am spus'o altădată și o repetăm din nou: Răspîndirea unui asemenea ziar în țărănime face, dacă nu mai mult, cel puțin tot atîta cît și legislațiile în favoarea țărănimii:

„Răvașul Poporului“, în curs de un an, a dat țărănimii literatură pe înțelesul ei, sfaturi morale extrase din cărțile religioase și din faptele zilei, sfaturi în privința tuturor îndeletnicirilor țărănești, noțiuni de igienă și terapeutică relative mai la toate bolile, scrise pe înțelesul țărănimii, etc. etc.

Dar,—ne mărturisește redacția în acest număr de sfîrșit de an,—dacă ministerul instrucției publice și unele organe administrative superioare au știut să aprecieze și să încurajeze răspîndirea acestui admirabil ziar,—apoi unele organe inferioare ale administrației, ca primari, jandarmi și, vai!, revizori școlari, au crezut că dau dovadă de zel față cu „cei de sus“, împotrivindu-se la răspîndirea acestui ziar *pentru* țărănime.

Aceste urite suflete de robi, crezînd că se fac plăcuși celor de sus, care *nu* le cereau acest exces de zel, au făcut fapta cea mai josnică, pe care o poate face un om. Căci ce poate fi mai josnic decît, abuzînd de puterea pe care ți se pare că o ai, să oprești răspîndirea unui ziar, care învață pe țărani să se ducă la biserică, să se ferească de alcool și de

crime, să-și cultive rațional pământul, să se ferească de boli, să știe cum să se vindece cind le capătă, etc!

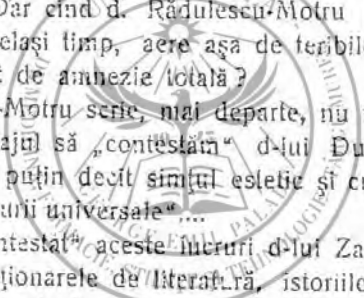
Protestăm din suflet împotriva acelor năvingi răi și atragem toată atenția celor în drept, să pună capăt acestui orientalism necinstit.

D. RADULESCU MOTRU CENZOR.

D. Rădulescu-Motru, în același număr al revistei sale în care literatura e reprezentată prin d. Vasile Pop, ne bănuiește nouă că nu dăm destulă atenție literaturii.

Apoi, cînd cineva dă drept literatură pe d. Vasile Pop, trebuie să fie mai circumspect cînd vorbește de literatura altora. Iar dacă acel cineva e și prudent și are și oarecare noțiuni de tactică și strategie, mai bine se ferește de orice apreciere în privința literaturii în genere.

Dar d. Rădulescu-Motru, nu numai că nu e prudent, e chiar temerar. D-sa scrie această maximă: „Să nu se uite că ne găsim în 1908 „că trăim într'o epocă de bogăție poetică—bogăție mai ales calitativă—„și că nu mai pot avea trecere orice scrieri“... Da, de sigur, să nu se uite acest lucru... Dar cînd d. Rădulescu-Motru publică pe d. Vasile Pop, și-și ia, în același timp, aere așa de teribile, nu prezintă d-sa un caz bine caracterizat de amnezie totală?

D. Rădulescu-Motru scrie, mai departe, nu fără oarecare enervare, că noi am avut curajul să „contestăm“ d-lui Duiliu Zamfirescu, „nici „mai mult nici mai puțin decît simțul estetic și cunoașterea liniilor mari „ale evoluției literaturii universale“...

Noi i-am „contestat“ aceste lucruri d-lui Zamfirescu?

Noi,—sau dicționarele de literatură, istoriile de literatură, criticii reputați, din Europa, etc.?

Noi am „contestat“ că scriitorii ruși nici nu scriseseră operele lor la „1840“? Necum să le fi tradus cineva? Necum încă să fi avut ele vremea de a „rectifica conștiința estetică a Europei“?

Noi? Ori părinții acelor scriitori, care nu i-au născut mai de vreme, în vederea articolului d-lui Zamfirescu? Noi? Ori lipsa de precocitate a acelor scriitori, care n'au fost în stare să scrie înaintea de „1840“? Noi? Ori lipsa de zel a traducătorilor, care n'au voit să traducă operele scriitorilor ruși înaintea ca aceștia să le fi scris? Noi? Ori dicționarul Vapereau și cartea lui Melchior de Voguë, în care se spune cînd au scris romancierii ruși și cînd au fost traduși, etc. etc?—Iată pentru „cunoașterea liniilor mari ale evoluției literaturii universale“.

Iar pentru „simțul estetic“ al d-lui Zamfirescu,—pe care nu l'am „contestat“—, adică pentru categorisirea lui Maupassant ca „un soi de erotic“.—noi i-am „contestat“ acest „simț estetic“?... Noi? Ori Doumic, Lemaitre, Faguet, Bourget, Brandes, Brunetièrre, Taine, Turghenef, Tolstoi... și toată critica, și tot publicul european?—Noi—nici nu ne-am spus părerea, care, poate, e deosebită. Nu ne-am spus-o, penitrucă, fiind,

poate, deosebită, ar fi trebuit s'o motivăm cu multă grijă, cu multă modestie.

Și d. Rădulescu-Motru, dînd dreptate d-lui Duiliu Zamfirescu, fiind deci și d-sa de părere că scriitorii ruși au „rectificat conștiința estetică a Europei”, la anul „1840”, și că Maupassant e „un soi de erotic,—e dator să-și justifice această părere, e dator să arate în ce am greșit noi... e dator să dovedească că atunci, cînd Turghenef și-a dat primul său roman; 1852, a mințit; că atunci cînd traducătorul a dat traducerea: 1858, a mințit; că istoricii literari mint, etc.

E dator, apoi, să dovedească că toți criticii lui Maupassant sînt lipsiți cu totul de gust estetic, că tot publicul european e lipsit cu totul de gust estetic.

Și cînd va dovedi aceste lucruri, vom fi mulțumiți: Atunci d. Rădulescu-Motru nu se va fi mărginit la *sentințe*, atunci se va fi încercat să dovedească—și asta o vom noi.

Dămnule Rădulescu-Motru, scriem serios, ori facem *Politicianism* în *Cultura Romînă*?

D. DE GUBERNATIS DESPRE B. P. HASDEU.

D. A. de Gubernatis, o veche cunoștință a cetitorilor acestei reviste, editează un *Annuario del mondo latino*, în care, dorind probabil să-și exprime sentimentele sale de admirație pentru fostul său coleg de la Academia romînă, a comandat, în acest scop, d-lui căpitan P. E. Bosi un articol asupra lui B. P. Hasdeu. Acel articol, „Una gloria romana”, care va apare și într'un iminent volum al autorului, este deocamdată reprodus în *Nuova Rassegna di Letterature moderne*, unde—se știe—d. căpitan Bosi „redactează” literatura romînă.

Aceia ce d. căpitan spune despre marele mort, documentîndu-se după diverse și bizare izvoare, este foarte puțin interesant. Și pentru că cetitorul să-și facă și el această convingere, îi ajunge să afle că autorul ne trimete să consultăm operele d-lui Iuliu Dragomirescu și... dicționarul d-lui de Gubernatis însuși.

Mai puțin banal este, fără îndoială, d. căpitan Bosi, atunci cînd își dă osteneală să fie original: „Intre Hasdeu și De Gubernatis eu găsesc într'adevăr—zice d-sa—mari asemănări: aceeași varietate de muncă, este la amîndoi, aceeași punere de umăr la opere colosale care... aceeași iubire de patrie, de omenire și, în sfîrșit, aceeași erudițiune enciclopedică unită cu”... etc.

Editorul aceluia *Annuario* nu a găsit decît aceia ce a căutat...

Cetitorul, însă, să nu fie cumva ispilit de a impinge și mai departe asămănările, căci d. căpitan însuși are grija să ne previe, chiar la începutul articolului său, cum că Hasdeu, deși era mare în toate ramurile scibilului, nu era însă mare și în reclamă... ori în a da de băut“... („nell'arte della *réclame*... o del darla a bere“...).

PREȚUL UNUI ȚĂRAN.

Reproducem din „Neamul Românesc” următoarele rînduri, scrise cu multă putere și multă simțire :

„La Giurgiu se judecă procesul arendașului Constantinescu Fl.
„Dicu, care a ucis cu revolverul pe săteanul Gheorghe Stavarache din
„Piatra (Teleorman).

„S'a constatat că ucigașul n'a vrut măcar să ridice de jos și să
„ducă în trăsura sa victima care se ruga de mila lui.

„Jurații au achitat pe ucigaș, care mărturisise.

„Va da numai 1000 de lei despăgubire văduvei.

„Mă rog, nu se poate împușca mai ieftin un țaran în România ?

„Cerem scăderea taxei. Domnul acela, care va plăti așa de mult,

„să fie îngăduit a mai ucide cîțiva țărani pentru prețul exorbitant ce
„a dat !”

E o rușine. Un fapt ca acesta, caracterizează mai bine starea morală și socială a unei țări, decît zeci de volume.

CUM SE „FABRICĂ” CELEBRITĂȚILE ROMINE

Din volumul apărut acum de curînd, în care d. C. Mille și-a adunat ale sale „Letopisiții”, publicate în „Adevărul” din anii 1904 și 1905, reproducem documentul de mai jos, ca o dovadă mai mult a celor ce s-au afirmat adeseori în această revistă. Notăm că sublinierile sînt ale autorului și că d. C. Mille este directorul a două ziare colidiane ce apar în București. Și acum are cuvîntul.

„17 Martie.—Un amic, dar un amic modest, a venit să-mi ceară un serviciu de gazetă. Am rugat imediat pe un domn redactor să-l treacă la posteritate. Amicul s'a înroșit, a socotit că îmi bat joc de el și mai tîrziu mi-a imputat această zeflemea crudă față de un om străin. De-abia atunci mi-am dat seamă că omul acesta era un modest, un ageamiu, un necunosător al meșteșugului nostru de a fabrica gloriile și străin de obiceiurile curente gazetărești.

—„Nu te supăra, amice, de oarece și eu și redactorii noștri nu ne mai mirăm de acest lucru. El a devenit natural și banal la noi. Zilnic facem această meserie și de cîteori celebrul academician ori eruditul om de știință, talentatul poet, pictorul neîntrecut vin ei singuri cu reclama gata,—din care noi sîntem siliți să tăiem cîte ceva prea bătător la ochi !

„Ca fabricanți de glorie de tot soiul, am devenit cinici...”

Ajunge!... Păcatul mărturisit este pe jumătate ertat. Am fi dispuși să ertăm și d-lui Mille.... Vom continua însă a-l face răspunzător de chipul cum contribuie prin „serviciile sale de gazetă”, la formarea marelui public. Și mai răspunzător încă, de modul cum completează

educațiunea așa zișilor „redactori“ de literatură românească, de pe la foile străine, care, ca d. căpitan Bosi de pildă, se documentează după ziarele d-lui C. Mille.

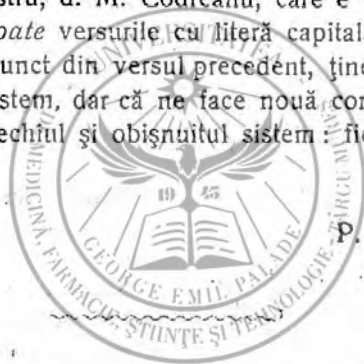
PERSONALISM...

D. N. Iorga ne învinuiește cu vehemența sa de epitete, obișnuită ori de câte ori se simte atins,—și se simte foarte des,—că recensentul nostru ar fi denaturat o recenzie a învățatului german Brockelmann asupra Istoriei Imperiului Otoman a d-sale.

Ne-a venit prea târziu „Neamul Romînesc“ ca să mai putem reproduce *in extenso* recenzia lui Brockelmann. Dar în numărul viitor, certyitorii noștri vor avea încă odată ocazia să-și dea samă până la ce lipsă de „cuviniță“ îl poate duce pe d. Iorga hiperestezia personalității.

DELA REDACȚIE

Colaboratorul nostru, d. M. Codreanu, care e împotriva sistemului obișnuit de a începe *toate* versurile cu literă capitală, chiar și acele care nu urmează după un punct din versul precedent, ține să se știe că d-sa n'a renunțat la acest sistem, dar că ne face nouă concesiă de a-i publica versurile conform cu vechiul și obișnuitul sistem: fiecare vers cu literă capitală.

P. Nicănor & Co.

Recenzii

T. Robeanu (*Dr. Gheorghe Popovici*). Poezii Postume cu o profață de N. Iorga (No. 6) Edit. Minerva.

Casele mari de editură din București și-au luat sarcina laudabilă de a scoate la lumină edițiuni estive populare cuprinzând traduceri mai mult sau mai puțin bine făcute din autorii celebri ai străinătății și din operele scriitorilor noștri vechi și noi, buni, mediocri și mai puțin ca mediocri. În asemenea ediție a casei Minerva sînt poeziile postume ale d-lui Dr. G. Popovici, cu mișcătoarea profață a d-lui Iorga.

Marturisesc că am gustat mai mult paginile d-lui Iorga; iar versurile lui Robeanu m'au interesat numai din acel sentiment de curiozitate, cu care ne aplecăm asupra sufletelor ce au curajul să infruntă eternul necunoscut, să învingă spaima și grija dureroasă a ceasului de pe urmă și să treacă de bunăvoie acea limită, înaintea căreia ne oprim toți, chiar cînd suferim și ne frîntăm în chinuri și dureri fără nume. Dar nici această vagă curiozitate nu mi-a fost satisfăcută de versurile banale și sarbede ale lui Robeanu. Iată în adevăr cîteva versuri din „Finis”.

Fară veste, fără nume, am să ies din
lumea lor,
Nici-un ochiu de-azur n'a plînge, nu
s'a stînge nici o stea,
Numai poate-un glas de clopot va'n-
cerca o lingoire
Și un dascăl sur și girbov va rosti un
Tatăl nostru
și așa mai departe.

Pielatea d-lui Iorga pentru prietenul, săvîrșit din viață în împrejurări așa de tragice, a putut simți și aprecia alt-fel aceste versuri decît marea public.

Ar fi fost mai bine ca acesta să cunoască pe D-rul Popovici în lumina vremea din acele lucrări, pentru care, ne spune el însuși, că a dat adesea uitării „copilele”, cărora le adresa versurile sale palide, de care și el zîmbea ca de niște încercări fără valoare.

*

Em. Gîrlcanu—1887. *Schițe din Război*, Biblioteca romînească enciclopedică. Socec (No. 1).

Nimic nu ni se pare mai greu de pedrit în literatura modernă decît scenele din război. Mai întîi, pentru că asemenea momente sînt arare-orî trăite de scriitori și apoi, pentru că în genul acesta există o întregă literatură, în care falșul, banalul și convenționalul lovesc cu totul gustul și cerințele sufletului nostru, așa cum l'a educat știința și divinitele opere de artă, în care preocuparea de a se apropia de adevăr și viață e vădită,—și trebuie o putere de talent deosebită, pentru ca artistul să nu cadă în această manieră. De aceia sînt în totdeauna un viu sentiment de neîncredere pentru asemenea încercări, în care trebuie alită artă și un așa puternic și just sentiment al vieții și al adevărului, pentru a nu jigni gustul și a crea, nu opere de geniu, ci măcar nici încercări mișcătoare și plăcute la cîlit.

Domnul Girleanu mi se pare cel mai puțin potrivit, pentru asemenea gen, dintre toți scriitorii noștri.

Domnia sa e un foarte plăcut povestitor, când e vorba să noteze nuanțele fugitive ale unui simțiment, slabele pîlpeli ale sufletelor în stingere, duioșia ființelor slabe, ce se apleacă la suflările mai aprige ale realității, ca niște plante palide și fără vlagă.

Între scrierile sale de până acum, cele mai izbutite au fost cele ce evocau colțuri restrinse din viață, tipuri ce erau oarecum răsfriingeri din sufletul autorului. Era deci ușor de prevăzut, cam ce neajunsuri va avea această încercare de a scrie scene din război, în care se cere o așa de mare putere de viziune, o așa energie de talent pentru a reda violenta zvîcnire a vieții, în tipuri deosebite și în frământările mulțimii. În povestirile d-lui Girleanu, pe lângă sărăcia limbii și lipsa de culoare și imagini, văzute cu adevărat, ce te lovește încă din cele d-întâi pagini, artificialul și neverosimilul te îndispune și te jighește în fiecare clipă. Mai întâi felul; în care ne sînt descrise luptele, amintușele acele naive și țepene tablouri istorice școlare, ce reprezentau pentru noi războiul, cu aceiași eroi ce ridică săbiile și stau cu ele încremenite în aer, pe cînd dușmanul așteaptă să cadă odată spre a le putea răspunde.

Nu avem nicăiri acea impresie de învălmășeală, acea prăbușire în masă, acel simțiment de primejdie necunoscută, spre care merge individul perdut în mulțimea, ce se rostogolește în valuri și în care și sufletul lui ca și ființa lui fizică se pierde în nedeslușit și în inconștient, cum o găsim la toți scriitorii de talent ce au evocat războiul, — ca să nu mai vorbim de unicul și neîntrecutul Tolstoi. La dl. Girleanu toate se petrec într-o lumină așa de clară, atît de lipsite de adîncime în perspectivă, în cit, în toiul luptei, toți

soldații dintr'o companie, ba poate și dintr'un regiment știu cum s'au petrecut, de-a fira părului, cele mai mici epizode din lupta corp la corp dintre fiecare soldat și inamic: cutare a ridicat sabia și atunci dușmanul i s'a uitat în ochi și s'a gîndit cum să-l lovească etc. ca și cînd războiul ar fi pur și simplu o mică încăerare între doi inși în stradă.

Nici autorul, nici opera, nici eroii nu sînt pătrunși nicăiri de gravitatea teribilului eveniment ce e războiul, de acel simțiment al nimicniciei omenеști, de care sînt pătrunși de obicei toți cei ce se mișcă și trăesc așa de viu în scenele de război ale lui Tolstoi. Fiecare trăește ca de obicei, preocupat numai ca un actor, ce nu prea știe rolul, ca să nu uite cumva vre o replică, sau să greșească atitudinea, ce i s'a prescris de mai înainte. În toiul luptei fiecare stă și socotește să nu cumva să uite vre-una din prescripțiile codului de perfect cavalier și să observe, cînd lovește, dacă nu cumva dușmanul e dezarmat, sau întors cu spatele, iar după luptă să se discute, dacă cutare lovitură a fost sau nu leală!...

Psihologia tuturor e de o simplitate și o claritate, sau ca să mă exprim mai exact, de o sărăcie uimitoare, cu note strigător de false pe ici colea. Influența covîrșitoare a mulțimii, în care trăește individul în timpul luptelor, impulsia oarbă a instinctului de apărare, ațîțat de primejdia veșnică și covîrșitoare a vecinătății moarte, toate acele simțiri nedeslușite și caracteristice surescitațiunei mulțimei în luptă cu primejdia și moartea, lipsese cu totul din opera d-lui Girleanu, ceia ce face pretutindeni o răceală, o lipsă de interes și de culoare, din care rezultă că micul volum e foarte greu de citit. Dar, unde mai ales e jiguit gustul și simțul adevărului, e în psihologia răniților și în agonii. Ce mult schimbă sufletul o-

mului o rană, o boală chiar, care atacă izvoarele vieții, o știință cu toții din experiența zilnică. Răniții d-lui Girleanu încă urăsc, se ceartă, dar e cu pulința să se zugrume unul pe altul în ultimile clipe ale vieții, cu aceeași psihologie clară ca în timpul când sint sănătoși, cu aceeași energie în simțiri și aceeași logică în acțiune ca în vremile normale! Și mă gîndesc la scena, în care prințul Andrei din „Război și Pace” se întilnește cu Kouraguine, dușmanul lui de moarte, cel ce-i ripise dragostea Natașei, omul pe care-l urise în viață cu toată puterea, de care era capabil sufletul său tare și serios și cătră care nu mai simte, cînd îl întilnește rănit ca și el, de cit o milă afectuoasă, o milă nemărginită de el însuși, pentru nenorocitul ce se zbătea în dureri lingă el și pentru omenirea întireagă.

*

Ioa Dragoslav. *Facerea lumii*, povestire. Biblioteca rominească enciclopedică, Socec.

În majoritatea operelor din această bibliotecă, a cărei director este dl. Mihail Dragomirescu, cititorul are prilejul să cunoască pe colaboratorii revistei „Convorbiri eritice”, pe care maestrul critic dl. Dragomirescu se încearcă înzadar de atita vreme și cu o bună voință și o stăruință în adevăr îndăbabilă, a-i face cunoscuți îndărătnicului nostru public cititor, prin revista d-sale. În adevăr, nu a fost număr a pomenitei reviste, în care maestrul critic să nu caute prin diferite articole și articolașe, cu etichete foarte ademenitoare, a propovădui în deșert, cititorilor săi absenți, principiile și lecțiile estetice, după care cutare sau cutare ilustru necunoscut trebuie neapărat să fie socotit printre artiștii clasici ai nefericitei noastre literaturi, de oarece Domnia sa posedă rețete infailibile, cu efect absolut sigur, ce a transforma pe cei mai mediocri scribi

în talente și genii și aceasta numai după o scurtă colaborare la necitita sa revista!..

Văzînd însă dl. Dragomirescu că nimene nu vine la profet, nici publicul cititor la revista sa, a venit Domniasa la munte și s'a pogorît în mulțime. Aci, în volumele de treizeci de bani, continuă neobositul nostru critic a-și scoate geniile și talentele de la revista în lumină, și scoate „din haos ușor ca din cutie” autori celebri și geniali, cu o seninătate pe care nimic n'o turbură, și pe care n'a turburat'o nici cruda indiferență a publicului cititor de atita amar de vreme.

Și iată cum cunoscutul scriitor Ion Dragoslav devine al doilea Creangă al literaturii noastre, dar nu așa un biet Creangă, ca moș Creangă al nostru din Hamulești, a cărui proză plină de idiotisme „are un aspect neliterar”, ci un Creangă spălat, pieptănat, ras, luns și frizat, cum se cere colaboratorilor unei reviste cu pretenția de a fi continuat tradiția de literatură bună, pe care au perdut'o vechile Convorbiri, odată cu pierderea ireparabilă suferită în persoana d-lui Mihail Dragomirescu... Destul că noul Creangă (mărturisire ce îi scapă d-lui Dragomirescu fără să bage seamă!) numai doar că pomenește și el de Searaotki-Dumnezeu, îngeri, etc., lucruri ce se găsese uneori și în scrierile lui Creangă. Sint în adevăr oameni ce se pretînd cu gusturi subțiri și care admiră stîngacele și naivele figuri grosolane, umilele monumente de xilografie de pe o „Biblia săracilor” din secolul al XV și nu au decit priviri de dispreț pentru ilustrațiile frumoase colorate din cărți de acele, care ca și „Visul Maicii Domnului” și „Călătoria în iad”, au misiunea de a continua în popor superstiția grosolană și fără nici un fel de noimă. Ce să-i faci d-lui Dragomirescu, dacă gustul d-sale de estet sub-

țire, îl face să ia o asemănare oșebită ilustrată drept o gravură de preț, o naivă, spontană și simplă operă populară? și pe un Ion Dragoslav drept un artist... mai presus de Ion Creangă?!

I. S.

Tudor Pamfile *Cimilituri Românești*, cu introducere și glosar. București, Academia Română, 1908, o broșură în 8° de 55 p., preț 1 leu.

Noua colecție de cimilituri, adunată în cea mai mare parte din satul Țepuș Jud. Tecucei, cuprinde multe lucruri interesante, fapt pentru care ea merită a fi cunoscută cit mai mult. În ea privește cele câteva lucrăsoare atinse de autor în prefață, precum și unele explicații din glosar, sint multe, foarte multe, de spus,—și le spun într-o monografie specială, la care am lucrat trei ani, și care va apărea în curând.

D. P. merită felicitat că, în puținul răgaz pe care i-l dă oșterea, se ocupă cu o știință așa de frumoasă ca folkloristica.

Les plus belles pages de Clemenceau. *Recueillies et annotées par Pascal Bonetti.* Paris, Méricant, 1908, prix 3 fr.

Pentru marea majoritate a publicului european, această colecție de serieri, îngrijit alese, ale primului ministru al Republicii Franceze, desigur, va fi o revelație.

Pentru cei mai mulți Clemenceau e cunoscut ca om politic,—și iată-l înaintea noastră ca *novelist*, observator foarte fin și adesea sentimental, cu un viu simț poetic al naturii; ca un competent *critic de artă*, pătrunzător și original; ca *publicist*, polemist cu o logică de fier, gazetar spiritual; ca *sociolog* și *cugetător*...

Rar poate produce un volum o impresie atât de adâncă, nu atât prin

ceia ce scrie autorul (deși el întotdeauna ne face să gândim), cit prin *firea* lui bogată, adâncă, complexă și puternică, ce se desvăluie din aceste pagini.

Trăsătura cea mai caracteristică și cea mai extraordinară pentru un om de acțiune, în fizionomia literară a lui Clemenceau,— e *puterea de comprehensiune*.

Caracterul dominant al unui om de acțiune e în totdeauna *voința*,—iar voința riscă să fie paralizată, enervată prin excesul de reflexiune,—și deci, s'ar părea că exclude o prea mare putere de comprehensiune.

Nu cunosc o altă combinație atât de fericită între energia de acțiune și largimea de comprehensiune, ca la acest șef de guvern, cind, cu condeiul în mână, face să treacă pe dinaintea noastră atâtea tipuri variate, ciudate, *străine*.

Clemenceau știe să *intre în sufletul* unui țigan vagabond, bețiv și hoț, și al țărănilor abrutizați, care pradă pe un mort („La Roulotte”), și al unui pastor *neamț*, sectar și sentimental („La chäte du pasteur Johann Stumpf”); al unui *evreu* habotnic din Galicija („Gédcon dans sa tombe”) sau al unui renegat („Au pied de la croix”); al unui „primitiv”, tăelor de lemne, care, prins în angrenajul vieții internaționale economice, se stinge, fără să-și dea seamă de cauza năpăstuirilor sale („Six-Sous”), și al unei firi exaltate de artist, al unui epicurean, care moare fiindcă a ajuns la culmea fericirii și a „Frumosului” și nu mai vrea să recadă în proza zilei, sau al unui auster savant, stoic, un adevărat ascet de bibliotecă—(„Pierre et Paul”)...

Și să vezi pe un om, al cărui nume îți ovoacă de obicei vre-o discuție din parlament asupra măsurilor polițienești, asupra producătorilor de țuică, a taxelor de țimbru sau a separațiunii bisericii de stat, că poate *pătrunde*, că poate *trăi* viața tuturor acestor ființi atât de eterogene...

Extraordinar!...

Și mai interesantă ni se prezintă individualitatea *cugelătorului* Clemenceau:

Acest *filosof păgîn*, care în numele idealului estetic al Eladei antice, al armoniei și bucuriei vieții, se ridică împotriva ascetismului sumbru al creștinismului „aziatic” („Le grand Pan”), ne zugrăvește în același timp viața ca o luptă nepregetală și feroce a tuturor ființelor vii, cu sfîrșitul ei fatal: „Viața omenească a fost o dominație, une de moarte asupra vieții inferioare... Dar vine ceasul răzbunării noastre de jos împotriva naturii superioare... În măsura în care se reduce (spre sfîrșitul pămîntului) condițiile vieții, omul, fiara, copacul, pîernicili, scad, se anemiează, se sting. Ne mai putînd reprima obscuro vegetațiune a formelor primitive, dau îndărăt: și viața inferioară năvălește în domeniul imens, din care odată viața superioară o respinsese. E lupta supremă, e marea prăbușire a vieții învinse, ce pas cu pas își cedează terenul, sub privirea veacurilor îndiferente pentru vr'un mucegaiu umilit, care în vre-o vîgăună necunoscută își așteaptă depe acum ceasul...”

Și totuși, cit optimism! Clemenceau e un socialist care nu vrea să nu renunțe la plenitudinea libertății individuale, și caută o formulă armonioasă, care să impacă „dreptatea socială cu maximum de libertate” („Mêlées sociale”)...

De sigur, multe din ideile lui Clemenceau sînt foarte discutabile, dar „l'âme anxieuse”, cum se exprimă Sully-Prudhomme, a omului ce-și pune întrebarea asupra rostului vieții, nu va trece cu ușurință peste aspectele problemei, pe cari el ni le înfățișează.

Dar mai ales Clemenceau e remarcabil ca critic de artă.

Articolele asupra lui Claude Monet

și Constantiu Mounier sînt adevărate capodopere.

Iată, de pildă un pasagiu din acest din urmă articol, care ne poate da o idee despre *maniera* lui Clemenceau:

„Marele artist belgian ne dă epopea muncii. Vorbese despre munca directă a omului asupra asprei sale planete. „Trebue scoasă din pămînt substanța vieții. Piugarii, lucrătorii de mine, de cariere se vor îndirji, pentru a trăi, împotriva pămîntului sîcîrit ce-și apără comorile. Pescarii, măcelarii, ucigătorii de tot felul, vor isprăvi lucrarea fatală; și din enorma acumulare de forță, ce își naște din toți acești mușchi contractați, din toate aceste schelete înțepenite, se va naște cea mai înaltă putere de evoluție a omenirii întregi...”

„Acești oameni, după legea numărului și a forței, sînt stăpîni peste tot. Ajunge, pentru acțiunea lor decizivă, o noțiune limpede a dreptului, o voință de dreptate, ca maiurile grele să isbească în zidurile șubredelor privilegiiilor seculare. Însă n'a venit încă ziua, pe care numai ne-o vestesc niște vagi lucriri. Dar omul cu brațele goale, care luptă, cu ciocanul, căzmaua sau plugul, împotriva pămîntului-tată, dă vremurilor noastre caracterul lor adevărat, și cine va prinde pe acest om în viața lui adevărată, fără emfază, în toată simplitatea de acțiune, va crea drama modernă, și, prin emoția ce va naște va pregăti reparațiunile viitoare.

„Aceasta este opera lui Costantin Meunier”...

Vedeți ce misiune înaltă atribuie artei acest „puternic al pămîntului”.

Și în altă parte, în „*Hommage à Edmond de Goncourt*”, un discurs de ocazie, iată cum slăvește el acțiunea unui simplu literat:

„Țăranul răstoarnă pămîntul, muncitorul făurește arma, savantul cal-

„culează, filosoful visează. Oamenii se „izbesc în ciocniri dureroase, pentru „viață, pentru ambiție, avere sau glorie. Dar cugetătorul solitar, scriind, „lucrând, fixează destinul lor. El este „acela, care deșteaptă într'inșii sentimente născătoare de idei, din cari ei „trăesc; el, prin formulele sale obse- „dante, îi împinge spre acțiune, spre „marile reparațiuni prin dreptate, prin „adevăr; el îi farmecă prin tinăra nă- „dejde, a cărei chemare amelitoare îi „atrage spre viață; el îi mișcă, îi im- „bărbătează, și legându-le rănile, îi duce „pe învinșii de eri spre victoria de „mine. El deschide inimile, pătrunde „viața, revelează omului pe om, și cu „adevărat îl crează în conștiința sa și „în voința sa...

„A fi lucrat la o așa operă o zi, un „ceas, ar ajunge pentru gloria unei „vieți“...

Această concepție a rolului ce l are arta în viață, ne explică cum viitorul prim-ministru al unei republici glorioase a putut să sfătuiască pe Președintele acestei Republici, „dacă vrea să trăească în memoria oamenilor, să se acațe de poalele unui Claude Monet, un țaran din Vernon“—să-i cumpere tablourile pentru galeriile naționale...

Clemenceau-ziarist. nu reiesă cu destulă putere din volumul de față. Cine nu cunoaște brillanta serie de articole din „L'Aurore“, în chestia Dreyfus?

Dar să citiți atit de sobră, și în același timp impresionanta descriere a „asasinatului legal“ („La guillotine“), —sau scintilele „gauloise“ din „Carlsbad“...

Și mă gindesc, că acesta este omul care acum cu atita autoritate și energie conduce destinele unei mari națiuni,—ale națiunii, care de veacuri în istoria universală își ține aprinsă, în mijlocul popoarelor, facla lui Prometeu...

Desigur, capul „fasonat“ cu toporul al vreunui țircovnic imbuibat nu poate gusta, nu poate pătrunde manifestările atit de variate ale unui suflet atit de bogat și adinc, rafinat și scintilețor, sarcastic și sentimental.—un suflet de barbat de stat, de logician și de poet în același timp...

Dar pentru lumea care cugetă și simte, e indiferent cum ea se resfringe în capul și al celui mai solemn și sentențios dintre țircovnici...

E. Herr.— *Der Zusammenbruch der Wirtschaftsfreiheit und der Sieg des Staatssozialismus in den Vereinigten Staaten von America.* Iena, G. Fischer, 1906:

Un extrem de interesant studiu asupra celor două curente de politică economică, cari pe nesimțite au convertit la socialismul de stat cea mai individualistă ramură a individualistei rase anglo-saxone.

„E multă ironie în faptul, — cum spune autorul, — că încă astăzi majoritatea covârșitoare a Americanilor culti jură, că puterea publică a republicii lor nu intervine de loc, sau numai puțin în sfera vieții economice private, și își bate joc de paternalismul vechiului continent, pe cînd de fapt această republică (în cele două forme: ca stat federal și ca state particulare) e pe cea mai bună cale de a lărgi limitele intervenției statului în sfera economiei private a cetățenilor mai mult, decit oricare alt „stat civilizat contemporan“...

Nimic nu poate ilustra mai bine noua îndrumare ca mesagiul către congresul din 5 Decembre 1905 al preșidentului Th. Roosevelt, care „predică Evanghelia misiunii statului de a urmări fericirea poporului, și alcătuiește.. un program al activității de „stat, ca nici un socialist de catedră „din lumea veche sau nouă, înainte „de el“...

Autorul rezumă acest program în două cuvinte: „Socialismul de stat și centralizarea puterii publice în Washington“...

Iar în Aprilie 1906, prezidentul ține un discurs, prin care „lăuda că un mijloc universal pentru vindecarea tuturor relelor și neajunsurilor ordinii actuale sociale și politice,—și mai radical decât în practica majorității țărilor europene,—acel regim părintesc al vechii Europe, care atât de des a fost prezentat poporului american ca o sperietoare. E o extraordinară ironie a istoriei universale, că astfel astăzi predomină socialismul de stat tocmai în acea țară, în care libera concurență a fost considerată ca o lege fundamentală nescrisă a statului și ca un drept natural înăscut al individului“...

Autorul descrie pe larg lărgirea intervenției statului în diferite ramuri ale vieții economice: față de trusturi și asociațiuni, față de mari întreprinderi capitaliste, pentru reglementarea prețurilor diferitelor obiecte de consumațiune; în sfera asiguranilor și a băncilor; în sfera căilor de comunicațiune, a comerțului intern și extern; limitarea libertății contractuale, etc. etc.

Autorul înșiră de asemenea diferite și multe exemple de întindere a activității directe a statului sau a organizațiilor locale, municipalizarea sau naționalizarea diferitelor servicii ori întreprinderi de interes public, etc. etc.

Vom avea ocaziunea altă dată să revenim asupra datelor însemnate adunate în acest studiu.

De o dată am ținut să relevăm această nouă constatare a triumfului definitiv al socialismului de stat în politica economică a lumii civilizate.

Paul Milukov,* — *La crise Russe*. Paris, Librairie Universelle, 1907. Prix 15 fres.

Această lucrare monumentală nu e

decît prelucrarea cursului, pe care profesorul P. Miliukov l'a ținut în 1894—1895 la Universitatea din Chicago (ediția engleză a și fost publicată de aceeași Universitate).

Destinele Imperiului rus trag alături în cumpăna istoriei universale, și în același timp împrejurările interne care, în ultima instanță, vor hotărî soarta acestui popor sînt atât de puțin cunoscute,—incît cartea d-lui Miliukov e un prețios dar atât științii, cît și opiniei publice europene.

Căci autorul intronește însușirile, ce rar se găsesc la o altă: e un savant adevărat, un specialist în istoria rusă (a ocupat catedra Universității din Moscova, până ce n'a fost gonit pentru „idei subversive“), și, în același timp, e un om politic cu mare vază, ca șef al „cadeților“,—al partidului, care e menit să formeze primul guvern al Rusiei constituționale de mine.

Astfel autorul începe lucrarea sa prin cercetarea împrejurărilor istorice, în care s'a format statul rus, urmează cu atenție evoluția lui,—și, la sfîrșit, ne arată și perspectivele viitorului.

Din imensul material adunat de autor, rezultă pentru celitor o concluzie limpede,—așa nu se poate sfîrși: sau revoluția va desăvirși emanciparea acestui mare popor, sau statul rus va pieri, se va descompune.

Născut din imperioase necesități de luptă împotriva jugului tătar,—statul rus, cînd lupta s'a sfîrșit prin biruință, n'a știut să se acomodeze noilor necesități de viață, a unui stat european,—a rămas cu o organizație biurocrațică orientală,—o combinație a supraviețuirilor bizantine cu instituțiile stăpînitorilor de altădată, Tătarii.

Și a degenerat într'un mecanism biurocrațic fără nici o viață internă: „ideea națională“ s'a stins, în locul ei se servește publicului surrogatul unui fel de compoziție bizantină; „ideea religioasă“ s'a stins și ea—viața su-

flească a maselor se dezvoltă în afară de biserică oficială, care a degenerat într-o organizație polițistă fără nici un suflu de credință; toată „politică” se reduce la o luptă disperată pentru a menține stăpânirea unei clici, spre avantajul ei exclusiv.

Pe lângă aceasta, statul rus a fost prins în angrenajul vieții internaționale, politice și economice.—societatea s'a dezvoltat sub influența directă a ideilor din apus, și în același timp sub presiunea nevoilor materiale și morale ale unei societăți moderne.

Mecanismul statului, în formele lui actuale, nu poate face față acestor nevoi,—politica națională duce spre înfrângere și rușine, poporul e ruinat, toată viața economică e factice, finanțele se mențin prin proceduri riscate, iar falimentul bate la ușă.

Din aceste împrejurări s'a născut colaborarea între opinia publică „liberală” și forțele revoluționare, care au stors autocrației primele concesiuni, și ar fi asigurat și triumful definitiv noii ordine de lucruri, dacă această colaborare s'ar fi menținut.

Din nenorocire, împrejurări fatale au provocat ruptura între forțele progresiste și au determinat astfel reacțiunea de astăzi.

Însă reacțiunea se zbate în neputință, viața de stat se desagrează, și sub pedeapsa pieirii statului, toate elementele progresiste trebuie din nou să meargă la luptă mină în mină.

Și semne prevestitoare ale zilelor mai bune nu lipsesc.

Acesta este rezumatul palid al lucrării d-lui Miliukov, de cetirea căreia nu se poate lipsi nici un om cult.

Autorul e un „moderat” în politică, dar cu o adincă pricepere a nevoilor sociale și economice ale unui *stat de țărani*, cum în fond a rămas Rusia.

Astfel se explică programul său agrar, care poate înspăimînta și pe mulți „radicali” din Apus.

Alexis Yermoloff,—*„La Russie agricole devant la crise agraire”*, Paris, Hachette, 1907 (fără indicație de preț).

Cartea fostului ministru de agricultură al Imperiului rus e interesantă mai ales din punctul de vedere tehnic, al diferitelor probleme agricole.

Dar e presărată și cu observațiuni de ordin politic general.

Părerile autorului vor fi lămurite pentru oricine, dacă ne vom aduce aminte că el a putut sta la postul său de ministru vr'o zece ani sub Împăratul Alexandru III, epoca de glorie a lui Plehve și Pobiedonostzev.

Acum d. Yermolov stă, în politică, ceva mai la dreapta de d. Stolypin, și iar suride un mic complot cu „devărății ruși” spre a-l răsturna pe acesta.

E firesc astfel să găsim în cartea de față multe sarje împotriva revoluționarilor și chiar progresiștilor, cari au făcut să jubileze pe apărătorii „libertății” din liga noastră de „propagandă conservatoare”.

Dar n'au pentru ce. Ca om de stat, acest reacționar a înțeles necesitatea unor reforme, pe cari n'a îndrăznit să le întreprindă guvernul liberal din România.

Și iată dovada.

După ce explică, pentru ce posesiunea multor țărani în Rusia e atît de restrînsă, autorul urmează:

„Ei sînt în imposibilitate, față de „întinderea atît de redusă a pămînturilor lor, nu numai de a-și aplica „munca cu folos, dar chiar de a în- „țemeia acolo vr'o gospodărie agri- „colă; ei n'au nici destul pămînt pen- „tru vreo cultură remunerătoare, nici „finețe, nici pășune pentru a întreți- „nea vitele lor de muncă. În același „timp ei, ca și alții, sînt legați de „aceste petice de pămînt, ce nu-i pot „hrăni. Aici statul este forțat obligat

„de a repara răul ce le-a făcut
„legea de emancipare fără înzes-
„trare îndestulătoare; și eu admit
„chiar posibilitatea unei exproprieri
„în favoarea lor, în anumite limite și
„pentru o dreaptă indemnizare, a te-
„reurilor vecine, la cari ei au avut
„dreptul și de cari ei s'au folosit altă
„dată... (Par'că vorbește d. Radu Ro-
„setti !..)“.

După ce enumără și alte cazuri, în care admite exproprierea silită în folosul țaranilor, fostul coleg de minister al lui Phehwe, ne spune:

„In sfârșit, recunosc necesitatea de
„a regulariza în anumite cazuri rapor-
„turile între proprietari și țărani, cari
„de multă vreme țin în arendă pămîn-
„turile acestora, și sînt absolut la dis-
„creția lor. Aici ne-am putea inspira,
„cu toate rezervele necesare, de pilda
„Irlandei (!), unde legi speciale garan-
„tează interesele fermierilor, și cari le
„facilitează rîscumpărarea pămînturi-
„lor ce exploatează“... (p. 321—322).“

Mai departe d. Yermolov nu numai susține intensivarea până la extrem a activității Băncii țărănești (Casa rurală),—fără a se cere de la țărani cumpărători nici un avans (înainte se cerea 10%), dar trecerea la proprietatea țărănească a moșiilor statului, a Domeniului Coroanei, și chiar a proprietăților familiei imperiale, tot cu ajutorul casei rurale (p. 323, 327, 328 urm.).

Hotărît, „liberalii“ de la „Liga conservatoare“ nu se pot răzîma măcar pe elevul lui Pobiedonostzev...

H. Demarest Lloyd,—*The Swiss Democracy. The study of a Sovereign People*. Edited by I. A. Hobson. London-Leipzig, T. Fisher Unwin, 1908.

Publicistul american, sub presiunea îngrijirilor, pe cari le inspiră multora funcționarea instituțiilor democratice în Statele-Unite, doi ani de-a rândul a petrecut în Elveția, cu scopul

de a găsi remedii pentru mecanismul politic al țării sale, prin experiența celei mai vechi și mai solide democrații Europene.

Rezultatele acestui studiu le publică în volumul de față d. Hobson (după moartea autorului).

Autorul, cu drept cuvînt, numește Elveția un *laborator al democrației*, fiindcă țara aceasta parecă înadins a încercat diferite instituțiuni politice și le-a selecționat în scopul realizării unei adevărate *suveranități populare*.

H. D. Lloyd vede cheia regimului elvețian în cele două trăsături caracteristice ale instituțiilor acestei țări: participarea directă a cetățenilor la opera de guvernămînt și principiul federal.

În combinarea înțeleaptă a acestor două principii e tot secretul reușitei acestui sistem: pe de o parte, prin înălțuirea tuturor unităților administrative, dela comuna rurală, până la statul federal, fiecare unitate inferioară nu încredințează celei superioare decît strictul necesar al atribuțiilor cerute de interesul general; pe de altă parte poporul, prin intervenția lui directă în guvernămînt, poate atenua abuzurile sau defectele manifestate în sistemul reprezentativ pur.

Căci regimul elvețian nu a abrogat sistemul de reprezentatiune națională, dar l'a purificat și l'a coordonat astfel, ca reprezentantul să rămînă în adevăr un *delegat* al poporului, nu stăpînul sau.

Autorul ne arată că aceste instituțiuni nu sînt produsul vre unei tan-tazii inventive, ci al unei evoluțiuni de veacuri, rezultatul unor experiențe lungi și variate,—rezultat ce nu s'a putut obține fără lupte crîncene.

Relevăm în treacăt *educația civică*, ce și-a făcut-o poporul elvețian mulțumită instituțiilor sale. În 1845 con-
diciul între Uniunea Elvețiană și in-

darătnicul conservatism a citorva cantoane, a dus la încercarea de a rupe legătura federală din partea acestor din urmă, și la războiul civil. Se știe cit de erincene sînt de obicei războaiele civile. Dar iată cum se sfirșia ordinul de zi adresat, cu acest prilej, armatei federale, în ce privește felul cum trebuie tratat *dușmanul*:

„Luați sub protecția voastră pe toți „cei lipsiți de apărare; nu lăsați pe „nimene să-i insulte sau să-i maltrateze; nu distrugeți, nu devastați; într-un cuvînt să vă purtați astfel ca „să cișligați respectul tuturor și să vă „arătați demni de numele ce-l purtați“.... (p. 23).

La baza instituțiilor este organizația comunală,—acolo este izvorul de viață pentru orice democrație,—în „spiritul și în obiceiurile grupărilor „locale de cetățeni, pe cari situația „geografică și necesitatea economică „ii silește să trăiască în cea mai strînsă „intimitate și a lucra în comun“,—acolo s'a dezvoltat în Elveția—„pasiunea cetățenească pentru participarea „personală și imediată în viața publică“ (p. 31).

Intervenția directă a poporului în administrație e cu atît mai intensă, cu cît ne coborîm în scara unităților administrative, și culminează în comună,—iar sistemul reprezentativ joacă rolul tot mai mare, cu cît urcăm această scară, și culminează în organele centrale ale federațiunii.

Astfel însă și structura federală a statului, prin felul înlăturirii unităților administrative, asigură cea mai intensă guvernare directă posibilă a poporului. Dar și în ce privește organele centrale, „referendum“, „inițiativa“ și „veto“ populare dă puțința intervențiunii directe a poporului de a impune sau de a opri orice act ar dori.

În privința felului, în care funcționează acest mecanism, descris de autor destul de complet, reproducem

sfatul pe care-l dă, ca rezultat al cercetărilor sale:

„Persoanele indoctrinate de teoria „de agitațiune,—care își găsește aderenți în cercurile conservatoare din „America și Anglia, și după care (în „democrație) politicianii lipsiți de „scrupule seamănă discordii, nemulțumirea populară, inspiră măsuri nedrepte sau irealizabile, speculînd a „supra ignoranții sau a turbulenții „„plebii“,—pot fi sfătuiți să compare „această teorie, cu *foptele* cum sînt „ele ilustrate de istoria Elvețiană“.... (p. 218).

Departate de a se arăta dispusă spre o legislație pripită sau extravagantă, intervenția populară se dovedește ca cel mai sigur frîu al inovațiilor *ne-coapte*. Poporul Elvețian nu însușește nici o inovație, decît după o largă și multilaterală discuție, în presă, în studii speciale, în adunări populare. Incitările spirituale nerăbdătoare în Elveția se plîng de *conservatorismul* legislației populare, și din acest motiv combat *referendum-ul*; în genere, reprezentarea legislativă în Elveția, e mai înaintată decît votul popular (insuși Lloyd citează cazuri,—numai *trei* la număr și fără importanță,—unde referendum-ul a respins pînă acum oarecari inovațiuni chiar utile).

Și rezultatele guvernării populare?

H. D. Lloyd descrie pe larg *gospodăria publică* a Elveției, la comună, în cantoane, în Uniune; analizează legile cele mai însemnate datorite sufragiului popular: naționalizarea drumurilor de fer, naționalizarea comerțului de alcool, protecțiunea muncii, pentru asigurarea „păcii industriale“, municipalizarea diferitelor întreprinderi de interes public, organizarea mișcării cooperative, etc., etc.

Și în toate ajunge la concluzia, că administrația elvețiană poate *servi de exemplu țărilor celor mai civilizate și bogate*.

Mai ales în ce privește organizația instrucțiunii populare, Elveția holărit merge în fruntea tuturor popoarelor, și spiritul glorioasei republice Alpine, în această privință, atât de plastic se învederează, prin semnificativa inscripție de pe fațada Universității din Geneva :

„Le peuple de Genève en consacrant „cet edifice aux études supérieures rend „hommage aux bienfaits de l'instruction, „garantie fondamentale de ses „libertés“ (p. 258).

Rezultatele experiențelor „laboratorului democratic“ pot inspira încredere luptătorilor pentru idealul suveranității populare de pretutindeni.

Cartea lui H. D. Lloyd va rămânea ca o operă clasică, indispensabilă pentru studiul instituțiilor elvețiene.

* * *

Charles Lalo. *L'esthétique expérimentale contemporaine.* F. Alcan. 1908.

Această operă e o expunere amănunțită și o critică serioasă a operii estetice a lui Fechner. Autorul analizează pe larg ideile fundamentale ale esteticii fechneriene, principiile materiale (hedonismul estetic), principiile formale superioare și inferioare ale plăcerii, insistând mai mult asupra metodelor de experimentație întrebuințate de Fechner și a condițiilor de obiectivitate a experiențelor, mai puțin asupra principiului asociației estetice, a factorilor direcți și a celor indirecti asupra ideii de artă și raportului dintre artă și natură. În această expunere, atitudinea autorului e mai mult dogmatică decit istorică, el nu arată totdeauna în chip satisfăcător legătura dintre Fechner și reprezentanții esteticii germane din prima jumătate a secolului al XIX, și nu scoate în deajuns în lumină raportul dintre estetica lui Fechner și restul operii sale filosofice. Partea critică, e de sigur mai inte-

resantă. Autorul crede că toate elementele, din care se compune estetica experimentală, sînt un împrumut făcut esteticilor anterioro. Hedonismul, Fechner l'a împrumutat dela Lotze, formalismul dela școala lui Herbart sub influența lui Zeising, principiul asociației de la școala engleză și dela Lotze. Originalitatea lui, stă în sinteza acestor elemente răspindite în operele predecesorilor și mai cu samă în întrebuințarea metodei de experimentație exactă. În această privință, adevăratul precursor al esteticianului Fechner, e Fechner psihofizicianul. Dar experimentația, Fechner n'a reușit s'o aplice decit raporturilor formale și măsurabile ; în domeniul plăcerii sau al asociației, a fost nevoit să se mulțamească cu descripții pitorești sau analize ingenioase. Concepția atomistă, pe care o avea asupra fenomenelor psihologice, i-a interzis studiul genetic al faptelor. Ceia ce lipsește cercetărilor sale e observarea aprofundată a formațiunii conștiinței estetice la copil și mai ales studiul genezei și evoluției formelor de artă la diferitele popoare, în diferitele lor vîrste și grade de cultură. În istoria doctrinelor, școala experimentală a lui Fechner reprezintă acel moment al evoluției, în care studiul factorilor numerici dînd tot ceea ce putea da și acel al factorilor fiziologiei fiind recunoscut ca insuficient, știința frumosului presupune aceste elemente ca cîștigate și se sprijină pe ele pentru a se ridica la faptele psihologice, unde se oprește în chip provizoriu. Estetica experimentală a lui Fechner, e, după autor, studiul condițiilor abstracte ale faptelor estetice, nu acel al faptelor estetice înseși. Căci plăcerea e numai forma lor abstractă și ceea ce constituie realitatea concretă a faptelor estetice sînt formele diverse, pe care le-a îmbrățișat frumosul în diferitele medii sociale. După autor, fenomenul es-

tetic e un fenomen social și forma ideii de frumusețe e aceea a unui imperativ, a unei autorități, care se impune în virtutea unei organizații sociale capabile de a fixa valorile.

Cine ignoră acest punct de vedere concret, nu recunoaște caracterul cu necesitate normaliv al esteticii și face fiziologie, psihologie sau chiar matematici, dar nu depășește pragul estetic. Așa cum a înțeles-o Fechner, estetică experimentală nu e decit o parte a celei științifice. Dar ea poate fi considerată ca un moment necesar al esteticii integrale, care va cuprinde odată studiul științific al tuturor condițiilor frumosului, mergând dela cele mai abstracte la cele mai concrete și va fi rind pe rind o matematică, o fiziologie, o psihologie și o sociologie. Criticele, pe care autorul le aduce esteticii experimentale, sînt serioase și ideile pe care le emite mai totdeauna juste, deși el exagerază de sigur importanța factorului sociologic neglijînd prea mult pe cel psihologic, dominant azi în opera unui Lipps și Groos și aproape în întreaga estetică germană contemporană.

O. B.

* * *

Emile Pouget. *La Confédération générale du Travail.* Bibliothèque du mouvement socialiste. Paris, Marcel Rivière. 1908.

Confederația generală a muncii e de organizare federativă a două treimi, aproape, din sindicatele franceze, a căror sumă globală e de vreo 5000, în cît confederația aceasta formează încoronarea unei mișcări sindicaliste de 3400 sindicate.

Elementul viu al acestui organism, înfrînindu-se pe întreaga Franță, este sindicatul, a cărui autonomie este deplin recunoscută de către organizațiile centrale, mai superioare. Contrastînd cu organizația centralizată a statului francez, organizația proletariului se

sprîjină pe autonomia elementelor locale.

Sindicatele franceze au fost produse spontane ale clasei muncitoare, cu mult mai înainte de a veni legea sindicală din 1884, care nu a făcut altceva decit să le dea o existență legală, și ele se deosebesc mult de organizațiile corespunzătoare engleze ori germane. În sindicatele franceze tendințele mutualiste, — cum sînt ajutoare pentru cazuri de boală, „chômages” etc. — ocupă foarte puțin loc, dimpotrivă întreaga lor activitate se rezumă în *activarea luptei de clasă*.

Aceste sindicate formează organisme mai vaste:

a) *Uniunile de sindicate* sau *bursele muncii*, sînt aglomerări ale sindicacelor dintr-o localitate și conțin în ele germenii, care, dezvoltîndu-se în transformarea socialistă a societății, vor înlocui comunele actuale. De aici derivă antagonismul neevitabil între tendințele uniunilor de sindicate și politica municipală actuală, fie această chiar și socialistă.

b) *Federații corporative*, alcătuite din sindicate de aceeași categorie, înfrînînd într-o singură asociație, pe toată întinderea Franței, lucrătorii avînd acelaș gen de ocupație. Această organizație, întinzîndu-se în afară de granițele mărginite ale unei localități, asigură proletariului o cooperare, răspîndită în toate unghiurile țării.

Organizațiile aceste intermediare ne duc la ultima treaptă, unde se concentrează mișcarea federativă a muncitorimei franceze, la „Confederația generală a Muncii”. Atribuțiile acestei confederații se quintesențiază în *comitetul său*. Totuși acest organ central nu servește ca un stăpînitor al mișcării muncitorimei, ci numai coordonează mișcările autonome, iar puterea sa nu se razimă pe mijloace financiare, ci pe faptul, că stabilește un contact între puterile izolate. Ast-

fel, cu toate că numărul lucrătorilor depinzînd de confederația generală a muncii nu ajunge nici la 300000 și cu mijloace financiare reduse, ea are o imensă putere, îndreptînd într-o singură direcție puterile locale. Ea e creșterea mișcării revoluționare.

În mod esențial, tactica sindicalismului francez este antipolitică. Clasa muncitoare se organizează într'un „bloc economic”, în afară de orice partid parlamentar. Deci direcția sindicalistă este hotărît antiparlamentaristă. „Astfel apare enorma diferență de metodă, care distinge sindicalismul de democratism. Acesta, prin mecanismul sufragiului universal, dă direcția în minele inconștienților, tardigrazelor (sau mai bine reprezentanților lor) și înăbușe minoritățile, care poartă în sine viitorul. Metoda sindicalistă dă un rezultat diametral opus: impulsia este dată de către conștienți, revoltați și toate bunele voine sînt chemate să lucreze, să participe la mișcare”. (Emile Pouget, etc.).

Atunci, cel mai important mijloc de luptă rămîne greva, care nu mai este privită ca o catastrofă neevitabilă, ci e o armă anume căutată, căci „se arată ca un fenomen de expropriare parțială a capitalului”.

Însă grevele parțiale, crescînd mereu în intenzitate și întindere, servesc ca o pregătire pentru greva generală, socotită ca mijlocul de transformare socială, expropriînd capitalul și trecînd cîteva atribute utile dela stat către confederațiile sindicale.

Ca rezultat practic, confederația generală a muncii a produs agitația întinsă pentru „ziua de opt ore” din Mai 1906 și care s'a terminat cu rezultate favorabile.

Georges Sorel. *La décomposition du marxisme.* Bibliothèque du Mouvement socialiste. Paris. Marcel Rivière. 1908.

În publicația aceasta, nu că ar vrea G. Sorel să arate netemeinicia marxismului, sau cel puțin unilateralitatea lui, ci din potrivă crede, că tocmai în timpurile actuale s'a intrupat, în mișcarea muncitorilor francezi, simburile teoriei marxiste. Dacă s'a descompus ceva în marxism, apoi acest lucru nu se referă decît în ce privește partidele politice marxiste, social democratice, pe cînd concepția fundamentală filozofică rămîne în picioare.

Partea nesdruncinată a marxismului, miezul său, constă în aceea, că proletariatul trebuie să formeze o unitate autonomă, un bloc revoluționar și ireductibil față de celelalte clase sociale, căci emanciparea sa presupune ruinarea tuturor celorlalte categorii economice.

Sindicalismul revoluționar francez, organizînd muncitorimea într-o masă distinctă, cu nici un contact cu celelalte clase încunjurătoare, formează organismul, care dezvoltîndu-se autonom în sinul societății capitaliste, o va ruina cu desăvîrșire.

Pentru G. Sorel, sindicalismul francez este intruparea exactă a prevederilor, care formează substratul filozofiei marxiste. Mintuirea proletariatului se va datori sie-și, în afară de orice amestec al elementelor burgheze. Fapt caracteristic e, că sindicalismul a fost condus de oameni, care nici nu aduciseră marxismul, cum era, de pildă, *Fernand Pelloutier*.

Opera marxistă însă, privită în tot complexul ei, nu e unitară, ci are părți contrazicătoare, care ascund simburile ei, profund originale. Aceste părți accidentale, a căror excrescență ascunde fondul original, trebuiesc înlăturate.

Acel, care a arătat mai cu evidență lipsa unei unități complete a marxismului, a fost Bernstein. El distinge într-însul două tendinți, care s-au menținut, fără să cedeze nici una nici

cealaltă, adică o tendință de *reformare socială, pacifică*, și o tendință revoluționară, expresia aspră a *luptei de clasă*. Arătând acest dualism al tendințelor, ce le manifestă teoriile marxiste, Bernștein se arată convins că-i mai temeinică tendința reformistă, invocând mai multe fapte din dezvoltarea economică.

G. Sorel, însă, nu admite modul de a vedea al lui Bernstein. El crede că fundamentul caracteristic al marxismului este concepția luptei de clase și socotește că aceasta e singurul mijloc potrivit pentru emanciparea proletariatului. Iar separația lui completă de ori-ce altă clasă socială și atitudinea sa negativă în fața

ori-cărei organizații politice, își are încoronarea completă în distrugerea statului și surparea partidelor de guvernământ. Idealul sindicalist constă în „organizații de producători care-și fac trebile singuri, fără de a avea nevoie să meargă la luminele ce le posedă reprezentanții ideologiilor burgheze”.—Dar G. Sorel n-ar trebui să uite rezultatul dezastruos al agitației revoluționare sindicale, care a împins la declararea grevei proletariatului agricol italian, din provincia Parma, în primăvara acestui an. La urmă, în această împrejurare, acei, care s-au arătat mai folositori, au fost tot... huliții parlamentari!

I. N.

Revista Revistelor

„Sămănătorul.” (Octombrie).

Spicuum din „Sămănătorul” :

1) Cetitorii cari au urmărit polemica d-lui Aurel Popovici de la „pagali recitori”, „intelectuali cu intelectul în plete”, „indivizi planetari”, etc. și până la „advocați de judecătorie de pace”, nu fără umbră vor afla dintr'un rezumat „obiectiv” al acestei polemici că dl. Popovici a fost silit să răspundă astfel la „doxosofia și doxomania fără bază” a d-lui C. Stere, că eșirile d-sale au fost motivate de „trivialitățile, patentele, neadevărurile, intervertirile intenționate și injuriile” la adresa d-sale... *din partea noastră!*..

Cu toată palima-i orbitoare, ce face cu neputință ori-ce discuție cu d. Popovici, până acum nici odată n'am bănuțit buna d-sale credință.

Dar se poate și aceasta explica numai prin patimă și orbire?

Incepem serios a ne îndoi. Alt-fel an fi gata să-i propunem directorului „Sămănătorului” ca să fie supusă judecării ori-cărui juriu literar atit atitudine noastră, cit și a d-sale, din punctul de vedere al corectitudinii și al *cuvinții.*

Dar acum nu putem avea nădejde, nici că această propunere ar fi primită, nici că d. Popovici e în stare să ducă o polemică demnă...

2) Dl. Popovici jubilează, că d. Stere „s'a retras, de pe câmpul de luptă”,—

„Ave, triumphator, morituri te salutant!”...

Dacă am spus că nu mai putem discuta cu d. Popovici, dar vom vorbi *cetitorilor* noștri despre d. Popovici, ori de câte ori d-sa va spune ceva ce ar merita vre o mențiune (adică vom discuta pentru *cetitori* toate *ideile*, și chiar curiozitățile d-sale, făcînd însă abstracție de grațiozități ca cele de mai sus):—vădit căs ne-am retras de pe acel „cîmp de luptă” care îi convine talentului specific al d-lui A. Popovici, dar nu și de pe acel ce poate avea vreun interes pentru publicul cult. (Tot așa de adevărat e, de pildă, că dl. Stere „n'a răspuns la întrebarea cum împacă liberalismul și socialismul.” La această întrebare,—fără nici o legătură cu discuția,—d. Stere a răspuns; a trimis la studiile sale *publicate*,—și a promis, că va mai *reveni*).

Am socotit de datoria noastră să repetăm lucrul acesta pentru *ultima oară.*

3) Intr'o singură „cofă”: „Rousseau, Danton și Robespierre, Clémenceau Jaurès și Hervé,—pentru a ponegri ideile „franco-nihiliste-evreiești” ale unui „frate de peste Prut”, și a justifica o excursiune probabil în... nu știu ce dosare secrete relative la trecutul acestui „frate”...

4) Allam că, deși „Sămănătorul” e pus „sub îngrijirea d-lui A. C. Popo-

vici pentru partea politică", dar „in-
grijitorul“ nu poate fi învinuit că dă
drumul subalternilor săi să injure lu-
mea (Cetitorii ne vor permite să nu
ne oprim asupra jocului de cuvinte
ce se face cu acest prilej).

5) La adresa d-lui N. Iorga:

„Mulți învățați cunosc istoria lumii
„dar pușini pricep învățăturile ei. De
„acea sînt în lume așa de pușini oa-
„meni politici. și demagogi așa de
„mulți. De aceea se face așa de rar
„politică istorică și atît de des poli-
„tică istorică“... [No. 45).

Vom vedea, în No. viitor, dacă și
cum va răspunde d. N. Iorga.

**Buletinul Comisiunii Monu-
mentelor istorice** (No. 3).—A-
ceastă admirabilă revistă face onoare
nu numai științii române, ci și tehnicii
tipografice. Ea nu numai conține un
material instructiv datorit unor oa-
meni competenți, ci, prin chipul cum
e tipărită, prin mulțimea și frumuseța
ilustrațiilor, e în același timp și un
adevărat obiect de lux.

Recomandăm din tot sufletul această
publicațiune, care e menită să ne facă
cunoscută țara, de azi și din trecut.
În acest al treilea număr, se vorbește,
după A. Odobescu, despre „schiturile
și metoașele Mănăstirii Bistrița din
Vilcea“,—apoi despre „biserica din
Balteni“ din județul Ilfov, din punct
de vedere istoric (d. A. Lăpădatu),
descriptiv (d. Iorga) și arhitectonic (d.
T. T. Socolescu).—D. A. Baltazar vor-
bește despre „frescurile dela Colțea“.
Urmează o „Cronică“: „Din lucrările
Comisiunii Monumentelor istorice în
1908“ și o dare de samă despre „Ser-
barea dela Mănăstirea Proboata“.

**Revista Generală a Invăță-
mintului.** (Noembrie, 908, București).
Literatura pedagogică, foarte bogată
la noi, e departe de a-și impune con-
dițiile de obiectivitate și de investi-
gație științifică, necesare pentru dez-
voltarea firească a unei științe. Con-

tactul natural al chestiilor pedagogice
cu chestiile sociale face ca această ti-
nără știință să se resimtă de militan-
tismul politic; iar metoda științifică
de tratare e înlocuită foarte adeseori
cu cel mai superficial empirism. Bine
înțeles că nu ne raportăm aici la re-
vistele pedagogice de partid, un gen
de literatură strict național, născut la
noi, nu importat dela străini.

Necontestat că „Revista Generală a
Invățămîntului“ a căutat neîntrerupt
să nu-și părăsească terenul pedago-
gic. Dar..., de oarece revista n'are di-
rector, nu ne putem opri de a nu cere
„Secretarului de Redacție“ să fie mai
vigilent în ce privește tratarea știin-
țifică a articolelor. Și facem această
rugămînte tocmai pentru că ne dăm
samă de rolul important ce-l poate
avea o bună revistă pedagogică la noi
unde, din cauză empirismului și su-
perficialității pedagogice, s'a risipit
prestigiul unei științe atît de impor-
tante!

Apoi, ce înșamnă fraze alarmante
ca: „A venit timpul cînd o direcție
națională în educația tuturor Romî-
nilor e absolut necesară!“ Cum? A
fost vreodată o altă direcție în chestii
de educație? Atunci? O revistă știin-
țifică nu trebuie să se facă ecoul cu-
rentelor ridicole de stradă. Sînt ziare
și reviste care impart pe Romîni în
patrioți și trădători de neam; pentru
care orice guvern merită temnița tră-
dătorilor de neam, pentru că *nu a voit*
să facă „imperiu tuturor Romînilor“
ori macar o „confederație balcanică“,
dar... fiecare lucru la locul lui. Încă
ceva: rugăm tot pe d. „Secretar de
Redacție“ să înștiințeze pe unii din
autorii articolelor că, atunci cînd vor
să-și coroboreze concepțiile pedago-
gice cu nume impuse în Pedagogie,
pot recurge și la nume străine, pe
lingă numele Maiestății Sale Regele,
D. Ministru de Instrucție și D. Iorga.
Acestea fără să fim rău înțeleși.

Revue de méthaphysique et de morale. (Septembre).—*Giovanni Amentola.* Filosofia italiană contemporană. In a doua jumătate a secolului al XIX, până acum vreo zece ani, filosofia italiană a fost în primul rind istorică. Ea s'a ocupat cu cunoașterea aprofundată și asigurarea curentelor filosofice străine. Școala Hegeliană, desigur cea mai însemnată prin valoarea ei, a fost reprezentată de filosofi din Neapol, Bertrando Spaventa și mai ales Augusto Vera, vestitul traducător al operei lui Hegel. Școala kantiană a avut ca reprezentanți pe Carlo Cautoni și Alessandro Chiappelli. Pozitivismul pe Roberto Ardigò. Carlo Cattaneo, Luigi Siciliani Pasquale Villari. Lotze s'a găsit un discipol eminent în Francesco Bonatelli. Filozofia lui Taine a fost interpretată de Barzelotti, cea a lui Wundt de Guido Villa. Dar în ultimul timp se pare că a început și pentru filosofia italiană era producției originare. Trăsătura dominantă a cugetării contemporane în Italia e idealismul. Cel mai de frunte reprezentant al său e desigur Benedetto Croce. El are meritul de a fi deschis în marele public gustul speculației filosofice prin talentul sau de scriitor și de polemist și prin aplicația principiilor lui filosofice în chestiile de critică istorică și literară. Trăind în Neapol și fiind nepot lui Spaventa, șeful școlii hegeliene, el a suferit de limpurii influența lui Hegel, dar aprofundind filosofia acestuia, a reușit s'o depășească, construind un sistem original, care reprezintă o puternică reacțiune împotriva pozitivismului. Scopul urmărit de filosofie, diferă după Croce cu totul de acel urmărit de științele matematice și naturale. Utilizând argumentele lui Avenarius și Mach, el susține că teoriile fizice și matematice nu exprimă decit cerinți practice, nu conțin decit pseudo noțiuni și că filozoful care vrea să

construiască sistemul cunoștinței teoretice, poate și trebuie să uite complet științele, cu datele lor iluzorii, cu metodele lor fictive, cu conceptele lor utilitare. Materia cugetării filosofice trebuie căutată în afară de datele și rezultatele științelor, în problemele puse de spiritul omenesc în cursul istoriei sale. Ea trebuie să se lese stimulată de toate problemele pe care trecutul le-a pus și le-a rezolvit și să utilizeze rezultatele cari au fost obținute în trecut, pentru a da noi soluții și a pune noi probleme. Religia cu și istoria filosofiei poate oferi filosofului materia pe care el trebuie să imprime forma eternă a spiritului. Această transformare în formă pură a oricărei experienți omenesci constituie sistemul spiritului, adică filosofia. Cunoștința se manifestă în intuiție și concept, cu alți termeni, în artă și filosofie. Activitatea practică poate fi economică și morală. În ordinea dependenței lor, științele filosofice sînt, după Croce, Estetica, Logica, Economică și Etica. Știința intuiției e cimpul în care s'a desfășurat adevărata originalitate a cugetării lui Croce. Prin Estetica sa, a introdus în filosofie considerația intuiției artistice, un punct de vedere nou și fecund în consecinți. Intuiția e, după el, primul grad al cunoștinței, ea cuprinde în sine datele experienței, asupra cărora în urmă inteligența se aplică, pentru a construi lumea cu ajutorul noțiunilor. Cunoștința prin noțiuni e cunoștința relațiilor. Prin intuiție pătrundem în lumea fenomenală, prin noțiune în cea numenală, a spiritului. Filosofia lui Croce e o filosofie a spiritului, un idealism absolut, care prin puterea creatoare, rigurozitatea logică, facultatea de sistematizare, aparține marelui familii a sistemelor Germaniei romantice. Această filosofie cuprinde și un ideal înalt de cultură omenescă, caracterizat prin predominarea istoriei și

aversiunea pentru cultura științelor naturale. După Croce fuziunea filosofiei și istoriei va "produce umanizmul de care are nevoie civilizația de azi. Prin revista sa, Critica, pe care de la 1903 o scoate la Neapol împreună cu Giovanni Gentile, el a răspândit ideile sale chiar în mediile academice și influența lui crește în fiecare zi. În Germania chiar, ideile sale au fost adoptate de Vossler. Alți reprezentanți însemnați ai idealizmului sînt Varisco și Martinelli. Primul, profesor la Universitatea din Roma, e partizanul unui idealism care pune mai mult preț pe datele științei și e influențat în etică de filosofia kantiană. Cel de al doilea, profesor la academia științifică și literară din Milan, reprezintă idealizmul immanentist, care pornește de la afirmarea unității subiectului și a obiectului în datele imediate ale experienței și refuză de a eși din conștiința empirică. Empirizmul lui Mill e reprezentat de profesorul din Palermo, Cosmo Guastella. Dualizmul lui Lotze, de profesorul din Florență, Francesco de Sarlo, cel mai însemnat continuator al lui Bonatelli. În revista sa „Cultura filosofică“ el duce o aprigă luptă împotriva școlii neohegeliană a lui Croce. Pragmatizmul inspirat de teoriile lui James și Schiller, a fost răspândit între 1902 și 1906 de revista florentină „Leonardo“, condusă de Papini, Prezzolini, Vailati și Calderoni.

La Nouvelle Revue. (Octombrie, 1908).

Intr'un articol de actualitate, Anglia și Turcia constituțională, Léon-Jacques Bloq se ocupă de noua orientare a Angliei în politica din Orientul Europei, arătînd cum puterea mereu în creștere a Germaniei a făcut pe Englezi să nu se mai teamă atîta de pericolul moscovit în Balcani, ci să se îngrijească de politica de expansiune și de infiltrare a Germaniei. Autorul arată cum revoluția pașnică

din imperiul turcesc este un succes al Angliei în lupta tacită, întreprinsă de ea în contra Germaniei, și cum această din urmă putere nu poate să nu vadă o înfrîngere a ei în schimbarea stării de lucruri din împărăția lui Abdul-Hamid. În ceiace privește succesul ori insuccesul probabil al revoluției din Turcia, autorul crede că—Anglia și Franța ajutînd junilor turci ca să-și îndeplinească opera—ea va reuși, pentrucă mișcarea a izbucnit la momentul cel mai potrivit și s'a făcut în condițiuni, care trebuie să-i asigure simpatia puterilor dezinteresate.

Asupra nuvelei în Germania în secolul al XIX-a publică Léon Pineau o repede privire istorică, în care trece în revistă pe cei mai însemnați nuvelisti din această epocă. Autorul pune în legătură înflorirea ori decăderea nuvelei sau a romanului cu stările sociale ale diferitelor epoce din istoria Germaniei; astfel nuvela ia mare avînt pe timpul romantismului, decăde în timpul „Germaniei tinere“, cînd se ridică romanul (ca mai potrivit cu spiritul epocii, romanul fiind manifestarea unui exces de viață națională), și ajunge din nou la o mare înflorire după 1850, cînd, după învingerea revoluției, Germania cade într'o epocă de inerție, mai propice operilor de artă, ca nuvela. De la această dată încoace apar în Germania operele celor mai de samă nuvelisti: *Gottfried Keller*, nuvelistul realist supranumit „Shakespeare al nuvelei“, *Conrad-Ferdinand Meyer*, principalul reprezentant al nuvelei istorice, *Theodor Storm*, poetul de o sensibilitate fină și delicată, autorul nuvelei lirice „Immensee“, și în sfîrșit *Paul Heyse*, cel mai mare dintre toți, autorul fecund și variat, care a îmbogățit literatura germană cu peste 20 de volume de nuvele istorice, umoriste, fantastice, realiste, etc... de tot soiul. În ultimele trei decenii ale secolului al XIX-a nu

vela a fost foarte mult cultivată, și succesul ei autorul îl explică, prin aceea că nu cere mare efortare nici pentru compunere, nici pentru citire, și e o lectură ușoară, elegantă și repede, așa cum îi trebuie unei societăți ocupată cu afaceri, superficială și sceptică.

Cunoscutul colaborator al revistei, Raqueni, publică citeva observații relative la „Conferența literară din Berlin”, a cărei menire a fost să se ocupe mai ales cu chestiunea drepturilor de autori și să pue în acord legislațiile diferitelor țări asupra acestei chestiuni,—iar d-nii L. Tarsot și A. Moulins povestesc împrejurările în care a fost arestat, la 24 Iulie 1749, Diderot și viața, pe care marele scriitor a dus-o în timpul celor peste 2 luni și jumătate de închisoare.

Mercure de France (Octombrie 1908).

O interesantă expunere a ideilor nouă asupra romantismului și o rombare elocventă a părerilor acestora, ce sînt dispuși să vadă în mișcarea literară a romantismului numai părțile rele, ne dă *Marius-Ary Leblond* în articolul său. În contra celor ce văd în romantism o „mișcare antifranceză și perturbatoare a ordinului național”, autorul admiră în romantism o mare efortare a juneții intelectuale a țării, dornică de emoțiuni nobile, de a se reîntoarce la natură pentru a găsi în contemplarea elementelor forța, ce lipsește momentan corpurilor și inimilor zdrobite din cauza înfringerii țării... Analizînd concepțiile lui Chateaubriand, Lamartine, Hugo, Michelet, etc... asupra vieții, autorul arată că iubirea lor pentru natură, tendința de a se reîntoarce la natură, isvorăște din aspirațiile lor arzătoare pentru forță, sănătate, fericire. Chiar cultul singurătății, pe care romanticii l-au avut într'un grad foarte înalt, trebuie pus în legătură tot cu aceste

aspirații ale sufletelor lor. De altfel autorul ne făgăduiește și alte studii, în care va insista mai mult asupra unor părți, rău interpretate până acum, ale romanismului.

Într-o repede privire istorică asupra dansului, *Marcel Réja* arată fazele evoluției acestei—istoricește—prime arte, cum și felurile dansuri ce au existat în omenire. Autorul împarte jocurile, după originea lor, în jocuri născute din religie, din războiu și din sexualitate, și le studiază pe toate la popoarele vechi și la cele nouă. Găsim în articolul lui Réja fixate datele, cînd apar diferitele dansuri, cum și stările sociale și culturale, precum și tendințele sufletesti cărora ele corespund.

Cu prilejul jubileului lui Tolstoi, *Stanislas Rzemowski* publică un articol, în care apreciază personalitatea și activitatea literară și socială a marelui scriitor rus.

Revista dă în traducere un mare studiu al lui Thomas Carlyle asupra lui Novalis, și un articol al scriitorului englez *Arnold Bennett* asupra crizei teatrale în Anglia, în care autorul studiază pricinile acestei crize în cele patru elemente, care interesează teatrul: directorii, actorii, publicul și autorii dramatici.

La Revue Latine. (Octombrie). Cu ocazia apariției operelor lui *Saint-Just*, editate de Charles Vallay, *Emile Faguet* reconstituie personalitatea lovarășului lui Robespierre. În extrema diversitate de păreri asupra oamenilor revoluției franceze,—cași asupra revoluției însăși,—e interesantă părerea unui Faguet, care ca spirit conservator, nu poate decît să detesteze pe oamenii, mai ales *extremii*, ai revoluției, dar care, ca spirit critic și liber, face toate eforturile să-și păstreze *judicata* rece și dreaptă asupra acelor oameni.—Părerea lui Faguet este că Saint-Just a fost un om inteligent, dar nu prea, inteligent în

abstracto, fără simțul realității; fără idei proprii, ori foarte confuze, avea șusuzirea de a și le asimila pe ale altora; n'avea nici adevăratul suflu oratoric, nici dialectică convingătoare; era inferior lui Robespierre, care n'a fost nici el foarte mare.—Autoritatea, pe care a căpălat'o, se datorește tinereții sale grave, frumuseții sale reci, flegmei sale cișligate printr'o voință energică, curajului său.—Ar fi fost un bun soldat, un admirabil general, sub ordinele unui șef, fără geniu, dar temut de soldați și de dușman.—Un fanatic fără talent.

E indulgent Faguet cu Saint-Just? E drept față cu el? Ori îl delaimă? Cine știe! E atât de greu de spus ceva asupra acestor lucruri, căci... *lis sub iudice est!*

Nuova Antologia (16 Octombrie 1908). *Ricciotto Canudo* „Renașterea tragediei mediteraneae și teatrele în aer liber, în Franța”. Cel mai vechiu teatru în aer liber e acela din Orange. Primele încercări datcaza din 1869, 1874 și 1886, dar atenția Franței întregi n'a fost atrasă decit la 1888. După primele succese, teatrul din Orange a fost încredințat conducerii Doamnei I. Caristie-Martel, care a reprezentat în 1903 piesele: *Orfeu* a lui *Gluck* și *Fedra* cu Sarah-Beruhardt și în 1904 trei opere nouă: *Dionysos* de *J. Gasquet*, *Cynthia* de *Joseph Meunier* și *Hyppolyte couronné* de *Jules Blois*. În 1905 a luat direcția *Antony-Réal*, care mai apoi și-a alăturat pe *Paul Mariéton*. Aceștia au făcut să se reprezinte *Iphigénie* de *Jean Moréas*, *Oedipe* et *Le Sphinx* de *Péladan*, *L'Hécube* de *Lionel des Rieux*, *Polyphème* de *Albert Lamain* etc. În scurtă vreme teatrele de acest fel s'au înmulțit: la Cauterets, Luchon, Toulouse, Périgueux, spectacolele sînt organizate de d. Rateau; la Béziers de d. Castebon de Beauhortes. Apoi de curînd la Foutenay-aux-Roses, Courçay, Aulnay-

sous-Bois, Champliou etc. Atît de mult s'au răspîndit aceste teatre în aer liber, încît Albert Darmon, fondatorul teatrului deschis dela Champigny, a avut ideea unui sindicat al acestor teatre.

În înflorirea acestui fel de spectacule, autorul vede trezirea vechii concepții despre spectacole a popoarelor greco-latine, a rasei mediteraniene. Pentru triumful acestei concepții, zice autorul, se formează acuma la Paris un soi de „confrerie” mediterană, pur artistică, printre tinerii cei mai entuziaști și cari promit mult. Aspirația lor e de a afirma renașterea spiritului mediteranian, luînd drept mijloc imediat evoluția artei teatrale. În sensul tragediei reînnoite, devenită solemnă prin spectacolele supt cerul liber, unde e cu puțință cea mai mare adunare de spectatori la o nouă serbătoare. Autorul, care face și el parte din această „confrerie”, speră din această mișcare artistică reînnoirea tragediei și înălțarea ei la un grad artistic, care să întrecă cu mult pe cel de astazi. Recunoaște însă că până acuma nu s'a ivit în această direcție nici o operă de geniu, ba încă, multe sînt mai puțin decit mediocre.

Revista d'Italia (Septembrie 1908). *Giorgio Mortara*. Mortalitatea după vrste și durata vieții productive din punct de vedere economic. Autorul, care a publicat o lucrare întinsă asupra acestui subiect, supt acelaș titlu (Roma 1908), își propune să împărtășească în acest articol cîteva din rezultatele cele mai însemnate, căpătate prin studiul unui bogat material statistic. Curba mortalității e cam ceași la toate popoarele, fiind determinată, în linii generale, de factori fiziologici. Pretulindenea cea mai mare probabilitate de moarte e în primul an al vieții; pretulindenea merge descrescînd apoi, pînă cînd atinge minimum pe la anul al 13-lea pentru băeți, și

al 12-lea pentru fete. De aci înainte probabilitatea de moarte crește foarte repede pînă la vîrsta de 20 de ani, mai puțin repede pînă spre 50 de ani, iarăși foarte repede (aproape în progresie geometrică) pînă la 85 de ani și crește foarte puțin dela această vîrstă înaintea. La multe popoare, creșterea mortalității dela minimumul adolescenței în sus nu e continuă, ci prezintă o oprire, pentru bărbați după vîrsta de 20 ani, pentru femei după 40. Mortalitatea sexului masculin întrece pe cea a sexului feminin, în cei dinții trei ani, și adesea chiar în cei dinții zece ani; în anii tinereții (după pubertate) mor însă mai multe femei, dar dela 40—50 în sus, ele sînt mai favorizate. În Italia, mortalitatea infantilă e mai mare ca în toate celelalte țări și tot așa pentru vrăstele de după 65 ani, pe cînd pentru vîrsta dintre 35—65 se găsește în condiții destul de favorabile. Durata medie a vieții în Italia, observată pe periodul 1897—1904, e de 43 de ani, deci crescută față cu periodul anterior 1877—1886, în care era abia de 35 de ani. E mică totuși față cu alte țări: Norvegia 55, Suedia și Danemarca 50, etc. Dacă se consideră timpul dintre 15 și 60 de ani ca acea perioadă a vieții, care este productivă economică, se poate ușor calcula numărul mediu de ani de viață productivă, probabil pentru un nou născut. În Italia timpul acesta e de 26 ani, în Norvegia e de 32, în Indiile engleze de 14 ani.

Deutsche Rundschau (Octombrie 1908). *Heinrich von Poschinger* publică în acest număr niște note scrise de marele juriconsult din Göttingen, Rudolph von Ihering, asupra lui Bismarck. Cu ocazia sărbătoririi vîrstei de 70 de ani, Bismarck primi din toate părțile Germaniei diferite manifestații de simpatie, între altele și diploma de doctor în drept, dela Universitatea din Göttingen. Pe atunci

decanul facultății juridice din Göttingen era Ihering și acesta ținu cu orice preț să-i înmînoze el personal diploma lui Bismarck. Ca mulțumire cancelarului l-a poftit la masă în intimitate, și acele trei ceasuri petrecute împreună le-a povestit Ihering în niște însemnări, pe care însă n-a voit să le publice cit timp a fost în viață. Din ele se vede respectul aproape religios, pe care marele învățat îl avea pentru creatorul Germaniei moderne. El povestește cit s-a năcăjit pentru a găsi terminii potriviți, cu care se caracterizeze, în diplomă, personalitatea lui Bismarck: nopți de insomnie i-a procurat această grijă, dar în fine, zice el, a găsit formula cea mai fericită, din cîte s-au scris cu acea ocazie. Diploma culminează în vorbele: *terrorem malorum, fiducia honorum, arx et deus Germaniae*, cu care-l denumește pe Bismarck. Cînd a sosit și momentul așteptat de a se prezenta cancelarului, Ihering mărturisește că a fost cuprins de un sentiment, pe care nu-l poate descrie. „Simțeam, zice el, ca și cum istoria însăși, sub formă omenească, s-ar fi apropiat de mine“. Nu înalta situație a lui Bismarck îl intimidă pe el, căci, cum mărturisește, avusese ocazia să stea de vorbă și cu regele Prusiei și cu împăratul Austriei, fără să fi simțit cîtuși de puțin ceva din ceea ce simțea față de cancelor. Ceva asemenea simțise numai în prezența marilor somități ale științei: Spohr, Rauke, Mommsen. Față de Bismarck simțea, cum spune el, că se pierde personalitatea omului care-i sta dinainte, în impersonalitatea istoriei; „era o perioadă din istoria universală, și tocmai cea mai puternică din toate timpurile, care stătea înaintea-mi. Acest singur om. Se n-ar fi existat și lumea ar avea acum o altă figură; el aparține bărbaților ca Alexandru, Cesar, Napoleon, ale căror nume vor fi tot-

deuna numite, cită vreme va exista o omenire“.

Deutsche Revue (Octomb. 1908) *Fürst Lichnowsky*, Mergem spre un războiu cu Marea Britanie? De un șir de ani, zice autorul, politica externă germană este preocupată de raporturile față de Anglia. De cind a dispărut frica de un războiu din partea Franței în unire cu Rusia, tot mai mult a crescut grija de o eventuală ciocnire cu Anglia, care, la rindul ei, privește cu neîncredere progresele comerțului și ale flotei Germane. Care e pricina acestui fapt? Viitorul Germaniei este oceanul: comerțul mondial și coloniile. Din toate popoarele de astăzi, cinci se par că sînt chemate în veacurile viitoare să joace rolurile de frunte: Germanii, Englezii, Rușii, Nordamericani și Japonezii. Viitorul Rusiei e în Asia: Persia, Asia centrală, Tibetul și China sînt teritoriile, peste care are să se întindă influența rusească, dacă nu va fi înlăturată de un rival mai puternic. Viitorul Uniunii Nordamericane e întreaga Americă. Cu aceste două popoare Germania nu are de ce intra în concurență. Sfera de întindere a Japoniei o formează tot Asia, în care ea va avea acum de luptat, pentru predominanță, atît cu Rușii cît și cu Englezii; cu Germania, Japonia nu poate avea conflicte serioase în Asia. Care e poziția Angliei? În prezent, se pare, că tot în Asia caută să-și întindă dominația; viitorul va arăta, dacă va putea duce o luptă cu succes contra Rusiei și Japoniei. În India amenințată de indigeni și mai mult încă de Japonezi; în sudul Chinei de Japonezi, în nordul Chinei de Ruși, în Canada și Australia scorbită la nivelul unei suror egal îndreptățite, nu-i poate rămînea pentru viitor domnia mării și colonizarea Africii. Viitorul Germaniei însă se află tot pe acest domeniu și acesta este adevăratul motiv al îngrijirii reciproce. Va

duce aceasta la un războiu sau nu? Față cu primejdiile la care e expusă poziția Angliei în Asia din partea Rusiei și a Japoniei, și considerînd zguduirea, pe care ar suferi-o comerțul și buna stare a Agliei printrun războiu, chiar victorios, cu Germanii—cei mai buni mușterii ai ei—e de crezut că publicul britanic are să înțeleagă că mai mult ar pierde decît ar cîștiga dintr'un asemenea pas și că în Africa și pe oceane este loc destul și pentru unii și pentru alții.

Sozialistische Monats-Hefte (Octombrie) *Leonida Bissolati*, „Lupta pentru învățămîntul religiei în Italia“. După cum se știe, consiliul comunal din Roma a hotărît excluderea învățămîntului religios din școlile primare. Autorul explică în acest articol cum s'a putut face aceasta.

Întreg învățămîntul public italian este regulat de legea Casati, din anul 1859. De atunci și pînă astăzi s'au adus oarecare modificări acestei legi, dar în trăsături generale, ea a rămas. În privința învățămîntului primar, această lege era o lege confesională, care prevedea învățămîntul religiei ca un învățămînt obligatoriu și îndatora deci comunele la introducerea lui. Trebuie de amintit însă, că învățămîntul primar în Italia nu mai într'atita e al statului, intrucît statul fixează programele și prescrie construirea localurilor, în colo însă, administrația și cheltuiala privește pe comune. După legea Casati dar, în programe, religia era obligatorie. Cîrînd însă după 1859, diferiți miniștri au încercat a slăbi această dispoziție. S'a început mai întâi a se admite dispensa de învățarea religiei pentru acei copii, ai căror părinți o cereau. La 1877, cind s'a introdus învățămîntul obligator, s'a scos religia din programe și în locul ei s'a pus drepturile și datoriile cetățenești. Școlarii nu mai erau deci obligați să învețe

religia. Se ridică însă întrebarea, dacă comunele erau scutite de îndatorirea de a acorda acest învățământ școlariilor, ai căror părinți îl cereau. Chestiunea se hotărâse diferit, după cum consiliile comunale erau mai liberale sau mai clericale: cele dintâi refuzau, părinții apelau la ministru și dacă acesta refuza, la consiliu de stat. Acest din urmă organ a dat în diferite rânduri soluții contrare, după membrii din care se compunea. În timpul din urmă Bissolati a cerut camerei de a stabili scoaterea religiei din școli, și după o discuție de zece ședinți, camera s'a hotărât pentru o cale mijlocie: să rămie lucrul la voia comunelor. Acum consiliul comunal din Roma, fiind compus din socialiști republicani, radicali și anteclericali, a uzat de această latitudine și a scos învățământul religiei din toate școlile primare.

The International. — *A review of the World's Progress.* (Noembrie, 1908. London).

În „*The Jews in China*“, S. M. Perlmann scrie despre rămășițele Evreilor în China, emigrații acolo încă înaintea de era noastră. În mijlocul orașului Kaifung se află o piatră comemorativă cu inscripția ebraică, pe care, pe de o parte se află data corespunzătoare a anului 1164, iar pe de altă parte anul 1488 al erei noastre, care indică astfel data clădirii și a restaurării vechii sinagogi, ce se află în locul acesta. Inscripția glăsuiește următoarele:

„Despre religia Iudeii: Strămoșul nostru a fost Adam, religia noastră a fost întemeiată de Abraham, apoi a venit Moise, care a mijlocit sfintele Scripturi. În vremurile dinastiei Han (vre-o 200 ani înaintea erei noastre) această religie a fost introdusă din China. În anul al doilea lui Hias-Tsung (1164, dinastia Sung), această sinagogă a fost ridicată la Kaifung. Acei, care

„venerează idolii și icoanele zeilor, se închin în van fantomelor deșerte, dar acci, care se respectează și urmează Scripturile, cunosc originile tuturor lucrurilor. Sfintele Scripturi și înțelegiunea eternă povățuesc pe fiecare a recunoaște de unde și cum a fost creat. Credincioșii năzuiesc spre fapte bune, le săvârșesc și fug de păcat“.

Astăzi, în Kaifung sînt vre'o mie de locuitori, care își aduc aminte de originile lor, se cred descendenți direcți ai lui Abraham sau „Ab-lo-horn“, cum pronunță ei, fiindcă astăzi, cași toți Chinezii, despica cuvîntul în silabe și nu pot rosti sunetul „v“.

Și din toate celelalte privinți ei sînt Chineji:

Sinagoga ruinată nu se mai reclădește; Sfintele Scripturi au fost pierdute și nimeni nu mai poate descifra, de altfel, scrierea ebraică; chiar circumcisiunea, acest semn distinctiv al poporului ales, nu se mai practică; cu toții, și-au însușit nu numai costumul chinezesc dar chiar, cu totul, obiceiurile poporului în mijlocul căruia trăiesc mai bine de două milenii, și în sfîrșit au pierdut și trăsăturile caracteristice ale tipului etnic evreesc, fiindcă de veacuri singele lor se amestecă, prin căsătorii, cu Chineji.

Din vechile rituri au supraviețuit numai aversiunea pentru carne de porc și obiceiul de a îndepărta tendoanele din carnea de vacă,—acești descendenți ai lui Abraham nici nu-și dau acum alt nume decît „Tao-kien-kiao“, ceea ce însumă secta, ce extrage tendoanele.

Autorul, un Evreu, explică faptul că coreligionarii săi s'au asimilat atât de complect în China, pe cînd rămîn refractari față de popoarele civilizate creștine, prin două împrejurări: 1) toleranța religioasă desăvîrșită și tradițională a Chinezilor (Evreii din China sînt singura ramură a lui Israel, care niciodată, în cursul celor două mile-

nii, de cind ei au fost imprăștiți între alte popoare, n'a fost prigonita); 2) în al doilea rînd Evreii, dela început, vedeau în Creștini numai o sectă judaică eretică, care s'a răspîndit în mijlocul popoarelor necredincioase și barbare (pe atunci, prin falsificarea sau interpretarea greșită a textelor sacre). Pe cind vechea civilizație chineză s'a impus dela primul contact (după unele cercelări emigrația Evreilor în China datează chiar dela veacul al optulea înainte de era noastră).

Credem că trebuie adăugit și enorma putere de asimilare a rasei și a culturii chineze: e cunoscut cazul asimilării desăvîrșite a Rușilor din Albazin, care nu trăsesc între Chinezi decît dela 1685. Să nu uităm că și astăzi Evreii se asimilează cu desăvîrșire în a treia sau chiar în a doua generație, în mijlocul acelei superbe rase Anglo-Saxone din America de Nord, care a știut să formeze un singur popor dintr'un nemai pomenit amestec de neamuri.

D. Perlmann crede că o propagandă religioasă ar putea reinvia Judaismul în Kaifung.

Fîind date aceste împrejurări ne îndoiim. Și pentru ce?

The North American Review. (Octombrie 1908. New-York). D. Joseph Spencer Kennard—„Femeia în Romanul Italian”—impunînd romanului definiția lui Taine: „Romanul este confesiunea unei societăți”, urmărește de aproape analiza tipurilor feminine din romanele clasice italienești, atît din epoca romantică cît și din cea realistă, și conchide că femeia reală italiană nu există în romanul italian. Romanul nu trebuie să se mărginească numai a prezenta faptele, a descrie obiceiuri, a zugrăvi portrele și peizaje, el trebuie să arăte și sufletul. Și, sufletul complect al femeii reale italiene nu-l găsim în romanul italian. Femeia italiană e un

tip psihologic special; în viața socială ea luptă și aspiră la o mai bună stare și la o mai mare independență personală. Tot ce a obținut femeia italiană în această direcție, a obținut prin propriile ei forțe și suferinți. Romanul, cu marea lui putere de sugestie n'a intervenit nici să-i înlesnească victoria, nici să-i admire curajul. Cu toate acestea femeia italiană a făcut mari progrese în dezvoltarea personalității ei. Romanele lui D'Annunzio sînt neîntrocutate ca putere de sugestie poetică, dar numai atît. El nu are drept la alt epitet, de cît acel de „immaginario” (producător de imagini). D'Annunzio e un scriitor foarte redus în puterea de observație și analiză psihologică, de aceea tipurile femeiești din romanele lui sînt creațiile lui, nu ale Italiei. Romanele lui Fogazzaro sînt studii filosofice, femeile lui, chiar cînd trăiesc, nu le găsim în Italia.

Și, în general, cît de rău și necomplect înțeleg psihologia feminină sulele de scriitori ai acestei țări de veche cultură! În galeria literaturii italiene nu lipsește decît tipul femeii italiene. E lucru curios cum nici unul din marii romancieri ai Italiei nu are o concepție mai înaltă despre femeie: ei nu sînt în dezacord cu ceea ce se practică în viața societății italiene. Din acest punct de vedere, romanul italian, deși zugrăvește greșit și necomplect sufletul femeii, el reflectează exact societatea italiană; și tocmai această reflecție exactă este o piedică de a înlătura o concepție greșită din viața societății italiene. Eroinele romanelor italiene nu trăiesc cît pentru a iubi ori a fi iubite, alte sentimente nu au, și de aceea la vîrsta cînd dispar farmecele feminine, ele trebuie să moară; dacă nu mor trebuie să se sinucidă. Logica nu păcătuiește: cînd singurul resort al vieții dispare, dispariția vieții se impune necesar.

Și iubirea, scriitorul italian nu o înalță mai sus decît emoția sexuală, iar pasiunea iubirei copleșitoare împinge mai curînd la depravare decît la nobila sacrificare. Societatea italiană e otrăvită încă de egoismul salbatic al masculului primitiv. Caracterul iubirii e prea exclusiv fizic. În societatea italiană lipsește contactul sufletesc între bărbat și femeie. Lipsa de sinceritate și duioșie ține sufletele despărțite; animalitatea e mascată de galanterie, dar bărbatul nu se încrede și nu stimează femeia, pe care o iubește. Acea intimă topire a două suflete, care dă viață și înobilează, care leagă doi oameni în luptă și suferință pînă la mormînt, lipsește în societatea italiană. Biserica catolică, în mare parte, e vinovată de această inferioritate a societății italiene. Cu tot cultul Fecioarei, biserica catolică predică inferioritatea și influența degrădătoare a femeii. Celibatul implică desprețul și oroarea de femeie. Prin celibat nu s'a oprit imoralitatea, dar respectul pentru femeie și îmblinzirea sufletului bărbatului s'au îndepărtat. Conflictul economic între bărbat și femeie de asemenea a contribuit să dușmănească raporturile între acei, care trebuie să se iubească și să se stimeze.

The Contemporary Review. (Octombrie. 1908. London). D *Herold Spender*—„Marea Britanie și Germania”—analizează starea raporturilor actuale dintre Britania și Germania, arătînd cît de nejustificate și dăunătoare ambelor țări sînt bănuelile și neîncrederea, ce se hrănesc acum nu numai în opinia publică a celor două

țări germanice, dar chiar și între guvernele lor. Neîncrederea Germaniei a adus sporirea flotelor ambelor puteri. În 1860 Anglia cheltuia pe an 11,000,000 livre, acum cheltuiește 82 milioane livre, și în anul viitor această cifră se va urca la 35000000; iar suma cheltuită, la un loc de cele șase mari puteri navale se urcă acum la 100,000,000 livre anual. Ținînd samă că Anglia a trebuit, în patruzeci ani, să-și tripleze suma destinată flotei, la ce sumă fabuloasă va trebui să ajungă bugetul anual al marinei în Europa, dacă lucrurile merg în aceeași progresie? Această sarcină crescîndă în dauna civilizației Europei va duce desigur la cataclism. Cel mai bun lucru—după părerea autorului—ar fi o înțelegere între puteri pentru a micsora armamentul, însă dacă această „faptă mare” e „prea mare” pentru a putea fi pusă în practică imediat, o altă cale se impune. Anglia și Germania ar putea cade de acord asupra unei convenții comerciale. Ambele popoare au mari interese comerciale și comerțul poate fi cauză de pace, cum poate fi și cauză de conflict. În 1860 relațiile între Franța și Anglia ajunseseră atît de încordate, încît războiul aproape se impune ca singura soluție. Lordul Palmerston, Primul Ministru al Angliei, considera Franța ca cel mai aprig dușman al Angliei. Cît de mult s'a înșelat Lordul Palmerston a dovedit tratatul comercial negociat de Richard Cobden. Această întimplare să nu arunce oare nici o lumină asupra dificultăților politice actuale?

Mișcarea intelectuală în străinătate

FILOSOFIE.

Remy de Gourmont. *Promenades philosophiques (Deuxième série)*. Mercure de France, Paris, 1808.

O colecție de studii, dintre care unele au fost tipărite prin reviste și care au avut răsunet în lumea intelectualilor.

Ossip Lourié. *Croyance religieuse et croyance intellectuelle*. Paris, Alcan.

Autorul face deosebirea între credința isvorită din spiritul religios și credința omului de cultură, care recunoaște că există forțe naturale necunoscute și neînțelese încă de oameni.

Emile Meyerson. *Identité et réalité*, Paris, Felix Alcan.

Problema pe care și-o pune autorul acestei scrieri este: cum s'a format la om noțiunea realității. Cercetările sale îl fac să ajungă la încheierea că prin ipoteza identității, pe baza principiului cauzalității.

ISTORIE

René Pinon. *L'Europe et l'Empire Ottoman*. Paris, Perrin, 5 fr.

Un studiu pe larg asupra chestiunii orientale Europene, asupra atitudinii și intereselor diferitelor puteri față de imperiul otoman.

Paul Matter. *Bismarck et son temps*, tome III. Paris, F. Alcan, 10 fr.

Sfârșitul însemnatelor studii ale autorului asupra marelui barbat de stat

german și asupra epocii sale. În acest volum se cuprinde timpul dela 1870—1898, „triumful, splendoarea și declinul“.

H. Seignobos et Albert Métin. *Histoire contemporaine depuis 1815*. Paris, Armand Colin, 5 fr.

Un manual de istorie contemporană bine alcătuit și bogat în material.

ȘTIINȚI

A. Thomson. *Heredity*. London, John Murray.

Cercetări asupra problemei eredității și asupra unora din legile ei. Autorul are multe idei personale în chestiune și o documentare întinsă.

F. Bergman. *Le Petit Electricien*, Paris, Ch. Mendel.

Lucrare de popularizare: autorul dă un mare număr de experiențe, ce se pot face cu pile și cu bobinele Ruhmkorff: lumină electrică, sonerii, telefon, galvanoplastie, etc.

L. Preux. *La force et la lumière à la ferme et dans la petite industrie*. Paris, Vuibert et Nony. Prix 2.50.

Carte esențialmente practică: e vorba de utilizarea forțelor naturale pentru a produce electricitatea, care ne poate da lumina și energia mai eficiente și mai bune.

SOCIOLOGIE. ECONOMIE. DREPT

Alfred Lyall. *Etudes sur les moers religieuses et sociales de l'Ex-*

trême Orient, 2 vol. Paris, Fontemoing, 24 fr.

Traducere din englezește. Lucrarea e foarte bogată în fapte și ne face să înțelegem o mulțime din fenomenele sociale, pe care le vedem petrecându-se în China ori în alte regiuni ale orientului Asiei, și pe care adesea nu ni le putem explica.

I. Novicow. *Le Problème de la misère et les phénomènes économiques naturels*. Paris, Alcon, 7.50.

Studii de economie politică și de sociologie.

Roger Picard. *La Philosophie sociale de Renouvier*. Paris. Rivière, 7.50.

Expunerea concepțiilor economice ale lui Renouvier, scoase din opera sa filosofică.

Jean Lagorgette. *Le Fondement du droit et de la morale*. Paris, Giard et Brière, 7 fr.

Cercetări asupra bazelor filosofice ale dreptului și ale moralei.

CRITICA LITERARA ȘI ARTISTICA.

René Gilloin. *La Comtesse Mathieu de Noailles: Les célébrités d'Aujourd'hui*. Paris, Lausot, 1908.

O încercare critică asupra scriitoarei atât de cunoscută în lumea intelectualilor, autoare a mai multor volume de versuri.

E. W. Fischer. *Etudes sur Flaubert inédit*. Leipzig, Julius Zeitler, 3 fr.

Traducerea studiului făcut de Fischer asupra operelor inedite, ale lui Flaubert, aflate în posesiunea urmașilor săi. Operele inedite, de care e vorba, sînt scrieri din linereța autorului.

Frédéric Lachèvre. *Voltaire mourant, enquête faite en 1778 sur les circonstances de sa dernière maladie, publiée sur le Manuscrit inédit et annoté*. Paris, H. Champion.

Ancheta e făcută de un anonim, care, după felul cum vorbește despre Voltaire, nu poate fi decît un abate, și scopul ei este de a justifica refuzul clerului din Paris de a

înmormînta creștinește cadavrul marei scriitor.

ARHEOLOGIE. CALATORII.

Dr. G. Witkowski. *L'Art profane à l'Eglise* (France). Paris, J. Schein, 15 fr.

O repede privire asupra bisericilor din Franța, care au păstrat în decorațiunea lor multe scene profane. Cartea are numeroase ilustrațiuni.

Louis Dimier. *Fontainebleau. Collection des Villes d'art célèbres*. Paris, Laurens, 4 fr.

Ca și în celelalte volume din colecția aceasta, ni se dă aici istoria dezvoltării și transformărilor artistice ale unui oraș în cursul vremii.

Pierre Guzman. *La Villa d'Hadrien*. Paris, Hachette, 5 fr.

O descriere a celebrei vile de lângă Tivoli, care s'a lucrat pe timpul lui Adrian vreme de zece ani. Autorul se ajută în descrierea sa de multe planuri și gravuri interesante.

Dr. A. F. Legendre. *Deux années au Letchouen*. Paris, Plon, 5 fr.

Adunare de observații felurite din viața curioasă a chinezilor din regiunea, unde autorul a locuit timp de doi ani, ca director al școalei de medicină, fondată de el.

ETNOLOGIE. FOLK-LORE.

Fr. Boas. *Decorative designs of alaskan needlecase*. Washington, 1908.

Un studiu asupra ornamentelor la eschimoși. Numeroase ilustrații.

Edouard Ned. *En Pays Gaumet*. Bruxelles, Dechenne, 1908.

Observații asupra obiceiurilor locale și asupra felului de viață a poporului în Gaumet.

STUDII MILITARE.

Ed. Gachot. *Le Siège de Gènes (1800)*. Paris, Plon, 1908.

Povestirea episodului celui mai glorios din cariera militară a lui Masséna, teribilul asediu din Genua. Autorul

descrie grozăviile asediului, suferințele populației, și analizează operațiunile militare, ce au precedat și au constituit asediul.

J. Jaurès. *Histoire de la Guerre Franco-Allemande (1870—1871)*. Paris, Rouff.

Cercetări nu atita asupra operațiilor militare, ci mai ales asupra cauzelor războiului și a împrejurărilor politice și sociale, din care el a decurs.

Eug. Deprez. *Les Volontaires nationaux*. Paris, Chapelot.

Lucrarea servește ca povățuitor ofițerilor, însărcinați de Ministerul de război al Franței, ca să studieze documentele relative la „voluntarii naționali” (1791—93).

LITERATURA.

Gabriel Mourey. *Le Miroir*. Paris, Mercuré de France, 3.50.

Un nou volum de versuri al poetului, care s'a făcut cunoscut între altele și prin reușitele traduceri, pe care le-a făcut din Swinburne.

Victor Margueritte. *Jeunes filles*. Paris, Fasquelle, 3.50.

Un roman, în care autorul scoate în relief cu multă artă lipsa de energie sufletească, de fermitate și de voință a fetelor de azi.

Jean Thorel. *La Lutte pour l'amour*. Paris, Librairie Universelle, 3.50.

Povestirea vieții dintr'o căsnicie, în care soțul luptă ca să păstreze în traiul de familie farmecul amorului dinainte de căsătorie, iar femeia se silește să păstreze o iluzie de fericire,—fără a reuși nici unul și altul și ducînd un trai plin de nemulțumiri.

Bibliografie

(Asupra unora din cărțile de mai jos vom reveni la recenzii)

- Maior D. Georgescu, *Longevitatea*, București, 1908.
- W. Korolenko, *Muzicantul orb*, traducere de El. Socor. Alcalay, 30 bani.
- Calendarul ziarului „Romînul”, pe anul 1909, (Editura ziarului „Romînul” Cleveland, Ohio).
- N. G. Rădulescu-Niger, *Jerifă*, București, 1908, 212 p., Biblioteca Universală, 75 bani.
- Mihail Sadoveanu, *Duduia Margareta*, Ediția II. Biblioteca Minerva. Prețul 30 bani.
- Leonid Andreiew, *Gubernatorul*, Nuvelă tradusă de C. Sandu-Aldea. Biblioteca Minerva. Prețul 30 bani.
- Leonid Andreiew, *Nuvele*, traduse de C. Sandu-Aldea. Biblioteca Minerva. Prețul 30 bani.
- Prosper Mérimée, *Carmen*, povestire tradusă de Radu Baltag. Biblioteca Minerva. Prețul 30 bani.
- M. Eminescu, *Proza literară*, ediție îngrijită după izvoare, cu o introducere de Ion Scurtu. Biblioteca Minerva. Prețul 30 bani.
- T. Robeanu (Dr. George Popovici) *Poezii pòstume*, cu o prefață de N. Iorga. Biblioteca Minerva. Prețul 30 bani.
- Alphonse Daudet, *Scrisori din moara mea*, traduse de Nicolae Pandelea. Biblioteca Minerva. Prețul 30 bani.
- Teodor Vărnăv, *Istoria vieții mele*. Biblioteca Minerva. Pr. 30 bani.
- Ion Slavici, *Spiru Călin*, Biblioteca Minerva. Prețul 30 bani.
- Titu Maiorescu, *Critice*. 1866—1907. Ediție completă. Volumul II. „Minerva”, București. Prețul 1.50 lei.
- Em. Gîrleanu, 1877, *Schițe din război*. Editura „Socec”. Pr. 30 bani.
- Poeziile Văcăreștilor*, cu un studiu asupra poeziilor Văcărești de Al. Odobescu. Editura „Socec”. Prețul 30 bani.

Alarcon, *Morărița*, traducere de N. I. Basilescu. Editura „Socec”.
Prețul 30 bani.

Corneliu Moldovanu, *Poezii*. Editura „Socec”. Prețul 30 bani.

Sofocle, *Antigona*, traducere de M. Dragomirescu. Editura „Socec”.
Prețul 30 bani.

Ion Dragoslav, *Facerea lumii*. Editura „Socec”. Prețul 30 bani.

Halima sau o mie și una de nopți, traducere de Barac, revăzută de
Em. Gîrleanu. Editura „Socec”. Prețul 30 bani.

A. Cehov, *Nuvele alese*, traducere de N. Dunăreanu. Editura „Socec”.
Prețul 30 bani.

Mihail Eminescu, *Povestiri*, cu studii literare de M. Dragomirescu.
Editura „Socec”. Prețul 55 bani.

François Coppée, *Pentru Sceptru*, traducere de D. Naum și G. Or-
leanu. Editura „Socec”. Prețul 30 bani.

Eufrosina I. Adam, *Teatru școlar*. Editura „Socec”. Prețul 30 bani.

Căpitan Al. I. Lupașcu, *România și neamul românesc*, în legătură cu
statele și popoarele vecine. Tipo-Litografia „Schenk”, Burbea-Galați.
Fără preț.

Emil Isac, *Poezii, impresii și senzații moderne*. Tip. Carmen, Petru-
P. Barișiu, Cluj, 1908.

Const. Mille, *Letopisești pe 1905*. București, Tipografia „Adevărul”, 1908.

I. Ursu, *La politique orientale de François I. (1515—1547)*. Paris.
Honoré Champion, Libraire—Éditeur, 1908.

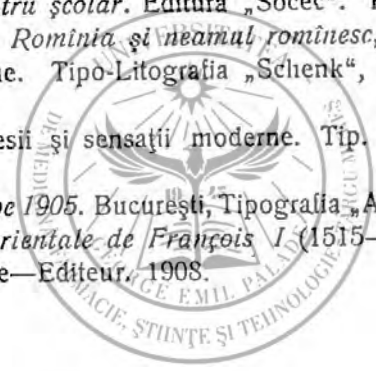

TABLA DE MATERII

	Pag.
<i>I. Agîrbiceanu.</i> Luminița	5
<i>Izabela Sadoveanu.</i> Thomas Carlyle	10
<i>Mihail Codreanu.</i> Sonete (Țepeș-Vodă, Vedenii, O noapte..., Cum doarme diamantul)	20
<i>D. D. Pătrășcanu.</i> Ce cere publicul de la un deputat	23
<i>D. Nanu.</i> Telepatie (versuri)	40
<i>Alex. N. Gane,</i> De la Iași la Călimănești în automobil	41
<i>G. Ibrăileanu.</i> Semnificația socială a operii lui Caragiale	54
<i>Gh. din Moldova.</i> La Hora; Cumpănă; Ce-i amorul?; In gară; Epilog; Romane; Strofa; Eu cînt.... (Ver- suri)	74
<i>Dr. Nic. C. Alexandrescu-Galați.</i> Industria și Igiena	77
<i>Spiridon Antonescu.</i> Cronica Artistică (Critica, Publicul și Arțiștii)	84
<i>C. Stere.</i> Cronica Internă (Pe terenul principiilor...)	93
<i>I. G. Duca.</i> Cronica Externă	105
<i>Tarascon.</i> Cronica Veselă (Fărimituri)	111
<i>Gl.</i> Viața Romînească în Bucovina	113
<i>I. Russu-Șiriani.</i> Scrisori din Ardeal (Francisc Iosif și Ma- ghiarizarea. Pasivitate! Lupta extraparlamentară	117
<i>P. Nicanor & Co.</i> Miscellanea („Votul plural în Ungaria. Bibliotecile de popularizare. Răvașul Poporului. D. Rădulescu-Motru cenzor. D. de Gubernatis despre P. B. Hasdeu. Prețul unui țaran. Cum se „fabrică“ celebritățile romine. Personalism. De- la Redacție	120
<i>Recenzii</i>	128
<p>T. Robeanu : „Poezii postume“; Em. Gîrleanu : „1877 Schite din Războiu“; Ion Dragoslav : „Facerea lu- mii“—I. S.; Tudor Panfil : „Cimilituri romînești“— G. P.; „Les plus belles pages de Clemenceau“ re- cueillies et annotées par Pascal Bonetti; E. Herr : „Der Zusammenbruch der Wirtschaftsfreiheit und der</p>	

Sieg des Staatssozialismus in den Vereinigten Staaten von America“ ; Paul Miliukov : „La crise Russe“ ; Alexis Yermoloff : „La Russie agricole devant la crise agraire“ ; H. Demarest Lloyd : „The swiss Democracy. The study of a Sovereign People“ — C. S. ; Charles Lalo : „L'Esthétique expérimentale contemporaine“ — O. B. ; Emile Pouget : „La confédération générale du travail“ ; Georges Sorel : „La décomposition du Marxisme“ — I. N.

<i>Revista Revistelor</i>	142
Sămănătorul, Buletinul comisiunii monumentelor istorice, Revista generală a învățămîntului, Revue de Métaphysique et de Morale, La Nouvelle Revue, Mercure de France, La Revue Latine, Nuova Antologia, Revista d'Italia, Deutsche Rundschau, Deutsche Revue, Sozialistische Monats-Hefte, The International, (A. Reviews of the 'World's Progress'), The North American Review, The Contemporary Review.	
<i>Mișcarea intelectuală în străinătate</i>	153
<i>Bibliografie</i>	156

Fericire....

Azi dimineață, cu toată graba pe care o avea baba Safta, bunica Dicăi, n'a putut să n'o ia și pe dinsa la dusul vițelului la cîrd. Dica ar fi vrut să mai rămînă acolo, ca să privească la viței, cum pasc ei și cum sburdă.

— Bunică, întreabă Dica, venind înapoi, până desară nu se mai întilnește vițelul cu mama lui?

— Până desară, răspunde bunica, injunghindu-se de ris.

— Și nu li-e dor vițelilor de mamele lor?

— Li-e dor, bunicuței, dar ei se joacă pe șes cu toții, minică iarbă și uită.

— Dar mamele lor nu li-e dor de copii?

— Ba li-e dor, dar n'au ce să facă. Le păzesc, că ele s'ar întoarce înapoi la viței.

— Deacea il mingția mama lui și-l săruta pe ochi cu limba?

— Deacea, bunicuței, că nu-l mai vede până 'n sară.

Cînd ajung acasă, tocmai atunci întilnesc pe Săftica, fetița vecinei, de potriva Dicăi. Ducea gisca lor cu bobocii la păscut. Dica se oprește 'n loc și nu se 'ndură să-și ia ochii dela bobocii cruzi, care merg sfătuind între ei și grăbind pasul lor mărunt după mama lor.

— Bunică, strigă Dica rugătoare din drum la bunică-sa, care n'avea vreme s'o aștepte ca să intre împreună în ogradă, întreabă pe mama, dacă-mi dă voce să mă duc și eu cu Săftica.

— Vai de mine, bunicuței, cum să te duci tu, fetița dela București, la păscut bobocii!

Săftica, cînd aude că Dica vrea să meargă cu dinsa, oprește 'n loc cîrdul de boboci.

Cucoana Tinca tocmai auzise despre ce-i vorba și eșia înaintea Dicăi.

— Se poate, mamă, să mă duc și eu cu Săftica? întreabă

Dica, imbujeată la față de teamă că poate nu s'o fi căzind uneii fete dela București să se ducă la păscut bobocii, și arătînd cu ochii ei scinteitori de fericire la cîrdul de bobocci.

— Se poate, draga mamei, se poate.

Dica se răpede la mama sa, și o sărută cu nesaț.

— Vai de mine, Tincuțo, face baba Safta, cu incredințare că-i prea mare batae de joc pentru copilă, cum ți-ar veni în gînd să-i dai voe să se ducă la păscut bobocii!

— Nu-i nimica, mamă, răspunde cucoana Tinca cu hotărîre, nu-i nici un rău aici.

— Săftică, strigă Dica, așteaptă-mă; mama 'mi dă voe.

E vorba acum de pregătire. Cucoana Tinca îi face iute un săculeț, în care pune mîncare, apoi o pornește, uitîndu-se după ele, până scapătă la întorsătura drumului, și oftează de mulțumirea Dicuței și de dorul ei până desară.

— Imi dai voe, mamă? întrebă Dica în șoaptă, cu ochii închiși, ca să nu se supere cucoana Tinca.

— Dormi, Dico, dormi, draga mamei! Tu știi că mama se supără, dacă nu 'nchizi ochisorii și nu adormi îndată, răspunde cucoana Tinca, acoperînd-o bine cu plapoma.

— Am închis ochii, mamă; nu vezi?... Iaca dorm!.... Imi dai voe, mamă? Da? Da?... Zi, mamă, da!... Să mă duc și mine, da?

— Da, da! ți-am spus de o sută de ori.... dormi.... iaca mă supăr și nu te mai sărut....

— Dorm, mamă, spune Dica, sculîndu-se într'un cot și arătînd cu degetul la ochii închiși. Nu vezi că dorm?

— Așa, draga mamei!

Cucoana Tinca o sărută pe ochii închiși, o învălește din nou și s'așază liniștită pe scaunul de lingă masă de citit.

Nu se poate spune, care din două, Dica ori cucoana Tinca, e mai fericită. Au venit să facă Paștele la „bunica“, în satul Călărașilor. Poate cineva, în lumea asta mare, să fie mai fericită decît Dica, decînd a venit la „bunica“? Poate fi acum cineva mai mulțumită, decît cucoana Tinca, cînd vede că Dica ei, copila asta de șase ani, n'a găsit nici o clipă, decînd au venit, care să-i încrețească seninul de pe față?

Cu cit stringe mai tare Dica ochii închiși ca s'adoarmă și să nu mai supere pe mama, cu atît îi răsare în mintea ei mai limpede tablourile, pe care le-a văzut în cursul zilei.

— Cocostircul de pe casa bunicăi a adus pisicușile noastre dela București, mamă?—Intrebă ea.

— Dormi, draga mamei!...

— Da? cocostircul de pe casa bunicăi?

— Da!... dormi!

Și i se pare Dicăi, că se vede singură pe sine cum a-
teargă din casă, și-i răsună și acum în urechi cum o strigă cu-
coana Tinca:

— „Dico, Dico, degrabă! să vezi ce-o adus bunica!”

Cucoana Tinca se scoală dela masă; i se pare că Dica ride
infundat. S'apropie încetșor de patul ei și o privește. Cu bună
samă ride cu ochii închiși. A adormit? Ride prin somn? Nu
se poate ști.

— Iii! face Dica în gândul ei, dacă n'am fost și cu să-i
văd, cind a venit cocostircul. Ce frumușei!... iată! iii!... ce
frumușei!... Acum se due la mama lor să sugă.... așa! li-e
foame, sârăcuții! Ei vin de departe!... Uite cuibul cu pușorii
dela cloșca bunicăi!... Bunica aruncă cojile din cuib... un pu-
șor acum iese din coaja oului... Uite cum se uită!... O fi zicind
el: unde-i mama? Iaca mama!—zic: Bunica îl ia și-l pune și
pe dinsul la soare, lângă cloșcă. Ciupește și el pasat. Pușorii
nu sug la mama lor, ei ciupest. Bunică, zic, aista-i pușo-
rul meu, da?—Da, zice.—Ce bine! am să-l iau la București.
Uite-l nu mai ciupește!... Se culcă că să se încălzească la soare...
Închide ochii.... Adorme... Pleacă ciocul pe pământ.... îi atiră
capul.... Se prăvale pe-o coastă.... se răstoarnă cu fața'n sus!
A adormit pușorul meu, bunico?—Așa dorm ei în ziua întâi, cind
ți scoți la soare, zice. Așa! clonc-clonc, îi strigă măsa. S'a
trezit pușorul meu.... iaca deschide ochișorii.... ridică în sus
capul.... Se zbate cu piciorușele'n sus.... vrea să se scoale și nu
poate.... Să-l ridic eu, bunică?—Ridică-l, bunicuței, zice... Cum
se zbate! îi dau drumul. Clonc-clonc.... îl chiamă mama sa și
aleargă la dînsa.... Vorbește și el în limba lui.... O fi zicind:
«merci», Dico, m'ai ajutat să mă scol.... de acum n'o să mai
dorm așa. Mama sa îi spune «prostușule, să nu te mai culci așa,
cu picioarele'n sus; nu-i frumós!» Uite-l, scoate capul printre
penele mamei sale!... Se uită la mine cu un ochiu... el zice acum
„merci, Dico”. Îl iau la București. Fuga la Marcela.... o aduc
și pe dînsa la noi. Uite cum îl desmeardă și Marcela! „Dămi-
mie”, zice Marcela.

Dica își oprește gândul ca să chibzuiască.

Mamă, să cer bunicăi să dea și Marceli un pușor de cei mititei ? întreabă ea tare, intrerupînd liniștea odăci.

— Acuma chiar mă supăr pe tine, spune cucoana Tinca, tresărînd fără să vrea. Dormi odată, e tirziu !

— Iaca dorm, dorm ! spune de rîndul acesta, stringînd ochii cu hotărîre,

Așa ! urmează Dica, gîndindu-se mai departe. Eu fac pușorului meu un culcuș, Marcela face pentru al ei. Cînd vine la noi, aduce și pușorul ei. Pușorii au să se joace amîndoi, și noi ne jucăm cu păpușele... La anul, cînd o să venim la bunica, o s'aduc și pușorii ca să vadă pe mama lor. Iii ! cum are să se bucure mama lor ! Au să vie și frații lor și au să-i întrebe, unde ați fost ?—La București au să zică ei.—E frumos la București ? au să întrebe ei.—Cum nu ! au să zică pușorii mei... Și au să înceapă să le spună cum sînt Bucureștii... Frații lor stau cu toții grămadă, îi ascultă și se miară de cele ce aud... Mine dimineață... Doamne, Doamne !... am să mă scol și mai dimineață. Așa mi-a spus Săftica : „Dico, mine să te scoli și mai de dimineață.... Cînd o să trec eu cu bobocii, tu să fii gata ; să fim înaintea tuturor fetelor pe șes cu bobocii...” Așa ! să mă duc și mine... Și mine au să trec cu Săftica pe lingă femeii pe drum.... au să se uite la mine ca și azi ; au să stea în loc și au să mă întrebe : te duci cu bobocii la păscut, Dico. — Mă duc, zic eu. Ce ai în traistă ? au să mă întrebe...—Mîncare ; mi-a dat mama mîncare pentru toată ziua. Măi, măi, măi ! așa-i, Dico, omului la treabă îi trebuie mîncare, au să zică ele.—Ce bine-i ! păzim ca azi bobocii și ei au să pască ierbușoară verde, răsărită acum... Uite-i, cum pasc... unul e al meu. Mi-a spus Săftica c'o să-l ceară mamei sale și are să mi-l dea. Bobocul meu paște și el.... apucă firul de iarbă și trage.... trage virtos.... na ! s'a rupt firușorul de iarbă, și el a căzut în coadă...Hopa ! scoală, bobocelule Mă duc să-l ajut, dar nu mă lasă gîsca, mama lor... Uite, cum întinde gîtul și fiste la mine... — Nu te teme, zice Săftica, nu-ți face nimica gîsca, așa face ea. Gîsca crede că vreau să-i iau acuma bobocelul. Îi ducem, cu toate fetele, cu cîrdurile lor, la apă, la Prut. Uite, cum se rostogolesc depe mal. Căd'în apă cu capul în jos.... se'ntorc iute pe apă, înoată, beau apă și stau de vorbă cu mama lor. Gîștele scot singure bobocii iar la păscut pe mal, la iarbă verde. Ne jucăm cu toate fetete de-a baba oarba... Eu mă leg la ochi și fetele mă prind... Eu fug iute, cînd sînt cu picioarele goale... Ce bine-i cu picioarele

goale! Și mine, mi-a spus mama, dacă-i cald, o să mă duc tot cu picioarele goale... După ce ostenim bine, facem casă în pământ... o facem cu odăi multe, multe! Săftica aduce apă dela Prut cu pumnul; Anicuța stringe pac din gunoiu, le frământăm cu țarnă udată și facem, cu toatele, vălătuci pentru păreții casei... Păcat, că n'am adus și păpușele dela București să vadă și ele cum facem noi o casă adevărată... Pe urmă ne punem la masă... iiii! cum stăm noi la masă cu toatele!... Eu scot din săculețul meu cozonacul, pasca, oule roșii, felile de șuncă, piciorul de curcan... Săftica scoate și ea colăceii, căpătați dela "Hristos a nviat", ouăle roșii... Anicuța tot așa; celelalte tot așa și facem o masă maaare! mare!... pe iarbă verde, ca oamenii mari, și mîncăm cu toatele... Ce bine! Și pe urmă iar ne jucăm.... Ba nu... stăi, că trebuie să îngropăm bobocul... săracul! L-a ciupit cioara drept în cap și l'a omorît... Eu is popă și zic: „Doamne milu-ește!” Săftica-i dascal... Anicuța plînge adevărat; zice c'o s'o bată mama sa, că de ce n'a păzit bine bobocii și de ciori... Bunicul mi-a spus că el are să n'puste cioara, care a ciupit bobocul Anicuței și mine n'are să mai vie să mai mîntînce bobocii... Și pe urmă iar ne jucăm pînă sara... Sara ne întorcem pe alt drum... ca să nu ne mai iasă înaintea fața ceia urită...

— Așa-i, mamă, că-i urită? întrebă Dica, făcînd din nou să tresară cucoana Tinca.

— Dar bine, Dicuțo, așa iubești tu pe mama? ! nici acum nu dormi?

— Dorm, mamă, nu vezi? uită-te la ochii mei...

— Ești fată urită, că n'ascuți pe mama.

— Iaca dorm, mamă.... așa-i că-i urită fata ceia, care ne-a eșit înaintea și mi-a zis: hăăă! fata dela București la păzit bobocii!

— Ii urită, draga mamei.

— Dar mătușa Ileana? că și ea mi-a spus așa, îi urită și dînsa?

— Ea a glumit, Dicuță, ea nu-i urită.

— Dar moș Ion?

— Nici moș Ion nu-i urit, și el a glumit.

— Culcă-te și tu lingă mine, mamă.

Cucoana Tinca n'are încotro. Se culcă și ea; Dica pune mina pe obrazul mamei și adorm... amîndouă, fericite.

Spiridon Popescu.

Amurgul unei lupte

(Leconte de Lisle)

Ca marca, cind s'aruncă, vuind, spre farmu'nalt,
Ei, toți, se năpustiră la groaznicul măcel,
În largi tăeri de săbii, supt spargerii de șrapnel,
Orbiți de 'nvălmășala vrăjmașului asalt.

Pe-o arșiță de vară, din zori în asfințit,
Culcînd și vii și grîne, deavalma, la pămînt,
Trecură luptătorii potop, într'un avînt,
Și còlo, rinduri, rinduri, din goană s'au oprit.

În cruntă 'mbrățișare de luptă se cuprînd,
Le scînteie 'n privire văpaea negrei uri.
Cad capete fărmate supt grèle izbituri
Și armele s'afundă în singele-aburînd.

Învinși, ne'nvinși, pedestri, călări, întunecați
Îi vezi acum, sălbateci și galbeni și tăcuți,
Cu pumnii strînși, cu dinții rînjiți, cu ochi pierduți,
De moartea furioasă, de arîndul, secerăți.

Încet, le spal'o bură de ploaie-obrazul tras;
Pe căi ascunse apa alunecă domol
Și 'n timpul, unde corbii flămînzi coboară stol,
Lumina serii triste arat'al ei popas.

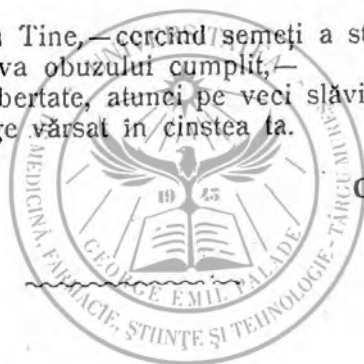
N'auzi strigări de glasuri, nici piepturi horcăind.
Pe valea sămănată cu cărnuri omenești,
Prin umbrele 'nnoptării, abea întrezărești
Grămezi de 'mpletecite cadavre, innegrind.

În mijlocul acestei grozave 'nsingerări,
Un cal rănit, cu gitul în trudă ridicat,
Aruncă, din durere, un ultim nechezat,
Ce'n liniștea de noapte răzbate'n depărtări.

O, sete 'nversunată de sînge! o, barbăr
Măcel! o, iz de groapă! ce 'năbușă, blestêm
Asupra voastră 'n fața atitor leșuri chem,
Blestêm nebun în fața imensului calvar.

Dar, dacă pentru Tine, — cercînd / semeți a sta
Cu inima 'npotriva obuzului cumplit, —
S'au stîns, o, Libertate, atunci pe veci slăvit
Să fie-alesul sînge vărsat în cinstea ta.

C. Teodorescu.

Scrisori politice ale lui Dumitru Brătianu

În corespondența lui Kogălniceanu, păstrată la Academia Română, sînt treisprezece scrisori, privitoare la Unire, ale lui Dumitru Brătianu (1). Acesta, exilat în urma evenimentelor dela 1848, își petrecu tot timpul exilului, până la 1857, la Londra. În legături cu Comitetul din țară al patrioților unioniști, D. Brătianu fu un sprijinitor admirabil al cauzei romine pe lingă Anglia. Scrisorile ce tipărim, pe lingă multe amănunte, caracteristice pentru împrejurările, în care se pregătea marea act al Unirii, ne descoperă un suflet cinstit și un patriot luminat în exilatul de la Londra.

Correspondența aceasta începe în Ianuar 1856, cînd D. Brătianu, care nu cunoștea personal pe Kogălniceanu, entuziasmat de apariția gazetei acestuia, *Steaua Dunării*, i se adresează și-și deschide cătră dînsul inima lui de adevărat fiu al patriei. El urmează de atunci a ținea în curent pe Kogălniceanu despre atitudinea Angliei, în chestia Principatelor, de pregătirea, prin presă, prin interpelări în Camera engleză și prin meetinguri, a opiniei publice din Anglia și a-l sfătui, totodată, pentru folosirea celui mai mic prilej în favoarea chestiei Unirii. Din cetirea scrisorilor sale, își poate face cineva o idee despre felul, în care lucrău exilații pentru izbînda cauzei Principatelor.

N. Bănescu.

I.

Londra, 29 st. n. Ianuarie, 1856.

Domnule și frate Gogălnicene, nu ne cunoaștem; dar socot că, fără să-i fie cunoscut Gogălniceanului, un Român are dreptul și datoria să-i scrie, ca să-i vorbească de un interes public, în orice timp, cu atît mai cu samă la o epocă așa de critică ca cea de acum, astăzi, în ajunul transformăției politice și

(1) Ms. 1164.

-sociale, ce au să primească Principatele Romine. Frate, prezența rebel s'a ivit în condiții așa de favorabile Principatelor noastre, încît îmi vine să cred că Provedința T'a provocat într'adins pentru Romini, ca să le dea ocazia să facă cunoscut Europei ale lor suferințe, ale lor lupte, ale lor drepturi, necesitatea independenței lor, și ca să-și dobîndească rangul ce li se cuvine, în marea familie a populilor civilizați. Pentru întâiași dată chestia Principatelor agită Europa; pentru întâiași dată Franța și Angli-tera, uitînd bătrîna lor inimizție, și-au dat mina în contra Rușiei și cel dintîi strigăt al rebelului a fost expulsia Rușilor din Principatele Danubiene. Dar noi oare știut-am profita de aceste împrejurări? Rominii totdeauna au oltat după o asemenea epocă, totdeauna păsul lor cel mai mare a fost indiferența Europei; și acum că Europa li caută, îi cercetează, nu vor să auză, nici să vadă nimic. Parcă într'adins se ascund, fac pe morții, ca să nu dea peste ei buna restrîște, ce le suride pentru întâiași dată. De doi ani de zile Franța și Angli-tera au urechea lipită la hotarele Rominiei și adăst să audă glasul unui popul liber, strigătul cel pușin al unui popul, care aspiră la libertate; de doi ani de zile zgomotul armatelor lor răsună împrejurul nostru; de doi ani de zile organele publicității de pretutîndeni, unele atîcîndu-ne, altele susținîndu-ne, în tot chipul foarte ne invită, ne provoacă, ne spun că ne-a venit rîndul, ne cheamă să ne prezentăm titlurile înaintea Tribunalului Europei, ca să dobîndim dreptate; și până acum piepturile noastre n'au scos măcar un suspin, și până acum văile Rominiei n'au întors un singur echo armatelor aliate, și până acum nu s'a găsit un Român ca să deschidă gura și să zică: Iată ce voesc Rominii, iată neprescriptibilele lor titluri, ce consacra o existență de optsprezece secole! La epocole fatale nouă, totdeauna s'au găsit oameni în Principate, care să negocieze a lor vinzare. Și acum, că e vorba de liberarea lor, să nu se găsească un Român, ca să pledeze a lor cauză? Ce, și acum tot trădători au să fie avocații lor? Cînd văd, pe deoparte, infernala activitate ce pun ciocoi, ca să acrediteze pe lingă cabinetele Europei opinia că Principatele nu vor unirea, că nu simt trebuința independenței, că sînt, într'un cuvînt, astfel precum ei le descriu; cînd văd, pe de altă parte, că nici unul din cei ce se zic patrioși romini n'au știut consacra până acum o singură oră, o singură lescae patriei lor, că o mulțime dintr'înșii, oameni cu bune poziții sociale, cu stări, cu învățatură, își plimbă necontentit indiferența din Capitală în Capitală și din salon în salon, crede-mă frate, mi se sfărîmă inima de durere și de rușine.... A! a trebuit să-mi iubesc patria cum o iubesc, ca să nu desper de viitorul ei, în prezența atîtor lașități.

Precum muma care, deși tremură și de frunza, ce se clatină asupra leagănului șubredului ei prunc, vede într'însul o ființă puternică, nemuritoare, un erou, așa și eu am mare frică, dar am speranță și mai mare pentru mîndra și necăjita noastră patrie. Dară, frate, un singur minut n'am pierdut speranța; am sperat

mereu că Principatele noastre nu vor fi judecate, fără a fi faţă la proces şi, prin urmare, osindite; am sperat mereu că, până a nu suna ora sentinţii lor, se va ivi un Român, care să simţă în pulzaţia lui pulzaţia a cinci milioane de martiri şi să-i răsbune şi de viclenile uneltiri ale boerilor fanariotizaţi şi de mirşava indiferenţă a patrioţilor coconasi. Asta am sperat; şi am avut cuvânt să sper, căci acel Român exista: „Notre savant et infatiguable Gogălnitshano—imi scrie Costache Rosetti dela Paris—vient de fonder à Jassy, un journal roumain, sous le titre de *L'Etoile du Danube*. *L'Etoile du Danube* est plus qu'un journal, c'est une oeuvre vivante de vérité et de patriotisme; elle a pris hardiment la défense du projet de réunir les deux Principautés en un seul Etat et des saints principes de la Révolution. Ce n'est pas tout: Gogălnitshano m'écrit qu'il entre, armes et bagages, en lice, qu'il est décidé à mettre toute son activité et à faire des sacrifices d'argent, pour que la presse étrangère popularise notre question en Occident et la discute encore plus ouvertement qu'il ne le peut faire lui, en Moldavie, sous l'occupation autrichienne. Ainsi, cher ami, voilà les vœux exaucés; réjouis-toi donc et sois prêt à seconder les efforts de notre digne compatriote; car Gogălnitshano est un homme sérieux, et ce qu'il me dit tu peux le tenir pour un fait déjà accompli...” — Cum să-ţi întorc, frate, binele ce mi-ai făcut?... Bucuria ce simt, în minutul acesta, sic bucuria toatelor zilelor tale! Şi va fi; căci munca-ţi, n'avea îndoială, va da roade, şi roadele ei vor fi eterne; căci patrioticu-ţi instinct te-a făcut să descoperi momentul propiciu şi să pui mîna pe coarnele plugului, atunci cînd ochii simpatici ai Europei întregi încă'zesc şi fecundează tărîmul independenţii romîne, căci prin prismul eroicelor D-tale sacrificii, *Steaua Dunării* va arunca o lumină ce va străbate inimile cele mai întunecate, şi mulţi Romîni se vor închina ei; căci acum, că nu mai are să sperc reînnoirea Domniei lui şi că este negreşit încă sub impresia palmii ce a primit dela Poartă, în chestia minăstirilor, prinţul Moldovei el însuşi va asculta, poate, fierbinţile-ţi exortaţii şi-ţi va da mîna de ajutor; căci chiar singur de-i fi, agăţîndu-te din toate puterile inimi-ţi de tîpsia balanţei, în care se află astăzi destinele Romîniei, balanţa, fii sigur, se va inclina în parte-ţi, pentru că minile ce o ţin sînt bine dispuse pentru Romîni, şi inima-ţi va avea greutatea unui popul întreg, împovărat de lanţuri şi agitat de florile libertăţii, greutatea interesului a celor mai multe state şi a opiniei publice a toatei lumi civilizate.—Dară, frate, poţi mult, poţi tot; numai grăbeşte-te, căci, precum ştii, nu-ţi rămîne ca să manevrezi decît cîteva luni, sau, mai bine cîteva zile. Chestia Principatelor este în deliberaţie, şi facă-se pacc sau continue resbel, după toate probabilităţile, se va rezolva în prietăvara aceasta. Franţa şi Englitera nu cunosc bine nici importanţa independenţii Moldo-Vlahiei, nici elementele de care dispune, ca să formeze un stat puternic; ei sînt însă favorabili şi caută, în sinceritate, să găsească combinaţia cea mai bună, că

să-i asigure viitorul. Mai multe proiecte sînt în desbatere, asupra cărora opinia lor este încă *flotantă*, și cred că acum, pînă a nu lua o hotărîre desăvîrșită, o presie puternică a opiniei publice, în favoarea soluției ce dorim noi, ar avea o mare eficacitate; trebuie dar prin jurnale, prin broșuri, prin publicarea unei cărți geografice de circumstanță, prin *meetingsuri* aici în Engllitera, prin toate chipurile să căutăm a lumina, a impresiona, a agita, a pasiona publicul francez și englez și a da astfel chestiei romine popularitatea fără de care nu poate triumfa. Prietini noștri la Paris precum și eu am legat, în cursul anilor exilului, relații strînse cu mai multe persoane influente, de sprijinul cărora sîntem siguri, acum mai cu seamă că chestia Principatelor nu mai e așa de venetică ca în timpii trecuți; prin urmare, de am putea dispune de oarecare mijloace materiale, ne-ar fi lesne, socot, să spargem ghiata și să împlinim patrioticele-ți dorințe, care sînt și ale noastre. În țară asemenea este ceva de făcut. Vre-o manifestație, de natură a dovedi că Românii doresc într'adevăr independența, ar reflecta într'un chip puternic... (rupt)

...nici în ce relații te asii cu Maria-Sa¹⁾; dar știu că de ar consenta [consimți] să scrie lui Lord Palmerston o scrisoare, în senzul pomenitei adrese, ar face un act d'un mare Prinț și ar cîștiga drepturi neprescripibile alii la recunoștința Romînilor, cit și la stima lui Palmerston. De mi se vor îndrepta mie adresa și scrisoarea despre care vorbii, le voi da eu însumi în mîna chiar a destinatarilor lor și puteți fi siguri că nimeni nu va ști nimic despre aceasta, căci oamenii politici ai Englliterii, precum am avut ocazia să o constat de mai multe ori, sînt, în asemenea materie, de o discreție și de o delicateta fără de margini. Ca să învingi orice scrupul al Prințului, propune-i să trimeată cu scrisoarea un om, care se bucură de deplina încredere a Măriei-Sale; de va face trebuință, propune-te însuși să vii, căci, crede-mă, *cela vau la peine*. În două săptămîni trimisul poate veni și (a) se întoarce, aici neavînd să încerce nici o întîrziere: dau făgăduiala că în ziua chiar a sosirei lui va avea audiență dela Lord Palmerston și dela oricare alt personaj, ce va dori să vadă. De-mi vei scrie, adresează scrisorile în chipul următor: „A Mr. Brown et C-iei a|24, Abbey Road, St. John's Vood—London“. Eu însumi voi primi scrisorile adresate în acest chip. Aflu că un atașat al Ambasadei engleze dela Constantinopol s'a trimis la București, ca să facă o anchetă. Cum nu cred că acest atașat²⁾. (rupt)

Domnule și frate Gogălnicene, primește, te rog, aceste rîn-

1) Din vorbele din pasagiul rupt reese că are în vedere pe Ghica-Vodă.

2) Din pasagiul rupt se poate vedea că Brătianu roagă pe Gogălnicenu să se intereseze de aceasta, căci raportul ce va face atașatul, o să aibă acțiune asupra soluției chestiunii Principatelor.

duri cu aceiași dragoste cu care ți le adresez, primește, într'aceiași vreme, felicitările mele cele mai sincere și frățeștile mele salutații.

D. Bratiano.

P. S. Sint in măsură să dau publicității nuvelele ce-mi vei comunica.

D. B.

II

6 Aprilie, Londra.

Frate, s'au primit astăzi nouăzeci și două de livre și zece șelungi, pentru care s'a subscris o îndoită adeverință „J. A. Wakeling.”

Vă felicit de frumosul vostru program ce am primit, sint trei zile; dar de ce nu ne scriți măcar o buchie? A voastră tăcere a cam descurajat pe bunul nostru amic. V'am adresat, pe numele lui Alexandri, „The Westminster Review“ : vă voi adresa, într'acelaș chip, p'a Edinburgului. Aștept cu nerăbdare ale voastre nuvele și vă îmbrățișez frățește.

D Bratiano

P. S. Insemnați-mi de primiți jurnalele engleze, trimise sub bandă.

Oaspeților Banchetului de la Copou.¹⁾

Dragii mei amici,

Și voi suferiți; suferiți mai mult chiar decit frații voștri expatriați; căci și voi aveți inimi de Romini și suflete de oameni liberi, și căci voi ați fost și sunteți marturi și martiri persecuțiilor, ce de cîțiva ani bintuesc cu atita asprime Principatele Romine. Cu toate acestea, bucuria ce v'a pricinuit liberarea unui prizonier romin a covârșit a voastră durere și, pentru un minut, ați aruncat doliul, ca să serbați a lui întoarcere. A l vă cunosc.

1) Dat, in grădina de la Copou a lui Kogălniceanu, in onoarea lui Gh. Filipescu, cu prilejul întoarcerii sale din Rusia, unde fusese ținut douăzeci și una de luni, fiindcă se opusese, cu mica sa trupă, eroic, oștirii rusești, de partea căreia nu vroise să treacă.

In August 1854, Rușii îl trecuse hotarul. Liberat in 1856, se întoarce la Iași la 18 Maiu și a doua zi fu primit in audiență de Domnitor, care îl înainta la gradul de maior și-i acordă o gratificație publică de 800 de galbeni. (V. Stoenia Dunării, 22 Maiu 1856, și Sturza: Acte și Doc. relative la Istoria Renașterii Rominiei, Vol. 3 p. 508).

Sămănați maicii voastre; sînteți fiii Romîniei. Ca dînsa, crescuți în durere, compătimiți cu ceice suferă și pentru dinșii vă uitați pe voi înșivă. Vederea bravului nostru Filipescu v'adus aminte și pe expatriații de la 48 și ați închinat lor și, în mărinimia voastră, i-ați glorificat, dîndu-le frumosul nume de apostolii naționalității. Nu fiți mîhniți, nici vă mirați, frații mei, dacă acum, cînd Rusia ea însăși liberează pe prizonierii romîni, cînd sunt volnici a intra în patria lor chiar ceice au dat mina inamicilor ei, porțile Romîniei sînt încă închise emigraților de la 48; căci este scris, frații mei, că ceice s'au sculat și au emigrat în numele Dreptății și a Frăției nu se vor întoarce decît împreună cu Dreptatea și cu Frăția, pe pămîntul romîn.

Ziua întoarcerii lor se apropie. Pînă atunci, fiți în Romînia, voi singuri și semenii voștri, apostolii naționalității romîne; mîngiați pe exilații Romîni cu a voastră bărbăție, dar nu-i plîngeți: căci și exilul are bucuriile și serbătorile lui; căci printre mărcinii străinătății, care le-au smuls cea mai frumoasă parte a vieții, expatriații Romîni găsesc ici-colea floricele, ce fac bucuria inimilor lor, pentru că 'ntr' inșele ei vād mîntuirea și podoaba amantei pentru care bate inima fiecărui Romîn; căci lungii ani ai exilului toți au pe 11/23 Junie, zi de veselie și de trufie pentru exilați, anul nou al existenței noastre politice, ziua în care și-au luat forma și numele ei, în conștiința popoului romîn și în conștiința omenirii, acea mare creație, ce generațiile a optsprezece secole au plămădit cu sînge, cu lacrimi și cu amor — și de aceea cel dintăi strigăt al Romîniei fu „Dreptate—Frăție”. Astăzi, emigrații Romîni, în tot locul unde se află doi împreună, băncetuesc și închin celor ce au murit pentru patrie și celor ce luptă pentru dînsa, pe pămîntul romîn. Eu nu poci închina vouă, căci aici sînt singur; dar mă închin și rog în adîncul inimei mele, precum rîogă ceice cred și iubesc; ca într-o carte sfîntă citesc în *Steaoa Dunării* cuvintele rostite la Copou și inima-mi saltă de bucurie și de mîndrie căci, sînt Romîn și o lumină nouă luminează spiritul meu: ele îmi spun cum emigrații Romîni, cu totul necunoscuți și pledînd o cauză tot așa de necunoscută Europei, avînd în contră-le, ca Romîni, marile simpatii a Democraților pentru rezbélul Ungariei și ca emigrați, repulsia diplomaților pentru tot ce are nume de revoluționar, cum o mîna de oameni, în asemenea condiții au putut figura în fruntea Democrației europene și tot de odată atrage atenția și cîștigă considerația șefilor lumii oficiale. Negreșit, limbajul lor a fost limbajul nostru, limbaj romînesc, limbaj de amor și de adevăr, iar nu limbajul sectarilor și a oamenilor de partidă, și de aceea ei a fost ascultați și înbrățișați de toată lumea, și de aceea opinia publică europeană s'a declarat cu atîta putere în favorul Romîniei, încît Rusia chiar, care acum opt ani tîgăduia, într'un act oficial, naționalitatea romînă, astăzi o recunoaște și îi tîgăduiește al ei sprijin. Providența par'că ar fi vrut să răsplătească a lor sinceritate, dînd cuvînt pînă și în cifre celor ce au avut

și au credință într'înșii : Intr'adevăr, populus țării rominești repeta neîncetat că proscrisii romini lucrează în înțelegere cu șapte populi, la a lui liberare,—și, precum văzurăm, acum două luni, șapte împărății luară în băgare de seamă reprezentatiile proscrisilor Rominiei și incheiară tratat, recunoscind neprescriptibilele drituri ale populusului romin și hotărînd că va vota el însuși noile lui datini.

Este un fact unic în anele omenirii și neașteptat în zilele noastre, ca mai multe Puteri să consulte împreună un popul,—un popul mai cu samă a cărui suveranitate a fost de attea ori disputată și necunoscută,—asupra organizației politice și sociale, ce va voi să-și dea el însuși. Marele spectacol ce au să prezinte peste puține zile Principatele Romine, interesează nu numai pe populusul romin, ci pe toți populusii liberi sau care aspiră a fi liberi, și de accia ochii tuturor sint îndreptați către noi. Ce! în alți timpi, Rominii, necunoscuți Europei, necunoscuți lor înșile, înconjurați de inimici, au știut lupta singuri în contra tuturor, cîștiga și păstra cu arma'n mină a lor suveranitate; și astăzi, cînd steaua Rominiei luește la orizontul lumii civilizate, cînd razele simpatiei universale sint concentrate asupra-ne, cînd Europa ne întrebă care ne este păsul, ce voim, noi nu vom ști măcar îndrăzni să căutăm în față și să răspundem amicilor noștri? Nu, frații mei! jur pe sulletele voastre că asta nu va fi! Memorabilul vostru banchet n'a convins și pe cei mai sceptici că Rominii sint încă Romini? Instinctul vostru de Romin nu v'a înșelat, dragii mei. Dar, *Unirea* este singura temelie satornică a edificului viitorului nostru; fără dinsa, crice se va clădi, va fi clădit pe nisip. Faceți dar ca banchetul de la Copou să se repete în fieștecare țirg, în fieștecare sat, în fieștecare cătun; faceți să se manifesteze neîncetat, în tot locul, sub toate formele și prin toate chipurile aceiace e săpat în inima fiecărui Romin: dorința unirii și a respectului suveranității naționale, care este scrisă în tratatele Rominilor și care le asigură dritul d'a-și da ei însuși legi și de a lua pe șeful statului unde vor voi. Strigătul: „Unirea Principatelor! Suveranitatea statului romin!“ să străbată munții, cîmpiile, văile și dealurile noastre, să umple aerul, să răsune până în unghiurile pămîntului cele mai depărtate, ca lumea întreagă să se incredințeze că *Unirea* este suflarea populusului romin, este glasul Rominiei!

Libertatea, dragii mei, mai totdeauna se dobindește cu luptă; și chiar cînd e nedisputată, ca tot ce e sfînt, ea are fiorii ei, și, precum cel ce nu are conștiința nevinovăției lui nu curează să-și atingă buzele de sfîntul potir, asemenea cel ce nu are conștiința dritului lui nu îndrăznește să-și însușască libertatea și să zică: „Eu sunt liber, iată ce voesc“. Faceți dar să lă lumina adevărului, ca să nu se spăimînte de umbre, de amenințările ce vor căuta să le facă oamenii rău nărăviți a comanda în Principate și străinele influențe inimice. Un popul, aibă lumea întreagă în contra-i, de va voi în unanimitate să fie liber, va fi

liber; cu atât mai cu samă cind mai toată lumea este cu dînsul. Astăzi conştiinţa noastră de Romîni ne zice că a sosit timpul să arătăm cine sintem; toţi populi şi mai toate Puterile ne invită la o mare manifestaţie naţională; pe tărîmul legalităţii dar, avem dritul şi datorია, avem putinţa să îndrăznim tot. Capetele 'n sus, Romîni! Fiţi semeţi, fiţi de bronz şi de fier! Fiţi Romîni!... Nu vedeţi că ceiace vi se cere nu este numai un act politic, ci o taină sîntă? Nu simţiţi mîna lui Dumnezeu frămîntînd inimile voastre, n'o vedeţi împingînd în ajutoru-vă chiar pe ceice până aci treceau de inimici emancipaţiei populiilor?—In timpul Congresului, membrul cel mai influent al guvernului francez zicea unuia dintr'ei noştri: „Voin ceiace voiţi şi vom face tot ce ne va sta prin putinţă, ca să ajungem la rezultatul dorit; singura noastră temere este că poputul romin nu va şti răspunde la increderea ce am pus intr'însul“. Şi, in zilele trecute, unul dintre cei dintăi miniştri ai Englierei, auzind rezistenţa ce a intîmpinat in Moldova firmanul atingător de jurisdicţia Principatului, i-a zis: „Purtarea Romînilor de la Iaşi mă bucură tare mult. Fiţi înţelepţi, dar *energici*; fiţi uniţi; arătaţi-vă geloşi de driturile voastre; căci astfel numai veţi dobîndi sprijinul Englierei şi realizarea dorinţelor voastre“.

Londra—11/23 Iunie 1856.

D. Brătianu.

P.S. Pentru *Steaua Dîmării*, cu ale mele îmbrăţişări fraţilor redactori. D. B.

12 Iunie, 1856.

a | 24, Abbey Road, St. John's Wood.

*Scumpul meu Donn Layard*¹⁾

Doresc atât de mult a vedea realizindu-se planul D-voastră de a vizita Principatele, încît in toate zilele mă aştept a primi această bună ştire. In această aşteptare, trimet pentru D-voastră, la prietenul meu, D. Mihail Cogălniceanu, aceste citeva rinduri de introducere. D. Cogălniceanu, care face parte din înalta societate a Iaşilor, este unul din istoricii şi publicişti cei mai distinşi ai Romîniei. El îşi iubeşte din inimă ţara, şi nimeni altul n'o cunoaşte mai bine decît dînsul. Astfel, punîndu-l in legătură cu D-voastră, cred că vă fac plăcere şi in acelaş timp aduc un serviciu eminent Principatelor.

Primiţi-l deci, vă rog, cu distincţie şi onoraţi-l cu toată încrederea D-voastră²⁾.

Al D-voastră, cu toată inima

D. Brătianu.

1) Scrisoarea aceasta e in francezeste; o dăm in traducere.

2) Scrisoarea poartă adresa: D-lui Layard, membru al Parlamentului Britanie etc.

V.

3 Iulie, 1856.

a | 24, Abbey Road, st. Ion's Wood—London.

Fraților Cogălniceanu, Mălinescu și Ionescu,

Frații mei, am primit scrisorile ce mi-ați adresat, sînt vre-o trei luni, și am publicat cuprinsul lor îndată ce le-am primit. Eu nu vă scriu adesea, căci sînt singur aici și nu poci pridi să fac tot ce e de făcut. M'am înțales însă cu Rosetti, de la Paris, să vă comunice el, regulat, toate cite îi scriu. Mă bucur și vă felicit, dragii mei, de ceiace faceți în Moldova și aștept mult dela patriotica voastră activitate. Eu urmez a fi în bune raporturi cu Ministerul de aici și cu cel de la Paris și *catihisesc* mereu pe Sir Henry Bulwer. Afară de ceiace fac cu presa, am dobîndit oareșicare interpelații în Parlament. Sper să organizez o deșbaterie serioasă asupra chestiei noastre, în ambele Camere engleze și să formez un comitet de Englezi influenți, care să ia sub patronagiul lor interesele Romînici. Mă silesc prin toate chipurile să pasionez pentru noi opinia publică engleză și europeană, căci într'însă și în patrioticile noastre manifestații văd singura garanție sigură a realizației dorințelor noastre. Timpul nu poate fi mai priincios și mai urgent pentru o propagandă și o agitație în favorul Romînilor; numai mijloacele materiale lipsesc. Guvernele englez și francez, deși îmi vorbesc mai totdeauna pe plac, știu că șovăesc între justiția cauzei noastre și interesele lor particulare; și, făr' de o presie puternică a opiniei publice, riscăm a fi sacrificați de Franța, ca să cîștige concursul Austriei, în alte chestii, și de Engiiterra, ca să fleteze amorul propriu al Turcilor și să dărapene, printr'acest chip, influența franceză la Constantinopol. Aici e tărîmul cel mai bun, singurul tărîm delucrat, căci Englezii au libertatea și deprinderea agitațiilor politice, și căci, cînd le intră ceva în cap, pun toată stăruința a' realiza; dar activitatea lor politică și comercială este mai cu samă îndreptată cătră colonii, cătră celelalte părți ale lumii, și chestiile europene îi interesează într'o foarte mică proporție. Chestia Principatelor mai are nenorocirea să le fie puțin cunoscută, și, cu cit se pasionează pentru un lucru ce le-a intrat odată în cap, cu atita au greutate să primească, să-și însușească o idee nouă; apoi, aici, unde publicitatea și *la mise en scène* se fac pe o scară așa de mare, unde ceice întreprind cea mai mică întreprindere politică sau comercială, unde *un arracheur de dents* și *un pédicure*, che-luiesc mii de livre sterlinge în afisuri și în tot felul de manifestații publice—, oamenii nu înțeleg că o cauză poate fi serioasă, îmbrășișată de un popl întreg și merită atenția lor, dacă promotorii ei nu dispun de fondurile trebuincioase, ca să-i dea zvonul la care este obișnuit publicul englez.

Frații mei, peste puține zile, Talleyrand, în treacăt la Constantinopol, are să se oprească 4, 5 zile la București. Asemenea, mai mulți Englezi de distincție au să viziteze Bucureștii. Cum dar la Iași vă bucurați de mai multă libertate și boerii sînt mai uniți decît la București, faceți în chip să fiți informați prin telegraf de a lor sosire și trimiteți îndată o deputație să-i invite a vizita Iașii. N'am trebuință să vă recomand a-i încinta printr'o primire triumfală. Căci știți slăbiciunea a oamenilor, chiar celor mai eminenti, pentru asemenea demonstrații.

Chestia Capitalei și a religiei șefului statului sînt argumentele cele mai perfide și cele mai primejdioase ce pun înaintea inimizii noștri; căutați dar să răspîndiți pretutindeni ideea și să convingeți pe străini că: 1) Chestia capitalei este cu totul secundară pentru Romîni ambelor Principate, căci nimeni nu se îndoiește că Capitala va fi tirgul ce va designa interesele generale a noului Stat; 2) Că un prinț de religie apusană poate fi foarte bine suveranul Romîniei, căci în Principate totdeauna a fost cea mai mare toleranță religioasă, căci statul și religia au fost și sînt, în Principate, două lucruri deosebite, ba încă că Romîni, pentru considerații politice, astăzi doresc un prinț de religie apusană.

Turcii ar vrea să albească garnizoana lor la Ismail și la Reni; vă trag dar atenția și asupra acestui punct, ca să-l combateți strașnic. Arătați străinilor că putem înființa, în scurt timp, pentru apărarea Romîniei o armată mai bună decît cea turcească, că o garnizoană turcească la noi ar fi o cauză de slăbiciune și pentru Romînia și pentru Turcia, căci ar face pe Romîni pentru totdeauna neîmpăcați inimizii ai Turcilor.

Rosetti v'au cerut niște însemnări statistice asupra Principatelor, comerciale mai cu seamă. Le aștept cu cea mai mare nerăbdare, căci am de dinsele o neapărată și urgentă trebuință.

Vă îmbrățișez, precum vă iubesc: din toată inima.

Al vostru frate,

D. Brătiano

P.S. Ar fi bine să vă înțelegeți cu frații noștri de la București și să înființați îndată o comisie de trei Munteni la Iași și una de trei Moldoveni la București, care să fie între dinsele o corespondență cotidiană și să facă—pe cit se va putea—ca toate manifestațiile și lucrările, în ambele Principate, să fie simultanee și identice. Într'acest chip, Principatele de acum vor prezenta Romînilor și streinilor un singur trup și un singur suflet și steinii se vor convinge că unirea *est déjà un fait accompli* și că, de nu vor consacra-o ei, în realitate despart Principatele. Sper, dragii mei, că organizația ce v'ați dat în Iași se întinde și prin ținuturi și că, peste puțin, Moldova întreagă va prezenta același spectacol.

Rosetti v'a scris, mi se pare, pentru o adresă către guvernul englez; ar fi bine, de se va putea, să faceți împreună cu Muntenii o adresă colectivă și să mi-o trimiteți cit mai curînd legalizată de Consul, sau cu vre'o pecetie pe dinsa, care să constate a ei autenticitate. Faceți în grabă, frații mei, pentru adresă și pentru toate celelalte, căci timpul grăbește; peste vreo lună de zile, membrii Parlamentului și toți oamenii politici părăsesc Londra. Ași vrea să pot constitui, până sint toți aici, comitetul despre care v'am vorbit și să-l fac să trimată doi delegați în Principate, dintre care unul să rămie acolo și celalt, după o scurtă ședere printre noi, să se întoarcă, ca să ia aici parola, în meșinguri.

Primesc cu recunoștință patriotica voastră foae.

B. D.

(Va urma).

PORTRET ¹⁾

Unui parvenit.

Și cînd te vîd întins pe perne, în faetonul tău de gală,
Și vîd cum toate's largi pe tine și numai fruntea ți-e îngustă,
Să nu te miri că nu mă mișcă o clipă lenea ta augustă
Și că înfrunt cu-atîta milă căutătura-ți triumfală.

Ca într'o criptă doarme'n carne pitica inimă 'ngropată,
Nimic din vaierul de-afară nu izbuteste să audă,
Dar, vezi tu, sufletul meu meșter cu-o liniște atît de crudă
Ridică lespedeza și vede în groapa ta întunecată.

Și te 'nșeleg drumeț statornic al lumii veșnic neschimbate,
Ți-i știu șacalii care țipă în biata inimă bolnavă,
Ei nu vor înceta să urle, căci foamea, foamea ta grozavă
E'nșiripată din fiorul atîtor guri nesățurate.

Atîți zileri ce răsturnară în noaptea veacurilor mute
Cu sapa lor neostenită bogata țarină bătrână,
Ți-au răsădit drept moștenire în suflet foamea ta păgînă
Și cum te-ai sătura, cînd trebui să potolești atîtea sute?

Străbunii tăi cu palme aspre, răpuși de robota haină,
Și-au risipit în trudă vlaga atîtor brațe chinuite,
Atîtea zile fără tihnă și nopți atîtea nedormite...
— Ei dorm în somnul tău acuma și cer în lenea ta hodină.

De-aceia cînd te vîd pe perne, în faetonul tău de gală,
Și vîd cum toate's largi pe tine și numai fruntea ți-e îngustă,
Îți iert și inima flămîndă, îți iert și lenea ta augustă
Și, vezi, înfrunt cu-atîta milă căutătura-ți triumfală.

Octavian Goga

1) Din Calendarul „Minervei”, care va apare în curînd.

Primele convențiuni între Principatele române

Inițiativa aplicării dispozițiilor Regulamentului organic, privitoare la o unire mai de aproape între amândouă prințipaturile, a pornit din Moldova.

Regulamentul organic, după ce constată că începutul, religia, obiceiurile și cea de un fel limbă a sălășluiților Principatelor, precum și cele deopotrivă trebuințe sînt îndestule elementuri de o mai de aproape a lor unire, și că aceasta dar numai după împrejurări împlințitoare s'a zăbovit, Regulamentul, zic, afirma că bazele acelei uniri s'au pus prin cea de un fel clădire a temelurilor administrative în amîndouă țările. Locuitorii respectivi se puteau folosi în celalt principat de toate folosințele neguțătorești și puteau dobîndi aceleași drepturi civile ca vor avea și pămîntești, precum și căderea de a avea proprietăți mișcătoare și nemișcătoare.

Mai departe, Regulamentul organic hotăra că făcătorii de rele, criminalii Statului, dezertorii precum și datornicii ce vor scăpa dintr'un prințipat într'altul se vor da înapoi; că locuitorii satelor dela hotarul țărilor romine vor putea trece, vremelnicește, dintr'una într'alta, fără plată de vamă, pentru cîmpeneștile lor îndeletniciri și că, în sine, monedele vor avea același curs în Moldova cași în Țara-Rominească. 1)

Primele negocieri. Referindu-se dar la aceste dispozițiuni regulamentare, statul administrativ al Moldovei se plînge cîrmul-

1) *Analele parlamentare*, I, partea 1-a, 357, secția V, cap. VIII, reg. org. al Munteniei; *ibid.* partea 2-a, 223, secția V, cap. IX reg. org. al Moldovei.

rii rusești, la 7 Martie 1832¹⁾, că micul negoț dela granița Principatelor este jignit dela 1831 de vameșii munteni, care-l supun la taxe pecind, până atunci, singura plată ce se lua asupra-i era cea datorită proprietarilor de câtră vinzători, conform bunei învoeli intervenite între dinșii.

Kisseleff transmite²⁾ acest raport sfatului administrativ al Țării Românești, care răspunde, la 6 Aprilie, că schimbarea de care se plinge ștatul vecin a provenit din pricina *slobozeniei comerțului*, asigurată prin tratatul dela Adrianopol și că, pentru satisfacerea cererilor Moldovei, trebuie pe deoparte să se aștepte expirarea contractului vameșilor munteni, ceiace se va întâmpla la 1 Ianuarie 1833, iar pe de altă parte să se facă o înțelegere între Principate stabilindu-se, în acest scop, mai întâi *inceputuri de învoiri*, pe baza cărora o comisiune de patru mădulare să poată intra în negociațiuni.

Înr'adevăr, explică ștatul Țării Românești, *până la slobozirea comerțului de obște, toate duraverile acestui Principat cu Moldova nu erau vrednice de a se lua în vre-o băgare de seamă, pentru că producturile, vitele, seurile, cirvișurile, untul și cașcavalul, pe temeiul trebuinței capitanului Tarigradului, fiind poprite cu lotul a eși din țară, nu mai rămăneau în folosul vameșilor decit niște mici lucruri, ... încît neîngrijirea vameșilor, după vremi, au înșfântat obișnuința a se trece unele ca acestea dintr'un oraș într'altul fără nici o plată. Dar după propoveduirea tratatului dela Adrianopol, ... fiind trebuința a se vinde vămile acेशui Principat, nu au putut să scape din vedere ocîrmuirii că... ar fi urmat într'adevăr o îndestulă scădere la venitul vămilor (și), așa dar, ... nu s'au pus în contractul... vămilor vre-o condiție apărătoare de vamnă pentru locuitorii moldoveni...*

Kisseleff aprobă expunerea sfatului și poruncește, la 27 Aprilie, ca vistierii celor două Principate să pună, de comun acord, bazele unei înțelegeri vamale, urmînd astfel încît lucrarea să fie gătită pentru viitoarea sesiune a obșteștilor adunări.

În Noembrie 1832, ștatul Țării Românești face cunoscut președintelui plenipotențiar al divanurilor că a desemnat pe postelnicul Costache Suțu și pe Grigore Mavrodoglu să meargă la Focșani, să negocieze cu delegații, pe care îi va trimite guvernul Moldovei, după invitațiunea ce i s'a făcut.

De o camdată, la 30 Novembre, se dau ordine vameșului muntean dela Focșani să vegheze ca să nu cerce lăcutorii moldoveni străintorări.

1) Toate documentele la care se referă studiul de față sint luate atunci, cînd nu se indică alt izvor, din *Dosar 2. Conv., M. I., părțile 1-a și a 2-a*, păstrat în Arhiva Ministerului Afacerilor Străine sub titlu *Convențiunea încheiată cu Moldova*.

2) La 22 Martie.

II.

Slatul Țării Românești stabilește următoarele temeuri, pe care să se urmeze negociațiunile: înapoierea reciprocă a țiganilor fugiți dintr'un principat în celalt; slobozirea fără de vamă a mărfurilor pentru trebuințele vecinătății; dobindirea reciprocă a drepturilor civile și de proprietate; chestiunea aplicării articolelor 159 din reg. org. al Țării Românești și 164 din reg. org. al Moldovei; înapoierea reciprocă a făcătorilor de rele, criminalilor, dezertorilor și datornicilor; slobozirea trecerei sătenilor dintr'un Principat în celalt pentru cîmpenești indeletniciri; unirea prețului monedelor.

Jurnalele încheiate la Focșani în 1832.—Pe aceste baze se și încep la Focșani, în Decembrie 1832, negociațiunile între pomeniții delegați ai Munteniei și acei ai Moldovei: Sandulache Stamatin și Asanache Dan. Această comisiune mixtă a încheiat 20 jurnaturi cu următorul cuprins:

Primul jurnal e privitor la preliminările convenției; al doilea—de la 8 Decembrie¹⁾—la înapoierea locuitorilor birnici, ce s'ar *băjănări* dintr'un Principat în celalt și a țiganilor fugiți; al treilea, la dobindirea drepturilor reciproce civile și a proprietăților nemișcătoare; al patrulea, la înapoierea făcătorilor de rele și a dezertorilor; al cincilea, la intrarea dintr'un Principat în celalt a vitelor de negoț sau de tamazlic; al șaselea, la locuitorii cari es din Principatul lor spre a face semănături, sau a cosi finețe pe pămîntul celui alt, și la evitarea contrabandei în trecerea bucatelor; al șaptelea jurnal era privitor la cișmelele moldovenesti din tirgul Focșanilor; al optulea, la vitele de căsăpii și la *fructurile* și *producturile* necesare pentru întrebuințarea casnică a locuitorilor mărginași; al noulea, la zaherele, vite, seuri, ceară, sare, vin și la tranzitul mărfurilor.

Prin acest al noulea jurnal, încheiat la 29 Decembrie, s'a admis ca vinurile și rachiul să poată trece dintr'un Principat în celalt, plătind celui din care es taxa de exportăție, iar celui în care intră numai accizul datorit slatului orășenesc al locului de desfacere.

Al zecelea jurnal era privitor la plutirea cherestelcelor, ce se scoborau pe Siret. hotărîndu-se, după cererea delegaților Moldovei, că taxa pe acea plutire se va percepe numai cit va mai dura contractul vămilor muntene.

Al unsprezecelea jurnal era privitor la trecerea locuitorilor dintr'un Principat în celalt pentru măcinarea griului lor; al doisprezecelea, la cei ce trec cu lîneturile lor spre a le bate în Principatul vecin, admițîndu-se propunerea Moldovenilor ca mă-

1) Singurul ce s'a pastrat *in extenso*.

surătoarea să se facă cu bucata, iar nu cu cotul; al treisprezecelea jurnal se ocupa de chestiunea pășunatului reciproc al vitelor; al patrusprezecelea, de trecerea sătenilor dintr'un principat în celalt pentru cimpenești indelelniciri, precum cositul finului, lucrul viilor ș. a. ; al 15-lea, de chestiunea apei trebuincioase cișmelei muntene din Focșani; al 16-lea, de punctele unde urmează a se așeza străji și picheturi.

În această privință, Moldovenii propuseră instalarea a patru vămi și a mai multor puncte de trecere la depărtări de două ceasuri, pentruca locuitorii să fie scutiți de ocolirile lor și ale vitelor lor.

Al 17-lea jurnal era referitor la adoptarea unei obștești măsuri a produselor în grăunțe. Delegații Moldovei au fost de părere ca măsurile să rămie tot cele de atunci în ființă pentru fiecare Principat, cu greu schimbarea lor *putându-se face acum, dupăce odată din vechime aminterea s'au obișnuit în fiecare Principat.*

Al 18-lea jurnal era privitor la organizarea unei comisii sau a cite unui revizor, care să umble pe hotarul Principatelor spre *publicarisirea* convenției ce se va încheia; al 19-lea jurnal, privitor la unirea prețului monedelor, hotărâ ca această chestiune este de competența *mai înaltei stăpîniri*; al 20-lea jurnal era privitor la durata convenției.

Ruperea negociațiilor.—Delegații Moldovei, dupăce de acord cu colegii lor munteni încheiară pomenitele jurnale, refuzară, spre marea mirare a celor din urmă, să alcătuiască și convenția pe acele temeuri, cerind modificarea unora din hotărârile luate.

Astfel se sparse, fără rezultat, în Ianuarie 1833, comisia mixtă de la Focșani. Modificările pe care, în ultimul moment, Moldova le-a găsit necesare și din pricina cărora a împiedecat desăvîrșirea actului convenției alcătuit atunci, erau privitoare la jurnalele cu Nr. 2, 6, 8 și 13.

În jurnalul No. 2 se stabilise, pentru înapoierea țiganilor fugiți, că *într'acest număr de țigani, fiind dojnici ai vistieriei, se cuvine ca, socotindu-se de la ziua decînd se va întări convenția, cîți vor fugi să se dea înapoi*; la sfîrșitul negociațiilor, delegații Moldovei au primit instrucțiuni să revină asupra acelu jurnal, în sensul ca înapoierea țiganilor să aibă loc, socotindu-se nu din ziua întăririi convenției, ci din ziua intrării în vigoare a Regulamentului Organic.

Cît privește jurnalul No. 6, Guvernul Moldovei a cerut ca locuitorii, ce es dintr'un Principat spre a face sămănături sau a cosi lînețe în celalt, să-și poată trece porumbul în foi și griul în snopi.

Asupra jurnalului No. 8, delegații Moldovei au întîmpinat că vitele, ce au trecut dintr'un Principat în celalt pentru diferite

trebuințe ale locuitorilor de margine, trebuiesc toldeana înfățișate la întoarcerea lor în Principatul de origină,—singura înfățișare a pieilor vitelor moarte nefiind îndestulătoare,—ci urmindu-se, în asemenea caz, a se plăti legiuita poșlină. Au mai cerut zișii delegații ca *fructurile și producturile*: legume, pește, fin, lemne de foc, cherestele, nuele, pari de garduri ș. a., să se poată trece în orice cantitate și fără plată de vamă dintr'un Principat în celalt, căci Moldova respingea minuțiozitatea regulamentărilor de la vama munteană, deoarece *o prăvilă cu cît este mai simplă, cu atîta (este) mai priincioasă, iar cu cît va fi împovărată de excepții și mărunțușuri, ... cu atîta acea prăvilă va avea în sine urmări vițioase...*

Asupra jurnalului No. 13, delegații Moldovei propun ca locuitorii, ce vor primi, sub cuvînt de pășunat, vite străine fără a da știre vameșilor în 24 de ore, să se certe cu 25 toiage la hotar, iar cei, ce au trecut peste hotar vite stăine, *de ucele de negoț sau de tamazlic*, pe lingă că se vor certa, să mai plătească și vama îndoită.

Slatul Valahiei, raportînd acestea lui Kisseleff la 17 Octombrie 1834, arată că nu poate primi noile propuneri ale Moldovei la jurnalele cu No. 2 și 8; propunerea la jurnalul No. 6 o primește cu condițiunea ca porumbul și griul să treacă prin puncte hotărite ale grăniței, și ca cei ce fac transportul să înfățișeze adeverința proprietarului, pe a cărui moșie s'a sămănat griul sau porumbul, de cantitatea acestora.

Ast-fel, deci, dacă Moldova fusese cea d'întăi pentru exprimarea dorinței unei mai de aproape uniri între cele două Principate, tot Moldova a fost aceea, din pricina căreia zisa dorință nu s'a putut realiza încă de la 1833. Totuși, domnul Moldovei e acela care, la 1834, se plînge consulului rus, Mincianky, de ruperea negociațiunilor între Principate, adăugînd că și guvernul muntean ar fi luat măsuri spre a zădărnici și puținele transacțiuni existente între locuitorii marginei.

Provocat dar de Minciaky, Alexandru Ghica Vodă cere lămuriri sfatului administrativ al Țării Românești, care i le și dă la 9 Februarie 1835, arătînd cele ce se petrecuseră la Focșani cu doi ani mai înainte. Negocierile, ce s'au urmat de atunci între sfaturile celor două Principate, n'au putut izbuti căci, dacă s'ar primi propunerile Moldovei, s'ar ataca *și pe de o parte temeiurile regulamentului pentru ceia privește la intrarea vitelor, și pe de alta măsurile pentru paza grănițuiei.*

Cu acest prilej, sfatul atrage atențiunea Domnului asupra jurnalului cu No. 9, privitor la trecerea vinului și a rachiului dintr'un Principat în celalt, arătînd că *de va fi stobodă trecerea acestor băuturi, va pricinui o mare vătămăre proprietarilor lor și celor de moșii din amîndouă Prințipaturile.* De aceea și recomandă *păzirea vechilui obicei de a fi poprite acestea... cu o*

singură osebire, că adică dacă în vre-un timp asămănat cu lipsa unui Prințipat și belșugul celuilalt ar cere trebuință să se îndestuleze locuitorii hotarului dela vecinătate, va fi slobodă trecerea... cu... vreme sorocită și cu plată de vamă.

La patru, dar, din jurnalele încheiate la Focșani în 1832, Moldova propunea modificări, pe care le credea necesare intereselor ei, iar la un al cincilea jurnal modificările se propuneau, acum, de Țara Românească. Acestea toate le comunică Ghica Vodă lui Minciaky la 17 Martie 1835.

*

Încheierea primei convențiuni.—Intervențiunea consulului rusesc n'a fost fără de folos. Noi delegați se trimit la Focșani de cele două guverne: C. Suțu din partea Munteniei; N. Suțu, A. Ghica și N. Conta din partea Moldovei. Ei încheie numai două jurnale și pornesc la Iași unde, la 5 Iulie 1835, semnează prima convențiune dintre Principate.

Această convențiune este publicată; nu vom reproduce aici textul celor 26 articole din care era compusă. Vom arăta numai în ce raporturi a stat acea convențiune față cu jurnalele și cu negociațiunile din cari a izvorât, nu fără greutate.

Articolul 1-îu, privitor la înapoierea reciprocă a birnicilor și a țiganilor fugiți, era conform cu jurnalul No. 2 încheiat la Focșani la 1832, și nu s'au admis, în alcătuirea lui, modificările, —arătate mai sus,—propuse de Moldova. La sfârșitul aceluia articol se prevedea că *flăcării dajnicilor locuitori, ce se vor însura dintr'un Prințipat în celalt, să se înlouăcă la urma lor.* Menționăm această dispozițiune pentru că, după cum vom vedea mai departe, ea a fost modificată citiva ani în urmă.

Articolul 3 stabilea regulile cărora urmau să se supue toți cei, ce treceau dintr'un Prințipat în celalt, iar articolul 4 scutea de mai multe din obligațiunile articolului precedent pe sătenii, ce treceau dintr'un Prințipat în celalt pentru îndeletniciri cimpenești. Ast-fel, pe cînd cei d'întâi urmau să înlățească pașaporturi, pentru cei din urmă simple răvașe de trecere, liberate de jurații satelor respective, erau îndeustulătoare.

Articolul 5 supunea la o minuțioasă regulamentare pășunatul vitelor dintr'un Prințipat în celalt, cu risicul chiar ca o asemenea *pravilă*, după temerea exprimată de guvernul Moldovei, să aibă *umări vițioase*.

Articolele 6—10 țineau samă de dorința exprimată de guvernul Moldovei asupra jurnalului cu Nr. 8, privitor la trecerea *fructurilor* și a *producturilor* dintr'un Prințipat în celalalt, fără plată de vamă. S'au fixat însă cantitățile, în limitele cărora se putea beneficia de așa favoare. Astfel, măcelarii din Focșani, Brăila, Galați, Odobestii, Vârteșcoiu și Nămolosa, au fost îngăduiți a cumpăra din Principatele vecine, fără plată de vamă, 850 vite mari și 16000 mici pe fiecare an, excluzîndu-se doară oile și caprele. Mai beneficiau de scutire: peștele, păsările, vinaturile,

carnea, luminările, pinea, untul, ouăle, laptele, zarzavaturile, finul, lemnele de foc, scindurile, parii, nuelele, buțile, cofele, legumele, poamele cumpărate de locuitorii marginiei pentru trebuințele lor, în cantități mici. Aceștia mai puteau cumpăra, tot fără a plăti vamă, până la 60 oca făină în zilele de târg, iar isnaful brutarilor din pomenitele orașe până la 500 ocale.

La zile de târg, boerii din părțile marginiei puteau cumpăra, iarăși cu scutire de vamă, o chilă de orz, neguțătorii o jumătate, iar ceilalți locuitori o dimerlie sau 24 ocale.

Mai erau scutite de vamă, în fine, îmbrăcămintea și alte *măruntă casnice trebuințe*, cumpărate de locuitorii dela hotare (Art. 15).

De sigur, prin asemenea dispozițiuni se aducea o mare înlesnire tranșacțiunilor de la frontiera Principatelor.

Pe lângă scutiri, însă, convențiunea prevedea și categorice proibițiuni: zaherelile, vitele și seurile de vite, (Art. 11), rachiul (Art. 24) nu puteau sub nici un cuvânt trece dintr'un Principat în celalt, nici macar sub denumire de tranzit. Vinul (Art. 24) putea doar tranzita prin Principatul vecin, fiindu-se samă de propunerea formulată de guvernul Țării Românești asupra jurnalului cu No. 9.

Se îngăduia doar locuitorilor marginiași să cumpere unii de la alții, pentru casaica lor trebuință, 1—2 boi de jug, 1—2 cai de inhămat sau o vacă cu lapte, plătiind taxa de exportăție (Art. 10).

Pășunarea vitelor dintr'un Principat, în celalt (Art. 5) era supusă, tocmai din cauza interdicțiunei trecerii vitelor, la un minuș control.

Se acordau înlesniri locuitorilor, ce treceau dintr'un Principat în celalt pentru măcinarea bucatelor (Art. 13), sau pentru baterea lineturilor la pive și driste (Art. 14).

Se făceau înlesniri sătenilor, ce se duceau să lucreze pe un pământ vecin și se întorceau la căminurile lor cu produsul muncii (Art. 21), supunându-se însă și aceștia, din pricina interdicțiunei trecerii zaherelilor, la un control de aproape.

Oarecare avantagii se acordau, în fine, proprietarilor (Art. 22) și arendașilor din fiecare Principat, ce aveau moșii în celalt, pentru trecerea unor anumite cantități de produse.

Deși prin această convențiune, chila rămânea fixată la 240 oca în Moldova și la 400 oca în Țara Românească, se admise însă, pentru trebuințele aplicării convențiunei, chila românească (Art. 19).

Un însemnat avantagiu se acorda Moldovei: acela de a nu se mai lua vamă la Vădeni, pe plutele cu cherestele, ce se scoborau pe Siret. Când Mihai Vodă Sturza anunță adunării Moldovei încheierea convențiunei, el nu lipsi de a-i atrage atențiunea asupra artic. 12, arătind că un *însemnat ram de negoț a Moldaviei se află acum de-orice dare*¹⁾.

1) Opisul din 16 Aprilie 1835, în *Analele parl.* VI, partea 2-a, 774.

Articolul 18 al Convenției fixează patru puncte vamale principale: la Varteșcoiu în dreptul Odobeștilor; la Nămolosa în dreptul cășării Neculescului; la Focșani și la Vădeni, și cinci puncte de trecere. Art. 20 era privitor la numirile de revizori la ficcare trei luni, conform jurnalului cu No. 18, încheiat la Focșani la 1832.

Convenția se încheie pe 7 ani (Art. 25), iar ratificările urmau să se schimbe, la Iași, în 12 zile (Art. 26).

*

La 15 Iulie 1835, Domnul muntean Alexandru Ghica întărește actul convenției, găsindu-l potrivit cu dispozițiunile Regulamentului Organic, și făgăduiește *a-l păzi neștrămutat*. Nu știu ziua în care aceeași formalitate s'a îndeplinit și de Domnul Moldovei.

La 20 Septembrie următor, se iscălește un act lămuritor al art. 11 al convenției, în senzul că pe baza art. 159 din reg. org. al Țării Românești și 164 din Reg. Org. al Moldovei, trecerea vitelor de negoț dintr'un Principat în celălalt rămâne prohibită, precum și transportul grinelor și al sării din Moldova la Brăila și la celelalte schele ale Valahiei.

Nevoile de a se revizui convențiunea de la 1835.—Asupra negoțului de vite, zaherele, sare și băuturi, guvernele principatelor nu consimțiseră deci la nici o concesțiune, ba aveau să fie chiar foarte aprige în aplicarea dispozițiilor prohibitive ale convenției în aceste privințe.

Astfel, la 15 Septembrie 1837, statul administrativ al Țării Românești, văzînd că *cei ce aduc din Moldavia vite spre pășune, uneltesc feluri de chipuri păgubitoare venitului vistierii, hotărăște de a se face patru hiară (siare) cu marca țării, ca să se închiereze de către ofiterii acestei linii toate vitele*. În acelaș an, ocîrmuirea ținutului Rîmnicea oprește intra:ea unor vite presupuse de negoț.

Pe de altă parte, negustorii din Focșani se plîng, că și pentru vinzările ce fac între cele două părți,—rominească și moldovenească,—ale orașului sînt supuși la un control sever, ba chiar că nu li se îngăduie nici să meargă liber cu boccelele de mărfuri pe la casele boerești.

Marea postelnicie a Moldovei cere și ea să se pună în vedere cordoanelor Valahiei art. 11 al convenției, privitor la tranzitul mărfurilor, de care pare a nu se ține în destul samă, cînd Moldovenii din ocolul Bilceștilor, pentru a merge la Focșani, trec pe drumul cel vechiu, ce se abate pe pămîntul Valahiei, spre a evita astfel balta Mindreștilor.

Asupra aplicării chiar a articolului I-ii al convenției se ivește neînțelegeri între guvernele vecine. Șeful departamentului vistiieriei muntene raportează lui Ghica Vodă la 18 August 1838, că după pomenitul articol *toți locuitorii satelor și orașelor dajnici, ce să vor strămuta dela un Prințipat la altul* urmează să se dea înapoi, iar țiganii fugiți să rămie în desăvârșită stăpînire a celuiia întru a căruia s'au aflat în ziua ratificății convenției; pe baza acestui articol, Moldova pretinde a i se da înapoi locuitorii, care mai înaintea înlăririi convenției erau strămutați în Valahia, de vremece pentru ei nu s'au făcut osăbire, după cum pentru țigani. Vistiieria munteană, însă, aplică și locuitorilor dajnici în genere deosebirea făcută de convenție pentru țigani, între cei înaintea ratificății convenției, veniți și cei în urmă.

Este evident că în această desbatere, Moldova avea de partea ei textul, dacă nu și spiritul, articolului I-ii.

*

Din acestea, și din altele mai mărunte asupra cărora trecem, se vedea că prima convențiune, pentru a putea fi prelungită de la 15 Iulie 1842 înaintea, avea nevoie de o revizuire.

La 30 Aprilie acel an, Departamentul vistiieriei muntene trimite Domnului o însemnare a ispravnicului de Rîmnice, cu privire la *adăogirea sau îndreptarea ce s'ar mai putea face la convenție* cu prilejul reînnoirii ei.

Din acea însemnare, notăm următoarele părți: la art. 7 să se desfinească mai bine ce se înțelege prin locuitori *învecinați*, care urmează să se bucure de oarecare scutiri; la art. 8 să se prevadă că brutarii orașului Focșani, în vreme de trebuință și lipsă, vor putea cumpăra *fiecare* cite 500 oca făină într'o zi de tirg, căci uumai astfel se poate asigura indestularea orașului în vremurile de secetă și de îngheț, cind morile nu umblă; la același articol să se prevadă că locuitorii din cele două părți ale Focșanilor pot cumpăra, fără plată de vamă, unii de la alții, cele *pentru adevărata lor trebuință*; să se îngăduiască proprietarilor din fiecare Prințipat, care au moșii în celalalt, să aducă de acolo *pentru trebuința casei, trebuinciosul product, ... în câtătime cît le va fi de ajuns potrivit cu o familie și greotătea casei, căci ceiace este hotărît în articolul 22 din convenție nu este de ajuns unora din proprietari*; să se lase slobodă intrarea vinului de Virteșcoiu și Faraoanele în Moldova precum și a celui de Odobești în Valahia, ceace ar aduce mare folos acestei țări, a cărei producțiune de vin e mai mare decit a Prințipatului vecin; în fine să se ia măsuri contra vameșilor, ce iau plată ilegală de la săteni pentru măruntele lucruri ce trec peste hotar, deoarece *mulți din țarani, fiind proști, plătesc ce le cere și lu ocîrmuire nu se urută cu reclamații.*

*

Tratative pentru revizuirea convențiunii dela 1835.—La 11 Iulie 1842, sflatul administrativ al Țării Rominești hotărăște să înceapă negociațiunile cu Moldova pentru reînnoirea convenției, și numește delegați în acest scop, în Septembrie următor, pe logofătul Ioan Mano și pe Aga Dimitrie Fălcoianu. Din partea Moldovei se orinduesc delegați vornicul Gheorghe Pruncu și spătarul Asanache Dan.

Până la alcătuirea convențiunii nouă se admite, la 21 Decembrie, că se va aplica tot cea veche.

IV

Era nevoie de o așa măsură, căci negociațiunile trăgăneau. Și de astă dată, ca la 1833, delegații Moldovei, după ce se înțeleseseră cu ai Valahiei asupra jurnalurilor, refuzară de a le semna sub cuvint că obləduirea țării lor, ocupată fiind cu lucrările obșteștii adunări, nu le putuse încă da cuvenita imputernicire pentru aceasta.

Se intrerup dar lucrările pînă în Iunie 1843, cînd guvernul Moldovei cere celui muntenesc să delege un boer spre o *chibzuire din nou*. Sflatul Țării Rominești, în raportul său către Domn, găsește propunerea *neconvincioasă*, pentru că s'ar fi cuvenit ca Moldova să se rostească asupra jurnalurilor deja încheiate de comisia mixtă, și fiindcă *folosurile Moldovei din Valahia sînt mai însemnate*, decît cele ce trage această țară din cea vecină.

Tot deodată urmau și neînțelegerile dintre cele două guverne cu privire la aplicarea vechii convențiunii. La 4 Octombrie 1843, secretarul Statului Moldovei se plinge că autoritățile muntene lovesc cu globire vitele moldovenești, ce se găsesc stricînd ogoarele oamenilor. La 30 Septembrie 1844, sflatul administrativ al Țării Rominești arată Domnitorului Bibescu că vistieria Moldovei nu vrea să innapoieze 44 familii de țigani dajnici, fugiți acolo la 1842, sub cuvint că acei țigani ar fi fost fugiți în Moldova încă dela 1832.

*

Dar relațiunile personale ale Domnitorului Bibescu cu colegul său din Moldova aveau să inlesnească mult negociațiunile, ce se urmau pentru reînnoirea convențiunii. Bibescu, deși constată *cu mirare că obləduirea Moldovei nu primește a recunoaște cîte imputerniciții ei au hotărît*, delegă, la 2 Ianuarie 1846, pe logofătul Alexandru Vilara *pentru desăvîrșirea actului convenții*.

De astă dată un pas înainte avea să se facă în stringerea relațiunilor dintre Principate, prin unirea vămilor lor.

Iată în ce termeni sflatul administrativ al Țării Rominești se adresa Domnului la 16 Ianuarie 1846: *celînd.... atît lumina-*

tu *Măriei Voastre ofis sub No. 15 pentru propunerea făcută obla-
duirii Moldovei de a se uni vămile,...* *cît și scrisoarea Înălțimei
Sale Prințului Moldovei, irelația D-lui logofătului Vilara,...* *sfa-
tul primește bucuros, doară să se hotărască după o scumpă și
dreaptă analoghie sumele, ce se vor cuveni respectivelor vistie-
rii.... și urmînd alunci a se închipui o singură și uniformă
tarifă.*

Intr'adevăr, ajuns la Iași la 6 Ianuarie, Vilara fusese pri-
mit de Vodă, care desemnase pe Iordache Ghica, Lascar Canta-
cuzino, D. Sturdza, N. Mavrocordat și pe Nicolae Suțu ca să
trateze cu trimisul Țării Rominești.

Convențiunea dela 1846.—Toată treaba s'a sfîrșit în cîteva
zile. Convenția a fost alcătuită în forma articolului 8 al con-
venției, deja existente, și s'a iscălit la 30 Ianuarie 1846. Articolul
8 urma să fie votat de obșteștile adunări, iar 15 zile în urmă să
se ratifice și la Iași.

La 11 Februarie, Vilara putea vesti că săvîrșise însărcina-
rea pusă asupra-i.

Iată cuprinderea pomenitului articol 8:

Mărfurile și produsele pămîntenești, lemnăriile, petrăria,
vitele, bănturile și orice alt produs al Principatelor învecinate,
afară de sare, vor putea trece dintr'unul într'altul fără de
plată de vamă;

vama de import ca și cea de export nu se percep decît
odată la intrarea mărfurilor din străinătate în unul din Principate,
sau la eșirea lor din unul din acestea spre străinătate;

se va întocmi un tarif comun pentru ambele Principate, din
care se vor exclude însă *vitele și zaherelile*;

stăpinirea, în a cărei țară se va face licitația vămilor unite,
va lua deosebită asigurare și pentru cealaltă țară. 1)

Din examinarea acestui articol 8, se poate vedea din ce
cauză alcătuirea lui fusese atît de anevoioasă. Desliințindu-se,
intr'adevăr, vămile dintre Principate, se lasă intrarea liberă dintr'unul
în celalt *vitelor și bănturilor* asupra cărora prima convențiune
întinsese o severă prohibițiune. Restricțiunea nu rămînea în sîință,
decît numai pentru sare, iar cit privește *vitele și zaherelile*, Prin-
cipatele nu-și mai rezervau decît de a hotări, independent unul
de altul, chestiunea tarifării lor față de străinătate.

Proiectul unirii dintre guvernele Moldovei și al Valahiei,
prin ridicarea și împreunarea vămilor, se întărește de Bibescu
Vodă la 27 Decembrie 1845 și se trimite obșteștii adunări, care
primește în întregime, cerind ca cordonul dela hotarul țării să

1) *Analele parl. XIV, partea I-a, 357.*

nu se desființeze, rămânând cu sarcina străjuirii trecerii sării și a lipitorilor. ¹⁾

În însuși textul vechii convenții o singură schimbare însemnată se face și anume la partea finală a articolului I-u (articolul 2 în noua convenție), hotărându-se că *flăcăii, ce vor trece dintr'un Prințipat într'altul spre a lor căsătorie, vor fi slobozi a se statornici, de vor voi, la locul unde se vor căsători.*

Noua convențiune se votează de adunarea Țării Rominești la 24 Ianuarie 1847, iar la 17 Martie următor secretarul Statului Moldovei vestește că art. 8 a fost votat și de adunarea de acolo. Durata convenției era fixată la 10 ani, cu începere dela 1 Ianuarie 1848.

Bibescu Vodă o ratifică la 31 Martie 1847 ²⁾, și trimite pe Vilara la Iași să schimbe ratificațiile cu ale Domnului Moldovei, care poartă data de 25 Aprilie.

Vilara mai avea și misiunea să se înțeleagă pentru a *hotărî temeiurile unei tarife și ale condițiilor de vamă pentru amândouă Prințipaturile.*

La 6 Mai, trimesul muntean raportează că a alcătuit tariful pentru toate obiectele de exportatie, după prețurile lor mijlocii pe loc, în fiecare Prințipat, în intervalul dela 1843 la 1845. Normele după care s'a lucrat au fost: vama să fie de 1 ban la 33 bani, neglijându-se fracțiunile mai mici de 16½ bani; prețurile s'au calculat după cursul vistierii din cauza deosebirii de valoare a galbenului împărătesc în Oltenia (31½ Lei), în Valahia (32½ Lei) și în Moldova (35½ Lei), s'au scos din condițiunile vămilor unite vitele, lăsându-se a se lua venitul exportafilor de vistierie, ... sau a se vinde cu osebil contract în folosul vistieriei; s'au scos din condițiile vămilor Moldovei rimătorii, sarea și o mică parte din ucele obiecte pămîntești ce, intrînd odată în orașul Galați, s'ar aduce iarăși în țară spre a se întrebuiința în lăuntrul țării.

Această ultimă dispozițiune privea mai cu seamă la venitul poștii productelor, căci de multe ori aduc proprietarii grîne din magaziile din Galați pentru sămînță și, pînă acum, trecînd ocolul Galaților, plăteau vama exportăției supt cuvînt că poate să fie din grîne străine.

În total, cele scoase din condițiile vămilor Moldovii nu prețuiu pe an nici pînă la Lei 40,000, căci rimătorii nu numai că se exportează foarte puțin, dar și vama lor de exportatie este neînsemnată; ... și vama sării iarăși se poate socoti neînsemnată, plătindu-se pe suma ce se exportează peste Dunăre și peste Prut cite 3% de ocă, șocotită drept lei 10, precum se vinde la groapa ocii.

1) *Analele parl.* XIV, partea I-a, 359.

2) Buletinul oficial al Țării Rominești, 1847, No. 49. Textul convenției în Buletinul oficial al Moldovei, 1847, No. 101.

Aceste lămuriri date de Vilara nu erau fără interes pentru guvernul Țării Rominești, de aproape interesat în alcătuirea tarifului comun, din produsul căruia două treimi i-se cuveneau, rămânind o treime în folosul Moldovei.

*

Condițiile alcătuite la Iași pentru vânzarea în comun a vămilor Principatelor cuprindeau deosebit condițiile pentru Principatul Moldovei și condițiile pentru Principatul Valahiei, iar la sfârșit se vorbea de *regule de obște pentru venitul vămilor*.¹⁾

Deci, ca și pînă atunci, Principatele au continuat și după încheierea noii convențiuni să-și aibă fiecare condițiunile-i deosebite pentru arendarea vămilor; întru atîta diferea starea nouă de lucruri de cea veche, intrucît fiecare Principat avea să-și arendeze vămile aceluiași contracciu pe o sumă globală, din care două treimi să se dea Țării Rominești și o treime Moldovei.

Și difereau, firește, între ele condițiile Principatelor. Astfel de pildă, în condițiile rominești se oprea intrarea zaherelilor, a băuturilor și a dobitoacelor; în condițiile Moldovei se acorda scutire de vamă cărților de citit, copacilor și florilor, cărbunilor de pămînt, țevilor de fier importate pentru trebuințele aducerii apei, doctoriilor, fabricelor de luminări stearine ale Postelnicului Teodor Ghica, dela Iași și Pocișani, sau, la export, hîrtiei eșite din fabrica lui Gh. Asaki, cărnii, pieilor și săului, exportate din fabrica dela Galați.

Regulele de obște limitau dreptul contracciului de a cere despăgubiri, în cazul de închidere totală a graniței de către stăpînire (Art. 36); hotărău că în caz de neplată a cîștiurilor se va proceda la altă licitație în socoteala contracciului (Art. 37); se fixa suma pe care acesta, trebuie să o depue, drept garanție, la arenda pe trei luni, sau, în lipsă de bani, la un zălog indoit (Art. 38); se oprea eșirea din țară a lipitorilor, precum și tranzitul lor (Art. 41).

*

Arendarea în comun a vămilor principatelor.—În baza acestor condițiuni, pornește la Iași logofătul Constantin Năsturel-Herăscu, șeful departamentului vistieriei Munteniei, spre a proceda acolo la vânzarea în comun a vămilor pe un termen convenit de șase ani.

Până atunci, tariful vămilor romine era calculat, pentru motive pe care nu le vom expune aci, 3% *ad valorem*. Tot pe baza unui tarif astfel calculat, rămîn vămile unite, cu începerea dela 1 Ianuarie 1848, asupra spătarului de Moldova, Constantin Ciocan, pe preț de 110020 galbeni sau 3,465,630 lei.

1) Buletinul oficial al Moldovei. 1847, No. 31.

De observat este că Bibescu Vodă obținuse, în Octombrie 1843, un firman¹⁾ care-l autoriză să perceapă, la import, taxa de 5%, ce tractatul turco-englez dela 1838²⁾ așezase asupra importului produselor puterilor străine în Imperiul Otoman. Rămînea, însă, ca acele puteri să consimtă la avantajul ce se hărăzise Țării Rominești, aplicîndu-se pînă atunci tot taxa de 3%.

În vederea eventualității obținerii aceluși consimțîmînt, s'a convenit cu contracțiunile Ciocan că, în cazul cînd dreptul de vamă s'ar urca la 5%, arenda vămilor să fie și ea urcată la 150,020 galbeni. Vom vedea însă că taxa de 5% n'a putut fi aplicată decît cu începere dela 1850.

V

De altfel, contracțiunile vămilor unite n'a plătit arenda, datorită Țării Rominești, decît pe cele dintăi șase luni ale anului 1848. În Iunie, acel an, din cauza întîmplărilor revoluției, Ciocan se retrage în Moldova, încetează orice plată și cere chiar despăgubiri guvernului *nepravățnic* al Munteniei, care se vede silit să orînduiască o *direcție* spre căutarea ocupului.

Dacă Ciocan avușese pierderi din pricina evenimentelor, nici vistieria Valahiei nu era nepăgubită. Pe deoparte, ea nu-și mai încasase cuvenita arenda, iar pe de altă parte chiar dela înființarea *direcției* a tot încercat pierderi, fiindcă *mărfurile destinate spre consumația Valahiei, sînt din pricina evenimentelor din Ungaria a călătorii prin Galizia la Cernovici, și d'acolo prin Moldavia spre a veni în Țara Rominească, plăteau vama la granițele Moldovei în paguba vistieriei rominești.*

Ar fi vrut, dar, statul Munteniei, după urcarea în scaunul acestei țări a lui Barbu Știrbei, ca țara vecină să ia asupra-și o parte din pagubele încercate atît din cauza considerațiunei expuse mai sus, cît și în temeiul aliniatului e al articolului 8 din convenție, privitor la asigurarea, pe care Principatul, unde se face licitația vămilor unite, trebuia s'o ia și pentru celalt Principat.

Este adevăr netăgăduit, zicea statul, ³⁾ că atît evenimentele de aici, dar mai cu seamă acele din Europa... au pricinuit... pagubă acestui venit, împiedicînd cursul exportatîi și importatîi obiectelor, nimicînd venitul, ce s'ar fi putut aduna din vămuirea lor, și desfiinșînd și creditele, care este sufletul și baza comerțului, încît scăderea ce figurează în bugetul anului 1849 mărturisește simțitoarea deosebire între suma adunată și cea vîndută, la care pagubă... după tot cuvîntul dreptății, urmează a intra în analoghie și Moldova.

1) Arhiva Statului, secția istorică, doc. dela înalta Poartă la mijlocul veacului al XIX-lea, No. 1 din 1843.

2) Pentru lamuriri, I. C. Filitti, Les Principautés roumaines sous l'occupation russe, Buc. 1904, p. 159-161.

3) Raport la Deam, 1 Iulie 1849.

Dar această țară nu voia să auză de o asemenea analoghie, nici să ia măsuri contra contracțiului. Acesta, așezat în Moldova, dăduse guvernului de acolo convenita asigurare și urma regulat cu plata cîștiurilor, avînd grija de a nu stărni asupra-și, din acea parte, nici o nemulțumire.

La adăpostul guvernului moldovenesc, Ciocan respingea cererile de despăgubiri ale vistieriei rominești, așa că sfatul Valahiei este nevoit să admită ¹⁾ că *pentru suma rămășiții de lei 890.359 parale 24, din anul 1848, ce nu a primit vistieria dela contracțiul, ... precum și banii ce se vor mui alege iarăș supt un asemenea titlu pe seama curgătorului an, vistieria să nu mui facă dela numitul nici o cerere, rămînînd Statul în dreapta reclama dela vistieria Moldovii împărtașirea, ce după dreptute s'ar cuveni a lua din expusa pagubă, ... iar D. contracțiu Aga Ciocan să intre dela 1 Ghenarie 1850 iarăș în căutarea venitului vămilor*

Acesta nu s'a mulțumit, însă, cu atît. Spre a consinți să ia din nou asupra-și oțcupul vămilor, el ceru a i se hotări, prealabil, *anume felul despăgubirii, despre perderile cercate din pricina evenimentelor întimplale* ²⁾.

Vistieria munteană, socotînd că nu poate acorda această cerere, exprimă părerea *ca să se puie oțcupul în de iznoavă vînzare, prin îndeplinirea teginîtelor formalități ale licitații, și după adjudecația lui, pentru orice pagubă s'ar alege să se despăgubeassă vistieriele ambelor Principate din depusul zălog spre asigurare.*

Pentru aceasta era nevoie de o grabnică înțelegere cu guvernul Moldovei, pentru aplicarea articolului 37 din condițiile vămilor, privitor la scoaterea acestora la licitație în socoteala contracțiului, ce nu și-a ținut angajamentele.

Moldova, însă, care nu respectase nici *art. 8*, aliniatul *e* din convenție de a lua asigurări și pentru Valahia; care nu înțelegea să restituie acesteia partea de taxe vamale ce încasase, în timpul evenimentelor dela 1848, asupra mărfurilor destinate Țării Rominești; Moldova, zic, nu vru să aplice nici pomenitul *art. 37* din condiții, sub cuvînt că nu avea a se plînge de Ciocan.

Dacă nu voia, dar, să zădărnicească unirea vamală, Țara Rominească era nevoită să treacă sub „surcile caudine” ale acestui contracțiu, de care guvernul Moldovei nu voia cu nici un chip să se desfacă.

Plecase la Iași, spre a negocia, șeful vistieriei muntene, Alexandru Chica, de unde, la 17 Februarie 1850, raporta Domnului că guvernul de acolo, în rezistența ce opune, se bizue pe faptul că în condițiile vînzării vămilor unite sunt stabilite clauze deosebite pentru fiecare Principat. Știînd, însă, că în acele condiții se prevedeau și *reguli de obște*, pe care Valahia se putea

1). Jurnal din 24 Dec. 1849.

2). Vistieria Valahiei c. Domn 11 Ian. 1850

intemeia în demersurile ei, înțelegem că Alexandru Ghica, în pomenitul raport, să se fi mirat de o așa *frumousă și consecventă pretenție* a guvernului Moldovei. Acesta (guvernul), scria vistișerul către Domnitor, *voește să abuzeze de religioasă-Vă conduită*

În rezistența sa, Moldova era susținută de Duhamel, comisarul imperial rus în Principate. Alexandru Ghica îl vizitase la Iași și încercase în zadar să-l convingă de temeiul cererilor muntenești. Rusia, îi răspunsese comisarul, este hotărât potrivit că oricărei despăgubiri cerute de Țara Românească. Aceasta era un fel de răzbunare tirzie a autocratismului contra revoluționarilor romini dela 1848, deși Alexandru Ghica explică foarte bine că pagubele, de care se plingea Ciocan, nu rezultaseră numai din evenimentele petrecute în Valahia, dar și din cele din Ungaria. Delegatul muntean a rămas cu mirarea, că guvernul Moldovei n'a înțeles că, unindu-se vămile Principatelor, s'a stabilit o *comunitate de interes alit în folos cît și în pagubă*. A înzista mai mult era zădarnic; șeful vistișeriei Moldovei, Gh. Suțu, înformă fățiș pe Alexandru Ghica, că în contra lui Ciocan, care respectase toate angajamentele luate față de acel Principat, nu putea exista nici o acțiune.

Nu rămânea dar Munteniei, decît sau să ștrice unirea vămilor, sau să se înțeleagă cu contracciul. Această ultimă soluțiune îi era impusă de împrejurări.

Ciocan cerea pe deoparte să i se plătească despăgubiri pentru pierderile cercate din evenimente, iar pe de altă parte să se lămurească art. 37 din condițiile vămilor, în sensul că contracciul nu va avea nici o răspundere cînd, din pricină neprevăzute, ar înceta plățile. În privința despăgubirii, știm că statul administrației al Munteniei respîngea o asemenea cerere, iar în privința celei de a doua pretențiuni statul exprimă părerea ¹⁾, că s'ar putea ține samă contracciului doară numai de pagubele *în adevăr cercate, iar nu plătuite și reprezentate într'o măsură neprimită*. Numai o asemenea interpretațiune s'ar putea da art. 37 din condiții.

*

Din toată această incurcătură s'a eșit, în sfîrșit, *continîndu-se pur și simplu vechiul contract*, după soluțiunea propusă de Grigore Vodă Ghica al Moldovei ²⁾.

Ciocan renunța la despăgubiri, iar art. 37 din condiții avea să se interpreteze după formula vagă, propusă de statul muntean,

Și era timp să se ia o hotărîre, căci *dintr'o asemenea nehotărîrită stare a venitului vămilor, se aducea alit casei vistișeriei pagubă, cît și comerțului și comersanților incurcătură, cari nu știu către cine să se adreseze pentru deschiderea mărfurilor și*

1) Jurnalul din 28 Ianuarie 1850.

2) Scrisoarea c. Barbu Știrbei, 23 Februarie 1850.

cui să plătească leginitul drept al vămii, după ce s'a desfășurat fosta vremelnicească direcție.

Cil privește pagubile cercate în trecut de vistieria Valahiei la care oblăduirea Moldovei nu primea *cu nici un chip să contribuie pentru a treia parte, rămânea dar să se facă socoteală, pe-cît se va putea mai lămurită, a sumelor care, urmînd să se plătească în Valahia supt numire de vamă, s'au luat la granița Moldaviei*; Barbu Știrbei păstra speranța, că măcar aceste sume vor fi plătite vistieriei rominești.

A face însă o socoteală lămurită era foarte greu, fiindcă mărfurile destinate Valahici, și cari fuseseră vămuite la granița Moldovei, nu intraseră toate în carvasaraoa din București, ci se imprășiaseră. Cu lucrarea fu însărcinat mai întăi serdarul Lazăr Calinderu, *cel ce a dirijat vremelnicește venitul vămilor pe vremea ce s'a căutat pe seama Statului*, apoi o comisiune de doi membri, care se pregăti să pornească la Iași, spre a cerceta registrele vămilor moldovenesti pe anii 1848 și 1849.

S'a aflat însă că acele registre erau în București, la chiar contraciul Ciocan care, cu toată somațiunea ce i se făcu de guvern, refuză de a le arăta.

S'a încercat atunci a se lua cu sîla registrele dela contraciul, trimițîndu-se în noaptea de 3 Decembrie 1850 poliția la casa lui; rezultatul a fost că Ciocan s'a plîns comisarului turc Ahmed Velyk Effendi de violența acestui procedeu, iar Valahia a trebuit să renunțe și la speranța de a putea face lămurită socoteală de banii ce i se datorau.

Prin firmanul din mijlocul lunii Saban, anul egirci 1266, adică din Iunie 1850 ¹⁾, Sultanul hărăzi Principatelor dreptul de a percepe ca taxă de import 5% *ad valorem*, în loc de 3% ca până atunci, iar la export o taxă de 12%. Firmanul, care izvoarea din art. XVI al convenției turco-ruse dela Balta Liman, din 30 Aprilie 1846 ²⁾, acordă în mod definitiv Principatelor o favoare, care fusese acordată, fără a se putea însă aplica, la 1843 Țării Rominești.

Noul contract cu Ciocan avea dar să fie samă de noile taxe. Nu s'a putut indupleca, însă, ca acesta să adauge mai mult decît 60.000 galbeni la vechia arendă și anume: 40.000 galbeni pentru taxa de import, calculată cu 5%, și 20.000 galbeni pentru taxa de export, calculată iarăși numai cu 5%, iar nu cu 12%, după cum glăsuia firmanul. Contraciul exprimase părerea, că a aplica taxa de 12% la export ar fi a *descuraja mulți a cumpăra obiecte din Țara Romînească* și deci, o pierdere pentru ocupul vămilor.

1) La Arhiva Stat. Secția ist. Documente dela înalta Poartă la mijlocul veacului XIX, No. 2 din 1850.

2) Documentele renașterii Romînilor, de D. A. Sturdza, D. C. Sturdza și Gh. Petrescu, I. 345.

Și de astă dată, Moldova luă dela Ciocan asigurările prevăzute de art. 38 din condițiile vămilor, lără a se preocupa de vecina ei Valahie. Barbu Vodă Știrbei invită, la 24 Iulie 1850, vistieria să ia *măsuri despre asigurarea din partea contracciu-
lui pentru galbeni 60.000 pe an, pe aceleași temeuri și cu a-
ceiaș destoinică asigurare, cași aceia ce contractul a stipulat
pentru suma primită de galbeni 110020, sau prin depozit în
naht, sau prin zalog.*

Și de astă dată neînțelegerile cu Ciocan n'au lipsit, până cînd să dea zalogul echivalent, conform art. 38 din condiții, cu cîștiul indoit al unui trimestru.

Aplicarea simultanee în Principate a taxelor acordate prin firmanul împărețesc a început dela 1 Septembrie 1850.

VI

Astfel, dar, Regulamentul Organic, după ce pregătise unirea administrativă a Țărilor Romine, mai prevedea și oarecare dispozițiuni pentru înlesnirea negoșului dintre locuitorii dela hotarele Principatelor. Pe baza regulamentului, o primă convențiune, semnată la 5 Iulie 1835, a ușurat și mai mult acel comerț de frun-tarie, iar o a doua convențiune, semnată la 30 Ianuarie 1846, dar pusă în definitivă aplicare abia la 1 Septembrie 1850, a făcut un pas hotărîtor înainte întruind, în ceea ce privea perceperea taxelor, vămile ambelor Principate.

Cele petrecute cu contracciu Ciocan au dovedit cit de chib-zuită fusese dorința exprimată de boerul Vilara, încă în aduna-rea de revizie a Regulamentului Organic al Țării Rominești, de a se căuta vămile în regie, dorință ce nu s'a realizat decit prin legea din 9 Iulie 1860.

Bucur.ști, Octobrie 1908.

I. C. Filitti.

DON RINALDO.

De trei sări prin Santa Nina
Zbirnie ca titirezul
Don Rinaldo Rinaldini,
Don Rinaldo, calabrezul.

Tuguiata-i pălărie
Stă pe ochi, ochi n pământ:
Plete-i flutură pe mantă,
Manta-i flutură de vânt.

De trei sări, în piazzetă,
Tot palatu-i o lumină...
Pling viole, rid clarnete,
Mandolinele suspină.—

„Lorelina, Lorelina,
Ți-ai rostit tu astăzi Crezul?”
Își șoptește crunt în barbă
Don Rinaldo, calabrezul.

Dar, tăcere!—La braț mirii
Trec porticele străvechi...
Don Rinaldo își ridică
Gulerul până n urechi.

Iar din nouri, blinda lună
Luminează luna blindă
Deopotrivă cu iubirea,
Și Păcatul stind la pindă..

Lorelina mi-l atinge
Cu dantela lungii rochii,

Și 'mpietrită ea rămîne,
Cînd de dînsul dă cu ochii.

— De-acû lumii, Lorelina,
Rămas bun poți să-i șoptești...
Însă... Cine cirmuește
Hotăririle-omenești ?...

În tăcerea uriașă
Lung s'aude huhurezul,
Cade jos, scaldat în sînge
Don Rinaldo, calabrezul.

Păsărică de pe deal

Păsărică de pe deal,
Ce mai veste prin Ardeal ?
Că 'ntrebat-am își Carpați,
Munți haini și blestemați,
Ca să-mi spue ce-au văzut...
Iar Carpații au tăcut,
Numai frunte-au clătinat,
Văile de-au suspinat,
Apele de-au tulburat!

Viziune

Nici muzică, nici flori,
Nici popi pentru ateu ;
Un simplu car mergînd—
Pe dînsul eram eu.

Și 'n urmă, după car,
Pășea încet și greu
Un singur om jelînd—
Ș'acela eram eu.

Gh. din Moldova

Printre gene

Într'o vară, acum cîțiva ani, primii vestea că niște rude ale mele dela țară, au ajuns la cuțite, certindu-se pentru pămînt. După maică-mea, care a fost fată de țaran clăcaș, aveam și eu drept la o parte din pămîntul bătrînesc. Gîndindu-mă cum ar trebui să fac împăcaciunea, mă cuprînsese așa, deodată, tristețea intîmplărilor trecute, și mă hotărîi să fac drumul pînă la Urecheni, să mă văd odată casa în care a murit mama.

Am ajuns într'o zi caldă de lunie; satul, revărsat într'o vâlcică, părea pusîu în febrerea arșiței; cîinii dormeau în umbra gardurilor, porci cu juguri, plini de noroi, rătăceau prin șanțuri; ici-colo, dintr'o ogradă, un gospodar își innălța capul și mă privea nepăsător. Nu mă mai cunoștea nimeni. Și mie satul îmi părea cu totul altfel, decît îl păstrasem în amintire; îmi părea trist și fără viață.

La casa bătrînilor, mî-a eșit înaintea fratele cel mai mic al mamei, însurat nu de mult. M'a poțit în casă, nu știa cum să-mi spue, îngina încurcat: «Cucoane Dumitre...» și mă privea ciudat. Nevastă-sa, Ileana, sta desculță lingă ușă, cu mina la gură, și mă cercela cu doi ochi negri foarte frumoși.

Cu greu au pornit vorba; și pe cînd mătușă-mea pregătea în grabă zama de găină, moșu-meu Culai, nu cu mulți ani mai mare decît mine, îmi povesteă, cu fruntea încrețită, privind într'o parte și rostind cu greutate vorbele, ce s'a mai petrecut pe acolo.... Grăia domol, intrerupt. Căuta cuvintele, privea la mine pe furis, avea o bănuială că nu-l înțeleg. Și cîu mă uitam la o brazul lui înroșit de soare și vînt, pe care ochii tulburîi făceau o pată alburie, îi ascultam rostul greu și incilcîit, și mă gîndeam cu stringere de suflet că între acest frate al mamei și mine nu mai este absolut nici-o legătură: sintem cu desăvîrșire străini unul de altul! Și el poate, întunecată, avea aceeași simțire: se oprea înghițînd, și nu se putea stăpîni să nu-mi spue, ca la început, privindu-mă repede și fugînd cu ochii într'o parte: cucoane Dumitre....

«Bătrînii au murit, zise el într'o vreme... pe mămuca am pus'o în mormîntul leliței (lelița era mama); și pe urmă, acu

doi ani, Gheorghies—il ştii—care era cu trei ani mai mare decit mine, s'a dus şi el.... Aduceam nişte scinduri cu chirie, de peste baltă, şi lingă sat, aproape de curte, se rupe capătul.... Acu el era voinic. Pune umărul, se opinteşte.... Pe urmă descarcă scindurile.... Vine vatavu' dela curte şi începe să-l sudue. Atuncea s'aū brânzăluit ei oleacă. Şi vatavu' l'a pălit c'o scurtătură de vre-o trei ori peste pept şi peste pintece.... Nu i-a fost atuncea nimica, da' după vre-o trei zile, pe cind încărcam iar, la fabrică, odată il apucă o răutate dela inimă, şi începe să verse singe închegat pe gură.... Pe urmă s'a tras supt un gard, ş'a murit așa... fără luminare.... S'a uitat la mine ş'a zis: Măi Culaî !... şi pe urmă a rămas cu ochii înghețați....»

Am întrebat c'un fior de durere :

«Ei, şi n'ați făcut nimica ? n'ați cerut cercelare ?

— Ce să facem?... zice el incet, ostind.—Ş'apoî după aceea am început eu a mă ciondăni cu bădița istalalt.... El e cu vre-o zece ani mai mare decit mine.... Şi el zice că eu am rămas în casa bătrînilor şi lui i se cuvine mai mult pămînt....»

Şi a urmat a-mi spune multe despre dezbaterea aceasta întunecată asupra pămîntului.

Pe urmă, tirziū, l'am întrebat şi eu, apăsāt de mahnire :

«Vra să zică, mormîntul mamei nu se mai cunoaşte ?..

— Ba da... da' se chiamă că-i prefăcut... Am luat ciolanele, le-am pus într'un sac şi le-am asezat la căpătaiu' bătrînei... Am făcut noi toată slujba, cum se cuvine, cu părintele Gavril....»

Imi spunea acestea cu grijă, ca să mă facă să pricep lucruri tainice şi grele—dintr'o altă lume.

Am tăcut după aceea. El s'a dus la treburile lui, eu am rămas gîndindu mă.

Şi'n zilele următoare, stăteam mai mult singur. Gospodarii se duceau peste apă, la praşila popuşoiului, se întorceau tirziū, se culcaū cum se întorceau, în bordeiul din ogradă, şi cū parcă locuiam acuma singur casele bătrîneşti. Iar într'o sară, cum stam pe prispă, trecutul se întoarse în mine cu o putere neobişnuită şi începuî să mă gîndesc fără intrerupere la aceia care nu mai avea mormînt...

Pe mama o şin minte tinără şi frumoasă, naltă, rumănă, cu ochii blinzi, negri... În seara aceea lină simţeam cum se ridică şi mi se lămureşte în suflet înfăţişarea ei. Şi de cele mai depărtate zile imi aduceam aminte, ş'o vedeam plîngînd, şi mă vedeam şi pe mine, mic numai de doi ani, plîngînd cu pumnii în ochi, într'un colţ. Tata își răsucea minios mustaţa căruntă şi ne fulgera pe rînd cu privirea, răcnînd ; mi s'aū infilpt în minte ochii lui de-atuncea, furioşi, cu albuşul mărit.

Mai tirziū, cînd vorbeam şi înţelegeam, auzeam pe mama grăind despre tata c'o vecină, şi zicînd c'o înmlădiere de respect în voce : «Acuşi vine dumnealui...» — Rar, veneau „bătrînii“ de la ţară, cînd nu era lata acasă, şi „bătrînica“ întreba pe mama cu sfială, pe cînd bătrînul se uita în altă parte. «Da'

boeru' ce mai zice? Cind vă duceți la biserică?...» Mă așezam între bătrini și-i priveam curios; imi plăcea mirosul de dumbravnic și de mîntă din straele „bătrinicăi.” Mă întrebau: «Da pe la noi cind ai să vii mata?»

— La vară... zicea moale mama, privindu-mă cu dragoste și punindu-mi o mină în creștet.

— Și cind ai să te duci mata la școală?» mă întreba bătrîrul.

Eu ingnam: «Cind oi fi băt mare...»

Mă făceam cu greu băt mare și vedeam în juru-mi multe lucruri, pe care încă nu le pricepeam. Tata, om gînditor, în strae negre, mă privea cu seriozitate și zicea mamei:

«Eū am un principiu... Vreaū să-l cresc ca pe un Spartan... De-aceia nici nu-l sărut, nici nu-l mingiu...»

Maica mă săruta lin pe frunte și pe ochi, și ofta

«Jaca, asta nu-mi place... zicea tata; trebuie să te dai tu în obiceiurile tale!... N'ai să mă înțelegi niciodată, frate dragă?..»

— Eu is o biată femeie fără carte, ingina mama; ce pot să știu eu?...»

Altădata tata vorbea în cerdac, c'un moșnegel chel, cu bărbuța albă. Stătea pe scaune și nu se uita unu la altul.

«Cucoane Leone, zice moșnegelul, ar trebui să te mai gîndești și la viitor... Este un copil la mijloc... Ea e femeie simțitoare... Pe urmă ai îndatoriri către lume... Eū să fiu în locul dumnilale...»

— Eū să-ți spun dumnilale, răspunde repede tata, cū am un principiu: să trăesc izolat, să nu am de-a face cu lumca... Mă duc la slujbă, mă întore acasă... Pe urmă, eū la fleacuri propești și la altele nu țin... Eū sint om liberal și democrat... Mie imi place ce-a zis Voltaire despre țopii...

— Da ce are a face, dragul meu, asta și cu traiul dumnilale? Ai făcut un pas—acuma ți-i rușine de dinsa? Vrai s'o ții așa, să se simtă roabă cit a frăi?...»

— Să-ți spun un lucru... nu-i vorba despre asta... zice zimbînd tata. Eū cunosc lumea; ea se simte fericită. Ce, crezi că nu preferă ea viața asta mizeriei dela dinsa de-acasă?

— Bine, dar la început, cind ai adus-o, ai făgăduit..

— «Intr'un moment de fericire!...» rostește tata vesel, întinzîndu-și brațele în lături.

Viața mea ș'a mamei, în vremea aceia depărtată, era tristă. Stăteam singură în casă, după ce treburile se isprăveau și mîncarea era gata la bucătărie; mama se așeza la o fereastră și începea să lucreze la o horbotă, gîndindu-se. Eū mă așezam la picioarele ei, pe dușamele, murmuram singur întrebări și răs-tănaș, căci tata din principiu era împotriva jucăriilor. Tata era și'n potriva luxului, de-aceia pe mama mi-o amintesc într'o veșnică rochie mohorită. Stătea tăcută, albă, cu ochii duși, și mînile umblau repede în lumină. Niciodată n'am auzit'o cîntînd; oricine

trecea pe dinaintea ferestrei o privea fără s'o salute, fără să-i zîmbească. Și ea într'un tirziu mă ridica de jos, mă îmbrățișa și mă săruta cu patimă. Prindea apoi să lăcrămeze. Intrebam subțire:

«Mamă, te-a bătut tata? De ce plîngi?»

— Nu, draguță, nu m'a bătut nimeni...»

Iar tata venea la amiază și seara, minca, se așeza într'un jilț larg și citea o gazetă. Mama umbla prin casă după treabă, cînd avea a spune ceva se apropia, se oprea, n'am auzit-o niciodată spunînd *tu* tatei. El ridica ochii și o întreba deodată:

«Ce este?»

— Apoi ar trebui oleacă de gaz...»

— Iar trebuie? și se scociora cu nemulțămire în buzunarul dela jiletcă.

Și acesta era obiceiul: în mina mamei n'a fost niciodată un ban.

«Vezi și fă economie!» adăoga tata, și-i întindea gologanul fără s'o privească.

Și zile după zile singuratic curgeau așa, în căsuța din mahalaua Sărăriei. Numai odată mi-aduc aminte, la Paști, am eșit cu mama în Iași, apoi ne-am îndreptat spre Copou, și erau înflorite grădinile. Mama părea foarte străină în mijlocul mulțimii și se înfricoșa tare de trăsuri. La fiecare răspintie mă apuca de subsuori și mă ridica în brațe. Oamenii se uitați mirați la noi...

Eram pe-atuncea trecut de patru ani, și seara, pe gazetele căzute din mina tatei, mă așezam pe pîntece și începeam a bolborosi cuvinte răzlete, plimbîndu-mi degetul pe șirurile negre. Mama trecea pe lingă mine încet, nu mă tulbura; tata însă, cite-dată, încrunta sprinceană și începea să răcnească la mine. Odată chiar m'a și bătut. Și eu plîngeam cu sughituri, cu capul pe sinul mamei, auzeam cum bate repede și tare ceva lingă urechea mea, și tata, furios, dădea din mină. Spunea răpede, cu buzele îngreșate, cuvinte de dispreț pe care eu nu le înțelegeam bine...

«Vreți să vă fac oameni, să vă pun în rînd cu lumea! și nu-i chip să vă deprînd! Tot v'au rămas copite la picioare!...»

Dar într'o vreme am dus-o bine citeva zile. Am pornit amîndoi pe-un drum de țară într'o căruță plină de lîn. Un flăcău cu plete, cu pălăria cit roata carului, învirtea pe deasupra capului o puhă de cînepă și îndemna doi căluți costelivi:

«Hi-vi!» Apoi s'a întors pușin într'o parte și a început a grăi cu noi.

«Tot așa o duci, leliță? a întrebat el și ne privea pe amîndoi cu bunătate.

— Dacă el e om aspru... răspunse mama. Și pe urmă i-i rușine de mine... Nu vra să iasă nicăeri cu noi... Dar măcar acasă de-ași avea liniște... Și-a făcut el o mulțime de naravuri, acuma a început să asprească pe băet... El la mine zice că ține... dar are niște surori... acelea-s cucoane... Aū venit odată și

s'aũ uitat la mine... Citeodată staũ și mă gîndesc cã proastă minte am avut...»

Flãcãul tãcu o vreme gînditor, apoi dãdu din cap.

«Dã, vorbi el... Eu sã-ți spun... de-acũ gata, nu mai poți face nimica...»

Mama oftã și rãmase cu ochii ațintiți în depãrtãri. Într'acolo mã uitam și eu, și vedeam o ceață albastrã, în forme fantastice. Și caii tropãiau mărunt, printre lanuri de holde, aerul fierbinte avea un miros de flori și de semințuri. Și pe urmã am intrat în boltã de pãdure. Apoi s'a deschis luminã și s'a vãzut un sat împrãștiat într'o vãlcea. Mama parcã se deștepta din visui :

«Ascultã, Gheorghies, zise ea blajin, bãtrînilor sã nu le spuĩ nimica...»

Flãcãul dãdu din cap : «Nu te teme, leliță !» Dupã accia șfichiui caii.

„La noi“, la țarã, am petrecut citeva zile. Pe prispã era întins un lãvicer. Acolo stãteau bãtrînica și mama și slãtuiaũ ; bãtrînul, plecat pe scãunaș în colțul lui de șurã, lucra la strug ; eu mã tãvãlcam pe pajiștea ogrãzii, apoi rãmîneam întins cu brațele în cruce, sub pãrul cel mare, și raze de soare, strecurate printre ramuri, îmi ajungeau pe obraz ca niște vãrguși de aur și mã gidileau...

Îmi aduc aminte cum s'a fãcut o searã caldã, și luna se ridica deasupra livezilor, în rãsãrit, deodată s'a întins ca o tainã peste sat, ciniũ au tãcut, glasurile în vecini au contenit. Ca o ceață rarã de luminã s'a ridicat deodată și lucrurile în jur aveau o înfãțișare nouã. Bãtrîni se culcaserã devreme, odatã cu gãinile ; eu stãteam încã treaz, lângã mama, pe prispã. La doi pași de noi innegrea un gãrduș de spini ; dincolo de el, ca într'o grãdinã din basme, luceau pline de rouã rujele uriașe, pe tulpini drepte și nalte. Grãdinița aceia, sãditã în alți ani de mina mamei, ziua trecea nebãgatã în seamã ; acuma deodată i se desvãluiau rujele, și, par'cã și'n sufletul mamei se desvãluia ceva uitat, flori din grãdina tinereții. Și venea o mireazmã de busuioc, mireazma florii pe care o poartã în sin fetele mari. Și mama sta neclintitã, rãzimată de pãrete ; privea înnainte și luna lucea în ochii ei ca'n două fire de rouã ; pãrea cã ascultã ceva departat, un cîntec pe care eu nu-l auzeam. Și într'un tirziũ își plecã fruntea spre genunchi și inceptu a suspina.—Ș'acuma, cînd stam iar pe prispã dupã atîția ani, simțeam în suflet o sfișiere amarã, amarã ca fiecare...

A doua zi era sãrbãtoare și bãtrîna ne-a imbiat și pe noi sã mergem la horã :

— «Haide, și-ĩ vedea tinereța jucînd...»

— Nu merg, zise hotãrit mama. Toatã lumea din sat se uitã pieziș la mine...»

Bãtrîna a avut o încreșiturã în jos a feței, ca la o stringere

de inimă, și-a întors într-o parte ochii, apoi i-a ridicat tulburăți spre obrazul palid al mamei.

De petrecerea noastră la țară îmi mai aduc aminte că dormeam într-o căruță, în fin mirositor; și că bătrînul îmi strujea jucării albe de lemn.

Apoi ne-am întors la oraș, lăsînd la spate neguri pe munți și pe codri, mergînd pe drumuri lungi, poposînd în sate; și îmi amintesc ș'acuma de o bătăe domoală a unui clopot dela cai, pe cînd urcam o costișă lungă-lungă. Căruțașul fluera pe gînduri o melodie tristă; din cînd în cînd se oprea și indemna caii.

La casa tatei am început iar o viață de închisoare și de întineric. Acuma eram mai mărișor și sufeream mai mult. *Vedeam* acuma miniile tatei, și ocările lui, auzeam chiar pâlături innăbușite și plîngerile de durere ale mamei. Simțeam că eu și mama sîntem străini și trecători în casa aceea; că omul acela mustăcios, care se veselea și ridea cu străinii pe drum și față de noi se încrunta mormăind, ne era dușman. Fugeam de dinsul acuma. Cînd, în supărările lui mă atîngea cu curaua, țipam ca mușcat de fiară.

Intr'un rînd, pe cînd treceau zboruri de frunze galbene pe dinaintea casei, eu stăteam într'un ungher de cerdac, afară. Tata ședea la fereastră în casă și sorbea dintr'un felegean de cafea. L-am auzit cîntînd cu glas gros. Cuvintele mi-au rămas, le-am mai auzit dela el, pe-atuncea însă nu le puteam înțelege. Ascultam, și glasul mi se părea un mormăit greu:

Tată de ghirău
Și de mojișcă rău!
Astăzi te-oi lua,
Mine te-oi lăsa,
Cu pruncul în brață,
Cu lacrimi pe față!

În iarna care a venit după aceea, dintr'odată tatăl meu s'a îmbolnăvit greu. Sta în pat, aiura, o tusă cumplită îl inneca din vreme în vreme. Un doctor gros, roș la față, cu minile pătate de puncte galbene, venea de două ori pe zi. Două cucoane slabe, cu capete de catifea, îmbrăcate cu rochiile negre, intrară în casă... Acelea erau surorile tatei, mătușile mele. Nici nu m'au sărutat, nici nu m'au mîngîiat, numai se uitau la mine cum umblu, cu jucăriile de lemn dela bătrîn, prin colțuri... Cum intra mama, ele mă arătau din ochi:

«Margaretă dragă, face copilul zgomot... du-l de-aici...»

Mama mă lua de mînă, mă ducea cu dînsa în altă odă: își ridica lingă obraz un deget și-mi șoptea, plecîndu-se spre mine: «Fii cuminte, dragu mamei, că ne bate cucoana!»

Viața mamei, în timpul cit a fost tata bolnav, a fost ca o zbatere înfrigurată. Pe ger, pe sloată, pe zăpadă, prin noroi, ea eșea, de mai multe ori pe zi; se ducea la cumpărături în piață,

se ducea la farmacie, cite-odată, la vreme tirzie de noapte, dădea fuga și la doctor... Și niciodată n'am auzit un clinchet de zurgălăi, niciodată n'a dus-o, niciodată n'a adus-o o sanie, prin frig și prin viitor. Pe urmă, în casă muncea ca o roabă, în odăi și în bucatărie; la fiecare mișcare, la fiecare poruncă a celor două cucoane, era gata. Și toate le făcea ca'n bătăi de aripi. Seara, cind se strecura lingă mine în pat, gema încet, o simțeam zdrobită de trudă. Abia avea puterea să-mi înceapă o poveste, pe urmă o doboră somnul. Dar peste noapte o deșteptau glasuri ascuțite de spaimă:

«Margaretă, Margaretă!»

Și prin lumina scăzută a lămpii, trezit cu spaimă, zăream o fantasmă albă, o figură uscată, pămîntie, o scufie uriașă de sub care curgeau șuvițe de păr. Sta în mijlocul odăii și chema. Iar mama se îmbrăca repede, zmuncit, tremurînd; și sfința din mijlocul casei parcă scheuna, încovoindu-se, cu minile pe pîntece:

«Mai repede, dragă, mai repede!»

Pe urmă lucrurile s'au liniștit. Acuma se topeau zăpezile și soare cald umplea odăile. Tata sta ridicat pe perină și citea gazeta. Era scofilit tare și mustata căruntă părea și mai mare. Pe-atunci, într'o dimineață mama a prins a geme pe picioare. Îi ardea capul. S'a legat c'o grimea albă la frunte. Cu toată suferința, se tira după treabă prin bucatărie, prin odăi..

Una dintre mătuse, după ce s'a sculat, a intrat în odaia noastră, s'a uitat pieziș la mama și și a pocnit palmele una de alta:

«Vai, Margaretă, tare-ți șade rău așa! Ia-ți grimeaua de la cap!»

Mama și-a desfăcut legătura. Dar spre seară a căzut într'un colț de pat, gemînd. Undeva se auzea un glas ascuțit, țipînd: «Margaretă! Margaretă! Fă cafea neagră! Două cafele, Margaretă!»

Mama însă ingenunchiase, doborîită de boală, ca boul dela plug care cade pe brazdă. A zăcut așa zile după zile; slăbca, se topea, și nimene nu sta la căpătăiul ei. Numai eu mă apropiam, îmi plecam capul pe perina ei. Și ea îmi șoptea ușor:

«Dragul mamei, du-te în bucatărie și adă-mi o ulcică de apă... Dar vezi să nu te vadă nimeni.»

Intr'o zi, după multe săptămîni de zăcere, una dintre mătuse—nu știu care, căci amîndouă sămănau minunat—a intrat în odaia noastră, s'a așezat pe o margine de scaun și și-a încrucișat minile osoase pe pîntece. N'a întreat pe mama nimic; a privit-o un răstimp cu buzele strînse, apoi a început să vorbească, rar, cu opriri, cu oarecare stînjnire, însă cu ochii impietriți.

«Uite ce-î, dragă... noi ne-am gîndit mult la tine... ce-î de făcut... Înțelegi tu că așa, cu boala ta, e greu... Leon nu-î bogat... Pe urmă și el e slab și are nevoie de îngrijire... Ar trebui... noi zicem... și Leon tot așa crede, că-î bine să te întorci la țară...»

De copil... cind a veni vremea școlii și celelalte... are să aibă
«el grijă...»

Atunci s'a infricoșat privirea mamei. Firavă cum era, slă-
bită de zăcere, s'a sculat și a cercat să se dea jos din pat. Pe
urmă s'a oprit aproape în cădere și a strigat cătră mătușă-mea:

«Acuma m'alungă!... acuma mă alungați!... Acuma nu mai
am putere... Am fost roabă numai pentru muncă și plăcere...»

Avea ochii așa de arzători și soroși, incit mătușă s'a sculat
și a fugit, săltat, în altă odaie. Eū plingeam, atuncea nu price-
peam ce este. Pe urmă am contenit, și prin ușile rămase des-
chise o voce ascuțită, șperiată, zicea cu răutate: «A turbat țā-
ranca, dragul meu!»

A venit flacăul cu pālăria mare și cu căruța plină de fin.
Cu el a venit și bătrînica. Aū ridicat incet pe mama de subsu-
ori, aū așezat-o în fin, aū învălit-o c'o plapomă, m'aū așezat și
pe mine alătura, ș'am pornit la pas... Ei mergeau pe jos, pe
drum zbicit. Pe cîmpii era o lumină orbitoare, și mama din cînd
în cînd deschidea ochii, îi aținea asupra mea și-mi zimbea cu
dragoste...

De moartea mamei nu-mi aduc aminte cum s'a întimplat;
știu însă că în primăvara aceea aū îngropat-o bătrîni. Pomene
creștinești, prapuri, un sicriu albastru pe o năsălie, ș'un popă
bătrîn care cînta pe nas. Și bătrînica în catrința ei, cu tulpan
și polcă mohorită, umbla în urma năsăliei și băcea cu glas sub-
țire și chinuit pe Mărgărinta ei... Totuși din zilele acelea tulburî
se pironesc asupra-mi doi ochi negri, calzi, plini de o dragoste
nemărginită...

Tirziū, după anii de școală, cînd am simțit aprig în mine
lipsa dragostei de mamă, mi-am adus aminte de toate, le-am
legat, le-am înțeles, ș'a născut în sufletu-mi cătră tatăl meu ceva
aspru—ca un vînt de ghiață dela mine spre el.

Ș'acuma stam pe prispa casei bătrînilor, și se întorceau în
mine toate amintirile acestea dureroase. Simțeam cum se urcă
în mine veninul vechiū al amărăciunii. Priveam prin lumina lu-
nei, în grădinița veche, la rujele răsărite tainic, ca dintr'o negură.
Stam așa, mă gîndeam la maică-mea, la oasele ei rămase fără
pat de hodină. Și ceva adevărat, chinuitor, o ghiară, imi stringea
înima... În jurul meu satul părea impietrit, așa tăcea. Și urechile
dintr'odată parcă se deschiseră tăcerii aceștia, și foarte deslușit
am simțit o strecurare de abur cald, ș'am auzit o oltare încetată.
Apoi am închis pleoapele, și'n mine s'aū deschis și aū rămas
privindu-mă țîntă ochii negri ai maicei moarte.

Mihail Sadoveanu

Trec Vagabonzii

Trec vagabonzii,
Trec stăpînii grădinilor fără stăpini,
Trec antipozii fericirii patriarhalilor bătrîni,
Trec anonimii omenirii,
Trec corifeii poeziei și preistoricii gîndirii,
Trec regii primului dezastru și 'nvinșii primului regret,
Trec vagabonzii—
Parodia nedumeririi lui *Hamlet*

Voi nu i-ați cunoscut nici unul,
Dar ei pe voi v'au cunoscut,
Ei,— cei gonîți de ciîni v'oștri,
V'au cunoscut
Cînd v'au cerut
Ce nu le-ați dat,
Voi— sclavii primei rușini și ai primului păcat...

Trec vagabonzii— însetații de cer,
De mări
Și de păduri...

Voi ce-i priviți cum trec pe-alături de voi
Nepăsători
Și orbi
Ca niște regi *Oedipi*;
Fiți mindri,
Că'n negrul vostru stol de corbi,
S'au coborît de unde nu știți, și-acești cițiva răsleți vulturi...

Fiți mindri și le'nți-deți mina,
Și dacă v'o resping,
Sdrobiți,
Ingenunchiați ca'n fața unor a tot puternici ertători,
Căci vagabonzii sint enigma eternului „*deutiteaori*”
Și ei deatiteaori vă iartă,
De citeori îi necinstiți !...

Ion Minulescu.

Stăruinți....

Celor mari....

- Pentru ce a căpătat A. slujbă?
- A avut stăruinți.
- De ce a căzut la concurs fata lui B?
- N'a avut pe nimeni.
- Știi că a fost condamnat C?
- Știu.... n'are săracul nici o protecție.
- Ai auzit că D. a fost grațiat?
- Sigur.... dacă are *spete*.
- Bună antrepriză a căpătat E!
- Doar e omul lui Cuconu Vasile.

Așa e. Fără aceasta ești mort... și chiar mort fiind, încă ai nevoie de protecție, căci altfel risți să aștepți întins pe masă, peste cele trei zile regulamentare. Fata pentru ce fiecare caută să aibă un slint cit de mic, aici pe pământ, dacă nu poate avea un Dumnezeu. Și pentru că goana după cei mari este așa de aprigă, de aceia și cei puternici fac tot chipul, dacă nu să scape cu totul de urmările acestor raporturi interesate, cel puțin să salveze măcar aparențele. De aici o sumă de trucuri.

Ei bine, eu vă voi denunța astăzi, Domnii mei. Mă adresez vouă, celor mari.... și voi face aceasta denunțare..... *coram populo*.... pentru că lumea să știe ce înșamnă cele mai multe din stăruințele Domniilor voastre. Las' că și D-ta, cetățene, ai un mare defect, când pretinzi ca toate afacerile pe care le ai, chiar și cele mai mărunte, să fie rezolvite numai de.... miniștri. Nu e vorbă, lucrul e mai sigur astfel, dar această cale are și oare-care neajunsuri. Mai întâiu acela, care esă din însăși natura acestui personaj așa de considerabil și care te împiedică de a pătrunde cînd vrei la dînsul, și apoi miniștrilor, ocupați cum sint veșnic cu binele țării, nu le mai rămîne timp disponibil să se mai ocupe și de binele D-tale....

Dar să revenim.... la cei mari.

Mai întâiu, în temă generală, cele mai multe din cererile, pe care D-ta le încredințezi oamenilor puternici, pentru mini-

stri, sint duse de ei direct la.... *registratură!* Dela funcționarul bătrîn, cu ochelari, care pune și el o rezoluție, in felul lui, și până la Excelența Sa, ministrul respectiv.... este o distanță hierarhică cam mare.... știu... dar lucrul așa se întimplă. Lăsăm de o parte, bine înțeles, cazul excepțional, cum s'a întimplat amicului meu Z, cînd cererea D-tale este încredințată aprodului dela ușă, sau portarului dela minister. Și aceasta se întimplă, dar după cum am spus e ceva mai rar. Și dacă e vorba să judecăm drept, apoi chiar această soartă, oricît de ingrată vi s'ar părea D-stră, celor interesați, tot e mai bună decît aceea de a zăbovi în buzunarul oamenilor mari, atîta vreme, până cînd nenorocita petiție își pierde individualitatea ei până într'atita, incît de cele mai multe ori, se și.... multiplică. Cînd a ajuns aici, soarta ei e hotărîtă. Într'o bună dimineață, e scoasă afară din întunericul unde a stat până acuma, un moment se bucură chiar de favoarea de a fi privită mai de aproape de ochiul omului puternic, apoi fără nici un motiv plausibil, svîrlită cu dispreț în coșul cu hirtii netrebnice, după ce a fost despoiată, bine înțeles, de valoarea ei oficială. Și, cînd D-ta, în oarele de reculegere, te gîndești că ministrul trebuie să fi simțit o mare impresie, cînd și-a cedit proza, scrisă cit s'a putut mai caligrafic, sau că a fost mișcat de argumentele puternice, pe care le-ai pus, după o matură chibzuință.... amar te înșeli! Ea a fost cedită, în cazul cel mai bun, de vr'un funcționar inferior, fără să se fi emoționat cîtusi de puțin, și rezolvită, de cele mai multe ori, de vr'un șef de birou, sau de inferiorul acestuia, adescori de sub-șeful de serviciu, sau de superiorul lui imediat; citeodată de secretarul general, și numai în cazuri fericite, care și aici vai!.., sint rare, ministrul a avut ocazia de a binevoi să primească el direct „asigurarea deosebitei tale considerații” sau „profundul tău respect”, punind două vorbe însoțite de iscălitura sa, pe nenorocita ta doleanță!

Nu e rar cazul, cînd protectorul nici nu știe conținutul cererii tale, nici năcazul care te-a silit, ca să-ți exercitezi acest drept constituțional. Dacă l' vei vedea că se cam incurcă, cînd îți istorisește convorbirea sa cu ministrul, despre tine.... nu-l crede. Cererea ta e încă în buzunarul lui, așa cum i-ai dat-o, plus urmele vechimii, căci o petiție în buzunar îmbătrînește repede, sau, dacă cumva ai avut mai mult noroc, ea e la registratură, dar virgină încă, așteptîndu-și cu nerăbdare numărul respectiv. De altmîntrelea n'ai decît să-l observi bine, și te vei convinge.

— Ce e cu cererea mea, Domnule Deputat?

— Care cerere?

Intrebarea e justificată, fiindcă omul a uitat complet de ea.

— Cererea pe care v'am dat-o.... știți.... sint acum trei săptămîni....

— A.... da!.... Imi amintesc.... aceia pe care am dat-o ministrului....

— Ați dat-o Domnului Ministru?

— Am dat-o de-atunci....

— Și ce-a spus D. Ministru ?
 — A spus că... ă... deocamdată nu poate să eie nici o măsură, că... trebuie să mai aștepți... dar oricum... ă... i-a făcut o bună impresie... da, da, foarte bună impresie....

— Așa ?

— Da. Încă tocmai atunci....

— Apoi bine, văd că a numit pe altul....

— Cum se poate ?

— Da... a și intrat pe ziua de 15.

— Ei las' că m'oiu întilni eu cu Dumnealui. Vra să zică, așa-mi face? Am să-i trag un perdaf, să mă ție minte....

Perdaful se înțelege, îl va trage ministrului. Nu riscă nimic spunind aceasta, din potrivă... ciștigă în considerație. Și-a poi solicitatorul nu e în sflatul țării, să-l vadă cum se Inchină de adinc, cind trece pe dinnaintea băncii ministeriale, chiar atunci cind, din obișnuință... nu observă că nu e nimeni în ea.

Dacă cumva, ducindu-te la vr'o autoritate, unde te-a recomandat protectorul D-tale, șeful te primește în mod excepțional de politicos... nu te bucura, nenorocitul... asta însămnă că cererea ți s'a respins cu siguranță, iar primirea aceasta dulce, e pusă la cale, tocmai pentru ca să te deruteze. Ești sceptic? Nu vrei să crezi? Ei bine, ascultă dialogul, care a avut loc mai innainte, între protectorul D-tale și șeful serviciului:

— Te rog, vezi ce se poate face cu cererea asta.

— Nu se poate face nimic.

— Nici dacă ași vorbi cu secretarul general ?

— Imposibil.

— Ce-i de făcut? M'a rugat un cunoscut... a spus că va veni el singur să eie rezultatul.

— Se deranjează de prisos... nu se poate.

— Imi vine tare greu... cel puțin primește-l bine, ca să se alcagă măcar cu atita....

— Asta, da... se poate.

Peste citeva zile, cel interesat se duce să primească răspunsul.

— Ce poștiți, vă rog? il întreabă șeful serviciului, cu acea semi-politeță oficială.

— V'a vorbit D. Deputat X. de mine...

— A!... D-voastră sînteți?... Vă rog luați loc... Aprod, dă un scaun Domnului... nu acela... așa... Vă rog ședeți....

—Vă mulțumesc... vă foarte mulțumesc—zici tu—neștiind ce berechet a dat peste tine, de-ți face atita cinste.

— Ați venit după răspuns ?

— Da. Vra să zică v'a vorbit D. X?

— Cum nu, mi-a vorbit și încă în niște termeni foarte e-logioși de D-voastră....

— Ei!... Domnul X. e un om... care... e, hei!...

— Așa e... s'a interesat foarte mult de afacerea D-stră.

— Atunci pot spera ?

— Desigur... eu voi face tot chipul... dectî, vedeți D-stră....

se poate întâmpla... ca D. Ministru să aibă pe un altul. În cazul acesta, înțelegeți D-stră... dar numai în cazul acesta... altfel fiți sigur....

- Vra să zică, dacă D. Ministru nu va avea pe nimeni ?
- O! atunci fiți mai mult decât sigur.
- N'am cuvinte să vă mulțumesc.
- A!... mă rog... n'aveți pentruce.

Omul pleacă încântat, după ce dela ușă, îi mai face încă o temenea. Pe drum, istorisește tuturor, ce trecere mare are protectorul lui la minister, și ce amabil e șeful serviciului. Locul, bine înțeles, nu-l capătă... se vede că D. Ministru a avut el pe cineva...

Citeodată stăruințele sînt făcute numai de formă, pentru satisfacerea unui mic scrupul de conștiință.

-- Ce e cu postul de controlor? întrebă deputatul pe funcționarul superior.

- Ce să fie? Nu e nimic. De ce mă întrebi ?
- M'a rugat cineva să mă interesez... ar vrea să-l capete....
- Dacă va deveni liber, sînt cine să-l ocupe....
- Vra să zică, nu se poate ?
- Nu cred. Dar D-ta mai vorbește și cu secretarul general.
- Ce să mai vorbesc... dacă zici că nu se poate? Să ne vedem cu bine.

-- La revedere.
Acesta e cazul cel mai inofensiv. Se poate întâmpla însă, ceva mai trist pentru protejat,

- Mă rog... ce-i cu postul de controlor ?
- Pentruce te interesezi ?
- Mă tot plictisește unul.
- Cine ?

- Un dobitoc...
- Ce fel de dobitoc este ?
- Un specimen foarte puțin interesant.
- Și cum îi zice ?

-- Ilie Popescu.

-- Să fie sănătos.

-- Mi-i indiferent asta... Dacă însă vine pe aici, spune-i că m'am interesat de el...

- Bine, numai să nu-i uit numele.
- În tot cazul îți las cererea.
- Dă-o la registratură.

În vremea asta, d-l Ilie Popescu doarme liniștit, căci afacerea lui e încredințată în mini bune. Cum să nu doarmă liniștit, cînd Cuconu Vasile i-a făgăduit, că va face tot chipul ca să fie numit. De aceia are dreptul chiar să viseze, că D-nul Ministru i-a pus o rezoluție favorabilă, în virtutea căreia mîne va fi în „exercițiul funcțiunii”.

Se întâmplă însă că protectorul, nu numai că nu stăruiește pentru înaintarea ta, sau pentru împlinirea dorinții, cu care l'ai

Însărcinat, ci rugămintea D-tale îi servește de ocazie, pentru a-ți face o adevărată... reclamă.

- Am o cerere pentru D-ta, Domnule Secretar general.
- S'o vedem.
- Cunoști pe Turculeț ?
- Care a mai fost în serviciul nostru ?
- Tocmai... vra să între iar.
- Ia lasă-mă, Domnule... un nebun...
- De asta cam ai dreptate... așa-i... și nu numai el, dar toți din familia lui, sînt buni de legat...
- Vra să zică îl știi și D-ta ?
- Cum să nu-l știu ? Dacă ar fi numai nebun... da-i și tâlhar...

- Așa ?
- E !... mare hoț i-aista !
- Apoi atunci ?
- Ei, ce-i atunci ?
- Dece mai stărui, să fie numit ?
- Eu ?... nu stărui de loc... din potrivă... dă-l dracului.
- Vra să zică sîntem înțeleși ?
- Perfect.
- Aceia-i petiția lui ?
- Da.
- Dă-o încoace.

Și secretarul general pune pe ea un energic „la dosar”. Iar D-l Turculeț, la calenea, istorisește tuturor, cum în curînd va fi numit din nou în slujbă, căci Cucoan Vasilică, s'a dus în București, anume ca să vorbească la minister. Cînd se întîlnesc amîndoi, urmează această convorbire :

- Știi, Domnule Turculeț, că cu greu ai să fii numit.
- Dece ? întrebă îngrijit Dl. Turculeț.
- Nu vreau cei de la minister să te pue.
- Pentru ce nu vreau ?
- Știu și eu ?
- Apoi D-voastră n'ați spus nimica ?
- Cum să nu spun ?... am zis că te cunosc... că ești un funcționar destoinic... un om conștiincios...
- Chiar v'o spus că nu mă pune ?
- Asta nu... înțelegi D-ta... nu îndrăznesc chiar așa... dar am înțeles eu.
- Poate că m'or numi, dacă nu v'a spus...
- Se poate... eu am făcut tot ce-am putut.
- Sau se poate întimpla acelaș lucru, cu o mică variantă în rău pentru postulant.
- Ce zici de cererea asta ?
- S'o vedem. Vra postul de controlor ?
- Da... care e vacant.
- Bun, îl numesc... în hatîrul tău.
- Să nu cumva să faci una ca asta. Tocmai de aceia am venit..

- Ca să nu-l numesc ?
- Desigur... Pentru nimic în lume... E un măgar... o calie... o lichea...
- Bună recomandăție...
- Imi pare bine că m'a rugat pe mine...
- Bine că mi-ai spus.
- Vra să zică sunt sigur că nu-l numești ?
- Fii liniștit, din partea asta.
- Dacă vine însă pe-aicea, spune-i că te-am rugat, dar nu s'a putut.
- Bine.
- La revedere, dragă Costică.
- La revedere, dragă amice.
- Citeodată, postulantul, vr'un om pățit, își ea măsurile lui de siguranță.
- Vă rog să stăruți la D. Secretar General pentru mine.
- Bine, am să caut să-l întilnesc....
- V'ași ruga să mergem împreună, zice el, condus de oarecare vagă dar fericită intuiție.
- Nu-i nevoie...
- Vă rog... vin cu trăsura....
- Fix, la ora hotărâtă el sosește cu birja. La minister, protectorul intră la Secretar, protejatul așteaptă la ușă.
- Buna ziua, Dragă Costică.
- Salutare, amice. Ce te aduce pe-aici ?
- Am venit să te văd.
- Ce se mai aude prin județ ?
- Toate merg bine.
- Cum ti recolta ?
- Până acuma s'arată bună. Pe la voi a plouat ?
- A plouat mai zilele trecute.
- Ei, ceva nou.... ce se mai aude ?
- Mai nimic. Poate ai să-mi spui ceva deosebit ?
- Nu. Am trecut pe aici și am venit să te văd.
- Îți mulțumesc de atenție.
- La revedere, Dragă Costică.
- Salutare, Dragă Ghiță.
- În vremea asta postulantul la ușă, așteaptă bătindu-i inima. Iată-l înfirșit pe protector:
- Imposibil !
- Cum se poate ? Nu-i nici un chip ?
- Nici unul.
- Ti! da rău imi pare.
- Regret, dar n'am ce-ți face.
- Dar mai ales, fii atent, cetățene, la scrisorile de recomandăție, căci acolo nici nu știi cum îți întinde cursa protectorul D-tale.
- Buna ziua, Cucoane Vasile, am venit să te rog de ceva, foarte important pentru mine.
- Spune, să vedem.

— Fata mea se prezintă la un concurs de bursă, și am auzit că ești prieten bun cu președintele comisiunii. Te rog, dă-mi o scrisoare de recomandare, ca să aibă și fata mea o vorbă bună în comisiune.

— Bine... îi scriu cu plăcere.

— Să-i scrieți... vă rog...—și omul trage cu degetul rîndurile prin aer—că țineți numai decît ca copila Savasta Ionescu să iasă la concurs, și că îl rugați pe dinsul să vorbească și cu ceilalți membri din comisiune. Frica mea e mai ales la lucrările scrise—știți că 'ndoae colțul—dacă se poate... să facă Dl. Președinte... așa vr'un chip... știți mata... ca să știe Dumnezeu, mai dinnainte, care e teza fetei...

— Cum nu, dragă, îți fac.

Cuconul Vasile ică condeiu și scrie, cetind tare :

„Iubite Prietene, la concursul pe care-l prezidezi, se prezintă și Domnișoara Savasta...

— Puneți că sunt omul cel mai credincios al D-voastră.

„și D-șoara Savasta Ionescu, fiica Domnului Ilic Ionescu, cel mai devotat prieten al meu...

— Puneți că țineți numai decît să iasă...

„Țin numai decît ca această copilă să reușască, și pentru asta...

— Să vorbească și cu ceilalți...

„Te rog să fii bun, ca întotdeauna și să vorbești și cu ceilalți membri din comisiune, cu care desigur ești prieten, ca să capete note bune.

— Spuneți de lucrările scrise.

— Așa, că bine zici...

„Mai ales mi-i frică la lucrările scrise, unde se 'ndoae colțul. Pentru asta, fă, te rog, vr'un chip ca să cunoști, care e teza fetei.

— Alceva ce să-i mai scriu ?

— Apoi cred că ajunge, zice omul nostru, înecîndu-și minile.

Cuconu Vasile îi cetește pe urmă scrisoarea în întregime, după care-l întreabă :

— Ești mulțămît ?

— Vă mulțămesc foarte mult... și eu la rîndul meu... ați pus că țineți numai decît ?

— Am spus, n'ai auzit ?

— Mai puneți odată și la sfîrșit.

Cuconul Vasile, de cuvînt, mai pune încă odată într'un postscriptum : „Nu uita, țin numai decît să reușască“, și pentru a-i face mai multă plăcere, trage și-o linie groasă sub „numai decît“.

Omul ica scrisoarea foarte vesel, pentru ca s'o ducă singur președintelui. De-acuma e sigur... par'că o și vede pe fată trecută în lista celor reușite. Poate că n'ar fi tocmai așa de voios, dac'ar ști că îndată ce a părăsit casa protectorului său, acesta a făcut o altă scrisoare, tot asupra acestui subiect.

Iubite Prietene,

A venit azi la mine, unul Ionescu, un inoportun, care m'a plictisit, făcându-mi să-ți scriu o sumă de prostii, pe care ți le va aduce chiar el, într'un plic. Consideră acea scrisoare ca nevenită, și dacă odrasla lui nu va ști, nu mă supăr: trîntește-o, mi-i absolut egal.—

De data asta, scrisoarea o trimete Cuconu Vasilică prin poștă, ca să ajungă mai înaintea de cea dintăiu. In ziua concursului însă, tatăl Savastii Ionescu stă ascuns in vr'o hudiță dosnică, pîndind, cind va trece președintele. Cum il vede, li esă înainte ca un asasin, și-i întinde scrisoarea, păzită cu atita grijă.

— Ce-i asta ?

— O scrisoare dela cuconu Vasile—zice el fudul.

— A, ha !... bine.

— Ce să-i spun Dumisale ?

— Să-i spui ca'm zis... *bine*.

Dacă președintele a zis „bine”, s'ar putea ca fata să iasă rău ? Nu... nu se poate. Iată pentru ce omul nostru pleacă și de aici foarte vesel, și cind ajunge în mijlocul celorlalți părinți, care stau unii mai îngrijiți decît alții, el vorbește tare și ride zgomotos, spunind că fata lui e bine preparată, gîndindu-se însă mehenghiul, nu la ceia ce știe fata, ci la *scrisorica*, pe care n'o cunoaște decît el, Cuconul Vasilică și Dl. Președinte.

De aceia el nu înțelege nimic, cind la publicarea rezultatului, fata lui esă cu media *trei*. Cum se poate una ca asta, cind a adus o scrisoare așa de bună D-lui Președinte ?

Ei, amicul meu, secretul poștei e inviolabil, și chiar dacă s'ar viola, „cabinetul negru” nu s'ar crea pentru tine. Dar dacă ai fi băgat mai mult de seamă, ai fi văzut că Dl. Președinte a zîmbit foarte semnificativ, cind i-ai dat scrisoarea, pe care tu ai purtat'o ca pe-un tezaur. Poate ai fi înțeles atunci ceva... dar nu, tu erai prea fericit ca să fi putut observa toate acestea...

Uneori solicitatorul, care stă prin cine știe ce orașel din fundul țării, necunoscător de legi și de drepturile sale, trimite o cerere protectorului său, spunindu-i că dacă i se va aproba, li va rămînea recunoscător pentru totdeauna.

Acesta ia cererea și se duce cu dînsa, la ministerul respectiv.

— Nu era nevoie să veniți D-voastră, pentru atita. Putea s'o trimeată el de-adreptul, căci e o chestiune foarte simplă și are toată dreptatea... zice șeful de birou.

— Așa ?

— Da.

— Vra să zică, i se face ?

— Cum nu ? Sigur.

Atunci protectorul li scrie protejatlui său:

„Ai făcut foarte bine că mi-ai trimes cererea mie, căci altmîntrelea era greu. Secretarul general n'a vroit cu nici un chip să-ți aprobe, spunindu-mi într'una că-i in contra legii. M'am dus

apoi la ministru acasă, și nu l-am lăsat pînă ce nu mi-a făcut. În sfîrșit pot să-ți comunic că ți s'a aprobat cererea, dar trebuie să știi că mult năcaz am avut pînă am văzut-o aici".

Așa stau lucrurile, cetățene. Dacă din zece ale femei crezi numai una, dintr'o sută ale oamenilor mari, să nu crezi decit... două.

*

Și după ce prietenul meu ne introduse în toate intimitățile apostolatului său național, exclamă cu un gest larg și emfatic:

Dixi et salvavi animum meam!

D. D. Pătrășcanu.

Spre un stil românesc.

Sintem în secolul cînd arta, prinsă un timp între hotarele unor anumite țări, unde i s'a determinat un caracter, un stil, începe să rupă legăturile care nu-i îngăduiau să se miște decît într'o anumită direcțiune, încercînd să se îndrumeze pe căi mai libere, nestăpînite de tradiție, și care îi îngăduie să se dezvolte cum îi convine mai bine, sau așa cum cer legile naturale ale frumosului. Cînd privești noile forme de artă, îți vine să crezi că ceea ce odată se înțelegea prin *stil*, nu-și mai are aslăzi rostul decît atît, cît aceasta corespunde unei idei de simplu *gust*, un gust care, liber de orice tradiție, variază dela om la om.

Poate că nici timpurile numai sînt aceleași. Epocile de formațiune ale stilurilor istorice corespund marilor evenimente și revoluțiuni din istorie, care au determinat în mare parte întocmirea acestor stiluri. Secolul al XI-lea, cînd începe a se forma pe pămîntul Franciei stilul așa numit *roman*, însemnă potolirea invaziunilor barbare în Europa, permițîndu-se astfel dezvoltarea pașnică a artei celei nouă, arta romană. Pe de altă parte, pe pămîntul aceleiași țări, apare acea castă religioasă, acel ordin călugăresc numit ordinul Clunisienilor, care, într'o vreme cînd Francii erau destul de ocupați cu războaiele și nu se puteau ocupa și de artă, iau asupra-le formarea unei arte, reprezentată prin operele de arhitectură din epoca romană. Chiar mai 'nainte, atunci cînd s'a format stilul *roman primar*, cunoscutul eveniment din istoria Bizanțului, erezia iconoclastă, împrăstie pe artiștii Bizanțului, care parte au emigrat și în țările occidentale, ducînd cu ei arta Orientului, pe care mai apoi trebuia să se altoiască arta cea nouă a Occidentului. Insuși Carol cel Mare a profitat de această împrăștiere a artiștilor orientali, pentru a-i chema în țara Francilor, unde era de pregătit o renaștere. De atunci datează acele temple, ale căror plan și formă sînt bizantine, avînd o decorație romană sau, dimpotrivă, un plan roman cu o decorație bizantină. Și această decorație, artiștii romani, din perioada renașterii încercate de Carol cel Mare, o mai împrumută și din obiectele importate din Orient. Atunci s'a văzut ca un galon de matasă, o bucată de stofă bizantină, să servească pentru a sculpta o friză sau un capitel roman. Odată cu sfîrșitul

secolului XII-lea, dispărea însă și dominațiunea călugărilor cluni-sieni, acci pe care i-am văzut că aveau în minile lor destinele artei romane. Puterea călugărilor trece laicilor, care pentru a rupe cu tradițiunea păstrată de aceștia, se hotărăsc să dea la o parte procedurile de construcțiune și mai ales de decorațiune bizantină. Atunci, ca un triumf al puterii civile asupra călugărilor, ca o manifestare explicată și prin împrejurarea că laicii erau și mai liberi în a căuta forme și proceduri noi, se ridică faimoasele catedrale gotice, aceste produse mărețe ale noului stil ogival, care numai are nici o legătură cu stilul roman care apune, poate câteva reminiscente—și care produse iau ființă în timpul scurs dela sfârșitul secolului al XII-lea (1140, biserica Saint-Denis) și pînă la sfârșitul primei jumătăți a secolului al XVI-lea. Dar iată-ne în pragul Renașterii.

Spuneam mai sus, cum stilul roman primar își datorește, în parte formarea sa artiștilor fugari din Bizanț, împrăștiati de furia împăraților iconoclaști. Cu căderea Constantinopolului sub Turci, artiștii, cari nu numai că fugeau de năvălitorii Turci, dar care nici numai aveau ce căuta în Bizanțul de sub stăpînire păgînă, se răspîndesc pretutindeni, ducînd cu ei acel tezaur de artă, literatură și știință, pe care artiștii greci l'au avut veșnic cu ei în țările unde i-a purtat vîntul bejenilor, eași cum aveau cu dinșii o moștenire prețioasă, ce nu trebuia să se piardă. Prima oară, cînd, cu cucerirea romană, au rătăcit pe pămîntul puternicului imperiu roman ajuns imperiul bizantin, unde puteau chiar să-și dezvolte în voc literatură și artelor. A doua oară însă numai rămîn pe lingă cuceritori, ci vin de redescoperă din amorțire arta occidentală a secolului al XVI-lea. Și tot așa după cum stilul roman a lăsat deoparte stilul *greco-roman*¹⁾ și cum la rîndul său stilul roman e lăsat deoparte de stilul gotic, noua artă a Renașterii a uitat de stilul gotic, îndreptîndu-și gustul numai spre arta antică. Așa incit că, cea ce părăsise arta romană, cea d'întăi artă apărută în oc-

1) Pentru a nu produce confuziune în spiritul cititorului precizăm aci senzual, — cunoscut arhitecților — cuvintelor *roman* și *greco-roman*. Stilul *roman* e un stil *original*, aparținînd Francezilor și întemeiat de vechii Francezi în sec. XI-lea. Pornind dela vechea biserică antică, arta *romană* se degajează în curînd pînă și de forma antică, prin introducerea de elemente noi de construcție, la început boltă în *berceau*, apoi boltă *d'arrête*, contraforți care să primească rezistența acestor bolte, care să se noleze, erau *de piatră*, pecînd la biserică greco-romană plafonul era în pînăntă (*charpente*). Ornamentația artei romane e cu totul nouă, cel puțin față de vechea artă *greco-romană*, care nu făcea decît să reproducă decorațiunea greacă. Stilul *greco-roman* e stilul marelui împărății romane, care, în artă, nu e făcut decît să împrumute elementele artei grecești, fără să adauge nimic nou. Partea caracteristică a arhitecturii greco-romane sau latine, cum i se mai zice, e în tehnica construcției, (cărămida, alicării, adică pietre și cărămizi legate prin mortar) ce face da sistemul numit *bloceje*; captușirea zidurilor și a coloanelor, la început nude, cu îmbrăcăminte de marmoră lustruită, rezistența zidurilor asigurată prin numeroase frîde bolte, proiectate în diferite puncte ale interiorului clădirii (sistemul *celular*) și alte proceduri, pe care nu le vom numara aci. Pentru deosebirea acestor două stiluri, Francezii au cuvintele *roman* pentru cel d'întăi și *romain* pentru cel d'aldoulea.

cidentul abia scăpat de dominațiunea barbară, reia acum cu multă rivnă, cu mai multă inclinare, noua artă a Renașterii. Prinurmare, a trebuit să aibă loc marele eveniment istoric al intrării Turcilor în Europa, a stabilirii lor pe ruinele falnicului imperiu Bizantin, pentruca să poată eși arta Renașterii.

La această stare de fapt a unei evoluțiuni artistice, care în Italia era puternic afirmată, se adaugă în Franța expedițiunile în Italia de sub Francisc I. (Marignano, Cucerirea Milanului). Această cunoaștere a artei din Renaștere, în chiar țara de origină, din Italia, corespunde și cu evenimentul ce nu se poate trece cu vederea că în secolul al XVI-lea arta încetează de a fi exclusiv în serviciul religiunii. Regii și seniorii pun să li se ridice palate cât mai pompoase, ceia ce face ca stilul Renașterii să se afirme cu putere. Tot în acest timp își face apariția și acel lux excesiv, care cuprinsese civilizația cea nouă a Renașterii: Stofe scumpe, îmbogățite cu desene, pentru viața de curte, armuri bogat decorate cu motive fantastice de himere și rîsouri, și printre acestea acele căști, acele chivare de fer numite „*Bourguinotte*”, particulare decorațiunii italiene din secolul al XVI-lea, harnașamente pentru cai, împodobite cu aceeași grijă și cu același lux de motive. *Castelul dela Blois*, început încă depe vremea lui Ludovic al XII-lea, însemnă odată cu strălucita afirmare a stilului Renașterii și definitivă părăsire a stilului, care domnea mai înainte în Franța, stilul gotic. Și cînd Caterina de Medicis, după moartea lui Henric II, poate, ca regentă, să aleagă între gusturile epocii, ea, mai mult decît oricare alt suveran francez, aduce din Italia Renașterii artiști italieni, care lucrează la Tuilleries și la Luvru. Artă veacului al XVII-lea vede marile aspirațiuni ale oamenilor de stat francezi, cum și atitudinea dince înce mai preponderantă a națiunii franceze față de celelalte. Un sentiment public, care sub întreit raport al dinasticismului al tradiției și al religiunii acuză un curent marcat în toate manifestările politico-culturale ale timpului de atunci, conduce parcă la izbucnirea unei arte, care să rezume cît mai strălucit, în opere cît de neînsemnate, aspirațiunile sale. În ordinea intelectuală, totul pare a se mărgini în hotarele unei rațiuni, care exclude fantazia pură și imaginațiunea, ceia ce face ca gustul timpului să fie supus acelei simetrii, acelei clarități rigide, austeră cîteodată, atît de vizibilă în operele de stil Henri IV și Ludovic XIV. O simetrie și o regularitate căutată, impusă ca o lege, trebuia să conducă fatal la acea *convenientă*, atît de vizibilă și în operele literaturii dramatice de atunci. (*Andromaca*, *Fedra*). La aceasta se adaugă și nemăsuratul sentiment de decor, de pompă, de magnificență, care, călăuzit de o puternică instrucțiune clasică, trebuia să ajungă la acest amestec de clasicism și formă modernă, de catolicism și păgînism (*Versailles*). Stilul Ludovic XV este expresiunea acelei stări de „*bien-être*”, de viața dusă în petreceri de curte, baluri, vinători, de unde o grațiositate manierată, lipsită deci de caracter. Așa încît s'a zis cu drept cuvînt că: „Ludovic

al XV-lea dădea loc ca pictura să-i zugrăvească războaiele, pe cită vreme Ludovic XV nu putea să facă decît ca pictura să-i reprezinte vinătorile sale." După patrusprezece ani, dela Boucher, artistul afectat și molliu al decorațiunii Ludovic XV, arta se reîntoarce iarăși la antic, căutînd a înlocui pompa afectată din vremea lui Ludovic XV printr'un stil mai simplu și mai nobil totodată. O reformă a spiritului public, o îndreptare către adevăratul stil, către adevăr, întoarce arta depe calea falsă, spre care o înfundase Boucher-ul artei Ludovic XV. Dar iată însă că în timpul acesta are loc marele eveniment artistico-arheologic al secolului XVIII-lea, descoperirea orașelor antice: Herculanium, Pompei și Stabii. Revoluțiunea artei izbucni, și ea a fost de o putere incalculabilă. Atunci apar acele *bibelouri* antice, ornamente, formele *à la grecque*, de unde iese mobila Stil Ludovic XVI și o parte din arhitectura stilului cu același nume. Urmează apoi teoriile cele mai noi despre artă, pe care Lessing în *Laocoon*, și Winkelman în „*Istoria Artei*“ le dezvoltă cu un lux de argumentări, scoase în cea mai mare parte din aceste noi descoperiri. În pictură David reprezintă spiritul clasic în cea mai înaltă aspirațiune a sa. Ajungem însă în vremea revoluțiunii, care însemnă căderea regalității, după care urmează convențiunea cu masacrele și victoriile sale, Directoratul, și înslășit proclamarea lui Napoleon mai întăi Consul pe viață, și apoi împărat. Stilul Ludovic XVI, care decăzuse în *rococo* se transformă în stilul așa numit *empire*, care trebuia să fie icoana vie a acestor schimbări radicale în statul francez. Napoleon era foarte îmbibat de *italianism*, de gustul a tot ce pornea dela Roma. Se știe chiar că atunci, cînd din căsătoria sa cu Maria Luisa avu un băiat, îi dădu numele de „Regele Romei“. Victoriile armatelor nepoleonice dădeau dreptul la formarea unui stil nou, care să rezume, sau cel puțin, care să mărturisească de gloria epocii napoleoniene. Fiind din nou în contact cu Roma și cu orașele Italiei prin expedițiunile din Italia (Marengo, etc.) Francezii refăcură arta lui Ludovic al XVII, dîndu-i acea înfățișare severă a unui clasicism prea căutat. Atunci s'au văzut jețuri, care aveau aspectul anticelor scaune *sella curules*, măsuțe purtate pe picioare de tei, vase care aveau forma oenocheelor și cratelor antice, cești de cafea transformate în urne antice, paturi ale căror pologuri imitau corturile războinice. Gustul pentru antic mersese până acolo, încît un moment fusese vorba dacă trebuia să se facă statuia lui Napoleon, drăpindu-l ca pe un Cesar antic.

Iată cum o seamă de evenimente au determinat împrejurări, din care în mod fatal trebuia să iasă atitea forme ale artei, care fiecare, poartă un nume deosebit. Aceleași evenimente însă au ajuns cu vremea să închege forma de azi a popoarelor, care strînse în holare mai mult sau mai puțin sigure își vād în ticnă dezvoltarea lor culturală, căutînd pecit se poate să se călăuzească în această dezvoltare de geniul specific al fiecăruia. Cine știe, se zice că „istoria se repetă“; se poate ca secolele viitoare să

vadă noi schimbări de forme. Deocamdată însă, se poate spune că monumentele, ce se durează, au caractere ce intră în moda unui stil combinat, și aceasta tot mai rar,—sau sînt produsul unui gust propriu al artistului—care nu pune în opera sa decît ceia ce îi poruncește simțul său artistic, superior, liber de orișice tradiție. Stilul vienez de astăzi nu e decît expresiunea unui gust mai mult sau mai puțin ales, călăuzit numai de simțul estetic al artistului modern, rafinat, până a întoarce capul plictisit, dela formele clasicismului. E drept însă că sînt astăzi artiști, care pentru a da operelor lor un stil se uită în trecut, la stilurile istorice, dela care împrumută caracterul cele convine sau care li se cere; cel puțin acesta este mijlocul cel mai sigur de a imprima unei opere caracterul unui stil oarecare.

În ceia ce privește țara noastră, credem că oricine, care asistă sau ia parte directă la dezvoltarea artelor noastre, va fi fost izbit de faptul, că de citva timp încoace arhitectura în primul rînd se silește să apară sub un aspect artistic, care să îmbrace un caracter specific românesc. Clădirile trecutei Expozițiuni dela Filaret au fost numai continuarea unor opere, care ascund această tendință, și nimic nu ne-o spune că rominismul clădirilor se va opri numai la această operă. Nu ne vom ocupa aci de rostul acestor clădiri, concepute în acest nou stil; lăsăm aceasta în sarcina arhitecților noștri, dintre care cîțiva pun atît de frumoase stăruinți pentru întocmirea acestui stil național. Intențiunea noastră vizează numai arta decorativă, și cînd ne vom folosi de exemple din arhitectură, nu o vom face-o, decît cu titlu complementar.

Mai toate încercările în stil așa numit românesc au ca punct de plecare o decorațiune reprezentată prin cusăturile naționale, ouăle de Paște, creștăturile pe lemn din obiectele de industrie casnică, cum și decorațiunea monumentelor religioase: biserici, mănăstiri, pietre mormintale, troițe, scaune, etc. Și în toată această decorațiune se disting bine două caractere deosebite: caracterul rustic-național și caracterul religios-bizantin. Citeodată aceste două caractere ale artei întilnite pe pămîntul românesc se asociază, aceste două feluri de a compune decorațiunea se contopesc, cu intențiunea vădită de a reda un tot omogen, care, pentru că rezumă mai multe caractere ale artei rominești ar putea fi,—așa se speră cel puțin,—un complect rezultat, după cum e și o nelăgăduită quintezență a diferitelor curente de artă care vor fi străbătut odată țara noastră, pe lingă care se alătură firește, elementul dovedirei autochton. Așa încît, pentru un decorator ce vrea să pară român, artă decorativă se rezumă în reproducerea mai mult sau mai puțin fidelă a artei din industria casnică, sau a artei bizantine păstrate în monumentele religioase. Următor acestei convingeri, decoratul nostru, atunci cînd e chemat să decoreze ceva, răscolește în mulțimea de cusături națio-

nale sau decorațiuni bizantine, de unde ia la 'ntimplare motive pe care apoi le întrebuințează în opera ce are să facă și care, *pentru aceea*, — cine ar tăgădui ! — e în stil romînesc. E vorba de a decora o copertă de carte, un timbru poștal, sau o cutie de chibrituri... Foarte bine ; se ia cusături naționale, se copiază un motiv mai mult sau mai puțin potrivit și se inconjoară cu el chenarul cărții, sau, pentru un timbru poștal sau cutia de chibrituri se ia, — nu înțeleg pentru ce deosebirea, — o ghirlandă de foi împletite, cunoscute sub numele de *rinceaux*, întilnită în decorațiunea din toate timpurile, mai mult a renașterii, cit și bine cunoscutul briu bisericesc, format din trei ciubuce împreunate și răsucite la distanțe egale. Modul acesta de a înțelege decorațiunea pare că găsește o confirmare și în vederile unor arhitecți, care au recurs la aceleași motive pentru a decora unele case. Am văzut la o casă de pe Podul Mogoșoai o arhitravă decorată cu motive de cusături naționale scoase în relief ; cit despre acel briu bisericesc, aceasta l'am întilnit la clădiri numeroase. Negreșit problema, așa cum o pun decoratorii noștri, e cum nu se poate mai ușoară și de aceia chiar se și rezolvă cu alita ușurință. Chestiunea este de a prezenta o compozițiune, care dintr'o singură privire, așa cum se întimplă cu stilurile istorice, să lase să se înțeleagă că e vorba de un stil romînesc. Și pentru aceasta cum s'ar putea ajunge la scopul propus ? Arhitectul, se înțelege, va utiliza elemente de construcție, cunoscute ca aparținînd felului de construcție național-rustic sau bizantin-religios : plan înscris într'un dreptunghi fără multe eșituri sau goluri, parter cu girliciu, etaj cu cerdac flancat de coloane joase sau stilpi, cum se vede la culeele boerești sau la casa țaranului, acoperiș cu șarpanta în pavilion și acoperit cu olane sau șindrilă ; aceasta pentru clădirile civile. Pentru cele religioase va folosi tradiționalul caracter bizantin. Decoratorul va imprumuta din motivele de industrie casnică sau din decorațiunea bizantină formele de cusături în linii geometrice, linii în zigzag, stelute înscrise în cercuri, ochiuri, puncte, ce se întiinesc pe lemnul lucrat de țaranul nostru, ciubuce, așa numitele briuri care inconjur bisericile, rozete care decorează pereții catedralelor, împletituri de linii de pe evanghelii, imprimare sau în manuscris, și alte motive luate din bogata artă veche, pe care compozitorul timpului nostru o întilnește pe pămîntul țării noastre. Dar toate aceste motive cu întreg acest sistem de a compune, de a înțelege arta, aparțin unor anume tradiții, și mai ales, unor domenii de care nu ne putem apropia fără rizicul de a alunga din opera noastră senzualitatea operei, rațiunea ei de a fi, care trebuie să rămînă totdeauna în perfect raport cu destinația ei, cu locul unde ea se produce, într'un cuvînt, cu caracterul ei. Țăranca romînă, care a pus fir lîngă fir pentru a face o scoarță, a făcut aceasta potrivit felului ei de a vedea un decor ; țaranul, care crestează lemnul cu figuri și puncte în zigzag, face aceasta după cum a înțeles el că trebuie făcută înfrumusețarea locuinței sale. Decoratorul arab, care a compus acele faimoase *rozete*, acele combinațiuni ingenioase de cer-

curi și dreptunghiuri, a făcut aceasta pentru că cerințele religiei sale, care nu-i îngăduia o decorațiune cu figuri, îl construngeau la pure combinațiuni lineare, unde dealtfel se putea aplica în largrenumită știință matematică a Arabilor. Cu alte intențiuni și din alte principicii deci s'a executat un sistem de decorațiune, pe care îl împrumutăm noi, modernii, ignorind tocmai faptul, că o decorațiune cași orice manifestare artistică sau culturală cadrea-ză numai cu ideile în curs. Să luăm un exemplu și să luăm unul dela noi. Cu toții știm ce este o *culă* ¹⁾: O casă boerească întărită pentru a rezista unui dușman năvălitor. Cula aceasta, potrivit destinațiunei sale, e clădită afară din oraș, departe, la țară, într'un loc, care întâidetoate să prezinte, prin situația sa strategică, o garanție împotriva unor atacuri. Înfațișarea exterioară a culei e un paralelogram cu mase mari, nude, fără nici o decorație, sau cu una foarte redusă, fără eșituri, (saillie) lăsând zidurile drepte ca un parapet. Sus de tot însă cătră catul superior, pereții, care până aci apăreau ca niște ziduri de cetate, își întrerup masivitatea lor pentru a lăsa loc unui cerdac, un pridvor cu arcuri plin-centru, sau trilobate, (Cula din Groșera) susținute de coloane bondoace. Aci, în acest pridvor, ascuns de înălțimea zidurilor, boerul priveag își petrece zilele așteptind ca țara să se curățe de năvălitori. Și cula, acolo unde e așezată și pentruce e așezată, face un efect minunat de frumos în mijlocul dealurilor, sau în vecinătatea unui teren pictros, în pantă, greu de urcat pentru acei ce s'ar încerca să ajungă la refugiul boerului. Cât de bine se armonizează masele nude ale pereților culei cu pereții riposi ai dealurilor ce o înconjoară; ai zice că și cula e o bucată ruptă din masivul dealurilor, prăvălită pe coastele lor și formind trup cu ele. Transportați însă cula la oraș și încă la București, orașul cel mai sacrificat unei arhitecturi cosmopolite. Ce efect vor face masele acelea nude, fără decorații, ceardacul acela cu coloane joase de un aspect atât de tainic, grav și posomorit,—alături de casele cu o arhitectură barocă dela noi, cu cornișe clasice ca nume, cu ferestre suprapuse de frontoane, cu o decorație lipsită de bun simț? Ce legătură s'ar putea închipi între un edificiu destinat,—și cu o destinație marcată prin aspectul său exterior,—a servi de refugiu și apărare pe vremuri de războaie între aceste case de speculă, circiumi, prăvălii etc. ?... Evident nici una. Poate însă credem, că nu înseamnă nimic această adaptarea aspectului exterior al unei clădiri cu vecinătatea. Dar frumusețea atât da lăudată, sublimul atins de Grecii antici în edificiilelor, în particular Parthenonul, nu constă tocmai în această armonie a edificiului cu împrejurimea? Ar fi fost oare Parthenonul atâtde frumos, ar fi reeșit atât de bine și atât de sublim totdeodată coloanele cancelate, frontonul cu basoreliefuli, friza, metopele și celelalte, dacă în loc de a se înălța singur pe culmea Acro-

1) Vezi interesantole discuțiuni dintre dd. Al. Tzigara-Samuvcaș și Theohari Antonescu în *Conv. Literare* 1907.

polei, în loc de a se profila pe cerul verzui al Greciei, ar fi fost aşezat în centrul Agora-lei din Atena sau, cu atât mai mult, pe piaţa unui oraş modern.

Dar în decoraţie ? Ce efect face un briu bisericesc, un decor arab pe o cutie de chibrituri ale Regiei, sau în jurul chipiului M. S. Regelui nostru ? Sau din potrivă, cum se leagă un decor împrumutat cusăturilor naţionale cu aspectul hieratic al sfinţilor dintr'o biserică ? Hotărît : în privinţa aceasta căutăm a concilia idei, cari aparţin la popoare deosebite, cu simţ artistic deosebit, idei care se ciocnesc, se exclud una pe alta. E sigur că artistul arab, care a alcătuit acele *rozete*, ţăranul care a crestat furcile de tors sau stîlpii porţilor, ţăranca care a întocmit izvoade pentru lăicere, s'au gândit cu totul la altceva decît la ceiace gîndim noi, cînd le împrumutăm întotdeauna deseurile. Această ca o incompatibilitate în raport cu destinaţia obiectelor decorate ; Să examinăm chestiunea şi sub raportul originii decoraţiunilor.

Decoratorul, care împrumută motive din arta populară cum şi din arta veche religioasă, pe care le aplică întocmai în poziţiunile sale, nu s'a gîndit desigur că printre aceste motive vor fi unele, a căror provenienţă trebuie căutată în altă parte decît pe pămîntul ţării, sau că, în trăsături generale, această decoraţiune se întîlneşte întocmai şi la alte popoare, cari posedă la fel cusături naţionale caşi ale noastre, sau o decoraţiune religioasă întocmai ca a noastră. Că prin urmare, o *naţionalizare* prin aceste motive folosite aşa cum se găsesse, notafi această— ar duce la un rezultat cu totul opus care, dacă nu e o *desnaţionalizare*, nu e însă mai puţin o afirmare simultană a caracterului unei naţiuni, eu care trebuie să fi avut fireşte legături în trecut, fapt ce va scobori mult calitatea *inventivă* a decoraţiunilor noastre. Ni se va putea prea bine obiecta, că şi în alte ţări sînt elemente de artă, că sînt stiluri cari se întîlnesc şi aiurea, fără ca pentru aceasta să se tăgăduiască acestor ţări dreptul de a poseda în monumentele depe solul lor un stil. De exemplu stilul gotic e şi în Franţa, în catedrala din Anvers, dar şi în Italia, în catedrala din Milano. Dar tocmai aci stă nepotrivirea între ceiace dorim noi şi ceiace nu s'a putut nici în alte ţări. Francezii, a căror paternitate asupra celor două stiluri, roman şi gotic, numai poate fi pusă la îndoială, nu s'au gîndit— ce puţin sovinişti !— să boteze aceste stiluri cu numele de *francez* ; au lăsat, din contra, - fără ca pentru aceasta să înceteze de a fi patrioţi, - ca aceste două stiluri de artă să trăiască în orişice ţară, fără ca să pretindă tributul numelui *naţional*, numele francez.

Şi cînd te gîndeşti că noi voim să dăm un botez romînesc stilului bizantin, pe care îl întrebuiţăm, stil ce nici nu are măcar originalitatea stilului, *francez*, *roman*, sau *gotic* !

Nu voi mai înzista aci asupra influenţelor străine în decoraţiunea naţională. Am arătat în altă parte¹⁾ care sînt în parte aceste influenţe, ce parte de originalitate ne rămîne nouă şi, mai cu seamă, am relevat faptul cum motivele întîlnite la noi se în-

tilnesc și aiurea, la alte popoare străine. Și pentru a preciza un exemplu, am aratat cum cusăturile, așa numite *naționale*, se întilnesc și la Ruși, Finlandezi, Sirbi, Bulgari și Albanezi. Orice se poate întâmpla unui decorator, care are dorința să creeze un stil românesc cu un sistem de decorațiune, unde n'ar face decit să combine între ele motive din cusăturile naționale? În primul rând *rominismul* operii sale, deși afirmat prin prezența izvoadelor țărănești naționale, dacă nu ar putea fi tăgăduit dar ar putea însemna totdeodată și *rusism* și *sîrbism* de oarece și Rușii, și Sirbii, sau Albanezii ar revendica, — și pe drept, și pentru ei cusăturile cu motive naționale !). Pe de altă parte dat fiindcă folosim atâtea motive zise *bizantine*, stilul dorit românesc va fi în mîinile unui decorator o reunire de elemente decorative, fără nici o legătură între ele, amestecate, o concentrare laolaltă a unor motive aparținînd la mai multe stiluri, la mai multe epoci ¹⁾. Un exemplu;

Decoratorul român are de decorat un porțic, sau o bolniță la o biserică. Pentru aceasta se gîndește, cum e și firesc, la pridvoarele atitor biserici vechi din țara noastră. S'a oprit, ca fiind mai frumoase, la una din bolnițele Bisericii Colțea, Cozia sau Horezu. Dela acestea ia ușa, Pridvorul, însă e susținut de coloane, care reunite prin arcuri lobate lasă suprafețe bune pentru decorat. Pentru coloane decoratorul arhitect s'a gîndit neapărat la niște capiteli bizantine, ca acele dela Ravena, sau ca acele dela Horezu; cit despre fețele arcurilor, ele trebuiesc decorate neapărat cu medalioane reprezentînd sfinți, și legate între ele prin coarde de viță înodate în funde, în jurul cărora atîrnă ciorchini de struguri. Ce se 'ntîmplă însă? Ușa de biserică va fi un exemplu de artă a Renașterii, capitelul un motiv de artă bizantină, împrumutat și el din decorațiunea judaică, iar decorațiunea pictată o recitare a stilului bizantino-athonit, care și el variază după epoci. Mai adăugați un decor în stalactite, sau de săgeți arabe, o decorațiune pictată, formată din mici careuri, care alcătuite cape canava pornesc dintr'un centru patrat, până ajung de formează o cruce, adică un decor egiptean; mai adăugați — decoratorul nostru încarcă cit mai mult — motive de frunze împletite din decorațiunea armenească, și am terminat cu tinda bisericii. Până aici să decoratorul nu a ajuns și nici nu are pretenția să zică că ceiace a făcut e în stil românesc. — Afară de aceasta în arhitectură și decora-

1. Fără a spune de unde este, am aratat unui cerc de scriitori, o cusătură *finlandeză*: Bine'nțeles că și eu această ocazie s'a laudat frumosele cusături *naționale*, printre care dacă nu interveneam, la timp, era să se numere și cusătura *finlandeză*, atit de izbitoare era asemănarea motivelor.

2. Până la cercetările d-lui Saulcy, puteam crede în originalitatea decorațiunii de la capitellurile stilpilor bizantini. În urma acestor descoperiri însă, trebuie să recunoaștem, că mare parte din decorațiunea sculpturală bizantină e luată — cine ar fi crezut — de la Iudei și anume dela *Mormintele Regilor*, (*La Porte dorée*). După ce a studiat bine aceste resturi de monumente judaice relevate de Saulcy, Viollet-le-Duc conchide net: „Les faits moraux et l'examen des monuments sont donc d'accord pour faire admettre que l'art byzantin a été prendre quelques-uns de ses éléments décoratifs en Palestine” (Eutreliens sur l'Architecture: p. 226).

ținea religioasă, trebuie să fim samă de o tradiție, tradiția zisă *bizantină*,— în anume mod și într'o anumită măsură însă— oricare ar fi elementele componente ale acestui stil tradițional. Iată însă că decoratorul a pătruns și în narthexul bisericii, de aci în transept și apoi prin timplă în altar. Decoratorul are veșnic în minte naționalizarea decorațiunii.

Pentru costumele sfinților ar fi nimerit ca, păstrind tăctura să se aplice pe ele... motive naționale. Ce ispită... ! ce succes ! Pantocratorul, Panaghia și toate fețele sfinte, care au trecut de mult în Raiul ascuns nouă păcătoșilor, și au cusut pe veșminte, alțițe, pui și alte motive naționale, printre care nu e de mirare să înșilnești tocmai acele motive dovedite de noi ca aparținând unei decorațiuni casnice străine. Mai rămîne de naționalizat timpla cea de veci pomenită cu înflorituri bogate, cum e cea dela Paraclisul Mitropoliei sau dela biserica Scaune. S'a luat pentru aceasta creștăturile pe lemn cu care țaranul își înflorește ușile, s'a sudat tăbliile porților împărătești, întocmai cum țaranul își inche tăbliile ușilor, și s'a pus aceste motive de artă casnică românească, motive oarecum primitive, alături de foi de viță și ciorchini de struguri, sîlzitate după motive corespunzătoare din decorațiunea pictată bizantino-athonită. Intențiunile vor fi bune; Cum rămîne însă cu naționalitatea motivelor, care așa cum sînt luate, nu numai că nu sînt *toate* exclusiv naționale, dar ele aparțin unor stiluri, unor epoci despărțite între ele prin veacuri și, mai cu samă, ele aparțin mai multor popoare. Dar să eșim din decorațiunea bisericască, unde ar putea găsi să zicem, o justificată primire orîșice motive bizantine, motive, care nu sînt aliceva decît motive iudaice, arabe, persane (— nu și cele „naționale” —) sau armenesti. Care e röstul unui motiv de origină egipteană sau arabă pe un timbru poștal, sau pe un calendar de părete, unde decoratorul și-a propus să facă uz de noul stil rominesc, așa cum îl înțelege dînsul? Ce explicare s'ar putea da portretului M. Sale Regelui nostru, care, după cum se știe, are într'o cromo un fond aurit, străbătut de rozetele arabe? Este iarăși un motiv serios, de a folosi un sistem de decorațiune de origină rustică la monumente cu artă de caracter religios-istoric? Vom răspunde, intrînd în a treia parte a dezvoltării temei noastre, accia a analizei decorative.

*

Artistul sau decoratorul, care folosește elementele populare într'o operă în vederea naționalizării artei, pierde din vedere că aceste elemente, luate așa cum se găseseră, nu corespund principiilor de compoziție decorativă modernă. Sînt convinși că orice om de artă, cînd admiră materialul decorativ popular, admiră însușirile unor decoratori, care compun călăuziți numai de simțul lor artistic. Cu alte cuvinte, se laudă un simț artistic, neformat prin studiul principiilor decorative, neîntregit prin cunoașterea de aproape a compozițiunii decorative. Intr'un cuvînt, avem să ne pronunțăm asupra unui simț decorativ, lipsit de unele însușiri artistice, ce se cer neapărat pentru ca pro-

producțiunile acestui simț artistic să fie recunoscute de perfecte. Și alte popoare posedă această artă populară, și în această artă populară se găsește anume și aceeași decorație primitivă. Dar nu această decorație primitivă formează arta decorativă, materialul decorativ, întrebuițat în monumentele de artă, durate de acele popoare. Uu exemplu: Grecii au cunoscut și ei o decorație geometrică, o încondeiere cu linii a vaselor, o crestare, o zgiriare cu un vîrf ascuțit a obiectelor de artă casnică; Dar nu aceste motive de artă populară, reprezentînd o decorație primitivă, au fost întrebuițate în decorațiunea greacă, decorațiunea din epoca de splendoare a artei grecești. Orle, palmetele, perlele, triglifele, denticulele, motivele din flora și fauna din vechea decorație mikeniană și celelalte, au înlocuit la timp și în mod firesc decorațiunea populară, și au înlocuit-o chiar și în decorațiunea din industria casnică. Deaceia s'a și zis că Grecii erau un popor de artiști. Cine cunoaște vasele grece, știe că acestea erau adevărate obiecte de artă, unde desenul academic și compozițiunea erau mănuite cu aceeași siguranță, cași în zilele noastre. Și mă întreb ce ar fi fost, dacă Grecii s'ar fi oprit la acele decorațiuni de artă casnică depe fibule, unelte, vase sau alte obiecte casnice, așa cum se vede și în arta noastră populară?

Așa fiind, — pentru a lua firul discuțiunii, — orișicînd aceste cusături, aceste săpături pe lemn, aceste crestături pe furcile de tors, pe cozile de linguri și pe alte obiecte de gospodărie casnică, exăminate de lumina științei decorative moderne, vor prezenta lipsuri, imperfecțiuni, cari, firește, nu se puteau înlătura la artistul care le-a făcut, țaranul sau țarancă noastră. Totuși așa, cum sînt, ele cadrează de minune *cu obiectele pentru care sînt făcute*, și sîntem convinși că nici o altă decorație, oricare ar fi ea, nu s'ar potrivi atît de bine cu obiectele din gospodăria romînească. Nu e oare aci tocmai prezența a ceia ce se cheamă *caracter*? Nu e *caracterul* oarecum primitiv al decorațiunilor de artă casnică, decorațiuni pentru obiecte — și ele — oarecum primitive care face farmecul compozițiunilor decorative țărănești? E locul aci s'o spunem: Viitoarea pregătire artistico-industrială a țaranului trebuie îndrumată cît mai mult în sensul păstrării nealterate a felului de a înțelege decorațiunea din industria casnică, — afară bine 'nțeleș de o posibilă perfecționare a acestor decorațiuni fără a eși din caracter însă, — tocmai pentru a afirma în prezent, cași în vremurile viitoare, un caracter, același, neștirbit, propriu, *rustic* romînesc. Prin urmare ar fi o greșală de a transpune, așa cum se găsește, caracterul rustic primitiv al decorațiunilor de artă casnică în opere cu caracter orășănesc înaintat, din artă decorativă modernă. Un acoperiș de casă în piramidă, ca un pavilion acoperit cu șindrilă sau olane, așa cum se vede la casele de țară, nu va șede bine unui palat, dela oraș, care potrivit edificiilor publice între care e așezat, urmează să aibă un coronament, un acoperiș mai cu samă, ale cărui mase să accentueze printr'o bogăție de proeminențe sau goluri (lucarne, cupole, turnulețe etc.) etajele și încăperel eccle numeroase ale palatului, și pentru aceasta, șarpanta,

acoperișul rustic e primitiv. Această șarpantă cu pavilion a acoperișurilor, acest sistem de a construi un acoperiș, e întâlnit azi la unele popoare, socotite ca barbare. Vitruvius, citat de Viollet-le-Duc, descrie sistemul de construcție al caselor locuitorilor din vechea Colchidă, sistem ce e și al țaranului nostru. Iată pagina lui Vitruvius : ¹⁾

„La locuitorii din Pont și Colchida, unde pădurile sînt abundente și unde se găsesc cantități de arbori, se fac casele astfel: După ce au culcat orizontal copacii, la dreapta și la stînga, lăsînd între ei un spațiu egal lungimilor, indigenii pun pe extremitățile lor alți arbori deacurmezișul, așa încît să închidă tot spațiul destinat locuinții.

„Pentru a face acoperișul—pîn' aci se arală cum se construiesc în pîiantă părății ce se lipesc cu „terre grasse”—ei pun succesiv arbori, din ce în ce mai scurți, pe fiecare lăță, așa încît să ajungă la centrul piramidei și, acoperind totul cu foi și cu argilă, ei compun un acoperiș *în pavilion*, după moda lor barbară”. Iată deci, că acest fel de a construi nu numai că nu e exclusiv al țaranului nostru, dar e un procedeu, care—fiind și al altora, corespunde unei primitivități, și care, e drept, e în perfect acord cu nevoile țaranului; nu se leagă însă cu caracterul unei arhitecturi orășenești, unde asemenea acoperișuri în pavilion, fie chiar la edificii cu alt sistem de construcție,—tocmai aci stă deza-cordul,—nu fac un efect normal, și cu atât mai mult, armonic. Deci, în legătură și cu ce-am spus mai sus, avem aface cu *începuturi* de artă, comune la mai multe popoare deodată. Prin urmare nu poate fi vorba de naționalismul unei arte proprii, care să poată fi împrumutat. Aceste începuturi sînt expresiunea imediată a unei necesități, fiecă ca e redusă numai la ceiace poruncește un instinct de conservare, sau că trece puțin mai departe, la nevoia ce o simte omul de a înfrumuseța obiectele ce-l înconjoară, necesitate care e acciași la mai multe popoare și în mai multe timpuri. Deaceia poate ele se și asemăna, nevoia de a clădi un adăpost răpede și simplu, unită cu aceia de a *înfrumuseța* oarecum acest adăpost, stăpînînd pe orișice om din orișice parte a lumii.

Cînd zicem felul de a construi al țaranului nostru, nu trebuie să înțelegem o artă de construcție proprie, cu un caracter exclusiv local. Primitivitatea, pe care am găsit-o în construcția casei locuitorului din Colchida, acciași pe care o întâlnim în construcția casei românului nostru, nu poate constitui, prin sine însăși, un element de artă, care ar putea fi folosit ca un element *național*, într'un stil în formațiune. Cusăturile naționale românești se găsesc și la Finlandezi, la Ruși, Bulgari, Sirbi și Albanezi; creștăturile pe lemn dela casa meșterului Antonie Mogoș din Muzeul de Artă Națională se întîlnesc și pe hambarele de grîne mai vechi ale țaranilor norvegieni, construite prin același procedeu, cași hambarele

1) Viollet-le-Duc, *En'cyclopiens sur l'Architecture* p. 35.

și ca orice case de lemn ale țăranilor noștri. Un stil, care ar folosi exclusiv aceste elemente, ar fi numai un stil popular, limitat la o concepție decorativă inferioară, ș'atita tot.

Dl. Grasset, ocupându-se de câteva produse ale Școalei de Arte decorative „Domnița Maria“, lucrări unde decoratorul francez crede a vedea un abuz de motive naționale, se exprimă astfel: „...Totuși, cred că astfel de tendințe nu sînt bune decît pentru a începe, pentru a determina o orientare; dar că, sub nici un pretext, mai ales sub acela de „Artă națională“, n'ar trebui să revenim la o *primitivitate*, care poate ajunge la *barbarie*“¹⁾. Prin urmare, nici pe motivul unui patriotism rău înțeles desigur, nu trebuie să folosim,—așa cum o facem,—cusăturile naționale și celelalte decorațiuni de artă casnică, pentru simplul motiv că, cum observă mai departe d. Grasset: „nu ne este permis în acest al XX-lea secol să facem pe ignoranții sau pe naivii“. Avem datoria să cerem vremurilor care vin, noi învățături, noi forme, tocmai pentru că în ideea de progres se cuprinde și această lepădare de unele forme ale trecutului.

În ceea ce privește patriotismul care comandă ducerea mai departe a acelorasi forme de artă, reînvierea lor în opere noi de altă natură și cu altă destinație, credem că e cel puțin tot atît de patriotic să te îngrijești, ca celace e merit să reprezinte progresul artei rominești, în cazul nostru al artei decorative,—să posede toate însușirile cerute de știința decorativă modernă, universal recunoscute, însușiri care vor fi aflate în cursul acestui studiu. Deaceia ar fi de dorit ca artiștii, care se ocupă cu arta națională, acei care compun motive decorative pentru opere rominești, să asculte cît mai puțin de îndemnuri ca acestea: „...Este și de o deosebită importanță națională, ca Românul să-și vadă obiectele artistice eșite din propriile lui mîini. (cusături naționale, etc.) aplicate în cele mai monumentale și mai sfinte locașe ale bisericii sale, în *catedralele episcopoești* (1)“²⁾.

Desigur că unui astfel de îndemn datorăm erezia dela catedrala din Sibiu unde, la costumele sfinților s'a folosit cusăturile naționale.

Dar, deunde ne vine și această convingere într'o perfecțiune nediscutabilă a motivelor rominești sau, mai bine, a motivelor din arta intilnită pe pămîntul țării noastre? Deunde credința că—in afară de cusăturile naționale, despre care am vorbit—motivele așa zise bizantine sînt toate opere perfecte de artă decorativă? Nu avem și aici motive greoaie, disproportionale, lipsite de unitate sau de o calitate, cea mai puțin observată în arta decorativă: claritatea? Dar multe din aceste decorațiuni nu sînt ele expresiunea vre-unei epoci de decadență, a însușirilor artistice ale unor artiști neformați, stingaci, de care imposibil să nu fi fost stăpînită arta decorativă bizantină? Sînt desigur în

1) *L'Art et décoration*. April 1908. p. 131.

2) Dr. E. M. Cristea. *Iconografie*. Sibiu 1905.

această decorațiune și motive lipsite de însușirile frumosului, și care, dacă trebuiesc culese și păstrate cu grijă ca orișice urmă de artă găsită pe pământul țării, nu trebuiesc însă și imitate, împrumutate, în decorațiunea în stil rominesc ce ia naștere. Să nu confundăm niciodată însemnătatea arheologică sau etnografică cu cea artistică. Oricît de mare și legitimă—cum și trebuie—va fi admirația noastră pentru arta trecutului, sau, mai bine, a artei întâlnite pe pământul țării noastre, să ne ferim de a părea *arheologi* în decorațiune.

Ni se va obiecta însă,—și ne așteptăm la aceasta, că mai toate stilurile cunoscute de istoria Artelor își datoresc formarea lor reunirea de elemente ale unei arte trecute, și că nu se va găsi un singur exemplu, unde ceiace se prelinde o nouă creațiune să nu se sprijine pe o concepție artistică aparținînd unei epoci anterioare. Perfect adevărat. În toate stilurile însă,—care tocmai pentru aceasta s'au afirmat,—s'a adus un element nou care a fost propriu și care a fixat un caracter acestor stiluri. Stilul bizantin s'a afirmat cu pendentivele, aceste triunghiuri curbiligne, provenite din întîlnirea cupolei principale cu bolțile în quart de sferă ale transeptului. Arhitectura arabă ne-a adus coloana subțire, fină și *arcul în potcoavă*. Arhitectura română s'a anunțat mai întîi prin arcuri *en berceau*, care legau coloanele celor trei nefuri, și mai tîrziu prin bolte, așa zise *d'arrête*, a căror rezistență (*poussé*) urma să se facă pe pînă întărită în exterior prin *contraforți*; stilul gotic a adus arcul—*bossant* și ogiva, iar în decorațiune acele *gargouilles* indestul de cunoscute; stilul Ludovic XIV acele *mansarde*, cum și acele ferestre largi divizate de speteze masive în zid sau piatră, ceace e mai mult decît un decor, deoarece rolul lor era să distrugă impresia de spărtură care se făcea într'un zid printr'o prea mare deschizătură, cum erau acele ferestre largi din această epocă. Și așa mai departe. În decorație, Egiptenii creaseră floarea de lotus, scarabeul, globul înaripat; Asirienii, taurul înaripat; Grecii un ordin bine decorat cu cunoscutele motive clasice; Arabii rozetele cele complicate, arta manuscriptelor; Bizantinii, hieratismul și stilizarea din frescuri, și așa mai încolo. Într'un cuvînt, toate stilurile, care sînt arătate ca avînd la bază un stil anterior, aduc partea lor de contribuție, partea aceea cu totul nouă, care se alătură la fondul împrumutat. Ba ceva mai mult. Așa se întîmplă, ca într'o țară, la un popor, noile stiluri create să ajungă a înălătura cu vremea tot ceiace putea fi considerat ca împrumut, formînd astfel o artă cu totul nouă. Așa s'a întîmplat cu arta evului mediu; cînd s'a încheiat definitiv caracterele artei romane, s'a văzut citde mult s'a depărtat acest stil de stilul dela care a pornit, și care era acel romano-latin întîlnit pe solul Galiei barbare, provenit și el din stilul grec. Arhitectul roman și-a propus la început ca, suprimînd acoperișul

în șarpantă și hipostil al templului greco-roman, să susție acest acoperiș prin arcuri *en berceau*, ale căror căpătaie să cadă pe coloanele celor trei nefe. Mai tirziu, văzind că poussé-urile acestor arcuri împing în ziduri pe care le depărtează, amenințind edificiul să se dărime, inventează, — după ce mai întâi încercase o îngroșare a zidurilor laterale, — bolta așa numită *d'arrête* (două semi-cilindrice se străpung unul pe altul), — care nu mai prezenta neajunsul celei precedente și la care se mai adăogase în exterior contraforți, pentru a preintimpina o apăsare oblică mai mare. Cine, văzind un templu de arhitectură își mai amintește de vechea bazilică greco-romană? Arhitectura, nouă berlineză se depărtează dince încé de caracterul unui stil etichetat cu vre-un nume în istoria artelor. Cine examinează noul teatru din Berlin¹⁾, așa numitul *Hebbel-Theater*, opera arhitectului Kauffmann, nu va intilni nici o linie, care să trădeze măcar clasicismul impus de destinația unui astfel de monument. Nu vezi acolo nici portic cu fronton, nu sint nici suprafețe de ordonanță clasică. Cit despre decorație... nici cornișă cu profil variat, nici modilioane, nici ove, nici ecusoane, nici mascaronii pe la cheile ferestrelor, nimic înșfârșit, care să amintească decorațiunea unui stil oarecare, pomenit în istoria artelor trecute. Se pare că istoria și tradiția, sint lăstate departe aslăzi, pentru a ajunge la o concepție de artă cit mai personală, care să nu reprezinte decit o singură simfire, spiritul unei singure legi: gustul. Negreșit, acestea sint exemple care trebuiesc finute în samă atunci, cînd se afirmă că stilurile sint totdeauna produsul unor elemente de artă, eterogene; nu e loc însă, ca aceste cazuri să ne slăboască convingerea în ceia-ce am afirmat, anume că stilurile trăiesc din elemente împrumutate, alipite însă la forme, din nou create. Oricum însă, la noi e vorba de creat un stil, și pentru aceasta nu trebuie să avem în vedere, drept element de comparațiune, ceia ce s'a petrecut sau se petrece, în unele cazuri, în alte țări cu un trecut artistic afirmat în istorie. La noi totul se începe; totul e de făcut.

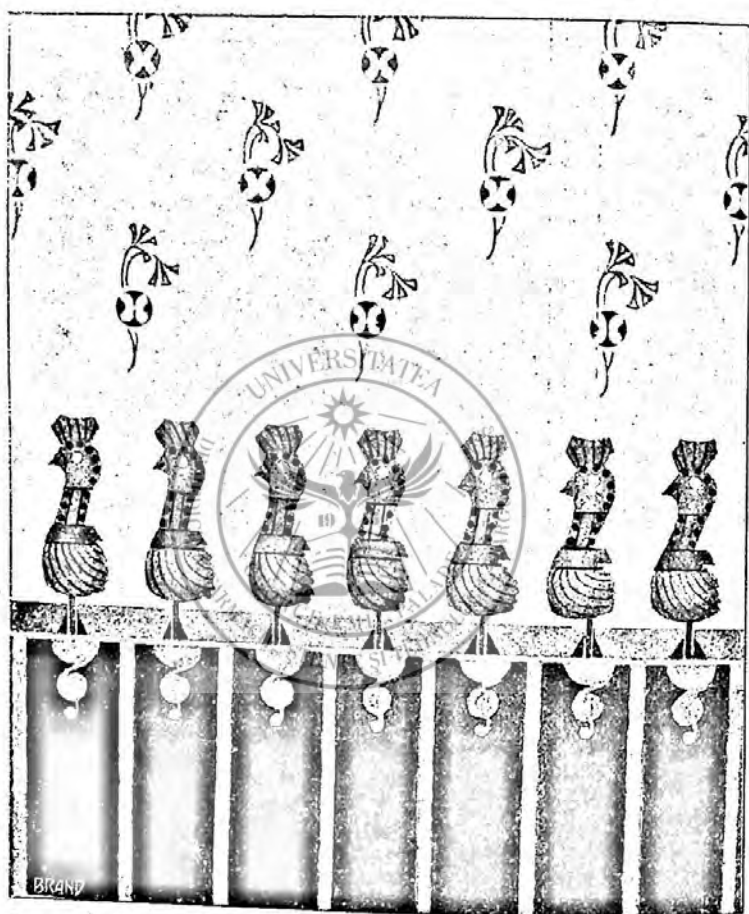
Am arătat mai sus cum stilurile, care s'au afirmat în istorie își datofesc în mare parte dăinuirea lor elementelor nouă, pe care le-au adus în arta lor. Acolo, unde această primenire a artei prin elemente noi, această *caracterizare*, nu a avut loc, nu s'a putut fixa nici un curent, nici o tradiție. O casă, pe care o decorăm cu motive luate de pe cusăturile naționale, sau cu alte motive luate în forma în care se găsesc în arta populară, nu se poate impune cu o originalitate a sa proprie. Un edificiu unde, pentru afirmarea uzui stil nou, se întrunește laolaltă elementele unei arte trecute, nu va fi totuși o operă de stil, dacă la întocmirea lui nu s'a folosit caractere noi, fie chiar în forme vechi. Vechea arhitectură greco-romană, aceia a marelui imperiu roman, nu a făcut decit să adune la un loc elemente arhitectonice și decorative grece, pe care le-a folosit la infinit, dar numai pe

1) Vezi publicațiunea: *Kunst und Dekoration*.

SFÎNTUL GHEORGHE
ȘI BALAURUL
(FRAGMENT)

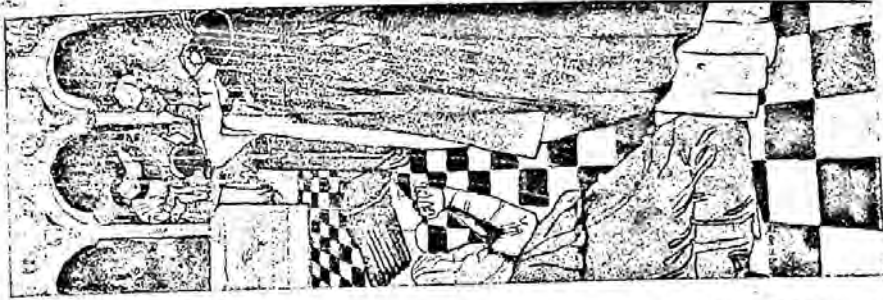
TRIPTICH DE
A. BALTAZAR

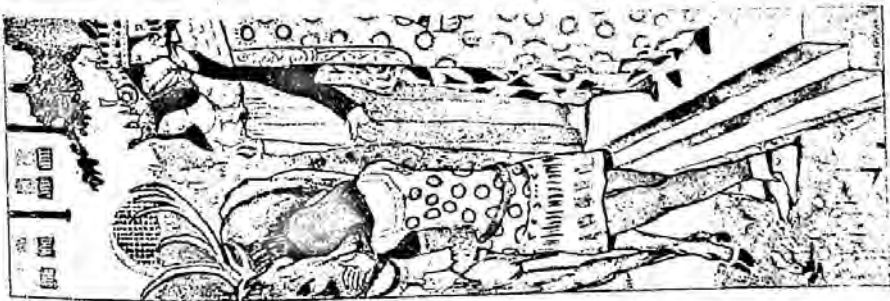
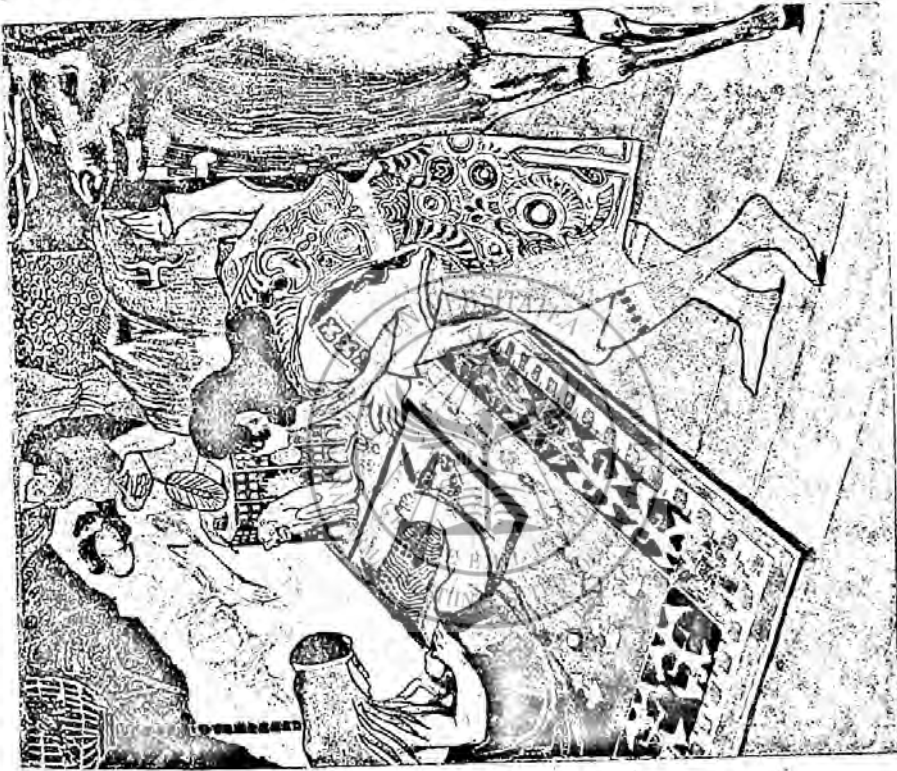
DECORAȚIUNE
PENTRU SUFRAGERIE

DE
A. BALTAZAR

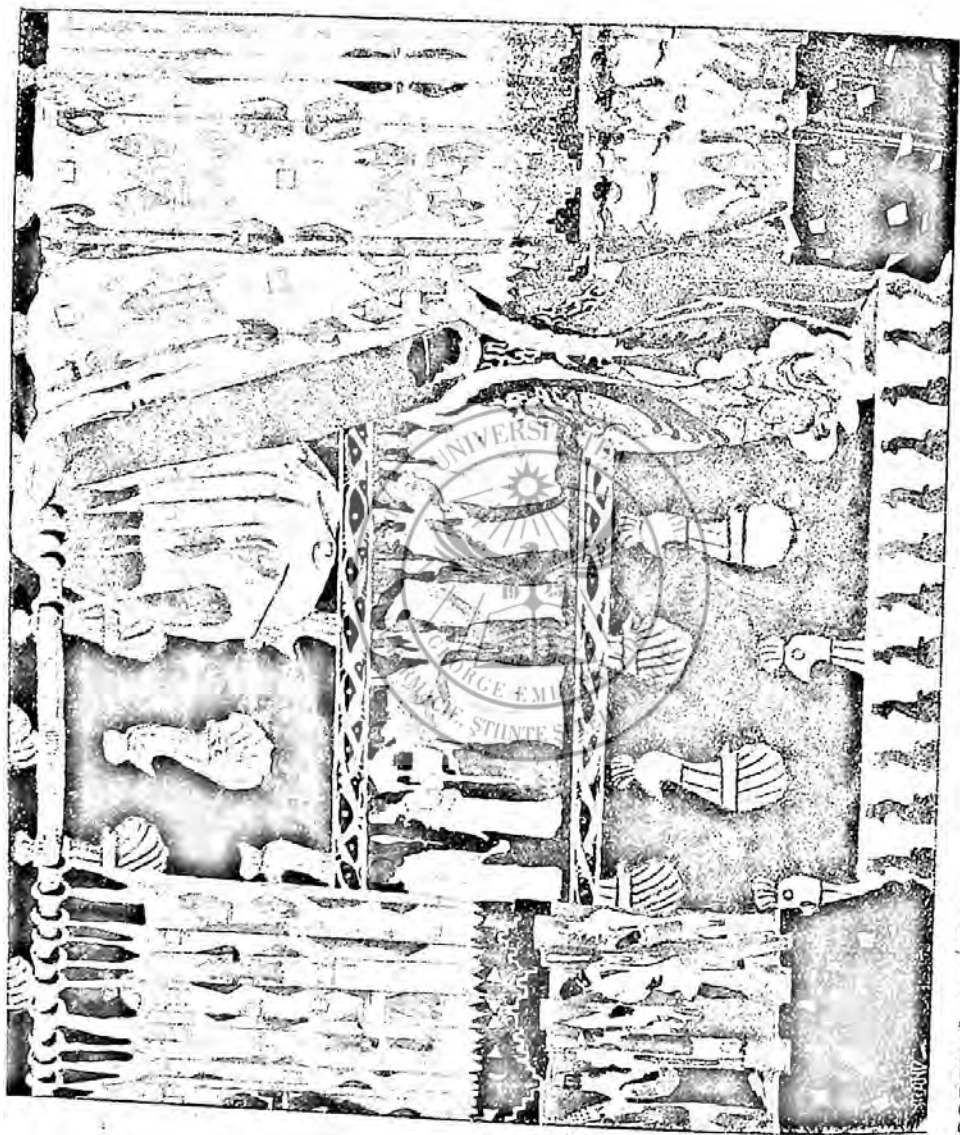
„Viața Românească”

DE
A. BALTAZAR

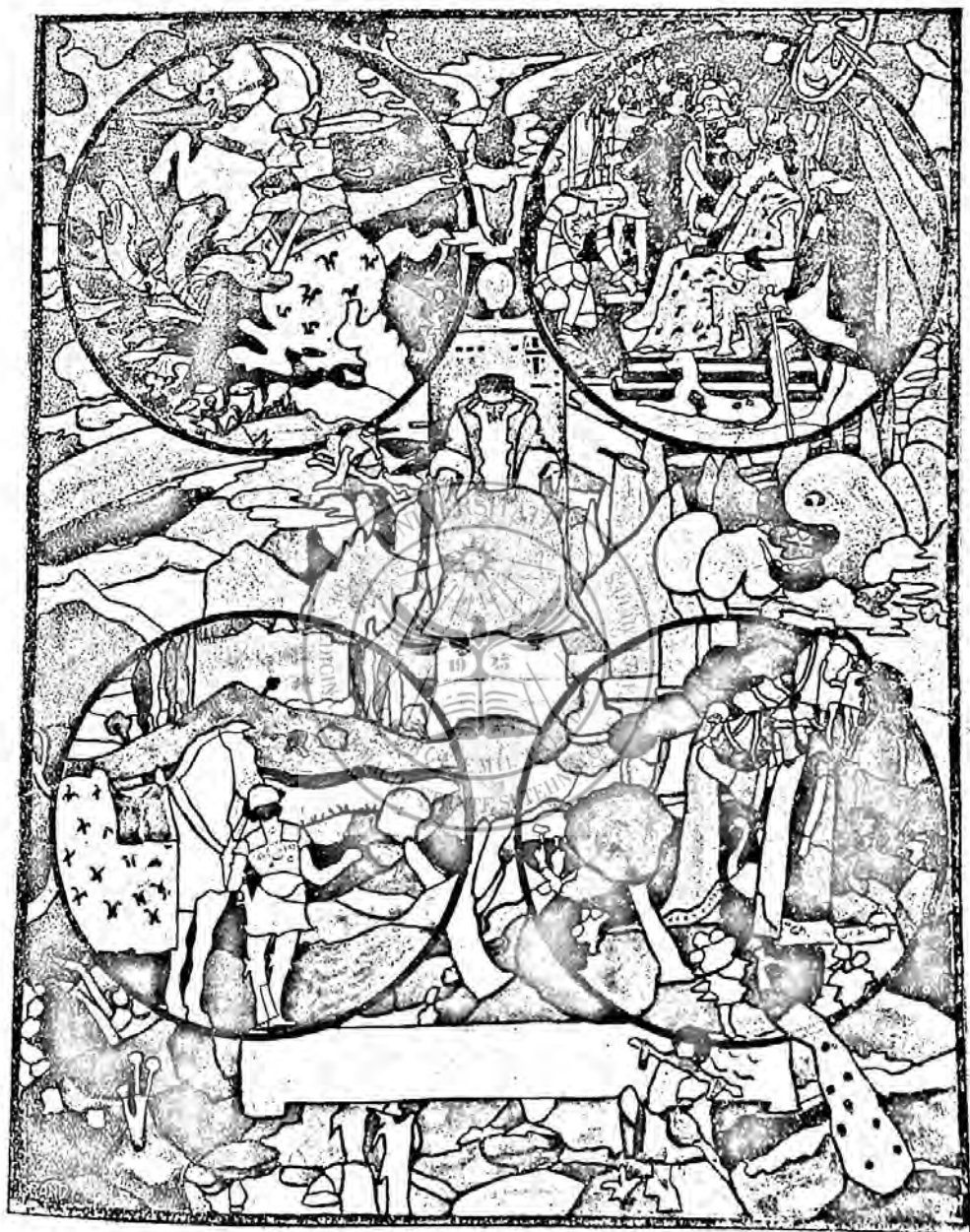
„CERBUL DE AUR”
PARAVAN

CORTINĂ PENTRU
TEATRU ROMINESC

DE
A. BALTAZAR

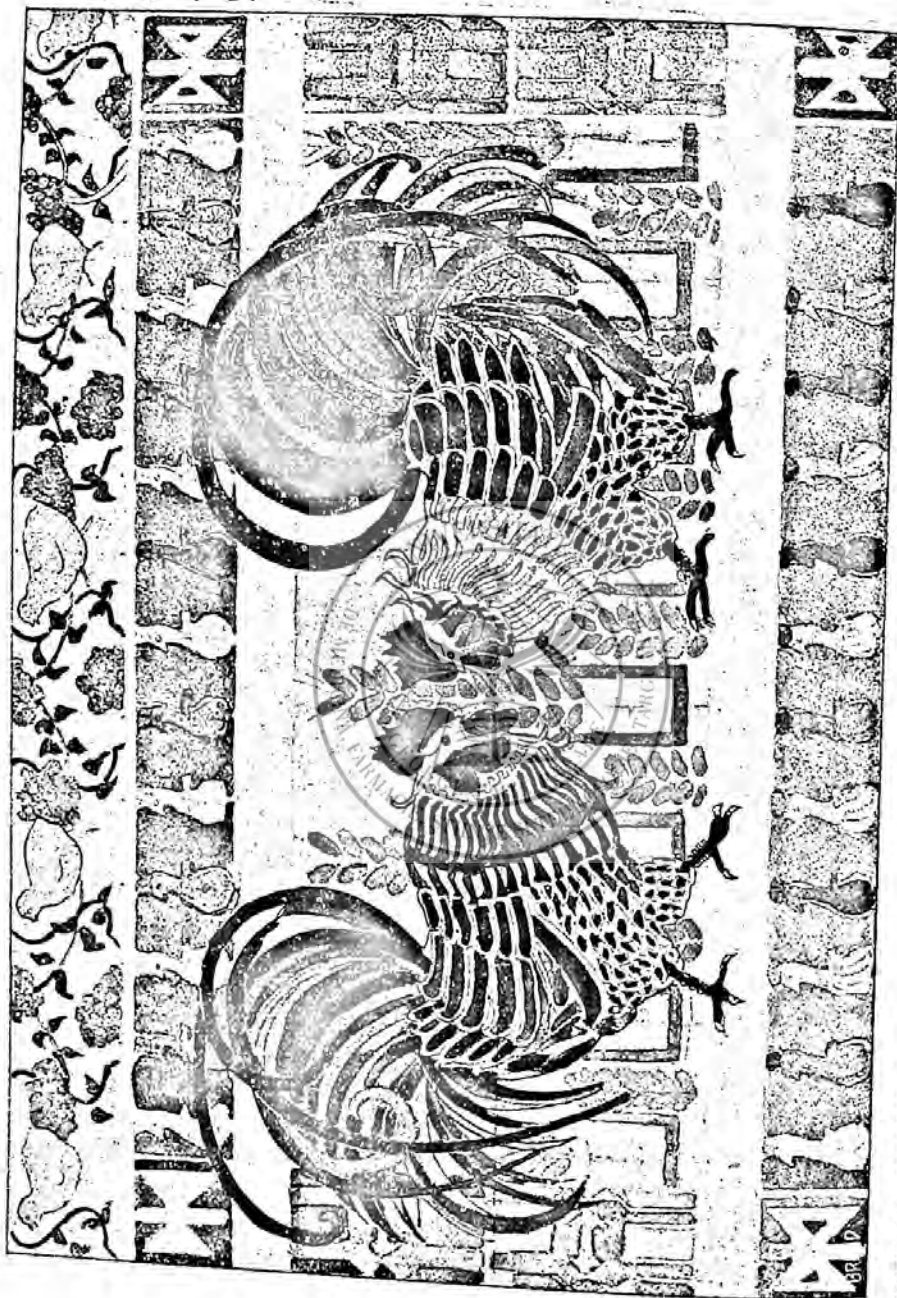
„Viața Românească”

„FĂT FRUMOS“
VITRAIL

DE
A. BALTAZAR

„Viața Românească“

DE
A. BALTAZAP

VITRAIL PENTRU
SALA DE MINCARE

EXPOZITIUNEA GENERALA
ROMANA DIN BUCURESTI
DIN LA 1 Iunie 1906 PANA LA

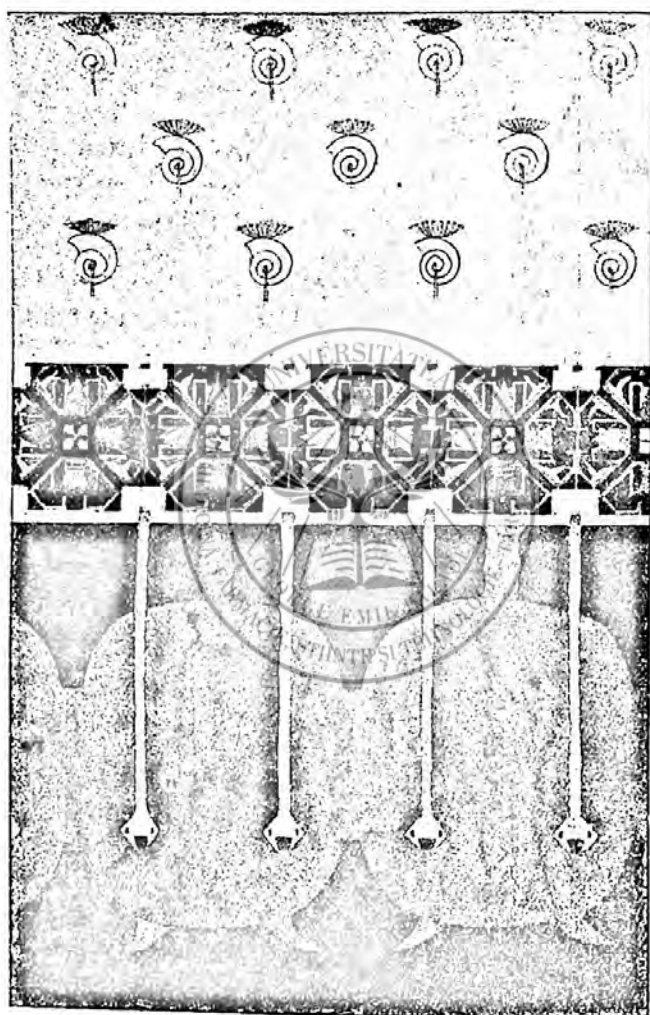
EXPOSITION GENERALE

ROMAINE DE BUCAREST
du 1 Juin 1906 à 1 Novembr

AFIS

DE
A. BALTAZAR

„Viața Românească”

DECOR PENTRU
SALĂ DE MÎNCARE

DE
A. BALTAZAR

acestea, fără a pune nimic personal latin, afară de bolta, care era totuși cunoscută Etruscilor. Deaceia poate stilul acesta nu e menționat în istoria artelor alături și cu cinstea, cu care sînt citate celelalte stiluri¹⁾. Ba uneori vechii romani au și denaturat caracterul unui decor, utilizindu-l anapoda. Exemplul cu suprapunerea ordinelor e destul de cunoscut. Romanii puneau cele trei ordine la trei etaje deosebite, așa încît, printr'o fatală deducție ai fi putut crede că edificiul nu s'a isprăvit și că se va mai pune un cat, mai cu seamă că cornișa susținută de console era așezată la toate caturile. Nu tot așa au procedat arhitecții romani din *arta romană*, aceia care începe cu secolul XI, arhitecți, care cînd s'au gîndit să suprapue ordinele au întrebuițat, ce-i drept trei coloane, dar aceste coloane formau în aparență una singură, cu un singur capitel. Modificarea constă în aceia că în catul de jos coloana, fără capitel, avea un diametru mai mare, care în catul următor descreeștea, până cînd — dar tot fără capitel — sus de tot coloana se subția și se încorona înslirșit cu un capitel, *terminînd* astfei o singură coloană. — deși erau trei, — și făcînd să pară că se termină și edificiul. Această lău coloanele *angajate*. În decorația romano-latină artiștii n'au adus nimic nou; ei nu au făcut decît să înfrebuițeze, cu o profligalitate nîmtoare, motivele grecești: denticule, triglife, metope, acrotere, antefixe etc. și la coloana canelată capiteluri în volute și lor de acant. Decoratorii din epoca romană *inventează* această floră esențialmente convențională, care nu are nimic cu natura. Frunze înguste, străpunse de perle către extremitățile lor și dezvoltate în lobi ascuși ca lanțea, și care se încovoie cu multă grație (Lubcke). Frunzele, bandele și mai ales încadrămentul frîgilor, prezintă în afară de o decorațiune geometrică de entrelacuri, meandre, zigzăguri, îmbricațiuni etc., într'un cuvînt, o infinitate de decorațiuni cu secțiune rondă și esilă. La această se asociază cîndate și interesante figuri de oameni și animale; de monștri de tot felul, jumătate simbolice jumătate fantastice, cum sînt la capitelurile coloanelor dela biserica din Vezelay, pe care Viollet-le-Duc le reproduce în al său „Dictionnaire raisonné de l'Architecture”. (Totuși dl. Valton Edmond se declară mai mult pentru invențiunile monstruoase ale antichității, decît pentru acelea ale veacului de mijloc pe cari nu le gustă sau le gustă puțin. Pentru d-sa operele de decorațiune ale veacului de mijloc au o valoare, pe care noi trebuie să o reducem la aceia ce ar putea eși din „însăimintătoare, noaptea veacului de mijloc, care a durat nou sute ani, noaptea turburată de un lung și perpetuu vis rău...”. Fără îndoială că aci e vorba — după cum mărturisește și autorul mai departe — numai de decorațiunea romano-gotică, în particular invențiunea himerilor, acea din secolele XIII și XIV, iar nu și de splendoarele operilor arhitecturale ale acestor epoci care „e cu totul altceva”²⁾

1) Viollet-le-Duc nu se sfiește să pronunțe cuvîntul „*pirateria*” atunci, cînd vorbește de împrumutul pe care l'au făcut vechii romani din arta greacă. Vezi opul citat.

2) E. Valton, Les Monstres dans l'Art. p. 130. 131.

Am putea înmulți exemplele, dovedind tot mai temeinic că o artă de caracter, care are pretenția să rămie cu un stil al ei propriu, nu trebuie să se mărginească la recopiarea unor elemente de artă, fără a căuta să imprime un caracter deosebit acestor elemente. Deaceia o compoziție decorativă, care voește să îmbrace vestmintul stilului nu trebui să folosească exclusiv numai elementele decorative, specifice unei arte oarecare mai vechi, ceia ce nu ar fi fi decit o operațiune de împrumut și atita tot. Care să fie deci drumul, pe care trebuie să mergem, pentru a ne găsi în fața unui stil românesc? Căutind a răspunde la această întrebare, ne apropiem și de sfirșitul acestui studiu, care trebuie socotit numai ca o simplă contribuție, ce nici nu are pretenția de fi a spus totul în această chestiune.

*

În primul rind este drept, trebuie s'o recunoaștem, stilul românesc, care se așteaptă, trebuie să aibă la bază unele elemente naționale, cum și unele produse ale unei arte, ce s'a convenit a se numi arta trecutului.

Mai mult decit atit: Pentru interesul originalității și fără nici o considerațiune pentru „național” avem chiar nevoie de unele elemente, cele mai primitive, ale unei arte naționale, pentru a forma o artă cu caracter, înaintea de toate. Viollet-le-Duc este absolut de această părere cind zice: „Il est des temps où l'homme a besoin de l'élément barbare, comme la terre a besoin du fumier, car il faut qu'il s'établisse dans le cerveau humain, pour produire quelque chose, une fermentation morale, résultat des contrastes, des dissemblances, d'un défaut de niveau entre la réalité et ce que l'esprit conçoit”¹⁾. Pentru această conlucrare însă a elementului primitiv, trebuie ceva mai mult decit simplului alipire la produsele timpurilor moderne. Altfel nu facem, decit să reedităm motive de artă, a căror însemnătate e, după cum am mai spus, în raport cu timpul în care au fost produse, cu scopul pentru care au fost făcute și mai cu samă cu artiști care au făcut-o. O transformare a motivelor vechi, fără a altera caracterul esențial, o prefacere a acestora prin gustul artistic de azi, e impusă de chiar simțul civilizator, același care ne-a făcut să părăsim, de-o pildă, pușca cu cremene sau orice alt obiect uzual primitiv. Minteia omenească, potrivit însușirilor care o conduc la dezvoltarea progresivă a simțurilor noastre, însușiri pe care numai omul le posedă, lucrează tot către îmbunătățirea formelor prezentului, deci cu atit mai mult, ale trecutului. Colibe de oameni și cuiburi de rindunele au existat în toate timpurile, de cind există oameni și rindunele; dar cit s'au schimbat, în ce s'au transformat aceste colibe, pe cită vreme cuiburile de rindunele au rămas aceleași. Extraordinarul simț de proporțiune, aleasa însușire de:

1). P. 178. Op. citat.

armonie a artistului grec, l'a minat să transforme arta țaranului grec, pînă a o aduce la frumoasa decorațiune din arta ceramicii grecești. Și cînd dela *Xoana*, acele păpuși de lemn, s'a ajuns la Artemisa înaripată dela Delos, care, în loc să zboare, pare că dă în genunchi, și dela aceasta la mișcarea grațioasă a Niké-lei lui Poconios, nu ne e permis a ne mai îndoi că, o transformare a unei arte vechi, potrivit cu cerințele unor idei mai noi, a existat în toate timpurile și la toate popoarele. Credem că o astfel de transformare trebuie și noului stil românesc, care în alcătuirea lui e ținut să ia în samă arta găsită ca rominească. Prin urmare: nici cusături naționale în forma lor primitivă, nici creștături pe lemn întocmai ca la Meșterul Mogoș, nici desene depe ouă, reproduse cu forma lor inițială, nici un decor înslăbit, care să fie transpus cu alcătuirea lui decorativă primitivă, în noile producțiuni în stil românesc. Toată această artă populară se va putea folosi ca fond de inspirație, pe care însă să se altoiască noi motive reprezentative ale unor noi forme, noi idei, reunite laolaltă, cimentate prin regulile artei decorative moderne.

Pentru o explicație mai temeinică a acestei teorii, dăm aici câteva exemple. E vorba de a decora o sală de mîncare:

Căutînd în mulțimea de izvoade românești, vom da peste unul care are aparența a patru cirlige, care privesc fiecare marginea decorului și care sînt grupate în jurul unui centru, un pătrat. Motivul mai are, la cele patru colțuri, patru mici pătrate lucrate în fluturi, destinate să umple golurile lăsate de cele patru cirlige, a căror siluete aduc cu o inimă. Din acest motiv se poate foarte bine forma un motiv de *raci*, suprapuși perpendicular. Și iată cum: Cele patru cirlige pot printr'o complectare stilizată să devie picioarele și cele două mandibule ale celor doi raci, care se suprapun; capetele racilor, simplificate pînă la schemă, se adaogă între brațele cirligelor, transformate acum în mandibulele racului; tot astfel cozile lor cele solzoase. Cît despre pătratul din centru și cele depe la colțuri, ele vor servi de cadru unor motive stilizate în usturoaie, sau dacă voiți, cu fire de pătrușel sau orice aliment vegetal, care însă să se fie—cum e usturoiul—cu o dimensiune în proporție. Motivul astfel stilizat se va repeta de un număr de ori, pănă ce complectează lungimea unui părete. Cum însă o sală de mîncare trebuie să aibă totdeauna treimea inferioară a păretelui vopsită închis, sau căptușită cu tablii (boiserie), vom adaoga la bandă de raci un soclu lat pînă în dușumea, și în care se va zugrăvi, în mod absolut schematic, ploștile românești, despărțite între ele prin linii perpendiculare, stilizate între ele într'un fel oarecare. Alt motiv: În gospodăria casnică populară se întîlnesc, printre atîtea interesante obiecte decorate, și unele linguri, ale căror cozi reprezintă capete de cocoși. Printr'o stilizare, care să nu se depărteze prea mult de caracterul stilului țărănesc, s'ar putea preface desenul acestor cocoși, pe care, colorîndu-i, să-i întrebuițăm ca decor la oricare altă sală de mîncare. Iată cum un motiv național poate trăi într'o decorațiune cu pre-

tenția de artă modernă, înlesnind astfel alcătuirea unei decorațiuni, care poate fi în același timp și într'un stil românesc. Dar această naționalizare a viitorului stil poate fi împinsă și mai departe. Avem de decorat o cortină de teatru, nu zic „românesc”, pentru că o astfel de cortină ar putea fi folosită la orice teatru. Pe un fond, care simulează o primă draperie, am distribuit în tonuri foarte discrete, aproape contopite cu culoarea generală a draperiei, capete de cocoși, care ar putea să însemne „reclamație” și semnalul unui sfârșit de noapte, aluziune la terminarea tirzie a spectacolelor. Pe o a doua draperie, cea de pe primul plan, vom zugrăvi, în partea de sus, motive naționale alese, în culori șterse însă, iar în partea de jos, pe o bandă lată și pe un fond în mozaic, — artă bizantină, — tradiția de teatru — dacă se poate zice — românesc și znume, deoparte: *Vicleinul și Steanu*, bine înțeles tot suglizat, iar de alta *Călușarii*. Pe poalele draperiei vom putea folosi orice motive, care însă vor avea legătură cu ansamblul. În sfârșit, această principală draperie, decorată astfel, va fi strinsă deoparte și de alta, nu cu banalele ceaprazuri și fringhii aurite, ci de mina unui *geniu înaripat*, geniul artelor, simbolizat printr'un inger purtat pe micii noși, ca cei de pe manuscriptele bizantine, și decorat cu motive bizantine. Dacă însă vi se pare că aceasta e *prea românesc*, putem, fără a strica nimic caracterului general și chiar compoziției, să zugrăvim pe draperia din fund, într'o bandă corespunzătoare ca lățime celei de pe prima draperie, un defileu de zine, simbolizând artele: poezia, pictura, sculptura, arta dramatică, tragedia, comedia, coreografia etc., care se îndreptează spre templul artelor, indicat printr'un templu antic, către fundul decorului. În această compoziție am dat *românismului* aceia ce ni se pretindea de un stil românesc și, totdeodată, am împăcat și pretențiunile artei decorative moderne față de care o astfel de compoziție nu-i rămâne — cel puțin o credem noi — cu nimic datorare. Într'un ecran, într'un vitrail, se poate face același lucru. Într'un vitrail pentru o fereastră de muzău, de pildă, se poate prea bine reprezenta povestea lui Făt-Frumos sau orice legendă românească, cu înțocmirea decorativă arătată. Tot astfel un covor, o mobilă, și așa mai departe. Negreșit, asta nu înseamnă că decoratorul român nu mai trebuie să caute și alt mod de a compune; alina numai că ceia ce face, să poarte un caracter. Modul nostru de a vedea a fost dezvoltat și susținut aici, numai pentru *a optuie* un principiu motivat, credem, din toate punctele de vedere, sistemului decorativ național de astăzi, acela pe care l'am aratat la începutul acestui studiu.

Prin urmare, pe un fond național să se așeze o compozițiune decorativă nouă, care să corespundă principiilor strict de artă, o artă așa cum o înțeleg artiștii timpurilor noastre, adică o artă cu proporții, cu armonie și, mai presus de toate, cu o originalitate. În ceia ce privește această din urmă calitate, să ne ferim cât mai mult de nenorocitele importățiuni străine, ele însuși fiind uneori produse imperfecte sub raportul decorativ. Cu astfel de

„imitațiunii“ vom putea orîșicînd ademîni ochii profanilor—cum, din nenorocire se și ’ntîmplă—; niciodată însă nu vom binemerita dela stîma oamenilor de gust și cu atît mai mult dela acei, care cer o stilizare decorativă rominească. Intr’un studiu asupra artei norvegiene, dl. Danilovitz repropoază decoratorilor norvegieni tocmai această rătăcire, afirmată prin înclinarea acestor decoratori cătră arta *seccesionistă* nemțească. „Artiștii norvegieni, zice dl. Danilovitz, decoratorii și arhitecții își întorc privirile lor cătră stilul german modern, crezînd că descopăr ceva nou în *greoaile elucubrațiunii* ale profesorilor de estetică din Berlin 1)“. Și mai departe: „Obiectele, care ies din aceste școli (școalele profesionale norvegiane), destinate cea mai mare parte a mulțumii trebuință de a avea „amintiri“ din țară, pentru numeroșii turiști, ar trebui cu același total de muncă să ofere străinilor obiecte inspirate de aceste opere vechi, unde ar retrăi caracterul atît de puternic și de particular al artei Wiking-ilor cuceritori.“ Aceasta a fost absolut și părerea noastră. Am ținut să aduc aci și părerea criticului străin,— părere despre care nu se poate zice că am urmat-o, înainte de a fi avut-o pe a noastră proprie 2).—tocmai pentru a edifica pe cei ce cred că arta noastră decorativă trebuie să ne vie și ea, ca multe altele, de peste graniță.

A. Baltazar...

1) *L'art populaire en Norvège*. Art et Decoration. Septembre 1908.

2) Studiul d-lui Danilovitz a apărut în urma expoziției lucrărilor mele de artă decorativă.

Taină.

Intr'o Vineri, spre sfârșitul lui August, mă pomenesc cu nenea Iorgu la mine, ca să-mi propue să mergem adouazi la vinătoare.

— Cînd la gînd cu bucurie, zic, nene Iorgule; tocmai vream să ies în oraș să te întîlnesc, tot pentru vinătoare; dar nu mine dimineață, că am nișică treabă.

— Dar cînd?

— Plecăm mine după prînz și ne întoarcem Duminică sara. Pe-aici prin prejur degeaba, nu sînt prepelițe. Dacă vrei însă să ne întoarcem cu vînat, să mergem tocmai la Milești.

— Nu merg la Milești, făcu nenea Iorgu, cu un gest de protestare.

— Dar de ce?

— De cînd cu Intîmplarea cu bietul Virgil, nici c'am mai dat pe-acolo.

Intîmplarea la care făcea aluzie nenea Iorgu, era moartea bietului colonel Steriu, împușcat din greșală de un țaran, vîntor, fost ordonanță la el. Da, era sfișietoare amintirea nenorocirii, petrecută acum doi ani și pe care revederea locului unde se întimplase trebuia să ne-o evoce; dar gîndindu-mă, că locurile mai apropiate de oraș le bătusem pînă atuncea toate zilele din urmă, fără să găsesc vînat—și aducîndu-mi amînte de zecile de prepelițe, împușcate altă dată în meciurile și în porumburile pline de mohor, depe locurile țaranilor, avusei o vorbă crudă:

— El asta e... Morții cu morții și viii cu viii.

Apoi, rușinat de privirea de blindă muștrare a lui nenea Iorgu, adăogai:

— N'avem nevoie să mergem în sat la Milești. Luăm cu noi toate ale mîncării și dormim, cum îți aduci aminte c'am

mai dormit odată, la șirele de pae ale oamenilor. Alt undeva nu răd unde ne-am putea duce.

— La Produlești.

— N'am fost eu Marți? Nimic. Porumburile de doi stinjeni, iar miriștile parte intoarse, parte tocate de oi. La Milești sînt enciurile țaranilor. Iți aduci aminte cîte am ucis acolo.

Ispita belșugului de vinat l'a invins pe nenea Iorgu ș'a rămas așa: să plecăm adouazi după prinz; și fiindcă tot se ducea în oraș—să vorbească el cu Pitiș pentru poștalion.

Minunat tovarăș de vînătoare nenea Iorgu. Exact la întilnire, fără preget la umblet, cu toți șaizeci și cinci de anii lui și nesupărăcios la glume și țintaș... „pușcă sigură”, vorba bietului colonel Steriu. Am umblat eu cu mulți vînători, dar așa vînător cu dichis ca nenea Iorgu, nici c'am mai văzut, măcar că nu era om bogat. Nu mai vorbesc de cîcele lui, care doar că nu vorbea, dar nu era sculă trebuincioasă unui vînător, care să lipsească din „beșacteaua” lui, fără de care nu pleca la vinat. Acum în urmă și-a luat și *termofor*. Pune în el calea cu rom în clocote, și fierbinte rămîne 24 de ceasuri. Și ce bine prinde dimineața pe răcoare o cafeluță caldă. Minune!

Adouazi, punct la trei și jumătate după prinz, după cum me vorbisem, poștalionul era la poartă. Mi-am urcat cîcele pe capră, m'am suit și eu cu bocceluța mea cu merinde lîngă nenea Iorgu și am pornit-o la drum. Socoteam că cei patruzeci de chilometri pînă la Milești i-om putea face în trei ceasuri și că vom putea vîna ceva și în sara aceia; dar caii erau stătuți,—făcuseră în ajun drumul la Ploești, așa că îmmurgesea bine cînd am ajuns la șirele de pae, unde aveam să dormim.

Curînd după ce am mîncat, în vederea sculării timpurii de adouazi, ne-am rînduit culcușurile și ne-am lungit jos, învețîndu-ne cu pae, iar peste ele cu mantalele de cauciuc.

Era o noapte de August fără lună, de o frumusețe care nu se poate zugrăvi prin cuvinte. Cum să zugrăvești și cu ce să asemeni bolta cerului și sclipirea vie a mii și miilor de stele? Știu că măreția frumuseței îmi scoborise în suflet un sentiment de evlavie și de admirare, care-mi tăia răsufierea. Nenea Iorgu, amuțit ca și mine, sta cu fața 'n sus, cu ochii țintă la stele.

Din cînd în cînd se auzeau sfîrșind caii, care pășteau alături; într'un rînd, departe, tocmai în fundul zării despre miazăzi, s'a auzit uruitul și fluieratul unui tren, care trecea spre București; apoi au murit toate șgomotele și nu se mai auzea decît cîntecul

greerilor: fiiiir-fiiiir, fiiiir-fiiiir, aceleași două note lungi și tremurate, ici, colo, pretutindeni; parcă era însăși ușoara răsufare a pământului adormit.

Deodată în liniștea aceea răsună un glas puternic:

— Care ești ala, mă?

Era paznicul.

— Oameni buni, răspuse nenea Iorgu.

— Care oameni? Ce cătați acolo?

Vizitiul, ca să-l potolească:

— E conu Victor Miculescu și conu Iorgu Pelrescu, au venit la vinătoare.

— Aha! răspuse dumerit omul și apropiindu-se de noi:

— Sărut mâna, dumneavoastră sinteți?

Nu mai era nici o asămănare între vocea blindă deacum și vocea de adineauri. Ne cunoșteam. Era Toma Sităruș, vânător și el, nelipsit dela bătăile pe care le făceam aici, iarna, la lupi și la mistreți, pe cînd trăia bietul colonel Steriu.

— Ce mai faci, Tomo?

— Sărut mîna, bine, coane Iorgule.

— Prepelițe ceva e?

— Sint berechet, mai ales în lunca mică.

— Dar ailalți ce mai iac? Vasile, Lăzar, Alecu al Popii?

— Sint bine, cu munca, cu alca.

— Dar Marin Dorobanțul? întrebă eu.

— S'a răpus acum două săptămîni.

— Zău! a murit? întrebă nenea Iorgu cu mare mirare.

— Păi se stricase rău, coane Iorgule. Decînd cu nenorocirea cu bietul domnu colonel, după ce și-a făcut luna de osîndă, a căzut la darul bețicii. Nu-l mai scoteai din circiumă. Parcă-și făcea singur de cap. Eu crez că s'a ars mațele dintr'insul.

După o tăcere de cităva vreme, Toma mai zise:

— El sărut mîna și noapte bună, că e tirziu și mine va să vă sculați din vreme.

Și se depărtă, piczîndu-se în întuneric.

Vestea morții lui Marin îmi adusese aminte moartea colonelului. Cum stam cu ochii închiși, vedeam limpede toate împrejurările în care se întimplase. Petrecerea veselă seara în ajun la Alecu al Popii; scularea adouazi de dimineață pe un ger cumplit; drumul cu săniile până la pădure. Vedeam locul unde stam așezat în bătae. Auzeam glasul hăitașilor, bubuitul puștilor și apoi strigăte de chemare: „hăp-hăap! hăp-hăap!” și chiar pe Toma acesta chiemîndu-mă desperat: „săi, coane Victore, l'a

impuşcat pe domnu colonel". Ce desluşit mi se infăţişa în minte colonelul lungit jos în zăpadă, într'o baltă de singe, cu hainele slişiate, cu o rană mare în coasta dreaptă; nenea Iorgu şi Mişu Palada ingenunchiaţi lângă el, căutind să-i lege rana. Alături, înconjurat de un cîrd de oameni care-l injurau, Marin Dorobanţu, rezemat de un pom, cu o privire timpită, gifiind şuerător: „hhh! hhh!" Şi acum m'apuca cu fiori, aducîndu-mi aminte întoarcerea spre casă cu bietul Virgil întins într'o tîrlie; mulţimea de lume adunată cu trecerea noastră prin oraş; desperarea nevastă-si şi fii-si... şi moartea lui, acolo, acasă, în curte, cu un ultim zimbet pe buze pentru ele...

Toate aceste împrejurări mi se perindau prin minte, cînd auzii alături pe nenea Iorgu zicînd încet şi grav:

— Hm! Dumnezeu să-l ierte.

— Pe cine? îl întrebai eu.

— Pe Marin Dorobanţu.

...Eram gata să adorm, cînd îl auzii din nou, şoptind ca numai pentru dînsul:

— Hm! Dumnezeu să-l ierte.

— Nu dormi, nene Iorgule?

Nenea Iorgu, în loc să-mi răspundă, îşi întoarse capul spre poştalion şi chemă încet dar desluşit: „Ioniţă! Ioniţă!"—apoi, încredinţîndu-se că vizitînt dormea, se trase binişor lângă mine şi-mi zise:

— Victore, nimănui n'am spus taina pe care vreau să ţi-o spui ţie acum; dar jură-te că ai să o păstrezi numai pentru tine.

— Mă jur.

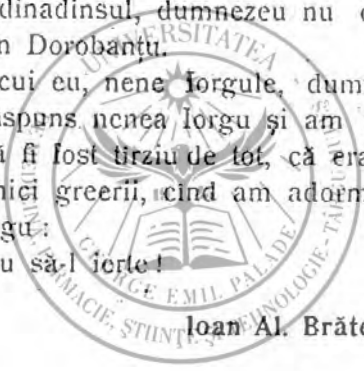
— Ascultă... Îţi aduci aminte că în noaptea aia, voi, adică tu, Constantiniu, State şi cu Mişu Palada aţi mas la Alecu al Popii, iar Virgil şi cu mine am trecut la Marin Dorobanţu. Aşa e?.. Ştii pe nevasta lui Marin.

— Cum să n'o ştiu? Voichiţa, după care ni se scurgea ochii tuturor.

— E!.. Casa lui Marin o ştii. Avea o odaie bună în dreapta, la drum, în care am dormit noi, şi alta în stînga nelocuită; şi mai avea în faţă lângă magazie o altă odăiţă în care dormeau ei. La cităva vreme după ce am intrat în casă,—eu stam şi-mi făceam ţigări,—văd pe Virgil că iese afară şi-l auz că strigă pe Marin şi-i spune că ar fi bine să vie a doua zi şi fraţii Vintileşti din Suseni, că sînt puşti cam puşine şi că cum ar face să le dea de veste. Marin zice: «Au un cumnat aici, şade tocmai

În capul satului. Mă duc să-i spui, să-i vestească. Trecuse, așa, aproape un sfert de ceas, și Virgil nu se mai întorcea, când auz că se deschide porțița dela drum și tot atunci văz pe Virgil că intră repede în odaie și trage zăvorul. În urma lui încearcă cineva clanța la ușă și auz un glas făcînd: „hm!” Vream să-l întreb unde a fost, dar el îmi făcea semn cu mina să tac din gură. Cum stam așa tăcuți, auzim un gemăt dinspre odăița din față. Virgil zice: „Vezi c'o omoară p'ăia”. Am priceput. Am ieșit afară. Depe prispă se auzea glasul înăbușit al lui Marin: „Așa, căteia, hai? Așa hai?” L'am strigat. Când a deschis ușa, i-am văzut în bătaia luminii lămpii față încruntată și fioroasă. Când a dat cu ochii de mine, odată s'a domolit, și-a scos căciula din cap și m'a întrebat răsufînd din adînc: „Ce poștești, coane Iorgule?” Zic: „Ce-ai făcut cu Vintileștii?” Zice: „Am găsit pe cumnatu lor la circiumă. Mi-a spus că se duce mine disde-dimineață să-i vestească”. M'am făcut că intru în casă și ascultam. Nu se mai auzea nimica. Când am intrat în odaie, zic: „Bine, mă Virgil, nu e păcat de dumnezeu? Omul ăsta ți-a fost slugă bună și credincioasă atîta vreme; de cite ori venim la vinat își lasă treburile și merge cu noi ca un cîine, și ce împușcă noi luăm,— și tu drept răsplată îi necinstești casa. La ce? Să fii becher tot așa mai pricepe; dar om însurat cu fată de măritat.” Zice: „E! parcă dumneata în tinerețile dumitale...” Zic: „Nu! pe dumnezeul meu! Sint om de șizeci și mai bine de ani și oi fi avut și eu fel de fel de prilejuri; dar niciodată nu m'am alesat de nevasta altuia.” Zic: „Dacă te tăia, ori îți crăpa capul cu ceva, că, doamne ferește, la așa necaz omul nu caută,—ce te făceai? Cum ai fi explicat lucrul? Cine ai fi spus că te-a lovit ori te-a tăiat? Marin! ? Cum? Pentruce?..” Așa e?.. Adouazi, când am ieșit în curte, Marin inhăma caii la sanie, parcă nu s'ar fi întimplat nimica, dar pe ea n'am mai văzut-o... Când am ajuns la pădure, îți aduci aminte că eu spuneam că era rău ales locul unde stam noi: colnicul prea îngust. Tu cu Constantiniu și cu ăilalți erați în flancul sting. Ici, în flancul drept, era Mișu Palada, după el veneam eu, pe urmă Marin, și în stînga lui Virgil. Își alesese locul lingă o buturugă de tufan. Mania lui să stea jos, că dacă sta în picioare poate-l împușca în șold ori în picioare, nu tocmai în coastă... Mistrețul a dat să iasă întăiu la mine, pe urmă a cotit-o la stînga. Eu am tras numai de datorie, că era departe. A ieșit tocmai între Marin și între Virgil... E! acuma spune tu,—l'a ucis cu dinadinsul ori din greșală? Eu, când s'a

dat vestea că e rănit și am aflat cine-l impușcase, am înghețat, dar nu mi-am pierdut mințile. Mergînd într'acolo, am văzut locul de unde trăsese, locul pe unde trecuse mistrețul, locul unde sta Virgil... colnicul îngust, în povirniș... și mi-a intrat o indoială în suflet. Dacă o fi numai o întîmplare? Cu o vorbă a mea bag omul în ocnă fără vină? Și cînd el a zis oamenilor care-l întindeau: „N'am vrut să-l impușc”; iar oamenii îl injurau: „Cine zice c'ai vrut, păcătosule?” am simțit că vorbele alea pentru mine le spuneau, că numai eu puteam spune c'a vrut să-l impuște. Dar n'am spus, că nici nu credeam că Virgil o să moară... Pe drum, cînd ne întorceam spre oraș, eram hotărît că de s'o întîmpla să moară, să-l dau de gît. Dar după ce a murit, în fața desnădejdiei nevoști-si și a sîi-si, mi s'a părut că l'ași ucide a doua oară în dragostea lor, dacă ași vorbi; și am tăcut pînă acuma și mi-am zis că dacă l'o fi ucis cu dinadinsul, dumnezeu nu doarme. Și ia auzi cum a murit Marin Dorobanțu.

— Va să zică, făcui eu, nene Iorgule, dumneata crezi?...

— Știu eu? a răspuns nenea Iorgu și am rămas amîndoi pe gînduri... Trebuie să fi fost tirziu de tot, că era o tăcere desăvirșită, nu mai cîntau nici greerii, cînd am adormit șoptînd într'un glas cu nenea Iorgu:

— Hm! dumnezeu să-l ierte!

Ioan Al. Brătescu-Voinești.

Imperiul Habsburgilor și politica Românilor.

„Dacă Austria n'ar fi existat, ar fi
trebuit inventată”.

Fr. Palacky.

Evenimentele se precipită.

Triumful neașteptat al revoluției și proclamarea constituției în Imperiul Otoman, introducând poporul turc în familia națiunilor libere, nu l-au putut feri de grele încercări.

O agitațiune febrilă a cuprins toate popoarele din Balcani și din țările vecine, toate chestiunile ce alta vreme intunecau, amenințătoare, orizontul politic în acest colț al Europei, au fost deodată puse la ordinea zilei: Independența Bulgariei, căile ferate orientale și anexarea Cretei; anexarea Bosniei și Herțegovinei, problema Macedoneană, soarta Serbiei și a Muntenegrului și chestia Dunării; „Votul plural” și chestia naționalităților din Ungaria; tulburările din Praga, Viena, Triest, etc, etc....

Ce ne pregătește ziua de mine, ce ne așteaptă în primăvara viitoare?....

Toate aceste întrebări, în afară de orice megalomane politică, ne privesc atât de aproape, pot avea atâtă înfruntare hotărâtoare asupra întregului nostru viitor, încât orice om politic, chiar orice cetățean nelipsit de simțul răspunderii, nu se poate dispensa de datoria de a se orienta în acest labirint înextricabil de probleme complicate și de conflicte ireductibile de interese.

O împerejurare deosebită dă o gravitate excepțională situației.

Cu toate că corpul națiunii române e politicește tăiat în patru trunchiuri deosebite, orice om politic român, și de ori unde, — lăsând la o parte orice visuri „daco-române”, — nu poate despărți problema politică locală, pentru vre-o parte a României, de interesele superioare de conservare și propășire ale neamului întreg: în ciuda tuturor hotărârilor nu numai că avem astăzi o viață sullanțoasă națională comună, dar istoria, și pentru viitor, a contopit destinele noastre într-o singură problemă de viață și de moarte, a sințea

noastre etnice însăși, pentru toți Rominii, fără deosebire, indiferent de cadrul politic, în care am fi cuprinși unii sau alții...

Și până acum, nediscutabil, centrul de gravitate al vieții noastre naționale a fost aici, în Regat. (Nu ne privesc aici neajunsurile sau greșelile politice noastre).

Era, deci, firesc ca asupra acestui Regat să cadă, în primul rînd, *respunderea* viitorului neamului românesc întreg. Și tot atît de firesc era ca, — printr'un fel de acord tacit, sau mai bine zis, prin combinarea și echilibrarea spontană și naturală a forțelor naționale, — toate grupurile răslețite ale neamului să-și potrivească pasul, mai mult sau mai puțin, cu direcția mersului nostru istoric comun, imprimată din Regat. Astfel se determina *rezultanta* istorică a acțiunii noastre politice naționale, în sensul cel mai larg al cuvîntului, în vederea scopului comun de conservare și propășire.

Dar acum se naște întrebarea, ar putea oare frații noștri de peste munți să iea în momentul de față asupra lor vre-o inițiativă de acțiune, în afară de linia noastră de conduită de până acum, și astfel să-și asume și *respunderea* destinului nostru, deplasînd centrul de gravitate al vieții naționale?

E departe de mine gîndul de vre-o învinuire sau reprobare.

Cînd este vorba despre *rezultanta* de acțiune a unui popor împrăștiat între mai multe țări, înțiruirea hotărîtoare întotdeauna va avea raportul de putere, adică de vigoare și destoinicie, între diferitele elemente constitutive ale acestui popor.

Primul pas e firesc să fie dat celui mai vrednic dintre ele, celui mai sănătos, mai energic, mai cult, mai conștient, mai bine organizat, cu conducere mai luminată și mai talentată, — celelalte „vor ținea alinierea”.

Orice lamentații ar fi de prisos: Zăvastia nevolnică n'ar putea constitui o forță morală...

Și, la urma urmelor, numai *conștiința proprie* a fie-căruia poate hotări asupra *măsurii de răspundere* ce vrea să-și asume.

Dar hotărîrea trebuie luată în cunoștință de cauză, după judecata matură asupra tuturor elementelor problemei, cu toată pătrunderea gravității acestei răspunderi.

În rîndurile ce urmează voi căuta să elucidez unele laturi ale problemei, în ce privește acțiunea Rominiilor din Statul Ungar.

Dacă nici odată nu ne-am crezut în drept să dăm „îndrumări” Rominiilor din țările vecine, am socotit însă de datoria noastră de a ne spune cinstit părerea, fără să pretindem rolul de oracol, — și mai ales cînd, în realitate, nu e în joc numai o simplă „chestie internă”, ci viitorul nostru al tuturor.

Chiar dacă această părere nu va fi ținută în samă și va servi numai ca să întărească, *mai în cunoștință de cauză*, hotărîrea *contrarie*, ea totuși chiar prin aceasta va fi utilă.

* * *

În acțiunea lor politică conducătorii unui popor trebuie să țină sama înainte de toate de situațiunea reală, de raportul real al forțelor ce sînt în joc.

Aspirațiunile ideale ale unui neam sînt de sigur și ele o imensă forță morală, ce nu poate fi nesocotită, dar nimic nu poate zădărnici atît de mult aceste aspirațiuni ca disprețul realității.

Politiica nu e o poezie sau vre-o arhitectonică de visuri eterice, ci truda și lupta de toate zilele, în care mecanica brutală de forțe materiale și de interese „prozaice” pregătește oricînd vișătorului o deșteptare plină de amărăciune și dezamăgire....

Sîntem datori dar, în acest moment critic al istoriei noastre, să privim bărbătește în fața realității, oricît de crudă ar fi ea.

Evenimentele din urmă au provocat multă iritațiune împotriva politicii interne și externe a Imperiului Austro-Ungar, o vie agitație *anti-austriacă*, atît în Regat, cit și peste munți, atacuri împotriva „Vienii”, apeluri la alianța cu Sîrbia, Muntenegrenii, Turcii, etc....

E departe de noi de a tăgădui *legitimitatea* sentimentului de revoltă sufletească, ce se dă pe față în aceste manifestări.

Dar ce obiectiv ar putea să aibă politica *anti-austriacă*: răsboiu, *irredenta* romînă, dislocarea Imperiului Habsburgic în favoarea noastră?

Putem urmări aceste scopuri? Și dacă vom lăsa chiar la o parte chestiunea de putere, — *avem interes* să le urmărîm?

Am pus înadins astfel înțrebarea pentru a vădi de îndată, că nu sîntem numai în fața unei chestiuni pur romînești sau exclusiv Austro-ungare, și nici măcar a unei chestiuni ce ar privi numai Orientul European, — ci în fața unei *probleme europene*, în toată puterea cuvîntului.

Multă vreme a fost la modă de a vorbi despre „dezagregarea” Imperiului Habsburgic, despre lipsa de coeziune a acestui „conglomerat poliglot”, în care forțele centrifuge nu sînt reținute vremelnic, decît de venerațiunea popoarelor indușmănite între ele pentru bătrînul monarh, etc.

Din acest punct de vedere se prezintă ca un adevărat miracol puterea de vitalitate, de care a dat dovadă în cursul veacurilor acest „conglomerat”, care zilele acestea, fiind condus de un minister, compus din niște obscuri „șefi de biuro”, în mijlocul atîtor dificultăți interne, și-a putut alipi, cu atîta eleganță, un nou „corp străin”, — o regiune mai întinsă ca toată Moldova, (de vre-o 50.000 kilometri pătrați, cu aproape două milioane locuitori!). Și „schimbarea de regim” survenită în acest moment critic, prin cari alți „obscuri șefi de biuro” au luat locul celor dintăiu, parcă n'a afectat de loc fermitatea, siguranța, preciziunea atitudinii și a acțiunii politice!

Arată aceasta un organism politic lipsit de vigoare și de viață?

Acum cîțiva ani d. *René Henry*, într'o carte recomandată publicului, în prefața, de Anatole Leroy-Beaulieu și încoronată de Academia franceză, — ceia ce ne atestă nu numai valoarea pur teoretică a lucrării, ci și însemnătatea ei politică, ca manifestarea opiniei publice franceze, — analizează pe larg atît ipoteza dislocării Imperiului Habsburgic, cit și ipoteza împărțirii sale între

statele vecine, și demonstrează toată inanitatea acestor speculațiuni, tot utopismul lor naiv ¹⁾.

În adevăr, pe deoparte,—din punct de vedere *intern*,—situațiunea politică a Austro-Ungariei este dominată de două fapte capitale :

Mai întâi, geograficește teritoriul Imperiului se prezintă cu un caracter de *unitate*, admirabil delimitat și precizat : valea Dunării, în cursul ei de mijloc, cu toți afluenții ei, încadrată așa de natural de Alpi, munții Bohemici, Carpați și ținutul Adriaticii, încît René Henry, cu drept cuvînt, spune :

„Austro-Ungaria—basinul mijlociu al Dunării, cu dependențele sale ca Bohemia, Galiția și porturile necesare (ale Adriaticii)—are un teritoriu *mai bine legat ca al multor alte state*, al Imperiului German între altele“ ²⁾.

Orice îngrădiri artificiale în mijlocul acestui teritoriu n'ar avea trăinicie, nu s'ar putea susține, nici din punctul de vedere strategic, *nici din cel economic* (ceia ce astăzi pentru viața popoarelor are tot atita însemnătate, dacă nu și mai mare, ca considerațiunea pur strategică), cel puțin în condițiunile *actuale* ale vieții internaționale.

În al doilea rînd, pe acest teritoriu, alături de unități geografice, istoria a așezat o mulțime de grupări etnice, cari sînt destul de tari pentru a-și apăra cu distincție *țința* națională distinctă, dar prea slabe pentru a putea trăi politicește izolate (fără să mai vorbească aici de imposibilitatea, adesea materială, de delimitare a teritoriilor naționale și împletitura inextricabilă a intereselor economice).

Pe de altă parte, din punctul de vedere *internațional*, situația politică a vechii monarhii dunărene e determinată de rolul ei, putem spune providențial : față de cele două mari tendinți istorice, ea se prezintă ca o garanție și pentru cei pe cari îi amenință năzuința seculară a colosului Rus spre Dardanele, precum și pentru cei ce se tem de *Drang nach Osten* al Germanismului.

Cunoaștem mai bine, „pericolul moscovit“, care pentru noi Romîni e și mai real. Politica Țarilor, urmărită de veacuri cu atita tenacitate, această îndărătnică mișcare de apropiere de *Tagrigrad*, nu e datorită vre-unei fantezii trecătoare :

Nemărginita Împărăție, ce s'a întins peste a șasea parte a rotundului pămîntesc, n'are nicăeri acces, nici spre *marea liberă*, și nici spre vre-un port ce n'ar îngheța iarna, fiind fermurită de apele neospitaliere ale Oceanului Glacial sau ale celui Pacific, dela strîmtoarea de Behring pînă la Vladivostoc, sau de mările închise.

Nevoia de libertate de acțiune și instinctul de dominațiune împing astfel acest uriaș Imperiu, cu toată forța ce-i dă masa de 150 milioane, spre Constantinopol.

Dacă în fața rezistenței din partea Europei, Rusia un moment s'a gîndit să-și deschidă drumul spre un port liber, prin în-

1) René Henry, — „Questions d'Autriche-Hongrie et question d'Orient“ Paris, Librairie Plon.

2) Loc. cit., p. 46.

treg continentul asiatic, tocmai pe țărmurile mării Chineze—ceia ce ne arată de altfel toată *intensitatea* acestei nevoi de stat—acum nu-i rămâne altă cale decît spre Cornul de Aur.

Și cînd Marea Neagră va forma un „lac răsesc”, cînd cheia Dardanelelor va fi în minile Țarilor,—Rusia va fi stăpîna Europei,—și a lumii....

Și în cale-i va strivi și Statul Român,—două milenii zădărnice de suferinți și de lupte pentru o viață națională liberă și orînduită....

Dar astăzi pentru oricine e clar,—cum a spus ritos cunoscutul general rus *Fadeiev*,—că pentru Ruși drumul spre Constantinopol trece prin Viena....

Astfel, cu toate că în Austria au rămas aproape zece milioane de Nemți în afară de Imperiul german, prințul Bismarck, creatorul triplei alianțe, a putut afirma că pentru Germania integritatea și țăria neștirbită a Imperiului Habsburgic au atîta însemnătate, încît în fața acestui interes chiar problema Alsaciei și a Lorenei pare un „fleac” (*eine Winzigkeit*).

Dar, pe de altă parte, ca prin minune, interesul Germaniei în această privință coincide cu interesul mării ei dușmance, Franța, aliată a Rusiei: fiindcă Austro-Ungaria nu numai că stă în calea înnaintării Rușilor spre Dardanele, ci în același timp apare în ochii Francezilor și ca o stăvilă pentru *Drang nach Osten* al Germanismului.

Cum arată atît de bine René Henry, în cartea citată, precum și un alt publicist francez *Georges Weil* ¹⁾, ideea curentă că Austria e numai o avangardă a Germanismului în Orient e radical falsă: însuși interesul Germanilor din Austria e opus acestei tendinți, dar mai ales *interesul tuturor celorlalte popoare* din Austria, al majorității covârșitoare a populațiunii sale, care coincide aici cu *interesul celorlalte state din Balcani și delugurile Dunării*.

Astfel, spune G. Weil:

„Pentruca Franța să poată rămînea o mare putere, pentruca ea să-și poată continua rolul în Europa, pentruca ea să nu „fie redusă la rangul unei puteri secundare, *trebuie* să existe o „Austrie, și o Austrie independentă, fiindcă ea este *indispensabilă* pentru echilibrul european și pentru pacea lumii” (cursivul e al autorului) ²⁾.

Pentruca,—afirmă René Henry, din parte-i: „Austro-Ungaria e *singura barieră* destul de solidă ce se poate pune, la începutul veacului al XX-lea, de a curmezișul *Drang-ului* și ce poate opri năzuințele germane, în ziua cînd ele ar ajunge „amenințătoare pentru echilibrul european.....” ³⁾.

Tot așa de categoric se pronunță și Anatole Leroy-Beaulieu, încă în 1888:

1) G. Weil,—„Le Pangermanisme en Autriche”, Paris, Fontemoing-1904.

2) G. Weil, Op. cit., p. 269.

3) R. Henry, Op. cit., p. 353.

„Dacă este o țară interesată la existența Austriei, aceasta este Franța. În ziua în care Monarhia Austro-Ungară ar dispărea, sau ar fi redusă la țărilor de sub coroana Sfintului Ștefan, se va fi slăbit și puterea Franței.... *Austria este cheia de boltă a echilibrului european.* Pentru oricine îmbrățișează politica continentală în totalitatea ei, *cel dintâiu interes al Franței este menținerea Austriei, dacă nu exact în limitele ei actuale, cel puțin în cadrul ei istoric....*”¹⁾

În prefața cărții, din care am luat această citație, ilustrul academician lărgeste chestiunea, considerind-o și din punctul de vedere general european, și din punctul de vedere al *Statelor Balcanice*, între cari aici este cuprinsă și *România*:

„Pentru Europa, pentru Franța în particular, disoluțiunea sau împărțirea monarhiei Austro-Ungare ar fi — nu putem îndestul repeta acest lucru — un eveniment *mai grav decât toate revoluțiunile teritoriale din ultimele două secole....* Austro-Ungaria rămâne piatra unghiulară a Europei. *Occidentul și Orientul au un interes egal ca ea să rămână independentă de fapt și de drept....*”

Fiindcă:

„Soarta definitivă a Peninsulei Balcanice atâră, poate, mai cu deosebire de destinele viitoare ale Austro-Ungariei. Impotriva celor inchipuite de unii oameni politici, lacomi de a se întinde pe sama ei, *Statele Balcanice nu pot conserva sau dobîndi o deplină independență, decât dacă între ele și Imperiul German [și mai ales în fața Rusiei!] va rămînea o Austrie independentă.....* Ori și cum, *viitorul națiunilor balcanice ne apare intim legat cu al Austro-Ungariei....*”²⁾

Astfel integritatea și independența Imperiului Habsburgic se arată ca un factor *indispensabil*, cum se exprimă G. Weil, al echilibrului european, ca factor indispensabil, putem zice, și al dezvoltării normale a istoriei universale.

În această privință sînt de acord și elementele hotărîtoare ale triplei cași ale dublei alianțe: Germania, față de „primejdia moscovită”, și Franța, față de „pericolul germanic”. Este de acord, *pentru ambele aceste motive*, și Anglia, care stă în afară de alianțele continentale.

Căci dacă Marea Britanie preferă ca „cheia lumii” să rămîna sub puterea semi-lunii, ea își dă samă, în orice caz, că nu poate fi o reală primejdie pentru ea din partea Austriei, care nu este o putere navală și colonială, ca Germania, și nici nu vine în conflict cu ea, ca Rusia, în atîtea puncte din Asia (Persia, Afganistan, China și mai ales siguranța granițelor Indiei).

Dacă, deci, pentru Anglia este egal de periculos, ca Darda-

1) „La France, La Russie et l'Europe”, p. 80, citat de R. Henry, Op. cit., p. 176.

2) Prefața la Op. cit. de R. Henry, p. XVII—XIX și XII—XIII, *passim*.

nelele să cadă sub puterea efectivă a Rusiei sau a Germaniei, cu atât mai mare e interesul ei ca puterea de împotrăvire a Monarhiei Habsburgice, în ambele direcțiuni, să rămână intactă.

Astfel interesul lumii civilizate întregi se poate rezuma în puține cuvinte: nici Rusia până la Alpi, Adriatică și Dardanele, nici Germania până la marea Egee; și deci: *o Austrie puternică și neștirbită*. (Am făcut aci abstracție de însemnătatea triplei alianțe pentru pace, și de rolul Austriei în sinul ei. Desbaterile recente din parlamentul italian ar fi putut lumina în această privință și pe cei mai orbiți).

Așa dar, și astăzi „Viena” rămâne purtătoarea unei măreț-misiuni istorice, cași în trecut, cînd de zidurile ei s'au zdrobit valurile invaziei otomane, asigurînd culturii apusene triumful ei definitiv, — de veacuri aci se ridică Burgul și Catedrala Sfîntului Ștefan, ca simbol al triumfului ideii de stat și al culturii europene la această „margine orientală”.

Înțelegem simțul de mîndrie ce cuprinde sufletul croului din „Götzendämmerung” în fața galeriei de portrete ale Habsburgilor, în cari s'a intrupat în cursul vremurilor această misiune.

Nu ne miră nici că un d'Estournelles de Constant prevede pentru viitor un rol și mai măreț pentru bătrîna monarhie, și pentru popoarele ce s'au adăpostit sub scutul ei:

„Poate că mine Federațiunea Europeană va înceta de a fi numai un vis... Să considerăm existența Austro-Ungariei nu ca o agonie, ci ca o auroră: ca un început al Uniunii Europene”...¹⁾

Această este situațiunea reală, în care zace tot misterul faptului, că îndată ce pentru Rusia, în urma războiului japonez, este exclusă pentru moment politica agresivă în Balcani, Austro-Ungaria a putut să-și permită, cu toate dificultățile politice interne, luxul unei politici de expansiune, fără să întîmpine vre-o rezistență serioasă, afară de zgomotoasele, dar platonicele proteste în slava tratatului de Berlin...

Tot aici trebuie căutată explicarea, pentru ce un ziar semi-oficios din Petersburg publică tocmai acum articolele unui personaj influent, în cari se vorbește și despre drepturile noastre asupra Basarabiei...

„Novoe Vreimea” din 7 Oct. a. c. este doar silită, cu mîhnire, de a mărturisi, că „Rusia nu mai este o mare putere... ruinată, fără marină, cu o armată dezorganizată și paralizată de tulburările interne”, redusă să cerșească ca „compensație” pentru anexarea Bosniei și Herțegovinei... un împrumut... „ca un moșier scăpătat, dela rudele bogate”...

În aceste împrejurări înțelegem că pot fi bine-venite și manifestări platonice și tardive de pocăință față de Romîni, în speranța de a pune măcar prin ei „bețe în roatele” Austriei....

* * *

Dar, care este interesul Statului și al națiunii romîne?

Zic — al Statului și al națiunii romîne, fiindcă interesele lor

¹⁾ În prefața la *Vax Marse*, — „L'Autriche à l'aube du XX-e siècle”, p. VII.

sint strins și nedespărțit legate: sfărâmarea Statului romin ar pune în primejdie întreg neamul, neexceptându-se Romnii din Austro-Ungaria, precum și zdrobirea acestora ar fi numai un pre-ludiu al prăbușirii noastre.

Din toată expunerea de mai sus rezultă dela sine, că intere-sul nostru coincide cu al Europei civilizate întregi: nu putem nici urmări, nici dori slăbirea sau micșurarea *Imperiului Habs-burgic*, — fiindcă, cum arată Leroy-Beaulieu, numai prin el ne-poate fi asigurată însăși ființa noastră etnică.

Faptul acestei coincidențe de interese prin sine însuși garanția cea mai puternică a națiunii noastre pentru viitor, — dar în același timp el ne arată cit de naive ar fi toate opintelile de-a ne pune deacurmezișul năzuinților lumii civilizate întregi...

Nu merg până la exagerările, până la cari ajunge d. Aurel C. Popovici, de pildă, în cartea sa „Die Vereinigten Staaten von Gross-Oesterreich“, care de altfel ne dovedește, că d-sa, — cînd nu iese din sfera competenței sale, și se mărginește să documen-teze o situațiune politică concretă, fără să se aventureze în spe-culațiuni științifice sau filosofice abstracte, — ne poate da și lucrări de samă.

La apariția acestei cărți am imputat autorului, chiar în a-cest loc ¹⁾, că se pune mai mult pe un punct de vedere exclusiv *austriac*, decît cel *romin*esc.

În adevăr d. A. C. Popovici nu numai că vorbește cu o miș-cătoare duioșie despre „bătrîna noastră Monarhie Habsburgică“, nu numai că vede unica soluțiune posibilă a problemei noastre na-ționale în intrarea *Romnilor* în „Marea Austrie“, într'o formă sau alta, dar consideră, pentru acest motiv, democratizarea Rusiei ca o catastrofă.

O catastrofă pentru Austro-Ungaria, dacă *la vreme* nu va ști să creeze condițiuni mai prielnice pentru toate naționalitățile ei — poate; dar pentru noi Romnii nici într'un caz — nu. Cum am arătat chiar atunci, democratizarea Rusiei, dimpotrivă, ne-ar reda nouă o libertate de acțiune; și la adăpostul încercărilor de cot-repire și de desnaționalizare din partea „Moscovitului“, am putea *noi înșine alege* forma ce ne convine pentru rezolvirea definitivă a problemei naționale. Și numai democratizarea Rusiei ar pu-tea asigura mai puternic acele raporturi normale ale Romnimei cu puternicul Imperiu slav, pe cari le dorim cu toții.

Dar toate aceste considerații sint deocamdată în adevăr simpla „muzică a viitorului“, și — vai! — încă foarte îndepărtat, până a-tunci însă Romnilor în Austro-Ungaria nici într'un caz nu le este îngăduită vr'o politică *anti-austriacă*.

Dar abdicarea „Vienii“ față de „conții“ din Budapesta, manifestările ei simpatice pentru politica de maghiarizare, sanc-țiunea proiectului de „vot plural“ ? !...

Nimene nu poate tăgădui, am spus, legitimitatea iritațiunii și a revoltei sufletești, în fața acestei lipse de directivă și de con-știința politică.

1) „Viața românească“, vol. I, p. 171 și 322 urm.

Dar cine vă spune să facem *politică guvernamentală*, „politica de slugărnicie”?

Românii au resursa tuturor popoarelor, cari pot invoca motive juste de nemulțămire, fie de guvernul lor, fie de forma statului lor: de a lupta,— nu *împotriva* Imperiului, ci *în* sînul Imperiului,— *în* *contra* guvernului, sau pentru *schimbarea formei de stat*, și cu toate mijloacele de luptă, ce sînt compatibile cu ființa însăși a *organismului politic istoric*, din care iac parte, dîvind samă de toate forțele reale și vii ale acestui organism.

Astfel, în lîoc de a se pune deacurmezișul marilor curente ale istoriei universale, săpînd o prăpastie peste care nu mai poate fi aruncată o punte, și creînd o situație din care nu poate fi vre-o altă ieșire decît infrîngere și moarte,— Românii își pot găsi puteri incecitate, sprijinindu-se tocmai pe aceste curente istorice, și pe toate forțele vii ale Monarhiei Habsburgice.

O acțiune politică conștientă—repet încă și încă odată—trebuie să fie bazată pe analiza rece a unei situațiuni politice concrete.

Cari dar sînt factorii, de cari Românii din Austro-Ungaria sînt datorii să țină sama în acțiunea lor?

Ei au în fața lor, pe deoparte: mai întăiu—ideia însăși istorică a Imperiului Habsburgic, care, cum am aratat, nu este o simplă abstracție factice, ci o vie forță istorică și care, în sine, e independentă de persoanele ce într'un moment dat au... semnătura socială; în al doilea rînd—toate naționalitățile atît din Ungaria, cit și din Austria propriu zisă, sau cel puțin majoritatea lor covârșitoare, care nu trage foloase din nedreptățile stării actuale; în sfîrșit—chiar masele proletariatului german și maghiar,—astăzi un factor politic însemnat; iar pe de altă parte:—guvernul oligarhiei ungare și guvernul actual al „Vienii,” și forma însăși *dualistă* de stat.

E vădit pentru oricine, că orice acțiune politică, în care Românii ar avea împotriva lor uniți *toți* acești factori,—i-ar duce la o catastrofă sigură.

Și tocmai la acest rezultat i-ar duce ori-ce acțiune ce ar avea vr'un caracter *irredentist*.

Da, chiar și naționalitățile oprimate, pentru cari e clar, nu e cu puțință nici o viață națională în afară de Imperiul Habsburgic, ar fi silite în acest caz să ia o atitudine hotărît ostilă Românilor.

Sirbii?

Să vedem cum stăm și cu Sirbii.

Mai întăiu graiul cifrelor.

Iau din „Statesman's Year-Book” cifrele relative la populațiunea sirbă, din toate țările locuite de ei, în anul 1900, pentru care avem date pentru toate aceste țări¹⁾.

¹⁾ J. Scott Keltie, Statesman's Year-Book, for 1908, p. 743, 762, 1484 și 1252.

In acest an se numărau Sirbi și Croați în :

Austria	711,380
Ungaria	2,626,126
Total	3.337,506
Apoi în :	
Serbia	2,492,882
Muntenegru	230,000
Total	2,722,882

Și notați bine, că cifra pentru Ungaria e desigur *micșurată*, din aceleași motive pentru care statistica oficială ungară reduce numărul Rominilor, iar cele pentru Serbia și Muntenegru probabil au suferit o operație contrară din motive „patriotice”, obișnuite țărilor mici. Pe lângă aceasta nu toată populația din Regatul Sîrb e și de *naționalitate sîrbă* (cum știți, sint acolo și mulți Romini și Bulgari).

Dar orișicum și din aceste date rezultă că cei 1.800.000 de Sirbi din Bosnia și Herțegovina se alipesc astăzi pe lângă *masa cea mai numeroasă a rasei lor, din sinul Imperiului Habsburgic*; și chiar numai Sirbo-Croații din Ungaria sint mai numeroși decît populațiunea întreagă a Regatului Sîrb.

Și încă o considerație: *dență treini* din această populație a Austro-Ungariei le formează Croații, cari fiind de același sînge și vorbind aceeași limbă cu Sirbii, se deosebesc politicește, de aceștia tocmai prin aceea că sînt la legătura lor tradițională cu Habsburgii și nu vor nici să audă despre vre-un stat național *în afară* de Imperiul Habsburgic...¹⁾

Mai mult. O parte foarte însemnată a populațiunii sîrbe din chiar provinciile anexate o alcătuiesc iarăși Croații, cari au aceeași aspirațiuni cași frații lor din Imperiu, iar pe de altă parte — Mahometanii, cari, dacă ar prefera să rămînă în Turcia, nici un moment nu stau la îndoeală între Serbia și Austro-Ungaria.

Înțelegeți dar, pentru ce aceste provincii au primit cu alita liniște anexarea, — precum și ce rezultate poate avea agitațiunea Sirbilor, căci n'am putea oare spune și astăzi că „Serbia“ e în realitate *dincolo*, în sinul Imperiului Habsburgic?

Dealtfel avem un document semnificativ.

„Novoe Vremea“ din Petersburg, acest oficios al panslavismului militant, comentînd în articolul de fond al N-rului din 16 Oct. a. c. sosirea la Petersburg a prințului moștenitor sîrb, publică răspunsul ce l'ar fi primit *„din cercurile sîrbești foarte influente“*, la întrebarea asupra scopului urmărit de această agitațiune.

Iată-l textual :

„Pentru Serbia izolarea de marea Adriatică e egală cu înfundarea *într'un mormînt închis hermetic*; dacă Serbia nu poate

¹⁾ Cf. Ch. Loiseau, — „Le Balcan Slave et la crise autrichienne“, Paris, Perrin, 1898, p. 149 urm.

„emancipa pe Bosnicii, atunci nu e mai preferabil pentru ea să treacă ea însăși sub jugul Șvabilor, și apoi, formind în sudul Imperiului un teritoriu sîrb de șase milioane, să încerce o viață împreună în captivitatea Austriacă?”...

Și bagați de samă, în același număr cunoscutul publicist slavofil, d. Menșicov, ne spune: „Sînt convins că Austria se va dezagrega”... Ceia ce nu’l împiedică de altfel să-și bată joc de „rodomontadele răsboinice ale Sirbilor” (Articolul: „Mai puțină franzeologie!”)...

Ce se poate zidi, în aceste împrejurări de fapt, pe agitațiunile sîrbesti, și ce sorți de izbîndă ar putea avea vre-o acțiune irredentistă?

Înțeleg, că pentru agitația în masele populare,—și aceasta este necesară,—formula irredentistă e ispîsitoare prin simplitatea ei și prin caracterul ei pasionant.

Dar, conducătorii unui popor sînt datori înaintea de toate să-și facă educația politică: să ridice nivelul conștiinței politice a maselor, și să le organizeze pe baza unei direcțiuni politice *luminale*.—această este o acțiune cu adevărat *democratică*, nu o demagogie amăgitoare.

Și în acest caz Romîni ar avea pentru dînsii ideea istorică a Monarhiei, toate naționalitățile oprimate și masele proletariatului.

Luptînd cu toată bărbăția, pe această cale, împotriva direcțiunii guvernamentale actuale, și împotriva formei de stat, ce îi înăbușă, ei vor asigura și pentru „Viena” puțința de a reveni, odată și o dată, la o politică mai conformă cu misiunea ei istorică,—și, deci, vor merge spre o izbîndă sigură.

Căci să fim drepți. Direcțiunea politică a „Vienei” e silită și ea să țină samă de raportul real de forțe. Ar fi făcut ea, în „conjunctura” actuală politică, concesiuni maghiarismului, dacă Romîni, și naționalitățile, ar constitui o forță *organizată și conștientă*?...

Să fim dar, înaintea de toate, o forță, și atunci nu vom mai avea nevoie de formule desperate pentru a ne asigura toate interesele și drepturile naționale.

Și cei din Regat își vor face și ei datoria, în măsura puterilor lor...

* * *

Am spus, că în situațiunea noastră națională, orice ramură a națiunii romine, care ia asupra-și vre-o inițiativă de acțiune, își asumă în același timp răspunderea pentru destinele neamului întreg.

Prin urmare, frunțașilor poporului li se impune în asemenea momente, scriuînd realitatea, să nu ia drept glasul conștiinței naționale „rodomontadele răsboinice” ale oamenilor fără răspundere, din țară sau de peste hotare.

Grandilocvența și gesticulația extatică nu trebuiesc identificate cu patriotismul și naționalismul, nici nu pot compensa lipsa de judecată și de pătrundere a realității.

Sintem deprinși cu cucerirea Ardealului, Bucovinei, Basarabiei, Macedoniei, ba și, chiar a Balcanilor întregi, de pe estradele întrunirilor publice.

Dar *în realitate* am putea noi, aceștia din Regat, ajuta o eventuală mișcare irredentistă din Ardeal?...

Cetitorii mă vor scuti de datoria dureroasă de a analiza toate împrejurările de fapt, pe cari ne-ar impune-o răspunsul la această întrebare.

Cine însă poate lua asupra-și cu o inimă ușoară grozava răspundere a acțiunii, fără a se asigura în privința *responsului* *pricelnic*?

Dar *dacă* n'am putea? (Căci, în orice caz, buna noastră voință singură nu ajunge)...

Ce situație morală ni s'ar crea, și ce viitor am mai avea?

Și nu vorbesc chiar de efectul direct al zdrobirii Ardelenilor asupra Statului român, — dar ce *prăpastie* s'ar deschide între cele două ramuri ale neamului?...

Și e *numai* ușurință de a ne împinge în această prăpastie?...

În ce mă privește, cum am scris încă în numărul trecut, am doată încrederea în destoinicia și în bunul simț al neamului nostru din Ardeal.

În fiecare zi ne vin vești, că fruntașii săi stăruiesc în calea cea dreaptă.

N'am scris dar aceste rinduri pentru ei, ci mai mult pentru a pune în lumina cuvenită pe Napoleonii întrunirilor publice din țară.

Dar se vor lumina oare?...

C. Stere

„Din trecutul nostru“ de A. Vlahuță.

Am un sentiment deosebit, de duiosie și de un fel de pietate, în acest moment, cînd încep să scriu despre d. Vlahuță!...

D. Vlahuță, pentru cei din generația noastră, este cu totul *altcineva*, decît pentru cei mai bătrîni ori mai tineri.

Între oamenii din aceeași generație este o comunitate de gîndire și de simțire, care o deosebește de generațiile mărginașe, așa încît, parafrazînd cuvintele unui mare scriitor, se poate spune că o generație este o patrie.

Și d. Vlahuță a fost poetul generației tinere de pe la anii 1890, al generației romantice de atunci!

Dacă, pe cînd eram copii, am tremurat de nerăbdare împreună cu Ștefan cel Mare la poarta Cetății Neamțului, unde-l așteptam „tinăra domnișă“; dacă, tot atunci, am urmărit cu emoție pe viteazul voevod, pe drumul ce duce pe la Cornul Luncei spre chilia lui Daniil Sihuștru; — acum, cînd devenisem *mari*, cînd începusem să visăm iubirea și să ne înșiorăm de tainele vieții, așa cum se visează la optsprezece ani, acum începeam să uităm pe Alecsandri și pe Bolintineanu, și să ne aruncăm cu nesăț asupra lui Eminescu, a lui Delavrancea, a lui Vlahuță.

Eminescu era bolnav, și incurînd muri. Istoria vieții, a boalei și a morții lui, ajunsă pînă la noi sub formă aproape legendară, încunjurase, în închipuirea noastră, pe marele poet de o aureolă mistică și supranaturală. Și apoi el era atît de mare, atît de colosal! Așa că aveam impresia că îndeplinim un *mister*, că *oficiem*, orîdecițori îl ceteam pe Eminescu. Și-l ceteam fără slîrșit!

D. Vlahuță, care exista undeva în carne și oase, care ne *trimetea* din cînd în cînd, prin reviste, poeziile sale, care vorbea mai pe înțelesul nostru, era un om pămîntean. El era mai aproape de noi decît Eminescu, care plana triumfător în adîncimile albastre ale cerului. — Și d. Vlahuță era poetul *actual* al acelei generații...

Și cum îl ceteam! Și cum ni se împletea viața sufletească cu sentimentele poetului nostru! În vremea aceea, cînd ni se *forma* sufletul, cînd avea să se hotărască pentru totdeauna ceia

ce era să fim pe lumea aceasta, cât de mult a pus d. Vlahuță în sufletul nostru!... Oare știi poezii adevărați ce mare *răspundere* au față cu generația tânără din vremea lor?

Oare știe d. Vlahuță cum răsuna în noi „Din durerile lumii“, „Ce te uiți în ochii galeși“, „Ertare“ ș. c. l.?

Noi eram toți amorezați de Margareta,—și totuși nu eram geloși de Radu, căruia îi doream fericirea din suflet!... Noi toți ne gindeam, cași Radu, „ce frumoși erau ochii Margaretei în acea sară!“.

... Și toți visam o Margaretă, pe care o așteptam mereu,—unii, vai, în zadar!

Și toți suspinam cu melancolie după niște închipuite amururi defuncte, și toți spuneam iubitei noastre imagine, —poate iubitei care avea să vină și să ne părăsească? — :

Acum, cînd nu ne mai iubim,
Haide cu mine 'n țîțirim...

Și cum ne plingeam toți visurile risipite, care nu se risipiseră,—dar care aveau să se risipească odată!—cînd ceteam și receeam :

A mele visuri risipite
Ce-mi umplu inima de jale,
Le văd în frunzele pălile
Și'n pustirea de pe vale!

Și toate acestea s'au făcut atît de mult cu sufletul nostru, încît nu se mai pot desface. Cînd ne gîndim la anii tineri, nu se poate să nu ne răsără în minte un vers al lui Vlahuță,—și cînd recetăm, ori ne vine în minte un vers al lui Vlahuță, nu se poate să nu ne răsără în minte viața de altădată....

Căci aducerile-aminte cele mai duioase nu sînt legate numai cu locurile și cu casa, unde am petrecut anii copilăriei și ai adolescenței noastre, ci și cu paginile, care dădeau un înțeles lucrurilor depe atunci și răspundeau nevoii noastre de idealizare... Cine poate ceti fără emoție baladele lui Bolintineanu, care i-au *încîntat* anii copilăriei? E slabă balada Cetății Neamțului, dar ea are ceva deosebit pentru noi: e ca un glas ce vine din adîncimea vremii copilăriei noastre, și care ne aduce tot *ce-a fost* atunci, foarte de mult, și azi nu mai există... Cînd o cetim acum, simțim suspinul după *toți aceia* din noi care s'au dus pentru totdeauna!...

Dar acum nu mai eram „copii“, și d. Vlahuță nu era un Bolintineanu.

Adîncă melancolie a celor optsprezece ani,—niciodată cineva nu are melancolie așa de adînci ca la optsprezece ani,—își găsea expresia fericită în acea admirabilă lînguire, care sînt versurile din primul volum al d-lui Vlahuță.

Iar pentru acei care, cași poetul nostru, ne petreceam adolescența în acel vechiu oraș al Moldovii, din „țara de jos“, d. Vlahuță avea un farmec mai mult,—el ne era *mai aproape*.

Și el își petrecuse aceiași ani în Birlad, și el învățase pe băncile aceluiași liceu, la aceiași profesori venerabili, din care azi abia dacă mai trăesc doi!

Și ce... fudui eram noi că și Vlahuță a învățat la aceiași școală și la aceiași profesori cași noi!—Mi-aduc aminte că doi colegi ai mei stăteau la aceiași gazdă, unde stătuse și Vlahuță... Ce prestigiu aveau în ochii noștri acei colegi, care erau conștienți de norocul lor!... Cit îi invidiam noi,—și cum ne uitam prin toate colțurile odăiții, la uși, la ferești, la *masa*, pe care, *poate*, o fi scris Vlahuță, la cleampa porții, pe care pusese mina de atitea ori acel care văzuse „ochii Margaretei din acea sară!...“ Și ce respect aveam și pentru micul funcționar, care avusese inexplicabila fericire de a fi gazda lui Vlahuță!...

Mai trziu, cind eram studenți, flăcăi dragă doamne, și cind *știam* și noi ceva din ale vieții,—cit de potrivit, și la vreme, ne dădu d. Vlahuță acel minunat *imn* al tinererii iubiri triumfătoare, dar atât de delicată la acea vristă, cind puterea de iluzionare e fără slirșit...

Iubire, sete de viață,
Tu ești puterea creatoare...

cînta poetul, și cîntam și noi împreună cu el.

Iată, am acuma înaintea mea această minunată poezie, *Iubire*, și abia pot rezista dorinții de a o transcrie toată,—ca să mă bucur cu cetitorul de frumusețea neasemănată a acestei poezii, în care se zugrăvește atât de minunat eterna *copilărie* a simțirii celui care iubește și se poate iluziona...

Dar cine nu cunoaște această poezie!...

Judecați, ce impresie ne puteau face aceste versuri la vrista de 20 de ani,—aceste versuri ale aceluia care, în liceu, *ne învățase* cum să simțim... Căci poezii ne învață cum să iubim, cum a spus atât de bine cineva. Și d. Vlahuță a fost unul dintre dascălii noștri... Repet din nou: sufletul generației noastre se dă-torește și d-lui Vlahuță.

Și dacă am trăit, poate, mai *poetic*, *mai romantic*, simțirile vristei tinere,—decit alte generații (presumpție de *laudator temporis acti*), apoi meritul e și al d-lui Vlahuță.

... Și dacă, poate, ne-am torturat mai mult, în momentele cind eram în dureroasa situație de a chema pe iubita în țintiri-mul iubirii, ca să numărăm

Ce de-a mai cruci sinl pe cărare,—

răspunderea, pentru excesul de durere, cade și asupra lui Vlahuță...

* * *

Și iată-ne ajunși în amiaza vieții, când acele afaceri de sentiment, de care am vorbit până aci, încep să se conjuge la mai-mult-ca-perfect, cum zice așa de frumos Kotzebue!...

Poetul nostru, al generației noastre, a mers în pas cu noi, s'ar zice că *pentru* noi...

Când începusem a nu mai avea ce căuta,—și găsi,—în noi așa de deosebit ca altă dată, căci poezia se dusese,—când lumea reală începea să aibă o realitate pentru noi, poetul nostru

Que je l'ai toujours reconnu
A tous les instans de ma vie,—

era aci, ca să răspundă aspirațiilor noastre.

Poetul își puse talentul lui în preamărirea țării; a întinderilor în spațiu și a întinderilor în timp; a locurilor și a vremurilor.

În acea admirabilă *România Pitorească*, poetul ne-a făcut să vedem și să iubim și mai mult țara, frumusețile ei, *locul* unde s'a desfășurat istoria acestui neam...

În această carte nouă, *Din trecutul nostru*, poetul tinereții noastre scrie, în imagini și pe înțelesul tuturor, istoria tragică a acestui popor, istoria celui mai năfericit popor din Europa și poate din lume.

...Poate din lume, căci dacă va fi suferind tot atita vre-un trib,—aproape zoologic,—din cine știe ce meleaguri sălbatice, suferința aceea nu poate fi pusă în cumpănă cu suferința unui popor nobil, care,—cași eroii de tragedie,—e cu atita mai de plins, cu cît starea mai dinnainte a fost mai fericită față cu „adversitatea” în care a căzut.

* * *

Istoria, intrucit *explicită*, este o știință. Întru cît *evocă* oamenii și întâmplările trecutului, ține de poezie. Și cum cartea d-lui Vlahuță n'are decit această din urmă pretenție, cine putea fi desemnat să scrie o istorie „pitorească” a poporului român, decit acest staroste al breslei cîntăreților români, a cărui cea mai înaltă însușire artistică este tocmai acea plasticitate a stilului, care e menită să ne facă să *vedem* oamenii și întâmplările....

Și în adevăr, cetind aceste pagini „din trecutul nostru”, istoria veche capătă viață, căci scriitorul nu ne *face cunoscute* faptele, ci ni le *arată*.

La aceasta, mai contribuie și *scurtimea*, faptele urmînd răpede unele după altele, ca într'un roman,—nedistanțete prin considerații și explicații care, în istoriile științifice, capătă rolul principal, rămînînd ca faptele să exemplifice oarecum considerațiile teoretice....

Dar însușirea principală, pentru care o operă de felul acesteia e plină de viață și de concret, este tot tratarea poetică a istoriei, adică zugrăvirea personajelor prin caracterele lor individuale (adevarate ori verosimile) și zugrăvirea evenimentelor în chip plastic...

V'ați gândit vreodată, pe cînd studiați istoria Romînilor, că femeile dace aveau, *ca toate femeile*, acel „etern femenin”, care face din femei „prototipul îngerilor din senin”?—Eu nu m'am gîndit. Daci, femei dace, Avari, etc.—pentru mine erau niște noțiuni, care făceau parte din niște propoziții,—propoziții care mă făceau să cunosc și să pricep,—și atîta tot!... Cetiți în cartea d-lui Vlașu cele două-trei pagini despre femeile dace, și, dacă ați fost cași mine, veți *vedea* pentru întăia dată că femeile dace au fost *femei*....

V'ați gîndit vreodată, cînd erăți pe băncile școlii, că Marele Ștefan, pe lîngă acel războinic infricoșător, pe lîngă omul care a invins și a fost invins, care a fost în legături cu șahul Persiei și cu senatul Veneției, etc.,—v'ați gîndit că a fost cîndva „un tinerel frumos, cu ochii albaștri și cumînți, a căror dulce „privire e pururea dusă, pierdută în cine știe ce adîncime de „gînduri mari”,—„o mindrețe de Făt-Frumos”...?

Cînd ați studiat creștinarea Romînilor, *ați văzut* pe apostolul credinții și felul cum se infiltrează această credință?—Dl. Vlașu mă face să văd pentru întăia oară acest lucru: „Unul din ei „[din pribegii de peste Dunăre ajuși în Carpați],—un preot, un „apostol desculț, scoate din sin un trataj latinesc și prinde a „citi. Fața i se înviorcăză, glasul se ridică din ce în ce mai cald „și mai sonor. Cu multă luare-amînte ascultă păstorii vorbele „lui Isus, pline de adîncă și limpede înțelepciune, minunile pe „care le-a făcut, și cit de mult a iubit el pe oameni, și cum a „pătimit și s'a jertfit pentru mintuirea lor... În liniștea măreață a „munților, pe înălțimile acestea luminoase,—departe de pămînt, „aproape de cer,—sufletele celor care au trecut prin atîtea dureri „sorb însetate credința cea dătătoare de putere. O cruce de lemn, „înfiptă la gura unei peșteri, înseamnă pragul unei biserici... etc.” („Etc”, căci îmi lipsește spațiul)....

Pe aceeași pagină, mai jos, văd aceste rînduri: „aici, în „tăinițele Carpaților, pe sub poalele codrilor ocrotitori, fruntașii „cneji îmbracați în zeghe și încălțați cu opinci, părinții voievozi- „lor de mine...” Iată cneji, și cit spune în aceste cîteva cuvînte autorul!...

Știți istoria creditorilor-cămătari, care dau așa't visterici la suirea lui Mihaiu Viteazul pe tron. Au venit o mulțime de creditori să ceară „dreptul” lor. Iată acum, la d. Vlașu: „Erau „Turci, erau Greci, erau Jidovi,—ochi lacomi, ochi sclipitori de „nesățul banului, era fierbere, și zarvă de limbi amestecate, și „tremur de minți ce se ridicau, fluturînd în aer sineturi și soco- „teli nerăfuite de ani îndelungați”... Vedeți cum totul capătă viață, cum totul devine și dramatic și pictural?...

Și nu mai continuu cu exemplele, căci ar trebui să citez la nesfârșit, Cetiți capitolul *In Viforul Năvălirilor*, — năvălirile barbarilor, — și veți vedea dacă dl. Vlahuța a știut sau nu să dea impresia de „vifor“...

Dar în cartea aceasta nu găsim numai un pictor și un povestitor artist. Simțim și o inimă care bate neconținut. „Din Trecutul nostru“ nu este povestirea unui om care scrie un tratat de istorie asupra unui popor, ci opera unui om care scrie, aci duios, aci mândru, aci îndurerat, istoria *patriei* sale, istoria zilelor bune și rele, mai mult rele, ale neamului său... „Neslirșitele frământări din lăuntru și dese schimbări de domn sleiseră puterile Moldovei. Ungurii și Polonii se uitau laomi la țara asta frumousă și fără noroc“... — De sigur, d. Vlahuța are aceeași iubire pentru tot neamul, dar, — ori poate mi se pare? — are un colț ascuns, în fundul inimii sale, pentru Moldova... Toți scriitorii moldoveni au o duioșie deosebită pentru „țara asta frumoasă“ cum nu mai este alta, — căci țara asta este „fără noroc“, și Moldovenii sint foarte simțitori.

Iar în țara aceasta nenorocită, cei mai fără noroc, pentru d. Vlahuța, sint acei care alcătuiesc „prostimea tăcută care muncește și rabdă și duce în spinare nevoile țării“, „mulțimea aceea tăcută și supusă a muncii fără de răsplată și fără de slirșit, țărânul acela harnic și răbdător care, și-atunci și *ntotdeauna*, a știut păstra întregă, sub paza jertfei lui, făptura cea de-atiteaori primejduită a neamului nostru; „mulțimea aceea tăcută care plătește toată risipa de bani și de singe, cași toate păcatele boerilor și Domnilor, de-atunci și *din alte vremi*“ (Am subliniat două cuvinte, care ne arată pe autorul lui „1907“ adinc preocupat de durerile prezentului, cind scrie istoria trecutului; — înșfirșit prostimea aceea care și spune în divanul ad-hoc „durerile adunate de veacuri“... „Pentru întâia oară, zice d. Vlahuța, le spunca lumii cel ce nu se jăluise decit codrului.“...

* * *

D. Vlahuța este un naționalist și un țărănist. Și știți că astăzi între naționaliști și țărăniști e la modă oroarea de ideile Franței revoluționare și de acea repercutarea la noi a acestor idei, care s'a numit liberalism patruzeciopist. Evlavia pentru trecut se confundă, sau aduce după sine, ura împotriva ideilor venite de aiurea, pe care unii le socotesc regenerătoare, și pe care unii naționaliști și țărăniști le socotesc disolvante.

D. Vlahuța, naționalist și țărănist luminat și comprehensiv, n'a căzut în acest păcat. Acest răzeș din „țara de jos“ a înțeles că numai în lumina și cu sprijinul ideilor acelei Franțe revoluționare a fost cu puțință să scuturăm jugul robiei și să imprăștiem întunerecul :

„Un strigăt izbucnise din inima Franței, și regii pământului se cutremurară în vechile lor tronuri. Era marele strigăt al Drep-

„tăii omenesti, pe care așa de mult o uitase lumea, încît glasul și înfățișarea ei, care'n adevăr căpătase ceva din sălbătăcia fiarelor, o umplu de groază.“ (Vedeți? D. Vlahuță esplică, justificînd, chiar și excesele Revoluției).

Cînd vorbește de re-deșteptarea națională din vremea domniilor regulamentare, re-deșteptare *cu tol* Regulamentul Organic, d. Vlahuță o traduce așa de frumos!... „Din ce în ce mai calde și adierile Apusului, din ce în ce mai slabe suflările crivățului (Rusiei)“...

Vorbînd de Congresul de la Paris, d. Vlahuță spune că: „Franța ne apără, ca pe o bucățică din sufletul ei, svirlită de-o parte și'ngrădită de dușmani.“

Și *atunci*, acel hulit 1848 al nostru, pentru d. Vlahuță va fi „uriașul strigăt de minuire al anului 1848“, iar acel care intrupează, pentru posteritate, pe acel „1848“ și rezultatele lui, va fi, pentru poetul nostru, „un om hotărît, un viteaz al faptelor mari,—Ion Brătianu“.

Să mai vorbesc de partea pur artistică a operei, de stilul ei? Dar cine nu știe că acest poet, care e unul din făuritorii limbii literare *artistice* romine, *știe să scrie* mai bine decît oricare altul poate? D. Vlahuță nu are numai imagina clară și deci cuvîntul propriu,—vreau să spun că nu are numai însușirea înăscută a unui desăvîrșit stilist,—ci are și știința scrisului, acea conștiință artistică, acel spirit de autocritică, care îl face să aleagă și să combine conștient cuvintele în vederca imaginii și a ritmului frazelor sale...

De pe fiecare pagină a acestei cărți poți culege exemple de expresii concise, de imagini evocatoare, de imagini cuprinzătoare, și, în grad înalt, clarificatoare.

Cîteva exemple;

Expresii concise: „Cercetașii furnică în toate părțile, și străji sînt puse pe'nălțimi, ca nu cumva, *prin locurile acestea viclene*, oastea să fie lovită pe neașteptate.“—Observați și nuanța populară a expresiei subliniate.

Imagini evocatoare: E vorba de asaltul Romanilor din vale asupra cetății dace: „Urcînd greu, *scuturile despică pîrte prin desimea săgeților*.“—E o viziune admirabilă.

Imagini cuprinzătoare: „Din trupul sărmanei Moldove [tot „Moldova „sărmană“] se mai răslui o parte: Prutul—„riu blestemat“ de-atunci—*se făcu paloș în mina Muscalului, și spin-tecă 'ndouă mîndra moșie* a lui Ștefan cel Mare“....

Imagini clarificatoare: „Soarele Romei apune. Vechii locuitori ai peninsulei Balcanice se urcă tot mai sus pe culmile munților, *cași cum ar căuta să se mai încălzească la cele din urmă raze ale acestui asfințit dureros,—dar umbra amurgului crește, și noaptea îi învăluie*.“—N'ar fi desprețuit nici Victor Hugo această imagină. Și-mi cîntăresc bine cuvintele...

Cetitorul va găsi în volumul d-lui Vlahuță zeci de exemple pentru fiecare rubrică... și pentru altele. Căci aceste patru rubrici, stabilite la întâmplare, n'au înțelesul unei clasificări. De altmintearea observ că unele din exemplele date ar putea servi pentru două, trei, sau chiar tuspatru rubricile... Mă consolez cu ideea că și multe din exemplele lui Bain, care împarte metaforele în *poetice* și *clarificatoare*, pot servi și pentru o clasă și pentru alta...

Nu, nu! Aceasta nu e o clasificare...

Oricum, rămîne că d. Vlahuță știe să scrie concis, știe să scrie clar, știe să scrie condensat și știe să evoce.

* * *

Cartea d-lui Vlahuță este o faptă bună și o operă de artă. Ea face onoare și cetățeanului și artistului.

Îi găsesc un singur defect, deși cuvîntul spune mai mult mult decît vreau: D. Vlahuță ~~pare a~~ atribui victoria Romanilor vitejiei lor, mai mare decît a Dacilor. Nu știu, poate are dreptate. Dar cunosc o admirabilă năvelă istorică a lui Anatole France, *Kom Atrebatul*, în care e vorba de luptele Galilor cu Cezar, și unde Romanii înving pe vitejii Galii prin știința și tehnica lor, prin geniul lor. Mi-ar fi plăcut să conceapă și d. Vlahuță în același chip lupta între Romani și Daci, ori, mai bine zis, să accentueze mai puternic acest lucru: ambele popoare tot atît de viteze, dar Romanii avînd în avantajul lor știința și civilizația, — și calitățile morale ce urmează de aici: răbdarea și tenacitatea... Și cu atît mai mult, cu cît din descrierea d-lui Vlahuță, deși *tradițională*, reese acest lucru.

G. Ibrăileanu

Cronica Artistică

Expozițiunile D-lor: Pompiliu Anastasescu, Gore Mircescu, Hypolit Strimbulescu, Stefan Lukian. — Comemorarea lui Puvis de Chavannes. — Din greșalele unora.

Pompiliu Anastasescu și Gore Mircescu. Doi tebutanți, la care aș fi dorit să întâlnesc ceva mai mult studiu, decât un alt de mare curaj. Nu se poate zice totuși că sînt lipsiți de calificăți, mai cu samă cel d'altoilea, care vede *carecum just*. Dar de ce se grăbesc acești doi tineri? Căci e într'adevăr o grabă, o silință de a ajunge mai repede la efecte de tehnică, la contraste, care să-i arăte ca pe niște artiști formați, ca pe niște pictori, care au terminat de mult cu căutarea conștiințioasă a valorilor, pe care acum le găsesc cu înlesnire, *cu abilitate*. Era mai bine, dacă se mai pastra cităva vreme grija pentru studiu, pentru desen, proporții, valori....

Desigur, nu e vina acestor tineri; fac și dinșii ceiace văd la alții. Astăzi pictura noastră trăește mai mult din abilități tehnice, din rafinării, trucaj și alte *jonglerii*, decât din studiarea conștiințioasă a lucrurilor înconjurătoare. E însă un merit, un mare merit acela, de a ști să stai departe, mai ales la începutul carierei,—cum e cazul cu dl. P. Anastasescu și G. Mircescu,—de aceste rafinării tehnice care, chiar dacă adaugă ceva la valoarea unei opere, nu reprezintă însă niciodată întreaga ei valoare, care valoare constă mai degrabă în o traducere sinceră a emoțiunii artistului, fie chiar prin mijloace tehnice mai simple. Deci să nu creadă dl. P. Anastasescu și colegul d-sale că, așa cum procedează, vor izbuti să închege cîndva o simțire de artă. Să stea în mijlocul naturii, și dacă se va întîmpla minunea să fie mișcați în suflet de vre-o priveliște a naturii, să încerce să ne spună și nouă ceiace au simțit cu adevărat; și să ne-o spună *sincer*, deschis, așa cum e firesc la vîrsta d-lor. Cu modul acesta vom cunoaște și noi personalitatea d-lor, studiul care-l au, cum și,—vom putea prezice aceasta,—progresele la care vor ajunge.

H. Strimbulescu. Dl. Profesor Strimbulescu are o interesantă ex-

poziție de pictură în Sala cea mare a Ateneului. Privind lucrările d-sale, mi-am format definitiv convingerea de superioritatea calității d-sale de pictor. Desigur, dl. Strîmbulescu e un pictor în cel mai complex înțeles al cuvîntului, și încă unul conștiincios, poate cel mai conștiincios dintre toți pictorii noștri. D-sa desenează corect, nuanțează corect, valorează corect. Cu alte cuvinte face cea mai *corectă* întrebuințare a aptitudinilor indispensabile oricărui pictor, și care sînt acelea de a vedea forma, de a desena, de a vedea culoarea și de a vedea valoarea.

Mă tem însă că abuzul ce l face d-sa, mînuind cît mai scrupulos aceste însușiri, fără să observe *caracterul* lucrurilor, îl va conduce cu vremea la un manierism academic, care mai tîrziu, dacă va mai stăruî în această preocupare de *corect* și *frumos*, va alunga din opera d-sale nota originalității, făcînd ca operele d-sale să fie clasate în urma operilor de caracter. E în intențiunea d-lui Strîmbulescu de a face astfel, de a termina în așa mod o pînză, încît oricine o va vedea să zică: „Ce frumos!”, nu însă și „*interesant*”. Ori, ceiace e „*interesant*” într'o operă, e tocmai ceiace lipsește oarecum lucrărilor d-lui Strîmbulescu, și anume *caracterul*. Țărancele acelea plîpînde, delicate, cu ochi galeși, cu miini subțirele și străvezii, miini care niciodată nu vor fi ținut la prașilă sapa de coadă,—din contra, poate că vor fi îndoit vre-o scrisorică parfumată,—sînt croite fin și au un gest foarte echer. Dar mișcările acelea căutate, de o grație orășănească, imprunată, sînt ele oare mișcările îngrijorate ale aceloră, care spală pinzele de în pe marginea rîului, sau care învîrtesc gospodăria cea grea a țărăului? Hotărît că nu. Odată am văzut reprezentată piesa lui Caragiale, „*Napasta*”. Artista care juca pe Anca,—o bună artistă de altfel, d-ia Voiculescu,—făcuse din acest personaj, un fel de țărancă artificială, pieptănată cu bucle, cu capul în maramă și cu picioarele în pantofi. Și oricît de bun i-a fost jocul, mărturisesc că nu am putut, din capul locului, să mă las cucerit de interpretarea personajului Ancăi, tocmai pentru că în fața mea aveam o Ancă, care nu a putut, încă dela început, să mi deștepte atențiunea printr'o deghizare, care deghizare mi-ar fi pus dinaintea o Ancă cu un îndoit caracter, al țărancei și al nevastei lui Dragomir. În minte-mi par'că vedeam personajul *real*: o Ancă, o țărancă cu boiul mijlociu. într'o fustă de pînză de casă, lungă până la glezne, vișinie, iar capul pieptănat strîns, cu cocul înnodat la ceafă, după ce mai întăi părul va fi fost împletit în cozi; fruntea descoperită, afară numai dacă pe sîmple n'ar fi scăpat vre-o suviță de păr, ceiace i-ar fi dat aspectul de eroină. Tot așa și cu țărancele d-lui Strîmbulescu. Ele nu te atrag dela început prin caracterul lor, pe care l'au avut desigur, dar pe care artistul nu l'a studiat, sau pe care l'a trecut cu vederea pentru a reda numai un chip frumos, un „*frumos*” sub raportul liniilor, al proporțiilor, iar nu un „*frumos*” sub raportul caracterului. Îmi vine să cred, privind țărancele d-lui Strîmbulescu, că d-sa a urmărit totuși o temă: aceia de a merge mîna 'n mîna, atunci cînd redă viața de țară, cu *poezia* populară sau cîntecele din popor. Adesea chiar, tradu-

cerea aceasta a poeziei populare în picturi se face la d-sa absolut fidel, cuvînt cu cuvînt. Dacă de pildă în poezia populară se spune despre o țărancă :

„Și ai mîndră mijlocelul
„Ca de zîină, subțirel,
„Mlădios și frumușel,
„De l-aș prinde 'ntrun inel“

dl. Strîmbulescu caută să zugrăvească și d-sa la fel. Așa se vede cel puțin în acea „Idilă pastorală“, unde o țărancă tînără, în vreme ce își prinde o floare în păr sau își înnoadă cozile,—nu am înțeles bine,—zîmbește unui ciobănaș, și acesta, la rîndul lui, e și el un fel de „mîndru ciobănel, tras printr'un inel“.

Dar... e o problemă veche aceia a frumosului prin *caracter*, și dl. Strîmbulescu nu o cunoaște ?

Am remarcat totuși din lucrările d-lui Strîmbulescu „*Fata în soare*“ viguroasă ca tehnică, „*Mama artistului*“ admirabil studiată, cum și cele patru „*Interioruri*“ în tonalități gâmbul. Nu mai puțin am admirat „*Tăranca din Gorj*“, o pinză bine valorată și singura de caracter.

Lukian. E un *sentimental* d-nul Lukian. Aceasta se vede în cele câteva peisaje sombre ale d-sale, unde toate rafinările tehnice,—deși artistul le cunoaște,—sînt lăsate deoparte pentru a traduce cît mai sincer cît mai simplu o impresie, care într'adevăr, i-a mișcat sufletul. De aceea poate e în peisajele d-lui Lukian și oarecare poezie. Poet e dl. Lukian și în acel „*Profil de fată*“, care e cel mai puțin pictat dintre toate lucrările d-sale. „*Flori de tufănică*“ au multă frăgezime ; ele spun par'că privirile însuflețite ale artistului, care le-a privit, sau brațul tînăr, care învîrtește pensula cu ușurință, adesea cu necaz. „*Con brio*“ îi zic Italianii acestei străluciri a operei eșită din mîna unui artist inspirat și abil. Verva lui Lukian e impregnată de lumină și căldură.

Din greșalele unora. În „*Note arhitectonice la biserica din Bălteni*“, publicate în Buletinul Monumentelor Istorice No. 3, dl. T. Socolescu, făcînd descrierea bisericii din Bălteni, făpțuește greșala de a numi „*arc în accoladă*“ arcul dela întrarea bolniței. Această greșală e mai mare atunci, cînd d-sa dă explicații arcului „*în accoladă*“ prin „*două arcuri suprapuse* (?) Ori, un *arc în accoladă* e un arc compus din patru porțiuni de arc de cerc, care două deoparte și două de alta, vin de se unesc într'un punct comun, sau mai bine, comun celor două arcuri dela capete. Pentru a fi înțeles mai bine, fără a mai fi nevoie de o descriere grafică, voi aminti d-lui arhitect T. Socolescu de acel ciubuc, cunoscut în arhitectură sub numele de *talon*, al cărui profil nu e decît două arcuri de cerc, unul convex și altul concav, legate unul de altul. Ei bine, acest talon de un profil întăi convex și apoi concav, bine marcat, constituie în arcul așa zis *în accoladă* una din laturi ; cealaltă latură, opusă

acesteia, e la fel. Ori, aceste două laturi convex-concave, aceste *talon-uri* aiăturate formează *arcul în accoladă*. Și tocmai pentru că e format din aceste talon-uri, acest arc s'a mai numit și *arc cu talon*.

Orice înțăles, ce figură se poate da acelor „două arcuri suprapuse”? Să încercăm a reconstitui figura în gând. „Două... arcuri... suprapuse”. Credem că, oricît de binevoitor și oricît de bun geometru ar fi cineva, nu va putea scoate nimic din „două arcuri suprapuse”, sau dacă va scoate ceva, apoi cu siguranță că figura formată nu va fi „un arc în accoladă”.

Dar unde vede dl. Socolescu un arc accoladă, așa cum îl explicăm noi, așa cum e just, la ușa bisericii din Bălteni? Acolo e un arc aproape plin-centru, ca-și celelalte, mai mare însă, care la jumătatea lui se rupe pentru a urca puțin în sus, formînd acestui arc un vîrf, un ascușiș, ce hotărît nu e acela al unui „arc în accoladă”, care provine în mod natural din întilnirea a două *talon-uri*. Cum s'ar explica totuși, ce denumire s'ar putea da unui astfel de arc? Desigur, nici una proprie, de sine stătătoare; sau dacă i s'ar da una, ar fi una accidentală, ca-și apariția acestui arc, care nu trebuie considerat decît ca o deformare voită, accidentală și izolată, particulară meșterului, care va fi vrut să aducă arcul astfel. Asemenea arcuri am văzut, ce-i drept, și la unele case din zilele noastre, unde unii arhitecți își permit compozițiuni *personale* de linii și proporții. Oricum, orice explicație s'ar putea da arcului dela intrarea bolniței bisericii dela Bălteni, nu s'ar putea denumi totuși un „arc în accoladă”.

În aceleași „note” d. Socolescu mai face o greșală: D-sa spune de arcul plin-centru, de deasupra ușii, că este „un semicerc înscris într'un patrat.” Îl întreb: Poate d-sa să înscrie un semicerc într'un patrat?!... Desigur că dacă nu a putut face aceasta nici meșterul dela Bălteni,—căci nu e just ceiace spune dl. Socolescu,—nu va putea nici d-sa. Primesc totuși ca o curbă, un arc să fie înscris într'un pătrat; de pildă un arc *oultrepassé* sau unul *surhaussé*. Dar atunci e vorba de ceva mai mult decît un semicerc, și nu e acesta cazul dela Bălteni.

Dealtfel restul descrierii e corect și, fără acea notă exagerată asupra unui „apogeu strălucitor de frumusețe și bogăție al artei romînești din epoca lui Brîncoveanu”, încercarea d-lui T. Socolescu trebuie socotită ca folositoare.

Comemorarea lui Pavis de Chavannes. Acum cîtăva vreme Parisul artistic a serbat amintirea lui Pavis de Chavannes, artistul, care, acum 10 ani, domina cu marea sa personalitate arta franceză a ultimului sfert de veac. Nu știu, dacă totalitatea impresiunilor, căpatate din vederea multiplelor opere de artă, vor putea însemna mai mult, decît această unică și singulară impresiune, pe care și-o dă opera lui Pavis de Chavannes; afară numai dacă nu vii în fața operei marelui maestru îmbibat de teorii de școală, de rafinării tehnice, de formule academice, de toate a-

ceste mașinării, cu care se învîrtește în zilele noastre meșteșugul pictural. Senin și independent, Puvis a stat departe de convenționalismul la modă, fapt ce, — cum se înîmplă și astăzi, — i-a îngreuiat mult primii pași în artă, și care totdeodată l'a izolat oarecum de restul artiștilor. Dar, izolat, Puvis totuși pare că și-a găsit tovarăși, cu care să se'nîțeleagă și dela care să ia îndemnul pentru ducerea mai departe a acelei mari opere de armonie și gîndire. Și tovarășii aceștia, iluștrii reposași ai artei premergătoare Renașterii: Giotto și Fra-Angelico, au stat cu operele lor totdeauna alături de marele gînditor, care numai la aceștia a găsit acea simplitate, acel calm, acel natural, care e caracteristica operelor înaintașilor lui Rafael, tot așa după cum e și caracteristica operelor lui Puvis de Chavannes. Mult trebuie să li iubit acest artist, arta lui Giotto și a contemporanilor acestuia, în care numai el a putut să vadă ceiace artiștii din epoca lui ignorau cu desăvîrșire: măreția prin simplitate și calmul prin sinceritatea tehnice.

Decorațiunile dela Sorbona și Pantheon sînt toate pătrunse de acest calm profund, care, tocmai prin absența liniilor prea studiate, turmentate, și a culoriturii savant, lasă ca gîndirea să se înalțe din fiecare colț al pînzel. Făcînd aluzie la lipsa desenului din compozițiile maestrului, Paul Mantz scrie: „Le silence des contours permet de percevoir plus aisément, chez lui, le murmure de la pensée”. Desigur că Puvis s'a gîndit, că pentru o operă e mai motivață tirania gîndirii, decît tirania mijloacelor tehnice, între care și desenul. O operă, care vorbește, așa cum e „Sfînta Genevievea”, prin calmul liniilor și al culoarei, de preocupările minții, e superioară unei opere, care face asupra acestor preocupări pentru a arăta vicleniile de meșteșug. Pentru Puvis de Chavannes, războaiele cu tot aparatul lor greoi, încurcat, împrăștiat, dezordonat; tablourile istorice cu acele poze oficiale, nesincere, nu au nici o atracție. Toate aceste probleme de a compune după tipic, de a trage sfoiile, de a mînuși abil, preocupări din care s'a hrănit, cu puțină excepțiune, arta secolului XIX-lea, îl lasă rece, îl supără chiar, ceiace face cași el la rîndul său, fără să vrea bine'nțăles, să supere și el, prin disprețul acesta pentru convenționalism, pe criticii și artiștii timpului, care nu odată se vor fi exprimat altfel: „Talentul d-lui Puvis de Chavannes, plin de promisiune la debutul său, numai reprezintă, de cîțiva ani, decît negațiunea sistematică a oricărei idei de artă.” Așa se spunea la 1870 despre Puvis de Chavannes, cînd acesta expusese pentru prima oară opera sa: „La Décollation de saint Jean-Baptiste.” Ce enormitate!... Țineți minte, artiști, că pe lingă voi sînt și critici, și printre acești critici sînt și unii, care, cînd vorbesc de opera vîastră, spun prostia cea mai goală!

Și a trebuit să lupte mult Puvis de Chavannes, să lupte cu îndărătnicie, cu o răbdare de mucenic, până să ajungă să-și facă un drum, pe care să meargă liber și nesupărat, cu autoritatea pe care și-o dă recunoașterea, de către mulțimea capricioasă și haină, a operei tale. Dar... autorul „Decolațiunii sfîntului Ioan Botezătorului” a putut ajunge la ur-

ma urmei la „*Sainte Geneviève*“, și de aci la „*Ludus pro Patria*“.. Și prin intrarea lui Puvis de Chavannes la Luxemburg cu „*Le pauvre Pêcheur*“ critica, critica aceasta haină și incultă citeodată, calomnia aceasta, a primit cea mai rușinoasă dezaprobare. Dar cași cum sfința dreptate face ca, odată cu triumful ei, să se plece și acei care o necunoscuse, sau o jignise, intrarea lui „*Le pauvre pêcheur*“ în Luxemburg e datorită tocmai unui neînduplecat critic al lui Puvis de Chavanne, Castagnary, care în fața acestei opere a maestrului a fost silit să abjure credința lui de mai înainte să recunoască pe Puvis, făcându-și astfel amenda onorabilă. Și Castagnary scrisese doar o critică, care începea cu: „Di. Puvis de Chavannes nu desenează, nici nu pictează...“ și se termina cu: „totul“—(era vorba de compozițiunile din „*Marsilia*“)—este flasc, moale, nesigur, murdar ca ton și trist ca aspect.“ Din fericire, Castagnary a revenit.

Puvis de Chavannes a făcut și el, ca toți marii maeștri, școală. Ceiace în Salonul din 1885 se afirmase numai prin operele unui număr restrâns de pictori: Humbert, Lagarde, Renan, astăzi apare în operele celor mai mulți dintre pictorii moderni, în particular în operele pictorilor decoratori franceji și germani. Și avem toate motivele ca să recomandăm tinerilor noștri artiști operele marelui maestru, nu spre a fi *paștigate*, dar pentru a învăța dela ele *ceiace e nobil și frumos* într'o operă.

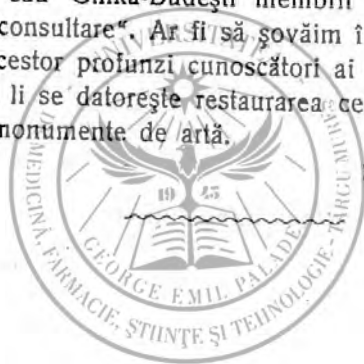
Nu pot termina aceste gânduri, menite să amintească admiratorilor săi din România—să sperăm că sînt!—de marele maestru francez, mort acum 10 ani, fără să scot în evidență folosul practică, ce se poate trage din studiarea vieții și a operelor maestrului. Să învățăm din viața lui Puvis de Chavannes, că oricare ar fi piedecile ce ni se pun în cale, că oricare ar fi amărăciunile ce trebuiesc să picure în sufletul nostru, oricare ar fi brutalitățile unor oameni care, în unele cazuri sub numele de critici, se cred în drept să-ți gonească din suflet binefăcătoarea liniște, de care ai nevoie pentru creațiunile tale,—să nu ne dăm învinși. Cași Puvis de Chavannes să „surideți“ orideciteori vă ajunge la ureche „calomniile“ celor ce nu ne înțeleg. Să învățăm din opera acestui mare artist, că *ceiace* poate într'adevăr să ne arăte ca pe niște artiști superiori este respectarea individualității noastre, prețuirea propriilor noastre convingeri, până în punctul de a ne sacrifica pentru ele, dovedind că sîntem și cît mai dezinteresaji. Și publicul, publicul acesta care citeodată, ca un copil, aleargă acolo unde se bate toba mai sgomotos, să caute în operele artiștilor noștri *ceiace* ascunde o simțire, o personalitate, și mai cu samă un grăunte de gîndire. Nu e vorba aci de a crea un mediu, în care să se poată dezvolta Puvis de Chavannes romînești; aceasta e o chestiune... complicată. Dar... nu ne-am săturat de pînze ca: Peneș-Curcanul, Moartea Cleopatrei, Mere, Pere, Trandafiri, Struguri, Peisage în ceață și alte nimicuri ?!

Un zvon. Gazetele scriu că Comisiunea Monumentelor Istorice a chemat „să consulte“ pe dl. O. Smieghelsky, pictor din Transilvania,

pentru restaurarea bisericilor lui Ștefan cel Mare. Mărturisim că nici acum, cînd scriem aceste rînduri, nu ne vine să dăm crezare acestui zvon, tocmai pentru că știu cît de *serios* se lucrează la monumentele istorice. Am văzut, cu prilejul unor cercetări făcute la monumentele de artă din țările locuite de Romîni, catedrala din Sibiu, care ca arhitectură prezintă oarecare interes. Decorațiunea acestei biserici însă înșamnă că e destul de slabă sub raportul compozițiunii și a armoniei, apoi prezintă chiar o particularitate, care m'a umplut de mirare, zicîndu-mi că așa ceva nu s'ar fi putut întîmpla aci la noi. Știți cum s'a decorat vestimintele sfinților din această biserică?... Cu motive din *cusăturile naționale*! M'am informat, bine'nțele, de numele *originalului* decorator, și mi s'a răspuns că e dl. O. Smieghelski, profesor de desen la liceul local, același pe care comisiunea monumentelor istorice îl cheamă spre a-l „consulta“ (!) cu privire la restaurarea picturii din bisericile lui Ștefan cel Mare.

E de prisos orice comentariu. Vom spune numai, că nu credem că d-nii Mincu sau Ghika-Budești membrii comisiunei, vor fi stăruiți pentru această „consultare“. Ar fi să șovăim în credința, ce o avem despre priceperea acestor profunzi cunoscători ai artei noastre celei vechi, căroră, de altfel, li se datorește restaurarea cea mai fidelă a unora din vechile noastre monumente de artă.

Spiridon Antonescu.

Cronica Științifică

Insectele și agricultura.

Insectele fitofage sînt o adevărată primejdie pentru agricultură, cînd numărul lor devine excesiv. Este greu să ne imaginăm intenzitatea ravagiilor, exercitate de insecte, dacă n'am fi văzut vr'o dată o regiune devastată.

Invazia omizilor de *Liparis*, de exemplu, devine atît de mare, încît toți arborii pădurilor și ai livezilor sînt în întregime despoiați de frunze, așa că pădurea prezintă în mijlocul verei un aspect hibernal.

Cifra stricăciunilor cauzate de insecte nu poate fi fixată decît în mod aproximativ, evaluarea însă dă cifre, enorm de surprinzătoare. În Franța s'au evaluat, în mijlociu, pierderile cauzate anual numai de către larvele de cărbuș la 250—300 milioane de franci. În 1866, numai în departamentul Senei-inferioare, stricăciunile au fost evaluate la 25 milioane. În 1890, pepinieriiștii din împrejurimile Orleanului au suferit o pierdere mai mare de două milioane. În America, într'un an, omizile au mîncat toată iarba, așa încît a trebuit să se aducă fîn din Anglia. În 1837 în Germania s'a distrus 90 milioane din omizile, care au despoiat pădurile din Stettin, cheltuindu-se pentru aceasta o mie de taleri.

Dacă insectele fitofage s'ar putea înmulți proporțional cu puterea lor reproductivă naturală, în scurt timp ar face să dispară aproape toate speciile de vegetale terestre.

Din fericire pentru noi, o sumă de factori naturali contribuiesc la stărpirea insectelor vătămătoare. În primul loc sînt paraziții, care le distrug în mod îngrozitor, iar între aceștia sînt unele *Ichneumonide*, a căror dezvoltare începînd dela ou, și continuînd-o ca larve și crizalide o petrec în omizile, sau în coconii unor fluturi, nutriindu-se cu țesutul lor.

Pe de altă parte, condițiunile climaterice influențează într'un mod favorabil sau nefavorabil, fie plantele culturale, fie insectele vătămătoare care trăesc pe ele, fie paraziții care distrug aceste insecte.

Cei mai înverșunați dușmani ai insectelor fitofage sînt: liliacul, cîrțița, ariciul, șopîrla și broasca.

Liliacul distruge cărbușii, scarabeii și toți fluturii nocturni ale că-

ror omizi produc mari stricăciuni. Cirtîța de asemenea se hrănește cu mici animale vătămătoare plantelor culturale, și dacă se diseacă o cirtîță se găsește în stomahul ei, bucăți de rîme, fragmente de larve de cărăbuș, elitre, inele, picioare și alte resturi de tegumente indigerabile, de diferiți gîndaci, miriapode și larve subterane, de diferite specii de insecte. Un examen superficial, spune Carl Vogt, ne arată cum că cirtîța pentru a-și stîmpăra foamea, mîncă în mijlocie o cantitate de larve echivalentă cu jumătate din greutatea propriului ei corp și că, în consecință, trebuie să distrugă o imensă cantitate: desigur de o sută de ori mai mult decît am putea noi înșine se distrugem. Ariciul, afară de șoarecii și melcii de cîmp cu care se hrănește, distruge gîndaci și larve de cărăbuși, pe care le scoate din pămînt cu botul și unghiile.

Cei mai pasionați vînători ai insectelor sînt incontestabil păsările, care le vîneză sub toate formele ce se găsesc, adică și ouă, și larve și crizalide. Ele apucă din zbor fluturașii, țînțarii, muștele și micele, coleoptere.

Dintre păsările cele mai utile agriculturii sînt diferitele specii de *ciocăntoare* (*Picus*), care zilnic distrug gîndaci, omizi și milioane de larve, care rod trunchiul arborilor. *Pițigoiul* și el curăță cîmpiile, livezile și pădurile, de ouă, de insecte și de omizi.

Un *pieptănuș* flămînd, închis în interiorul unei camere, prinde într-o oară până la șase sute de muște.

Dacă această păsărică ar prinde zilnic numai cîteva ceasuri, ar nimici un număr colosal de insecte.

Cucul, prin voracitatea sa, aduce servicii imense agriculturii. El este o adevărată bine-cuvîntare pentru localitățile unde se stabilește, căci distruge omizile pădurilor, diferite alte insecte vătămătoare, dar mai cu samă omizi păroase, care au proprietăți veninoase și pe care puține alte paseri se încumetează să le înghită. Stomahul cucului în timpul verii este plin cu păr de omizi.

În Pomerania, ivindu-se o invazie de omizi, despoiară de frunze brazii pădurilor alit de îngrozitor, încît puțin mai trebuia ca pădurile să înceapă a se usca, cînd de odată apărură un cîrd de cucii, care erau pe cale de a emigra.

După un popas de cîteva săptămîni, curățiră alit de bine copacii de omizi, în cît în anul al doilea nu mai avură loc nici o invazie. După observațiunile făcute, s'a calculat că în mijlocie, fie-care cuc, la fiecare cinci minute, înghite cel puțin o omidă, iar în timpul unei zile o sută șaptezeci.

Calculînd, că jumătate din omizile înghițite produc femele, și că fiecare dintre acestea face cîte 500 de ouă, urmează că un singur cuc într-o singură zi, împiedică producerea a 45,500 omizi vătămătoare. Cîți oameni, exclamă Tschudi, ar trebui la un loc ca să distrugă un număr așa de mare de omizi într-o singură zi?!...

Rîndunelele, care în mod instinctiv sînt respectate de cătră po-

porul nostru, merită acest respect pentru bine-facerile, pe care le aduc agriculturii, devorând tot felul de insecte fhitophage.

În schimb poporul are credinți false în ceea ce privește bufnițele, probabil din cauza strigătului urcios, pe care 'l scot în timpul nopții, căci în realitate sînt păsările cele mai folositoare, care distrug insectele nocturne.

Relativ la utilitatea *mierlelor*, Tschundi, autorul cunoscutei broșure „Pasările și insectele”, istorisește cum într'un an omizile fluturului *Bombyx dispar* despoiaseră de frunze arborii din grădina sa; loamna observă pe trunchiul și ramurile lor milioane de ouă de fluturi, acoperite cu un învăliș păros. La început se hotărî să plătească pentru a le culege, dar convingîndu-se că e prea costisitor, le lăsă la voia întâmplării. În timpul ernii însă, veneau zilnic cirduri de mierle, care mincau cuiburile de omizi. Primăvara ele se stabiliră în grădină și vr'o douăzeci de părechi își făcură cuiburi, așa că în vara care urmă, plaga de omizi era cu mult mai mică, iar în vara a doua mierlele au izbutit se curățe aproape toate omizile din grădină.

Chiar și insectele granivore și frugivore, în epoca cînd au pui, distrug un număr incalculabil de insecte, făcînd astfel cele mai mari servicii agriculturii.

Din cauza aceasta, în alte țări, se dă o atențiune așa de mare păsărelelor insectivore, făcîndu-se legi speciale pentru ocrotirea lor și aproape pretutindeni există societăți de protecțiune a animalelor folositoare. Scopul acestor societăți nu este numai mila de a nu se chinui animalele, sau numai mobilul estetic de a favorisa înmulțirea păsărelelor, care, cum e privighitoarea, ne încîntă prin cîntecul lor, ci și un *mobil util* de a proteja pe acele animale ce distrug animale vătămătoare agriculturii.

Influența, pe care societățile de protecțiune a animalelor, au exercitat'o asupra populațiunii germane s'a putut vedea cu ocazia procesului Semper, fost profesor la universitatea din Würzburg, care a fost dat în judecată că a prins cîteva mierle, care-i stricau plantele alpine din florăria sa. Procesul a ținut cîteva luni și, în tot timpul acesta, presa a avut o atitudine ostilă profesorului Semper, iar protectorii fanatici ai păsărelelor îl bombardau cu scrisori anonime, care de care mai injurioase.

Aceste scrisori și parte din articolele de ziare, se găsesc imprimare în darea de sană a procesului ')

* * *

Dacă raporturile stabilite între plante și animale de către lupta pentru traiu, în decursul veacurilor, n'ar fi perturbată de către om, nu-

1) C. Semper Mein Amsel Prozess, die Amsel Fanatiker und der Vogelschutz. Würzburg. 1880.

mărul insectelor ar fi considerabil redus de către păsările și de celelalte animale insectivoare. Intervenția omului însă rupe echilibrul natural.

Cu distrugerea pădurilor, care sînt un adevărat azil al păsărilor, se face să dispară din ce în ce refugiul lor. Cu destălinarea cîmpiilor și cultura întinsă a unor anumite specii de plante se asigură, după cum observă *Marchal*, insectelor fitofage condițiuni foarte favorabile pentru înmulțirea lor excesivă. Prin cultura mare se diminuează dificultățile luptei pentru existență în favoarea insectelor și se favorizează specializarea lor alimentară, în vreme ce plantele, ce le servesc de hrană, în condițiunile în care se găsesc, nu sînt întotdeauna capabile de a reacționa prin adaptațiuni defensive, destul de compensatoare. În acest caz, omul, pentru a stabili echilibrul favorabil intereselor sale proprii, trebuie să recurgă la diferite proceduri¹⁾.

Cînd o invazie de insecte fitofage are loc într'o regiune oarecare, nu-i deajuns a determina specia și în urmă a o trata cu unul din agenții menționați. Trebuiesc studiate mai, întâi adevăratele cauze, care au adus aparițiunea acelei specii, căci cauzele sînt foarte variate și multiple. Se poate întîmpla, de exemplu, ca prin transporturi de plante să se introducă într'o țară specii noi de insecte fitofage. Dacă cu ele se introduc din țara de unde au fost importate și speciile de paraziți, care distrug aceste insecte fitofage, și dacă acești paraziți găsesc în țara, în care au fost importati un mediu favorabil dezvoltării lor, ei se înmulțesc anihilînd reproducerea insectelor fitofage. Dacă însă insectele

1) **Distrugerea directă.** Culegerea și nimicirea diferitelor insecte și omizi. Această operațiune se face cu ajutorul copiilor și al femeilor.

2) **Distrugerea prin agenți chimici,** care pot fi lichizi ca emulziunea de petrol, emulziunea de diferite oleuri vegetale, emulziunea de benzina, de acid phenic, soluțiuni de sapon, soluțiuni de piretru, alcool, zeamă de tutun, zeamă de frunze de nuc, etc; **agenți solizi** ca varul, puicioasa, naftalină, piretru etc; **agenți gazoși,** ca sulfura de carbon, sulfo-carbonatul de potasiu, benzina, acidul sulfuric, acidul carbonic, acidul cianhidric etc.

3) **Distrugerea prin agenți fizici:** foc, căldură, apă și lumină.

4) **Distrugerea prin mijloace mecanice.** Diferite aparate precum sînt acele utilizate în Italia și în Rusia pentru stîrpirea lăcustelor; diferite aparate colectoare, cu care se poate colecta deodată cantități mari de insecte; benzi unse cu diferite substanțe lipicioase, cu care se înlașoară trunchiul arborilor pentru a împiedeca femelele aptere de phalene, precum și turuicele, de a se ridica în sus.

5) **Distrugerea prin metode culturale.** Practicarea rotațiunii de cultură; cînd într'un an un cîmp cu plante culturale este invadat de insecte fitofage, anul următor se sămăna alte specii de plante, care nu convin insectelor fitofage din anul trecut. În timpul sămănatului, se adăugă îngrășămintelor minerale, care pe lângă că au proprietatea de a tonifica plantele cultivate, au proprietatea de a slăbi insectele fitofage.

6) **Distrugerea cu ajutorul paraziților animalii și vegetali.** (vezi: „Contribuțiuni la studiul Lăcustelor din delta Dunării” de dr. N. Leon, Buletinul Ministerului Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor Anul XVI, No. 5 și 6).

phitophage au fost importate fără paraziții lor, ele se vor înmulți și în câțiva ani vor face ravagii, după cum s'a întâmplat cu fluturii *Liparis dispar* și *Liparis chrysothoea*, care au fost introduși de curând în America din Europa. În cazul acesta, ca și în altele multe, stîrpirea nu o poate duce la bun sfîrșit decît un entomolog.

Iată cum s'a procedat în Statele-Unite: În bugetul anului 1906, congresul federal a prevăzut o sumă de 2,500 lire. st. pentru a se aduce din Europa paraziții, care atacă cele două specii de liparis. În același timp, guvernul din Massachusetts a prevăzut în trei ani consecutivi suma de 10,000 liv. st. pentru acelaș lucru.

Entomologul *Kirkland* a fost însărcinat, cu un personal de agenți și asistenți, a conduce lucrările pentru stîrpirea acestor două specii de liparis, importate din Europa. Un alt entomolog *Howard*, a fost trimis în trei ani consecutivi 1905, 1906 și 1907, în Europa, pentru a-și procura paraziții acestor insecte fitophage. El a vizitat toate serviciile entomologice și pe principalii specialiști din Franța, Anglia, Italia, Germania, Austria, Ungaria și Rusia. În mijlocul pădurilor infectate de omizile acestor fluturi s'a construit un local special pentru un laborator, în care s'a prevăzut și locuința asistentului supraveghetor, precum și a specialiștilor, care erau trimiși de cîtră biroul de entomologie din Washington, în momentul cînd omizile își părăseau ouăle lor. Parasitele trimise din Europa erau cultivate în acest laborator, într'un fel de cutii anume construite. Iată ce se dezvoltă, erau puse sau într'un fel de cușli imense de pînză fină, metalică, construite în jurul unui sau a mai multor arbori, dintre cei mai infectați de liparis, sau în cuște mai mici, construite în jurul cîtorva arbuști infectați.

Cu ajutorul acestor paraziți s'a încercat, sub diferite forme, a se crea epidemii artificiale între insectele fitophage. Încercări de felul acesta nu se pot face decît în laboratorii speciale de entomologie aplicată.

Aproape în toate țările din Europa există asemenea laboratorii, dar nici unul nu este așa de bine organizat ca acela din Statele-Unite. El aparține ministerului agriculturii, are ca director un entomolog, mai are și un personal compus din mai mulți asistenți, care se ocupă cu determinarea diferitelor insecte și cu perfecționarea diferitelor metode întreprinse pentru distrugerea insectelor vătămătoare. Rezultatele obținute se publică în „*Bulletins of the M. S. Departament of Agriculture, division of Entomology*” precum și în rapoarturi speciale.

Acest laborator central stă în legătură cu laboratoriile din celelalte state, New-York, Massachusetts și Illinois. Iată, după Marchal, și alte stațiuni importante de entomologie aplicată din Europa. În Franța s'a creat la Paris, în 1894, stațiunea entomologică, dependentă direct de Ministerul Agriculturii, cu sediul în localul „*Institutului agronomic*”. Agricultorii și horticultorii, ori de cîte ori au nevoie de informații relative la recunoașterea insectelor vătămătoare și la mijloacele de distrugere, se adre-

sează direcțiunii acestei stațiuni, unde sînt serviți în mod gratuit. Rezultatul cercetărilor obținute în această stațiune se publică în „Comptes rendus de l'Académie des Sciences“ în „Bulletin de la société entomologique de France“ și în „Revue des Sciences naturelles appliquées“.

Tot în 1894, s'a fondat la Institutul Pasteur o stațiune experimentală, cu scop de a se studia mijloacele de apărare contra animalelor vătămătoare.

În provincie, entomologia agricolă este reprezentată prin catedra de entomologie dela școala de agricultură din Montpellier, prin laboratorul de entomologie agricolă dela Rouen și prin catedrele dela alte școli similare.

În Germania, entomologia aplicată se învață la mai multe școli de agricultură și forestierie. Ministerul agriculturii însă, cînd vrea să-și dea samă de stricăciunile ocazionate de insecte, sau de criptogame, tipărește în fiecare an, într'un număr mare de exemplare un chestionar ale cărui specimene sînt distribuite în tot imperiul și sînt inserate și în toate revistele principale de agricultură. Răspunsurile la acest chestionar se scriu pe o carte postală, purlînd adresa profesorului de *phytopathologie* din Berlin, care controlează documentele, cu ajutorul cărora el redactează statistica boalelor de natură vegetală. Principalele lucrări de entomologie aplicată se găsesc imprimare în „*Zeitschrift für Pflanzenkrankheiten*“ și „*Forstlich-naturwissenschaftliche Zeitschrift*“.

În Ungaria există o stațiune de entomologie aplicată încă din anul 1881, numită atunci „Stațiunea phyloxerică experimentală“ dar, pe măsură ce mijloacele de apărare contra phyloxerei se organizau, atribuțiunile stațiunii se lărgeau, iar lucrările sale se îndreptau mai mult spre studiul celorlalte insecte vătămătoare agriculturii. Conform acestor schimbări în rolul stațiunii, ea luă în 1890 numele de „*Stațiune entomologică a statului*“. Ea este sub dependența Ministerului Agriculturii, cu reședință în palatul Ministerului la Budapesta. Pe lîngă laborator mai dispune de o bibliotecă, colecțiunii entomologice și o colecțiune de aparate pentru distrugerea insectelor. Stațiunea a organizat în diferitele provincii un serviciu special de membri corespondenți, care-i adresează rapoarte asupra insectelor vătămătoare mai numeroase. Acest serviciu funcționează din 1883 pentru insectele vătămătoare agriculturii, iar din 1886 pentru insectele vătămătoare pădurilor. Pentru ca rapoartele, pe care corespondenții le trimet biuroului central al stațiunii, se fie cît se poate mai complete, și pentru ca planul se fie uniform, se trimet tuturor corespondenților cărți poștale, purlînd o serie de rubrici imprimate, în dreptul cărora ei trebuie se facă observațiunile, care le cred necesare. Toate aceste rapoarte de pe cărți sînt centralizate la stațiunea din Budapesta și totodată ele trebuiesc să fie însoțite de eșantilioane de insecte distrugătoare și de plantele atăcate. Corespondenții primesc un răspuns, prin care li se indică numele insectelor și măsurile ce trebuiesc luate, fie pentru a preveni atacurile, fie pentru a asigura distrugerea lor; în

cazul cînd stricăciunile sînt considerabile, unul din asistenți se duce la fața locului, pentru a studia pagubele precum și mijloacele de distrugere, care se pot aplica. Un budget special de 1,200 florini este prevăzut ca cheltueli de deplasare pentru personalul stațiunii. Stațiunea, în fiecare an, adresează Ministerului agriculturii un raport general, care se publică în raportul anual, adresat camerilor.

În Italia, entomologia aplicată este reprezentată prin „*Reale Stazione di Entomologia agraria*”, cu sediul în Florența. Bugetul stațiunii se ridică la 13,000 franci anual, în afară de lefurile personalului. Stațiunea are deja o bibliotecă specială, colecțiuni foarte bogate de insecte și eșantioane de plante sau de produse atăcate de animale vătămătoare. Personalul laboratorului are toată latitudinea pentru a dirige experiențe la fața locului, cînd se crede că este necesar.

În Rusia de asemenea a fost organizat de curînd la St. Petersburg un serviciu de entomologie aplicată, sub dependența unui comitet de specialiști.

Asemenea stațiuni mai sînt în Anglia, Belgia, Danemarca, Spania și Olanda. Numai România, fără agricultură, nu are nici o stațiune de entomologie aplicată, din care cauză este cu neputință a se experimenta asupra diferiților agenți de distrugere ai insectelor fitofage.

Numărul invaziunilor se mărește din an în an, și cu cît timpul va trece, cu atîta ele vor deveni mai păgubitoare pentru agricultură, căci din cauza necesităților economice sîntem nevoiți a tăia pădurile, a desțîlna cîmpiile, tulburînd astfel echilibrul din natură, creînd cîntinuu condițiuni noi, favorabile pentru înmulțirea excesivă a insectelor fitofage.

Pentru a contrabalanța aceste tulburări este absolut necesar a interveni din timp, ocrotind prin legi și prin societăți de protecțiune animală, animalele insectivoare; a face obligator curățitul omizilor și a celorlalte larve vătămătoare; a crea în primul loc o stațiune entomologică, colecțiune de aparate pentru distrugerea insectelor, instrumentația necesară cercetărilor de laborator, referitoare la insecte, precum și un personal preparat a experimenta la fața locului în momentul cînd se ivesc epidemii de insecte și gata la orice moment a da consultațiuni.

Dr. N. Leon

Cronica medicală.

Hormonele.

Hormonele, iată un nou cuvânt introdus în știință, un cuvânt ce poate nu sună destul de armonios, dar care se aplică la o serie de fapte din cele mai interesante, ce merită a fi cunoscute nu numai de medici și naturaliști, ci și de marele public cetitor.

Aceasta îndreptățește de altfel articolul de față.

Organismele multe-celulare formează-agregate de celule cu funcțiuni multiple, fiecare funcțiune fiind opera unui grup celular mai mult sau mai puțin însemnat, și care formează ceea ce numim un organ. Dar diferitele organe și diferitele funcțiuni au raporturi strinse între ele, precum vom vedea chiar în cursul acestui articol și precum am văzut deja în parte, în cel publicat în No. 7 al acestei reviste. (1908).

În stabilirea acestor raporturi, cași în relațiunile organismului cu lumea din afară, sistemul nervos are un rol din cele mai importante.

Multă vreme nu s'a cunoscut decit acesta, care, oricât de însemnat ar fi, nu e singurul.

Un mănunchiu de fapte, despre care vom vorbi în parte, au făcut să se întrevadă un alt mijloc, prin care diferitele organe și funcțiuni se pot pune în legătură, și pot lucra astfel în mod armonios pentru buna stare a organismului.

Celulele unor anumite organe produc substanțe chimice, ce pătrund în circulația sanguină și prin acest mijloc ajung la alte organe, a căror funcțiune o influențează, o excită sau o opresc, și astfel se stabilește o legătură între organe mai mult sau mai puțin îndepărtate, în care legătură sistemul nervos poate fi cu totul străin.

Necesitatea admiterei acestui organism a fost văzută deja din 1891 de Brown Sequard și D'Arsonval, doi fiziologiști bine cunoscuți.

Aceste substanțe chimice, care stabilesc relațiuni funcționale și morfologice între diferite organe, sînt hormonele lui Starling.

Fiziologistul englez introducînd, sînt de atunci aproape doi ani, acest nou cuvînt în știință, face deci să se răspîndească mai mult o con-

cepțiune, care deja se născuse mai dinnainte. Acesta va fi unul din avantajele cuvintului.

Termenii noi aduc adeseori după ei și cercetări nouă, și acesta va fi, probabil, un alt avantaj al cuvintului de curînd creat.

El, înfine, corespunde unei cerințe, căci lipsea un termen generic pentru un grup de substanțe chimice, care îndeplinesc în organism un mecanism analog cu acela al acțiunilor nervoase, zise reflexe, în care găsim întotdeauna o excitație de natură variată, urmată de o reacțiune de asemenea variată după intensitatea reacțiunii, după punctul ei de plecare etc.

Să vedem acum cîteva exemple de această corelațiune morfologică și funcțională prin intermediul hormonelor.

Un exemplu din cele mai simple, și cunoscute deja de mult, e acela al influenței acidului carbonic din sînge asupra centrului respirator din bulbul rachidian. În această regiune a centrilor nervoși există un centru, care regulează mișcările respirației. Activitatea musculară necesită o cheltuială mai mare de oxigen. Acest din urmă corp oxidează, arde substanțele hidrocarbonate din mușchiu, pe contul cărora se produce contracțiunea musculară, și din această ardere rezultă acidul carbonic, care e absorbit în sînge. Acumularea de acid carbonic în sînge are însă un răsunet asupra centrului respirator. Respirațiile devin mai repezi, inspirațiile mai profunde, și cu chipul acesta se restabilește echilibrul normal, introducîndu-se în organism oxigenul necesar activității musculare și eliminîndu-se, prin expirație, acidul carbonic în exces. Acidul carbonic, excitînd în acest caz centrul respirator, reprezintă o *hermonă*.

Un alt exemplu interesant îl găsim în activitatea tubului digestiv.

Pătrunderea substanțelor, provenite din digestiunea stomacală în intestin, e urmată de secrețiunea sucului intestinal, a bilei (fierii) și a sucului pancreatic. (Pancreasul e unul din organele abdominale, ce produce un suc necesar digestiunii, suc ce se varsă în intestin).

Același lucru se produce prin întroducerea în duoden (prima porțiune a intestinului) a unei soluții slabe de acid clorhidric. Prima explicație, ce a venit în mintea cercetătorilor, a fost că aceste fenomene se produc în virtutea unei acțiuni reflexe, cu alte cuvinte, că excitația nervilor sensitivi intestinali determină un curent nervos ascendent, care ajunge la unii centri nervoși, iar de acolo pornește o nouă undă, aceasta descendentă sau centrifugă, care ajunge la glandele, mai sus citate, și determină secrețiunea lor. Unele experiențe păreau chiar că justifică acest mod de a vedea.

S'a constată însă în urmă că aceste fenomene, ce au întradevăr toate aparențele unei acțiuni reflexe, se pot produce chiar și după distrugerea nervilor și a centrilor nervoși în legătură cu intestinul. Pe de altă parte, injecțiunea directă în vasele sanguine a unei soluții acide nu determină secrețiunea pancreasului, a bilei și a sucului intestinal.

Singura posibilitate ce rămîne, e aceea a producerii de cătră ce-

Iulele glandelor duodenale, sub influența soluțiilor acide, a unei substanțe care, absorbită de vasele sanguine, ar ajunge la celulele glandelor menționate (pancreas, ficat, intestin) și ar excita direct, fără intervenția sistemului nervos, secrețiunea lor.

De fapt, fiziologistul englez Starling, condus de raționamentul de mai sus, a reușit să extragă din macreațiunea membranei interne (mucoasei) a duodenului o substanță, care injectată în sine, excită secrețiunea glandelor citate.

Această secrețiune se face deci prin intermediul unei substanțe chimice produsă în duoden și care, ajungând la pancreas, ficat și la glandele intestinale, le excită funcțiunea, determinând o abondentă secrețiune. De aci numele de *secretină*, dat acelei substanțe.

Secretina e un nou exemplu, și unul din cele mai caracteristice pentru ceia ce înțelege Starling sub numele de hormone.

Un alt exemplu, nu mai puțin tipic, ne e dat de hipertrofia glandelor mamare în timpul sarcinei.

Și aci, s'a crezut mai întâiu că e vorba de un reflex, produs prin excitația nervilor sensitivi ai uterului și lucrând, prin intermediul unui centru nervos și al unor fibre centrifuge, asupra glandelor mamare.

S'a constatat însă, că fenomenul are ioc și după secțiunea nervilor mamelei, și chiar dacă aceste glande se transplantează în alt loc în organism. Infine, Starling a reușit decurând injectând extrase din organele fetale, să producă o hipertrofie a mamelelor, asemănătoare cu aceea a femeilor sau femelelor însărcinate, deși experimenta pe femele virgine.

Organele fetitelor produc deci o substanță, care, intrând în circulația mamelei, determină o hipertrofie a glandelor mamare, pe care le face capabile să secreteze, după naștere, laptele necesar hranei progeneriturii. Și e de remarcat că alina timp, cit această substanță se produce, glanda nu face decit să crească. Numai după naștere, cind substanța în chestiune numai circulă în organismul mamei, secrețiunea laptelui e posibilă.

Și astfel se stabilește prin intermediul unei hormone această coordonațiune admirabilă, grație căreia viața organismelor în desvoltare e asigurată.

Aparițiunea caracterelor sexuale secundare, spre exemplu: aceia a sistemului pilos al feței la barbat, a manelelor la femee în epoca pubertății, prezența menstruației, sînt condiționate tot de hormone, produse de glandele genitale.

Experiențe demonstrative și cazuri chimice au dovedit nu numai că aceste fenomene nu au loc cînd glandele genitale sînt extirpate sau atrofiate, dar și, că ele se produc cînd aceste glande, sau chiar glandele unui individ străin, sînt transplantate în altă regiune de cit aceia ce o ocupă în mod normal. (Aceste din urmă cercetări n'au fost făcute până acum decit pentru sexul feminin).

Un alt exemplu de acțiune prin intermediul hormonelor ne e dat de

glandele, care secretează substanțe vasoconstrictive sau vasodilatatrice, adică corpuri chimice ce micșorează sau măresc calibrul vaselor, și prin acest mecanism, și presiunea sanguină, influențând astfel nutrițiunea organismului.

Capsulele suprarenale produc, spre exemplu, o substanță cu o acțiune extrem de activă asupra fibrelor musculare netede ale vaselor, determinând constracțiunea lor și micșorarea calibrului vaselor, precum și o ridicare însemnată a presiunii sanguine.

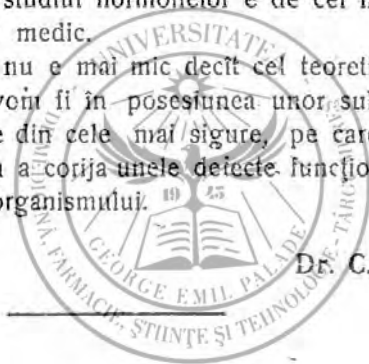
Acțiunea glandei teroide asupra creșterii, activând vitalitatea celulelor cartilagiului de conjugajie,—fenomen despre care am vorbit în articolul mai sus citat,—se face tot prin intermediul unei hormone.

Nu ar fi greu să mai găsim și alte exemple. Cele de mai sus vor fi însă suficiente, pentruca cetitorii să-și facă o idee destul de limpede despre unul din principalele mijloace, întrebuițate de natură, pentru funcționarea acestor mecanisme altele complicate și care se numesc ființe viețuitoare.

E ușor de văzut, că studiul hormonelor e de cel mai mare interes pentru naturalist și pentru medic.

Interesul lor practic nu e mai mic decât cel teoretic, căci, reușind să izoleze aceste hormone, vom fi în posesiunea unor substanțe din cele mai active și cu o acțiune din cele mai sigure, pe care le vom putea întrebuița cu folos pentru a corecta unele defecte funcționale, sau unele derubări ale evoluțiunii organismului.

Dr. C. Parhon

Scrisori din Ardeal.

Noua îndrumare politică. — Alianța cu socialiștii. —
Marea adunare națională. Atentatul dela Blaj. — Școale închise,
învățători prizonieri. Procese de presă.

Atitudinea, mai mult decît indiferență, a Coroanei față de Romîni, după cum era de prevăzut, a produs o mare schimbare în suflete. Revirimentul acesta s'a putut vedea mai ales în marea adunare dela Arad, ținută în ziua de 15 Noembrie sf. n., unde s'au rostit cuvinte aspre la adresa lui Francisc Iosif I. Îndeosebi deputatul Pop a arătat cum în a-titea războaie și revoluțiuni Romîni au luptat cu bravură și au păstrat credință Împăratului, iar drept răsplată, am fost dați pe mîna oligarhilor. Din sînul acestei adunări nici nu s'a mai trimis adresă de omagiu M. Sale, ci o telegramă, prin care se *protestează* împotriva reformei electorale, așa cum a propus-o Andrässy.

Tot cu acest prilej s'a manifestat și tovarășia de arme dintre naționaliști și social-democrați. Comitetul central din Buda-Pesta a trimis la adunarea noastră doi delegați: pe Ungurul dr. Kunfi, distins orator, care a rostit o strașnică filipică împotriva clasei dominante din Ungaria, și pe romînul Vuc, care a prezintat felicitările partidului și, în chip oficios, a făcut asigurarea că de aci încolo socialiștii vor lupta în alianță cu naționalitățile.

De altfel, cu o săptămîină mai înainte, la adunarea socialistă din Arad vorbiseră deputații Pop și Suciu.

*

În fața situațiunei politice schimbate, toți factorii naționali sînt de părere să se convoace o adunare a națiunii romîne, cum a fost cea dela 3/15 Maiu 1848, în frunte cu prelații. Mitropolitul Meșianu dela Si-

biu a și declarat că, dacă guvernul va permite ținerea acestei adunări, va lua parte, cum a participat și la cea dela 1848. D-nii Mocsonyi și Cosma s'au rostit împotriva acestei adunări. Se înțelege, rămân izolați cu părerile lor. Și de altfel ei nu fac politică militantă.

*

În noaptea de 16 spre 17 Noembrie st. n., mîni criminale au aruncat în aer, cu dinamită, Piatra Libertății și Crucea Iancului dela Blaj. Între Romîni indignarea e mare. Dr. Maniu a denunțat lucrul la judecătorească și, probabil, va interpela și în dietă, cerînd satisfacțiune pentru națiunea greu insultată. Într'un articol energic, „Tribuna“ apostrofează pe ministrul de interne Andrassy și pune întrebarea: ce s'ar alege de monumentele ungurești din Ardeal, dacă Romînilor le-ar veni în minte să se răsbune pentru infamia dela Blaj?! În alt articol a făcut apel ca mitropolitul dr. V. Mihali să pornească o colecție pentru ridicarea altor monumente, de marmoră, în locul celor distruse.

Directorului acestei reviste, în deosebi amicului Stere, îi aduc la cunoștință că școala dela Cuvîm, în care a avut puternice emoțiuni, în urma uneltirilor guvernului, a fost închisă. Altă școală din vecinătate, dela Ghioroc, precum și cele din Ignești, Păiușeni și Văsoaia de asemeni sînt închise. Poporul nu le mai poate susține în condițiunile preținse de guvern. Azi, mîne, rămînem numai cu bisericile. Mai rău ne lovește dispoziția, că preotului nu i se mai permite nici măcar să suplinească pe învățător, cu atît mai puțin să fie titular ori provizor. S'au pornit apoi cercetări împotriva altor multe școli, care, fără îndoială, vor fi aflate nehygienice și astfel se vor desființa. O mulțime de învățători își așteaptă apoi pedeapsa: amendă, suspendare și destituire, pentru că n'au propus limba maghiară cu destul succes.

*

Procesele de presă urmează cu aceeași furie. Cu o săptămînă măi înaintea Sever Bocu, din fericire, a scăpat la Curtea cu jurați din Oradia numai cu 2 luni de temniță. „Tribuna“ are însă alte 4 procese nouă, pentru publicarea apelurilor și a moțiunilor meetingurilor din România, iar „Țara Noastră“ din Sibiu e onorată cu 6 procese. Curia chiar zilele trecute a aprobat sentința, prin care Macrea dela „Lupta“ este osîndit la 28 luni temniță și la 5200 coroane amendă, ce s'a și retras din cauza „Luptei“, care astfel nici nu mai apare în fiecare zi de lucru.

Lovitura cea mai grea ni se dă de altfel în diecesa Caransebeșului, unde peste 200 școli romine comunale ajung absolut la discreția guvernului, iar cit despre școalele secundare din centru, și pe acestea vrea să le distrugă guvernul. Pe nou alesul episcop Filaret Musta întirzie să-l propună spre întărire, până ce acesta, ca vicar, nu va satisface toate pretențiunile, pe care guvernul le formulase încă de astăvară, față cu decedatul episcop Popea (să destitue adică, fără a mai ține judecată, cum prescriu legile noastre, pe aproape toți profesorii d'acolo, fiindcă sînt naționaliști). Fostul episcop a refuzat, așa că ministrul, furios, îi ceruse demisia. Atunci Popea era însă în agonie.

Acum guvernul vrea să siluiască pe nou alesul episcop. Vom vedea încurînd ce rezistență vor ști să opună cei dela Caransebeș.

3 Decembrie n. 1908.

I. Russu-Șirianu

Scrisori din Basarabia

VII

Mutarea din Chișinău a pr.-sf. Vladimir, episcop al Basarabiei.
P. Crușevan și mișelile lui.—Noul episcop Serafim.

Am ajuns și noi la furtuni într'un păhar de apă... ivite totuși din evenimente mari și importante pentru Basarabia.

Cu ocazia mutării la *Rostov de pe Don* a pr.-sfințitului Vladimir, episcop al Basarabiei, am văzut noi, uimiți și loviți cu totul pe neașteptate—ce pierde țara și cauza românească, despărțindu-se de acest ierarh model al bisericii. Am văzut, că este atât de iubit de turma lui, cum nici n'am mai auzit așa ceva, fiind bine cunoscute relațiile obișnuite ale credincioșilor către pastorii lor oficiali, confessionali. Adevărat creștin, Vladimir făcea binele așa, ca mina lui dreaptă să nu știe ceia ce face stînga. Se vede, de aceia, de ce n'am putut a-l prețui cum se cade, și am micșorat toldeauna meritele lui, care ni se păreau atât de neînsemnate. Lucrul nu e de mirat. Cele puține, dar bune, ce a făcut Vladimir în patru ani de slujire în Basarabia, ni se păreau nimicuri, pentrucă... am avut în această privință pretențiile mari inspirate de această epocă revoluționară. Numai cînd s'a dus preasfințitul de la noi, atunci am priceput deodată de cită muncă folositoare pentru noi a fost el și cit este de capabil; iar acuma vedem cum se dîstrug și cele puține create de el, fiindcă succesorul său a început deja să nimicească toate inițiativele lui Vladimir, îndreptate spre binele poporului român din Basarabia. Rus prin naștere, creștere și prin studiile sale, Vladimir a învățat limba locală moldovenească destul de bine încă de acuma trei ani. Apoi și-a apropiat pe acei dintre preoți și călugări, care visează reînvierea limbii romine prin biserici și școli și le-a poruncit s'o introducă în serviciile divine de prin țară și ca un subiect de studiere la seminariul din Chișinău. Ca profesor de limba romină era invitat din Iași d. Gr. Constantinescu, absolvent al seminariului Sf. Veniamin și al Academiei din Kîiev. Onorariul acestuia se acoperea de către pr.-sf. Vladimir din mijloacele lui private. Apoi episcopul a înlemeiat și o revistă moral-bisericească în limba cărșilor noastre vechi bisericești și a graiului actual pororan. Fie cum a fost, îndrumarea și conținutul acesteia

publicațiunii confessionale, totuși ea a trăit și trăește încă și vorbește românește. După îndemnul lui Vladimir, mînăstirea moldovenească „Dobrogeană“ (lingă Chișinău) a dăruit niște case mari pentru tipografia eparhială, în care se și tipăresc acuma toate publicațiile eparhiei basarabene. Mai mult, numeroase cărți divine au eșit deja din această tipografie și s'au răspîndit prin bisericile celor 1000 sate românești din Basarabia. La 26 Oct. 1906 a avut loc inaugurarea acestei instituțiuni, la care solemnitate P. S. Vladimir a știut să atragă pe mai multe persoane însemnate din Chișinău și chiar pe camerierul A. Harnzin, guvernator al Basarabiei („bubernat“—îl zic sătenii), care a rostit chiar un discurs, urînd succes bun acestei „simpatice începeri culturale“. Comitetul tipografiei și al revistei era pus sub conducerea unor adevărați Romîni: Pr. Const. Parteniu, pr. misionar Gurie Grossu și alții...

Astfel P. S. Vladimir, străin din toate punctele de vedere pentru Romînimea basarabeană, a priceput bine trebuințele sufletești ale acestui popor și s'a pus la muncă binefăcătoare în această privință.

Eparhia basarabeană e foarte atrăgătoare și toți ierarhii ruși se luptă pentru a o căpăta; fostul episcop basarabean P. S. Sergiu, acuma decedat, a lăsat o avere de 1½ milioane ruble, strînsă în 12 ani de „slujire sfîntă“ a lui în Basarabia. Numai Vladimir n'a știut că face aici capitaluri: dădea cu sute și cu mîile ajutorare în stînga și în dreapta lui, și s'a dus la Rostov tot cum a venit la noi.

Cu toată inerția Basarabenilor și cu toată nesiguranța de reușită, am fi putut totuși și noi să facem o petiție la cîrmuire pentru menținerea P. S. Vladimir în Basarabia, dar „turma lui devotată“ e deprinsă să primească totul venit din Petersburg ca ceva fatal, ceresc, și nu cunoaște ceia ce înseamnă a protesta.

* * *

După ce Vladimir a început activitatea lui romînofilă și s'a arătat ca un adevărat creștin neantisemit, i s'a aprins Crușevanului paie în cap. Foarte nemulțumit de Vladimir, faimosul patriot rus Pavalache s'a încercat mult să-l discrediteze și l'a învinuit de sentimentele lui indifereente față de „liga poporului rus“. Cînd însă Vladimir în mod demonstrativ a refuzat să sfințească personal steagurile ligei, și a oprit să le pună preoții în biserici, Crușevan a cutezat să scoată articole zgomotoase în „Drug“, în contra episcopului. Administrația Basarabiei a știut să liniștească răpede pe Crușevan; iar sufletul nobil al lui Vladimir nu s'întinu minte de rău și el a întins binefacerile sale față și de diferitele societăți de binefacere, întemeiate de Crușevan și legate cu redacția „Drug“-ului.

Cînd însă P. S. Vladimir a plecat, îndată și Crușevan în urma lui a publicat cele mai revoltătoare născociri la adresa plecatului, pregătindu-și astfel prietenia episcopului Serafim, venit cu scopuri diametral o-

„puse celor urmărite de Vladimir. Ridiculizind grozav pe fostul episcop, Crușevan lansează cele mai scandaloase și fantastice amănunte din viața intimă a lui Vladimir, îi atribue lui relații cu diferite femei evreice etc., și în sfârșit a ajuns până acolo, încît a spus en toutes lettres următoarea frază: „În timpurile progromurilor Vladimir n'a găsit nimic mai bun, decît să țină cuvîntări triviale și absurde pe tema: că nu există nici elen nici iudeu, și a încercat să dovedească, că evreii sînt oameni la fel cu creștinii!” Un vifor de indignare s'a stîrnit prin lumea creștinească din Chișinău după această mărturisire păgînă a Crușevanului. Declarînd cuvintele sfintei scripturi ca triviale și absurde, s'au rîdicat împotriva lui Crușevan mai toți credincioșii sinceri și într'o scrisoare deschisă la „Bessarabscaia Jizni” (Viața basarabeană), iscălită de preoți, militari, oameni însemnați din toate păturile societății, au declarat că nu vor mai lua în mînă „Drug”, măcar că au fost cetitori ai lui perpetui „fiindcă's patrioți și creștini”. Scrisoarea era iscălită: „turma orfană” și avea 121 iscălituri personale; amintind de toate cele făcute de Vladimir scrisoarea spune, că „mişelile aceste fără seamăn ale lui Crușevan nu vor fi uitate nici odată”. Astfel Crușevan a pierdut cel puțin 121 din cetitorii lui, dar a cîștigat multă însemnătate în ochii episcopului Serafim, om cu apropiere la acele izvoare, de unde se dau huliganilor subsidiile pentru propaganda lor.

Coincidența mutării lui Vladimir cu mai multe evenimente importante din fierberea națională din peninsula balcanică și România, cu articolele lui N. Durnovo din presa rusească despre Basarabia și România,—toate acestea au dat lui Crușevan un prilej bun de a desfășura o dată argumentația lui de renegat, român rusificator. O reproduc mai jos, folosindu-mă de expresiile lui Crușevan în întregimea lor.

„Din 2,600,000 de locuitori ai Basarabiei, numărul Moldovenilor este aproape de un milion (!?) și acest popor prezintă cel mai pozitiv și loial element din populațiunea Basarabiei, însuflețit de o iubire ferdinte pentru Rusia, patria lui, dînd ei mai mulți eroi-soldați la 1877 și la 1905 la Mucden. Serviciul militar întărește mult legătura între Basarabia și Rusia; soldații întorși acasă din slujba țarului, cu carte și știind bine limba rusească (?), o fac cunoscută și consătenilor. În general Românii basarabeni păstrează limba lor părintească și obiceiurile naționale, nefiind asupriți de nimene (?) în această privință. Nimene nu-i împiedică să învețe în limba romînă, (o!) sau să o vorbească; nimene nu le răpește drepturile aceste, (nu-mi mai ajung semnele de exclamație!). Har toți cei, care iubesc pe Moldovenii basarabeni, pașnici și devotați Rusiei, ar socoti o crimă din partea lor să creeze condițiile, care ar reținea pe Moldoveni dela studiarea largă a limbii rusești și i-ar împinge spre cealaltă parte a Prutului, făptuindu-se astfel îndepărtarea între ei și Ruși, și din nou săpînd aceiași prăpastie, care în ultimii ani și în cursul veacului trecut a fost pe deplin umplută (ce ton de „caveant consules”!). Predarea limbii moldovenești în seminar și gimnaziu era des-

ființată acum 50 de ani, fără nici o protestare din partea populațiunii moldovenești basarabene; și iarăși nu în puterea oarecăror tendințe rusificatoare, ci pur și simplu pentru că nu s'au găsit decât puțini doritori de a o învăța (?). Apoi, dacă pe la anii 80 ai veacului trecut introducerea de cătră episcopul Pavel a serviciului bisericesc în limba rusă a deșteptat o împotrivire din partea Moldovenilor—mai mult în satele de pe Prut—apoi refuzul lor de a vizita bisericile cu limba rusă n'a durat mult. Cu încetul toate lucrurile s'au îndreptat pe calea lor bună și poporul s'a deprins cu sunetele limbei bisericești ruse, atît de asemănătoare limbei bisericești moldovene; cîntarea armonioasă rusească a contribuit mult la această deprindere și Moldovenii au priceput, că a spune „Doamne miluește“ în loc de „Gospodi pomilui“ nu înseamnă de fel a se ruga romînește“.

„Trecem prin vremuri de zăpăceală generală: mișcarea din Balcani, intențiile naționaliste din România, tendințele revoluționare și separatiste din Rusia, etc. Dar nici un curent de acest fel nu ne-a atins Basarabia. Și iată tocmai în acest moment, fără nici o trebuință, fără nici o cerere sau declarație din partea populațiunii moldovene basarabene, episcopul Vladimir a născocit să introducă predarea limbei moldovenești la seminar, lipărirea cărților în limba moldovenească, întemeierea tipografiei cu litere turnate slovene sau moldo-bisericești, edificarea unei reviste în limba moldovenească și reînnoirea slujbei divine, prin bisericile basarabene, tot în limba romînă. Este foarte curios că acest „filoromînism“ a coincis cu momentele celei mai sforțate propagande în mijlocul Moldovenilor basarabeni din partea Romîniei, cu ivirea gazetelor revoluționare moldovenești și cu agitația încăpățînală pentru separatism din partea ziarului jidovesc, „Bessarabskaia Jizni“, atît în coloanele lui cit și prin proclamațiile moldovenești, tipărite în tipografia lui. Știm, firește, că Vladimir justificase introducerea în biserică basarabeană a limbei romînești prin aceea, că populațiunea moldoveană nu înțelegea serviciile pe limba slovono-rusă. Fie și așa. Dar în Chișinău ce fel de nevoie am avut să se introducă limba moldovenească în biserică de casa arhierescă, cînd toată populațiunea creștinească a Chișinăului pricepe bine și vorbește rusește?... Mai mult: arătînd atîta îngrijire mișcătoare în fața Moldovenilor basarabeni, s'a întreat oare episcopul Vladimir pe sine însuși, dacă și Rușii, poporul rus, înțelege el slujba bisericească în limba slavonă?...“

Of, să respir! Dacă mi-am făcut o scirbă să traduc aceste absurde lucruri ale lui Crușevan, dacă am abuzat de atențiunea cetitorilor și am răpit prea mult loc onor. redacției „Vieții Romînești“—îmi rămîne totuși o consolare că am arătat astfel pe d. Crușevan, în toată splendoarea lui, publicului romîn. Asupra acestui trădător de neam se răspîndesc în România tot felul de idei fantastice și uneori foarte avantajoase pentru dînsul. Iată-l, vedeți cinismul și nerușinarea, cu care acest patriot rus

își bate joc nu numai de Moldovenii lipsiți de limba lor în biserici, ci și de Ruși, neînțelegînd limba slavonă bisericească și obligați totuși s'o asculte....

* * *

Amîndoi coreligionarii, Crușevan și episcopul Serafim s'au întîmpinat foarte duios; „fie binecuvîntat cel ce vine în numele Domnului!“ a întîmplat d. Pavalache articolul său de fond, în ziua sosirii noului episcop; „vivat Pavel Alexandrovici Crușevan, amicul meu!“ a strigat episcopul Serafim la întrunirea solemnă a ligei poporului rus. La gara Chișinău, P. Sfinția Sa, fost ofițer, din familia boerească scăpătată *Ciceagov*, întîmpinată de delegațiile preoțești și comunale, a rostit următoarele: „Basarabia nu-mi este străină. Bunicul meu, general-admiral Ciceagov la 1812, după tractatul din București a primit Basarabia sub înalta stăpînire rusească și a fost cel dintîi, care a schimbat semilunele cu crucele lui Hristos.

La 1877 am traversat Basarabia și eu, ca ofițer al armatei rusești victorioase; îl cunosc bine pe poporul moldovean, cel bun și pașnic, inima mea este de mult binevoitoare pentru dînsul. Iar dacă în ultimii ani de neliniște generală i-a intrat poporului acesta în suflet ceva necredință, idei greșite, desfăcîndu-se și gospodăria lui,—apoi datoria noastră a tuturor este ca să repunem lucrurile la locul lor adevărat“, etc... La salutările „ligei poporului rus“ noul arhieru a răspuns: „sunt devotat ligei cu sufletul și cu trupul meu“—și aceste cuvinte zboară încă până acuma prin Basarabia, evocînd pretutîndeni impresia cea mai nepăcîcută și chiar indignare. „Nu mai e el devotat lui Hristos, ci ligei fratricide!—bun păstor ne-a venit“—s'aude lumea vorbind sincer... De cînd ține minte Chișinăul contemporan, arhieriei în fiecare Duminică slugesc un „acafist“ la patru ceasuri ziua înaintea icoanei Maicei Domnului, făcătoare de minuni (vara icoana Ț petrece la mînă. „Gerboveț“, iarna însă în biserica arhierască din Chișinău și transportarea ei toamna și primăvara se face cu o solemnitate imensă). Episcopul Serafim însă în primele două Duminici a azistat toată ziua la întrunirile ligei; credincioșii se nedumeresc mult și unii chiar se revoltă de purtarea arhierului, care înlocuește religiunea cu politică. Iată un fragment din notele stenografice ale acestor întruniri:

Ep. Serafim. Popoarele din Apus au putrezit mulțumită constituțiunilor, inventate de jidani și anarhiști Autocrația rusească este menită să ne izbăvească de această soartă!*)

*) Corespondentul nostru nu știe, se vede, că Episcopul Serafim are partizani și în capitala Romîniei.

Crușevan, „Ne vom jertfi oasele pentru patria noastră și pentru țarul nostru, al marei Rusii!... Ura!!...”

p. Ceachir (găgănz—bulgaro-turc—din „adevărații ruși”) „Chem pe toți să se unească cu rîndurile strînse în jurul arhipăstorului nostru!...”

Ep. Serafim. „Lucrul nostru cel d-intăi aci este să educăm perfect rusește regiunea aceasta depărtată și s'o prefacem în adevăratul temeiu al Rusiei. Cinci ani de lucru intensiv—și ne vom face datoria noastră cea sfîntă în fața poporului moldovean. Pămîntul acesta e rusec, udă de sînge rusec pentru izbăvirea popoarelor balcanice de sub jugul musulman, deci suntem aci stăpîni pe veci, iar toți ceilalți sunt oaspeții noștri, doritori de a trăi la noi. Nu vom lăsa să dispună oaspeții la noi, ca la ei acasă!...”

Aci îmi amintesc de cuvintele lui Al. Haruzin, fostul guvernator al Basarabiei, spuse mie într'o audiență: „sunt în curent cu scrierile d-tale din presa romînească și dacă mai faceți ceva... vă veți găsi în 24 oare în niște locuri depărtate de Basarabia. Veți edita „Viața Basarabiei” romînește, după cum scriți acolo? Feriți-vă bine căci simpatiile noastre nu le veți căpăta decît în cazul, cînd veți fi scris cu litere rusești și în „jargon”ul poporan de aci; combătînd revoluția, autonomia și diferite separatizme. Dar nu voi tolera nici o aluzie la asemenea idei: sîntem în Rusia și, din punctul nostru de vedere, poporul moldovean este un venetic din Carpați, iar limba lui nu mai este independentă, ci e un „jargon” stricat sămăntînd cu ruseasca, și mai bine ați fi făcut dacă ați fi luat sarcina nobilă s'o prefaceți definitiv în limba curată rusă. Toate începerile culturale din Basarabia trebuiesc să i-a de pildă lucrările tipografiei moldovenești eparhiale, care urmăresc acest scop folositor și pentru moldoveni și pentru statul nostru”. (În naivitatea puterii și atotcu-noștinței d. Haruzin crezuse în cele ce i s'au spus!) După categoricele aceste declarații ale d-lui Haruzin și ale Episcopului Serafim, găsesc ceva foarte asemănător la un poet rus humorist, care descriînd viața obștească la Reni, ridiculizează pe locuitorii lui ca pe niște venetici ce sug Rusia! Săracul poet a trăit la Reni un an fără o săptămînă ca funcționar la vamă și întorcîndu-se cu drumul de fer la Harcov i se părea că a călcat neînterupt teritoriul rusec strămoșesc l. Dar cum oare vi se pare ideea asupra Basarabiei a unor înalți funcționari ai Rusiei, obligați să știe, să înțeleagă țara pe care o guvernează?... ”

Chișinău, 22 Noembrie 1908.

A. Nour.

Cronica Veselă

CALEIDOSCOP

Regina Mab.

Sînt mîndre seri cu lună plină, cînd nu m'aş da nici pe-un Nabab
Şi-acelea sînt cînd vine 'n taină ca să mă ia Regina Mab
În cărucioara ei făcută din darul unei scolei marine.

Mi-aruncă 'n geam o perlă 'n treacăt şi 'mi strigă dulce: „Hai cu mine!”
În lături dau atunci oblonul şi 'ntreg azurul întră 'n casă...
Şi cum un spectator la teatru în garderob paltonu'şi lasă,
Aşa îmi lepăd eu argila, vesmintul ăsta de celule,
Şi ca un clown lansat în aer de scindura unei bascule,
M'avînt cu Mab... Mă pierd în spaţiu şi uit de solul meu natal...
Nu mai cunosc hotar, sînt suflet, sînt cetăţean universal,
În implacabilul ei luciu oglinda nu'mi mai prinde chipul,
Nu'şi mai strecoară pentru mine clepsidra fir cu fir nisipul,
Eu umbră nu mai fac nici mie, nici nimănuî... Sînt un ex-om:
De sub picioare eu pămîntul mi-l amputez ca pe-un sarcom,—
M'avînt cu Mab în furnicarul de sori şi stele fără număr...

Cămaşa ei abia o ţine un cărăbuş de-argint pe umăr,
Ca biciu în dreapta ţine-o algă ce-un şichiu de spumă-o infloreşte,
Cu stînga frînele de raze,—şi-acuma depărtarea creşte;
Ca Wilburgh Wright desfid pămîntul de care's bucuros să scap,
Planez deasupra tuturoră şi pot dubla orişice cap,
De-ar fi încoronat să fie... căci în a mele ascensiuni
Eu pot urca la orice cîlmă fără de-a face concesioni...
M'avînt cu Mab... Fără de bagaje decît carnetul meu şi-un toc—
Sînt mîlţimi nepipăite de vîrful unui Alpenstock,

Sînt țări neabordate încă de niciun Cristofor Columb,
 Sînt mări nestrăbătute încă nici chiar de biblicul porumb,
 Mai sînt regiuni neexplorate și lumi între pămînt și cer
 Spre cari turiști semeți se'ndreaptă fără să aib'un Bedecker...
 Sînt călători ce n'apelează la nici o companie Cook,
 Și dacă nu-s... dac 'aș ști bine c'am să rămîn eu singur-cuc,
 M'avînt cu Mab...

Atinge'ți caii cu alga ta cu sfichiu de spumă,
 O, tu crăiasa fantaziei, și unde vrei acuma du-mă,
 Dar scapă-mă de lumea asta de concesiuni și compromisuri...
 Reia'mi și pînea cotidiană, dar lasă'mi porția de visuri!
 Iar voi cu libere-parcurse pe toate căile-ferate,
 Lăsați poetului aceste localități neexplorate,
 Și 'n loc să-i puneți bețe 'n roate, încurajați-i mai degrab'—
 Căci nu primește pe oricine în carul ei Regina Mab.

A. Mirea.

Miscellanea

UN NEAM CHINUIT.

Reproducem cîteva pasagi din discursul de apărare, rostit de dl. Octavian Goga, la curtea cu jurați din Cluj, în 10 Noembrie a. c.—E vorba de penitenciarele, pe care Ungurii le numesc *școli* și de chipul cum socot ei că pot... maghiariza, *prin școli*, pe Romîni :

„Eu mi-am petrecut anii de studiu la liceul maghiar din Sibiu și cunosc, domnilor jurați, felul de judecată nenorocită care călăuzea pe unii din profesorii mei, sint în curtea domnilor, cu spiritul detestabil al aceluia sistem de educație sub povara căruia ne-am zbatut ani de zile. Din cîte am văzut aici, din cîte am trăit și m'au tulburat în cei opt ani, eu am dat numai crîmpeie fugare în rîndurile mele de gazetă... Aș putea formula spiritul acestui sistem pedagogic în următoarele cuvinte glumețe ce mi-a adresat odinioară un bun și cinstit profesor: „—O, e atît de grea meseria noastră a profesorilor la școalele de stat... Și zimbea cu ironie cumînte acest om luminat: „Vezi, noi avem îndatoriri duble... Noi trebuie și să vă învățăm carte—și să vă facem unguri, pe tine trebuie să te învăț eu matematicile și tot prin rostul meu să te fac și ungur. Și se înțelege în acest fel noi ajungem la un rezultat ciudat: Nici din matematici nu știi nimic, nici ungur nu te faci... Iată, domnilor,—nenorocitul dualism firesc al acestei educații...”

„—Căci ce se întîmplă s. e. într'un liceu. într'un liceu în care elevii sînt o mare parte de naționalitate romîna? Din cei mai mulți profesori lipsește cu desăvîrșire acel luminos sentiment de umanitarism, acea bunăvoință părintească față cu elevul lor, fără de care adevărata educație nu se poate închipui.

„—Să ne coborîm, domnilor, în sufletul unui astfel de copil. Dintr'un sat dela poala munților l'au adus la oraș. L'au adus pe acest copil de țaran între străini, între oameni cu haine și cuvînte necunoscute... L'au adus într'o școală, l'au așezat într'un colț de bancă unde nu înțelege nimic... Cu băiatul de lingă dînsul nu poate vorbi. Acest băiat e ungur. Viue profesorul în clasă. Trece la catedră. Se oprește cu ochii la el. Ii pune o întrebare. Băiatul tremură și nu înțelege nimic. Se ridică alb ca varul și îngînă două vorbe, care sună prost pe ungurește... Profesorul îl oprește enervat:—„Ești un măgur. Taci!—Sau îi spune într'un ton de nobilă indignare: „Nu-i de gura ta limba lui Arany János!“... Băiatul se șgulește în ungherul lui de bancă, îi tremură genele, îl arde insulta și vede cum se

întinde într'un zimbet ironic fața colegului ungar din dreapta lui... Acesta e preludiul obișnuit al tragediei de care vorbeam... Acum închipuiți-vă, D-voastră, ce luptă se încinge, ce viltoare de patimi în acest piept plâpând de copilandru... Cînd profesorul a trecut pragul, încep săgețile băieților unguri: „Vankuj“¹⁾—„moț cu păr pe limbă“... Le-au auzit tot dela profesor aceste injurături. Și vedeți, așa an de an, zi de zi se întărește meșteșugit dușmănia între acești copii, care ani de-arîndul stau alături în aceeași bancă și traduc împreună filipicele lui Cicero... Se despart în două tabere acești băieți, încep să se urască și își strivesc pas de pas toate sentimentele colegiale...

„On. Curte cu jurați! D-l procuror m'a apostrofat în discursul său, mi-a spus în cuvinte destul de aspre că noi „agitatorii“ falsificăm istoria acestei țări, că istoriografia maghiară e pragmatică și profesorul dela catedra liceului unguresc e un model de obiectivitate. Dați-mi voie să arăt o muștră a acestui ciudat pragmatism. Închipuiți-vă, vă rog, că suntem într'un liceu maghiar, la ora de istorie. În clasa a șaptea de pildă. Elevii sînt cu toții băieți de cite șaptesprezece-optsprezece ani, în al căror suflet cunoscutul sistem de educație a tăiat brazde adînci. Profesorul le vorbește din istoria patriei, de epoca regelui Andrei al doilea, și între altele spune cam următoarele: ...pe vremea acestui rege au venit în Ungaria și Valahii... Această adunătură de oameni a fost un neam de ciobani, care trăiau cu oile în prăpăștiile Balcanilor o viață aproape animalică. Doar îi vedeți și astăzi cum coboară dela munte, călare pe măgari, acești ciobani valali, acești păcurari soioși, cu pletele păclăite de unsoare și cu chipul sălbatic“.

„—Și așa urmează mai departe firul povestirii profesorul de istorie... Vă rog judecați d-voastră acest admirabil pragmatism și închipuiți-vă cum răsvrătesc cea mai elementară demnitate a acestor băietani aceste cuvinte criminale... Știți cu toții cum bate inima, cum svîcnesc simplele la optsprezece ani... Profesorul se ridică dela catedră, își ia pălăria, părăsește clasa:—dar băiatul acela va rămînea lîntuit în cuțul lui de bancă, se va uita neștiutor în tavan, își va mușca până la șingă buzele și va strînge pumnii... Tinărul ungar din dreapta lui se ridică aruncînd o glumă:—„Hai să traducem pensul din Sallast, mă sălbaticule!“... Acest elev maghiar a trecut printr'un foarte interesant proces sufletesc în ora de istorie. El în acest timp și-a desăvîrșit judecata asupra colegului român. El, băiatul funcționarului de poștă și tegrat, va privi cu mîndrie de patrician la această porodiță ciobănească. Și în clipa asta. Domnilor, între cei doi băieți s'a deschis prăpastia. Vor mai sta încă un an de zile alături în bancă, vor traduce împreună odele lui Horațiu, dar abia așteaptă acești răsvrățiți să se curme odată jugul nesuferit al școlii, să se deschidă largi porțile vieții spre țărîmul unde, ca doi dușmani, își pot lua lupta pe față... Iată rezultatul firese și amoral al acestei educații păcătoase!“...

„Onorată curte cu jurați! Toate cite am spus sunt frinturi din viața sufletească a anilor mei de liceu. Vă rog să-mi dați voie să mai aduc un caz concret, o pățanie chiar a mea, pe care o cred foarte potrivită pentru situație. Eram în clasa a opta a liceului de stat din Sibiu. Profesorul nostru de istorie era Tompa Arpad, și din ora lui spun acum următoarea poveste destul de edificatoare... Profesorul vorbea la catedră din istoria Ungariei... Spunea de epoca principelui Taksony sau de bătălia dela Augsburg... Era o zi frumoasă de toamnă, cu senin și raze de soare... Se apropia amiaza... Nervii mei cu neastîmpărul lor de optsprezece ani se cereau în liber... Abia așteptam sunetul clopoțelului care îmi aducea libertatea... însemnam cuvintele profesorului și pe furiș, cu un gest discret m'am uitat la cîsornicul din buzunar... Asta mi-a fost nenorocirea. Profesorul a sărit ca scos din minți dela catedră, s'a repezit rîcnînd asupra mea: „Trădătorule! Te plictisești, nu-i așa? Te plictisești și ai vrea să scapi odată, cînd e vorba de istoria neamului maghiar! De istoria patriei! Înțelegeți mizerabile?—Versuri valahe știi scrie la „Tribuna“! Încălzim șerpii la sin!“... Și

1) Înjurătură intraductibilă.

puțin a lipsit, că nu m'a lovit în cap profesorul meu, pragmaticul meu profesor de istorie—cum ar zice domnul procuror... Și cînd i-am răspuns, domnii mei, cu liniștea poruncită a mindriei mele rănite, cînd i-am răspuns:—„Domnule profesor, eu știu lecția... Eu știu întreagă cartea... Te rog să mă ascuți...—atunci acest om furios mi-a smuls cartea din mîna, a asvîrlit-o de i s'au resfîrat foile peste bănci și mi-a urlat în urechi următoarele cuvinte interesante, cuvinte tipice:—„Ce-mi pasă dacă știi ceva, sau nu știi din zdrențele astea de foi,—eu vreau inima dumitale!“... Mi s'au întipărit în memorie aceste, duinnilor jurați; pare-că văd și acum chipul îngrozitor al acestui om cu pumnul ridicat asupra mea, sînt cum îmi clocotea sîngele în vine, și vedeți, numai după aui de zile, după trecerea prîu universitate, am putut înțelege pe deplin rostul nenorocit al acestor cuvinte, care în laconismul lor fioros cuprîndeau quintesența unui întreg sistem educativ... Se înțelege, că după o astfel de întimplare a trebuit să plec din această școală, însoțit de mai mulți tovarăși ai mei, care nu puteau suferi încă mai departe acest jug.

Care a fost vina mea, păcatul meu? Nici astăzi nu știu, de cumva nu îndrăzneala mea criminală, care mă îndemna să public slăbuțe versuri de dragoste în foiletonul „Tribunei“, din Sibiu !!...

MANIFESTUL „NEAMULUI ROMÎNESC“.

D-nii N. Iorga și A. C. Cuza au lausat cătră Romîinii de peste hotare un manifest, prin care fac cunoscut lumii ce pot aștepta frații noștri de peste munți dela Domniile lor, în momentul cînd vor lua cîrma Statului Romîn.

În credința nestrămîntată în virtuțile și puterea de viață a neamului, patrioții semnatori ai manifestului asigură pe Romîinii de pretutîndeni că numai sub guvernarea Domniilor lor cauza națională poate fi salvată,—iar dacă cumva acest eveniment fericit nu se va întimpla, istoria bimilenară a Romîinilor din toată Dacia Traiană nu se poate sfîrși decît prîn rușine și moarte.

Căci,—vestejind cu energie politica mizerabilă de învrăjpire între frați și de subordonare a mării chestiuni naționale intereselor meschine de partid,—d-nii N. Iorga și A. C. Cuza au nespusa durere de a mărturisi, că toate celelalte partide, afară de partidul Domniilor lor, nu urmăresc vre-un alt scop decît îmbogățirea partizanilor pe seama bugetului, și, deci, conjură pe frații subjugați să se ferească de orice contact cu aceste partide corupte și să aștepte cu răbdare și încredere acel moment cînd, în sfîrșit, d-nii N. Iorga și A. C. Cuza, ne avînd cliențea, vor putea pune bugetul Statului Romîn la dispoziția Neamului Romînesc.

Nu ne îndoim că Romîinimea de pretutîndeni va primi această asigurare cu cuvenită recunoștință.

Iar pentru ca nici Puterile europene să nu aibă motive juste de alarmare, d-nii N. Iorga și A. C. Cuza, făgăduind că și la guvern vor considera toate țările locuite de Romîni ca un singur teritoriu național, se obligă în același timp de a respecta tractatele internaționale existente.

Iar dacă cetitorii noștri se îndoesc de autenticitatea acestui manifest, sînt rugați să-l citească *in extenso* în „Neamul romînesc“ No. 135.

INTRE PROFETI...

Cum știți, în No. 45 din „Sămănătorul” d. A. C. Popovici a aruncat împotriva d-lui N. Iorga următoarea săgeată:

„O cugetare ce nu se va publica în «Neamul Românesc»

„Mulți învățați cunosc istoria lumii dar puțini pricep învățăturile ei. De aceea sînt în lume așa de puțini oameni politici, și demagogi așa de mulți. De aceea se face așa de rar politică istorică și alii de „des politică istorică”.

Cu toată sensibilitatea-i cunoscută față de cea mai anodină observațiune, d. N. Iorga ripostează la calificativul de *demagog istoric* cu o neobișnuită blîndeță, rostind aceste două sentințe în „Neamul Românesc”, No. 133:

„Întîia cugetare. Monomania e așa de interesantă, încît e păcat să-i „tulburi solilocviile.

„Nu discuta cu dînsa”.

„Altă cugetare. Ce e necuviința în polemică? Cheia cu care se „închide discuția, de multe ori înainte de a se fi deschis”.

Ne putînd rămînea dator, d. A. C. Popovici găsește în bogatul său arsenal de explozive polemice o adevărată „boambă” („Sămănătorul”, No. 46):

„O răutate bătrînească” pentru „Neamul Românesc”

Istoricul Taine despre democratul-naționalist Robespierre în politica Franței.

„In ceea ce privește *politica externă*,—discursul său asupra slărei Europei este o amplificațiune de școlar; cînd expune planurile guvernului englez, el alinge *culmea naivității himerice*...

„In privința Franței contemporane și reale, ori și ce ideie potrivită și precisă îi lipsește”

„Nici un accent adevărat în toată retorica lui meșteșugită”...

H. Taine, *Les Origines de la France Contemporaine*, (Hachette) vol. VII. p. 234 și p. 239.

De o camdată directorul „Neamului Românesc” a inghițit și pe „Robespierre”, și „amplificațiunea de școlar”, și pe „nici un accent adevărat”, și „retorică meșteșugită”...

Și aici stau lucrurile.

Constatăm cu multă plăcere că, mulțumită numărului, ce poate părea unora excesiv de mare pentru o țară mică, de profeti de care ne putem mîndri, România e menită de a îmbogăți literatura universală

cu o etichetă, cu un limbaj și ritual special, pentru uzul profeților tuturor neamurilor în polemicile lor *esoterice*.

Fiind dat că un popor nu-și justifică existența decit prin prinosul ce aduce tezaurului culturii omenești, ne putem felicita că existența neamului nostru este de azi înainte justificată și asigurată.

BIBLIOGRAFIA ROMÎNEASCĂ ÎN STRĂINATATE.

Revista filologică germană Zeitschrift für romanische Philologie publică, la intervale regulate, buletine bibliografice menite a pune pe cefitorii ei în curent cu mișcarea bibliografică privitoare la lingvistică, filologie latină și romanică (generală și specială) pe cursul cite unui an.

Pentru o apreciere deplină a rindurilor care vor urma, atragem atenția că bibliografiile dela Zeitschrift iau cuvîntul filologie în sensul său cel mai larg, adică istoria întregii activități a unui popor: istoria vieții publice (istoria politică), istoria vieții private (istoria socială), istoria vieții artistice (istoria artelor), istoria vieții intelectuale (istoria culturii) și istoria limbii.

Curierul ne-a adus de curînd *Bibliografia* pe anul 1906. Deschizînd acest volum la partea romînească vom constata încă odată, cu regret, cît de insuficient sînt informații străinii cînd e vorba de poporul nostru. Într'adevăr întreaga bibliografie romînească pe 1906 se reduce, în buletin, la *una* singură pagină. În afară de înregistrarea cîtorva articolașe și broșuri străine cu privire la noi, această unică pagină nu cuprinde mai nimic din ce s'a publicat în țara noastră, necum în afară de regat, în cursul anului 1906.

Un exemplu comparativ: în vreme ce operele lui Sadoveanu sînt cu totul necunoscute, operele lui Guy de Maupassant sînt înregistrate în toate edițiile franceze, în toate traduceri străine (afară firește de cele romînești) și întovărășite de indicații privitoare și la toate studiile publicate asupra acestui scriitor francez.— „Convorbiri Literare“, „Viața Romînească“ nu sînt amintite măcar printre reviste. Nu e amintită nici „Arhiva“, cea ce e cu atît mai surprinzător cu cît această revistă a fost pînă acum statornic înregistrată, ba în Bibliografia pe 1905 s'au înregistrat din ea cu sfințenie nu numai toate studiile filologice, ci chiar și toate *recenziile* unui anumit colaborator. În schimb nu lipsesc greșeli de tipar din cele mai supărătoare. Un nume așa de cunoscut ca A. D. Xenopol devine *Kenopol!*

Recunoaștem greutățile considerabile care se întîmpină în lucrările bibliografice, dar iarăși nu e mai puțin adevărat că un buletin, care nu-ți înregistrează macar cea ce e mai important dintre volumele publicate în cursul anului respectiv, nu poate aduce niciun folos.

Pentruca bibliografia romînească dela Zeitschrift să fie într'adevăr utilă, nu există decit o singură soluție, anume ca directorul revistei să se

adreseze unui bibliograf competent din România (să zicem d-lui Nerva Hodoș), care să-i trimeată liste exacte și complete de tot ce s'a publicat la Români în cursul unui an dat.

„MÉFIEZ-VOUS !“

D. M. Dragomirescu a scos un calendar al „Bibliotecii Românești“.

Calendarul are un bogat material literar. Alegerea bucăților literare și cotarea scriitorilor, sînt făcute așa cum l'a condus pe d. Dragomirescu gustul său literar. Prin urmare, afară de oarecare excepții, totul e apreciat pe dos.

Dar nu putem să nu recunoaștem că d. Dragomirescu își dă toate silințele să fie imparțial și obiectiv,—aceasta, cel puțin pecit îi permite sentimentul său de paternitate, căci acest Iacob are o sumedenie de fii spirituali. Obiectivitatea, în această măsură, credem că nu i-am negat-o nici odată. E altfel de grav obiectiv, încît uneori a făcut pe cetitorii săi să zimbească de masiva sa obiectivitate, ca atunci cînd analiza cu multe distingeri („relief“ etc.) versurile unei poete din Iași.

Dar, totuși, d. Dragomirescu e om și el,—are și el păcatele sale. Vom da un exemplu în ceea ce ne privește.

Cum apreciază calendarul Sococ pe d. Ibrăileanu, prin pana d-lui Dragomirescu ?

„Bogate în impresii de amănunt, dar uneori fără impresii juste de ansamblu și foarte adeseori conduse mai mult de patimă decît de judecată cumpănilă, s'au arătat și condeele critice al lui *Ibrăileanu* etc.“

Cum a fost critica în contra d-lui *Duiliu Zamfirescu*, publicată în „V. R.“ la rubrica *Miscellanea* ?

Răspunde d. Dragomirescu :

„Impetuos, cu multe cunoștințe, cu o logică și cu o ironie robustă, dar fără merite excepționale de limbă, s'a arătat *Stere* în critica sa în „contra lui *Duiliu Zamfirescu*“.

Dar autorul acestei notițe critice, nu e „*Stere*“, domnule Dragomirescu, ci mai sus numitul „*Ibrăileanu*“...

Vezi, domnule Dragomirescu ? Cînd „*Ibrăileanu*“ nu iscălește e altfel decît atunci cînd iscălește....

Nu-ți place numele lui, asta e ! În adevăr, foarte puțin sonor,—și de almintrelea cam singurul argument mai puternic ce s'a adus împotriva colaboratorului nostru...

Concluzie : Nu vorbi bine niciodată de articolele neiscălite din „*Viața Romînească*“, căci se poate întîmpla ca unele să fie de acel „*Ibrăileanu*“.

Méfiez-vous, cum zicea ilustrul Tartarin din Tarascon.

PENTRU X ȘI Y.

Mai mulți scriitori (așa-și zic ei înșiși), unii cu ortografie, alții fără, cărora d-na Izabela Sadoveanu nu le recunoaște talentul, s'au apucat să-și facă singuri critica elogioasă a „operelor“ lor.

Nimic de zis până aici. Dacă au talent critic, de ce să nu și-l cheltuiască cu operele pe care le cunosc mai bine, poate cu singurele opere pe care le cunosc?

Numai cit acești „scriitori” argumentează prea mult, s'ar zice că sufăr de mania rezonantă. Nesatisfăcuți că și-au dovedit propria-le valoare literară, ei își explică lipsa de entuziasm a d-nei Sadoveanu pentru publicațiile lor nu prin lipsa de gust a colaboratoarei noastre, ci prin intenția acesteia de a scobori „talentul” lor, spre a înălța pe acela al d-lui M. Sadoveanu.

Iubite X și iubite Y, ești „scriitor”, nu mai încape îndoială pentru d-ta, dar nu ești modest. Să crezi că d-na Sadoveanu s'ar teme de d-ta să nu *intreci* pe M. Sadoveanu?!... Nu ți se pare că exegerezi?

Să nu exagerăm, să fim calmi!

Dacă d-na Sadoveanu s'ar teme de vre-un concurent al d-lui M. Sadoveanu, nu d-ta, amice X, ai fi acela,—ci altul: I. Al. Brătescu-Voinești! Aci ar fi primejdia, împotriva acestuia ar trebui făcută mobilizarea! Dar ai cetit, iubite Y, articolul entuziast al d-nei Sadoveanu despre Brătescu-Voinești?

Și apoi ce logică curioasă la d-ta!

...Dacă un critic e rudă cu un scriitor, e dator el să-i laude pe toți ceilalți? Nu mai are el dreptul să spună celui care n'are talent, că n'are talent?

Consolați-vă cu posteritatea.

O ISTORIE LUNGĂ ȘI PLINĂ DE PERIPETII

În No. 9 al „V. R.” un recenzent al nostru a făcut un scurt rezumat al unei dări de samă din *Literarisches Zentralblatt* asupra cărții germane a d-lui Iorga despre Istoria Turciei.—Iată rezumatul recenzentului nostru:

Literarisches Zentralblatt (1908, No. 25).

În acest Nr. se găsește o recenzie iscalită de Brockelmann asupra cărții d-lui Iorga, *Geschichte des Osmanischen Reiches*. Recenzentul, recunoscând d-lui Iorga stăpânirea deplină a izvoarelor bizantine și slave, deplinge neutilizarea izvoarelor turcești. Acest defect, spune recenzentul, se simte mai cu samă în ce privește originile istoriei Turcilor. Deasemenea relevază cu mirare că autorul n'a întrebuințat unele din cele mai principale izvoare, precum inscripțiile vechi turcești, descifrate de Thomson și cercetările geniale ale lui Marquart, precum și opera lui Houtsma. Consultarea lor l-ar fi scutit de o sumă de erori, dintre care recenzentul enumeră vreo cîteva. Mai departe spune că d. Iorga ar fi trebuit să cunoască mai bine instituțiile Islamului, deoarece comite numeroase greșeli „care n'ar fi fost de iertat nici pe timpul lui Hammer”. Recenzentul crede c'ar fi trebuit să stea puțin la îndoială înainte de a începe o istorie a Turcilor fără cunoștința limbilor orientale.

Din cauza acestei dări de samă a recenzentului nostru, d. Iorga scrie, în „Neamul Românesc” din 2 Noembrie, următorul articol:

Politicianismul în știință la „Viața Rominească”

Cu obișnuita-i rea credință, din motive personale și de politicianism, „Viața Rominească” din Iași denaturează o recenzie asupra istoriei Imperiului Otoman pe care am împărit-o la Golha.

„Independența”, care n'a tradus niciodată o dare de samă, se grăbește a o traduce pe aceasta.

„Viața Rominească” ar face bine să tradură și ea darea de seamă a d-lui Brockelmann, asiriolog, pentruca pe urmă să putem sta de vorbă asupra invinuirilor reale, nu a celor închipuie.

La dările de samă ce se fac în străinătate, nu răspund din principiu, fiindcă știu re e o dare de samă. Deoarece însă politicienii noștri exploatează pe acelea rare la conving, și de oarece publicul nostru nu prea știe ce e o dare de seamă și e dispus totdeauna a da dreptate învățatului străin împotriva învățatului român, cer traducerea, pentru a da lămuririle cuvenite, — după ce se va constata falsificarea patentă și cu voință faptuită în rezumatele „Vieții Rominești”, organul de literatură și știință ad-hoc al poporanștilor d-lui Stere.

N. Iorga

Reproducem, după dorința d-lui Iorga, recenzia învățatului german :

O nouă istorie a Osmanilor, mai ales cind ea mărturisește a fi expusă după izvoare, va fi primită cu bucurie, deoarece opera lui Zinkeisen, o lucrare așa de minunată pentru vremea sa, deja demult se învechise. În afară de preferințele sale prea pronunțate pentru faptele militare și diplomatice, cusurul de căpetenie al cărții era că autorul ei fusese nevoit a-și baza expunerea aproape exclusiv pe izvoare europene. De acelaș cusur suferă acum din nefericire și această nouă istorie a Osmanilor. Merituosul istoric al poporului român stăpânește în adevăr izvoarele apusene, bizantine și slave privitoare la istoria peninsulei balcanice desigur ca nimeni altul. Astfel autorul a reușit a schița un tablou foarte adevărat și colorat privitor la întinderea puterii osmane în Rumelia. El n'a neglijat chiar a utiliza, pe cit i-a fost posibil, izvoarele turcești accesibile lui prin traducere, însă aceste izvoare se mărginesc mai cu seamă la vechea traducere franceză a lui Seadeddin. Deoarece însă pentru istoria cea mai veche a statului osman izvoarele indigene de fapt sînt foarte rari, apoi și paguba din necercetarea lor pentru părțile principale ale acestui volum nu este prea mare. Pentru preistoria Turcilor însă, care umple aproximativ un șfert de carte, neutilizarea izvoarelor originale se face din nefericire cu mult mai puternic simțită. Deja în primul capitol, care tratează despre timpurile preislamice, ne frapază foarte mult faptul că în ce privește izvoarele noastre cele mai importante pentru acest period, [anume] inscripțiile vechi turcești decifrate de Thomson, amintite la pg. 11 în adevăr în citeva rânduri, autorul n'a făcut încercarea de a utiliza bogatul material istoric oferit de ele. Din lucrătorii mai noi ai istoriei vechi turcești autorul amintește numai pe cel mai puțin demn de încredere, Cahun, și chiar din acesta numai scurta schiță din Istoria lui Lavisse-Rimbaud, și niciodată măcar din a sa Introduction à l'histoire de l'Asie. Cercetările geniale ale lui Marquardt par a-i fi rămas cu totul necunoscute. A să preistorie [a lui Iorga] a Turcilor se sprijină pe știri chineze la Deguignes (1756) și Vambéry. Chiar pentru istoria Selgiucizilor, în afară de Bizantini, izvoarele sale le formează tot amîndoi acești auri, cit și Gfrörer și Fallmerayer, și citiva istorici recentii ai cruceatelor. Recueil de textes relatifs à l'histoire des Seldjoudes, în patru volume, ale lui Huysma nu sînt defel amintite și utilizate. Cit de mult suferă expunerea însuș a faptelor din cauza aceasta se poate arăta aici în spațiul mărginit [de revista], numai pentru o mică parte.

Sultanul Kildij muri nu în 1193 (p. 114), ci în 588/1192. Din cei 11 fi, între care el își împărți împărăția, Iorga numește numai 5. Kaikosrev a fost nu cel mai mare, ci cel mai tînăr dintre feciorii lui. Melitene căpata nu Kutbeddin, ci Muizzeddin; pe Kutbeddin o căpătă mai degrabă

Siwat și Aqsarai. Amasia căpătă nu Masud, ci Nizameddin Argunșah (Rec. III 11, IV 5). După Ibn Bibi, Kaihosrev căzu nu în lupta cu Lascaris, ci, după ce el pe acesta l-a aruncat depe sa, fu străpuns pe de la spate de către un cavaler franc necunoscut. După Rec. III 54-58=IV 129-139, Alexius, care deci a trebuit să fi scăpat iarăși din captivitatea lui Lascaris (Iorga, p. 120), invadează în teritoriul lui Kaikaus, căzu apoi la o viaătoare în captivitatea turcească și Duminică 27 Giumada 611=2 Noembrie 1214 fu silit a ceda Sinope și a plăti un tribut considerabil. Kaikaus muri nu la 1222 (Iorga *ibidem*), ci la 4 Shauval 617=2 Decembrie 1220 (Rec. IV 82).

Acuma, desigur, izvoarele orientale, pentru un istoric care nu cunoaște limbile respective, sînt din nefericire în cea mai mare parte încă închise, căci monumentalele Annali dell' islam ale printului de Teano ajung abia până la anul 12 al egirei. Decît numai în asemenea caz [cînd nu știu limbile originalelor] trebuia cineva să se gîndească dacă o asemenea întreprindere pentru moment nu trebuie considerată ca prematură. Mai departe, dela istoricul unui popor islamic ne-au fi așteptat să se fi familiarizat cu Islamul și instituțiunile sale macar cit de cit. Din nefericire întîlnim aici la Iorga numeroase greșeli, care chiar pe vremea lui Hammer deabia ar fi putut fi de iertat. La pg. 22 Al Bochari este numit „cel mai mare comentator al coranului“. La pg. 58 este vorba de „Kutbehi, catedrele moscheelor“. Ce a înțeles Iorga prin „separatiștii spanioli“, pentru al căror „schism“ partizanii emirului Hassan ar fi arătat aplecare? (p. 64), La pg. 46 se susține că Turcului îi e permis să aibă 12 femei, fără a mai socoti sclavele. Numele orientale apar pretinzîndu-se într-o formă cu totul ciudată. La pg. 168 primul învățător dela moscheia întemeiată de Urcan este numit David Kaisar. Pentru că la pg. 310 sqq. stăpînul mîmeluc al Egiptului este numit continuu Sudan?

Acum cetitorul poate constata „obișnuită“ noastră „rea credință“, „politicianismul“ nostru, „falsitatea patentă și cu voință făpluită“, cum se exprimă d. Iorga în acel limbaj civilizat, al cărui secret îl are singur, în țara romînească.

Ca cronicari, datori să arătăm părerile învățaților străini asupra operelor scrise de învățații romîni, noi n'am făcut decît să rezumăm credincios o recenzie, fără nici un comentariu, la umîla rubrică a „Revistei Revistelor“.—De altmîntrelea, am fi putut, și am fi avut dreptul, dacă nu chiar datorită, să comentăm recenzia învățatului german și, fără să facim „politicianism“, să ne mirăm că d. Iorga scrie Istoria Turciei, fără a ști limbile orientale *necesare*, pentru scrierea unei asemenea opere.

...Dar n'am făcut-o. N'am făcut-o, pentru că nu avem plăcerea de a supăra pe d. Iorga:—d. Iorga se supără așa de ușor! N'am făcut-o, pentru a nu ne desminți pe noi înșine, care am vorbit de o sută de ori de „savantul istoric, d. Iorga“...

Dar ne permitem, în schimb, să cerem și noi ceva d-lui Iorga. Cînd rezumăm vre-o recenzie despre d-să, să nu ne mai umple paginile cu scrisorile d-sale, ca în cazul Dieterich, nici să ne mai ceară, ca în cazul Brockelmann, să publicăm noi *in extenso* recenziile nemțești.—Să binevoiaască a scrie scrisorile și a tipări recenziile nemțești în revista d-sale, căci are loc, slavă Domînului! N'are decît să suprime într'un număr acele ilustre „Din centrele Romîniei“ ale elevilor din „centre“,—și iată spațiul necesar pentru polemicile sale cu recenzenții nemți!—Ori, dacă vrea, să ne trimită d-sa dările de samă despre recenziile ce i le fac Nemții, și i le vom publica cu plăcere, fără măcar a le controla. Dacă

nota va fi cam forțată în favoarea marelui și savantului nostru istoric, cu atîta mai bine: Refrenul nostru de „marele și savantul” va tot căpăta neconținute justificări.—Și toată lumea va fi împăcată, și fericirea va domni pe întinsele șesuri ale literaturii romîne...

...Și iată cum am pierdut cîteva pagini în zadar. A lungit'o Brockelmann, a lungit'o d. Iorga, și am lungit'o amarnic și noi...

M. SADOVEANU ÎN NEMȚEȘTE

În renumita Bibliotecă Reclam (No. 5044) d-ra Eleonora Borcea traduce următoarele opt povestiri al marelui nostru scriitor Sadoveanu: *Cîntec de Dragoste, Zina Lacului, Sluga, Cei trei, Moartea, Un țipăt, Regretul, Mormîntul unui copil.*

Volumul e însoțit de o prefață a d-lui Gustav Weigand, care îl recomandă publicului german.

„SPIRITUL CRITIC ÎN CULTURA ROMINEASCA”.

E titlul unui volum al d-lui G. Ibrăileanu, apărut de curînd în editura „Vieții Romînești”.

Iată cuprinsul acestui volum: *Prefață.*—I. Momentele introducerii culturii apusene, înainte de veacul al XIX-lea.—II. Veacul al XIX-lea. Factorii culturii romînești din acest veac.—III. Recunoașterea necesității critice. Cauzele pentru care spiritul critic apare în Moldova.—IV. Amestec de curenți contradictorii: G. Asaki.—V. Evoluția spiritului critic. Locul „Junimii” în această evoluție.—VI. Evoluția spiritului critic. Deosebiri între vechea școală critică moldovenească și „Junimea”.—VII. Primul junimist: Coctache Negruzzi.—VIII. Un junimist patruzeecioptist: Vasile Alecsandri.—IX. Evoluția spiritului critic. Critica socială extremă: Eminescu.—X. Evoluția spiritului critic. Critica socială extremă: Socialiștii.—XI. Spiritul critic în Muntenia. Sinteză de criticism și patruzeecioptism: A. Odobescu.—XII. Spiritul critic în Muntenia. Critica socială extremă: Caragiale.—XIII. Încheiere.

Nouă din aceste capitole au fost tipărite mai întîiu în „Viața Romînească”.

Volumul se găsește de vînzare la principalele librării și la administrația „Vieții Romînești”.—Prețul 2 lei.

ULTIMA OARĂ

În ultimul moment găsim în „Neamul Romînesc” un articol al d-lui A. C. Cuza, în care ne acuză că i-am furat concepția asupra chestiei evreești și ne cere totodată să producem „texte”, dacă avem curajul să negăm acest furt.

Nu avem obiceiul de a releva, nici măcar de a urmări, producțiile literare ale acestui domn, cari de cele mai multe ori, prin însăși factura lor, nu sînt relevabile în literatură.

Dar ce ciudață, pretențiune!

„Texte!...”

Imitația procedurilor d-lui Iorga ?

Nu vom produce „texte“, mai întâiu, fiindcă nu putem pierde vremea pentru a cerceta dacă, în momentele sale de luciditate, d-lui A. C. Cuza nu i s'a strecurat un cuvânt două, ce poate fi acceptat și de oamenii neînzebrați cu mentalitatea specifică a antisemiților noștri. În al doilea rând, dacă d. A. C. Cuza nu numai că împărtășește idelle noastre, dar chiar le revendică paternitatea,—aceasta nu este oare indiferent pentru cetitori ? Insfârșit, nu voim să ne reedităm. Vom ruga pe cetitori să compare „*Jidani în presă*“ a d-lui A. C. Cuza cu capitoul despre chestia evreiască din studiul d-lui C. Stere „*Socialdemocratism sau poporanism*“.

Cetitorii vor vedea, că d. Cuza consideră pe Evrei ca pe o rasă mizerabilă, pentru că e „corcită“ (ce popor nu e o „corcitură“ de mai multe rase ?), o rasă de asasini ai creștinilor, pentru că așa le poruncește talmudul,—însfârșit un neam de oameni răi și proști, din cauza rasei și a religiei lor, pe care trebuie să-i urăști până la unul,—unul măcar neputînd fi „om“.

Aceiași cetitori vor constata că d. Stere vede în Evrei niște străini, ca oricari alții, cari nu sînt primejdioși, decît prin situația lor deosebită în mijlocul societății romînești. Vor mai vedea, că d. Stere spune că ori-ce străini,—nabila rasă anglo-saxonă, ori chiar îngerii din cer,—ar fi tot atîta de primejdioși, în această situație, dacă nu și mai primejdioși ; că a prigoni pe un intelectual de origine evreiască, ce muncește pe ogorul culturii noastre, e o ineptie, o lipsă de simț moral, etc. etc.

D. Cuza se mai laudă cu stagiul său de 20 de ani în doctrina naționalistă. Frumos stagiul. Dar pe lingă că d. Cuza expune ideile „socialiștilor“ romîni de altă dată într'o lumină falsă, apoi cînd acești „socialiști“ vor fi de vrîsta d-lui Cuza, vor avea și ei un stagiul în naționalism, nu de 20 ani, ci de 30 ani....

Căci și d. Cuza n'a fost oare socialist, înainte de a deveni antidi-nastic, ca să ajungă apoi junimist, apoi „antisemit feroce“ ?

Pentru ce dar „naionaliștii de modă nouă“ să arate că așa au gîndit întotdeauna ?....

Să zicem iusă, că pentru d. Cuza, cei „20 de ani“,—în care a fost junimist, naționalist, naționalist-democrat, contra votului universal, pentru votul universal, etc.,—sînt egali cu „întotdeauna“.

Dar pentru d. Iorga, care acum vr'o cinci ani în „*Cuvinte adevărate*“ trată pe antisemiții noștri de „imbecili“ ?....

Vrea d. Cuza să atace pe colegul său din București ? De ce ?..

Întrebarea se impune, căci „stagiul“ de 20 ani nu poate privi, vîndit, pe d. Stere, care n'a făcut parte dintre „socialiștii“ pe care i-a cunoscut d. Cuza în România, cu atît mai puțin membru în *partidul socialist*. A fost poporanist, și a scris ca poporanist de cum a venit aici.

Se desemnează oare în noul partid de guvernămînt o „disidență“ ?..

P. Nicanor & Co.

Recenzii.

Mihai Codreanu. *Din când în când.* Poezii, 1901—1903. Iași. Edit. Tip. „Progresul”.—Dl. Codreanu nu e un făuritor de versuri, ci un poet, un gingaș și armonios poet. Versurile din micul volum te cuceresc de la început cu accentul lor de sinceritate; ele par atât de necăutate, atât de instinctive și de firești, înșit chiar neglijența formei și banalitatea unor expresii te lovesc mai puțin în ele, decit în oricare altele. Te ademinesc cu muzica lor trăgănată și domoală, îți furisează în suflet, cu eleganța lor cam dulceagă, acea stare căreia îi zic Italienii *morbidezza*, te acompaniază în surdină, ca pe coardele unei mandoline, cu muzicalitatea ritmului lor, într'un cuvint te farmecă și te fac să primești neologisme, iudrăznețe simțiri, ce nu prea cadrează în forma poetică, prozaice aluzii, ce abia se pot strecura în poleita limbă franceză, fără să jignească gustul și delicateta.

O altă calitate, ce te ciștigă în versurile acestui poet, și care e semnul firilor adevărat artistice, e îndoiiala de sine, simțimintul ascuțit al puținului ce poate realiza cu arta sa un poet, care are conștiința deplină de frumuseța și desăvârșirea idealului de artă:

Ci iată-mă's acum, cazul di... amăgirea nesocotitei mele și pururi osîndit să simt' că'n piept îmi arde, cu flacări,
[amintirea
luceferilor falnici, spre care-am năzuit;—

aripele mi's moarte... și-auzul stins...
[secată
de-atuncea mi-i privirea... și'n umbră'n
[veci apus,
învăț cum că așteaptă o groaznică
[răsplată
pe-acei ce vor să zboare, făr' a putea,
[prea sus...

Accastă nobilă năzuință de a voi să zboare cit mai sus îl va feri, de sigur pe viitor, de a mai aluneca spre forme banale, expresii neingrijite, versuri superficiale, ce sună frumos și nu prea zic mare lucru, și spre care e adeseori ademenit, din cauza ușurinței excepționale cu care versifică.

În versuri ca acele din „Beția vechilor amanți”, „Mandolinate” etc., cîntul se revarsă din plinul sufletului poetului, armonios și firesc, pare c'ar fi cîntarea izvorită din gitlejul fermecat al unei privighetori:

Al nopții fermecat mister
coboară 'n jos din înaltîime:
iar print'r'a stelelor multîime,
luceafărul, trecînd stingher,
cunună liniștea din cer
cu-a zărilor întunecime!

Pe cînd nemărginitu-mi dor
lingă fereastră ta-și suspină
din coardele de mandolină
înfierbîntatul său fior,
visează 'n pace!... somn ușor...
și liniște pe veci senină!...

Altele sint drăglașe și șagalnice

în tonul ușurel și forma elegantă a madrigalului, și altele foarte gingașe:

S'a rupt un colț odată din cerul însetat
ca să-și sărbătorească culoarea lui
[blajină
și limpedele-i farmec și tainica-i lumiaă
în ochii tăi albaștri, ca'ntr'un safir curat.

Ci eu îmbătrinitul în rele și păcat
dar însetat de-apnruri de-o lume mai
[senină,
crezui să-mi aflu dorul în liniștea
[deplină
din ochii tăi albaștri ca marea pe'nserat.

Dar după cum oceanul perfid iu el
[adună
sub calmul suprafeții, profunde vijelii,
sub liniștea albastră diu ochii e fur-
[tună.

Culoarea lor se zbate ca'n licăriri de
[stele...
și's verzi... și's negri parcă... și parcă
[sint cârpii...
și, totuși... sint albaștri ca două vioarele.
(licării i)

Dar pentru versurile de cugetare se cere altă formă, altă putere de expresie și poate și altă profunzime. Acolo neologismul, expresia comună ce vine ușor sub condeiu, cuvântul banalizat prin uzul zilnic, dă ușor poemului culoarea unui articol de gazetă. Ușurința versificării e funestă, deși întâlnim chiar în acele poezii imagini foarte frumoase și unele cugetări, a căror formă și fond dovedesc talentul adevărat al poetului, firea lui adevărat artistică. Probabil că nu are nici temperamentul unui răzvrătit, e un visător, cum se poate vedea din tot volumul și din versurile, cu care înceie volumul, „Scorpie” și chiar din încercarea de inovație a versurilor sale, ce se marginesc, cu îndărătnicie, a începe cu literă mică, dar nu merg până la forma versului liber din apus...

În mijlocul atitor volume de versuri, ticluite în forme desăvârșite, dar

lipsite de orice culoare și viață proprie, volumul delicatului poet dela Iași, cu nota lui personală și sinceritatea accentului, repauzează și surprinde plăcut pe celitorul, care mai are încă curajul să mai deschidă un volum nou de versuri.

Ioan Slavici. *Spiru Călin.* Biblioteca Minervei No. 9.—30 bani.

Ziceam altă dată și o repet și acum: nouă ne e drag Slavici, și cu dragoste celim cărțile lui, pentru că din cea mai fragedă tinereță am învățat dela el să prețuim multe din acele calități ale omului, pe care morala din cărțile de citire nu izbutise decit să ni le facă nesuferite, pentru că ni le înfățișa ca pe niște datorii de școală, rigide și neîndurate.

Spiru Călin e povestea unui om mediocre și cumpănit, care de pe băncile școlii își socotea venitul, nu are alt gând și altă preocupare decit să-l mărească, nu suferă și nu se bucură decit din cauza acestui avut al său. Pe lângă toate mai e apoi și un egoist desăvârșit, care, după bani, se preocupă de sănătatea și micile lui comodități, cu sufletul închis la orice altă manifestare de viață. Un tip mai puțin interesant nici că se poate, și totuși Slavici reușește să-l facă simpatic, reușește să ne intereseze la micile lui socoteli, și învățătura morală e dată sub formă plăcută. Acesta e secretul lui Slavici, și nu se putea carte mai bună decit Spiru Călin pentru o bibliotecă populară, căci acolo regăsim nu numai calitățile solide și cam antipatice ale lipului mediocre și egoist, de care vorbeam, ci învățăm să deslușim și în firile cele mai meschine în aparență și mai lipsite de simpatia umană, porniri de bunătate, care, fiindcă se exercită într'un câmp restrâns și după puterile celui la care se găsesc, și fiindcă pornesc de la un om practic, pot avea mai mult folos și

aduce mai mult bine, decît avinturile generoase ale unei firi mai nobile, mai ridicată deasupra mediocrului, dar fără calitățile solide, ce lipsesc atît și neamului nostru.

Al. Gh. Doinaru. *Aventurile unui volum de poezii.* Schițe. Biblioteca pentru Toți, Leon Alcalay.

Schița, dacă nu are un relief deosebit, dacă nu reușește să redea lipul viu, întreg, caracterizat în cîteva linii, dacă nu prinde viața în perspectiva unei întimplări, care să o înfățișeze într-o lumină vie și cu înțelesul deplin al desfășurării unui caracter, e un gen literar foarte sarbăd. De aceia îngăduie mediocritatea mai puțin decît ori care alt gen. Schițele d-lui Doinaru, deși mai reamintesc pe ici pe colea vioiciunea scriitorului plin de fantazie al Smaraidei și al Știrilor literare, ne fac totuși să ne pară și mai rău, că a părăsit acest domeniu și a lăsat forma fericită a versului pentru proza schițelor. Verva din primele sale încercări, cuvintele de spirit, împărecherea de imagini, pe care le nimerea atît de fericit în căderea ritmului și hazardul rimelor, ironia plină de haz și lipsită de răutate, dar mai ales acea fantazie plină de vioiciune, neseacă în născocirile cele mai baroce și mai neașteptate, sînt încă vii în amintirea tuturor, și nu primim volumul de schițe, decît cu nădejdea fel de a scrie, ce ne-a încîntat în cele dintâi încercări.

I. S.

I. G. Bibicescu.—*Este în legile noastre vre-o sancțiune contra călcării art. 7 din Constituțiune?*

Dl. Bibicescu atinge o chestiune de o însemnătate capitală :

În fața faptului, deja ajuns de notorietate publică și dovedit de cazuri precise, că mulți străini au dobîndit

imobile rurale în țara rominească, prin persoane interpușe,—înlăturîndu-se ast-fel articolul 7 din Constituție,—se întreabă d-sa, dacă nu cum-va este o sancțiune în legile noastre pentru dispoziția prohibitivă constituțională?—Și găsește că sancțiunea se află în articolul 65 al legii de înstrăinare a bunurilor statului, promulgată în 1884, articol, care a provenit din amendamentul propus de Dl. Bibicescu și votat în ședința camerei din 18 Noiembrie 1883. După cum rezultă din debaterile parlamentare cu acea ocazie, articolul acesta trebuia să aibă o aplicație generală și pentru proprietatea particulară, iar nu numai la vînzarea bunurilor statului.

Totuși chestia par-că nu-i alt de limpede, cum o arată dl. Bibicescu. Legea din 1884 a fost abrogată de articolul 82 al legii pentru înstrăinarea bunurilor statului din 7 Aprilie 1889 și vechea dispoziție penală a articolului 65 din legea din 1884 a intrat în articolul 57 din noua lege, care spune: „Ori-cine și va imprumuta numele spre a cumpara imobile rurale pentru persoane ce n-au drept după lege, va fi pedepsit cu amenda de 500—2000 lei și cu închisoarea corecțională de la două până la șase luni. „Oricine fără drept ar cumpara proprietate în asemenea condițiuni, va fi asemenea supus la pedeapsa din „al. I.

„Vînzarea va fi nulă de drept. Nulitatea va putea fi invocată nu numai de părțile interesate, ci și de procuror care va avea acțiune pentru aceasta“.

Deși vechea dispoziție penală subzistă, este însă întrebarea dacă actualul articol 57 mai are o aplicație generală, în urma abrogării vechii legi și mai cu samă că aceasta generalitate de aplicație nu rezultă din însăși construcția legii, ci din debaterile parlamentare, din atmosfera discuțiilor

lor, care evident că nu s'a mai putut păstra identic!

Nota Redacției.—Intrebarea recenziului nostru e foarte legitimă. Insa socotim, că înțelesul articolului în chestiune identic în ambele legi citate, nu a putut varia din faptul că în 1889 nu s'a mai repetat discuțiunea din 1883; originea unei dispozițiuni legislative nu pierde însemnătatea ei, oricare ar fi cadrul, în care ea ar fi transportată ulterior.

Dar evident practica noastră judecătorească, lăsând să cadă în desuetudine această dispozițiune, a înțeles lucrurile ca și recenziul nostru. Spre a înălțura orice discuțiune, ar fi de dorit ca legiuitorul să prevadă o sancțiune expresă a dispozițiunii din art. 7 din constituțiune.

Gustav Schmoller *Principes d'économie politique.*—Deuxième partie. Tome IV.—Paris.—V. Giard & E. Brière. — Bibliothèque internationale d'économie politique—1907.

În acest al patrulea tom, tradus din limba germană de Léon Polack, se cuprind trei capitole din cartea III-a, care tratează despre procesul social de circulație și repartiție.

A expune în mod critic principiile de economie politică ale lui Gustav Schmoller necesitează o întinsă competență, pe care nu ne putem bizui încă, din vasta materie conținută în acest tom, vom extrage numai partea generală, manifestarea tendințelor fundamentale ale spiritului acestui mare învățat.

Ideia, care se străvede din toată expunerea principiilor sale, adică chiar substratul cogității, rezultând din însăși structura lui psihologică, este că evoluția socială tinde tot mai mult spre organizare de instituții, necesare pentru întronarea *justiției* în legăturile dintre oameni. Astfel, evolu-

ția economică, corectată și condusă totodată de o perfecționare a mentalității, tinde în viitor spre o tot mai mare egalizare a condițiilor de viață, realizându-se prin instituții publice o tot mai mare pulință de solidarizare a intereselor.

Deși această mișcare de solidaritate este deseori întreruptă de recrudescențe antisociale, totuși existența sa este netăgăduită și deschide largi perspective pentru vindecarea multor boli sociale—rămășițe moștenite din trecut.

Intruparea tot mai largă a solidarității omenеști în instituții, nu se va datorî mișcărilor revoluționare ale claselor muncitoare, ci din potrivă, credința lui Schmoller este că va fi realizată de stat și de clasele superioare. De aici se vede că pentru enunțarea lui, ideia luptei de clase este antipatică. Gustav Schmoller nu-i nici ceea ce se cheamă democrat; astfel, după ce arată dispozițiile unui admirabil proiect pentru instituțiile de asigurări a muncitorilor, în Elveția, în 1899, și care nu s'a putut transforma în lege, căci a fost respus prin referendum, încheie cu o reflecție despre „lipsa de inteligență a democrației”. Cea mai nemerită putere pentru asigurarea progresului este statul, care exercită o putere coercitivă pentru interesele individuale. Cu puterea sa tutelară și bine-făcătoare, el poate cirmui interesele legitime și poate înălțura interesele periculoase societății.

Schmoller este un partizan plin de bună-voință, pentru mișcarea de emancipare a muncitorilor și a altor pături exploatare. Dar crede că singurele măsuri eficace sînt reformele și că revoluționarismul este un semn de lipsă de maturitate a maselor. Pe măsură ce relațiile sociale se dezvoltă, în aceeași măsură trebuie realizate noi reforme pentru satisfacerea trebuințelor legitime. Cu cit se dezvoltă orga-

vizarea și spiritul practic al maselor, cu atât se realizează o îmbunătățire reală economică, și cu atât ideologiile utopiste dispar ca un fum ușor.

În sinul ori-cărei societăți producătoare, chiar în sinul organizațiilor muncitorești, se diferențiază elemente conducătoare, care sînt necesare pentru o evoluție ulterioară: „Degeaba și-ar inchipui mulțimea că ea guvernează, ea e domioată de către un mic număr din leaderii săi, născuți pentru guvernămint și această dominație este primită, de oarece masa consideră ca pe niște egali, pe acei care o conduc, de oarece acești șefialesi sînt sub un control permanent și trebuie să justifice încrederea avută întrînșii. . . . E un fel de diviziune a muncii, care astfel s'a constituit și s'a acclimatizat.” (G. Schmoller, etc. pag. 340—341).

Nu-i însă de mirare, dacă conservatorismul lui Schmoller, îi împiedică să vadă, că această diviziune de funcțiuni nu este incompatibilă cu idealul democratic.

Sistemul său economic este o protestare în contra clasiceii concepții atomistice în economie, care considera indivizii, ca elemente economice, într'o completă izolare și lipsă de coziune, nu vedea că și ei alină de niște grupări sociale mai superioare și prin urmare Schmoller respinge inevitabila consecință a acestei concepții simpliste, că adică interesele izolate în totdeauna vor ajunge să se armonizeze.

Ca o idee fundamentală a politicii sale economice este *pacea socială*, înălăturarea luptei rezultind din conflictele de interese, și această pace socială se va realiza prin organizația unor instituții nimerite, care, cu o putere constrîngătoare, să judece conflictele între părțile nemulțămite. „...Această procedură este destinată a aplană, a amorți luptele pentru salar și condițiile de muncă, a restabili pacea socială

prin presiunea opiniei publice, prin rațiuni de echitate și de justiție și a face să înțeleagă celor două părți, care se combat, care-s și interesele particulare și interesele lor comune.” (G. Schmoller, etc. pag. 374).

Aceste instituții bine chibzuite, sub apărarea puterii statului, vor reuși cu vremea să constituie niște norme, prin care să impacă interesele antagoniste, să înlătore brutala luptă între clase, — deși el recunoaște că aceasta nu e decit un rezultat necesar din actualele condiții economice.

Cel mai interesant capitol din întreaga carte, este de sigur acel relativ la repartitie, pe care ială cum o explică: „Procesul de repartitie al venitului se bazează în orice civilizație, destul de înaintată, pe două grupe de cauze, care dominează venitul muncii și renta patrimoniului; aceste cauze rezidă pe de o parte în raporturile economice de mărime a averilor, și pe de alta parte în instituții determinate.” (pag. 392). — „Marx și discipulii săi credeau că că ori-ce repartitie economică depindea în mod exclusiv de procesul de producție; J. St. Mill, din potrivă, profesa că producția are cauze fizice (un fel de legi naturale) și că repartitia era efectul organizației omenești. Aceste două păreri sînt exagerate. Natura procesului producției și modificările sale au cea mai mare influență asupra formării claselor sociale, asupra puterii pentru anumite grupuri de a lua smintina lăptelui, de a stringe avere, asupra putinții pentru alte grupe de a fi apăsatate și exploatate.” (pag. 393—394).

Schmoller combate teza marxistă a *tendinței spre scădere a ratei profitului* întreprinzătorului, sau cel puțin li neugă generalitatea. În concepția marxistă această tendință spre scădere a profitului, face tot mai puțin favorabilă situația clasei capitaliste întreprinzătoare, micșorîndu-i partea din produ-

sul social, și pregătind societatea spre un regim de producție fără întreprinzători. Supraproducția și crizele, reducând treptat profitul, creează tot-odată condiții favorabile suprimării capitalismului. „Profitul nu scade, cum se admite aici. Întreprinderea actuală nu va dispărea încă multă vreme; numai că ea se va transforma, după cum am văzut-o (tom. II § 143 și urm.). Exploatațiile gigantice și marile întreprinderi, societățile pe acțiuni și societățile cooperative, cartelurile și trusturile, exploatațiile de către comune și Stat, iată instituții, care prin constituția lor, prin directorii și funcționarii lor, prin forma veniturilor lor (plată fixă și tantieme), fac ca vechea întreprindere privată să piardă zilnic din teren“ (pag. 421).

Acolo unde se arată în evidență sufletul său de conservator, care, dacă propune reforme, le propune cu gândul de conservare a actualului sistem de producție, este cînd combate naționalizarea solului, în special a proprietății funciare rurale, prin exproprierea rentei. După G. Schmoller, acei ce propun naționalizarea solului fac o confuzie între *renta de compensație* și *renta de monopol*. Renta de compensație este remunerarea capitalului și a muncii depuse în exploatarea fondului, este echivalentul activității proprietarului, care valorifică solul, iar renta de monopol este beneficiul, care rezultă pentru proprietar nu din activitatea depusă pentru îmbunătățirea solului, ci, în mod mecanic, rezultă din creșterea activității sociale, ce ridică valoarea și trece în buzunarul proprietarului, fără ca să-l coste vre-un echivalent de activitate. Dar, după Schmoller, cea mai importantă și mai mare e renta de compensație, pe cînd cea de monopol este mai mult un accident.... Renta deci fiind un rezultat al raportului, ce există între sol și populație,

care crescînd în trebuinți, mărește profitul proprietarului fondurilor, ce servesc spre satisfacerea nevoilor populației, rezultă că naționalizarea solului n'ar schimba această situație! Numai că argumentul acesta e mai degrabă un sofism, căci tocmai Schmoller însuși stabilește influența, pe care o au instituțiile sociale asupra repartiției.

Evoluția socială se manifestă printr-o diferențiere în clase, care trage cu sine multe consecințe, încît dezvoltarea istorică duce la : 1) O diferențiere treptată în clase, 2) imposibilitatea de a se crea pentru toate clasele condiții identice de trai, și 3) imposibilitatea de o astfel de guvernare a producției, încît repartiția să ajungă la satisfacerea tuturor necesităților.

Treptata diferențiere economică constituie simburile istoriei din evul-mediu până în prezent : „Formarea latifundiilor și a marii industrii sînt cauzele primordiale ale neegalității în creșterea averilor moderne. Aceste două cauze nasc numărul tot mai mare al indivizilor, care nu posedă nimic sau aproape nimic și care nu sînt supuși impozitului prusian pe avere, stabilit cum am arătat mai sus“ (pag. 462). Însă acest proces de formație economică, a fost o imensă pirgchie pentru progres. „Am văzut că nu-i imposibil ca un mare număr de averi să exerciteze adese-ori o acțiune minuitoare ; ele fac acest lucru mai cu seamă, cînd sînt pe lângă ele un număr de averi mici și mijlocii, cînd venitul muncii singur constituie noi averi, mici și mari, cum putem să admitem că există și astăzi“. (Pag. 469).

Renta proprietății, care la început reprezenta o mică parte din venitul social, cu timpul a tot crescut în importanță, însă această creștere de plus-valoare a stînjenit mai mult sau mai puțin puterile sociale. Cu vremea însă,

și mai cu samă în timpurile actuale, venitul muncii crește într'o mult mai mare proporție decit venitul proprietății.

Schmoller ajunge să conchidă, că este o generalizare prea pripită teoria marxistă a neevitabilei centralizări a averilor în minele a tot mai puțini magnați, cum și a iremediabilei dispariții a claselor mijlocii. Dinpotrivă multe clase inferioare iau genul de viață al claselor mijlocii.

El încheie cu următoarea privire generală: „Evoluția modernă, cu crescîndul antagonismu al claselor, a mărit într'o largă măsură neegalitatea patrimoniului și a veniturilor; dar această schimbare s'a produs mai cu samă în mod sacadat, în epocile de maro avînt și a fost de intențitate deosebită după spiritul național, după constituția politică și economică. Pericolele amenințînd clasa mijlocie și depresiunea claselor inferioare crescînd repede, variau și ele mult în diferitele țări, după cauzele concomitante și au provocat mari reacțiuni. Acțiunea alternativă și reciprocă a claselor sociale, moralitatea crescîndă și educația tehnică a maselor prepară calea egalizării, peste tot locul unde intervin condiții economice favorabile“.

(Schmoller, Principes, etc. pag. 483—484).

Léon Duguit. *Le droit social. Le droit individuel et la transformation de l'Etat.*—Paris. Félix Alcan, 1908. Bibliothèque de philosophie contemporaine.

În acest volum sînt trei conferințe, ținute la școala de înalte studii sociale de cătră Léon Duguit, profesor la facultatea de drept de la universitatea din Bordeaux.

După dînsul, până astăzi formele de stat nu au intrupat nici de cum suveranitatea națională. Ele n'au exprimat un mandat din partea națiunii, ci au

arătat simplul fapt de stăpînire a unui individ, ori a mai multor indivizi. Prin urmare, nici chiar în statul reprezentativ, legea nu poate fi o manifestare a suveranității naționale, care nu-i decit o ficțiune metafizică, ci e simpla voință a mai multor indivizi, ce o alcătuiesc. Cu toate acestea, prin însuși faptul existenței ei, societatea nu se poate lipsi de un *drept obiectiv*, rezultînd din interdependența elementelor sociale.

Totuși în Franța statul centralizat, absorbant al energiilor sociale, tînde să dispară, în timp ce se alcătuiește o nouă formă de stat, bazată pe *dreptul obiectiv*,—regule de purtare rezultînd din interdependența socială,—și pe *descentralizare* sau federalismul sindicalist: bine înțeles, luîndu-se această din urmă expresie nu în sensul de sindicalism revoluționar.

Interdependența socială rezultă de acolo, că fiecare urmărește împlinirea unei anumite funcțiuni sociale, iar datorită pentru fiecare de a exercita funcția sa socială specifică, constituie *dreptul obiectiv*.

Duguit arată dispariția concepției, ce consideră statul ca o persoană morală, și înlocuirea ei cu o altă idee, după care statul e o asociație de indivizi, a căror funcție socială constă în exercitarea actelor administrative. Astfel aceste acte nu mai sînt considerate ca izvorînd dintr'un mandat din partea națiunii, ci sînt manifestări individuale ale unor voinți autonome. Voința funcționarului, ca și a particularului, în anumite împrejurări, este creatoare de efecte juridice, adică cînd e în concordanță cu dreptul obiectiv, născînd din necesitatea colaborării elementelor eterogene, în funcțiunea lor socială, tocmai pentru ca să poată fi cu puțință existența societății.

Sindicalismul—nu însă sindicalismul revoluționar, care-i prea simplist,—după L. Duguit, este expresia ten-dinței de organizare a tuturor clase-

lor sociale, diferențiate după funcțiunea lor națională deosebită, năzuind să le coordoneze într'un mănunchiu armonic. Trezind conștiința claselor, făcându-le să se organizeze în mod autonom, sindicalismul le îndrumă spre o organizare federalistă, adică spre o cooperare de grupări, cu structură juridică precizată, și cu funcțiuni anumite. Astfel că treptat se ivește organizația medievală, cum era prin secolul XIII, o alcătuire de ordine, cu atribuții anumite.

Clasele organizându-se în sindicate fiind tot mai mult spre descentralizare. Chiar organizarea funcționarilor în Franța merge tot în sensul arătat, călind să formeze o unitate socială autonomă, cu o menire specială.

Clasele sociale organizându-se, delimitează în structura lor juridică astfel căpătată, funcțiunile lor și alunei societatea se înfațșază ca o federație de elemente descentralizate.

Duguit crede că proprietatea fiind să se diferențieze ca o anumită funcțiune socială, în minelș unei clase, cu menirea de a forma și administra capitalurile. În liniamente generale, viitoarea organizație socială va fi astfel: „Sus, guvernanții reprezentând majoritatea efectivă a indivizilor, ce compun gruparea socială; ei n'au dreptul puterii publice, dar datorită de a întrebuița cea mai mare putere pentru realizarea dreptului, în sensul cel mai larg, acțiunea lor reducându-se pentru îndeplinirea activităților tehnice la un rol de supraveghere și de control. În societate, grupări sindicaliste, puternic integrate, federate pe profesioni și având o reprezentăție politică asigurând o puternică limitare puterii guvernanților. Luptele de clase stiușe sau cel puțin domolite prin o stabilire convențională de regulamente determinând relațiile claselor între ele și inspirate de o conștiință limpede a interdependenții lor. Serviciile publice

executate și dirijate de corporații de funcționari, răspunzători de greșalele lor față de particulari și puși sub controlul și supravegherea guvernanților”. (Pag. 147—148).

J. N.

* * *

Precutul Ioan Antonovici.
Frații Gheorghe și Neculai Roșca-Codreanu. Birlad, Tipografia V. Munteanu.

Toți cei ce și-au căpătat cultura la umbra zidurilor liceului din Birlad, precum și foștii și actualii profesori de acolo, se gătesc de sărbare. Căci s'au împlinit 50 de ani, de cind grație generosității raiimoșilor filantropi, frații Codreanu, ființenza liceul ce le poartă numele. Ca un semn de pioasă și recunoscătoare amintire fondatorilor, părințele Antonovici, un harnic muncitor pe cimpul istoriei, publică volumul de față, în care expune, bazat pe documente, spița familiei Codreanu, viața zbuciumată a generoșilor donatori, precum și realizarea progresivă a scopului țintit de ei. Opera dovedește muncă și pricepere. Ca unul ce am petrecut viața mea de școliar între zidurile aceluși liceu, mă asociez din toată inima la omagiile de recunoștință și la dorința de propășire a instituției, exprimată de fostul meu profesor.

*

Rudolf Hirzel. *Themis, Dike und Verwandtes.* Ein Beitrag zur Geschichte der Rechtsidee bei den Griechen. I vol. VI—445 pag. Leipzig, 1907, prețul 10 M.

Nici Homer, nici Hesiod nu ne pot prezenta începuturile culturii elene; poemele lor ne arată un stadiu de cultură înaintată, cristalizată în unele părți, în evoluție încă în alte direcții. Alături cu așezăminte și credinți definitiv cistigate sint tablouri, în care se mai reflectează încă frământarea luptelor de altă dată: Poporul innar-

mat — λαός, care altădată rezolva conflictele private cu arma 'n mână, vine acum înaintea gerontelui sau a regelui, și cere stingerea certeii pe cale pașnică. În haosul luptelor tuturor contra tuturor de mai înainte, apăruse figura serioasă și blindă a zeiței Themis, simbolul sfatului binevoitor. Cind muritori și nemuritori, oboșiți de atitea lupte fără sfârșit, încep să-și plece auzul consiliilor împăciuitoare și se decid a încredința diferendele lor în mina unui bătrîn, care ține în mână sceptrul, insemnul puterii regale, atunci s'a născut Dike: „Strălucitoarea Themis a născut Orele, Eunoimia și pe Dike și Pacea cea înfloritoare”. (Teogonia 901—2). Procesul e încă o luptă, sfârșitul lui o victorie; iar starea de luptă primitivă se oglindește în limbă, dealungul vocacilor (δίκη, κρίσις, ἀρετή, αἰρεσίη, termeni judiciari), și din această concepție s'a născut și a evoluat Dike—Dreptul,—care nu însămnă la origine decît aruncarea bastonului între cei doi luptători, despărțindu-i. Pe fondul întunecat al certeii singeroase se ridică astfel apariția luminoasă a dreptății, ca notărireă judecătorului, punind capăt oricărei uri. Dreptul nu s'a născut deci din negarea injustului.

Dar, cu aceasta am intrat deja în subiectul tratat de Hirzel în prezentul volum. Autorul, cunoscut și apreciat în lumea heleniștilor prin lucrările sale anterioare, luînd ideile reprezentate prin Themis, Dike, egalitate, lege, le studiază așa cum apar în primele manifestări artistice, și le urmărește în evoluția și influența lor, în tot cursul vieții poporului grec.

Dacă, în ce privește arta și filosofia, Grecii datoresc ceva vecinilor dela sud și răsărit, ideile sociale însă sînt un produs specific elen sau, dacă voiți, născute din fondul comun arie, ele s'au transformat din privina revoluțiilor singeroase și a îndelungatelor

lupte de clasă, ce se ivesc imediat după, și ca o reacțiune în contra feudalismului homeric. Să urmărim, de pildă, evoluția ideii de dreptate așa cum apare din expunerea autorului.

Din acel simbul primitiv, aruncarea — δίκη — sceptrului între luptători, a eșit Dike. Dar gerontele prin decizia sa fixează ce aparține fiecăruia, drepturile și datoriile, deci Dike poate însămnă și una și alta, dar mai însămnă și obiceiul întemeiat pe un drept fictiv sau real. Judecătorul apoi arătînd, prin sentința dată, care dintre pricinași spune adevărul, Dike apare într-o strînsă legătură cu el, Dike și Alitheia devin surori, copile a lui Zeus; ele, necunoscute aproape în lumea homerică, ori cel puțin neapreciate, încep să se ridice, divizîndu-se, în Olymp, și Hesiod vorbește cu admirație venerație. Din înălțimea olimpică ele, se impun cu putere muritorilor, iar a fi drept și iubitor de adevăr, din excepție, devine o regulă imperios cerută de morala curentă. Cînd legea scrisă apare, cînd deci dreptul este fixat, atunci el se separă de adevăr, devenit acum indiferent pentru el; adevărul își creiază un drept aparte — τὸ ἐπίαιεός. În vremea acestei evoluții însă autoritatea regală a scăzut și dreptul, ca să fie respectat, trebuie realizat; iar realizarea lui nu se poate face decît prin forță, prin constringere. Și de unde Dike la început apărea ca o zeiță, care în unire cu adevărul împăca cearta și aducea pacea și rînduiala între oameni, de unde apărea ca soră cu Eunoimia și Eirene, ca πάρος ὄρος Δι, zeița puternică și independentă, acum devine o zeiță a pedepșirii, a răzbunării nedreptăților, figura ei se întunecă și se amărește; locul ei nu mai poate fi între zeli senini ai Olympului. Ideia, care se receptivă trece în buie pedepsita și dincolo de moarte, e cerută de simțul dreptății, adică în-

filtrat în spirite. Dike își mulă locuința în infern, al cărui înțeles însă s'a schimbat—infernul e locul tribunalului etern: figura ei posomorită aici pare acasă. Acum ea devine o sfetnică a lui Hades, numele ei e Praxidike. De aici va eși ca să pedepsească moartea inocentului, ori să-l ajute în nevoile lui.

Concepția aceasta, purificată și propagată de tragici, a devenit cu atât mai populară, cu cât credința în viața de după moarte a devenit mai înteusă; Dike adesea ajunge să se confunde cu îngrozitoarele Furi.

Noțiunea de dreptate însă, pe care se bazează societatea burgheză, apare cu mult mai târziu în dublul ei înțeles, ca criteriu în distribuirea demnităților și a averilor între cetățeni, și regularea raporturilor dintre ei, și e lămurită științificește abia de Aristot în *Etica* sa. *Dikaiosyne* și *dikaos*, în sensul de mai târziu, rămân necunoscute Epopeii, unde domnește morala egoistă a nobililor. *Dikaos* există, e drept, și însămnă tot a da fiecăruia ce este al său, dar eroul dă ceia ce dă din prisosul său, din o pornire liberă și nu sub presiunea unei legi, ce constrânge egal pe toți. Din acest punct pornind, vor evolua ambele noțiuni, până vor ajunge la o întrebuintare, ce va cuprinde în *δικαιοσύνη* toate virtuțile. Evoluția a fost ajutată de bogățiile acumulate de comerț și industrie, care, distrugând societatea feudală, au creat individualismul, ideia Egalității și a unui drept bazat pe ea și pe contract.

După greaua încercare a războaielor medice, Dreptul apare și ca ceva pozitiv, nu numai oprimă, ci și ordonind; pedeapsa își schimbă și ea caracterul vindicativ într'o intimidare și îmbunătățire a celor siliți să trăiască în stat. Dreptul se desface de zei, umanizându-se, evoluiază dela un aparent altruism la un egoism mai larg, confundându-se uneori cu utilul, și capătă claritate și forță. Așa schimbată, ideia de drept se extinde succesiv asupra lumii întregi, și oim principiul dreptului pozitiv se naște măreția și ordinea lumii, cosmos-ul simbolizând astfel dragostea pasionată a Elenului pentru dreptate.

Arareori se poate citi o carte mai cu plăcere și cu un mai puternic interes. Negresit, mici observații de amănunt, rezerve asupra citorva etimologii, se pot face, dar volumul acesta își are valoarea lui sigură și solidă în interpretarea justă și conștiințioasă a autorilor greci, în lumina pe care o aruncă asupra acestor chestii, alit de mult discutate și în rectificarea multor concepții și explicații greșite. Un bogat aparat de note, ocupând aproape jumătatea textului, ne pune la îndămină, prin numeroasele citații din autori greci și latini, un material de control suficient, și tot odată ne pune în curent cu ideile nouă exprimate de moderni asupra acestui subiect.

M. J.

Revista Revistelor

Sămănătorul. (Noembrie). În cursul acestei luni, în afară de obicnuitul nămol de injurii și trivialități, ce sînt la nivelul „distingției”, al „culturii sufletești” și al bunei credinți a aristocraticului său „ingrijitor”, *Sămănătorul* cuprinde în seria de articole, ce pare încă neisprăvită, „în atenția d-lui C. Stere” etc., oare-cari erimpee de idei ce poate ar merita, în sine, să fie semnalate cititorilor, dacă ar fi ceva mai precizate și mai sistematic expuse.

Aminăm dar, deocamdată, rezumatul lor până în N-rul viitor.

În ce privește afirmările de fapt (bazate, de pildă, pe împrejurarea că n'am reprodus *toate* perlele polemicii d-lui A. C. Popovici, ci le-am indicat prin extremele începutului și ale sfîrșitului), ar fi trebuit să presupunem că cititorii n'au urmărit această polemică, pentru ca să avem nevoie de a releva neexactitățile grosolane din *Cronica „Sămănătorului”*.

Și, în cazul acesta, ar fi tot inutil.

Luceafărul (Decembrie).—D. G. Bogdan-Duică și-a reluat rubrica sa, corespondențele din București. D-sa vorbește de cursurile de vară, ținute la Iași în Iulie a. c., restabilind adevărul, alit de denaturat de d. Iorga. Mai ales rîndurile, în care vorbește despre d. Candrea, căruia d. Iorga nu-i poate ierta *originea*, fac multă onoare d-lui Bogdan-Duică. D. Bogdan-Duică se arată un om civilizată, lipsit de acele

primejdioase „instincte telurice”, pe care le-a condamnat d. Maiorescu într'un laimos articol de odioasă.

Convorbiri Critice. (Noembrie). Cinea al d-lui M. Dragomirescu e sigur, că noi măsurăm talentul unui scriitor după numărul exemplarelor ce vinde scriitorul. Aceasta, pentru că am spus că din „Duduia Margareta” s'au vîndut 15.000 exemplare.

Acel cinea al d-lui Dragomirescu n'a înțeles.

Aceste „15.000” le-am adus ca o dovadă că publicul a început să citească, și alita lot...

Tot acel cinea, sau un alt cinea,— „Rîndea” ori „Gealau”, cum singuri își definesc *maniera*,—face justa observație, care e foarte banală, că și d. V. Pop se vinde mult și deci.....

Să nu ne grăbim; să facem distincții. Nu se procedează așa. Mai întâi se stabilește valoarea scriitorului. —Georges Ohnet desigur că nu se vindea mult pentru că avea talent (căci n'avea), dar e sigur că Tolstoi s'a vîndut în milioane de exemplare pentru că avea talent, și nu pentru altceva.

Să ne întoarcem în țară. D. Vasile Pop, pe care îl pricepe și-l gustă foarte mult vecinul meu, funcționar la primărie, se vinde mult.—Sadoveanu, pe care nu-l pricepe complet nici chiar un critic și un estetician, ca directorul acestor domni, se vinde foarte mult.

... Vorbeam de distingeri.
În altă parte, un analfabet serie o

caplitate de necuviinți la adresa d-nei Sadoveanu, pentru că aceasta nu-l admira. Acele necuviinți fără spirit s'au publicat cu voia d-lui Dragomirescu? D. Dragomirescu a dat drumul celui analfabel să minjască cu noroiu pe *femea*, în loc să combată pe *scriitoare*, dacă acest „artist”, — unul din păcatele d-lor Iorga și Sadoveanu, — ține să-și combată singur el ericiile?

Urita e. la urma urmei, meseria acestora de recenzent! În altă țară un analfabel nu poate avea onoarea unei recenzii. La noi, unde încă mai e nevoie de „critica judecătorească”, de acel „în lături” al d-lui Maiorescu, ești nevoit să piezi un ceas și o pagină cu „opere literare”, de care, fără această nevoie, nici n'ai auzi că există...

Săptămîna. (Noembre). Am avut o bucurie, o tresărire a inimii, cînd am primit la redacție revista d-lui Panu. — D. Panu, pentru generația noastră, este tipul ideal al oratorului pulemist și al publicistului polemist. Logica sa implacabilă, ironia sa uimătoare, bogăția și originalitatea considerațiilor sale asupra lucrurilor pe care le atîngea, au făcut pe vremuri din d. Panu idolul nostru, — chiar și al acelor care aveam alte idei decît el, care-i erau... dușmani politici... ireductibili. — La glasul său, alergam cu toții, „comme la meute au cor”, și cele mai mari satisfacții de orgoliu, oarecum personal, le aveam atunci cînd d-nul Panu, singur împotriva partidelor „istorice” unite din lași, apărea la tribuna intrunirilor lor, împotriva lor, în aplauzele noastre, și-i nimicea prin verva sa incomparabilă... Si cînd, cu cu cîteva luni în urmă, mă gîndeam că d. Panu, obosit, poate nu va mai scrie!... Iată cauza acelei tresăriri, cînd am primit No. 47 din „Săptămîna”. — Dar constatăm o schimbare: d. Panu pare că e dezgustat de afacerea omenești... Interesul său se n-

dreaptă spre animale mai mult, pentru care a avut întotdeauna o mare atenție. În d. Panu a fost un mare psiholog al animalelor, și dacă s'ar fi ocupat anume cu această chestie, desigur că ar fi aruncat multe lumini asupra problemei... Ați observat că mizantropii iubesc animalele? D. Panu, obosit și decepționat desigur, se interesează tot mai mult de animale. Se pare că își îndeplinește măcar o parte din făgăduința, făcută acum un an și ceva, de a scrie un roman din viața animalelor. D-sa anunță publicarea unui istoric al chestiei agrare. Un eveniment, pe care îl așteptăm cu nerăbdare.

La Nouvelle Revue (Noembre

1908). Ca și Jean Norel dela „*Mercure de France*”, ocupîndu-se de ultimele evenimente din Orientul Europei, Léon-Jaques Blocq consideră proclamarea independenței Bulgariei și anexarea Bosniei și Herțegovinei ca o lovitură a unora din puterile Europei contra Turciei constituționale. și, precizînd mai mult ca o replică austro-germană la opera pe care de șapte ani o urmărește regele Angliei și în special la sprijinul și simpatia, pe care Eduard al VII a acordat-o junilor turci. Autorul articolului susține că Germania era în curent cu lovitură pe care Austria și cu Bulgaria erau s'o dea în înțelegere, și a încurajat-o, ori măcar a tolerat-o pentru a crea greutatea tinerilor turci și pentru a da prilej reacțiunii din Turcia să se redeschete, — de oarece interesul Germaniei pentru întreprinderile sale, este că în imperiul lui Abdul-Hamid să domneasă iarăși dezordinea de mai înainte, atît de prielnică tuturor afacerilor inavuabile. Sfatul, pe care autorul îl da tinerilor turci, este ca ei să facă o înțelegere cu Bulgaria, pentru a nu se încurca într'un războiu, care ar impede stabilitatea deplină a regimului

constituțional; căci credința lui este că Anglia și Franța vor căuta să sprijine pe junii turci și vor dejuca intrigile germane.

Ocupându-se de succesiunea lui Roosevelt, Joseph Ribet găsește că trei sint chestiunile cele mai însemnate cu a căror rezolvire va trebui să se ocupe noul președinte al Siatelor-Unite: criza financiară, chestiunea trusturilor și problema imperialistă. Dar autorul crede că Taft nu e omul care să caute și să poată să le rezolve definitiv, întrucât pentru unele el nici nu admite soluțiile extreme, singurele bune, cum e de pildă, contra trusturilor, propunerea lui Bryan de a se lua de către stat ori comune toate monopoliurile particulare. După părerea lui Ribet, succesorul lui Roosevelt se va mulțumi numai să amine sau să înlăture problemele mari, care frământă viața din noul continent.

Intr'un articol asupra crimelor pasionale d-nii Henri Coulon și René de Chavagnes se ridică cu drept cuvânt contra dreptului soțului ultragiătat de a-și ucide nevasta și pe complicata ei, și contra indulgenței legii în asemenea cazuri. Ei consideră viața omenească ca inviolabilă și cer ca și în Franța chestiunile acestea, care de obicei se rezolvă prin „crime pasionale“, să fie rezolvite pe cale judiciară, singura care se împacă cu spiritul și concepțiile moderne asupra vieții și raporturilor sociale.

P. B. Ghensi publică câteva date asupra de curînd dispărutului V. Sardou, dînd și câteva din scrisorile primite în diferite ocazii dela el, și făgăduindu-ne un studiu mai amănunțit asupra operei fecundului autor dramatic.

Mercure de France (Noembrie, 1908).

Intr'un articol de actualitate asupra evenimentelor din Balcani, Jean Noirel se silește să dovedească că schimbările din ultimul timp au fost puse la

cale de Europa contra Turciei. Cu toată simpatia arătată de puterile europene junilor turci, cu toate aprobările pe care revoluția lor le-a găsit în opinia publică a Europei,—mișcarea lor nu putea fi plăentă diplomației, finanței și industriei apusene: schimbarea regimului din Turcia însemna încetarea stărei de anarhie ce domnea acolo, însemna întărcarea Europei dela tot felul de „profituri inavuable“, încetarea tuturor concesiunilor de construcțiuni de faruri, cheiuri, tunuri și vase, de exploatări de mine etc., etc... Iată de ce crede autorul că Europa, după primul moment de surpriză, și după ce a înțeles ce mult avea să piardă prin reușita junilor turci, nu numai că a tolerat, dar chiar a pus la cale complicațiunile din Peninsula Balcanică. Austro-Ungaria și cu Bulgaria s'au înțeles de mai înainte ca să facă odată loviturile, iar diplomația europeană nu le-a cerut decît să fie pusă în fața unor fapte îndeplinite. Așa că, de se face, ori nu se face conferința Puterilor, Turcia tot nu va mai căpata nici o satisfacție, și în fața coaliției tuturor contra ei va trebui să se resemneze și să primească situația așa cum este.

Antagonismul anglo-german este titlul unui articol, în care Paul Louis examinează împrejurările, care militează pro și contra unui conflict între Anglia și Germania. Acest conflict este „cel mai bun exemplu de influența dezvoltării economice asupra raporturilor dintre oameni și popoare“, căci pricina adîncă a antagonismului dintre aceste două popoare este lupta economică dintre ele. Dacă pe de-o parte Germania nu vede în toate mișcărilor lui Eduard al VII-lea decît uneltiri contra ei și sfortări de a o izola, iar pe de altă parte Anglia nu vede în spornirea flotei germane decît o pregătire contra ei, pricina e că aceste două țări se privesc cu neîncredere și bănuială

pentru că interesele lor economice sînt în coliziune. Evident, o lovire armată între Anglia și Germania ar fi un dezastru pentru toată lumea: raporturile dintre popoare sînt azi așa de strinse și întretăiate, că orice sguduire într-o parte sdruncină întreaga alcătuire și apoi toate clasele sociale ar suferi: muncitorii prin faptul că lucrul s'ar suspenda, capitaliștii prin intreruperea relațiilor comerciale și financiare. Care's cauzele ce ar putea provoca războiul? Sînt: dezvoltarea cam identică a industriei celor două țări, progresele reperi ale Germaniei, spiritul imperialist al marilor industriști din ambele țări, tendința Angliei de a nu permite dominația continentală a nici unei puteri, și greutatea de a suferi colosalele cheltuieli pentru înarmare.

Iar ceiace intrizie și poate va împiedeca izbucnirea conflictului armat e teama ambelor țări de a fi sdrabite lipsa enormelor sume de bani ce le-ar necesita războiul, greutatea de a se da un războiu deciziv între țări așa de depărtate și de bine înarmate, și atitudinea proletariatului ambelor țări. Acest din urmă element msi ales va fi acel care va hotări în chestiune.

Alfred Naquet publică un răspuns lui Novicow în chestiunea patriei și a dezarmării, în care arată că Novicow a luat în alt sens cuvîntul „patrie” și că în realitate, restabilindu-se înțelesul acestui cuvînt, Novicow nu face decît să complecteze și sa confirme concepția sa.

Les Documents du Progres (Noembrie 1908).

Această revistă, care apare în trei edițiuni (germană, engleză și franceză), se ocupă în special cu chestiuni economice, sociale și culturale. În numărul de pe luna aceasta găsim, între altele, un interesant studiu asupra rezultatelor impozitului pe venit în Austria. Autorul studiului, Fr. Leiter, arată că impozitul pe venit, care s'a introdus în Austria de mai

bine de zece ani, a dat roade foarte bune: s'a dovedit că „din toate impozitele statului, impozitul personal pe venit este cel mai susceptibil de echitate”. Nici chiar argumentul cel mai tare al dușmanilor acestui fel de impozit, anume că declarația făcută de contribuabili va trebui controlată foarte aprig, inchizitorial aproape, nu rezistă în urma celor observate din practică: e destul ca agenții să aibă o educație potrivită cu rolul lor, pentru ca nici Statul să nu fie frustrat, nici contribuabilii să nu aibă a suferi; din contra acest sistem a avut în Austria un rol educativ pentru cetățeni, deșteptîndu-le tot mai mult conștiința datoriei, și asigurînd Statului colaborarea cetățenilor pentru taxarea justă și cinstită a veniturilor.

Asupra legilor de amor din Rusia da câteva lămuriri Roman Streltsov într'un articol, în care arată că preocuparea aceata pînă la extrem cu chestiunea iubirei, și practicile desfrîinate la care se dedau acum unii din intelectualii ruși, — nu reprezintă decît reacțiunea împotriva temperanței și ascetismului acestora înainte de revoluție, reacțiune care își are explicația în descurajarea ce a cuprins sufletele din Rusia în urma înădușirii revoluției. Autorul crede că această criză va trece în curînd, și cu diusa va înceta și starea de lucruri bolnăvicioasă, prin care ea se manifestă.

Intr'un articol de știință, Fernand Mazade explică mecanismul cinematografului și arată progresele, pe care le-au realizat specialiștii în timpul din urmă în funcționarea aparatelor de acest fel.

La Revue des Idées. (15 Noembrie 1908). *Georges Foucart.* Reîlgiia și arta în vechiul Egipt.

Statuaria. Artă egipteană creată pentru a regula și dirija raporturile omului cu ființele divine și pentru a asigura existența omului după moarte. Își datorește formele sale concepției,

egiptene asupra vieții, sufletelor și zeilor. La baza religiei acestui vechiu popor găsim o concepție antropomorfică, lumea populată de nenumărați demoni, ce exercită o nelincetă influență asupra omului; pentru evitarea haosului și organizarea ritualului, aceste „spirite” trebuie clasate.

Caracteristic e că „spiritele” notabile îmbracă de preferință forme animale, au relații cu muritorii; iar între oameni, animale, vegetale și lumea anorganică nu e deosebire de natură ci diferență de grad în calități sau forță. Între aceste lumi nu e barieră de netrecut. Alegerea animalelor, a fost condiționată de climă, poziție geografică etc., și cu încetul fie-care clan a ajuns să-și ia un grup definitiv de protectori cari au devenit zeii săi; unul mai puternic a devenit rege și strămoșul regilor tribului. Între diferitele triburi și zeii lor respectivi nu erau alte raporturi decît acele de vecinătate sau război.

Odată determinat zeul și cultul său, a fost nevoie să se asigure stăpînirea materială și constantă asupra unei ființe așa de indispensabile clanului.

Cum? Pentru Egipteanul primitiv, specimenul izolat din cutare sau cutare specie, și nu specia tuturor semenilor săi, era un zeu: înșă acest animal divin de pe pămînt, cunoscut după anumite semne, nu era decît una din locuințele pasagere ale înfîntelor „transformări succesive” ale zeului, una din formele sale speciale lumii noastre. Această formă era o formă identică a alteia neperitoare ce trăia dincolo de lumea aceasta. Un zeu deci era în dublu exemplar; unul în cer, altul pe pămînt cel terestru putea muri de moarte fizică, cel ceresc era nemuritor împreună cu toate sufletele sale. Sufletul zeului terestru mort se încarna imediat într'o altă formă. Deci pentru a putea păstra contactul cu zeul, credinciosul trebuia să aibă în mîna formă lui terestră vie sau

rămășițele sale însuflețite. Egiptenii au întrebuițat ambele mijloace. Resursele, pentru a le conserva, le preparau într'un anumit fel și prin vraji rețineau sufletul divin și îl puteau duce la război.

De aici s'a născut statuaria prin înlocuirea treptată a părților stricte cu materii solide, lemn și metal. Din speculațiile asupra vieții, asemănării și a „dublurilor” s'au născut imaginile zeilor, care vor fi apoi Iosu-și zeii. Căci ori-ce „spirit” zărind o imagine exactă cu a sa e atras spre ea ca de un magnet, imediat ce această imagine are toate caracteristicile unui corp real; iar aceste caracteristici omul cu ajutorul magiei le notase și formase un catalog, care va fi una din bazele statuarei în epoca clasică și peste el vor trece veacurile fără a-l modifica. Odată spiritul divin intrat într'o statuă trebuia reținut. Trebuia să i se satisfacă decît trebuințele, căci zeul trăia în ea în sensul litoral al cuvîntului: i se aduceau mîncări, parfumuri etc. și de aici s'a născut ceremonialul sacrificiului. Faptul s'a petrecut întocmai așa și cu zeii cu forma umană. Statuia nu e o imagine, ci zeul însuși, căruia i se dau toate onorurile și care face tot ce-i place: se plimbă, mîncă, dă vizite colegilor din alte temple, acordă audiențe etc. Aceleași onoruri s'au aplicat apoi și descendenților direcți ai zeilor, faraonilor, care, și ei, au avut statuete lor vie, asigurătoare de nemurire. La Egipteni nemurirea sufletului era condițională de păstrarea corpului, prin care se transmitea mîncarea necesară; de aici mumificarea. De nu se putea conserva trupul propriu, se făcea unul asemănător din materie mai solidă; statuaria profană a fost creată deci pentru un scop eminamente practic. Aspectul fizic păstrat, deși un prea servil, sufletul era chemat și fixat prin formule magice, iar statuia trebuia hrănită și întreținută ca orice corp viu.

Sculptura egipteană, cu totul deosebită de cea greacă în tendințele ei, n'a urmărit frumosul, și deci nu trebuie judecată din acest punct de vedere.

Artistul dacă a avut oarecare libertate această n'a fost decât inventarea formelor proprii de a traduce ideea religioasă impusă și în expresia feței, căreia a reușit să-i dea o intensitate de viață și o maiestate incomparabilă.

Nuova Autologia (16 Noembrie 1908). *Cesare Ranzoli*, Filosofia în ziare.

Filosofia și ziaristica, zice autorul, sînt două noțiuni cu adevărat contradictorii, dacă se consideră notele lor caracteristice, și de aici se explică ușor, și puțină prietenie dintre una și alta. În timpurile din urmă toți lucrurile au început să se schimbe: o cordială amicitie iea locul disprețului de altă dată. Mai fiecare ziar însemnat începe să consacre o rubrică specială filosofiei, incredințată unui redactor special, și sistemul filosofic n'are indiferență: clericaliștii se împart între tomism și filideism; radicalii sînt pentru pozitivism; republicanii pentru materialism, iar socialiștii pentru evoluționism.

Redactorul filosofic—ultimul îndată după cel politic, financiar, literar, teatral etc., e deocamdată ceva cam nediferențiat în funcțiunile sale: se ocupă de așa zisa literatură de idei, face dări de samă despre conferințe elicosociale și bio-psihologice, scrie necrologurile filosofilor și mai cu samă se ocupă cu chestiunile religioase. Cu timpul, desigur, va avea loc o mai mare specializare.

Pricinile acestui fenomen nou, le găsește autorul, în primul loc în romanul psihologic și în teatrul social. Acestea au făcut educația marelui public, trezind în el dorul de a aprofunda chestiunile și a se ocupa mai de aproape cu chestiunile filosofice. Nu puțin, crede autorul, că a contribuit în acest sens și spiritalismul. Deasemenea, în ultimii ani, au contribuit

mult controversele moderniste și discuțiunile asupra ultimei constituțiuni a materiei.

Deutsche Rundschau (Noembrie 1908). *Heinrich Schneegeans*. Natura realismului în literatura franceză a veacului al XIX-lea. Realismul, zice Schneegeans, s'a născut din romantism. Romantismul, după cum a arătat Brunetièrre, este triumful individualismului sau complectă expansiune a Eului. Aceasta explică foarte caracterele școlii romantice și toate deosebirile ei față de clasicism. Alătura cu dorința de libertate se asociază la romantici și iubirea de adevăr: precum în viață alătura de sublim și frumos se găsește și contrarul, tot așa trebuie să fie și în artă. Acest caracter democratic îl moștenise școala romantică dela Rousseau, împreună cu dragostea de natură. Tot dela el a moștenit și zcea senzibilitate, cea aplecare spre melancolie, care se revărsa în lacrimi și plingeri. Literatura, care urmează romantismului, dezvoltă mai departe caracterul democratic și reacționează cu putere în contra tendinței sentimentale. Această nouă îndrumare literară se explică prin evoluția politică a Franței: dela Ludovic—Filip și până la a treia republică, Franța se dezvoltă neîntrerupt în direcția democratismului.

Odată însă cu această democratizare, zice autorul, are loc și o materializare: burghesia bogată ajunsă la putere, începe din ce în ce mai mult să se bucure de situația ei și să pue mult preț pe o viață comodă și luxoasă.

Evoluția societății franceze explică de asemenea și reacțiunea contra sensibilității și sentimentalismului romanticilor. Generațiile, care se ridică în timpul de după răsturnarea lui Napoleon I, cresc și trăiesc într'o epocă foarte prozaică în comparație cu epoca precedentă. Entuziasmul războinic și individualitățile puternice dispăruseră. Acuma se simțea mai mult puterea

maselor decit acea a personalităților. Pe lângă aceasta se mai adaugă și faptul că în această epocă are loc o mare dezvoltare a științelor exacte și a tehnice; chiar și filosofia acestei epoci, pozitivismul lui Comte, ia poziție contra idealismului și scoboară importanța *Eului*. De aceea și în literatură, în locul subiectivismului sentimental, apare obiectivitatea rece, observația minuțioasă cu descrieri interminabile. De aceea genurile literare în proză sînt mult mai cultivate decit versurile.

Deutsche Revue. (Decembre 1908). *Professor Otfried Rippold: Diplomazia și dreptul internațional.* Dacă considerăm secolul ce începe din punctul de vedere al dezvoltării culturii și în special al dreptului, vedem că secolul al XX, în deosebi, de cel precedent, în care s'au săvîrșit mari opere senzaționale de codificare, va fi secolul Dreptului internațional. În țara neconținutei creșteri a însemnătății lui, creșterea datorită complexului de relații internaționale, ce se înmulțesc zilnic, lipsa studierii regulate la universitățile germane a acestei ramuri devine tot mai sensibilă. Dacă disprețul față de această disciplină arătat de studenți nu toldeaua este păgubitor, lucrul stă însă cu totul dimpotrivă cînd e vorba despre diplomați.

Alături de cîțiva autodidacți, majoritatea lor opune o rezistență pasivă contra admerii juriștilor specialiști în funcțiunile diplomatice, preferînd să rezolve problemele de drept internațional după metoda biurocrațică. Se pune însă chestia dacă metoda întrebuintată până acum va mai putea fi utilizată și dacă necunoașterea dreptului internațional nu va provoca conflicte internaționale, așa de ușor evitabile alminteri.

Căci cu cit concepțiile juriste din diferite țări se vor asemăna între ele, cu atît multe din neînțelegerile politice vor putea dispărea. În consecința

Rippold pledează pentru ideea creării unei academii de Drept internațional, așa cum a propus la conferința de la Haga ministrul Sturza. Influența unui asemenea institut s'ar resimți și în politica propriu zisă, nu numai în extinderea cunoștințelor juridice.

Sozialistische Monats-Hefte (Noembrie 1908). *Ed. Bernstein. Pentru Reformism.* Unui observator atent, zice Bernstein, n-ar putea să-i scape din vedere că socialdemocrația germană posedă o teorie, principii, propuneri, țeluri generale, o admirabila organizație, cu un cuvînt toate rechisitele unui mare partid, dar îi lipsește un singur lucru: o politică hotărîită, care să ducă scopuri mai apropiate, în mod sistematic. Situația prezentă în Prusia și în Saxonia e așa de favorabilă social-democrației, cum n-a fost niciodată. Față cu această situație, e drept, partidul socialdemocrat nu stă în lăcezure, se agită, ține înfrîniri, discursuri etc., dar nu poate preciza ce reformă practică, imediată are în vedere. În congresul de la Nürnberg, majoritatea a consacrat încă odată, în mod oficial, vechea tactică: adică intrasigența absolută, continua opoziție contra statului burghr.

Statul însă, nu trebuie considerat ca un mecanism imobil, ci cași stările sociale, a căror expresie este, este și el supus legii evoluției. Asemenea lucruri se pot ceti tocmai în K. Marx și în Liebknecht. Nu e vorbă că tot din acești autori se pot aduce și citate contrare; asta probează că socialdemocrația nu și-a găsit încă în Politică punctul arhimedic. Tot n-a despărut complect vechea teorie a catastrofelor; ea se poate întrevădea din toate scrierile și discursurile fruntașilor majorității: Kautsky, Luxemburg, Parvus, etc.

Niciodată însă, mai mult decit acum, n-a avut mai mare nevoie socialdemocrația de concepția revisionistă, care e cea organic-evoluționistă și care în po-

litică se numește reformism. Situația politică e favorabilă din punctul de vedere al agitației socialiste; succese legislative în favoarea muncitorimei însă nu sînt de loc de sperat: tactica dusă de un deceniu își dă roadele. Ar fi prin urmare timpul ca să se părăsească odată această tactică.

(Nr. din Decembrie). În acest număr de Decembrie, din punctul de vedere al chestiei naționale, *Markus Ratner* are un important articol despre: Chestia națională în partidele socialiste evrești. El arată că în organizarea proletariatului evreu din Rusia s-a pus cu seriozitate chestiunea națională. Socialiștii evrei au fost nevoiți să vadă că naționalitatea nu e o fantomă, ci din potrivă e un lucru real, a cărui nesocotire e dezastroasă. Mai ales din punctul de vedere al culturii, chestia națională e de o importanță capitală, căci un popor, în masa sa imensă, nu se poate cultiva decît în limba națională, și astfel că are profundă dreptate, în ceia ce scria, socialdemocratul austriac: Otto Bauer: „Chestia școlii naționale este de sigur cea mai importantă dintre toate chestiunile naționale; căci educația națională este cel mai tare mijloc de legătură a națiunii. Însă *inteligenta* a prea exagerat însemnătatea acestei chestiuni. Dezvoltarea nici unei națiuni nu atîrnă exclusiv de înfăptuirea organizației școlare, dar atîrnă în mod covârșitor”.

Dar nu numai din punctul de vedere al culturii, naționalitatea e de cea mai mare importanță, ci respectarea ei are consecințe importante asupra desfășurării luptelor de clase.

După cum arată o experiență îndelungată, o adevărată luptă de clase nu se poate da decît între clase naționale, produsul unui trecut comun. Astfel fiind lucrurile, prima organizare independentă a proletariatului evreu din Rusia, *Allgemeiner jüdischer Arbeiterbund in Russland und Polen*, a tre-

buit să pună în discuție chestia națională, și a luat rezoluția „că apăsarea națională... întunecă conștiința de clasă, lovește mai cu samă clasa muncitoare a națiunii apăsate, care prin aceasta e împedecată de a-și dezvolta puterile pe toate terenurile”.

Mai tirziu, o altă organizare, *Zionistisch-sozialistische Arbeiterpartei*, în problema națională redactează un program eclectic, facînd un compromis între concepția pur *personală* a națiunii, după care naționalitatea nu e decît o asociație de indivizi cu limba comună, pînă la naționalitate exterritorială, și concepția *teritorială* a națiunii, după care naționalitatea implică și necesitatea ocupării unui teritoriu. Acest curent reprezentat în această organizare tînea numai decît la alcătuirea unui proletariat de mare industrie. O altă organizare a proletariatului evreu este *Jüdische sozialistische Arbeiterpartei* (Serp), care recunoaște necesitatea organizării naționale a populației evrești. „După teoria acestui partid, apăsarea națională împiedică dezvoltarea naturală a luptei de clase... fiindcă proletariatul prin comunitatea solidarității naționale nu-i în stare de a se pune în antagonism cu burghezia. În acest chip apăsarea națională întunecă conștiința de clasă a proletariatului și introduce momente complicate în mișcarea socială. De aici rezultă, ca o condiție premergătoare pentru orice socialism practic, necesitatea înlăturării sau slăbirii apăsării naționale, considerarea justă a momentului național și surmontarea meșteșugitei înlăturiri a luptei naționale și de clase”.

The North American Review (Noembrie, 1908. New-York).—*D. Frederic Courtland Penfield*—„Franța și descreșterea populației ei” — reia mult discutata chestie, care în Franța se impune necentenit ca cea mai importantă problemă la ordinea zilei. Despopularea Franței față de celelalte

țări și în special față de Germania e mai primejdioasă decît o pierdere de teritoriu. Peste 20 ani, prevede autorul, proporția, față de Germania, va fi de un francez la doi Germani. Acum 20 de ani erau, în termen mijlociu, trei copii de fiecare familie, acum abia sînt doi. Franța, purtătoarea celei mai strălucite civilizații, a ajuns singura țară din lume, în care numărul morților întrece pe cel al nașterilor! Cu toate că nu e o faptă populară să dai alarma primejdiei naționale, d. de Foville, Președintele „Academiei de Științe Morale și Politice” a avut curajul să dovedească că poporul francez moare încet dar sigur. În veacul precedent procentul nașterilor a scăzut de la 32 la mie la 19.7; în 1902 numărul nașterilor a întrecut numărul morților cu 84.000, în toată Franța. Această cifră s'a scoborît la 73.000 în 1903; la 57.000 în 1904; la 37.000 în 1905; la 27.000 în 1906; iar în 1907 numărul morților a întrecut cu 20.000 numărul nașterilor! Este acesta începutul sfîrșitului, se întreabă d. de Foville?

Despopularea Franței o expune la primejdia invaziei străinilor: E o mare primejdie pentru o țară, care poate hrăni 80.000.000 suflete, să nu aibă jumătate din această populație. În 1875 populația Germaniei întrecea pe cea a Franței numai cu 6.000.000 de suflete; acum diferența s'a trecut la 20.000.000; iar peste 20 de ani Germania va avea tocmai de două ori populația Franței. Sînt și de acei care văd în această descreștere voită a populației Franței un semn de superioritate a rasei: Poporul, în mod conștient, asigură, prin împuținarea inșilor la concurența vieții, un trai mai sigur urmașilor; în asemenea împrejurări individul nefiind silit să-și istovească puterile în lupta pentru existență e pus în împrejurări mai prielnice de perfecționare. Această mișcare filosofică nu înlătură de loc gravitatea chestiei. Care sînt cauzele

și care e remediul acestui fenomen, atît de îngrijitor pentru viitorul Franței? Autorul înlătură toate cauzele de natură morală, și admite o singură cauză fundamentală: *Spiritul de economie al poporului*. În Franța proprietatea se împarte între urmași—nicăiri proprietatea nu-i mai pulverizată decît în Franța—și de aceea părinții se îngrijesc ca să nu fie prea mulți pariși la succesiune. Atît timp cit, în Franța, va domni actuala lege a proprietății, un remediu la despopularea țării nu se va găsi, conchide autorul.

The Contemporary Review.

(Noembrie, 908 London).—D. George Barlow—„Geniul lui Dickens”—aduce noi observații critice asupra marelui scriitor englez. Autorul declară că după un lung studiu al operilor lui Dickens, celitorul nu-și va putea înlătura întrebarea, dacă geniul lui Dickens nu e, în esență, înrudit de aproape cu geniul scriitorilor tragici de pe timpul Elisabetei. Cu tot humorul vesel ce se degajează din paginile romanelor marelui scriitor, nici unul din contemporanii lui nu are atît de adînc simțul nefericirii vieții omenești. Dacă desuodămintul din unele romane ale lui Dickens e de multe ori fericit, concluzia adevărată, înțeleasă de autor, e totdeauna tragică. Dickens poate fi considerat, pe dreptul, ca unul din marii poeți tragici ai omenirii. Talentul lui Dickens are o mult mai mare predilecție pentru a observa și zugrăvi urîtul decît frumosul. Dickens nu zugrăvește nicăiri frumusețea femească, deși atinge înălțimi neîntrecute în cunoașterea sufletului femeesc. Insușirile morale ale sufletului atrag mai mult atenția scriitorului decît armonia trăsăturilor fizice. Dickens a fost educat și format în prima perioadă a epocii victoriene, atunci cînd mișcarea prerafaelită nu imprimase încă noua ei direcție în chestiile de estetică literară.

Mișcarea intelectuală în străinătate.

FILOSOFIE.

Paul Sourian. *Les Conditions du Bonheur*. Paris, Armand Colin, 3.50.

Cercetări științifice despre metodele moderne, asupra condițiilor fiziologice și psihologice ale fericirii.

Georges Dwelshauvers. *La Synthèse mentale*. Paris, F. Alcan, 5 fr.

Un studiu asupra rolului conștiinței în viața noastră intelectuală. Autorul combate teoria mecanistă și admite un act de sinteză la origina vieții noastre mintale.

Ernest Linke. *Natur und Geist als Grundthema der Welterklärung*. XVI—655 p. 8°/_o, M. 9. Leipzig, 1903, Friederich Brandstetter.

Deși cetitorului acestei opere, cu un gigantic cuprins, nu trebuie să-i lipsească o oarecare doză critică, date fiind multe contradicții și afirmări neprobate din ea, acest volum cuprinde, sub prelucrarea tuturor rezultatelor științei moderne, concepția proprie a autorului asupra lumii.

Dr. Emil Lobedank. *Der Stammesbaum der Seele*, Halle a. s. 1907, Carl Marhold.

Autorul caută să reducă aparițiile sufletești ale omului și ale animalelor la elementele lor cele mai simple, și caută să demonstreze că orice manifestație spirituală e legată de materie, că este o formă de apariție a substanței în mișcare.

Cartea e lucrată cu îngrijire și scrisă într'un ton obiectiv.

ISTORIE.

Amédée Vialay. *La Vente des Biens Nationaux pendant la Révolution française*. Paris, Berin, 5 fr.

Un studiu documentat asupra vânzării bunurilor naționale pe timpul revoluției, și a rolului pe care această vânzare l'a avut în viața proprietății mari și mici din Franța.

Dietrich Schäfer. *Kolonial Geschichte*. Zweite, revidierte und bis auf die Gegenwart fortgeführte Auf-

lage, Verlag von G. I. Göschen in Leipzig.

Intr'o expunere plină de viață ni se oferă o privire asupra istoriei din punctul de vedere al luptelor popoarelor și întinderea pământului, începând dela Fenicieni și coloniile lor până la ultimul războiu ruso-japonez.

Albert Nast. *La répression de l'adultère chez les peuples chrétiens*. Etude critique. Paris, A. Rousseau, 1908.

În această importantă contribuție la istoria moravurilor și a istoriei dreptului, autorul arată cum toate legile făcute de diferiți legislatori, începând cu Lex Iulia, și toate măsurile, oricât de severe, n'au putut avea o influență apreciabilă asupra unor asemenea delictе.

Cartea e un conducător excelent în cercetarea filozofică a chestiunii, e limpede, bine construită și scrisă într'un stil simplu.

G. Lyon et T. Barrois. *Puériculture et hygiène infantile*. Paris, F. Alcan, 2 fr.

O serie de conferinți, ținute elevilor, relative la higiena copiilor.

L. Langstroth. *L'abeille et la ruche*. Paris, O. Doin, 7.50.

Traducerea franceză a celebrei lucrări, care a avut un enorm succes în Anglia și în America, autorul fiind unul dintre cei mai vestiți apicultori.

Dr. René Gaultier. *L'hygiène des dyspeptiques*. Paris, 1.50.

Autorul notează cu cea mai mare precizie regimul ce convine mai bine dispepticilor, și arată mijloacele prin care se poate preveni și îngriji această boală.

SOCIOLOGIE. ECONOMIE. DREPT.

Paul Clerc. *Les Sociétés de secours mutuels et l'organisation des retraites pour la vieillesse en France*. Paris, Arthur Rousseau.

Cu multe cifre și cu diferite date statistice, autorul studiază organizația și foloasele societăților de ajutor și de pensiuine, mai ales pentru clasele muncitoare.

Alfred Naquet. *Vers l'Union libre*. Félix Juven, 3.50.

O critică a stării actuale a legăturilor de familie, și a felului cum se contractează și dăinuiesc cea mai mare parte din căsătoriile de azi.

Léon Duguit. *Le Droit social, le droit individuel et la transformation de l'Etat*. F. Alcan, 2.50.

Cercetări în domeniul raporturilor dintre indivizi în societate și dintre indivizi și Stat.

Gaston Richard. *La femme dans l'histoire*. Paris, O. Doin, 4 fr.

Un studiu asupra evoluției condiției sociale a femeii.

CRITICA. STUDII LITERARE ȘI ARTISTICE.

Daniel Mornet. *Le Sentiment de la Nature en France, de J. J. Rousseau à Bernardin de Saint-Pierre. Essai sur les rapports de la littérature et des mœurs*. Paris, Hachette, 7.50.

O vastă anchetă asupra raporturilor dintre literatură și obiceiuri, limitată mai ales asupra chestiunii iubirii de natură. Autorul arată că nu Rousseau a inventat iubirea pentru natură, ci a precizat numai acel sentiment ce se găsea deja la contemporanii săi.

Comte J. du Plessis. *Les Femmes d'esprit en France. Histoire littéraire et sociale*. Paris, Nouvelle Librairie Nationale, 3.50.

Folosindu-se de cercelările lui Brunetière, autorul arată influența unor femei asupra literaturii și a vieții.

Madeleine de Scudery. *De la Poésie Française jusqu'à Henri Quatre*. Paris, Sansot, 2 fr.

E un extract din „l'Histoire du Comte d'Albe“, în care autoarea combate criticile lui Boileau, și le arată pe toate false și exagerate.

LITERATURĂ.

Gustave Toudouze, *Le Rebouton*. Paris, E. Flammarion.

Un roman din viața bretonă: lupta dintre preotul unui sat și un cioban, care vindecă boalele; lupta între biserică și natură.

Léo Claretie. *Les héros de la Yellowstone*. Paris, Librairie du Monde Illustré.

Povestire din viața americană: o idilă ale cărei peripeții se întretaie cu fazele descoperirii acelor „terres maudites des génies“, pe care s'a făcut vestitul și fantasticul „Parc“ american.

Alfred Droin. *Le Collier d'Émeraude*. Paris, Fasquelle.

Un nou volum de versuri al autorului volumului „Jonque Victorieuse“.

La poezie di Antonio Fogazzaro. Milano, Baldini, Castoldi e C. 450 p. lire 7.

Într-un volum frumos, asemănător cunoscutei ediții complete a lui Carducci, poetul italian a adunat tot ce crede că e demn de amintire din poeziile compuse de el în lunga și frumoasa lui carieră.

BIOGRAFIE.

Dr. Georg Lomer. *Bismark im Lichte der Natur Wissenschaft*. Halle a. s. 1907, Carl Marhold, Verlagsbuchhandlung.

Autorul caută, pentru prima oară, să studieze personalitatea cancelarului german, din punctul de vedere științific, în special al antropologiei, psihologiei și al medicinei.

Compiler.

Baba Marga.

De-apuci la deal, de-apuci la vale, de treci pe la vr'o'nfurcitură de drumuri, nu se poate, trebuie să te întâlnești în cale c'o mătușă—o chiamă *Marga*—'nălticută, cu părul alb-alb, ca și peșchirul cu care e'nfolosită la cap; cu obrazul roș—de-ai crede c'a fost dogorită la para focului—dar brăzdat de increșiturile vremii; adusă de mijloc, ca o cobiliță, de povoara apilor mulți și grei, ce duce în spate; cu barba ascuțită, scoasă nițel în afară; înfășată într'o lotă strîmptă și încinsă e'un curmeiaș de teiu, peste scurteicuța veche și 'mpușcală pe ici pe colea, de i se văd fâlmătoacele de cojoacă albă.

Și mai nu e ziuică lasată dela D-zeu să nu te întâlnești cu baba Marga; ș'apoi, ori de câte ori ai întâlni-o, nu se poate să nu între în vorbă cu d-ia și să nu te ia la descusut: cînd te'n-sori maică? Pe cine ei? Pe care fată ai pus ochii? Apoi îți ia la rînd pe toate fetele mai răsărite din sat:

— Ia, maică, pe fata lui Duță al Stancului,—îmi zicea ea într'o zi,—că e bogată putredă! li dă o chingă de moșie în Goleasca, să gonești o zi călare și să nu-i mai dai de căpătăi! Dar bănet ce-i dă! că are pe fundu' lăzii numai rile de aur; că ci-că ar mai avea și o ulcică de galbeni îngropată sub temeiul casei. Incai, în sat dați cu dobîndă... nu se mai spune. Satul jumătate e dator la ea, mare mamă!

— Nu babo, că nu mă'n-sor d'acu, prididesc eu cu gura ca să-i tai apa dela moară. La ce să-mi iau d'acu belea după cap? De 'n-surat e lesne... Cînd mi-o sosit ceasul, mă'n-sor numai decit!

— Apoi nevasta nu-i belea la om, mamă; că e stilpu' casei. Nevasta e *noroc* la casa Ruminului.

— Mai *noroc*, mai pagubă, e pe brodeală. Nu mi-ar fi mie d'aia; dar... fata asta e cam trecută și urîțică.

— Au, apoi cu a tinără și frumoasă, și încolo nimic, mori de foame pe vatră! Toci cu ea pe vătraiu pîn' nu ți-o fi bine.

Și ori-ce i-ai spune, cu ea n'o scoți la căpătăiu. Numai decit îi pune capacul.

— Dacă nu-ți place aia, ia pe Ileana Popii; n'ai mai zice

că-i urită. Ai văzut ce bine-i făcută : 'naltă, spătoasă, cu fața ca ruja și cu ochii ca solzul de balaor.

— Ar fi, cum ar fi, babă Margo, dar e cam sărmănuță.

— Tiii! de unde?! Iți dă popa cît i-ai cere. Iți dă cutare... cutare... și numai decît iți înșiră o foaie de zestre cît un pomelnic de mare. Li lipsește doar întăritura tribunalului.

— Bine, dar, cum iți spuseiu : nu mi-a plecat mie capul p'asa ceva și pace! Spunind asta caut să mă curăț de ea.

— O fi, maică; că dacă vine ceasu 'nsurătorii la Rumîn, pleacă turbat; și d'ar colinda 5—6 satê și tot o găsește acolo, unde i-o fi rinduit-o lui Sfintulețu'. Dar, ce zici? Marița lui Gheorghie a Mandului—circiumarul—n'ar fi bună? Aia n'o mai fi săracă! Ai văzut sălbi ce are! Pieptul solz de mamudele! Să dai cu glonțu', nu răzbești la piele! Li dă hanul, livedea de pruni, de lingă popa, fașa dela Bogățu... că numai pe ea o are tat-său.

— Bună, babă Margo, dar e... cam... nătăntoală.

— Au! Apoi vorba ăluia : „și frumoasă și lăptoasă și de vreme acasă“, unde-ai s'o găsești? Se mai deșumenește ea, după ce s'o mărita.

— Bine babo, toate la vremea lor; și dau să plec. Dar ea mă trage de mincă.

— De, că te-i duce; că, nu ți-o fi plingind copiii să le dai țită.

Eu știam că ea e vătăjelul femeilor ăcelora de nu prea își fac de lucru; și că umblă din cișlă'n cișlă, cu plosca cu minciuni.

Odată o întrebăiu : ai avut vr'o fată, babă Margo?

— Am avut cocoșu' mărchiu; am avut două. Una mi-a murit mare, de 17 ani, am îngropat-o cu brad. A de-mi trăiește, am dat-o aci'n Răbojești, după un creștin al lui Dumnezeu. Săr-mănuț e el, dar o duc bine.

— Eu cred, că nici cînd ai măritat pe fata dumitale, n'ai stăruit s'o peșesti, așa cum dai zor cu letele astea.

— Ce să fac și eu, măculiță? Trăiesc, cum numai D-zeu știe. Nu vezi cum am ajuns? Că, dacă am și eu doi feciori — nu i-ași mai fi avut! — și dacă am avut și eu pustie de avere, ce folos?

M-au luat hoțomanii, „cu șoșele, cu momiele“, și le-am dat lor toată averea : „Dă-ne-o mamă, toată; n'avea nici o grijă, că te ținem noi“ — ține-i-ar junghiurile morții! Așa am făcut.

Credeam c'or avea și ei atîta milă de mine, ca de o mamă blajină, ce le-am fost. Și acum uite-mă : tot străină sînt. Trăiesc cum pot și pe unde apuc; că feciorii mei — alege-s'ar prafu' de ei — mă iau la goană ca p'o cățea. Mă mină dela ăla, la ăla.

Spunea săraca dela inimă și nu mai isprăvea, povestindu-și tot focul.

Uneori te'nduioșează pîn' la lacrimi; iar cite odată, cînd, de mila ei nu te mai rabdă inima și-i dai vr'un gologan, îl ia cu mina tremurînd și ingînă :

— Sărut mina! Să-ți dea D-zeu noroc și sănătate; — dar nu uită să adauge : — și o fată bogată și frumoasă!

* * *

— De unde ai d-ta a face, babă Margo, cu fetele astea mai bogate ? o întrebai odată.

— Hei ! Pe mine mă știe toată lumea, că sint bătărnică și cotelitoare ; că răscolesc și aflu eu toate alea.

Mă chiamă mumele lor p'acolo cite-odată, de-mi dă să lucrez, ce pot și eu : să torc, să'ndrug, ori să țăs pinză dreaptă ; că la alte alea, și după cum m'aș mai pricepe, dar nu mai văd bine. Bătrinețe ! Ce pustiul să le faci ?!... Capăt și eu o 'mbucătură, un ban-doi, să trăiesc de azi pe mine. Și stind cu ele de vorbă, numai auzi cite una din ale bătrine : „la vezi, lele Margo, trage cu urechea, că dacă mi-i găsi un ginere pe plac, îți fac o scurteică pînă'n pămînt ; că uite, vine iarna și ești golănceață !

Alta-mi lăgăduiește iminei, alta testimel... iar fetele, deabia mă văd și ele...

Uite așa își omoară vremea biata mătușă, to-ot pe drumuri. întrebînd din om în om, din femeie 'n femeie, să alle' toate, să știe toate.

În toată plasa : dela Pitești, pîn' la Boțești și pîn' la Bogăți, cunoaște anume pe toți oamenii mai de samă, și'n deosebi, pe acei care au slăcăt de însurat, ori fete de măritat. Știe pe toți seminariștii și învățătorii tineri, necăpătuși.

Cînd nu te-ai gîndi și nu te-ai socoti, ziua, noaptea, o vezi venind de prin plasa ca zapcii. Să știi, că a fost, unde a fost : ori să ducă vorbă vr'unui băiat, ori s'aducă răspuns cutărei fete, din cutare loc...

De vrei să aflu ce mai e prin lume, oprește-o 'n drum ori-cînd, și ea într'o clipă îți dă raportul.

Vei afla : cine a mai murit, de ce boală, pe la ce bobari ori cărturărese s'a căutat și ce i-au spus aceștia, la ce ceas din noapte sau din zi i-a eșit sufletul, cine i-a ținut lumina, cine l'a scaldat, ba, și cu ce popi l'a 'ngropat.

Îți mai spune după accia : ce nunți s'au mai făcut și care mai sint urzite acum ; ce zestre ; ce nuni, ce lăutări ; cu cine a mai fost în dragoste ginerele ori mireasa ?..

Apoi : cine s'a spinzurat, cine s'a innecat, dacă s'a făcut pe undeva vr'o spargere, vr'un omor, vr'un furt ; în ce împrejurări... cite și mai cite alte noutăți de acestea !

* * *

Oricum ar fi ea, mie-mi place să stau de vorbă cu baba Marga ; că după ce mă ia la refec cu'nsuratul și cu fetele ei, pe care vrea să le mărite, în ruptul capului, incele să-mi povestească cite lucruri—toate, din vechime.

Și are un farmec, cînd povestește, că nu te-ai mai îndura să pleci de lingă ea. Să-ți spună ce era prin lume, cînd era ea

ca față mare! Să-ți spună de „cutierii satelor“, de chipul cum lugeau flăcăii de sorți, și cum îi prindea de pe unde se piteau ei și-i ducea cu sila la oaste. Să-ți facă apoi istoricul portului femeiesc, de cind purta ea în cap o cucă, ca potcapul popesc, precum și toate schimbările prin care a trecut acest port, până la marama și bârizul de azi.

Intr'o zi, după prinz, mă nădărnăcu cu ea la colțul uliții.

— Bună ziua, babă Margo. Dar d-incotro?

— Mulțumim dumitale: de pe la Negrești.

Îți spune că „de pe la Negrești“, parc'ar fi fost pin' la fintină, s'aducă apă. Și cit e pin'acolo! Aproape o poștă!

— Am auzit ceva de dumniata, îmi zise ea.

Li fi auzit, că d-ta aști cam multe.

— Ba, crede-mă, mi-a spus om în toată firea, c'ai fi în vorbă cu fata lui Popa Neagu din Bogați.

Minciuni, babă Margo. Dar, la vreme, ce-ai avea de zis despre fata asta?

Și ca s'o mai năcăjese nițel, zic: de frumoasă, n'ar avea nici o vină. Ai văzut: svelta, cu părulăla gălbioru, ca cleata de borangic... și cu ochii aia albaștri — două viorele, nu alta!

— Tiu! la naiba! la ce ai rivnit și d-ta! Vorba ăluia: „ai ales, pin'ai cules“. Beleuța aia lungă că o fofează... și cu ochii spălăciți, parc'ar fi de peste fier? Iar părulăla, parc'ar fi pus cu furca, și alb, ca șumii de tort, aia de rămin ciuf în dinții daracului! Ovreică goală, și pace!

Ba nu, zău: ai lăsa d-ta fetele noastre, mindre ca mrenele, să ieși rabadă din alt sat?

— Ho, babă Margo, că pin'acum nici n'am luat-o, nici n'ampus de gând s'o iau; dar, parc'ă mi-e necaz că „prea te pui de cracă“ pentru fetele dumitale. Marița Mandului, a de zici d-ta că e „curățică-alminteri“, n'are tot ochi albaștri „de peste fier“?

— Altă socoteală! Ai Mariții sint turgheji¹⁾ închis, ca ouă de sturz, nu ca ai ălia, de crezi că sint de giscan!

* * *

— De câți ani ești, babă Margo? o întrebaiu odată.

— Păi de, măicuță, de câți oiu fi, nici eu nu le mai dau de seamă.

Da, fă-le socoteala și tălică.

M'am măritat de „nouăsprece“ ani. Am trăit cu bărbatul unsprece; și văduvă sint de vr'o cincizeci de ani, dacă nu ști mai bine. Un vac de om, mare mamă! Ce zici!

— Va să zică, ai peste optzeci de ani! Ai mulți-înnainte, babo!

— Mulțumesc lui Dumnezeu, mi-ajunge mie. De ce mi-aș mai amări zilișoarele? Numai așa, ca să fac umbră pământului?

1) Albastru, în graiul popular=turchez

Acum vi-i rîndul d-voastră, ăstora tineri, care acum vă e drag să trăiți pe lume.

— De 19 ani zici că erai cînd te-ai măritat?

— Păicum, dec! De trup eram haidoșă, dar de... nu prea știam eu—vorba ăluia—„ce e calea pe vale“, c'ășa era lumea p'atunci... prostănacă; nu era ca acu... copilul cît nodu și te vinde din ochi.

Eu am umblat cu caprele pe deal, pînă m'am logodit.—Fusesec în anu'ala—cît o fi d'atunci, vezi d-ta!—o iarnă grea, nu ca astea d'acum! Dacă dă zăpada pîn' la genunchi, și oleacă de geruială..... haiti! te prăpădești de ger!.... Intri în casă și stai pe făciuni.....! Ierni d'alea să fi apucat d-ta!

Cum spusei, d'abia mi-aduc aminte, nînsese de se ridicase zăpada pîn' la strașina casei. Gardurile, dacă erau parii mai înalți, le mai treceau virfurile 'n sus de zăpadă, dacă nu, nu mai cunoșteai pe unde au fost garduri.

Apoi a dat un soare și a muiat zăpada de-a făcut-o cocă.

S'a pus apoi, nene, p'un afurisit de ger, de plesnia clon-dirul cu aiazmă din părete; iar pe sub pai era bruma d'un dest¹⁾!

Și se făcuse scrob tare pe deasupra zăpezii; iar bietul taica—biet să fie de păcate—se ducea la pădure s'aducă lemne, că taman le frosiserăm p'ale din curte. Și mă lua și pe mine să-i ajut să le încarce. Alergea sania încărcată cu lemne pe d'asupra zăpezii ca pe pod, așa de tare ce era scrobul.

Tăia tufanii din fața... pămîntului vine vorba: adică din fața zăpezii, iar vara, cînd te uita prin pădure, vedeai ciopirtăcii mai 'nalți d'un stînjea! Așa iarnă mare!!

Era mai cătră sfîrșitul iernii ăsteia grele, dar tot mai era zăpada pînă mai la genunchi. Și eu, cum spusei, numai îmi luam căprițele din urmă și mă duceam cu ele pe deal... că așa umblau p'atunci fetele pîn' se măritau; nu ca corconitele astea de azi, de strîmbă din nas, cînd le mii să-ți aducă o doniță de apă.

— Păi, ce mîncau caprele iarna?

— Muguri prin pădure. Și într'o zi s'a dus Gheorghe—răposatul meu, Dumnezeu să-l erte—să taie o sanie de nuiete dela Glimboc, să facă un petec de gard împrejurul casei.

El era flăcău d'aci din sat, iar eu, cu toate că nu ieșiam la „lume“, dar eram colea toitanică și—vorba ăluia—îmi dădea și mie inima brinci să-mi arunc ochii spre băieți.

Și acuma, caprele--că știi d-ta, capra e drac gol—se duceau lorfocînd pînă 'n coama Glimbocului.

Acolo, dau de Gheorghe, taman cînd tăiasc nucelul și era gata să le încarce. Caprele deteră busna să ronțăie muguri dela virful nuelelor lui. Vruî eu să le dau încolo, dar el zice: „lasă-le Margo, că nu fac nici o pagubă“. Apoi ne deterăm la taină: eu

1) Forma populară a lui *d'get*.

una, el alta... iar cînd să plece, fără să-mi zică, i-ajutai să încarce nuelele, ba să și scoată sania la drum.

De atunci, pe semne, i-am picat eu tronc la inimă; că dacă a venit acasă, a cășunat pe capu părinților. Zor, nevoie, să-l însoare și mai mult nu.

— Bine maică, să te însurăm, dacă zici tu. Ia pe fata cutare că e curățică, că-i dă părinții așa, că-i dă pe dincolo....

— Tii! să fie ruptă din soare și bogată-putredă, n'o iau. Eu am pus ochii pe Margo lui Moș Sandu, pe ea vreau s'o iau și pace!

— Păi de, taică, bună ar fi fata, de n'ar mai avea cum... da' ti dă zestre cam puțină.

— Nu tată, că e vrenică, cinstită și frumoasă: și astea dacă le are o fată e destulă zestre! Ce folos c'o fi bogată, dar urită și nătântoală? O s'o pun *momîie* în cînepă? Iar dacă s'o mai întimpla să mai aibă și alte *modele*, nu se duce pe copcă și avere și tot? Și să vezi pe urmă: „traiu pe vătraiu“.

Dar, dacă e curățică, altă socoteală. Ai și tu o fală, cînd eși cu ea în lume. Nu se ține ca o buiniță după tine.

Și dacă mai e și vrenică... apoi cu omul vrenic „scoți din piatră lapte“!

— D'aia îți tocam eu dumitale. Bagă la ureche ce-ți spun eu. Vorbele mele să le legi în 20 de nodulețe și să le pui la inimă.

Și n'au avut ce-î face părinții; nu i-au înfrînt voia.

La 2—3 zile după asta, a și trimis cu plosca la mine.

Toate bune și cu noroc!

Acu, ce să faci tu în două-trei săptămîni, cînd tu n'aveai nimic gată de nuntă? Nu tu perne, nu tu velințe; nu tu șervete, nu tu... nimic!

Nunta era în pripă, că vezi d-ta, ne băga în păsimesi.

Am adunat toate rubedeniile: „zor de mă căpătuîți“—le zisei— „să scăpați de mine, să nu-mi mai tot dați tîrcoale“.

Și s'au pus ele, biete: una țese-mi pînza, alta procoave, alta șervete... încotro te uitai, sucala; durr-durr... vătala: făca-faca!.... o gălăgie ca în moară!

Iar eu, ale trei săptămîni am *băciuit* pe cămașa de ginere, de-mi eșiseră ochii sgîmboindu-mă la ea. Că de, la ce să zic? eu nu știam să cos nici „briu cojocului“, c'atunci mă învățam.

Și apoi, erau cusături grele și p'atunci. Cămașile se făceau din pînză subțire de tort, cusută în tigheluri cu mătasa de casă.

Și, cum spuseiu: una ceva, alta ceva, pînă m'au urnit d'acasă și m'am văzut și eu la vatra mea.

* * *

În primăvara anului trecut, taman în fierbințele răscoalelor, mă duc într-o sară pe la vîru' Codin. Acolo, dau de babă Marga, cu furca în brîu. Torcea de foc niște pustie de cînepă—

— Bu:ă seara.

— Mulțumim duminicăle.

— Ce mai faci, babă Margo?

— Bine, pușorul maichii. Ia, îmi fac și eu de lucru cu furca asta.

Vorba aia: „Toarce furcă caerû

„Toarce-te-ar pirdalnicu!

Că alt-ceva nu mai pot, fiind-că „mi s'a pupăzat văzul“. Ce să fac? Ia să capăt și eu o imbucătură, să-mi țin amărîta asta de viață, cît oi u mai ave-o. Că feciorii mei... și-am spus eu.... să-i arză locu!

Dar cu insuratul, cum îți mai cântă bobii?

— Stau pe loc...

— „Ca turta'n foc“, făcu ea rizind.

— Babă Margo,—ii zisei eu, ca să deschid vorba—am auzit că Costache al lui Chiuță din Beleți ar avea o fată bună. Ala am auzit că e bogat putred. Ce zici? N'ar fi bună fata aia? O știi?

— Ca p'o iapă brează. Ehe! codobatura aia de-i joacă ochii în cap ca de diavol. Cu aia știu că te-ai pricopsi—nap!

Păi, ce casă crezi, că'i line d-ta cu aia? Că e rea...! Mai rea ca o vespe!

Și dacă ar fi numai alit, „calea-valca“, dar are și alte urmări. Aia arc să fie mai rea decît mă-sa. Se vede ea ziua bună de dimineață.

Vorba aluia: „Capra sare masă, iada sare casa“.

— Păi, mă-sa cûm e?

— Ei, cum?! D'alea bune de pricini.... înțalegi duminica.

* * *

Altă dată veni vorba de vremurile de demult, de volintiri, de Turci, de răzmeriță.

— Auliu?!... zice baba Marga, cu mîna la față și clătînd din cap—ce-mi spunea mie biata bătrinică—muma mamei—că mai îndura dela liftele spurcate... mă lua fiori de groază!

Intr'un rînd, cică, tăbăriseră muscalii în țară. Și-i dedese pela case, cite 3, 5, 6, 10 muscali de toată casa, după puterea Ruminului. Numai unde era casa mică și mulți inși în casă, nu dedea.

În cătunașul nostru dedese doar la bătrinică, vr'o 6.—De mîncare însă, nu le da numai ea, ci le aducea cu ziua, pe rînd, fiecare femeie din cătun; că așa le călca datoria: într'o zi una, într'o zi alta. Era în părăsenii, și le adusese odată Manda lui Tanase o boalcă cu minătărți fierte, uscate de cu vară. Postiau și ei, că cică sînt și ei tot lege d'a noastră. Ba încă, p'unele părți, mai abîtur chiar decît Reminii.

Se închinau seara mult, mult, și făceau cite 40—50 de mătânii. Să li mîncat ei cu căciula 'n cap, te-a ferit sfinu'.

Ba, ei se inchinau și cind beau apă.

Și—să nu uit vorba—lor le plăcuseră grozav minătărcile aduse de Manda. După ce le mincară, de necaz că fusese ulceaua mică și nu prea li se ajunseră, luară boalca și poc! in mijlocul casei. O făcură praf și pulbere.

— „Prea mic, prea mic. Ola mare, ola mare“!

Și-i arăta, între palme, cam cit să fie oala de mare. Dar de unde era să le mai ia?

Și au stat ei la maica bătrina, dintre Sintă-Mării până pe primăvară, cind puneau stratele in grădină. I-au ajutat și ei să le pună. Iar cind a picat ordinu' să-i ridice și să-i pornească, ei erau chiar in grădină la răzoare. S'au sculat și au plecat, după ce și-au luat „ziua bună“.

— „Rămîneți cu bine, mamă Voico; să mincați stratele sănătoși“!

Și s'au dus.

Dar aștia, mamă, făceau și nelegiuiri multe.

Era p'atunci o teleleică de muiere, tinără și frumoasă, e chema Gherghina, care se ținea cu muscalii. Era îmbrăcată... mai abitur ca o proceasă. Milnicelii și mărâmi ca ea n'avea nimeni, iar cordelele îi băteau călcăiele. Dar ce folos, dacăi era sufletul pingărit?

O chemau muscalii in toate sările acolo, in odaia lor.

Bătrina mai avea p'atunci afară de mama, care era codană de vr'o 10 ani, pe una, leica Lixandra care era in troacă și pe alta, Marița, care era fată mare; dar era ca vai de capul ei: și surdă și mută.

Ce face bătrina într'o seară?

Cind să intre Gherghina in curte, o ia la goană c'o peleacă. Aoleo! Au prins muscalii de veste și s'au necăjit foc! Cine mai avea trai cu ei? Vine unu' din ei blodocorind muscălește—injurind pesemne:

— Veico, dai la noi pe Marița! De ce gonit pe Gherghina?

Ea a făcut-o scăpată pe Marița și a trimis numai deit de a adus pe Gherghina.

Alții erau și mai păgini. Făceau nelegiuiri și mai mari: dedeau foc la case, la pătule cu porumb, la clăi de lin... băteau pe femei, pe copii, omorau vitele...

Biata Nețoăia era cu burta la gură. Au luat-o muscalii la goană din casă. S'a dus și s'a băgat într'o claie de lin. Și a stat acolo pilită 3 zile și 3 nopți. Atunci a născut pe Leana—trăiește și azi—aia care e măritată in Pitoi.

Pe o mătușă—Smaranda—incocirjată de bătrină și bolnavă „pe ducă“ au dat-o spurcații zlar' din casă. S'a tirit și ea amarită, cum a putut, și s'a pilit într'o cramă, între bujile de vin. Acolo și-a dat duhul—D-zeu s'o ierte!—ca orișice lighioană: neingrijită, nespovedită și fără muc de luminare in mină.

Tocmai după 3 zile au găsit-o acolo șapană între buți. Au luat-o rudele și au îngropat-o.

Iar cind tăbărau Turcii făceau urgii și mai mari.

Unde găzduiau ei, nu mai rămânea nici urmă de lighioană, de vită în bătătura aia.

Tăiau găină, vițel, vacă, bivoli... ce înimercau, până și cai.

A! Aștia erau spurcați rău! Mincau și mortăciuni.

Dedese într-o vară, pe după Sf. Ilie, o molimă în găini.

Erau măidanurile și bălăriile prin grădini pline de lighioane moarte.

Ei se duceau cu țirna, le adunau și le mincau, de ai fi zis că-i „papară d'a bună“.

Dar se găsea și pe atunci cite un Rumîn ciinos la inimă, care se făcea cioclu al păginoilor.

— Cum cioclu, babă Margo?

— Așa se chemau aia de le căsăpiu lor vitele și le făceau conac. Și era unu Ion Nicuță, al bătrîn—nu mai trăiește—care se îndogărise cu ei să le fie cioclu. Numai i-auzeai:

— Bre Ion, ad la noi un vițel gras!

Și care vițel era mai frumos în sat p'ala-l ducea acolo, fără să întrebe pe cineva, de par'că ar fi fost al lui.

Il tăia, îl jupuia, și apoi jumătate îl fierbea'n căldare, iar jumătate îl frigea în frigare.

— Bre Ion, ad la noi o botă cu vin!

Se ducea al cioclu la o crămă, care era mai aproape. Intra înăuntru, trăgea la o bute, îi dădea cep, și scotea vin de umplea botă. O lua la spinare și se încovrigea sub ea de greutate.

Altfel trăia și el bine. Ba, într-o vreme prăsisse și parale, că—vezi dumneata—îi dădeau Turcii bacșișuri.

Dar ce i-a pățit și lui pieleașica după ridicarea Turcilor. O fi spus la toate neamurile, pe lumea cealaltă, că el era pircios rău, pira pe Rumîni.

L'au luat oamenii și l'au legat cobză de-un măr—avea un măr sălciu în grădină. Și l'au bătut numai cu fringhia udă și îndoită, pînă i-au făcut pielea neagră ca fundul căldării! Care cum se scula, ăla îl croia.

— Na, să te'vești minte, să-ți mai vinzi și altă dată pe frații și tovarășii tăi de muncă la lițele spurcate!

Radu Piersunaru, din Valea-Popii, nu știi ce-a pățit tot de la spurcăciunile de Turci. Hei să vezi:

El avea vreo 10—15 zăcători de țuică, de deabia ședeau pe căpătaie. Tiii! da niște țuică veche de 10—12 ani, și tare... de-ți trosnău urechile cînd beai un ciocan, și răsulai de 3 ori pînă la fund. Iar dela două-trei ciocane înainte începea să-ți se bleoidească ochii și să-ți se moaic balamalele, încit mergeai legănîndu-te pe picioare, ca luntrea pe apă.

El, de frică că o să vină Turcii să-i desluade buțile, s'a apucat și le-a carat într-o noapte, tocma'n fundu Rogoazii. Dar tot au simțit spurcații, și s'au dus acolo de i-au desfîndat buțile, încit venise gîrla de rachiu pînă aici devale, la domnu Ghiță al lui Crăciun.

Așa timpuri, mare mamă, au fost înainte! De-al de-astea pățiau părinții noștri!

* * *

Pe vară, mă intilnesc cu ea într'o zi pe marginea drumului, udă ciurciumel și zgribulită ca un zbirciog.

Plouase mult. Drumurile erau tot una de noroiu, iar șanțurile pline de apă.

— Da ce-ai pățit, babă Margo, de ești așa de liorcăită, de par'că te-ar fi purtat naiba prin lac?

— Uite, maică, înșină ea suspinînd, am dat și eu de-o nevoie. Și sint așa de necăjită, că uite să tai cu cuțitul, nu dă picătură de sînge.

Știi că am și eu în Sămăila o grădină de citeva prăjini. Aveam și eu acoloa un măr crețesc. Și făcuse mere săracul... era cu poalele'n pămînt; niște mere cit boalca și rumene ca o brazul de față mare. Mă uitam la ele ca la soare; mă gîndeam să le vînz și să încropesc și eu ceva de ele, că uite, vine iarna și ci-ite nu trebuie!

Plec eu adineauri să văd, ce mai e pe-acolo, și să adun de pe jos pe-acele ce le-o fi mai scuturat vîntul. Cînd colco... mi-a venit dambila să cad jos! Mărul bătut, crăcile zdrențuite, iar porumbul pe lingă el, harța-parța! M'a săgetat la inimă, nu alta.

Și vezi? se dusesse după ploaie, duce-s'ar la «cucuiata». Era o urmă mare de Romîn și alta mai mică de copil. Cu tirnă le-a carat—cara-i-ar popă Ștefan la groapă—că se cunoșteau grădelele de la fundul tîrniei pe locul moale. M'am luat pe urmă, să văd unde m'o scoale. A mers hotomanul prin porumbul meu, apoi prin livedea de fin a lui cuscru Ion; aici a pus jos să se mai odihnească—odihni-s'ar de veci—că se cunoștea vatra și rămăsese pămîntul de pe fundul tîrniei pe iarba plouată. A trecut apoi prin prunii lui Petre al Dobreloaii, a sărit pirlazul și a ajuns în șosea. Aici i-am perdut urma. Nu mai știu; la vale o fi luat-o, ori la deal? Nu mai știu....

Nu l'ar mai răbda Sintă-Maria a de vine! Să dea Dumnezeu sfintulețu și Maica Precista să-i iasă gîlcile 'n gît, cit merișoarele mele; și banii după ele să-i minince pe așternut și să și-îi pună în pomneși! Așa!

Auzi, să se bucure el la o păcătoasă de mătușă văduvă, ca mine!

Nu-mi ajunse cit foc era pe sufletul meu?

Veneam mai mult plîngînd pe marginea drumului. Cînd mi-arunc ochii înaintea, văd un „giuvete“, călare pe-o „cipetă“ d'alea—cum focle zice—venind spre mine. Acuma, las'că era noroiu pe drum, dar bag seamă, că nici nu știa să meargă pe ea, că îl văzui împleticindu-se, știi ca omul beat! De-abia i-ajunse șoseaua, citu-i de lată!

— Mai știi ce s'o întimpla? Te pomenești că-mi face trăsnaia—mă gîndii. Și o luai pe marginea drumului, de tot. Dar... ce să zici dumneata? Cînd lu la vr'o 4—5 pași, îl văd că o to-

iegește spre mine. Vruî să sar șanțul, dar nu-mi mai dete pas. Biltbic! mă pomenii în șanț—șanțul plin de apă! Vraști! și el peste mine, cu „cipetă“ cu tot. Mă sculai din lac, dar ce vrei să zici?! Jurai că sint prinsă după gîrlă! Las', că nici el nu era mai breaz, parcă se nămolise cu bivolii 'n lac!

Mă uitai lung la el, și nu știu cum îmi veni, că nu-i mai căutai în obraz.

— Da bine mă, săgeta-te-ar Dumnezeu, dacă nu știi să umbli, de ce mai încăleci pe drăcia aia? Să omori cu ea oamenii pe drumu-ăl mare? Ai?

N'a mai zis ăl papalete nici două. A încălecat și a pornit iarăși mătănoind.

Ce era să-i mai iau? Cureaua amnarului? Ori urletul tobei? Iar eu rămăsei pă cum mă vezi....

Eu apucaî în treaba mea, baba Marga într'a ei...

Și cînd te gîndești că toate acestea sint numai niște crimpee răzleje, din cite își amîntește și spune baba Marga!!...

Noembrie 1907.

D. Mihalache.

Din preajma leagănului

A adormit ținind minuța
Șiret și dulce peste ochi ;
Să-i fac o cruce în colțul pernei,
Să mi-l ierescă de deochi.

Să mi-l închin și peste frunte.
Tu, sfântă cruce, să mi-l ții,
Că multe rele pasc seninul
Din preajma bietilor copii.

Atitea mame 'n lume
Și 'nnalță ruga lor,
Și singur tu poți, Doamne,
Să le 'nplinești ce vor.

Îndură-te de toate,
Stăpine înțelept,
Că 'n fața milei tale
Avem acelaș drept.

Și iartă, de vre-odată
Sint clipe 'n care-aș vrea,
Din ruga tuturoră,
S'ajungă doar a mea.

În tine 'mi pun 'nădejdea toată
Blind ziditorule de vieți,
Că știi ce dureros fu visul
Întregei mele tinereți.

Acuma, cînd mi-l văd aevea
Atît de mic și de plăpînd,
Mă îngrozesc de bucuria
Ce-mi cîntă une-ori în gînd.

Dar une-ori, cînd plînge tare,
Stăpine,—atît de mult mi-l tem,
Că până și credința 'n tine
Mi se preface în blestem.

Dacă-mi aplec smerit genunchii,
Și minile mi le 'npreun,
Nu mă gîndesc să fie, Doamne,
Nici cel mai drept, nici cel mai bun ;

Și nu te rog să-l dai noroace,
Ori minte cine știe cit ;
Mi-ar fi destul să-l văd că-mi crește ;
Nici prea frumos, nici prea urit ;

Și nu l'aș vrea nici prea cuminte,
Cum nici din cale-afar' nebun ;
Nici prea de tot supus s'asculte,
Dar nici să ridă de-ce-i spun.

Și mai ales aș vrea să simtă,
În orice păs din viața lui,
Că cel mai credincios prieten
I-o fi de-apururi mama lui.

În fulgii, care cad din cer,
Tu vezi o jucărie nouă,
Și 'ntinzi minuțele-amîndouă,
Și rizi de picurii de rouă,
În care se prefac și pier.

O, Doamne, ține-mi-l și dă-i,—
De n-oi mai fi,—din cer povață,
Și dă-i puteri să ridă 'n viață
Și 'n clipa cînd, schimbat la față,
S-o stinge visu-i cel d'întăi.

Elena Farago

Scrisorile politice ale lui Dumitru Brătianu

VI

30 Iulie 1856.

a | 24, Abbey Road, str. John's Wood.

Frații mei,

Rosetti i-mi comunică scrisorile voastre dela 13 și 19 Iulie. Reacția turco-ciocoiască ce vă amenință m'a intristat mult; dar hotărîrea voastră să stați uniți și (să) rezistați energetic, prin toate mijloacele legale, m'a bucurat și mai mult, căci astfel cred că în fine biruința va fi a voastră. Puneți, vă rog, mai multă precizie în scrisorile voastre, ea să nu mă contrazică în comunicațiile ce fac miniștrilor. În zilele trecute scriați că Balș, în uniformă de general, a harangat miliția să urmeze pe Ruși peste Prut. (Pe temeiul acestei nuvele, s'a publicat alăturatul articol în *Examier*¹⁾, jurnalul cel mai acreditat aici, în lumea politică. S'a pus din greșală *suzeran* în loc de suzeran, căci această din urmă zicere nu există în limba engleză. Și în scrisoarea dela 13, ziceți numai că Balș a primit epoletele dela Gorceacof. Tot în scrisoarea dela 13 ziceți că Ghica a primit scrisori viziriale, văzute de voi, care sfărimă concesiile făcute Prusienilor și Francezilor, potuncesc execuția firmanului în pricina Buicliilor și a supresiei libertății presei; și în cea dela 19, citesc că Kiamil, precum se zice, aduce un firman, care sfărimă pomenitele concesi și suprimă presa. Ca să impac aceste două pasajuri, conlui că firmanul vine să întărească scrisorile viziriale. Parlamentul ostenise și nu vroia să mai asculte pe oratori, de aceia Layard a fost silit să facă (*sic*) într'un *meeting* cuvîntul, ce v'am trimis mai dăunazi. Bulwer a plecat pentru Constantinopol, în vinerea trecută; mi-a vorbit mult despre alegerile divanurilor *ad-hoc*, ceea ce m'a îndreptîndat că Englitera vra ca aceste divanuri să fie alese. M'a potînt să-i scriu adesea și m'a otorizat (*sic*) să trimit scrisori de reco-

1) Probabil a vrut să scrie *Examiner* (Observatorul).

mandatie pentru dinsul oricărui... (*iligibil*)...atit la Constant[ino]pol] cit și in Principate. De aveți un om dezghețat, să trimiteți să stea pe lângă Comisari, la Stambul, porniți-l îndată și mă vestiți, ca să-i adresez acolo (poste-restant) o scrisoare către Bulwer. Incă odată, fiți energici și fără de temere, chiar de ar pericola unii dintre noi să fie inchiși. Inchiisoarea va fi scurtă, iar gloria martirilor și binele ce veți face vor fi eterne. Până nu va apuca reacția să sperie lumea, grăbiți-vă să subscriți două hirtii pentru guvernele anglo-franceze. Scrisei și lui Bulwer de minunile Turcilor.

Al vostru frate,

D. Bratiano.

VII

8 August, 1856.

21 Abbey Road, str. John's Wood.

Frații mei,

Vă mulțumesc de banii ce mi scrie Rosetti, că ați trimis, și de silința ce făgăduiți să puneți a mai aduna. Englitera are trebuință să fie bine agitată, căci in diplomația engleză sint opinii și influente contrarii nouă. Mulți diplomați aici au prostia să crează că, fiindcă Rossia vra unirea, unirea este favorabilă Rossiei, și că nu trebuie prin urmare să se facă. Canning și Colquhoun sint inimicii noștri cei mai inverșunați, după cum m'a incredințat un om competent. Bulwer a purces in bune dispoziții. Am comunicat lui Palmerston, Clarendon și Walewski, cite ați scris in pricina Caimacanilor și acelor patru depeșeviziriale. Iată trei articole *de fond*. Sint slabe și pline de erori; dar nu face nimic, totul e să scrie Englezii mercu despre noi și încet, încet se vor învăța a scrie bine. Comitetul este constituat, și in numărul membrilor lui sint oameni insemnați, din ambe camerele; dar așteptăm să se mai inmulțască numărul membrilor, ca să-i dăm in publicitate. Fratele lui Craved mi-a dat să sper că va vizita Principatele. Peste puține zile voi porni un Englez la Constantinopol, ca să lucreze pe lângă Turci, ambasadori, Comisari și jurnaliști, in cauza noastră. (Misia lui va fi confidențială). Vă aduc aminte cele ce v'am scris și vă îmbrățișez frățeste. In scrisorile voastre (să) vorbiți adesea de materii comerciale, de produse, de tarife, de recolte, etc., etc.

Al vostru frate,

D. Bratiano.

P. S. Am primit *Steaua* in franțuzește și am împărțit-o îndată.

VIII

24 Sept. Londra.

Frate Rosetti,

Spune Kogălniceanului și Mălinescului c'am găsit *de mauvais goût* graba ce pun a-mi da pela nas banii trimiși dela Iași. Dacă tovarășii lor n'au încredere în onestătea (sic) sau vrednicia mea, scrie-mi și voi da în răspunderea cui vor voi banii, căci nu i-am *mîncat încă pe toți*. Numai îi rog să 'ncezeze de a-mi scoate ochii cu banii lor. Nu se mulțumesc pe¹⁾ ciți articoli s'au scris în jurnale, în favoarea noastră, și-mi cer socoteală de ce Morning Post a scris și 'n contra noastră. Ce vor cu 800 # să cumpăr toată presa engleză, să cumpăr sau să schimb miniștri și consuli, să fac meetinguri *à jour et à heure fixe*? Nu mă preocup a mulțumi curiozitatea contribuitorilor sau a mă recomanda lor, vestindu-le de mai 'nnainte lucruri, care, poate, nu voi izbuti a(le) realiza. Cea ce voesc, este d'a face ceva, și pentru a face ceva, condiția principală este o absolută discreție în lucrările mele. Încă odată, de se îndoesc de mine, trimiță *îndată pe altul*; dar de nu, să aibă răbdare, ca să mă poată osîndi, de voi fi vinovat, *en connaissance de cause*.

Pentru care confirmă Rosetti²⁾.

D. Brătiano.

22 Octomvrie, 1856.

a | 24, Abbey Road, St. John's Wood.

Frate Kogălnicene,

Intr'unul din cele din urmă numere ale *Stelei*, am citit cu durere că amicii uniunii s'au retras după scenă și că s'au dus toți, care la băi, care la moșile lor. Dela încetarea jurnalului, ați încetat și voi de a ne scrie, de vremece acum mai cu samă trebuința cere o corespondență activă. Nu vă descurajați, frații mei; piedicile ce încercați trebuie să fie pentru voi un bold, care să vă împingă și mai tare la lucru, la luptă. Nuvelele diplomatice sint bune: Franța ne susține mai mult decit ori cînd, și Englitera, de nu sprijină Unirea—geloasă fiind de Franța—n'a făcut nici n'a scris nimic în contra-i. Toți îmi zic că, de ne vom arăta uniți și *fermes* în Principate și de vom ști susține în străinătate o agitație favorabilă unirii, Englitera ne va sprijini și ea și vom

1) Probabil că în loc de prepoziția *pe* ar trebui cu.

2) Scrisoarea a fost adresată, desigur, lui Rosetti, la Paris. Aceasta a trimis o copie lui Kogălniceanu, ceia ce rezultă și din scris, care e al lui Rosetti.

avea de sigur Unirea. Îți mai repet că o adresă colectivă, subscrisă de Romini moldoveni și munteni, către guvernele englez și francez. ar produce un efect însemnat. În Constantinopol am un trimis dibaci și în poziție să ne facă mari slujbe. Siliți-vă să mai faceți vre-o subscripție, cit mai în grabă; căci *casa* a început să se sleiască și, lipsind bani o singură zi, agitația începută incetează. Ți-am mai scris că sînt în poziție să pun în gazete ori ce-mi veți comunica. Un Englez de distincție, căruia (ii) sînt cunoscut, E. Crowe, a sosit sau are să sosească la București de [la] Constantinopol. Vizită (sic) Orientul, ca să facă Istoria crizei prezente. L'am angajat mult să vizite și Iași(i) și să se adreseze acolo la Kogălniceanu. De va veni, precum sper, faceți-i cea mai bună primire, căci e bine dispozat pentru noi și în poziție să ne ajute mult. Este cel d-intăi publicist al Engliterei și [a]tot puternic în presă; este amic intim al lui Palmerston, Redcliff și Bulwer și în relație cu toate notabilitățile politice și literale (sic) din Franța. Silește-te să-l pui în relație și cu oamenii guvernului de astăzi și să faci în chip a fi prezentat lui Balș, căci nu este om a se lăsa influențat, de vremece el va putea exersa oareșicare bună influență chiar asupra-le. Adresez mereu subț bandă jurnale Ionescului, Mălinescului și Kogălniceanului. Cestui din urmă (ii) trimit și textul francez în plicuri.

Vă îmbrățișez frățeste,

D. Brătiano

a | 21, Abbey Road, St. John's Wood, London
30 Ianuarie, 1857

Frate Kogălnicene,

Am citit cu durere, în „L'Etoile du Danube“ grozava lovitură ce ai primit. Frate-tău, pe care [il] plingem toți, a fost un bun patriot; acum dar, dragul meu, ai să lupți pentru doi, și mîntuirea Romîniei e singura ta mîngiere. Așa, și eu, despre Romînia numai o să-ți vorbesc astăzi. De nu-mi scrii, știu prea bine că nu stai cu brațele încrucișate. Până să aflu ce ați făcut și să mă bucur, o să mă plîng de ceia ce n'ați făcut; căci n'ați îndreptat Puterilor aliate adresa, ce v'am recomandat de-atitea ori. Tu mai cu samă, care-ai văzut lucrurile cu ochii tăi, nu poți crede ca mulți dintre ai noștri, că diplomații Occidentului cunosc toate, și că e de prisos să le mai spunem, care ne este păsul și care sînt interesele lor în Romînia; știi că, din potrivă, nu cunosc nimic despre ale noastre și că trebuie să le repeți un lucru de zece ori, ca să le intre în cap. Știi asemenea că stri-

gătele noastre, dela Paris sau dela Londra, au puțină valoare în ochii lor, căci sintem de mult instrăinați și căci, pe lângă aceasta, sintem niște exilați. De le-ați fi trimis o deputație, de le-ați fi scris cel puțin, la vreme, de le-ați fi arătat, cu toată autoritatea ce aveți voi, vorbind din țară, și lămurit asupra fiecărui punct, care sint interesele lor, drepturile și starea Românicii, voința nestrămutată a Românilor, desigur, am fi făcut, într'acești timpuri priincioși, un mare pas pe calea ce caută să străbatem mai curînd sau mai tîrziu și cu orice preț, și poate că, în conferințele din zilele trecute, chestia hotarelor în Basarabia și a gurilor Dunării s'ar fi rezolvat într'un chip mai favorabil nouă. Cu toată nemernicia noastră, știți că, din norocire, Austriacii au să se retragă, înaintea sfîrșitului lui Martie, și că s'a făcut un nou firman pentru convocarea *Divanurilor Ad-hoc*, mai conform dorințelor noastre; dar cea ce poate nu știți încă, este o depeșă sosită aici dela Constantinopol, care vestește că zece mii (de) Turci au să ecupe Principatele, ca să menție buna orînduială, în timpul alegerilor. De vom suferi-o, această măsură va fi o *așeminare* [în drumare] către o garnizoană permanentă, la care umblă să ajungă Poarta, cu sprijinul perfidiei austriace și a prostiei Englezilor. Vă conjur dar, să vă puneți îndată în campanie în contra acestui infern (sic) proiect. Acreditați ideea în populi, că, de vom îngădui prelungirea ocupațiilor turcești, ajungem desigur la regimul beșlegilor și al neferilor. Îndată ce se va adevăra nuvela ce vă vestii, agitați toate clasele societății și faceți o protestație strașnică și unanimă. Declarați formal și lămuriți că prelungirea ocupației turcești este o violație flagrantă și a drepturilor Principatelor și a tratatului dela Paris, care nu rezervă Puterilor garante dreptul de a decreta o ocupație turcă, decît în timp de răscoală, de natură a amenința liniștea staturilor vecine; că Principatele sint liniștite; că alegerile nu pot aduce nici o turburare, căci se fac în interesul și după dorința Românilor; că numai prezența Turcilor poate să pricinuiască turburări; că armia turcă ar fi o presie (sic), mai mare și decît cea austriacă, asupra libertății alegerilor și a deliberațiilor *Divanurilor*, căci este armata Puterii suzerane, care acum chiar pune înaintea pretenții contrarii independenței și suveranității Principatelor; că miliția și jandarmeria națională sint destule, precum au fost totdeauna și în toate împrejurările, pentru serviciul poliției și pentru a menține înăuntru buna ordine; că Poarta, de aré într'adevăr vre-o temere, poate prea bine să fie, pentru orice eventualitate, o armată de observație pe malul drept al Dunării; că instrucțiile date comisarilor, de către Congresul de la Paris, zic: „...pour que la Commission puisse combiner son arrivée à Bukarest avec la complète cessation des occupations armées temporaires, ainsi qu'avec l'exécution de l'art. 20 relative à la rectification de la frontière moldave. Une force indigène veillera alors au maintien de l'ordre public”. Că prin urmare anticele drepturi ale țării noastre, prescripțiile tratatului de la Paris, precum și instrucțiile date la Congres

Comisarilor, vă fac o datorie sfântă să protestați, din toată puterea sufletelor voastre, contra prelungirii ocupației turcești și să conjurați Puterile garante să nu îngăduie, fără nici o necesitate și într'o epocă, mai cu seamă, așa de solanelă (sic) și de delicată ca aceea a alegerilor, o asemenea violație a tuturilor tratatelor, violație care ar sili pe cei mai mulți din Romini să nu ia parte la alegeri și ar face să piardă caracterul de legalitate nouii legislații, ce ar fi considerată, ca „Regulamentul Organic“, o făptuire silită (une oeuvre forcée), elaborată sub presia (sic) baionetelor streine. Observați în protestație că Porții (i) s'a creat o preponderență prea mare în ceia ce are să se facă în Principate, acordindu-se facultatea de a numi ca însăși Caimacani, ce au să guverne în timpul alegerilor și că, de i s'ar acorda, pe lângă aceasta, facultatea de a avea în acel timp și o armată în Principate, alegerile și deliberațiile *Divanurilor Ad-hoc* ar pierde până și aparența unor operații libere și imparțiale. Protestația voastră chiar de nu ar izbuti să oprească prelungirea ocupației turcești, ar dovedi Puterilor aliate că proiectul Turcilor, de a ține garnizoană în Principate, ar întâmpina o mare rezistență din partea Rominiilor, că este un lucru nepracticabil și, în tot cazul, ar fi o demarșă (sic), care ar da un frumos lustru caracterului național. Pe lângă protestație, îndată ce vor sosi comisarii, înăbușiți-i cu deputații și manifestații impozante, în contra ocupației turcești.

Ceia ce ne lipsește mai cu seamă, este tocmai ceia ce ni se cere mai mult, în ziua de astăzi, *piept*. Să fim dar mai țanțoși, mai cu piept, dragul meu; n'avem de ce ne teme; acum nu se mai tac capetele, ba încă Puterile amice ne zic la ureche: „arătați-vă geloși de drepturile voastre; susțineți-le cu țarie; siliți-ne să vă dăm sprijinul ce dorim să vă acordăm“. Chiar Cabinetul englez nu ne este inamic. De se arată așa de turc, cauza principala e că inacția noastră și raporturile mișeilor lui reprezentanți în Orient l'au incredințat că n'avem nici patriotism, nici capacitate, nici caracter, că sintem mai pe jos chiar decit Bulgarii, căci ne lipsește și moralitatea, și că prin urmare nu putem exista fără o puternică epitropie a Porții otomane. Cu ocazia aceasta nu mă pociu (sic) opri a-ți spune cit m-am mîhnit, cînd am auzit dela omul însemnat, care v'a vizitat, în săptămînele trecute, că, la o masă ce i'ați dat(-o), nimeni n-a cutezat să poarte măcar un toast „Unirii“. Frate, frații mei, pentru numele lui Dumnezeu, nu perdeți un minut din vedere prezența noastră situație. Destinele Romîniei sînt în minile noastre. De vom slăbi cituși de puțin, nu numai nu ne vom împlini datoriile cele mai sfînte, dar vom fi niște sperjuri, niște trădători și către Patria noastră și către toate națiunile civilizate, care acum au adoptat pe Romînia (ca) surora lor și au dat nouă misia și dreptul să vorbim și să luptăm în numele ei. Unirea l mai cu seamă, strigați mici și mari. Strigați-o și pe învâlișul caselor, strigați-o mereu, *à tout propos et sans propos*: împaițați urechile lumii. Spuneți Romînilui că Unirea numai îl va scăpa pentru totdeauna de Nemți, de Mîș-

cali, de Turci, de ciocoi; de girbaciul dorobanțului, de lăcomia cochintelui și a Jitanului¹⁾, de obăcie²⁾ și de clacă; spuneți-i că Unirea e dreptatea și Irăția și că, de aceea ciocoi, Nemții, Turcii, Cochintii și Jitanii se pun în capele, ca să nu se facă Unirea; dar că împărățiile cele mai puternice au hotărît că, de vor cere-o Romîni, toți cu toții, Unirea li se va da. Kogălnicene, Mălinesco, Negri, și voi toți, prieteni cunoscuți și necunoscuți, fiți uniți și hotărâți a învinge; n'aveți decît o acție (sic), un suflet; faceți împreună ceia ce un singur om cu credință poate face în asemenea timpuri: luminați, exaltați poporul lumii cel mai lesne de exaltat și scăpați, creați Romînia!

Te îmbrățișez frățește,

D. Brătiano.

P. S. De vreți Unirea, dați pilda; începeți a lucra în unire împreună, voi care ați luat inițiativa momentului Unirii, în ambele Principate. Așezați îndată la București o cantărie (sic) moldoveană și la Iași o cantărie (sic) munteană și de aci înainte toate lucrările, toate demarșele, în Moldova și în Țara-Romînească, să fie colective în numele Romîniei. Continuă a fi în relații cu oamenii, diplomații care fac astăzi *la pluie et le beau temps* și, în zilele din urmă, am auzit lucruri foarte încurajătoare pentru noi. Neputînd prîdidi a trimite copii francezești (de ceia ce se publică aici), la Iași, la București, la Constantinopol, la Paris și la Bruxelles, mă mărginesc a trimite o copie a „*L'Etoile du Danube*“, care reproduce mai tot ce-i trimit, și vouă vă trimit jurnalele engleze, sub bandă; le primiți? D. B.

XI

a | 21. Abbey Road, St. John 's Wood, London.

26 Februarie st. n. 1857.

Frăte Kogălnicene, bunul prieten al Romînilor, Englezul, care a vizitat Principatele, în lunele trecute, îmi scria, între altele, cînd se afla la Iași, că i s'a zis că s'a trimis o sumă de bani, destinată lucrărilor noastre la Paris și la Londra. Tot cam într'aceiași vreme, Rosetti mi-a scris dela Paris că a primit—mi se pare dela Mălinescu—7900 fr., și că sint la dispoziția mea, nefiind nimic de făcut cu dinșii la Paris. Din acești bani mi-a trimis treizeci și șapte livre și jumătate, pentru cheltuețele cotidiene de aici și, în zilele trecute, alte patruzeci livre, plata pe o lună a publicistului care scrie pentru jurnalele engleze, în cauza

1) Jidanului?

2) Iobăgie.

romină. Trimițindu-mi aceste din urmă livre, imi zice să nu mă mai lupt în zădar cu Englezii și că nu-mi mai poate trimite bani, avînd trebuință de bani la Paris. Iată ce i-am răspuns, la 18 ale aceștii luni: „Frate, dacă ministerul englez nu ne este favorabil, dacă Lordul Lyndhurst a făcut o interpelație proastă și dacă multe jurnale engleze, iritate de nota Monitorului, tună acum în contră-ne, nu sînt de părerea voastră că trebuie să las pe Englezi în pace. Cred, din contra, că cu cit greutățile sînt mai mari, cu atîta mai mult face trebuință să (ne) opintim; *car l'on s'efforce à enfoncer les portes fermées, et non pas les portes ouvertes*. De n'am fi dispus de oarecare mijloace pecuniare, n'am fi avut nici o opinie publică favorabilă *Unirii*, pe care a alterat-o *raproșmentul* Franței de Rosia și al Anglîterii de Austria, dar care, stăruind, poate să-și ia iarăși zvonul și să triumfe în fine; chiar acum, că reacția este mare în contră-ne, avem pe toată săptămîna trei, patru articole favorabile dorințelor noastre și ostile guvernului, deși, precum știți, Palmerston este încă foarte popular. Inșă cînd imi zici că aveți nevoie de bani la Paris și că prin urmare nu-mi mai puteți trimite parale, sînt de părerea voastră; căci, desigur, se cuvine să întrebuițăm puținul de care dispunem la ce e mai urgent. Cele treizeci și șapte livre și jumătate, ce mi-ai trimis în două rînduri, s'au întrebuițat în plata localului, unde se adună oamenii pe care îi preocupă chestia Principatelor, în plata unui tînar care m'ajută la copiat, în cumpărătura și expedierea jurnalelor, căci trimît tot ce se publică despre noi tutulor persoanelor politice, care ne pot face bine sau rău, atît în Anglîtera cit și în străinătate. Mai am bani pe o săptămîină, pentru deosebitele aceste cheltueli. Cele patruzeci livre, ce-mi trimiți acum, sînt plata publicistului pe o lună. Cu bani sau fără bani, eu imi voi căuta de lucru, și nu mă voi descuraja chiar de s'ar pune toți Englezii să urle în contră-ne.“

Frate Kogălnicene, repet și ție, în Anglîtera mai cu samă trebuie să dăm zor, căci, de vom izbuti (ceia ce sper) să biruim aici influențele contrarii nouă, realizația dorințelor noastre este asigurată. Chiar guvernul francez, cu care sînt în relație, mi-a făcut cunoscut că o presie simțitoare a opiniei publice în Anglîtera este urgentă în minutul acesta. Ar fi dar o adevărată și mare nenorocire de am fi siliți să încetăm tocmai acum lucrările noastre. Cheltueile ordinare ale lucrărilor noastre aici se urcă la șezeci livre, sau o mie cincisute fr., pe lună. Te conjur dar, cu obișnuita-ți activitate, consultă-te cu prietînii de acolo, în ziua chiar a primirii acestei scrisori, vedeți ce puteți face, și-mi telegrafiază îndată: „*suspendez ou continuez vos opérations*“. Până la primirea depeșii tale, voi face ce voi putea și voi ținea lucrurile pe piciorul pe care stau acum. Sper ca, peste puțin, noi, exilații, vom intra în Valahia și că atunci vom fi în stare să luăm partea noastră la sacrificiile pecuniare ce faceți în cauza comună. Eu voi purcede de aici îndată ce-mi va fi ertat să intru în țară. În prevederea unei asemenea eventualități, am invitat pe

Irații dela Paris să designe pe altcineva în locu-mi, căci este neapărat să avem un agent în Anglîtera. Răspunsul lor fiind, că n'au pe nimeni să trimită aici, am stăruit lingă sincerul și inteligentul amic al Romînilor (care vă trimite alăturata scrisoare și pe care simpatica primire ce i-ați făcut l'a cîștigat cu totul cauzei romine) și am dobîndit dela dînsul sacrificiul de a fi, pe cită vreme va cere trebuința, agentul nostru în Anglîtera; așa dar, de aci innainte, depeșa telegrafică ce aștept, scrisorile, banii, adresați tot lui, subț următoarea adresă: „Mrs. Wakeling, 29 Silver Street, Regent Street, London.“ Va primi el însuși scrisorile astfel adresate.

Vă îmbrățișez pe toți din inimă,

al tău irate

D. Brătiano

XII.

Rusciuk, Vineri, 4 ore, p. m., 12 Iunie st. n., 1857.

Iubiții mei Alexandri și Kogălniceanu,¹⁾

Ați aflat, negreșit, că Goleștii, Rosetti și eu, induși în greșală de false făgăduinți, am părăsit Parisul și Londra și că, ajunși la hotarele noastre, de șase săptămîni, nu ni s'a dat încă voie de a le trece. Aici, la Rusciuk, la chinul de a avea țara noastră la o bătaie de pușcă, fără a putea pune piciorul într'însa, se adaugă pentru noi durerea de a vedea că în Valahia lucrurile nu merg de fel mai bine decît în Moldova, și, deasemenea, că în străinătate interesele noastre sînt rău apărute. În această penibilă situație, care n'ar lipsi de a compromite viitorul țării noastre, dacă ea ar putea să continue, simțim, iubiți amici, o vie trebuință, ca prieteni și ca Romîni, de a vă vedea cît mai curînd și de a ne înțelege asupra citorva măsuri bune de luat în comun. În acest scop, și în speranță că veți veni și voi acolo, Nicolae Goleșcu și eu plecăm mercuri (5) și vom fi la Galați a doua zi, joi. Cum ne este oprit de a pune piciorul pe pămîntul moldovean și vaporul nostru părăsește portul Galaților sîmbătă, 20, ar trebui ca sosirea voastră în acest port să aibă loc innainte plecării vaporului. Dacă alți prieteni ar vrea să se asocieze cu noi, bucuria noastră n'ar fi decît mai mare.

Pentru a asigura mai bine inviolabilitatea acestei scrisori-ștafetă, o adresăm unei case de comerț din Iași.

Al vostru, cu toată inima, și la revedere, dragi prieteni

D. Brătiano

1) Originalul în franțuzește.

XIII.

Portul Galați, Vineri, 19 Iunie st. n., 1857.

Iubiții mei Alexandri și Kogălniceanu, 1)

După cum v'am spus, într'o scrisoare-ștafetă, datată din Rusciuk, Nicolae Golescu și eu am venit la Galați, în speranță de a vă întâlni. Ne crezând sigură calca telegrafului, am vrut să vă trimitem o nouă ștafetă de aici; dar poșta voastră n'a voit s'o primească. Noi nu putem debarca și toate vapoarele părăsesc portul Galați mine dimineață; sintem deci siliți a ne întoarce la Rusciuk. Gîndul nostru, totuși, e de a mai veni aici, de Marți în opt zile, căci e mare nevoie să ne vedem și să ne înțelegem: știți tot așa de bine ca și noi că situația patriei noastre comune e critică, și, aveți cunoștință, de astă-dată în Moldova vrea să atace dușmanul legitimele noastre speranțe.

Vă conjurăm deci, iubiți amici, (a) nu lipsi de la această a doua întâlnire. Dacă, din nenorocire, vă aflați toți în neputință de a veni, după zece zile, pentru cîteva ceasuri la Galați, spuneți-ne într'o depeșă telegrafică, adresată la timp, la Brăila, d-lui Mihail Marghiloman: «Afacerea nu se poate primi», și semnați-o cu orice nume. Marghiloman e prevenit despre aceasta. Nimeni nu cunoaște, la Galați, scopul călătoriei noastre.

La revedere, iubiți amici, și al vostru cu toată inima

D. Brătiano

1) Originalul în limba franceză.

Un nor....

Un nor cu coama 'n vinturi, scăpat din munți silhul
Anină prin văzduhuri primejdia furtunii,
Tirăște intuneric și frig în urma lui....
În stoluri speriate țipînd s'ascund lăstunii,
Prin slavă, frunze smulse se răsuceșc în vînt.
Se 'nclin 'a desnădejde verzi lanuri la pămînt.
Tot nordul, de cenușă și negură se 'ncarcă,
În aripi de lumină un trăznet pică! — Par'că
Ai crede că se crapă o boltă 'n depărtări,
Pe stînci căzînd prăvalnic, bolizi în sfîrșimări.

Se 'mprăstie în piclă, miros de piatră arsă,
Potop, săgeți de apă, pe pajiști se revarsă,
Vin unde tot mai tulburi pe vadul înspumat,
Se 'nghesușc să salté din matc' afar, se sbat;
Pe sbuciumul de arbori ce-abia 'și mai țîn trufia,
Din zări s'abate piatra, acoperă cîmpia,
Pe cînd din munți aleargă cohortele de nori,
Ca fuga unor umbre de zei răzbunători,
Și 'n drumul lor răstoarnă cetăți aeriene,
Cad turnuri fumegînde pe surele poene,
De fulgeri, flamuri repezi, sclipesc prin uragan,
Lăsînd pădurea, 'n umbră vuind ca un ocean....

Și ploaia 'nchide bolta cu ôblice zăbrele,
Din trista-ne 'nchisoare tăcuți privim la ele,
Un sursur lung răsună de picuri plumburii,
Pe sate, lanuri, codri, pe căile pustii.
Din șes la munți, o pinză de doliu se aruncă.
Tirziu, cu lungi ecouri, un tunet dă poruncă
Și lupta incetează Vin picuri tot mai rare,
Un vînt slîște norii....

Dar còlo 'n depărtare
Din oastea lor zdrobită de vîntul spulberatic,
Se 'nchiagă 'nct, prin farmec, un nour singuratic.

Din propria-i ruină, încet s'a ridicat,
 Și-acuma uriașul, stă 'n zare nemișcat.
 Atita e de singur, și-atit de liniștit,
 Încit privind, l'ai crede o stîncă de granit,
 Domnind acolo 'n pacea senină, de-o vecie !
 - Doar el mai poartă sgura din vremi de vijelie.
 Dar frunței nu-i mai scapăr de trăznete cununi,
 Ci 'n peptu-i zăvorite, stau mutele furtuni.

Și, iată, se ivește o sulită de soare,
 Tivind un briu de fulger pe creasta-i de ninsoare.
 Încet pătrunde focul in sinu-i, il domină,
 Preface 'ntregul nour in munte de lumină,
 Căci tot granitu-i arde roșindu-se 'n văpăi,
 - Prăpastie de aur cu însoarite vâi !
 Și 'n vreme ce din nimbu-i, săgeți de raze curg,
 - O respirare 'ntinsă, pe 'nflăcărat amurg, -
 Ici, còlo... stele rare, isvoare-ale tăcerii,
 Stropesc trandafirja aprindere a serii....

De-acuma poate stinca să piară în ruină,
 Ce-i jarului că moare în vatra de lumină ?
 Fișii, ca fulgi de scamă, vezi? Noru 'ncet topit,
 Își lumegă sfîrșitul in largul asfințit.

Lausanne-Grand Mont. 15 Aug. 1908.

D. Nantus

Thomas Carlyle

II

„Humorul“, acea atitudine satirică specială omului de nord, acea dispoziție sullească de a înfățișa ridicolul sub o formă exagerată, aproape „bulonă“, fără a se îndepărta de tonul serios, adeseori dureros al operii întregi, displace elegantului și împiedică cugetător Taine, jignește gustul său de om subțire de rasă latină, și-l împiedică de a aprecia la justa ei valoare această prețioasă calitate a operei și a personalității lui Carlyle. Sinceritatea rustică și neindurată a lui Carlyle, fineța lui chiar, ce e o fineță fărănească, spontană, firească, nepolcită, acea lipsă de politeță ce nu se sinchisește de prezența publicului, personalitatea aceasta de țaran scoțian, „enorm“ în fantaziile și glumele sale, surprinde firea latinului dintr'o rasă de oratori și de artiști, deprinși să scrie și să gândească în vederea publicului, să gândească cu logică strinsă, să admire forme armonioase, „în care imaginația e disciplinată și voluptatea e naturală“. El bănuște lui Carlyle lipsa de măsură, tendința de a construi din sfărâmături de sisteme, din frinturi de idei, din ideile cele mai disparate, din contrastele cele mai violente, „un gigantesque amas de débris informes, au haut duquel, comme un conquérant barbare, il gesticule et combat“. Humorul e totuși pentru Carlyle, cum așa de bine o arată Ed. Barthélémy (*Essais biographiques et critiques*), un mijloc de descărcare a prea plinului sensibilității lui, care face cu puțință echilibrarea sensibilității acesteia cu inteligența și voința. Din violența cu care se revarsă această sensibilitate în cugetare izbucnește „humorul“, și apoi acesta devine o armă, o atitudine de luptă simplă, fără emfază, dar hotărâtă, „eroică“, dacă voim să ne exprimăm în limbajul lui.

Conștiința josniciei omenești e înșiptă dureros în sufletul lui Carlyle; societatea reacționară, formalistă, utilitară, preocupată numai de materialitatea vieții, așa cum era Anglia după anul 1815, îi zgudue sufletul de indignare. Artistul care e în acest cugetător, își asimilează însă perfect felul ei de a cugeta și de a fi, în forma cea mai grotescă și mai odioasă, pare a îmbrățișa felul ei de a vedea lucrurile, exagerează în sensul ideilor ei, și afirmă cu o gra-

viațate neîndurată, intrind în cele mai mici amănunte, cu acel simț al realității cu care e inzeștră, că baza societății e postavul, că cea e opera unui tapițer, din care nu ar mai rămânea nimic dacă i-am scoate aparențele, îmbrăcămintea, podoabele. Pe cine saluăm noi dacă nu haina: „Frumoasa îmbrăcămintea cu șnururi, nici de cum animalul cu două picioare ca dinții unui lăcș, Să ne gândim numai, dacă am putea saluta un Mylord în sdrențe, prinse cu broșe de lemn?“... „Dacă anume bucăți de cacom sau altă blănă sunt așezate în anume loc, noi le numim judecătorești, tot așa un amestec de batist subțire și de mătăsă neagră îl numim episcop“, căci ce este omul în fața logiceii vulgare dacă nu „un om-nivor îmbrăcat în pantaloni“?

Problema a cărei soluțione o urmărește îi dă puterea să observe, spiritul sau pozitiv îl face să descrie cu amănunțimi, cu o terminologie potrivită, lucrurile care-l scribesc și îl face să-și reverse disprețul cu o cruzime și cu o putere de batjocură, cu altă mai neîndurată, cu cit se pare că face apologia cea mai convinsă a lucrurilor, de care-și bate joc. La el, zice Barthélémy, (st. citat) „humorul“ nu e izvorit din desnădejde ca la Hamlet, nici din ură ca la Swift, ci e o metodă de cercetare pentru rezolvirea unei probleme. Lucrurile, pe care le-a observat cu toată puterea lui de indignare, îl ajută în lămurirea cugetărilor și a speculaționilor sale filozofice, concretizează concepțiile sale metafizice, dind atita vjață, altă farmec și atita frumuseță operilor sale; „humorul“ precumpănește tendințele violente ale sufletului său, „entuziasmul său salbatic“, cum zice Taine, supune generalizarea lui pripită la controlul faptului minuțios și pozitiv.

Această personalitate, așa cum am încercat să o redau în citeva trăsături, se regăsește întregă în opera lui Carlyle. Metafizica lui nu e izvorită numai din inteligența lui și nu reprezintă numai rezultatul speculaționilor sale intelectuale, nu e jocul estetic al unor subtile și ingenioase argumentări, ci e rezultatul cercetărilor pline de grijă ale unui suflet chinuit de nevoia de a găsi un punct fix, stabil, din nevoia de a crede, nevoe izvorită din temperamentul și sensibilitatea lui, din nevoia de a găsi un ideal moral, care să se armonizeze cu inteligența lui largă, cu relativitatea cunoștinței și tendința spre scepticism, criticismul spiritului modern.

De aci lirismul cugetării lui, romanul palpitant și plin de „storie vieții“, ai durerii, cu care se realizează cugetarea în operile lui Carlyle, pasiunea cu care urmărește cetitorul, farmecul cu care te stăpânește, frigurile ce ți le comunică, puterea cu care a trezit în sufletul contemporanilor săi, și mai apoi în simbolisți, avintul spre „ideal“, care așipise sub greutatea sistemelor pozitiviste, în mișcarea culturală dela începutul erei noastre.

În inima tuturor lucrurilor, în dosul *Aparenței* e pretutindeni *Forța*. Lumea e un tot, nu un agregat: „Totul, chiar și frunza uscată; lucrează pentru tot; totul e rostogolit de valul nepătruns și nemărginit al acțiunii, și trăește într-o veșnică meta-

morfoză. Frunzele uscate nu sînt moarte, nu sînt pierdute, sînt forțe care lucrează în ele și în jurul lor, deși parcă lucrează spre o distrugere aparentă, căci de n'ar fi, cum ar *pulveriza*?... Orice lucru, cit de neînsemnat, pentru filosofie e o lăceastră deschisă asupra infinitului¹⁾. Noi însă nu cunoaștem decît aparența, căci totul e vis, și noi înșine sîntem din aceeași substanță ca visurile noastre. Timpul și spațiul chiar, aceste condiții fără de care nici o concepție, nici o creațiune nu e posibilă, nu sînt decît cadrul, imensa canva pe care se țese miragiul existenței, aparențele după care taina vieții pare a fi menită a rămînea veșnic ascunsă. Și totuși aceste aparențe sînt simboluri, semne ale forței, deși nu sînt ea însăși. Ele pun în evidență principiul comun, forța, care le susține, prin chiar legătura în care se manifestă ca exteriorizarea lor imediată, prin faptul că se manifestă ca una și aceeași *realitate spirituală*, pe care conștiința ne-o arată în toate modalitățile cugetării noastre.

Pentru a cunoaște deci lucrurile în adîncime, în natura lor adevărată, va trebui să ne deprindem a nu privi timpul decît ca o formă activă a cugetării noastre. Nu uita că umbrele timpului sînt menite peirii, că ființa tuturor lucrurilor, ce au fost și vor fi, există în această clipă chiar și pentru *veșnicie*. Atunci sub miriadele de fapte dezlanțuite în veșnicie, liberate de tirania timpului, ne va apărea forța în toată mărirea ei, realizându-se în faptele ce ni se păreau așa de mici și de neînsemnate, și care primate astfel devin simboluri, mijloace de a cunoaște natura lor interioară și *fatalitatea*, care determină felul lor de a fi exterior, aparența lor fenomenală.

Această forță, care circulă în sistemul întreg al fenomenelor vizibile, tangibile și spirituale se dezvoltă după o necesitate izvorită din legile mișcării ei însăși, după care toate formele ei se implică și se completează unele pe altele. Toate transformările fenomenelor nu sînt decît figurarea volițiunilor ritmice și armonioase, prin care forța se desfășoară și se face cunoscută. Lumea exterioară nu se realizează în fenomenele ei, decît producînd desăvîrșirea, care este în natura ei interioară. Durerea și răul se întîmplă tot numai spre a realiza perfecțiunea supremă, deci nu încap răzvrătire și cîrtire în potriua lor, căci totul e bine, totul fiind necesar și *devenind*, realizîndu-se. Acest lucru trebuie să-l *simțim* pentruca să înțelegem datoria noastră. Trebuie să înțelegem, să prindem și să ne pătrudem de *unitatea* adîncă a tuturor manifestărilor existenței, sub variația și complexitatea lor înfinită; să nu ne mărginim numai la cunoștința fragmentară, căpătată în clipele în care privim lumea, adică în actualitate; să trăim fiecare din aceste clipe ale trecătorului prezent, cu conștiința ascuțită, largă și neîndurată a forței veșnice, care se manifestă în aceste clipe; să ne conformăm cugetarea unității acest...

1) Sartor Resartus. Perspective p. 87.

stei forțe : „Forță, forță pretutindeni ; forța și noi înșine o forță stăinică în mijlocul tuturor acestor forțe“.

A pătrunde deci *dincolo* de cunoștință și simțuri, în această sferă interioară a lucrurilor, în domeniul divinității și a veșniciei, ce se ascunde sub aparența trecătoare și trivială, a prinde sub această aparență tendința reală a lumii și a căuta să te conformezi și să colaborezi cu ea, înseamnă a-ți face datoria ; omul e deci responsabil de faptele sale, fiindcă trebuie să aleagă adevărul sub șirul neîntrerupt al aparențelor și are posibilitatea de a o face.

Omul și societatea modernă îi pare lui Carlyle atât de decăzută moralicește, atât de aproape ca nivel de vechea lume romană, cînd ajunsese a se prabuși pe jumătate în prapastia care a înghițit-o, numai din cauză că nesocotește glasul acesta al conștiinței, care-i îndeamnă să se întoarcă cu sufletul spre taina ce ne înconjoară, pentru a cerceta *cu sinceritate* care este datoria. Ceia ce-l revoltă mai mult decît orice, este lipsa de sinceritate a lumii noastre moderne, efuziunile de fraternitate universală ale anului 1848, sentimentalismul exagerat în numele căruia toți se cred datori să se ocupe de fericirea și educarea semenilor lor, acea bunătate numai în vorbe fără nici un efect real, ce îi face să verse lacrimi de induioșare gîndindu-se la realizarea fericirii universale, dar care se traduce *în fapt* prin acea dură și egoistă maximă „Laissez faire“. Acesta, zice Carlyle, e *faptul social real*, modalitatea incontestabilă de înțelegere între toate condițiile sociale, pe care o determină democrația în mijlocul bătrînei societăți din Europa. Iar sentimentalismul și induioșarea sînt semne de decrepitudine senilă a societății. În fond toți indivizii se adaptează unii altora și grupului din care fac parte, pe baza interesului, egoismul însă se mulțumește mai lesne cu convingerea că societatea e așa de bine făcută, în cit nu e nevoie să intervenim în ajutor, căci se presupune că fiecare trebuie să fie în stare să se scoată singur din încurcătură, decît cu vechea tendință a carității creștine de a se preocupa de durerea cu care se realizează în fiecare drama existenței. El condamnă democrația ca o mască, pe care și-o pune o nouă forță ce se ridică în sinul societății ca să se impue, schimbînd numai forma de robire veche prin una nouă ; sensibilitatea lui se răsvrătește în potriiva hipocriziei și a nesincerității cu care, sub masca iubirii de oameni, se stabilește o nouă înțelegere socială, care în fond e bazată tot pe vechiul drept al celui mai tare. (Pamphlet du dernier jour).

E adevărat că morala lui se întemeiază pe o metafizică fatalistă, pe ceva foarte vag ; realitatea socială nu există pentru el și pare că ignorează cu totul legea evoluției sociale, nesocotește rezultatele morale ce s'au născut din lenta creștere a *organismelor sociale* și nu prețuește decît individul, afară doar de mulțimea ce-și îndeplinește menirea ei tragică în tăcere și în obscuritate. Totuși în individualismul lui violent, al cărui caracter exagerat se datorește, desigur, și faptului că el era o reacțiune în potriiva covârșitoarei importanțe dată colectivității, în doctrina

utilitară, el a scris însă numeroase pagini asupra solidarității, și nu se poate privi firea lui ca o fire lipsită de simpatie pentru altul.

Din această simpatie a lui pentru om, o simpatie ce nu se mărginește numai la milă, se naște prețuirea durerii; Carlyle prețuește mult pe cel ce suferă chiar în acele împrejurări, în care de obicei nu există durere—și în adevăr puterea aceasta de durere, de suferință, este trăsătura caracteristică a personalității lui. Această putere de suferință l'a făcut în stare să se împotrivescă tuturor piedicilor și ispitelor din lumea exterioară, și l'a făcut în stare să-și alcătuiască personalitatea și conștiința, în potriva și pe de-asupra tuturor împrejurărilor vieții lui.

Sufletul prin durere și tăcere (cuvânt sinonim aproape cu durerea în opera lui Carlyle) își ascute și-și rectifică viziunea interioară a lucrurilor și, pătrunzând în adâncul aparenței, găsește astfel *semnele* a ceea ce numește el realitatea ultimă, fără de care nimeni nu poate trăi. Aceste semne sunt simboluri, și după partea sufletului pe care o răsfrîng, ele devin religie, poezie, artă.

Aceste simboluri însă nu sînt o idee abstractă, un tip de cugetare colectivă, fără nici o culoare, ci o necesitate a sufletului, o necesitate nelimitată care se dezvoltă inconștient în decursul timpului și al tăcerii, o—idee ce a fost trăită și care a prilejit acțiuni în legătură cu ea, păstrînd din acest fapt reflexul sufletului omnesc în care trăește o lume. Și din această parte a filosofiei lui Carlyle s'a inspirat, mai ales, școala simbolistă, care a introdus în literatură cugetarea și gustul pentru ideile filosofice.

Din clipa în care privim simbolul ca o expresiune a vieții sau a unei părți din viață, orice om cu convingeri sincere, sau care încearcă măcar să-și creeze o convingere, este în stare să găsească în sufletul lui o concepție proprie a binelui, frumosului și a adevărului, căci omul se identifică cu ideea lui, și existența lui proprie nu are valoare decît în măsura în care e în stare să conceapă lucrurile.

Socotînd simbolurile ca o realizarea acelor ce a încercat omul să smulgă din taina veșnică, din natura interioară a lucrurilor de sub aparența lor înșelătoare, Carlyle socoate pe fiecare om în stare să realizeze asemenea simboluri, căci zice el, omul e măsura binelui, adevărului și a frumosului, dacă are o convingere sinceră, sau dacă încearcă în *mod sincer* să-și facă o convingere.

Omul deci se identifică cu ideea, căci el nu există decît în măsura în care e în stare să conceapă aceste lucruri. „Forța, pretutindeni forța; noi înșine o forță misterioasă în mijlocul tuturor acestor forțe”.

Dar pentru a realiza unitatea, forța aceasta, care stătem noi în adevăr sub aparență, ea trebuie să fie reprezentată ca unică în cunoștința noastră, trebuie ca facultățile morale să se identifice cu cele comprehensive, inteligența să fie una cu moralitatea, pentru ca dreptul să fie una cu forța. Această unitate a firii, această echilibrare a sensibilității prin inteligența, ce intervine mereu și cu energie în acte și sensibilitatea, se manifestă în caracter. „Fără

moralitate, inteligența e cu neputință pentru om... Pentru a-l cunoaște, ceia ce numim a cunoaște realminte, trebuie să iubim lucrul, să simpatizăm cu el, să fim în mod virtual înrudiți cu el. Dacă nu sintem în destul de drepti să ne lepădăm de egoism, și dacă nu vom avea curajul să ne punem în toate împrejurările de partea primejdiei adevărate, cum vom putea cunoaște? Caracterul pentru el este echivalentul inteligenței și a tot ce e mai multiplu și mai complect în inteligență, el este oarecum măsura celei mai mari desfășurări a inteligenței.

Morala lui, morala ce călăuzește și ocirmuește lumea, se reazimă întregă pe considerarea ființei interioare, invizibilă, a omului ca *una* și indivizibilă în facultăți, ca o unitate indisolubilă și coerentă, ca un *fatum* pe care dacă parvenim a-l cunoaște ca o moralitate ultimă, stăpînim totul. Omul este rezultatul facultăților sale, care, fie ele și negative, formează o unitate și își îndeplinesc toate la un loc soarta.

În eroii lui acest *fatum*, natura umană una și aceeași pretutindeni, realizează în unitatea ei binele, bucuria și viața. Acest *fatum*, care e același lucru ca „Inconștientul” lui Hartmann și ca „Voința” lui Schopenhauer, are la Carlyle însușirea de a realiza, sub sentimentul eroismului, mîntuirea omului, în deosebire de concepțiunea celor doi filosofi, la care *fatumul* e prilejul tuturor durerilor și a nefericirii¹⁾.

Eroul este acel ce a pătruns în această parte a ființei interioare, și trăește în ea și în conformitate cu ea, el este revelatorul infinitului, interpretul ideii divine, care e sub orice aparență. Sau, cum zice, Taine el e reprezentantul națiunii, al virstei și al secolului său, adică el exprimă trăsăturile caracteristice și durabile ale lumii ce-l înconjoară, așa ca să putem scoate din opera sa o teorie asupra omului și a naturii și, în același timp, zăgrăvirea rasei și a timpului său²⁾.

Ca și Dante, omul italian care a fost trimes în lumea noastră ca să încarneze muzical religia Evului Mediu, religia Europei noastre moderne, viața sa interioară, tot astfel Shakespeare, putem zice, încarnează pentru noi viața exterioară a Europei, cum era dezvoltată atunci, cu cavalerismul, politețele, gusturile, ambițiile, felul practic de a cugeta, de a lucra, de a privi lumea, pe care-l aveau oamenii depe acele vremuri. După cum în Homer putem și azi reconstrui vechea Grece, tot astfel vom putea ceti și peste mii de ani în Shakespeare și în Dante ce era în credință și în practică Europa noastră modernă²⁾.

Eroul este „trimesul din inima lumii și din realitatea primordială”, și oricît i-ar întuneca sufletul influențele lumii în care trăește și propriile lui imperfecțiuni, el este acel ce a realizat prin durere și tăcere adevăruri veșnice și nestrămutate, și prin aceste adevăruri el stăpînește sufletul oamenilor și-și face glasul ascultat.

1) Ed. Bartholény: Thomas Carlyle; Essais biographiques et critiques.
2) Les Héros; III. pag. 159. Traduit par J. B. Izoulet.

„Istoria universală, istoria pe care a realizat-o omul pe lume, este în fond istoria oamenilor mari care au lucrat pe pământ. Ei au fost conducătorii omenirii, modelatorii, maeștrii și, în sensul cel mai larg, creatorii a tot ce a încercat masa generală să facă, sau să ajungă; toate cite s'au săvârșit pe lume sint rezultatul material, realizarea practică și incarnarea cugetărilor ce s'au sălășluit în sufletul oamenilor mari, trimseși pe pământ; putem admite că sufletul istoricii lumii întregi, ar fi istoria acestora“¹⁾. Marea idee generală, pe care o realizează el aci și care a reînnoit critica și istoria, este concepțiunea totului indivizibil, pe care-l realizează o civilizațiune ori cit de împrăștiată ar fi ea în timp și în spațiu, presimțirea legăturii adinci și îndepărtate între omul de geniu și între mediu, sau între formele cele mai rudimentare și mai simple și între cele mai strălucite și mai complicate fenomene culturale și sociale.²⁾ Sentimentul eroic fiind promotorul tuturor mișcărilor sociale și al tuturor civilizațiunilor, să studiem în toate aceste manifestări numai ființa interioară, să nu ne preocupăm de evenimente, ci să studiem sufletele pasionate, să căutăm să ne dăm samă cum se revarsă acest sentiment în sufletul masei, cum schimbă cugetarea și imaginația, cum ridică patimile și prăbușește omenirea pe căi nouă, necunoscute, cum se naște o revoluție dintr'un sentiment,—și atunci, zice Carlyle, ne vom găsi în fața adevărului înșuși, dezbracat de toate artificiiile cu care-l îmbracă și îl întunecă povestirea.

Dar ce este în definitiv acest sentiment eroic, prin ce să deosebim firea eroilor?—Puterea miraculoasă născută din durere și tăcere de a crea simboluri, unificarea omului cu ideea și identificarea valorii morale cu inteligența, deci a dreptului cu forța?... Dar care e posibilitatea de a recunoaște adevăratul simbol sub forma căruia trebuie să-l adorăm în democrația noastră plină de dezordine și minciună?

Să analizăm în acest scop ceia ce înțelege Carlyle prin eroism modern.

Ceia ce bănuște el omului modern în genere este caracterul de spirit de turmă care-l stăpânește, lipsa de o viață proprie originală, care să fie o răsfringere sinceră și adevărată a firii sale interioare, graba de a primi dela mediul înconjurător felul de a gândi și de a se conduce în viață „par oui dire“ și delatantism, gonit în același timp de nevoia de a-și face loc în mijlocul tuturor ambițiilor dezlănțuite, în frigidurile teribilei lupte pentru trai, în care trebuie să te menții cu orice preț și care nu-ți dă răgaz să gindești mai adinc și mai serios, și în învălmășeala în care nu ești prețuit decit dacă ajungi, iar nu dacă descoperi sau născocesci ceva nou. Prea multe impresii, prea multe păreri, prea multe și variate simțiminte și plăceri ce fac cugetarea prea conștientă, sensibilitatea prea ascuțită, laptele prea interesate, toate acestea lucrează pentru distrugerea echilibrului sufletesc și împiedică for-

1) Les Héros; conf. III.

2) Taine; Histoire de la littérature anglaise.

marea unei unități sufletești, a unei originalități și a unei individualități mai pronunțate.

Nimeni nu-și cercetează sufletul pentru a găsi în el regula lui de purtare, măsura faptelor și a convingerilor sale, ci alege în grabă din formulele făcute gata pe acea ce convine mai bine egoismului, vanității sau interesului său. Fărîmarea culturii în specialități, diviziunea excesivă a muncii fărîmă și sensibilitatea, o împrăstie într'un scepticism artificial, într'o serie infinită de mici și meschine aparențe care ascund sărăcia dezolantă a naturii sufletești. Cum o să se alcătuiască în această lume de diletantism, de moravuri ușoare, de superficialitate și de artificial, firea unui erou? Cum o să se trezească, în această lume lovită de incapacitatea de a admira, simțimentul miraculosului vieții? Și totuși a fost destul ca un om de geniu, un om sincer să scoată strigătul puternic al dureroasei lui exaltări, pentru ca în haosul și pustietatea lumii acesteia bătrîne, înăsprită și cufundată în ațipeala obiceiului, să se scrie, în luciri de fulgere, în conștiința taina miraculoasă a existenței, sentimentul adinc de „stupoare”, cu care Carlyle contemplează viața și existența noastră. Eroismul modern pare a fi, după Carlyle, sforțarea intimă a inteligenței sincere, în potruva și pe deasupra tuturor influențelor mediului, de a nu se specializa, de a menține în intelect *fatum-ul*, acea unitate și coerență între facultăți ce ar fi ca un fel de echilibru, împiedicînd dezvoltarea prea mare a acelor facultăți ce sint favorizate de împrejurări și mediu, și ajutînd la dezvoltarea celor ce sint împiedecate, așa că determinismul omului după aceste facultăți să fie măsura însăși a personalității; unitatea forței să fie mereu răsfrîntă în facultăți de către cunoștință, facultățile intelectuale să fie în legătură cu cele morale, așa că moralitatea să se idenlice cu inteligența și dreptul cu forța. Pentru a realiza acest ideal însă cită luptă trebuie, cită durere și cite sforțări, ce armonie între simțire, cugetare și voință, ce sinteză măreață în *caracter*! Și în adevăr caracterul e privit de Carlyle ca expresiunea unității individului, expresiunea *ideei* lui.

El a fost în adevăr caracterul, eroul modern, așa cum a voit el, cum l'a cercetat și a căutat să-i hotărască trăsăturile în haosul vieții din jurul său, omul în care se manifestă forța și care caută să o realizeze în tăcere și în durere, cu sinceritate și cu prețul tuturor sacrificiilor. În adevăr, la un an și jumătate după căsătoria lui cu Jane Welsh, se retrage cu d-na Carlyle într'o fermă pierdută în munții comitatului Dumfries, Craigenputtock, locul cel mai singuratec și mai dezolat din toată Anglia; singurătatea era așa de înspăimîntătoare, povestește d-na Carlyle, încit se auzea pe seara, de departe, cum pășteau cele citeva oi, pe care le aveau...

Carlyle a ales acest loc singuratic, pentru a trăi după natura lui interioară și pentru a rezista presiunilor teribile ale mediului asupra lui. Opinia publică întreagă era în potruva lui, și toți îl sfătuiau să părăsească speculațiunile sale morale, ce erau așa de departe de aspirațiile și sufletul contemporanilor, și să-și întrebunfeze forțele într'un scop util. Jeffrey, directorul revistei *Edin-*

burgh Review, stăruia mai ales pe lângă Carlyle, ce era deja cunoscut, să se înroleze printre scriitorii liberali ai epocii „Wigh“, al căror organ oficios era acea revista pe acele vremuri, făgăduindu-i chiar locul lui de editor (foarte invidiat), din care peste puțin timp trebuia să se retragă. Atitea ispite, și pe lângă aceste considerațiunea că nevasta lui fusese deprinsă a trăi în belșug și că frumoasă și spirituală cum era, părea menită să trăiască în cercurile cele mai înalte ale lumii literare, trebuiau să apese greu în cumpăna hotărârii lui Carlyle. Dar ideea că-și va sacrifica idealul moral, chemarea pe care o simțea în el de a reforma morala, l'a făcut să se hotărăscă pentru sărăcie și să prefere izolarea în tăcuta și pustia singurătate a fermei din Craigenputtock, decît reputația, onorurile și bogăția.

Aci începe tragedia vieții d-nei Carlyle, tragedie sufletească ce s'a răsrînt în blam asupra lui Carlyle pentru cei ce nu au cunoscut împrejurările adevărate ale vieții lor.

Jane Welsch, cînd a cunoscut pe Carlyle, iubise deja, cu o caldă și adevărată patimă, pe Edward Irving, prietenul lui Carlyle, un presbiterian tînăr, frumos, entuziast eloquent și om de lume, care-i fusese profesor de literatură. Despărțiți de împrejurări mai presus de voința lor, o promisiune de căsătorie pe care Irving o făcuse d-rei Martin și care nu voia să-l deslege pentru că îl iubea, Irving căzu în melancolie și exaltare mistică. Jane Welsch mai energică și mai intelectuală rezistă, dar nu mai era loc în sufletul ei pentru o nouă viață sentimentală; ceiace o împinse spre Carlyle în ambția, dorința de o viață intelectuală superioară, iar căsătoria lor fu legătura a două voinți trecute amîndouă prin durerea renunțării, nu pentru realizarea *fericirii*, dar pentru a crea ceva mai puternic decît fericirea. D-na Carlyle avea ceiace, zice Barthélémy, se găsește foarte rar în sufletul femeii, *simțul gloriei*.

De tînără visase gloria unei George Elliot, a unei Elisabeth Browniny sau Georges Sand, și în căsătoria cu Carlyle ea urmărea tot realizarea aceluia vis din tinerețe.—Și ce disproporție grozavă între realitate și visul ei!—În loc de acele saloane literare, în care ea trebuia să strălucească ca o stea de mărimea întâi, singurătatea din Craigenputtock, în care singurul zgomot ce întrerupea tăcerea în lungile zile ploioase de toamnă era zgomotul cu care oile smulgeau iarba depe cîmpia umedă!...

Luni de zile treceau fără să vadă chip omenesc, și zăpada nu le învoia să facă trei pași pe-afară săptămîni de zile!... De-sigur că în asemenea condiții ființa gingașă și strălucitoare a Janei Welsch s'a ofilit. Deși ea l'a înțeles și a știut să priceapă „omul“ sub literat, omul atît de sincer și dureros chinuit de cugelare, atît de neîndurat pentru el însuși și de incapabil de o concesiune sau o transgresiune cu principiile și credințele lui, totuși viața cu Carlyle a trebuit să fie apăsătoare și grea. Viața între ei se scurgea în răceală și tăcere, căci Carlyle avea o teamă aproape superstițioasă de orice efuziune sentimentală, și era într'o veșnică tenziune sufletească, ca pierdut într'un vis, în contempla-

rea misterului etern. Deși în fundul sufletului Carlyle iubea pe nevasta lui, deși aceasta printre toate tristețile vieții pe care le-a îndurat cu bărbăție, a știut să-l mîngie, să-l susție și să-l îmbărbăteze, căutînd să fie totdeauna veselă și păstrîndu-și humorul, păstrînd numai pentru ea grijele casei, ea simțea totuși că sufletul lui Carlyle, cucerit din ce în ce de idei și de problemele morale, se îndepărtează de viața reală, și că ea însăși în această atmosferă de răceală și de singurătate se stînge; conștiința acestei morți încete a sufletului ei, sentimentul ascuțit al înstrăinării marelui ei Carlyle, durerea, pe care o mărturisea în momentele ei de descurajare, de a nu fi fost în viața lui decît „o simplă împrejurare a destinului său”, precum și alte suferinți mai mici, au omorît-o înainte de vreme.

Dar Carlyle nu a bănuît nimic din suferințele ei, și dacă nu poți decît să te înduioșezi privind la chipul acela fin, delicat cu ochii mari, negri, strălucind de inteligență, cu expresiunea duioasă zimbătoare și îndurerată în același timp, e cu neputință să învînești pe acela ce a trăit și și-a realizat cugetarea cu atitea suferinți, ce și-a jertfit timpul și sufletul ideii, și a creat cu singele, nervii și privațiunile lui de tot felul acea operă măreață, curioasă, mișcătoare și unică în istoria civilizației.

Dacă a jertfit pe Joane Welsh fără să vrea și fără să-și dea samă, pe el s'a jertfit fără cruțare, în toată conștiința și în toată măreția unui adevărat erou.

Departa de mine gîndul de a fi redat aci, în cîteva pagini, personalitatea și opera lui Thomas Carlyle. Dacă însă voi fi izbutit să redau numai ceva din impresia unică ce am simțit citînd operele sale, ceva din acea umire ce mi-a provocat-o, ceva din acea emoție ce m'a zguduit citînd operele sale, și prin această voi fi trezit în sufletul cetitorilor Vieții Românești dorința de a cunoaște pe acest mare cercetător, voi fi foarte mulțumită, mai ales din cauza strînsei legături ce există între el și mișcarea filosofică idealistă din apus.

El cel întîi a pus în relief origina subiectivă a moralei și caracterul relativ al concepțiunilor sale. El a arătat printre o fină și ascuțită analiză cum se naște principiul conducător în viață, în sufletul omului din natură, din necunoscut, ca o primă mișcare izvorită din inconștient. La baza moralei sale individuale, cași la baza moralei, sociale întîlnim concepțiunea pozitivistă a unui *fapt de dominațiune*, căci instinctul acela conducător, al cărui glas caută să-l asculte Carlyle în tăcere și singurătate, prin chiar faptul că există în om, se impune și constrînge pe celelalte, creînd o morală individuală prin triumful forței sale asupra unui grup de celule nervoase, după cum în morală socială *eroul*, creatorul de valori, se impune unui grup de indivizi, creînd morală socială.

El opune vechii metafizici teologice forța în locul moralei, și recunoaște ca principiu al existenței această forță și determinizmul ei. — Bine-înțeles că aceste cugetări înalte nu sînt în

destul de riguros concepute, încît să le putem transpune exact în cugetarea noastră și în formule pozitiviste. Chiar Ed. Barthélémy, ce încearcă o asemenea transpunere, renunță mai apoi la ea, recunoscînd că prin această transpunere trecem sau dîncolo de cele ce a voit să spue Carlyle, sau rămînem dîncoace, pe cînd din opera lui, așa cum e creiată, din impresiunea generală ce o primește celitorul direct din această operă, ea poate fi interpretată după semnificarea ei adevărată.

E destul să recunoaștem că multe din concepțiunile lui Nietzsche își au izvorul aci: Forța și cultul ei, sforțarea ca mijloc de a o realiza și care devine la Nietzsche acea splendidă dezvoltare a definiției sale asupra vieții, ca o putere ce caută a se întrece prin sine înseși, și punctul de plecare al acelor analize de o îndrăzneală, de o putere neîntrecută și de o logică neîndurată, prin care ajunge Nietzsche la concluziunile sale asupra binelui și a răului.

În opera lui sînt primele încercări ale cugetării moderne spre ceia ce în filozofia actuală se numește credință ideologică, adică expresiunea contemporană a nevoii religioase sub controlul și direcțiunea rațiunii, începutul unei filozofii ce nu mai e vechea dialectică în cercetarea unui adevăr, ce nu trebuie să fie undeva în afară de viață, ci în viața înseși, care-și creiază și-și inventă singură formele realității, valoarea, scopul, legile.

În epoca noastră, care e epoca ideilor abstracte, zice Ed. Barthélémy, și în care formula ideologică artificială ține locul convingerii, mai ales cînd e vorba să se mascheze interesele unui grup social ce se ridică pentru a domina pe altul, măsura realității precise se pierde adeseori sub falșă grandiloquentă umanitară, sub sentimentalismul falș și autoritatea caracterului e din ce în ce mai nesocotită, iar lectura lui Carlyle e un reactiv foarte puternic. Și deși uneori putem să ne simțim jigniți de expresiunile sale mistice și teologice, ne încălzește totuși, ne învioriază și ne înalță sufletul cu puternicul său avînt liric, mai ales că sub avînturile sale poetice și inspirațiunile sale profetice simțim în totdeauna „faptul“ concret nereductibil ce face puterea subțirilor sale analize psihice și morale.

Izabela Sadoveanu.

Sbucium

Mi-a mai rămas un cintec de demult...
Îl simt gemind innăbușit în mine,
Îmi plec urechea încetinel, și-ascult
E plin de flori, e plin de zări senine;
În glasul lui e murmur de izvoare,
De frunze ce se clatină în vînt
Și filiiit de pasări călătoare....
Să-l cînt, frumoasa mea, să-ți-l mai cînt?
Nu-ți va părea că-i răgușită struna?
Nu-ți va părea că prea e șters albastrul
Ce-i încunună florile și luna?
Nu-ți va părea că n'au parfum nici crinii,
Că roua s'a încălzit și-acum se svîntă
Că 'n lîc de foi, rinjesc pe roze spinii?....
Nu-ți va părea un mort acel ce cîntă?

Mi-a mai rămas un cîntec de demult,
Și-aș vrea să-l cînt, și-aș vrea să plîng de dor,
Aș vrea să 'nchid în el întreg regretul
Nespuselor cuvinte de amor....

Să-ți spună el de vorba nerostită
Ce-o 'nmormintam în preajma altui gînd,
De nopțile ce s'au trecut ca asta,
De zorile ce m'au găsit plîngînd....

Dar negurile scad, se face ziuă,
Un rîset se slirșește undeva....
E ziuă dar... Ne-om întilni și astăzi,
Vom ride iar și iar ne vom muștră,

Dar nu vei ști că 'n sufletul de astăzi
A mai rămas un cîntec de demult,
Tu nu-l vei ști cum se frămîntă 'n mine
Și nu vei ști cit te-am iubit demult....

Victor Eftimiu

Inspectiunea muncii.

Inspectorii muncii sînt niște agenți ai puterii centrale, instituiți în scop de a supraveghea stricta aplicare a legilor tutelare, a legilor menite să garanteze muncitorilor un minimum indispensabil de igienă, de siguranță și de prevedere socială.

Nu-i nouă ideea că acest însemnat factor social, munca, trebuie să fie ocrotită, existența și starea ei prosperă fiind în strînsă legătură cu existența și prosperitatea însăși a Societății. În adevăr, încă din veacul al XIII-lea, odată cu aparițiunea primelor corporațiuni, vedem apărînd o serie de agenți, împuterniciții corporațiunilor, îndatorii să observe ca maximum de ore de muncă zilnică, hotărit de stărostii, să nu fie depășit, ca repausul duminical să fie observat cu sfințenie etc.

Cu vremea însă acești funcționari dispărură iar în locullor apărură în veacul al XVII-lea în Prusia așa numiții *Comisari regești*, iar în Franța *Inspectorii manufacturilor* creați de Colbert cu o menire mai puțin bine definită, care însă par a fi fost mai mult niște organe de informațiune ai puterii centrale, ei fiind mai mult însărcinați cu cercetarea mijloacelor de îmbunătățire generală a industriei și a comerțului național.

Legea Chapellier în Franța, spre marea mulțumire a teoreticianilor Școalei liberale, desființează orice organizațiune profesională, și stabilind principiul că nici statul nici asociațiunile de orice natură ar fi ele nu pot interveni în ceea ce privește munca, soarta întregii lumi muncitoare este lăsată la voia întâmplărei.

Sub acest regim botezat, nu fără oarecare crudă ironie, al libertății, am asistat în mai tot Apusul *civilizat* (!) la cea mai dureroasă și mai gigantică dramă socială. Am văzut copii smulși aproape de la sinul mamelor lor și asviriți pentru cițiva gologani în atmosfera pestilențială a uzinelor; am văzut femei gravide îndatorate să lucreze necurmat nopți întregi, până ce cuprinse de durerile avortului se prăvăleau, tinguindu-se, pe podelele atelierului; am văzut flăcăi istoviți, cu ochii pierduți în fundul orbitelor, cu pometele eșite, cu obrazul inverzit, cu spinarea încovoiată, prezentîndu-se, impleticîndu-se, în fața autorităților militare cu prijelul tragerei la sorți, și am văzut Patria pusă în dureroasa si-

tuație de a se lipsi de datoria de singe a acestor fii ai ei, incredințată că mormintul, ce prea curind le fusese pregătit de patroni, nu are nevoie de suprema cinste de a se închide deasupra unor soldați; am văzut uzine al căror personal era format exclusiv numai din văduve împovorate de o familie numeroasă, de oarece patronii știau bine că ele formează categoria cea mai cumpătată, cea mai mlădioasă, cea mai muncitoare de lucrători, fiind cea mai desnădăjduită. Și astfel am văzut „cel mai slint simțimint „omenesc, dragostea de mamă, devenind un instrument de șerbire și nemernicie socială“¹⁾

Această situațiune nu putea dăinui însă în veacul generațiilor porniri, ce fu veacul trecut, fără să nu stîrnească revolta în sufletele a celor ce, desinteresati, aveau știre de ea. Opiniunea publică universală inceptu să se alarmeze și Anglia — țara clasică a lui Adam Smith și a „Egoiștilor din Manchester“ — fu tocmai cea dintâi care căuta să vindece această mare rană socială.

O anchetă ordonată de guvern la începutul veacului trecut desvăluie o stare de lucruri, pe care membrii comisiunii de anchetă nu s'au sfîșit de a o califica de *infiorătoare*. Așa în districtul Lancashire, pentru a nu lua decît un exemplu, comisiunea constată că în marea majoritate a stabilimentelor mari industriale personalul lucrător era compus aproape exclusiv din copii de 7, 8 și 9 ani, care erau îndatorați să lucreze între 11 și 13 ore pe zi, în schimbul unui salariu nici odată superior unui *schilling*, aproape veșnic de $7\frac{1}{2}$ și $8\frac{1}{2}$ *penny*. Aceiași comisiune constată cu indignare că pentru cete mai mici abateri dela un regulament draconic de atelier, acești copii erau bătuti fără milă, lăsați nemîncați și chinuți cu rafinamente „necunoscute nici de Chinezi“, din care cauză foarte adeseori s'armanii copii preferau să se sinucidă, decît să sufere o existență atît de dureroasă.

În urma unor asemenea constatări marile ministru Sir Robert Peel, incredințat de nevoia unei grabnice și energice intervențiuni, propuse parlamentului prima încercare de legiuire tutelară, ce se intrupă în 1802 în legea din 22 Iunie, lege cunoscută sub numele sugestiv de „Moral and Health Act“.²⁾

Cu aparițiunea primei legi tutelare vedem apărind și primii inspectori proprii ziși ai muncii. Pentru observațiunea strictă a aplicării măsurilor de protecțiune, editate de legiuitor, legea din 1802 creiază inspecțiunea muncii în modul următor. În circumscripțiunea fiecărui judecător de pace, judecătorul locului alege cite un *visitor* dintre persoanele ce-i par lui mai cinstite, mai destoinice și, mai ales, mai străine stabilimentelor ce urmau să supravegheze.

În litera acestei legi, inspectorii aveau dreptul să pătrundă în stabilimentele industriale din circumscripțiunea lor la orice

1) *Ten hours's Factory Bill*; The Speeches of Lord Ashley. London. 1844, pag. 26. Cnf. și *Revue d'Économie politique*, 1892, pag. 55 și urm., articole semnate de Miss Jeans.

2) Vo. Otto Weyer: *Die Englische Fabrik-inspection*.

moment, putind controla toate reclamațiunile ce le-ar fi fost adresate, puteau chestiona pe lucrători și pe reprezentanții patronului, și puteau proceda cu un cuvint, la toate investigațiunile ce le-ar fi socotit necesare pentru descoperirea infracțiunilor la legea din 1802.

La sfirșitul fiecărui trimestru acești *visitors* trebuiau să adreseze judecătorului un raport amănunțit, cuprinzind lista contravenienților, iar judecătorul proceda la darea în judecată a acestora.

Rezultatul obținut în urma creierii acestor inspectori nu corespunse însă tuturor așteptărilor. Funcțiunea de *visitor* fiind onorifică, lesne se poate înțelege că solicitorii acestor funcțiuni erau cit se poate de rari și că puținele persoane, care solicitau aceste funcțiuni, — după cum iarăși lesne se poate înțelege, — odată investite cu ele, deveneau ușor coruptibile, și în enorma majoritate a cazurilor nu inscriau pe lista contravenienților decit pe patronii ce se arătau prea puțin generoși față de domniile-lor.

Același mare ministru Sir Robert Peel, care fusese nu numai promotorul dar poate chiar adevăratul autor al legii din 1802, constatind aceste abusuri, propuse și obținu în două rinduri modificarea sus menționatei legi. În urma acestor două *bill*-uri consecutive, primul votat în 1818, cel de al doilea în 1819, două mari inovațiuni fură introduse în organizațiunea inspecțiunei: a) O indemnizare fixă fu alocată inspectorilor, indemnizarea ce fu înscrisă de urgență în bugetul Statului; b) o primă egală cu jumătatea amenzei aplicată patronilor contravenienți fu atribuită tuturor lucrătorilor, care denunțau inspectorilor orice infracțiune la legile tutelar existente.

Efectul salutar al legilor mai sus pomenite, astfel modificate, nu întirzie de a se manifesta în mod isbitor. Numărul minorilor întrebuințați în industriile „periculoase și insalubre” începu să descrească, salariile crescură, ziua lor de lucru descreșcu la rindul său, iar starea sanitară generală a clasei muncitoare, și în special aceia a minorilor de 21 ani, devine din ce în ce mai satisfăcătoare.

Este de observat că aceste legi la început nu fuseseră adoptate decit cu titlul de încercare, și în consecință aplicarea lor nu era orinduită decit unor anumite industrii, socotite ca cele mai primejdioase vieții și sănătății minorilor; o lege din 1833 întinse binefacerile lor asupra tuturor minorilor din toate industriile, perfecționind inspecțiunea muncii și îngădind-o în același timp cu garanții și avantajii nouă. În primul rind o leafă de 25.000 lei anual fu alocată *visitor*-ilor. Funcțiunea de inspector urma apoi să fie încredințată numai oamenilor socotiți de către o agenție specială a administrațiunei centrale, *Home secretary*, ca fiind destoinici să îndeplinească asemenea funcțiuni, astfel că candidații trebuiau să fie cu desăvirșire străini regiunei ce urmau să viziteze.

În conformitate cu dispozițiunile acestei legi, inspectorii a-

veau calitatea de a cerceta și constata infracțiunile la legile tutelare, de a le denunța de urgență judecătorului de pace și de a se prezenta în fața acestuia la ziua judecăței în indoita calitate de acuzator și de martor.

Indignarea patronală atunci nu mai cunosc nici o margine; o serie nesfârșită de *meeting*-uri lură organizate, și, cea ce este mai grav, în marea majoritate a cazurilor ele erau puse sub patronajul doctorilor Școalei liberale. Și nu era întrunire care să nu se sfârșească cu o energică mișcare de protestare, denunțându-se opiniei publice ca primejdioasă industriei englezești toate bill-urile protectoare, votate sub inspirațiunea marelui Peel.

Evenimentele au dovedit însă cu indetulare ce deșarte erau acele protestațiuni, ce neintemeiate erau negrele prorociri ale economiștilor liberali și, ce mare parte avea egoismul patronal în toate acele protestațiuni.

Dealtminterea guvernul britanic conștient de misiunea sa nu se abătu de la cea ce socotea, cu drept cuvint, ca fiindu-i datoră. Departe de a reveni asupra primelor măsuri, în mod constant el nu făcu decit să le modifice, să le perfecționeze, să dea nouă dezvoltări instituțiilor de protecțiune ale muncii.

Intr'adevăr în 1837 numărul stabilimentelor industriale crescînd de trei ori, în raport cu acela din 1812 și odată cu sporirea atribuțiunilor lor, o nouă categorie de inspectori auxiliari lură creați cu titlul de *superintendents*; numărul lor era de 15 și fiecare primea o leață anuală de 7550 lei.

În 1871 numărul lor ajunse la cifra de 53, iar în fruntea lor, în 1875, faimosul inspector Redgrave, neobositul apărător al inspecțiunei muncii, fu instituit *chief-inspector* cu îndatorirea de a centraliza rapoartele inspectorilor de toate categoriile, de a le cerceta și de a le rezuma într'un minuțios raport anual, adresat ministrului respectiv.

Astăzi inspectoriile sînt numiți prin decret regal, în urma raportului ministrului de interne. Nici o creare de locuri nouă de inspectori nu se poate propune fără încuviințarea lordului-tresorier (ministrul de finanțe).

Inspectoriile nu pot fi recrutate nici dintre patroni, nici dintre muncitori, ei caută a fi cu desăvîrșire străini stabilimentelor industriale ce urmează a inspecta.

Candidaților la aceste funcțiuni nu li se cere nici-o diplomă, nici-o garanție; sînt însă întotdeauna preferați oamenii falnici, frumoși, robuști, arătoși, de oarece Englezii socotesc că este esențial ca acești agenți să producă efect asupra maselor, să se impună. Sînt mai ales căutați oamenii cu darul vorbirei, bine crescuți și inteligenți.

Pentruca cineva să devină inspector titular trebuie să îndeplinească următoarele condițiuni speciale:

a) Să fi trecut cu succes un examen de admitere, pentru care însă se cer niște cunoștințe alăt de elementare, încit el poate fi accesibil oricui.

b) Să fi lucrat în urma acestui examen timp de cel puțin trei ani cu titlul de *junior* (inspector-auxiliar). Acești *juniors* funcționează în calitate de secretari pe lângă inspectorii titulari, calitate în care pot fi investiți prin delegațiune cu atribuțiunile șefilor lor.

În baza drepturilor ce le conferă diferitele legi existente, inspectorii britanici pot pătrunde—declinându-și calitatea—în orice stabiliment industrial la orice oră din zi sau din noapte. Ei sînt îndatorați a constata contravențiunile și a dresa procese-verbale, în virtutea cărora contravenienții sînt traduși în fața instanțelor corecționale. Cu această ocaziune, după cum spuncam și mai sus, ei au curioasa îndatorire de a lua cuvîntul pentru susținerea acuzațiunilor lor.

Iată fără îndoială o foarte înțeleaptă dispozițiune, căci cel mai eloquent organ al ministerului public nu poate fi în măsură să dea judecătorilor nici explicațiunile tehnice necesare pentru cunoașterea deplină a pricinii, nici împrejurările de fapt asupra cărora numai inspectorul posedă acele amănunte convingătoare, constatate de el *de visu*, și care ar lipsi magistratului. Pelingă acestea, este firesc lucru ca inspectorul să caute să-și susțină cu mai multă căldură acuzațiunea sa decît un procuror, intrucît propria sa cauză aproape este în joc, și achitarea contraveniențelor s'ar traduce printr-un blam indirect, adus personal inspectorului. Această îndatorire de a-și susține singur acuzațiunea mai constituie în același timp și o însemnată garanție pentru industriași, de oarece, știind că activitatea sa nu se mărginește numai la redactarea unui banal proces-verbal, dar că va trebui să se și explice asupra acestui proces-verbal în fața judecătorului, în mod contradictoriu cu cel pe care îl acuză, inspectorul se va învăța a fi moderat, calm, prudent și, ceia ce este mai presus de toate, corect cu desăvîrșire.

Iată în citeva cuvinte în ce constă instituțiunea inspecțiunii muncii în Englitera, instituțiune ce a adus niște foloase atît de mari nu numai muncii, dar chiar întregii industrii britanice, încît aproape nu mai este nimenea care să mai contesteze influența sa binefăcătoare.

În *Austria* *) existența unei serioase instituțiuni de inspecțiune propriu zisă a muncii se semnalează încă din veacul al XVIII-lea. Pe la 1770 exista așa numiții „inspectori ai comerțului și comisari industriali“, creați în triplul scop de a informa industria și comerțul național despre starea diferitelor piețe, de a informa guvernul despre nevoile acestor ramuri ale producțiunii, de a veghea la pașnica lor desvoltare și la paza măsurilor de ordin general, edictate de regulamentele corporațiunilor..

În 1816 o lege pozitivă obligă pe acești inspectori în mod

*) Cnf. *Gewerbe Inspection*—Dr. Mischeler (*Oesterreichisches Staatswörterbuch* I, 912 și urm.).
Soziale Praxis 1895 No. 24.

formal de a veghea la stricta aplicare a unor măsuri nouă, luate de legiuitor in scop de a ocroti pe lucrătorii mai mici de 14 ani.

Incet, incet însă, cuprinsă și ea de curentul individualist de care întreaga Europă era cuprinsă, la acea epocă, Austria lasă să cadă în desuetudine toate măsurile de protecțiune a muncii, edictate anterior, și cu dinsele dispare și instituțiunea inspectorilor. Ea reapare sub forma sa actuală de-abia în 1883, reînființată prin legea din 17 Iunie, lege inspirată în mare parte de legea germană din 1878.

Inspectorii austriaci fără intermediul sau ajutorul altor agenți pot vizita oricând socotesc necesar stabilimentele industriale din circumscripțiunea lor, avind calitate de a incheia procese-verbale. Procesele lor verbale sînt innaintate instanțelor represive, fără ca ei să poata susține acuzațiunea ca în Anglia. Ei sînt îndatorați apoi ca prin rapoarte anuale să informeze guvernul în linii generale de constatările lor, arătînd în același timp care ar fi după ei mijloacele cele mai nemerite pentru îmbunătățirea condițiunii muncitorilor.

Pe lângă acestea art. 12 le conferă importanta misiune de a servi de mediator, îndatorîndu-i să intervină ori de cite ori o neînțelegere colectivă se ivește între patroni și lucrători.

Unitatea de vederi, în afară de jurisprudențele Curței supreme, este asigurată în mod cu mult mai eficace prin existența unui inspector-șef, avînd reședința în Viena, și care intrunește pe toți inspectorii la date anumite sub presidenția sa și cată să unifice modul lor de a vedea prin motiuni votate cu majoritate.

Rezultatele excelente obținute de inspectorii austriaci se traduc nu numai prin stricta aplicațiune a legislațiunii tutelare, dar mai ales prin scăderea într'adevăr miraculoasă a numărului grevelor, lucru ce de altfel am mai semnalat încă cu alt prilej.*)

În Belgia prin legea din 5 Mai 1888 inspecțiunea muncii este incredințată unor „delegați și guvernului“, care au dreptul de a pătrunde oricînd în stabilimentele a căror inspecțiune le aparține și în același timp pot dresa și procese-verbale. Procesele-verbale incheiate de acești delegați fac dovadă până la proba contrariă.

Indată ce s'a încheiat un proces-verbal de contravențiune, o copie este remisă—sub pedeapsă de nulitate a întregii constatări—contravenientului, iar alta este innaintată procurorului regesc, care pune în mișcare acțiunea publică.

În același timp legea mai sus pomenită creiază un delict nou, ce nu trebuie să fie confundat cu delictul de ultragiu adus funcționarilor publici în exercițiul funcțiunii lor,—delictul de a fi împedecat prin gesturi sau cuvinte pe inspectorii de a-și fi

*) Cnf. *Revista juridică* No. 25, 26, 27 din 1908: Greva.

exercitat în liniște funcțiunea lor: Și acest nou delict legiuitorul belgian îl pedepsește cu o amendă dela 26 la 100 lei.

Legea din 13 Decembrie 1889, urmată de decretul regal din 22 Octombrie 1895, modifică legea din 1888, mai ales în ceia ce privește atribuțiunile ierarhice ale inspectorilor.

Astăzi inspectorii belgiani sînt de două categorii: inspectorii centrali și inspectorii regionali. Cei dinții centralizează și îndrumază spre guvern, oarecum, constatările celor de al doilea, cu mult mai numeroși decît dinșii, și după delegațiunea specială a ministrului procedează în persoană la diferite cercetări.

Rolul inspectorilor, mai ales al celor regionali, a devenit cu atît mai important și activitatea lor cu atît mai rodnică, cu cît sindicatele muncitorilor, înțelegînd de ce folos le poate fi această instituțiune, întrețin cu ei relațiunile cele mai cordiale, și nu lipsesc de a le semnala cele mai mici abateri dela legile și regulamentele tutelare.

Personalul inspecțiunei este recrutat în modul următor: Consiliul industrial local, particular diferitelor regiuni industriale, — și ai căror membri jumătate sînt aleși de lucrători iar jumătate sînt numiți de patroni, — întocmește cu majoritate de voturi o listă de candidați dintre care guvernul alege pe delegații săi. Nici-o condițiune specială de admisibilitate nu le este cerută.

Elveția, deși dotată cu o admirabilă legiuire tutelară, posedă o organizație a inspecțiunei dintre cele mai defectoase. În adevăr legea din 29 Mai 1874 conferind observațiunea strictei aplicări a diferitelor legi protectoare agenților aleși de administrațiunea centrală cantonală, și această administrațiune delegînd această însărcinare autorităților polițienesti, se poate lesne închipui cu cîtă neglijență și nepricepere este adusă la îndeplinire această delegație. Într'adevăr împovărați de o sumedenie de atribuțiuni, lipsiți de orice cunoștinți industriale, acești agenți, chiar cînd sînt însuflețiți de cele mai bune sentimente, sînt departe de a răspunde noiei lor chemări. La această insuficiență adăugîndu-se și un neînțales simțimînt de antipatie ce se constată în mod constant aproape la toate instanțele judecătorești pentru tot ce este măsură tutelară, se poate explica cum, posedînd o colecțiune de legiuiri minunate, Elveția a rămas cu totul înapoi în ceia ce privește aplicarea acestor legi.

În Franța prima lege privitoare la organizațiunea propriu zisă a acestei instituțiuni este legea din 22 Martie 1841. Această lege fu votată în urma unei minuțioase anchete, și după ce se luase și avizul Camerilor de Comerț, al Camerilor consultative de artă și manufactură, al Consiliilor generale etc. Ea coprindea în ceia ce privește inspecțiunea muncii următoarele trei articole;

Art. 10: „Inspectorii vor putea cere în orice stabiliment registrele ținute pentru executarea legii de față, regulamentele de atelier, livretele copiilor și chiar prezentarea acestor copii; ei vor putea fi însoțiți în vizitele lor de un medic delegat de Prefect sau de Sub-Prefect.

„Art. 11: In caz de contravenție, inspectorii vor dresa procese-verbale, ce vor face credință până la proba contrară.

„Art. 12: In caz de contravenție la legea de față sau la orice regulament elaborat pentru aplicarea acestei legi, proprietarii sau exploataorii stabilimentelor mai sus pomenite vor fi traduși în fața judecătorului de pace al Cantonului respectiv, putind fi pedepsiți cu o amendă polițienească ce nu poate fi însă mai mare de 15 (cincisprezece) lei”.

Iată o încercare de legiuire menită, fără indoială, să dea niște rezultate cu desăvîrșire mediocre. Într'adevăr, această legiuire coprindea trei viții de căpitanie :

a) Cași odinioară în Anglia, în termenii acestei legi funcțiunea de inspector era onorifică, și am spus mai sus care erau neajunsurile gratuităței acestor funcțiuni.

b). Art. 11, permițind dovada contrară pentru combaterea proceselor-verbale, această dispozițiune paraliza aproape cu desăvîrșire acțiunea inspectorilor, patronii putind cu foarte multă ușurință produce martori mincinoși, recrutați chiar dintre lucrătorii lor.

c) Sancțiunile prevăzute în această lege erau cu desăvîrșire derizorii, așa încît patronii „au néz et à la barbe de l'inspecteur”, după cum scria un inspector în unul din rapoartele sale depe vremuri, își permiteau să contravină neîncetat la legile de protecțiune socială, maximumul de amendă fiind prea neînsemnat pentru a-i impresiona. Dealtmîntrelea acești funcționari, onorifici iar nu onorabili, în speranța unor onorarii ilicite erau atit de îngăduitori, încît voacea muncitorilor nu odată se ridică indignată în contra lor. Astfel nu odată fură denunțați opiniunei publice acești funcționari puțin scrupuloși, care înștiințau mai dinnainte pe patroni de vizita lor și cari după o scurtă „preumblare” făcută prin ateliere, prinzeau în mod copios la masa patronului.

Rezultatele legii din 1841 fură deplorabile, și guvernul, deși însuflețit de bune intențiuni, nu perveni totuși să remedieze în mod efectiv acea stare de lucruri.

În prealabil, socotind rezultatele mediocre obținute în urma aplicării legii din 1841, lege contra relei credințe a inspectorilor, prin diferite legi efemere s'a încredințat această funcțiune rînd pe rînd unor funcționari care mai de care mai puțin chemați; astfel fură investiți cu această funcțiune inspectorii școlari, foștii judecători, foștii ofițeri, perceptorii fiscali, ba ceia ce poate părea și mai glumeț, verficatorii măsurilor și ai greutăților.

Guvernul convingindu-se însă că și aceste *îmbunătățiri* (?) erau insuficiente, pregăti în 1847 un proiect de lege, ce nu fu însă votat, activitatea parlamentară fiind intreruptă de evenimentele din 1848.

Proecte după proecte fură depuse mai tirziu pe birourile -corpurilor legiuitoare, denunțuri după denunțuri în contra patronilor sosiră de pretutindenea, întruniri după întruniri se succedară în vederea unor modificări a stării nenorocite în care se

găsea muncitorime franceză toate însă fără nici un rezultat, guvernele șubrede, ce se succedau cu o repeziciune vertiginoasă, avînd de rezolvat prea multe chestiuni mărunte, pentru a se mai îngriji de o chestiune atît de însemnată.

În 1868, în sfîrșit, ministrul împărațesc, Forcade de la Roquette, adresă un raport împăratului asupra situațiunei, iar Napoleon nu găsi mai nimerit decît să confere sarcina de inspector ai muncii inginerilor de mine, care împovorați de fel de fel de însărcinări, unele mai dificile decît altele, nu numai că nu aveau vreme să se mai ocupe de noua sarcină ce li se dăduse, dar nu mai aveau timp, după cum spune expunerea de motive a legii din 1874, „nici măcar să se mai spele pe obraz“....

Trecură ani peste ani și evenimentele din 1870 zădărniciară ultimile speranțe ce muncitorii își puseseră în regimul imperial, și această mare deziluzie lu poate și una din cauzele determinante ale nenorocitei încercări comuniste din Paris.

În 1874, după multe discuțiuni mai mult sau mai puțin de principii interveni în sfîrșit o lege creiată pe baze cu mult mai solide, creînd inspecțiunea muncii salariată și independentă de alte funcțiuni. În termenii acestei legi primii agenți ai inspecțiunei erau inspectorii așa numiți *divizionari*.

Candidații trebuiau să fie diplomați ai școalei centrale de arte și manufacturi, sau diplomați ai școalei naționale de mine, și erau prezentați ministrului industriei, — care singur avea calitate de a aprecia, — de cătră Comisiunea superioară a muncii. Potrivit dispozițiunilor art. 18 din acea lege inspectorii aveau cădere să pătrundă ori cînd în orice stabiliment prevăzut de lege și puteau să dreseze procese-verbale de contravențiune. Aceste procese verbale erau crezute tot pînă la dovada contrară, ca în trecut, iar contravenienții erau delerii instanțelor de drept comun.

Din 1874 pînă în 1890, 673,000 stabilimente fără vizitate și 4000 procese-verbale de contravențiune fură dresate. Deși numărul inspectorilor era atît de mic față de acela al atelierelor și al uzinelor, încît rîndul fiecărui stabiliment nu venea măcar odată la patru ani spre a fi inspectat, totuși numai faptul existenței acestei instituțiuni și posibilitatea unei vizite neașteptate determină pe patroni, chiar cei mai recalitrânți, să introducă în instituțiunile lor modificări de natură a îmbunătăți în mod simțitor soarta muncitorilor.

Potrivit acestei legi, activitatea inspectorilor divizionari era controlată de așa numitele *Comisuni județene*. Pe lingă exercițiul acestei supravegheri, ele mai aveau cădere de a exercita și în numele lor propriu atribuțiunile inspectorilor, ori de cite ori socoteau că intervențiunea lor este necesară, neavînd însă calitatea de a încheia procese-verbale.

A treia treaptă a inspecțiunei era *Comisiunea superioară a muncii*, chemată să vegheze la aplicarea uniformă a legii. Ea mai avea dreptul să prezinte și candidații la funcțiunea de inspector, după cum spuneam mai sus, informînd în același timp

guvernul și asupra nevoilor generale ale industriei în general, și ale muncii în particular.

Această lege însă din pricina lipsei de experiență a unora, favoritismului altora, spiritului recalcitrant al patronilor, și ezitațiunilor ministerului public nu produce efectele așteptate; abuzurile, deși în proporțiuni mai puțin izbitoare, nu încetează totuși să se producă. Această stare de lucruri determină pe guvern să procedeze la o nouă anchetă, în urma căreia un nou proiect de lege fu depus pe biourourile camerelor, ce fu priimit de parlament în urma mai multor amendamente și care apoi deveni legea din 2 Noembrie 1892, care mai este încă în vigoare.

Această lege, pe lângă un nou număr de inspectori divizionari, bărbați, creiază și un număr determinat de inspectoare, chemate să exercite controlul lor asupra meseriilor rezervate exclusiv femeilor. Ele au aceleași drepturi și îndatoriri cași colegii lor.

În conformitate cu dispozițiunile acestei legi, coroborate cu dispozițiunile decretului din 10 Mai 1902, inspectorii sînt de două categorii: a) Divizionari în număr de 11, b) departamentali în număr de 110. Primii sînt de trei clase, primind onorarii de 6000, 7000, sau 8000 lei anual; cei departamentali sînt de cinci clase, plătiți cu 3000, 3500, 4000, 4500 și 6000 lei anual. Nimeni nu poate fi trecut într-o categorie superioară fără un stagiu de trei ani în fiecare clasă. Pe lângă aceste onorarii ei mai primesc o indemnizare proporțională cu distanța ce au de străbătut—dat fiindcă drumul de fer în Franța nefiind pretutindeni al statului, inspectorii trebuie să-și plătească locurile în trenurile diferitelor companii,—și, pe lângă această indemnizare, le mai este alocată o diurnă de 15 lei, cînd sînt obligați să întreprindă călătorii de inspecțiune în afară de reședința lor.

Nimeni nu poate fi confirmat inspector titular pînă ce nu a funcționat în calitate de inspector stagiar timp de un an. Acești stagiați primesc 200 lei lunar și au aceleași drepturi și datorii cași inspectorii titulari. (Art. 19, al. II).

Pentru ca cine-va să fie admis în corpul inspectorilor, trebuie să fie francez, să fi împlinit 26 ani și să fi reușit la un examen consistînd din chestii, asupra principiilor de legislațiune industrială, asupra igienei și asupra unor chestiuni de mecanică elementară.

Numărul lor poate fi sporit prin simplu decret dat în urma avizului comisiunei superioare a muncii și în urma aceluia al comisiunei manufacturilor. (Art. 18 al. II).

Inspectorii departamentali sînt puși sub privigherea inspectorilor divizionari, iar activitatea acestora este controlată direct de ministerul respectiv. (Art. 18, al. IV).

Ei sînt îndatorați să locuiască în orașul ce li s'a desemnat ca reședință și să nu'l părăsească fără autorizația formală a inspectorului divizionar respectiv, cînd e vorba de un inspector departamental, fără accia a ministrului, cînd este vorba de un inspector divizionar.

Inspectorii departamentali în fiecare lună arată celui divizionar respectiv itinerariul ce vor urma în călătoriile lor mensuale. Acesta îi poate însoți în călătoriile lor, poate modifica itinerariile ce-i sînt supuse și poate vizita la rîndul său stabilimentele ce voește. El servește și de intermediar între inspectorii divizionari și ministru, iar procesele-verbale constatatoare de infracțiuni la diferitele legi *uvriere*, mai înainte de a fi expediate parchetului, îi sînt deasemenea supuse.

Toți acești inspectori sînt obligați să supravegheze stricta aplicațiune a diferitelor legi, decrete și regulamente *uvriere*, printre care cele mai însemnate sînt cele relative la protecțiunea muncii copiilor și a femeilor, la limitarea zilei de lucru, la higiena și siguranța muncitorilor, la accidentele profesionale, la repausul săptămînal etc.

Potrivit art. 20 § I din această lege com. cu legea din 2 Noembrie și 12 Iunie 1893, ei vizitează altă ziua cît și noaptea stabilimentele ce cad sub prevederile diferitelor legi *uvriere*. Ei pot cere orice registru, orice informațiuni și pot interoga pe orice persoană aflată în stabiliment. Pentru a pătrunde într'un asemenea stabiliment, fără a se expune la un refuz din partea patronilor, ei trebuie să se poată legitima cu ajutorul unei cărți de identitate, ce trebuie întotdeauna s'o poarte asupra lor.

Ei pot încheia procese-verbale. Procesele lor verbale trebuie să cuprindă constatarea infracțiunii, data și semnătura inspectorului, — toate acestea sub pedeapsă de nulitate. Ele sînt crezute pînă la proba contrară. (Art. 20 § I).

Aceste procese-verbale, ce pot fi redactate și fără prezența părții, sînt formulate în două exemplare destinate unul parchetului, celalt prefectului din acel departament.

Art. 29 § I pedepsește cu o amendă dela 100—500 lei pe cei ce aduc vre-o împiedicare inspectorilor în îndeplinirea atribuțiilor lor. Prin urmare orice individ, care direct sau prin mijloace lăaturalnice (Tribunalul Senei, 12 dec. 1900) oprește pe inspectorii să pătrundă într'un stabiliment industrial, se face pasibil de penalitățile prevăzute de articolul mai sus menționat, fără prejudiciul pedepselor prevăzute de Art. 224 și urm. c. p., care pedepsesc ultragiul adus unui funcționar public în exercițiul funcțiunii sale.

Art. 21 îi mai îndatorează „să stabilească o statistică a condițiilor muncii din regiunea lor”. Toate constatările inspectorilor, recapitulate sub îngrijirea ministerului industriei, sînt publicate la sfîrșitul fiecărui an.

Legea din 1898 asupra accidentelor profesionale îi obligă să procedeze din oficiu, imediat ce au fost încunoștințați de împlinirea unui accident al muncii, la o anchetă minuțioasă, menită să servească de bază la stabilirea responsabilităților și, eventual, al indemnizărilor.

Legea din 1892 reduce competența *Comisiunelor departamentale*, care nu mai au altă menire decît să adreseze ministrului

rapoarte de felul cum legile uvriere sînt aplicate, de felul cum inspectorii își îndeplinesc misiunea pentru îmbunătățirile ce ar trebui aduse diferitelor legi existente

Comisiunea superioară a muncii, creată de legea din 1874, este menținută, numărul membrilor săi fiind însă redus dela 9 la 5. Acești membri ai comisiunii sînt numiți de Președintele Republicii, iar pe lângă ei sînt delegați de către Cameră 2 deputați și de către Senat 2 senatori. Durata mandatului lor este de 4 ani.

În ceea ce privește minele și carierele, noua lege încredințează Inspecțiunea lor (art. 17 § 3) inginerilor și controlorilor, special numiți în acest scop de ministerul industriei, iar reprezentanții ministerului public fără ajutorul nici-unuia din inspectorii muncii, enumărați în această lege, pot constata infracțiunile la legile uvriere și pot dispune urmărirea contravenienților.

Numărul inspectorilor însă fiind încă insuficient în raport cu numărul stabilimentelor ce cătă a fi inspectate, peste 90.000 stabilimente nu au fost până azi *nici odată* vizitate de inspectorii.

Politica a avut și ea darul să paralizeze în mare parte activitatea inspectorilor, deputații și prefectii acoperind foarte adeseori cu influența lor pe contravenienții ce aveau norocul să fie electori importanți, exercitînd asupra parquetelor și judecătorilor o influență ce se traduce mai în totdeauna printr'o indulgență dintre cele mai condamnabile.

Indulgența magistraților pe de o parte, lipsa de energie a multor inspectorii, numărul lor insuficient și mai ales lipsa unor sancțiuni mai severe prevăzute de dispozițiile legii uvriere pe de altă parte au făcut ca legea din 1892 să nu răspundă la toate așteptările lumii uvriere a cărei situațiune deși cu mult superioară situațiunii sale de altădată este departe de a putea fi considerată ca satisfăcătoare.

În *Germania*, legea din 16 Mai 1853, încredințează inspecțiunea muncii „unui număr de funcționari publici numiți inspectorii de fabrici“ avînd dreptul de a pătrunde la orice oră, în orice atelier și putînd încheia procese-verbale. (Art. 11).

În urma unei anchete întreprinsă cu un spirit de imparțialitate dintre cele mai lăudabile, parlamentul german împlini multe din lipsurile constatate legii din 1853 printr'o lege din 17 Iulie 1878, mult mai conformă cu nevoile moderne și cu starea actuală a industriei și a comerțului. Această lege era *obligatorie pentru întreg Imperiul*, cu toate că-*ea* aducea multe amendamente legii anterioare totuși multe lacune încă neîmplinite se constată în economia acestei legi. Astfel numărul inspectorilor este ridicol de mic în raport cu nevoile uriașe ale puternicei industriei germane; deși în 1898 numărul lor era de 299 totuși 83,873 stabilimente nu fuseseră niciodată inspectate, iar 200,430 d'aboa fuseseră o dată vizitate de inspectorii. Pe lângă acestea, ridicîndu-li-se dreptul de a dresa procese-verbale, inspectorii sînt nevoiți să se adreseze întru constatarea contravenienților diferiților funcționari

publici investiți cu această calitate, ceiace complică și îngreuiază în mod simțitor mecanismul inspecțiunei.

Cu toate aceste lipsuri, totuși ei, fiind recrutați azi printre oameni încercați și destoinici, precum sint vechii meseriași, inginerii, foștii magistrați etc., roadele activității lor sint dintre cele mai onorabile.

Rapoartele, pe care toți inspectorii sint îndatorați să le adreseze guvernului în fiecare an, sint redactate cu un spirit de observațiune și de imparțialitate atit de lăudabil, încit ele au caracterul și importanța unor adevărate studii sociale, ce au fost întotdeauna de cea mai mare utilitate cauzei sociale.

Activitatea lor a mai dat roade și pe un alt teren. Fiind îndatorați de a interveni ori de câte ori se ivește între patroni și muncitori vre-o neînțelegere colectivă, ei au exercitat o influență decisivă în scăderea numărului grevelor, servind de mediatori și arbitri prudenți, inteligenți și integri ori de câte ori au fost solicitați de părți.

La noi inspecțiunea muncii este organizată în mod foarte sumar de legea din 22 Februarie 1906 „asupra muncii minorilor și femeilor în așezămintele industriale”.

În virtutea articolului 19 din această lege, Ministrul veghează la aplicarea acestei legi prin *inspectorii industriali*, inginerii de mine, guarzii de cariere și ofiterii de poliție judiciară. Aceștia din urmă, însă, nu pot exercita inspecțiunea muncii decit în urma unei delegațiuni speciale date lor de ministru.

Prin urmare noua lege derogă la dispozițiile generale ale art. 21 c. instr. criminală, lăsind numai în mod condițional competența de drept comun a ofiterilor de poliție judiciară, în ceiace privește noile contravențiuni create prin noua lege.

Alin. 4 al aceluiași articol acordă intrarea liberă în orice stabiliment industrial, mină și carieră *fără nici o distincțiune în ceiace privește importanța înțreprinderii* tuturor persoanelor investite cu dreptul de inspecțiune. Întrucit, însă, legiuitorul nu a definit nicăeri ce înțelege prin cuvintele „stabiliment industrial” o controversă de o foarte mare însemnătate se poate ivi și anume: se poate pune întrebarea, dacă pot pătrunde inspectorii numai în stabilimentele mari industriale sau și în micile ateliere casnice. Noi sintem de aviz că Legiuitorul a voit ca efectele salutare ale Legei din 1906 să se întindă, fără nici o deosebire, asupra tuturor persoanelor vizate de această lege, fără distincțiune de locul unde ar lucra.

Și să nu se creadă că această controversă nu ar avea decât un interes academic. Această chestiune este de un interes vital. S'au văzut în Franța și în Anglia patroni care, în urma mai multor contravențiuni, au desființat aproape cu desăvîrșire atelierele în care se lucra în mod colectiv și au înlocuit munca din ateliere prin munca la domiciliu. Aceasta, de oarece legea franceză și engleză nu se întind asupra controlului muncii la domiciliu. Cu acest sistem, patronii nu numai că au eludat legea dar

incă au realizat însemnate beneficii suprimând aproape cu desăvârşire cheltuelile de încălzit, luminat şi întreţinere a imobilelor considerabile necesare lucrului în comun. Graţie micelor moitoare economice acest sistem de eludare al legii devine cu alit mai simplu, cu cit patronii pot cu foarte puţină cheltuială să transmită forţa motrice necesară industriei moderne chiar la domiciliul lucrătorilor.

Dacă lucrul la domiciliu este considerat aproape de toată lumea cu entuziasm, de oarece el rezolvă o mulţime de chestiuni sociale de o gravitate deosebită, a căror soluţiune pare imposibilă sub regimul muncii în ateliere, acest fel de muncă nu trebuie însă să se întoarcă tot în contra muncitorului, tolerindu-se să se ascundă la spatele lui acelaşi simţimint egoist ce a determinat pe legiuitor să ocrotească muncitorimea. Chestiunea este cu alit mai importantă cu cit şi la noi, ca şi în celelalte ţări, atelierele domestice, micile întreprinderi de comerţ şi industrie sînt cu mult mai numeroase de cit stabilimentele mari. În Franţa, pentru a nu lua de cit un exemplu, numărul stabilimentelor care ocupau dela o sută de lucrători în sus era în 1902 de 4292, numărul celor care ocupau dela 6 până la 20 muncitori era de 52428, iar numărul celor ce ocupau de la 1 până la 5 muncitori—adică micile ateliere a căror soartă ne preocupă—era de 248235; dacă stabilimentele mici ar scăpa controlului inspectorilor, ar urma prin urmare ca o populaţie considerabilă—ouvrieră, tocmai cea mai interesantă, cea mai săracă, cea mai puţin plătită să fie lipsită de toate binefacerile diferitelor legi tutelare.

Dealtmintrelea la noi socotesc că controversa nu poate exista. Art. 39 din Regulamentul legii din 1906 ne dovedeşte până la evidenţă că intenţia autorului legii, care este în acelaşi timp şi autorul Regulamentului, a fost de a supune controlului inspectorului toate atelierele *fără distincţiune*, dela cele mai mari până la cele mai modeste. Într'adevăr mai sus pomenitul articol spune: „patronii stabilimentelor şi ai exploatărilor *supuse inspecţiunii* vor plăti o taxă anuală fixă: 5 lei pentru meşterul care lucrează singur asistat de familia sa, 10 lei stabilimentul cu 5 lucrători sau mai puţin, 20 lei cele cu 10 lucrători...” şi așa mai departe. Iată prin urmare dovada cea mai evidentă că legea actuală este aplicabilă tuturor stabilimentelor. Odată această chestiune limpezită să trecem mai departe cu analizarea dispoziţiunilor acestei legi.

Potrivit Art. 19, alin. 4 şi 5, inspectorii constată contravenţiunile la această lege şi drescăză procese-verbale.

Aceste procese-verbale sînt transmise parchetelor tribunalelor, în scop de a se deschide acţiune publică în contra celor vizaţi de ele. De pe ele sînt comunicate copii Ministerului şi Prefectului respectiv.

În ceea ce priveşte forţa probantă a acestor procese-verbale, noi credem că ele trebuie crezute până la inscripţia în fals; de oare-ce agentul investit cu dreptul de a verbaliza oferă garanţii

excepționale de imparțialitate, date fiind condițiunile ce trebuiesc să intrunească pentru a fi numit în funcțiunea de Inspector și consecințele teribile ce ar avea pentru el un fals comis cu ocaziunea și în exercițiul funcțiunei sale ¹⁾. Această soluțiune, mai are apoi și avantajul de a curma cererile de martori, în scop de a se dovedi că cele constatate de inspectorii muncii în procele lor verbale nu sînt conform cu adevărul, și de a da acestor funcțiuni și constatărilor lor importanța și greutatea ce li se cuvine.

Art. 19, alin. final, îi obligă să păstreze secretele de fabricațiune ce eventual ar avea ocaziunea să cunoască, sub pedeapsă de a se vedea traduși în fața tribunalelor corecționale și pedepșiți pentru violare de secrete profesionale (confer. art. 305 C. P.).

Art. 20 crează și la noi delictul de împedecare în exercitarea funcțiunei de inspector și pedepsește pe delinquenți cu amendă dela 100 la 300 de lei „fără prejudiciul pedepselor prevăzute de art. 183, 184 și 186 C. P.”. În caz de recidivă, în curs de 12 luni dela ultima condamnare, pedeapsa se va îndoi.

Regulamentul acestei legi prin art. 39 și 40 hotărăște modul de recrutare al personalului inspecțiunei. Conform art. 40 funcțiunea de inspector *poate fi* încredințată inginerilor ordinari de clasa III-a, în care caz inspectorii vor fi retribuiți în conformitate cu legea corpului tehnic.

Expresiunea: *vor putea fi numiți*, adoptată de legiuitor, iar nu aceia de *vor fi numiți*, ne dovedesc intențiunea legiuitorului de a lăsa la aprecierea Ministrului Industriei, persoanele ce urmează a fi investite cu această misiune; și mărturisim că această intențiune a legiuitorului este una dintre cele mai prudente, de oarece nu vedem intrucît ar fi superior un tînăr inginer, fie el cit de instruit, lipsit însă de experiență, unui vechiu cunoscător al nevoilor muncitorimei, care ar fi lipsit însă de o diplomă de studii înalte.

În apus se discuta cu multă vehemență ideia de a se introduce printre inspectorii elemente alese chiar printre muncitori ²⁾. Dacă la noi această idee ar fi pentru un moment prematură, socotim totuși indispensabil ca, adoptîndu-se până la un punct sistemul englezesc, să se admită intrarea în corpul inspectorilor a oricărui cetățean, socotit, de Ministru, ca fiind destoinic și capabil să inspire încrederea și respectul lucrătorilor. În Engiltera atât de inspectorii titulari există inspectorii auxiliari, aleși mai în totdeauna printre lucrători și care au servit în nenumărate rânduri de adevărată trăsură de unire între puterea centrală și muncitorime.

1) Art. 124 C. P. pedepsește cu închisoare dela 3 până la 10 ani și cu amendă dela 5 lei în sus pe funcționarii sau oficerii publici, care „alecărind acte serise privitoare la funcțiunea lor vor fi, cu violenție, denaturat substanța lor... constatînd ca adevărate fapte mincinoase, sau ca mărturisite, fapte nemărturisite”.

2) Vezi propozițiunile de lege ale lui Jules Guesde, Audigane, Zévaès și Millerand.

Astfel cum este alcătuită astăzi la noi inspecțiunea muncii, nu credem că rezultatele ce va fi dat să fie dintre cele mai satisfăcătoare.

Acești inspectori mai mult ingineri și inspectori industriali decît inspectori ai muncii, împovărați de o mulțime de atribuțiuni strict industriale, nu credem să aibă nici vremea nici experiența necesară pentru a răspunde în mod satisfăcător chemării lor. Noi înșine am constatat, cu mare regret, cît de puțin sînt respectate dispozițiunile legii din 1906 și cum, fără a mai vorbi de micii industriași, marii industriași chiar, o violează fără nici un scrupul și fără a deștepta atențiunea nimănui. Noi socotim că considerațiunile bugetare, ce au condus pe diferiții miniștri să investiminteze pe inspectorii muncii creați într'un scop, cu haina și onorariile inspectorilor industriali, creați cu desăvîrșire într'alt scop, nu sînt motive destul de temeinice, pentruca singurele măsuri de protecțiune a muncii, prevăzute în legea din 1906 atît de palide ele însăși, să rămînă și ele literă moartă.

Socotim că onorariile acestor inspectori trebuie trecute într'un capitol special al bugetului Ministerului Industriei; socotim că numărul lor trebuie sporit: acela de 4 al inspectorilor de azi fiind cu desăvîrșire insuficient.

Socotim pe lingă acestea că ar fi extrem de nimerit ca ei să fie îndatorați să adreseze Ministerului cel puțin odată pe lună cite un raport amănunțit, asupra constatările făcute cu prilejul cercetărilor lor, arătînd în acelaș timp ce anume îmbunătățiri s'ar putea aduce clasei muncitoare.

Grație cunoștințele lor speciale, cu experiența lor zilnică ei pot da guvernului date sigure și nepărtinitoare asupra diferitelor chestiuni sociale, a căror eventuală soluțiune s'ar impune, de o importanță ce nu poate scăpa nimănui.

Ei mai pot de asemenea servi, ca în Germania, de tampon între patroni și lucrători, fiind îndatorați să ofere mediațiunea lor ori de cite ori vre-un conflict colectiv ar izbucni între patroni și muncitori. Cu chipul acesta inspectorul muncii la noi ar putea lua o însemnătate cu totul nouă, devenind adevăratul reprezentant al principiului modern de solidaritate socială, pe care se întemeiază atîtea legi, atîtea visuri și atîtea aspirațiuni.

Noembrie 1908.

Comnen

1) Vo. *Les revendications ouvrières en France*, Béchaux. 2-e edit. Paris. Guillaumin 1894. chap. I.

Journal officiel, 26 Septembre 1903, Rapport de la commission supérieure du Travail p. 5981.

Van Ovenbergh: *Les inspecteurs du travail*. Paris 1895.

Jay: *La protection legale en France*. Rev. d'Ec. politique No. du mois de Juin 1903.

Matuja: Rev. econ. polit. 1891, p. 1 și urm.

Colmert: *L'inspection du travail*, Paris 1899.

Ochi albaştri.

Stăpina ochilor albaştri
Purta pe umeri un mintean,
Ș'avea drept orișice găteală
Mărgele roșii de mărgan.

Plecam atunci în lumea largă
Și în cale noi ne-am despărțit,
Dar dorul ochilor albaştri
Viața toată ni-a însoțit.

Timpul și Amorul.

(Din italianeste)

Un moșneag, — de cale lungă
Și de veacuri ostenit,
Nepuținând o apă trece,
Lângă malul s'a oprit.

Depe valuri, dintr'o barcă,
S'aud risuri de copii:
Nimfele și cu Amorul
Ce se întrec în nebunii....

— Aveți milă! — strigă moșul —
Dați-mi mină de ajutor:
Peste apele albastre,
Treceți Timpul călător!

Și în zadar fetele încearcă
Să-l abată pe luntraș....
Lângă mal Amorul trage
Și-l ia în barcă pe unchiaș.

Și vislind, copilul cîntă
 Nebunatic și voios :
 „Fetelor, cu-Amorul trece
 Timpul, moșul plicticos“.

Dar curind, de oboseală
 Cade-Amorul îndrăzneț....
 Cad pe apele albastre
 Ostenitele lopeți,

Și le prinde-atunci unchiașul
 Și cu toții cîntă 'n cor :
 „Fetelor, cu Timpul trece
 Nebunaticul Amor!“

Rada.

Pe 'nserate pleacă Rada
 Pe furis, de vale 'n crîng
 După două-trei găteje ;
 Eu de mila fetei plîng...

Grea ispașă-acu pe Rada !
 Că, de-o lună, sară nu-i
 Să nu vezi legat la gardu-i
 Calul pădurarului!

Risipă.

Aș vrea să am comori imense,
 Ca zmeii din povești,
 Să pot zvirli argint și aur
 Pe uși și pe ferești.....

Să 'nmărnurească de risipa
 Atîtor mii de mii
 Burghezul ce se pradă singur
 Clădind economii.

La poarta raiului.

La poarta raiului bătusem.
Și-acuma 'mi da zor in cetate
Sin' Petru, după ce-mi văzuse
Biletul de identitate.

—Dar, ia'n ascultă 'n gazdă-aice-i
Drăguța mea?—El furios :
—Ba 'n iad se coace necurata.
—Rămii dar, sfinte, sănătos !

Veacuri păgine.

„Viața este-o încercare”
Legii tale mă inchin
Și a doua înviere
O aștept ca bun creștin.

Dar, păgine-aceste veacuri
Mai scurtează-le de-un cot,
Pân' l'a doua înviere
Să nu mori și tu de tot !

Gh. din Moldova.

Clasificările literare.

Descoperirea genială a lui Karl Marx, că lupta de clase urzește întreaga țesătură a Istoriei, nu se adevărește nicăeri mai bine ca în istoria literaturii; căci ideologia literară nu numai că este strins legată de ideologia politică, dar exprimă adesea mai bine decât dinsa interesesele, aspirațiunile și întreg *felul de a fi* al unei clase sociale.

Modul acesta de a privi literatura, pe care-l vom ilustra mai tirziu cu numeroase exemple, ne lămurește originea școlilor literare: ele se întemeiază în genere pe multe puncte de asemănare pe care le prezintă un număr oarecare de scriitori, cind într'o anumită epocă se adresează uneia și aceleiași clase.

Inrudirea dintre scriitorii de aceeași școală a fost mai adesea întâi de ei înșiși proclamată; numai c'au înlocuit crezul politic-social cu unul literar. Cu alte cuvinte, o primă clasificare a scriitorilor, aceia în școli,—cum ar fi de pildă școala *luckiștilor*, *Pleiada*, școala *simbolistă*, și altele—a fost făcută chiar de scriitorii respectivi. Și tot de scriitori a fost schițată și a doua clasificare, mai generală, aceia a școlilor în categorii: clasice, romantice, realiste,—intrucit, de pildă, afinitatea dintre romanticii francezi, germani și engleji—cu întrebuițarea chiar a termenului comun de romantism,—a fost în primul rînd de ei înșiși recunoscută. Această a doua clasificare, se întemeiază și dinsa, pe de-o parte pe faptul că aceleași clase, foarte puține la număr, se regăsesc în istoria tuturor popoarelor de cultură, iar fazele sociale, create prin raporturile dintre clase, se repetă și ele cu oarecare variațiuni—ceia-ce face ca lanțul de școli sau curențe culturale să se desfășoare cam în aceeași ordine la popoarele cele mai deosebite; iar pe de altă parte, pe faptul că chiar în istoria literară a aceluiași popor, starea sufletească a claselor, atitudinea lor în fața vieții—alitudine isvortită din împrejurări economice-sociale, pe care clasa o impune scriitorilor ce formează împreună o școală—nu este, în trăsături generale, sau cel puțin n'a fost până acum, decit de trei feluri: *clasică*, adică mulțămită în fața societății; *romantică*, adică nemulțămită în fața societății, și cu ideea în trecut, sau în afară de societate, sau chiar în afară de

viața reală; și *realistă*, adică nemulțămilită în fața societății, dar cu idealul în viitor.

Impărțirea aceasta presupune subimpărțiri — ca în orice clasificare.

Așa de pildă școala romantică franceză dela 1830 se deosebește simțitor de neo-romantismul francez din zilele noastre; acel egoism feroce și acel sexualism brutal, pe care le găsim la simbolisții și decadenții de azi, au fost mai puțin accentuate la romanticii de odinioară; chiar la Alfred de Musset, cel atât de enervat și bolnav sufletește, egoismul e imblinzit printr'o notă de generoasă umanitate, sexualismul printr'o notă de intelectualism; căci prin descompunerea unei vechi aristocrații, nu se creiază exact aceeași atmosferă literară ca prin destrăbălarea unei plutocrații, în parte de recentă origine plebeiană. Și deosebirea aceasta se regăsește în istoria tuturor literaturilor: este deosebirea dintre Alfred de Musset și Verlaine; dintre lord Byron și Oscar Wilde; dintre Manzoni și d'Annunzio; dintre Novalis și Paul Heyse; dintre Eminescu și decadenții noștri — de tristă memorie.

Tot așa clasicismul *Pleiudei* din renașterea franceză este altul decît clasicismul lui Corneille și Racine; al lui Martin Opitz altul decît al lui Goethe; al lui Conachi altul decît al lui Alecsandri.

Alături de clasificarea în școli, care și are originea în mediul social, este o altă clasificare, întemeiată pe deosebiri etnice — clasificarea naturală care corespunde diferitelor națiuni scriind în limbi deosebite.

Evident, deosebirea nu-i numai de limbă. Un roman tradus, cu nume schimbate, din limba engleză în limba germană, chiar presupunind că în ambele țări ar domni același moment istoric, aceeași școală literară, ar fi numai decît recunoscut după oarecare particularități ale mediului social. Dar și o atare diferențiere este mai mult exterioară. O altă mai adîncă este formată de anume deprinderi sufletești rezultate din dezvoltarea istorică specială — cea ce Taine numește *mediul*; cum ar fi de pildă spiritul practic al Englezilor, care nu se regăsește în așa grad la nici o altă națiune. Și nici această deosebire nu-i definitivă, căci mediul poate desrădăcina cea ce tot mediul a întipărit timp de veacuri. Deosebirea sufletească fundamentală este cea de *rasă*, căreia îi corespunde un substrat fiziologic, rezultat din inriurirea mediului cosmic timp de sute de veacuri.

Dar atît deosebirile de rasă, cit și cele corespunzătoare dezvoltării istorice, sînt deocamdată greu de precizat; s'au făcut încercări, dar rezultatele sînt departe de a fi definitive¹⁾.

1) Alfred Fouillé: „*Psych. des peuples européens*”. — Cartea d-lui Drăghicescu: *Psihologia poporului român*, deși lipsită de critică și precizie, merită însă a fi citită.

În domeniul literar—fiindcă de acesta vorbim; dar deosebiri de rasă se traduc în diverse moduri în toate manifestările sociale—o diferențiere se poate face, cred, de-pe acum, corespunzând împărțirii destul de lămurite a popoarelor europene în germanice și romanice. Cele dintâi, prin ajutorul unei spontane viziuni plastice, redau realitatea în mod sintetic, în toate amănunțele ei, și se adresează mai mult sentimentelor; cele din urmă, reconstruiesc realitatea prin ajutorul analizei și al spiritului de observație, și se adresează mai mult nervilor și gândirii.

E destul să compari pe Dickens ori pe Tolstoi cu Mau-pasant pentru ca acest contrast să apară în plină lumină²⁾.

Dacă însă de la contrastul destul de frapant dintre popoarele germanice (Engleji, Germani, Scandinavi, Daneji, Olandeji, Ruși, Poloni și chiar Unguri) și cele romanice, mai exact mediteraniane (Franceji, Italieni, Spanioli, Portugheji, Belgieni, Români, Greci), trecem la deosebiri mai mici, dela popor la popor, și încercăm a le preciza, ne încredințăm îndată că pentru clasificarea literaturilor pe baza caracterului etnic, clasificare așa de lămurită în aparență, temelia științifică ne lipsește cu totul.

Până când cercetările antropologice nu vor fi stabilit în mod sigur numărul și originea raselor primitive, din al căror amestec au eșit cele de azi; până când etnografia nu va fi arătat cu oarecare precizie proporția în care aceste rase sînt reprezentate în stîmul fiecărui popor; până când etnologia, sau știința caracterului, nu va fi refăcut cu ajutorul analizei psihologia raselor primitive și temelia fiziologică a acestei psihologii de rasă—până atunci va trebui să ne mulțumim cu aprecieri subiective, care aprecieri, tocmai fiindcă sînt subiective, stau la îndemîna tuturor pentru tot felul de întrebări.

Istoria ne arată însă că în anume momente ale evoluției sociale, în împrejurări foarte asemănătoare la popoarele cele mai deosebite, tendința de naționalizare a culturii, deși pornită dintr'o simțire neclară, capătă totuși cu drept cuvînt o însemnată hotărîtoare. Așa la Evreii de pe timpul lui Crist, fariseii, reprezentanți ai claselor mijlocii și ai spiritualismului național, combăteau păgînismul Saducheilor, care reprezentau clasele înalte, ademenite de materialismul strălucitor al culturii elenice în decădere.

De-asemena în Germania secolului al optsprezecelea, literaturii burgheziei: Bodmer, Klopstock, Lessing, luptă, și pe cale teoretică, și pe calea creației artistice, pentru naționalizarea literaturii ce fusese franțuzită de Opitz, Flemming, Hoffman de Hoffmanswalden, Lohenstein, Gottsched, și alți mediocri scriitori ai curților și ai aristocrației.

Tot așa în Anglia secolului al patrusprezecelea, în timpul războiului de o sută de ani, burghezimea saxonă sîrșește prin

²⁾ Asupra acestei diferențieri care are un substrat fiziologic foarte interesant, voi reveni pe larg cînd voi expune o serie de cercetări etnologice.

a impune limba și literatura ei aristocrației normande, încă pe jumătate franceză.

Momente asemănătoare se găsesc în istoria Rusiei, a Spaniei și a altor țări.

Ori de cîte ori minoritatea stăpînitoare, în urma unui proces psiho-fiziologic strîns legat de însăși starea ei socială, se simte atrasă în mod neînvins de strălucirea unei vechi și rafinate culturi străine, clasele mijlocii, mai de curînd eșite din popor, și în mai de aproape legătură cu poporul, pornesc o mișcare de reacțiune, îndemnate fiind de o potrivă, și de sentimentele lor, și de interesele lor economice-sociale.

Era fatal ca păturile stăpînitoare ale Evreilor din vechime să incline mai mult spre materialismul elenic decît spre ascetismul propriei lor națiuni; era fatal ca la Germanii din secolul al optsprezecelea clasele dominante să fie mai mult atrase de natura fină și cerebrală, de concepția estetică și raționalistă a Francezului, decît de firea aspră și sentimentală, de concepția etică și naturalistă a națiunii germane.

Din cele două clasificări—după națiuni și după școli—care se întretaie între ele ca urzeala și bătătura unei țesături, prima, așa de nelămurită încă, este în gura tuturor; și tocmai a doua, care-i cu mult mai sigură și fără îndoială tot așa de însemnată, este în critica noastră literară aproape cu desăvîrșire ignorată. Nu e rar să auzi oameni cuți și inteligenți spunînd că împărțirea în clasici, romantici, realisti, e arbitrară; că arta este un fenomen prea complex pentru a putea fi pus în formule; că fiecare operă de artă trebuie considerată în sine, și nu privită prin prizma unei teorii; că numai mediocritățile se grupează în școli, pe cînd talentele puternice se feresc de orice îngrădire;—și așa mai departe.

Aceste păreri mi-au părut totdeauna curioase, și deci interesante în felul lor... Cum adică, toate fenomenele sociale—până și numărul scrisorilor aruncate fără adresă în cutia poștei—sînt supuse la anume legi; numai opera de artă, în care se oglindefte întreaga viață a societății, să fie în afară de orice clasificare, în afară de orice cauzalitate și prevedere? I...—Și asta pe motiv că multe opere de artă nu intră în cadrul formulei....

„Cîte creațiuni nu sînt și romantice și clasice—ori romantice pentru unii și clasice pentru alții!” spun scepticii...

Desigur, astfel de creațiuni există. Dar pe același motiv ași putea nega clasificarea zoologică, o clasificare în adevăr clasică!... Parafrazînd obiecțiunile acestor sceptici ireductibili față de clasificările literare, ași spune:

„Împărțirea vertebratelelor în mamifere, păsări, reptile, batraciene și pești este arbitrară”, căci:

„Vișelul de mare”, „vaca de mare”, „calul de mare”, „ci-

„nele de mare“, „leul de mare“, balena, delfinul și altele, sint mamifere și pești în același timp ;

liliacul e mamifer și sboară ca paserea, precum sboară și unii pești ;

ornithorhynchul *paradoxus* (cu drept cuvint poreclit astfel) e mamifer, și aduce cu rața, are cioc de pasere, membrane inotătoare, cloacă, și pune ouă pe care le clocește într'un buzunar al pielei ;

pinguinul e pasere, și are, în loc de aripi, inotătoare de pește ; iar *Pterodactylus crassirostris* din epoca terțiară era și reptilă și pasere...

— „Animalul este o creațiune prea complexă pentru a fi pus în formulă ; fiecare ființă viețuitoare trebuie considerată în sine și nu privită prin prizma unei teorii“ — căci :

Sint niște maimuțe care au corp de pisică, ochi de pisică, mișcări de pisică, și miaună și torc întocmai ca pisica ; iar antilopa din sudul Africei, numită Gnu, are capul de bou, iar corpul, coada și coama de cal ;

am văzut papagali de care ai jura că sint bujnițe, și păianjeni care sar întocmai ca lăcustele.

— „Numai animalele obișnuite sint bune de clasificat ; cele prea mari, cum este elefantul ori balena, sint în felul lor prea — originale, pentru a fi asemănat cu altele !...“

Și în adevăr — atât pentru ateul incult, cit și pentru credinciosul care consideră speciile ca niște creațiuni divine, pe care Adam, după spusele Bibliei, le-a găsit în Paradis și s'a apucat îndată să le numească, ființele hibride mai sus enumerate trebuie să fie o pricină de mare nedumerire ; unul vede într'însele desființarea pur și simplu a clasificării zoologice ; celălalt e silit să le considere, ori cit i-ar repugna aceasta, ca un joc frivol al providenței...

Pentru naturalist însă, care în speciile animale nu vede forme nestrămutate, ci etape străbătute de ființa viețuitoare în dezvoltarea ei dela protozoar la om, animalele acelea hibride nu numai că nu desființază clasificarea zoologică, — fiind niște excepțiuni care întăresc regula, — dar pun și mai bine în lumină aceea lege generală a adaptării la mediu, care face ca la încrucișarea a două serii de înriuriri cosmice să corespundă un animal cu caractere amestecate. Pentru naturalist, și cetaceele, și liliacul, se coboară din mamifere și sint mamifere, măcar că cele dintâi samănă cu peștii, iar cel din urmă cu păsările — căci pentru naturalist, caracterele unui animal nu sint toate de aceeași însemnătate, ci unele sint primitive și esențiale, iar celelalte secundare și derivate.

* * *

Această ierarhie a caracterelor este pentru orice clasificare de o hotăritoare însemnătate ; căci numai atunci sint îndreptățit să alcătuesc o grupă deosebită din toate individualitățile care au în

comun un anume caracter, cind am siguranța că acest caracter este esențial, și mai însemnat decit toate celelalte; altfel, clasificarea e făcută pe o temelie greșită. Dacă de pildă ași împărți vertebratele în sburătoare, alergătoare și inotătoare, adică în aeriene, terestre și aquatice, liliacul ar fi alătura de stigleț, iar balena și pinguinul alătura de morun. Și multe greșeli de acestea au făcut naturalistii pe vremea cind stăruiau mai ales să descrie cu amănunțime fiecare animal și fiecare plantă, fără a fi găsit legi care să stabilească o legătură, o unitate și o ierarhie între diferitele caractere înșirate... Pe atunci clasificările aveau totdeauna o aparență de arbitrar,—căci cu drept cuvint te puteai întreba intrucit cutare caracter e mai însemnat și merită mai mult a fi luat ca bază de clasificare decit cutare altul?..

După ce s'au descoperit însă legile care prezidă la formarea speciilor una din alta, și la dezvoltarea ființii viețuitoare dela protozoar la om; după ce s'a stabilit ierarhia lumii animale însăși, cu speciile fosile ca inele de legătură între marile ramificări zoologice,—ierarhia caracterelor a apărut foarte limpede, și o clasificare *naturală*, adică isvorită din chiar firea lucrurilor, s'a impus de sine. Atunci naturalistul n'a mai putut sta la indoială, cind a fost vorba să clasifice balena—ca să reluăm exemplul de mai sus. Balena e mamifer și nu pește, căci:

1) Istoria dezvoltării ființei viețuitoare dela protozoar la om ne arată că însușirea de a naște pui vii n'a apărut nici la pești, nici la batraciane, nici la reptile, nici la păsări—ci tocmai la „mamifere“ (de aici și numele), ultima și cea mai superioară fază a dezvoltării animale. Prin urmare balena și celelalte animale asemănătoare—cetaceele și pinipele—nu pot fi decit niște mamifere regresate prin adaptarea la viața aquatică; caracterul de a naște pui vii este mai însemnat și mai hotărîtor decit forma de pește: *ierarhia lumii animale însăși ne indică ierarhia caracterelor la fiecare animal în parte.*

2) Peștele este un animal adaptat prin toate însușirile sale la viața de apă. Dar între aceste însușiri, aceea de a respira prin branchii—Insușire pe care n'o au cetaceele—este mai caracteristică decit innotătoarele, coada și forma generală de pește—in aceeași măsură în care respirația este mai însemnată decit mișcarea. Cunoscind prin urmare legea generală a formării speciilor prin adaptare la mediu, cunoscind legătura dintre caracterele diferitelor animale și împrejurările de viață care le servesc de generatrice, ușor pot stabili acea ierarhie a caracterelor de care am nevoie pentru o clasificare cu adevărat naturală.

Dacă, de pildă, cercetezi clasificarea mamiferelor în *ordine*, observi îndată că ea se întemeiază pe modul firesc în care diferitele mamifere s'au împărțit domeniul naturii; și este așa de firească această împărțire, în cit o regăsim aproape aceeași și la păsări¹⁾.

1) Maimuța—papagalul; leul—vulturul; foaia—pinguinul; liliacul—indunica; zebra—struțul; etc. Marsupialele, care de fapt sînt o clasă deotivore, aquatice etc.

Fiecare din aceste ordine este în toate caracterele sale perfect adaptat mediului special în care trăește; și între aceste caractere găsim totdeauna unul, sau câteva, foarte puține, care sînt cu deosebire hotărîtoare. Așa, de pildă, *multungulatele*, *rumegătoarele* (numite și *zweihufer* în manualele germane, adică mamifere cu două copite) și *solidungulatele*, sînt toate erbivore. Intrucît numărul unghiilor sau al copitelor este un caracter alît de însemnat, încît să servească pentru diferențierea celor trei ordine, ba chiar pentru denumirea lor? Zoologia ne-o arată. Această diferențiere s'a produs prin adaptarea la trei feluri de teren: *Multungulatele*, (hipopotamul, elefantul, rinocerul, tapirusul și porcul) la un teren mlăștinos cu vegetație bogată, *rumegătoarele* la un teren pădurös și accidentat, iar *solidungulatele* (calul, zebra), la stepe întinse. Și dacă toate caracterele diferențiale ale celor trei ordine sînt produsul adaptării la teren, nu-i mai puțin adevărat însă, că în primul rînd copita trebuie să fie în strînsă legătură cu terenul. La *multungulate*, cînd animalul cufundă piciorul în terenul mlăștinos, degetele se resfiră și formează o suprafață de rezistență mai mare; din contra, cînd animalul scoate piciorul din terenul mlăștinos, degetele se apropie pentru a împiedeca formarea unui spațiu vid dedesupt; iar la hipopotam, care este cel mai puțin diferențiat dintre multungulate și care trăește mai mult în apă, degetele sînt chiar unite prin piele înnotătoare. La *rumegătoarele*, cele două copite, pînă să se apropie și depărta, dau călcăturii elasticitatea necesară pe un teren deluros sau muntos; și scobite dedesupt și cu marginile tari, cum sînt la căprioară, prototipul rumegătorului, ele sînt servesc chiar ca un fel de patină la scoborirea coastelor repezi. La *solidungulate*, care trăesc pe șesuri întinse, și calcă uniform, abia atingînd pămîntul din fugă, cele două copite s'au împreunat într'una singură, care nu-i elastică, ci solidă și rezistentă, servind animalului și ca armă de apărare.

Și acum, după ce am văzut cum unele caractere sînt cu deosebire *caracteristice* și ne sînt servesc pentru a clasa animalul într'o anumită grupare, să cercetăm iarăși una din acele ființe hibride care, cași balena, provoacă nedumerirea profanului: antilopa *Gnu* din sudul Africeii, cu cap și coarne de bou, cu copite despicate, dar cu corpul, coada și picioarele de cal.

Dușmanii formulelor și ai clasificărilor, care sub titlul de obiectivitate ridică în teorie propria lor neputință de a umbla drept pe terenul alunecos al sintezei,—cum adesea e pornit omul să-și facă merite din propriile sale cusururi,—vor găsi desigur în aparența hibridă a acestui animal un argument în contra clasificării însăși. Nu tot așa naturalistul; el va constata cu o vie mulțumire că antilopa *Gnu*, ajungînd să trăiască în șesul cel mare din sudul Africeii, a căpătat, prin fenomenul cunoscut în zoologie sub numele de *adaptare convergentă*, câteva din caracterele aceluiași animal de stepă, care este calul: adică forma mlădioasă a corpului, articulațiunea elastică a piciorului, și coada scurtă, cu

păr lung, mai potrivită pentru fugă decît coada lungă cu păr scurt a bouului, și absolut trebuitoare în șes ca armă de apărare contra muștelor și a țînțarilor. Și naturalistul va merge poate mai departe, și va prezice, că dacă antilopa Gnu va trăi totdeauna numai în șes, va ajunge după nu știu cite mii sau zeci de mii de ani, să capete, în loc de două copite la fiecare picior, una singură, mai tare, cu care putîndu-se apăra, va lepăda coarnele; și dacă în acest șes hrana este pretutîndea și totdeauna imbelșugată, animalul va lăsa și obiceiul de a rumea, și, prefăcîndu-și stomacul, va deveni cal în toată puterea cuvîntului.

Alt exemplu: renul, în loc să aibă la fiecare picior numai două copite, ca toate rumegetoarele, și cele două degete dînapoi atrofiate, le are din contra pe aceste din urmă așa de lungi, că ating pămîntul, — prin urmare mai lungi chiar de cit degetele corespunzătoare ale porcului, care face parte din ordinul multungulatelor. Incetează renul prin aceasta de a fi un *Zweihufner*? Nici de cum; fiindcă numai printr'o adaptare tirzie la un teren acoperit vecinic cu zăpadă, renul a căpătat degetele dînapoi tot așa de lungi ca cele ale erbiorelor de mlaștină: aceleași pricini produc aceleași urmări.

Imi pare că văd pe cetitor zîmbînd: dar ce-au a face toate dobitoacele astea cu literatura?

Au foarte mult de a face.

Chestiunea clasificării este cea mai înaltă și cea mai generală chestiune a fiecărui domeniu științific; a cerceta dacă în istoria literară o clasificare sigură și naturală este cu puțință, este a cerceta dacă istoria literară poate deveni știință; căci după cum clasificarea zoologică este aproape zoologia însăși, tot așa clasificarea literară este aproape istoria literară însăși, — este temelia unei critici în adevăr științifice.

Ca să putem însă răspunde la întrebarea dacă o clasificare sigură este cu puțință în istoria literară, nimic nu este mai firesc decît să studiem o clasificare tipică și bine cunoscută, cum este cea zoologică, pentru ca să extragem din acest studiu condițiunile în care o adevărată clasificare naturală este cu puțință în orice alt domeniu al științii.

Dacă cetitorul are impresiunea că am stăruit prea mult asupra clasificării zoologice, pricina este — că am stăruit prea puțin: trebuind să fiu concis, am fost cu necesitate arid. Dacă însă cetitorul, mirat de a găsi într'un studiu literar o așa de lungă discuțiune științifică — în locul acelor bogate libațiuni de entuziasm și apă de trandafir, cu care e deprins — va fi urmărit această discuțiune cu o privire distrată și nerăbdătoare, să-mi dea voie să-i spun că nu are dreptate: încheierile pe care le-am scos din studiul clasificării zoologice sînt pentru istoria literară de o în-

semnătate așa de mare, încît ar fi meritat o cercetare și mai întinsă decît aceia pe care am făcut-o. E vorba de condițiunile în care o adevărată clasificare e cu puțință în orice domeniu al științei.

Care sînt aceste condițiuni ?

Prima și cea mai însemnată este ca cercetările în acel domeniu să fi eșit din faza simplei descrieri exterioare, și cercetătorii să fi găsit *legile generale după care fenomenele se produc*, legi care stabilesc o legătură, o unitate și o ierarhie între deosebitele caractere ale fiecărui fenomen; căci pînă n'am stabilit ierarhia caracterelor, deosebind pe cele primitive și esențiale de cele secundare și derivate, nu putem avea o clasificare sigură: *mulțimea cazurilor îndoelnice și a excepțiunilor aparente ne dezorientează cu desăvîrșire.*

Implinește istoria literaturii această condițiune ? 1).

Răspunsul pe care trebuie să-l dăm, este mai degrabă negativ.

Critica și istoria literară n'au eșit încă din faza în care se aflau științele naturale înainte de Darwin și de precursorii lui, n'au eșit adică din faza descrierii exterioare.

În istoria și critica literară ¹⁾ domnește, încă neștirbită, metoda pe care psihologul Binet a și numit-o, cu o neintenționată ironie... *literară*. Îmi amintesc de următoarea experiență psihologică, făcută de dînsul cu un număr oarecare de elevi. Le-a dat să descrie o țigară. Unii, „spirite științifice“, au descris-o exact și în modul cel mai obiectiv. Alții au bătut cîmpii, pierzîndu-se în „impresii“ pline de comparații exagerate și apropieri fără rost... Pe aceștia experimentatorul i-a consacrat cu gravitate de „spirite literare“ — viitori literați și critici. E adevărat că unii critici s'au grăbit să protesteze, dar desigur fără motiv...

Prin urmare nu ne putem aștepta la o clasificare sigură a fenomenelor literare. Cum am spus la începutul acestui studiu, împărțirea în clasici, romantici și realști, se datorește chiar scriitorilor. La începutul veacului al 19-lea s'a întîmplat în literatură cunoscuta revoluțiune a scriitorilor care și-au zis „romantici“, în contra regulilor stabilite după modelele literare ale anticității „clasice“; în Germania Friedrich Schlegel, în prefața romanului său *Lucinde*, în Franța Victor Hugo, în prefața dramei sale *Cromwell*, au căutat să lămurească noua concepție artistică în opunere cu aceia a premergătorilor lor. Iar în a doua jumătate a secolului al 19-lea, „realștii“ au făcut o revoluțiune asemănătoare în contra romanticilor. Critica „științifică“, adică psihologică și sociologică, — întemeiată de romanticul St. Beuve și ridicată la mari înălțimi de Taine, Brandes, Faguet, Brunetière, Montégut, Lews, Hettner și alții, în zilele naturalismului, — a generalizat denumirile celor trei școli care s'au luptat între ele de-alungul veacului trecut, întinzînd, de pildă, denumirea de romantism asupra lui

1) Este interesant că științele naturale au purtat odinioară, în faza descrierii și a... beletristicii, numele de *Istorie naturală*.

Shakespeare, Dante, Lope de Vega, asupra trubadurilor, asupra „simboliștilor“, „parnasienilor“ și „decadenților“ de astăzi, etc. Inșă, cum arată foarte bine d. Gherea în articolul d-sale despre *romantism și classicism*, „chiar între scriitorii de frunte ai străinătății nu-i înțelegere în privința clasificării literare; pe cînd, de pildă, Zola (și alții) consideră pe Balzac și pe Stendhal ca naturaliști, Brandes îi numește romantici, punînd în schimb pe Byron și pe Shelley între naturaliști“. În articolul *romantism* din Enciclopedia Larousse — a cărei parte literară este așa de bine redactată, — Schiller și Goethe sînt dați ca romantici!....

Care să fie pricina acestei neînțelegeri?

Pricina nu poate fi alta decît aceea că nu s'au stabilit încă cu destulă precizie caracterele fiecărei școli, și *mai ales* nu s'a stabilit încă *ierarhia* acestor caractere, deosebind pe cele primitive și esențiale de cele secundare și derivate.

Dacă, de pildă, cerem lămuriri asupra romantismului chiar dela scriitorii care au întemeiat această școală în Germania ori în Franța, răspunsurile sînt departe de a fi mulțumitoare. Friedrich Schlegel ne va vorbi despre revolta inconștientului în contra conștientului, sau reacțiunea imaginației și a sentimentului în contra despotismului unui raționalism îngust; iar Victor Hugo, nepotul timpularului, care numai gînditor nu este, dar care cu entuziasmul mai mult fizic al plebeianului, cu acel patos al singelui bogat, împrumută o putere aproape magică unor simple vorbe răsunătoare — Victor Hugo ne servește următorul *galimatias* filosofic: „Poezia are trei vrste: timpurile primitive sînt li-
„rice, cele antice sînt epice, iar cele moderne, ale creștinismu-
„lui, sînt dramatice. Oda cîntă eternitatea, epopea cîntă istoria,
„iar drama cîntă viața....“ După Hugo, poezia creștină a învățat
dela religiune că omul se compune din două părți, din corp și suflet, dintr'o ființă animalică și una spirituală, și de aceea da loc în aceiași operă comicului și sublimului, care înaintea se excludeau. Romantismul este, după dînsul, introducerea *adevărului* în literatură.... a grotescului alături de sublim, a poporului alături de regi și de aristocrație....

Ar fi naiv să căutăm a arăta cît de puțin ne poate folosi teoria lui Hugo la recunoașterea scriitorilor romantici, și cît de puțin se potrivește ea cu teoria romantismului german, pe care mai de grabă o contrazice; destul de interesant înșă, pentru că să-l relevăm, este acest fenomen: „adevărul“ luat ca deviză de romantici!.... E cazul de a întreba: care „adevăr?“ Cel din *Mizerabilii*, din *Regele se amuză*, ori — din *Contele de Monte-Cristo*? Din toate școlile literare, romantismul se poate cel mai puțin fali cu „adevărul“, — care este deopotrivă idealul clasicului Goethe cași al naturalistului Zola....

* * *

Genialul filosof și estetician Hegel, ne vorbește și el despre romantism — și în genere despre școlile literare:

„Literatura are trei faze: simbolică, clasică și romantică. In primă fază imaginația se silește să se ridice de-asupra naturii până la spiritual, dar n'ajunge decit la personificări grosolane ale formelor fizice sau la abstracțiuni morale. In arta clasică spiritul este fondul reprezentării; natura dă numai forma exterioară. Natura e idealizată și ridicată până la spirit, până să devină o imagine a spiritului.—Dar spiritul nu poate găsi realitatea care să-i corespundă decit in lumea sa proprie, in lumea interioară a conștiinții; acolo se bucură el de natura sa infinită și de libertatea sa. Această dezvoltare a spiritului care se ridică astfel până la el însuși, care găsește in el, ceea ce găsea înainte in lumea sensibilă, care, intr'un cuvânt, se simte și se știe in armonie intimă cu el însuși, este principiul fundamental al artei romantice. *Spiritul se ridică de-asupra materiei.* In frumusețea romantică, sufletul, deși se manifestă in lumea externă, se arată detașat de această lume. Corpul nu va exprima decit spiritul. In arta plastică patimile lui Crist vor fi subiectul principal al artei romantice...“

Cu alte cuvinte, in faza simbolică a artei, natura predomină asupra spiritului; in faza clasică, natura este in armonie cu spiritul; iar in faza romantică spiritul predomină asupra naturii.

Oricine va recunoaște in această expunere teoria d-lui Ghera din articolul d-sale, *Clasicism și Romanticism*: „Clasicism—armonie dintre corp și suflet; romanticism—predominarea sufletului asupra corpului“. D. Ghera însă n'a imprumutat teoria din Hegel, ci, cum ne spune, din Heine. Dar teoria aceasta, care pe vremea romantismului era in literatura și filosofia germană un „loc comun“, trecind in opera unui critic dela sfârșitul veacului al nouăsprezecelea a suferit o grea operațiune, mult asemănătoare acelei clasice experiențe, pe care o fac fiziologii cu un șoarece, tăindu-i coada și grefindu-i-o in pielea capului: D. Ghera a tăiat faza simbolică a literaturii, din copilăria omenirii, fază de care nu mai vorbește critica de astăzi, și a înlocuit o cu faza realistă sau naturalistă, de care însă D-sa pomenește numai in trecăt, lăgăduind să revie asupra-i mai târziu.

Avem credința că dacă filosoful Hegel ar fi apucat realismul, și-ar fi prefăcut el însuși teoria in același fel. De unde o știm noi aceasta? O știm fiindcă numărul trei joacă un rol capital in toate sistemele metafizice—ca in genere in științele oculte; dar in metafizica hegeliană cu vestita-i *negare a negării*: teză, antiteză și sinteză, trei este mai ales un număr sacru.... Așa fiind, Hegel n'ar fi admis cu nici un preț realismul pe lângă celelalte ale sale trei faze literare; dealtfel, ce haz ar fi avut o teorie metafizică întemeiată pe numărul patru?.... Ba știm și mai mult: știm cum ar fi definit Hegel realismul—și iată de unde o știm. O axiomă fundamentală a logicii sună cum urmează: „O noțiune s este împreunată, sau nu este împreunată cu noțiunea p—o a treia posibilitate nu există. (Tertium non datur). Sau: Judecățile contradictorii nu pot fi amândouă false. (Prin-

cipium exclusi tertii)“ — (Logica d-lui Maiorescu). Adică un lucru trebuie să fie, de pildă, ori alb ori nealb; literatura trebuie să exprime: ori armonie între spirit și natură, ori dezarmonie între spirit și natură — tertium non datur. Dar clasicismul este armonie, iar romantismul dezarmonie; cum reușește Hegel să mai introducă și o a treia școală: simbolismul? Reușește prin aceea că dacă armonia între spirit și natură nu poate să fie decît de un singur fel, dezarmonia însă poate fi de două feluri: predominarea naturii asupra spiritului, și predominarea spiritului asupra naturii. În total nu avem deci decît trei posibilități; și dacă clasicismul este armonia dintre spirit și natură, iar romantismul: predominarea spiritului asupra naturii, — nu rămîne realismului în teoria hegeliană decît: predominarea naturii asupra spiritului, adică tocmai formula fazei „simbolice“ a literaturii. Cum am spus: tai șoarecelui coada și i-o lipești la cap....

Din această operațiune, pe care Hegel ar fi făcut-o el însuși, teoria n'ar fi eșit nici mai bună nici mai rea de cum a fost; fiindcă intrucît este adevărat — și dintr'un *anumit* punct de vedere, și pentru *anumite* opere literare este adevărat — că clasicismul exprimă armonia dintre spirit și natură, iar romantismul predominarea spiritului asupra naturii, — în aceeași măsură este adevărat că realismul, sau și mai bine, „naturalismul“, exprimă predominarea naturii asupra spiritului. Gîndiți-vă numai la Zola, șeful acestei școli: nu pare creată anume pentru dînsul formula lui Hegel: „Imaginația se silește să se ridice deasupra naturii până la spiritual, dar n'ajunge decît la personificări grosolane ale formelor fizice?“...

Așa ar fi definit Hegel realismul modern. Dar d. Gherea cum îl definește?... D-sa nu-l definește de loc, ci-l pomenește numai, ceia ce-i în adevăr de regretat. Dacă filosoful Hegel ar putea citi articolul d-lui Gherea — discipolul discipolului său Marx — ar zice desigur: Bine, cu clasicismul și romantismul și-a fost ușor; te-ai luat după mine; dar cum introduci *realismul* în teoria mea — asta ași fi fost curios s'o văd...“. Și în adevăr nu înțeleg de ce n'a vorbit d. Gherea despre realism. Cînd a scris cîteva pagini despre clasicism, și alte cîteva pagini despre romantism, ce era de mai scria încă vreo cîteva și despre realism? Cetitorul, auzind mereu de echilibru și dezechilibru, trebuie să fi rămas cu o vie curiozitate nesatisfăcută: „dar realismul ce este, echilibru sau dezechilibru?“ Noi, știind că în sistemul lui Hegel, adoptat de d. Gherea, nu este loc decît pentru *o singură* definiție a realismului, — aceea pe care am dat-o mai sus — am fi fost curioși să vedem dacă pe aceasta ne-o dă d. Gherea...

Dar d. Gherea nu vorbește despre realism. Faptul este cu atît mai curios, cu cît în introducere însuși d-sa ne spune:

„Adevărul este că am vrut și voesc să scriu mai ales despre realism și naturalism în literatura modernă, dar începînd să scriu, am văzut, că nu e cu puțință a vorbi despre literatura modernă, fără să amintesc despre sistemele literare și artistice, ce au fost mai înainte.

„Fenomenele literare și artistice, cași fenomenele în general, sînt strîns legate, isvoresc unele din altele. În lanțul nesfîrșit de fenomene, în șirul fără margini de cauze și efecte, nu poți lămuri un fenomen, fără să atingi întregul lanț; nu poți atinge un fapt, fără să vorbești de toate faptele premergătoare și care-l condiționează. Și tocmai din această pricină, voind să vorbesc în special despre școala naturalistă și realistă modernă, nu pot să nu pomenesc, măcar pe scurt, și de școlile literare și artistice de mai înainte”.

În altele rînduri, citez aici, ar fi putut d. Gherca, cit decît, să ne lămurească asupra realismului, ca să nu rămînem curioși; dar d-sa, nu numai că nu ne spune nimic despre realism în acest articol, dar nici în articolele următoare ale aceleiași volum, nici în volumul următor, și nici mai tîrziu nu-și făc găduiala dată.

Cît despre teoria clasicismului și a romantismului, imprumutată din Heine, adică indirect din Hegel, d. Gherca ne-o prezintă ca o teorie salvatoare :

„Clasicism, romantism, realism, idealism, naturalism, documente omenеști, etc., etc., iată cuvinte care se aruncă cu duimul în orice foileton literar. Dar veșnica repetare a acestor cuvinte nu dovedește de fel că ele sînt pricepute lămurit, ba din potrivă, nu numai în public, dar chiar între cei ce se îndeletnicesc cu literatura, domnește cea mai mare neînțelegere în privința acestor numeroși termeni literari. Spre pildă, în foiața literară a unui ziar din Capitală, fiind vorba despre *Don Carlos* al lui Schiller, se spunea că Schiller este din școala romantică germană; în alt ziar am citit același lucru despre Goethe!”

Ei bine, soarta își are ironiile ei. Acești foiletoniști, a căror neștiință l'a hotărit pe d. Gherca să-și scrie studiul, au scos părerea lor că Goethe și Schiller sînt romantici din *Enciclopedia Larousse* (articolul *romantism*), adică din acel izvor—așa de banal, așa de accesibil fiecăruia—de care se folosește orice gazetar cînd vrea să scrie despre lucruri înalte. Dar în *aceluși* articol, din *aceiași* Enciclopedie, cu zece rînduri mai jos, ziaristii puteau găsi și acea mîntuitoare teorie a lui Hegel, cu care dl. Gherca crede să ne lumineze odată pentru totdeauna!... De acolo am citat-o și noi!...¹⁾

* * *

D. Gherca n'a scris anume despre realism... Dar răsfoind cele trei volume ale d-sale găsesc cîteva digresii și aluziuni, din care se poate foarte bine vedea ce crede d-sa despre realism:

„Naturalismul era și e și acum așezat pe niște baze foarte puternice”

1) Cît de puțin mîntuitoare este această teorie, am arătat într'un articol publicat în *Noua revistă romină* din 1900, și reproduș în volumul *Încercări critice* (Carol Göbl).

„nice, de neclintit. Critica literară a dovedit cu atîta claritate și cu o bogăție atît de mare de argumente că naturalismul e un copil legitim al epocii noastre, că e strîns legat de întreaga dezvoltare socială contemporană, că spiritul omenesc, ajuns la maturitate în știință, nu mai poate să se mulțumească nici în artă cu idealismurile, simbolismurile și fantaziile romantice,—alături cu enorma dezvoltare a științelor exacte, formula naturalistă în artă se impunea. Omenirea civilizată, care a biruit forțele oarbe ale naturii și a pus în serviciul omului aburi și electricitate, necesar trebuia se ajungă la o literatură care fînde să pătrundă sufletul omului, viața socială a oamenilor, prin *zugrăvirea adevărată a acestei vieți și a acestui suflet*. Iată în cîteva cuvinte acele puternice temelii teoretice, pe care critica literală le așternea naturalismului”²⁾

Deocamdată ne mulțumim cu atît.

Cum vedem, d. Gherea n'a găsit pentru școala realistă acea definiție, de care am spus că e singura cu puțință în sistemul d-sale. Jignirea pe care o aduce astfel Logicei este chiar de neiertat.

În adevăr, să ne inchipuim că cineva ar împărți mamiferele în trei categorii: A, B și C, și ne-ar spune apoi următoarele: „Mamiferele de categoria A se hrănesc cu animale, în cutare și cutare fel, și din pricina unor anumite împrejurări; cele de categoria B se hrănesc cu plante, în cutare și cutare fel, și din pricina altor împrejurări; în scurt, unele sînt *carnivore* și celelalte *erbivore*,—iar despre categoria C voi vorbi cu alt prilej”. Cetitorul ar rămînea firește curios să știe ce fel de mamifere mai pot fi și acelea de categoria C...; și vrînd să fie isteț, ar raționa așa: „Toate corpurile din natură se impart în animale, vegetale și minerale; cu minerale nu se hrănește nici un mamifer; prin urmare, pe lângă mamiferele carnivore și cele erbivore, ce mamifere să mai fie? *Omnivore!*” Ei bine, nu. Originalul clasificator, vorbind cu alt prilej despre categoria C, ne-ar spune că: „Ceia ce caracteriză mamiferele de categoria C, este că au coada încirlișată”. Cetitorul ar rămînea uimit: Dar bine, ce are a face felul în care se hrănește animalul, cu felul în care ține coada?!...

Tocmai de aceia întrebăm și noi: ce are a face armonia sau dezarmonia dintre corp și suflet, cu zugrăvirea adevărată sau neadevărată a vieții?! Oare un om echilibrat nu poate zugrăvi viața așa cum este? Și pe de altă parte: oare între realității sau naturalității moderni, nu se găsesc și dezechilibrați?

Dar să părăsim terenul bunului simț, care a putut rătăci chiar pe un om de valoarea d-lui Gherea, și să ne adresăm științei speciale. *Clasificarea, diviziunea, definițiunea*, sînt operațiuni intelectuale care țin de domeniul Logicei și formează capitole însemnate în această știință. Înainte de a discuta o clasificare în fondul ei real, trebuie să vedem dacă este făcută conform regulilor pur formale ale Logicei. Ori, una din aceste re-

²⁾ O problemă literară, în vol. III p. 231.

gule ne învață că într'o clasificare (respectiv: diviziune) nu se admite pe același plan de coordinare decît *un sigur punct de vedere*.

Așa de pildă :

Din punctul de vedere al formei capului, oamenii se împart în dolicocefali, mesaticefali și brachicefali.

Din punctul de vedere al raportului dintre acțiune și subiect, verbele se împart în active, pasive și reflexive.

Din punctul de vedere al scheletului, animalele se împart în vertebrate și nevertebrate.

Uneori se admit două sau mai multe puncte de vedere — dar numai în aparență. Așa în împărțirea tuturor corpurilor din natură în minerale, plante și animale, avem două puncte de vedere: viața și simțirea. De fapt însă această diviziune se prezintă corect așa: Corpurile se împart în organice și anorganice (din punctul de vedere al vieții), iar cele organice se împart în plante și animale (din punctul de vedere al simțirii). Numai pentru ușurința de memorizare cele două planuri de coordinare s'au contopit într'unul singur¹⁾. Dar chiar așa luată diviziunea, *membrele* ei trebuie definite astfel, încît fiecare să excludă pe toate celelalte, căci însuși Aristotel, părintele Logicei, a spus că într'o diviziune membrele coordonate trebuie să formeze un șir complet de noțiuni contrarii. Despre plante, de pildă, n'ar fi destul să spunem că *trăesc*, ci ar trebui adăugat: *și nu simt*.

Cu anumite îndreptări, clasificarea d-lui Gherea ar putea intra în categoria celor cu două puncte de vedere. Am putea-o formula așa: Literatura se împarte în *realistă și idealistă*; cea realistă zugrăvește viața așa cum este, iar cea idealistă zugrăvește o viață inchipuită sau înfrumusețată; și la rîndul ei, literatura idealistă se împarte și ea în două: în *clasică și romantică*; una ne prezintă o viață inchipuită și sănătoasă, cealaltă o viață deasemenea inchipuită, dar bolnavă. La întrebarea: de ce clasicii nu ne-au dat o „zugrăvire adevărată a vieții“ (că doară nu erau desechi-librați ca romanticii), D. Gherea ar putea răspunde: „Fiindcă spiritul omenesc nu ajunsese încă la maturitate în știință“.

Numai așa concepută, clasificarea D-lui Gherea poate avea un înțeles; căci dacă o considerăm întemeiată pe un singur punct de vedere — așa cum a întemeiat-o Hegel, pe raportul dintre spirit și natură, — faptul de a înlocui singura definiție a realismului, posibilă în acest sistem, cu o altă definiție, întemeiată pe un punct de vedere cu totul deosebit, constituie o greșală de judecată, nici cit negru sub unghie mai mică decît aceea, de a împărți mamiferele în carnivore, erbivore, și mamifere cu coada încirligată. D. Gherea a împrumutat din două izvoare deosebite două puncte de vedere cu desăvîrșire străine unul de altul și nu s'a gîndit să le contopească după regulile Logicei: un punct de vedere este acela al lui Hegel și al romanticilor

1) În această categorie intră și clasificarea animalelor de Linné (Log. D-lui Maiorescu).

germani, care căutau pe vremea aceea să-și formuleze concepția lor literară și artistică în desăvârșită opunere cu aceea a clasicismului, care i-a precedat; iar cellalt punct de vedere este al naturaliștilor francezi, care au căutat și ei, în timpul nostru, să-și formuleze doctrina în opunere desăvârșită cu aceea a romantismului, pe care-l combăteau. Greșala d-lui Gherea a fost de a căuta să definească două membre ale diviziunii, fără a pomeni de al treilea; căci, de oarece a defini un membru al diviziunii înseamnă a arăta *diferențele specifice* prin care acest membru se distinge de fiecare din celelalte,—îndată ce lași la o parte pe unul din membre, definiția cade de sine, ca fiind insuficientă. Cînd ne vorbește, de pildă, despre romantism, înțelegem foarte bine că romantismul, exprimînd o stare de suflet nesănătoasă, este altceva decît clasicismul, și avînd o concepție nefirească despre viață, este altceva decît realismul. Cînd ne vorbește însă despre clasicism, nu înțelegem de loc prin ce clasicismul se deosebește de realism.... De ce scriitorii greci, care erau „așa de materialişti“ și „dădeau lucrurilor o înfățișare așa de materialistă“, nu ne-au dat o „adevărată zugrăvire a vieții“? Poate din pricină că pe de o parte erau prea fericiți, și deci porniți a vedea din viață mai mult laturea frumoasă, iar pe de altă parte naivi, „fiindcă spiritul omenesc nu ajunsese încă la maturitate în știință“? Dar asta trebuia să ne-o spună D. Gherea! Dar nu ne-o spune nici cu un singur cuvînt. Ea ne spune chiar contrarul:

„...Nu trebuie să se creadă că în Grecia antică era o fericire ideală absolută... Războaiele pricinuiau multime de nefericiri. Afară de aceasta pe vremea lui Pericles, adică pe timpul celei mai mari înfloriri a artei antice, în Atena erau clase și luptă de clase; erau cetățeni bogați și cetățeni săraci, și lupta dintre aceștia a fost întăia pricină a căderii democrației antice în Grecia. Multe nenorociri a pricinit și această luptă. În sfîrșit Grecii erau oameni, și oameni ajunși la un înalt grad de dezvoltare intelectuală și sentimentală; ei iubeau, urau, invidiau, se luptau, își răsbunau, plîngeau. Această parte întunecoasă a vieții Greciei a găsit și ea interpreți geniali, cum de pildă au fost Eschyle, Sophocle și Euripide“.

Adică, după Homer, cei mai mari scriitori ai Greciei antice.

„Numai că suferințele omenești sînt înfățișate așa cum trebuie și pot fi asemenea suferinți la oameni cu nervii sănătoși. Sănătatea și puterea fizică și spirituală respiră din toate producțiile artistice grecești“.

Cu alte cuvinte, prima deosebire pe care am vrut s'o găsim între clasicism și realism, aceea că Grecii din vechime, fiind sănătoși și fericiți, erau porniți să vadă mai mult partea frumoasă a vieții—cade.

Rămîne cealaltă, că numai în zilele noastre „spiritul omenesc a ajuns la maturitate în știință“; că dacă Grecii ne-au dat

și ei o „zugrăvire adevărată a vieții“, totuși spiritul lor nu era înruiat de științele sociale și de psihologia fiziologică, apărute în vremea noastră, ochiul lor nu era exercitat de metoda riguroasă a cercetărilor exacte...

...Dar nu, nu rămâne nici asta, fiindcă d. Gherea este contra realismului „naturalist“; d-sa nu cere scriitorului decît „să creeze operele sale din elementele reale ale vieții înconjurătoare“.

„A doua parte caracteristică a lui Turgheniew este realismul, dar realismul înțeles în sensul adevărat al cuvîntului. Realismul în literatură, dacă vom lua cuvîntul *ad litteram*, e o descriere a lucrurilor, așa cum sînt în realitate. Din această explicație a realismului esă însă întrebarea: „Ce, și cum trebuie descris?“. Un romancier din școala lui Zola e în stare să ne descrie în zeci de pagini o sobă care scoate fum.... Turgheniew avea gustul estetic prea dezvoltat pentru a cădea în asemenea caricaturism. Subiectele sale sînt tot atît de adevărate, tot atît de reale, dar în același timp ele conțin idealuri mărețe, idealuri omenești, care turbură pe concetățenii săi. În om el vede mai întăi și înainte de toate omul, iar nu bestia, și nu se îndeletnicește decît cu desfășurarea bunelor și relelor omenești, așa cum sînt, înțelegînd că *„zugrăvit pornirile și relațiunile dobitocești este treaba științei, care se numește fiziologie, iar nu a artei... Dragostea în romanele lui Turgheniew este un simțimînt măreț, ideal și nobil...“* etc.

Așa dar, cu toate silințele noastre, nu putem descoperi la d. Gherea vre-o deosebire între clasicism și realism.

Însă clasificarea d-sale trezește în mintea noastră și alte întrebări. Ne întrebăm, — și ne-am întebat de la început: realismul, ce exprimă el? Armonie, sau dezarmonie între corp și suflet? Despre aceasta d. Gherea nu ne spune nimic. Să examinăm cele trei răspunsuri care sînt cu puțință:

a) Realistii sînt oameni echilibrați, cași clasicii d-lui Gherea.

Greu de admis. Ca să nu luăm decît un exemplu—Zola, șeful realiștilor franceji, a fost cu mult mai puțin sănătos trupește și sufletește, decît Victor Hugo, șeful recunoscut al școlii romantice franceze; de altfel, d. Gherea a arătat în studiile d-sale, cu o mare bogăție de amănunte, ce înruiere sufletească nenorocită are organizarea socială de astăzi asupra oamenilor în genere, și asupra intelectualilor în deosebi.

b) Realistii sînt oameni dezzechilibrați, cași romanticii d-lui Gherea.

Atunci de ce nu crează și ei opere romantice? Apoi unii cam scriu astfel de opere... Despre toți însă nu putem admite că sînt dezzechilibrați, în orice caz nu despre un Dickens sau George Eliot...

c) Unii dintre realiști sînt echilibrați, alții dezzechilibrați.

Dar atunci, fiindcă echilibrul sau dezechilibrul între corp și suflet constituie un punct de vedere așa de însemnat, așa de hotărîtor, încît i-a servit d-lui Gherea ca bază de clasificare, — și l'a făcut să împartă idealismul în clasicism și romantism, — este evi-

dent că trebuie să împărțim și realismul în două grupe: în realism echilibrat și realism dezechilibrat—adică în total să avem patru școli... Dar aceasta nu se obișnuște...

În mai mare nedumerire ne pune următorul pasaj din articolul „*Criticii noștri și Năpasta*“:

„În altă lucrare dramatică, personagiile pot să fie numai simbole: ele nu se reprezintă pe sine înseși, ci simbolizează niște idei ori simțiminte abstracte. În altă lucrare dramatică, personagiile sînt personificarea tuturor virtuților și a viciilor posibile, care nici odată nu pot să se întâlnească în același om, fiindcă nu pot să existe oameni nici absolut virtuțioși, nici absolut vicioși. Toate aceste lucrări în toată varietatea lor, vor fi în domeniul artei idealiste, simbolice. (Prin artă *idealistă* d. Gherrea înțelege aci artă *romantică*). Din potrivă, în lucrările dramatice naturaliste, personagiile se reprezintă pe ele însăși ca oameni vii. Cutare ori cutare personajiu din dramele lui Shakespeare nu personifică cutare ori cutare simțimint. Romeo nu personifică iubirea, Othelo gelosia, Hamlet meditarea și nehotărîrea, ci sînt oamenii vii... *Această identitate între personajii și între ceiace trebuie să reprezinte, este după cum am spus într'un alt articol, semnul de căpetenie al naturalismului*“.

Adică aici d. Gherrea pune naturalismul exact în aceeași opunere cu romantismul, în care a pus odinioară clasicismul. Mai mult decît atît. Formula: „*Identitate între personajii și între ceiace ce trebuie să reprezinte*“, d. Gherrea ne-a dat-o, ce-i drept, în alt articol, și anume în articolul *Romantism și clasicism*, dar nu cu privire la naturalism, cum spune, ci cu privire la clasicism. Nu mai incipe dar nici-o îndoială, că pentru d-sa, *clasicism* și *naturalism* sînt două cuvinte sinonime, ceia ce nu se poate interpreta decît așa: Toate însușirile minunate ale acelei școli literare, care în anticitate purta numele de *clasicism*, iar în zilele noastre, prin nu știu ce capriciu al scriitorilor, a căpătat numele de *naturalism*, au fost produse: *în anticitate*, de viața îndestulată prin munca sclavilor, și de gimnastica organizată pentru apărarea cetății; iar în timpurile noastre, cînd scriitorii n'au nici sclavi, nici nu fac gimnastică, și cînd, fiind ruinați trupest și sufletește din pricina organizării burgheze, ei sufăr de „boala veacului“, adică de pesimism sau „decepționism“—în timpurile noastre, zic, acele minunate însușiri au fost produse de „spiritul omenesc ajuns la maturitate în știință“. Două cauze cu totul diferite producînd același efect—se întimplă.

Dar d. Gherrea consideră pe Shakespeare ca naturalist. Noi, ce-i drept, îl știam romantic, revendicat cu mare entuziasm de toți romanticii germani și franceji, dela cel dintâi până la cel din urmă; însă dacă vrea d. Gherrea, fie și *naturalist*,—sau cu alt termen: *clasic*. Dar se naște întrebarea: cum a ajuns Shakespeare la însușirile sale clasico-naturaliste? Iată ce nu putem pricepe. Sclavi n'a avut, gimnastică n'a făcut, bogat

n'a fost, și spiritul omenesc nu ajunsese încă la maturitate în știință ? ! !...

Aicea ne-am infundat de-abinelea.

* * *

Ce-ai zice de-un chirurg, care ar cunoaște anatomia, fiziologia, patologia, dar n'ar ști să umble cu instrumentele de operație ?...

Este cazul d-lui Gherea. D-sa a avut buna intențiune—pe care în parte a și realizat-o—de a imprima criticii noastre literare o direcție științifică; și cu toate acestea, însuși d-sa nu utilizează metodele de gândire și investigare ale științei. În locul unor descrieri „științifice“, adică obiective, cuprinzând notele esențiale și caracteristice, d-sa ne dă descrieri „literare“¹⁾, adică subiective, și lipsite de orice precizie; în locul definițiilor, d-sa ne dă descrieri; cind face clasificări și diviziuni, d-sa nu urmează regulile logice ale clasificării și diviziunii; cind stabilește între fenomene legături cauzale, le stabilește greșit—cum vom avea prilej să arătăm mai încolo—fiindcă disprețuște diferitele metode ale inducției.

Dar aceste greșeli sînt mai mult ale criticii decît ale distinsului nostru critic, căruia nu avem de loc intențiunea să-i micșorăm meritele.

D. Gherea—cu nepărtinire judecat—are o întinsă cultură literară, mult sentiment, un entuziasm grandios pentru artă; popularizînd teoriile socialismului apusean, aplicînd literaturii românești concepția materialistă a Istoriei, d-sa a deschis criticii noastre literare orizonturi nouă, și a avut asupra culturii românești o înrîurire în adevăr uriașă. Dacă valoarea științifică a operei d-sale e mică, valoarea ei istorică este mare și durabilă...

Cu d. Gherea se procedează acum cași cu unele legi: în loc să fie revizuite, sînt lăsate să cadă în desuetudine...

Este nedrept. Și pentru stima pe care-o datorim eminentului critic, și în interesul continuității culturii românești, e bine să reluăm firul de unde l'a lăsat d-sa, și să revizuiem punct cu punct teoriile expuse în studiile d-sale critice.

Credința aceasta ne-a și făcut să stăruim atîta în discuțiunea curat logică a clasificării d-sale²⁾, deși intențiunea noastră a fost și este, de fapt, să arătăm lipsa de metodă științifică în critica mare apuseană.

Sperăm să găsim la critici de reputație europeană unele din greșele de metodă, mai sus arătate; atunci cetitorul va fi mai puțin aspru cu d. Gherea.

H. Sanielevici

¹ O descriere „științifică“—în înțelesul pe care-l are acest cuvînt în Logică—poate fi făcută în cea mai frumoasă formă literară.

² Asupra acestei clasificări vom mai reveni, cînd vom discuta în fondul ei teoria hegeliană.

Din cerul limpede....

(Imitație după Paul Verlaine)

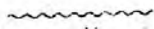
Din cerul limpede, potop
De raze se pogoară.
În legănări bătrînului plop
Frunzișul și 'nfloră.

Un glas de clopot, peste sat,
Tremurător se stinge. -
Cu șopot blind și întristat,
În vad pirăul plînge.

O, Doamne, aici al vieții drum
De farmec plin îmi pare !
Orașul revărsat, acum,
Zvonind, sclipește 'n zare.

—Tu, care astăzi plîngi, pierdut,
Întregul rost al vieții,
O, spune-mi, spune-mi, ce-ai făcut
Cu anii tinereții ?

Mihai Petrov...

Virvoara.

Am intilnit'o pe drum, c'o traistă lungă, smolită, de lînă, sumblind in sus și in jos. Se oprea la cite-o poartă, privea în lăuntru, uneori vorbea două-trei vorbe cu cineva din curte, și pleca mai departe. Sapa veche, cu coadă lungă, lucie, o tot muta depe-un umăr pe altul.

— N'ai de lucru, nu capeti de săpat, se vede, lele?

— Nu prea, zise femeea și trecu mai departe

— Stai puțin, lele, am eu o grădină. Pân' de scară o isprăvești.

Ea se opri de-odată, și 'ntoarse pe jumătate capul:

— Cît imi dai?

— Îți dau o coroană. De-ai fi venit de dimineață, îți dam mai mult. Acum, uite, soarele e sus.

— Știi ce? Să-mi dai și-o bucată de mămăligă; n'am mîncat nimic de eri.

Se 'ntoarce ea, ne 'nțelegem noi, ș'o duc in curte. Poruncesc să-i dea un blid de lapte și mămăligă, și-i arăt grădina.

— Să vezi numai, cum am să ț'i-o grijesc. Ai să mă pomenesci cite zile 'i avea.

O las să soarbă laptele și intru in casă. Aveam ceva de isprăvit, și din cînd in cînd aruncam ochii spre grădină.

Femeea încă nu intrase la lucru. Eșii mai tirziu să văd ce face; ea nu mintuise încă de mîncat.

— Cum, Doamne sfînte, o întrebaiu eu, de-atunci puteai mînce de zece ori?

— Vezi, imi răspunse ea, că eu am durere de gură. Și peptul mă doare, și tușesc. Să vezi cum tușesc... de se sperie copiii. Aia-i tusă. Odată am mers eu la un doctor, ș'a zis că am hertică... Are dracu hertică! De-aveam, muream de mult. Dealtfel ce zici și d-ta, dacă moare omul, nu-i mai bine? Popa David dela noi așa zice că, dacă moare omul, îi mai bine. „Unde nu este durere nici intristare“ — și Incepu c'un glas gros, întreprupt, să spue cuvinte dintr'o cîntare dela prohodul morților. Imita, se vede, pe popa dela ei, pe David.

Crezui de-odată că femeea-i smintită, și priveam cu băgare

de seamă la ea, cum minca încet, ca de silă, cu ochii țintă în blid.

— De unde ești d-ta, lele?

— Din Mămăligani.

— Pe-acolo au gătit oamenii de prășit?

— Au isprăvit care au avut; care n'au, nu gătesc nici-odată.

— Pe semne d-ta n'ai pămînt?

— „Pe unde calc, pămîntu-i al meu ca ș'a d-tale^a—și încep să rîză de-odată, arătîndu-și dinții lași, gălbenii. Dădu să se ridice, dar, cași cînd ș'ar fi adus aminte de ceva, se lăsă iar moale, jos, și pescui cu lingura de lemn o bucățică de mămăligă.

— Cred că ai putea să vii acum în grădină, zic eu. A trecut aproape un ceas de cînd tîndălești. Se vede treaba că de aceia nu te primesc oamenii în lucru.

— Pe mine?

— Pe d-ta.

— Vezi că nu mă cunoști?... Eu nu mă duc la oricine.

Întăi întreb cine șade 'n casă, și dacă-mi place mă duc, de nu-mi place.... plec mai departe.

— D'apoi la mine ai venit fără să fi întreat de cine-va?

Femeea nu zise nimic. Se sculă, își puse cojile de mămăligă în traistă, se plecă apoi iar, ridică blidul și sorbi din el laptele, în care mai rămăsese ceva fărîmituri. Își puse traista după grumazi, și avea niște priviri ca de scăpare, cași cînd ar cerceta pe unde să iasă afară, în uliță.

Nu i-am mai zis nimic. Am lăsat-o să se ducă. Dar ea coborî treptele și o luă spre grădină. Într'o mișcare nervoasă își desprinse traista și o atîrnă într'un măr bătrîn. Apoi, începînd a săpa, îmi zise:

— La d-ta am venit, pentrucă ești om bun.

— De unde știi d-ta?

— De pe ochi. Eu cunosc oamenii de pe ochi. Cînd te-am văzut, am gicit cum ești, ș'acum, dîndu-mi de mincare, mi s'a adevărit gicitura.

Sta frîntă de șale și săpa așa de repede, așa de bine, de-am rămas uimit. Fir de buruiiană nu lăsa, și 'n jurul cucuruzului aduna mușunoaie mari cu sapa, le rotunzia apoi repede cu palmele, cași cînd ar tocni o pine, ca s'o bage în cuptor.

— Cum te cheamă pe d-ta lele?—întreb într'un tîrziu.

— Vîrvoara.

— Vîrvara poate.

— Ba Vîrvoara; urît nume, nu-i așa? Da dă-l în sfinții lui, că noi avem un popă.... de tot nume pocite ne pune. Iacă, de pildă, la un copil de-al meu i-a pus numele David, ca la Jidovi.

— Acela nu-i nume urît, lele Vîrvoaro, acel David a fost împărat și sînt.

— De-a fost împărat nu știu, da că-i sînt, știu. Il aud pomenindu-l în biserică. Ce folos însă dacă-i sînt jidovesc! Și să vezi: Copilul e mărișor și păzește vitele. Și ce crezi? rîde

el pe-acolo, se joacă în rînd cu alți copii?... De fel.... Stă deoparte și plînge. Și ortacii strigă la el: „Jidovuțule, Jidovuțule... Jidovuțule“. Dacă'm auzit eu una ca asta, întins la popa m'amus.—Părinte, zic, dumneata de ce mi-ai batjocorit copilul? Dacă l'ai batjocorit, că i-ai dat nume de jidov. Acum să faci bine să-i schimbi numele și fă să l cheme Pătru. Da popa a ris, ș'a spus că asta nu se mai poate.

— Nici nu se poate, lele Virvoaro.

Femeea nu mai zise nimic. Par' că i-au venit de-odată în cap alte gînduri. Am lăsat-o să sape, și eu am trecut la un strat de legume să plivesc. Căzuse de cu noapte o ploicică de reveni bine pămîntul. Buruiana se zmulgea ușor, cu rădăcina întregă, albă, plină de așoare. Parfumul pămîntului ud se ridică în văzduh, călduț parcă și oarecum amăriu. Pliveam și din cînd în cînd aruncam ochii spre femeie. Lucra frîntă de șale, cu capul adus în pept. Era slabă, aproape ca o suveică. Și totuși vedeam că nu ostenește, că nu se oprește să mai privească, ridicîndu-se, în stînga și în dreapta, cum fac toți săpătorii. Mi se părea uneori că bombănește singură, dar ce, nu puteam înțelege. Dela o vreme aud că mă 'ntrebă:

— Nu știi d-la un leac de tusa?

— D'apoi ce umbli după leacuri d-ta? — eu nu te-am auzit tușînd niciodată.

— Că peste zi nu prea tuseșc. Numai noaptea; atunci tuseșc să mă rup, nu alta. Doctoru zice că-i hertică, da nu-i hertică, ci se vede că o fi aghiș.

— Ce-i aghișuț acela?

— Pă-i, nădușală, ce să fie! Nădușală la piept și la răsufluș. Am fost de vre-o cîteva ori de mi-o cetit popa nostru, da se vede că rugăciunea lui nu prinde.

— De ce să nu prindă?

— Pentru că-i mai mult pe partea dracului decît pe-a lui Dumnezeu.... ăla numai de popă nu s'o născut.

— Nu-i unul mic, cu băbuța neagră, rară?

— Mic, popa David? Tiiiii! 'tă-l puterile, dacă-i mare cit un cal, și arc-o barbă lungă, țepoasă, roșcată. Gîndești că-i o mătură de mesteacăn, cu care ai măturat curtea de s'o țandărit acum.

— Nu-l cunosc. Așa popă nu știu.

— De unde să-l cunoști? Așa popă crezi că esă între oameni? N'a mai fost la oraș decînd l'a sfințit ca popă vlădica. Da mai bine nu l'ar fi sfințit!

Gîndești că nu-i însurat? Ba-i însurat, și are-o muere tare de treabă și tare frumoasă. Da gîndești că popa vrea să știe de ea? Umbli după toate femeile din sat. Amarnic om, amarnic popă! Și biata preuteasă dac'o văzut și-o văzut că nu se poate altfel, ș'a luat și ea un drăguț, un fecior din sat. Zdravăn fecior! Il prinde cîte-odată pe popa David de mătură.... și-l imblătește. Vezi că popa se 'mbată, și dacă se 'mbată vine acasă și-și bate nevasta. Ți-am spus eu că nu-i popă. Dealtfel nici.

n'o învățat. Eu îl știu. A fost tot acasă la plug, și la vite. Apoi, fecior mare, a mers la vlădicie vr'o trei săptămîni. Da' n-nainte de-a se duce, o vindut două părechi de boi. Și peste trei săptămîni a venit acasă, popă gata. Ce zici d-ta?

— Ce să zic! A fost rău că l'a sfințit vlădica.

— „Ba a fost păcat, mare păcat. Că să vezi, lasă pe oameni să moară nespovediți și necomunicați. Lui să-i pui zlotu 'n palmă, și-apoi vine“ — Stătu puțin, apoi adause: „Dealtfel îi dau pace. Cu dumnealui n'am eu nimica. Atîta numai c'a pus nume de batjocură copilului. Da eu acasă nu-i zic David. Aca-să-i zic Pătru“.

Soarele se ridicase sus, și căldura cădea dogoritoare. Am lăsat plivitul și m'am dus în casă, gîndindu-mă la femeea aceea din Mămăligani, care muncește cu atîta hărnicie, și despre care nu puteam ști de-i trăsărită, ori așa e felul ei de vorbă.

La amiază am chemat'o iar să mînce. Dintăi n'a vrut să vie. Se temea, socotea că fac numai o glumă. Apoi se temea că-i trag din plată, dacă-i dau ș'o *șorbitură* de mîncare. În urmă veni și se apucă, cu aceiași *lîndălire*, să mînce, cași dimineăță.

— Vezi că mă doare gura? Se vede că este ceva stricat în mine. Mi se strică și dintii. „Iacă“ — și-si vîră două degete pline de tină în gură, și le scoase, după puțină cercetare, strîngînd între ele un colț de masea.

— Pentruce îți se strică?

— Nu știu. Imi vine așa o amărălă, ca spiritul de tare; se vede c'aceia mi-i roade. Nu știu de unde... Poate din fiere. C'odată mi s'a stricat fierea rău.

— Ai avut vr'o supărare, vrei să zici?

Femeea își ridică de-odată ochii și privi la mine lung, întrebător, cași cînd acum m'ar fi văzut mai întăi în viață. Dar poate nici nu se uita la mine. Privea prin ochii mei încolo, mai departe. De vorbit, n'a mai zis un singur cuvînt până spre sară. O întunecime ca o umbră de durere veche îi îmbracă obrajii slăbiți, și începu să tușească adînc, închis, cași cînd ai da c'un sul într'o gaură afundă în pămînt.

Nu inserase cînd isprăvi cu grădina. Își luă traista și eși în curte. Dar nu îndrăznea să vie să-i dau banii.

— „Cu zece cruceri îți plătesc mai mult, lele Virvoaro. Iată, șazeci. Mi-ai lucrat tare frumos“ — Femeea luă banii și se duse fără nici-o vorbă.

Mai tîrziu es pe uliță și mă 'ntîlnesc c'un vecin. Umblăm noi dela o crișmă, la alta, să mai vedem cine-i pe-acolo. Cînd ajungem la crișma lui Stan, acolo o gramadă de oameni se înbulzau cu capetele ũnu 'ntr'altul, privind la ceva jos, în mijloc.

— Ce să fie? Ziceau unii.

— O femeie.

— Ce-i cu ea?..

— O avut călcătură, da acum s'o liniștit. Vai de capul ei, ce chinuri!

Și oamenii începeau să se imprăștie.

Cînd m'apropii și eu, rămîn înlemnit. Era biata Virvara. Cu gura plină de spume albe, băloase, cu fața vinată, cu ochii închiși, nemișcați, cu degetele încirlicate, zăcea între traistă și sapă.

Oamenii începură vorbele. Unul zise:

„A venit în crijmă, ș'a băut doi octi de șpirit. Și dacă i-a băut, a plătit ș'a dat să iasă. Da, cînd să iasă, s'o împiedecat de prag și, împiedecîndu-se, a tot mers pînă unde-o vedeși acum. Acolo a căzut, ș'a fost vai de capul ei apoi, a apucat'o boala”.

— De mult o duce așa, zise altul. Cel puțin cincisprezece ani.

Altul o cunoscuse pe Virvara și înainte de boală, și știa să spună din ce i-a venit.

„A rămas, spunea el, văduvă lină, dar nu s'a mai măritat. Avea o fată și doi feciori. Fata dacă a crescut, a dat'o slujnică, să lucreze, să cîștige ceva. A dat'o la boltașul din sat. Aci fata s'a răsărit îndată. Traiu bun, muncă puțină, și s'a ales în doi ani din Anuța o fată, ca de domn. Stăpînul său era nădrăgar, sta bine, dar cu muera sta rău. Se certau în toată ziua. Dela o vreme jupinul Michel, — era sas, — s'a dat pe lingă Anuța. Da n'a mbrăcat'o, da n'a ținut'o n' trai bun, da n'a purtat'o în căruță.... de, numai se ciudeau oamenii și femecele șopteau să s'audă! Și-a auzit și Virvara.

„A dus pe fată acasă, a datut-o, a rușinat-o, a batjocorit-o; Anuța țipa în gura mare că nu-i drept, că s'o bată Dumnezeu, că s'o omoare dracul, de-a fi drept.

„Virvara n'o credea și alt rînd de bătae punea pe ea. Fata se zmincia, izbea ușile și fugă la jupinul Michel.

„Odată i-a zis Virvara: „Du-te, nu te mai bat, nu te mai cert, da să știi că te urmăresc cu ochi de lup. Și cînd te prind, dacă te prind, îți succese gîtul ca la o vrabie. Așa, să știi!”.

„Și fata s'a dus, dar de-atunci Virvara trăia pentru un singur lucru: s'o prindă, și să-i sucească gîtul ca la un puu de vrabie.

Și a început cu pinda. În ploaie, în vînt, în ger, ochii ei luminau în întunericul nopții, prin preajma casei lui Michel, ca două scînteți. S'a bolnăvit de răceală; a prins'o tusa, slăbea, spierea văzînd cu ochii. Și ce femece fusesse mai înainte!

„Odată însă i-a prins; înspre primăvară, în grădina bolții, într'o noapte. Ca aruncată de-un vînt a sărit gardul și s'a trezit cu ghiarele mplantate în grumazii fetei sale. Dar' atunci sasul s'a ridicat, a inhățat'o c'o mină de păr, cu alta i-a descleștat ghiarele din gîtul fetei, și-a izbit'o ca pe-un bruş de-oparte. Virvara vru să strige, da cizma sasului o izbi cu putere în piept, în cap, pînă cînd, din pricina călcăturii, o cuprinsă spazmurile acolo, în fața lui.

„Dimineața, fata s'a dus acasă. Dar nu peste mult muri în chinurile nașterii nelegiuite.

„Dar Virvara de-atunci a rămas cu boala aceea pe cap⁴. Am ascultat istoria aceasta, și mi-a venit de-odată în minte că mi-a amintit ceva și dinsa, zicind c'odată i s'a stricat rău. fiera; și înțelegeam cum de-a stat tăcută după amiază, fără o vorbă, cind mai înainte fusese așa de vorbăreață.

Acum sta încă tot întinsă. Nici nu sufla, nici nu mai trăia parcă. Traista și sapa priveghiau lângă dinsa, și fața ei părea că se 'negrește.

Oamenii începură să vorbească despre altele, și-i dădură pace. Au mai văzut ei că, după boala asta, bolnavii rămân așa, nemișcați.

Dar de-odată își întoarseră cu toții capetele: Virvara deschise ochii 'nroșiți, umflați, ca două răni, răcni din adinc, se întinse odată, pocnindu-i toate oasele, apoi se zgîrci, înțepenind pentru vecie.

„Dumnezeu s'o ierte, c'a fost femece harnică și cinstită⁵ ziceau oamenii, făcindu-și, cutremurați, semnul crucii.

I. Agîrbiceanu.

Cronica medicală.

Medicina la țară.

Ca multe alte credinți învechite, „cuvinte din evanghelle”, ce nu se pot atinge, a rămas ca ceva admis fără discuție „că săteanul n'are încredere în doctor, în medicină.

Pricinile, care au contribuit la întemeierea acestei credinți, a fi: 1) Faptul că săteanul aleargă la ajutorul medical, de cele mai multe ori, după ce boala s'a învechit; 2) aleargă mai repede la babe și la descin-tece; 3) frica pe care o are săteanul de spital.

Să luăm pe rând și să cercetăm în mod serios toate aceste dovezi de neîncredere ale săteanului în medicină, și vom vedea că nu numai că nici-o dovadă nu rezistă, dar unele dovedesc tocmai contrarul.

Faptul că săteanul de multe ori aleargă la ajutorul medicului prea târziu a rămas adevărat numai pentru acele centre, unde medicul e la o mare departare, unde poporul n'a venit în atingere cu un doctor, care prin știința sa să aline suferințele fizice și, de multe ori, morale, și astfel să dea naștere unui curent de dragoste și de încredere în doctor și în doctoriile lui.

Sint nenumărate exemplele care dovedesc că acolo unde un medic a stat mai mulți ani și s'a făcut cunoscut printre săteni ca „om al lui Dumnezeu”, cum zic ei, adică om care și înțelege menirea în chip superior, numărul consultațiunilor medicale a crescut în mod surprinzător.

Trecerea medicului de plasă, în inspecție, prin comuni s'a dovedit că nu dă rezultatele așteptate, deoarece bolnavii nu știau niciodată de sosirea medicului și, de multe ori chiar, aflau despre aceasta după plecarea lui. Un exemplu strălucit l'am avut eu însumi, în comuna Cudalbi, ca medic de plasă în județul Covurlui: În doi ani consecutivi, în 1902 și în 1903, deși îmi făceam foarte regulat inspecțiunile, am avut în acea comună 323 de consultațiuni, iar în anii următori, în 1904 și în 1905, când a funcționat o infermerie-dispensar în mod permanent și când vizitam comuna la zile fixe, știute de toată lumea, numărul consultațiunilor a crescut la 1817, adică aproape de șase ori mai mult.”¹⁾

Spitalele rurale, care sint și dispensare fixe și zilnice, dau consultațiuni între 5000—10000 anual, după centrul de populațiune în care se află. Se poate vorbi dar de lipsă de încredere în medicină în asemenea condițiuni?

1) Dr. N. Lăptăș: Monografia sanitară a comunei Cudalbi. Galați 1903.

Lipsa de încredere se constată numai în acele regiuni unde doctorii au fost foarte rari, unde medicul a fost zărit prin sate numai la două-trei luni, și atunci din fugă. Ar fi absurd să căutăm încredere în doctori în asemenea regiuni, încredere în ceva neexistent...

Încredere în medicină, în înțelesul de știință a vindecării, găsim și în sufletul acelor săteni pierduți în marea fără margini a neștiinței; medicina însă aici e formată de descîntece și din buruene, iar doctorii sînt babele vrăjitoare. Într-o populație, în care de veacuri au domnit babele și descîntecele, oare se poate cere detronarea lor așa din senin, numai prin faptul apariției unor medici-funcționari, puși și ei în imposibilitate de luptă din cauza unui prea mare cîmp de activitate și din cauza unei rele organizațiuni? Se înțelege că nu.

Pentruca încrederea săteanului în medic să fie cîștigată pretutindeni, trebuie ca în schimbul babelor și al descîntecelor să i se dea țărânului ceva de un folos simțitor; și acolo unde i s'a dat așa ceva, am dovedit că încrederea a fost cîștigată,—deci aceea neîncredere în medici nu e ceva inerent săteanului, ca o incapacitate de civilizație, după cum ar voi să creadă unii răi-voitori.

Cînd în contra unei boli știința are leacuri de acelea care fac epocă, cînd vindecările sînt aproape matematiceste sigure, atunci nu numai că încrederea sătenilor e cîștigată, dar chiar și acea a babelor și a descîntătoarelor vrăjitoare.

Astfel s'a întîmplat cu anghina difterică: Pentru orice fel de gîlci săteanul singur, de bună voie, aleargă poște întregi numai s'ajungă la un doctor, care să-i injecteze copilul. Babele chiar, cînd li se prezintă vre-un copil cu gîlci, îl indeamnă pe om să se ducă la doctor: „Dute, mămucuță, la doctor să'l înțape, că eu n'am ce-i face.“ Iată dar că medicina empirică se închină ea însăși în fața medicinei-știință atunci cînd convingerea faptelor o înving.

Eminentul nostru profesor, d. dr. Manicatide, ne povestea la cursuri cum, făcînd parte dintr-o comisiune însărcinată cu combaterea unei epidemii îngrozitoare de anghină difterică,—tratăată pentru prima oară cu serum antidipteritic,—în unul din județele din nordul Moldovei, trebuia să scoală cu jandarmi din ascunzători pe copiii bolnavi, ca să-i injecteze. Au fost nevoiți să aplice această constrîngere numai în primele 2—3 sate, căci în celelalte le eșiau înseși mamele înaintea porților cu copii bolnavi și, în genunchi, se rugau să „înțape“ și pe copiii lor. Încrederea în leacul miraculos ajunsese în celelalte sate înaintea comisiunii.

„Săteanul fuge de spital“: În general e în firea oricărui bolnav, fie orășan ori sătean, fie bogat ori sărac, să prefere asistența familiei în jurul patului de suferință, în locul unor oameni străini,—aceasta desigur în răul său,—dar în această frică de spital intră, în cea mai mare parte, mai mult o doză de sentimentalism, decît o lipsă de încredere.

În spitalele conduse de un medic care, prin știința lui, a dat multe dovezi că bolnavii se folosesc, și care prin bunătatea lui suflătească a știut

să se facă iubit de populațiune, această „frică de spital“ se reduce la minimum posibil. S'au văzut numeroase exemple, cînd unii săteni bolnavi au trecut pe lingă un spital apropiat, și toluși au preferat să se ducă la altul, cu zeci de kilometri mai depărtat... Iată ce face ca încrederea să depindă mai mult de persoana medicului, decît de însuși instituțiunea. Aici se potrivește admirabil proverbul „că omul sfințește locul“..

Sînt medici care pentru unele maladii incurabile sfătuiesc pe bolnavi „să mai încerce și cu habe“,—și aceasta o fac, probabil, pentru a nu lua ultima nădejde acelor nenorociți. Răul însă ce rezultă din acest procedeu e cu mult mai mare decît binele ce presupun ei că'l fac: Bolnavul întors în satul său aduce, ca un cuvînt din evanghelie, vorba doctorului: „mai cearcă și cu leacuri băbești“; și astfel, pe lingă că el însuși devine victima lăcomiei descîntătoarelor, mai înrădăcinează încă în mintea oamenilor ideea că chiar doctorii au încredere cîte odată în puterea descîntecelor.

În comuna Tătarăni din județul Fălcu, în toamna anului 1907, am găsit în casa unei bătrîne doftoroae un adevărat spital: Un bătrîn cu niște ulcere cronice, un băetan, numai pelea pe oase, cu o osteo-artrită tuberculoasă, o față cu o conștiență catarală cronică; și toți aceștia mi-au declarat că, trecînd prin spitale, doctorul le-a spus să mai cercе și cu leacuri băbești, căci prin doctorii nu li se poate aduce nici-un folos.

Rolul medicului la țară e imens. În afară de îndeplinirea menirii lui, în înțelesul strict al cuvîntului, adică de vindecător al boalelor, în afară de rolul lui de higienist în combaterea epidemiilor, în asanarea satelor etc... rolul lui e cel mai frumos și cel mai nobil, căci e un rol de educator al maselor. Nimeni nu vine în mai mare intimitate cu săteanul, cu locuința lui, decît medicul, bine-înțeles, care-și face datoria. În toate împrejurările vieții săteanului nostru se resimte o mare necunoaștere a celor mai ușoare cunoștinți igienice.

Marea mortalitate la copii, pelagra, tuberculoza, epidemiile etc., au la baza lor nu numai cauze economice, dar, și în mare parte, necunoașterea igienei. Cînd săteanul va înțelege necesitatea unei locuinți mai bune, cînd va pricepe rostul alimentației, atunci o pîrghie mai puternică îl va împinge să lupte economiceste mai mult, pentru dobîndirea mijloacelor care să-i satisfacă toate acele trebuinți.

Medicul e dator să răspîndească în jurul său, la tot pasul, pe lingă medicamente,—și poate într'o măsură mai mare,—sfaturi, povești igienice și învățături folositoare.

Sînt mai ales maladii sociale ca: pelagra și tuberculoza, care au început să iee proporții îngrijitoare și care nu se pot combate cu medicamente, ci numai cu apostolat.

Actuala direcțiune sanitară a îmbrățișat toate aceste probleme vi-

taie pentru neamul nostru, și e pe cale de a le da deslegarea cea mai bună, cea mai folositoare pentru țărâtime.

Pentru anul acesta s'au organizat opt județe: S'a înmulțit numărul medicilor, pentruca să fie cam cite un medic la 10,000 de suflete și, topograficește, s'a avut în vedere ca medicul să se poată întoarce sara la reședință din orișice punct al plășii. Li s'au clădit medicilor locuinți, pentruca să fie legați de o localitate și pentruca să li se înlesnească șederea la țară,—toate în scopul ca, la rîndul lor, să-și poată da toată energia în marea lor misiune; s'au clădit infirmerii-dispensere cam la fiecare două-trei comuni, instituții care au dovedit că sînt absolut necesare în combaterea epidemiilor, și care în timpuri normale vor servi ca localuri de consultații, localuri prevăzute cu tot aparatul științific necesar pentru diferite alte boale; s'au înființat în centrele unde sînt infirmeriile-dispensare consultații la o zi fixă, odată sau de două ori pe săptămînă, după localitate.

Această din urmă măsură va avea o importanță capitală în combaterea maladiilor și în educarea sanitară a săteanului.

Zilele fixe fiind cunoscute de toată populațiunea de prin satele apropiate de dispensar, lumea va ști că în anume zi medicul se află în cutare dispensar toată ziua, așa că va putea recurge la ajutorul său.

Medicul acum își va putea urmări bolnavii, tratamentul său va fi mai științific și mai complet căci, fiind în anumit local, unde el va avea la îndămnă tot ce-i trebuie, nu va mai fi expus ca mai înainte la atitea inconveniente, cînd era nevoit să-și exercite meseria la primărie, sau chiar în mijlocul drumului.

Asupra sifiliticilor de prin sate va putea avea o acțiune în adevăr științifică, puîndu-i urmări în tot timpul duratei tratamentului, tratament care va consta din injecțiuni săptămînale.

În județul Fălciu sistemul de consultațiuni la zi fixă durează abia de cîteva luni, și rezultatele sînt vădite, numărul consultațiunilor îndoindu-se și întredindu-se.

O inovație în adevăr admirabilă, care răspunde la nevoi de demult simțite, este noua organizație ce s'a dat farmaciei rurale gratuite. Până acum izvoarele de medicamente gratuite, de unde se satisfăceau trebuințele bolnavilor săraci, erau farmacia portativă a medicului de plasă și farmacia dela primărie. Dulapul cu medicamente dela primărie era lăsat în sîmna primarului și a notarului, oameni care aveau puțină chemare pentru asemenea serviciu, și de multe ori acele medicamente se împărțeau mai mult în familie, cu sau fără nevoi bine-cuvîntate.

Nu rare-ori am avut mărturisiri dela diferiți colegi, că au găsit slujbași de-ai primăriei care-și ungeau cizmele cu... oleu de ricină, iar toată vasilina avea menirea să înmoaie epiderma unor mîni mai... delicate, înnăsprite de neccazurile gospodăriei.

Un alt inconvenient era că aceste farmacii fiind numai la comuni,

mulțimea celorlalte sate, unele chiar mai populate decît cele de reședință, rămînea fără nici-un pic de medicament.

Prin actuala organizație se înființează mici depozite din medicamentele cele mai uzuale și mai ușor de mînuit, în toate satele, la învățători sau la preoți, după împrejurări. Învățătorului sau preotului i se încredințează un dulap cu anume medicamente, cu instrucțiunile necesare, cu registre în care bolnavii vor fi trecuți cu numele boalei și cu medicamentul administrat. Medicul la fiecare vizită va controla aceste registre, va aproviziona farmacia și va da instrucțiuni nouă. Se înțelege că în asemenea condițiuni nu va rămînea bolnav ne-ajutat la timp, medicamentele nu vor mai fi părăduite, și că, punînd bolnavii în atingere cu învățătorul, acesta va informa în mod mai sigur pe medic, îndată ce va avea vre-un caz suspect de maladie gravă sau contagioasă. O mare lipsă de medicamente se simțea la țară; nici cel puțin chinina nu era suficient pusă la dispoziția medicilor. Am văzut medici care la consultații gratuite se mulțămeau să trateze un malaric cu o doză dintr'o soluție de chinină... omul o dădea de dușcă, se oțărea amar și pleca... iar în registru era trecut: „Individul cuiare, malaria, chinină, și poate și vindecat”. Alții îi dau 2—3 prafuri acasă. Pentru un reumatism, bunăoară, se da 4—5 prafuri de salycilat etc., și toate acestea din lipsă de medicamente. Județele prevedeau sume frumusele în budget, dar medicamentele erau așa de scumpe, încît în totdeauna se cumparau prea puține pentru nevoile satelor.

Răul era foarte mare: Bolnavul nu se vindeca, medicamentele erau pierdute în zadar, încrederea în știința medicală era sdruncinată în sufletul bolnavului.

La un rău așa de mare, actuala direcțiune sanitară a venit cu un remediu mare: înființarea depozitului central de medicamente.

Acum, cu acciași sumă de bani satele vor fi aprovizionate cu medicamentele necesare, iar medicii vor avea la dispoziție un întreg arsenal, trebuitor pentru combaterea cu succes a maladiilor.

Pentru combaterea tuberculozei, care a început să facă numeroase victime în populația rurală, stingînd cite-odată familii întregi, arma cea mai principală este izolarea tuberculozelor deschise, adevărate pepiniere de bacili.

Direcțiunea sanitară a întreprins, în acest scop, crearea de sanatorii în diferite regiuni ale țării, și astfel, luîndu-se măsurile cuvenite, această mare primejdie socială, înaintea de a deveni un pericol de neînving, va fi treptat înlăturată.

Dr. N. Lapteș

Cronica Externă.

— Liberali și Lorzi. —

Ceia ce domină azi situația politică din Anglia este lupta dintre liberali și lorzi. La dreptul vorbind, această luptă nu este nouă. Deja acum vre-o 15 ani, când guvernul liberal era la putere sub conducerea lui Lord Rosebery, lupta începuse. Dar se poate spune că ea n'a luat un caracter într'adevăr grav decât în ultimele luni. Puterea parlamentară este încă reprezentată în Anglia prin două camere: o cameră ereditară, a lorzilor, și una aleasă de popor, camera comunelor. Prin însăși întocmirea ei una din camere este, deci, o adunare conservatoare, și era firesc că, lucrurile stînd astfel, un partid liberal să nu poată sta la putere decât într'atît, întrucît era tolerat de factorul permanent conservator. Dacă camera lorzilor ar fi vrut să se pue dela început pe terenul conservatismului ei natural, de demult orice ocîrmuire liberală ar fi fost cu neputință în Anglia, și de demult tot aparatul constituțional, care supraveghește în insulele britanice, s'ar fi prăbușit, fiindcă poporul englez n'ar fi suferit un regim care ar fi însemnat intronarea atotputerniciei unui singur partid. Camera lorzilor a înțeles însă minunat că nu se poate pune pe acest teren, și atunci printr'o înaltă înțelepciune, în care, desigur, simțul realității se amesteca cu instinctul de conservare, nobila adunare a arătat o lărgime de vederi, în ce privește legile prezentate de guvernele liberale, o grijă părintească pentru tot ce putea asigura revendicările democrației, care nu numai că au dat Angliei acea viață publică de o splendidă și neîntrecută continuitate, dar au înconjurat și camera lorzilor cu o aureolă de autoritate ce a salvat-o chiar pe dînsa, și a făcut totodată și gloria aristocrației engleze. Cauzele care au determinat această luminată atitudine a camerei lorzilor sînt numeroase: Nobilimea engleză a fost prin dezvoltarea ei istorică o nobilime primitoare de progres,—protestantismul i-a dăruit iubirea cercetării și i-a deslegat mentalitatea de încătușările dogmelor intangibile, iar prin autonomia locală această nobilime s'a dezvoltat în tradițiunile unui stînc și adevărat liberalism, așa încît de demult conservatismul englez s'a înfățișat sub o lumină mai puțin reacționară, mai puțin învechită, decât conservatismul continental. Pe lângă aceasta, aristocrația engleză n'a trăit în cercul restrîns al domeniilor și al castelelor ei. Prin poziția geografică a insulelor britanice, prin luptele ei

coloniale, prin spiritul ei innăscut de a explora ținuturile necunoscute, orizontul nobilimei engleze a fost mai larg, și concepția ei despre lume, despre nevoile sociale, a fost mai deschisă ideilor nouă ce pluteau în atmosfera universală. Dar orizontul ei intelectual a fost mult mai larg, tocmai fiindcă această nobilime n'a pierdut în secolul al XVIII-lea contactul cu masele populare, fiindcă ea a intrat în veacul al XIX-lea cu toate privilegiile ei neștirbate, fiindcă a rămas cu exercițiul unor suveranități reale,—și din acest exercițiu nobilimea engleză a fost constrinsă, vrind nevrind, să se coboare în mijlocul poporului. Trăind cu el, i-a văzut suferințele prea de aproape, și a simțit legitimitatea revendicărilor lui cu prea multă tărie pentru a mai opune alinării acestor suferinți sau isbîndei acestor revendicări stavila nemiloasă a nobilimii de pe continent. Incetel cu încetel a eșit din această conveșuire a nobilimei, cu poporul o solidaritate socială reală, o armonie, în care îndeplinirea datoriilor nobilimei către popor ridică poporul până la nobilime, și în care recunoașterea drepturilor poporului de către nobilime scobora aristocrația până la popor.

Crescută la o asemenea școală, înzestrată cu asemenea tradițiuni, nu mai e de mirare ca să se fi găsit printre familiile cele mai vechi ale aristocrației engleze tineri, care să fi pus toată averea, toată influența și toată autoritatea lor socială în serviciul cauzelor populare, și ca triumful revendicărilor de jos să fi rămas în istoria Angliei legată de numele Devonshirilor și al Bedfordilor, sau al Lansdownilor. Dar a fost lesne nobilimii engleze să-și înăteagă menirea, fiindcă ea n'a fost niciodată o nobilime închisă. Corona avînd dreptul să introducă mereu în camera lorzilor elemente nouă, venite din straturile cele mai adînci ale națiunii, aristocrația engleză s'a priment fără încetare, și prin infuziunea de energii nouă, de idei nouă și de talente nouă, a fost împiedecată să se istovească și să se învechiească. O nobilime mereu întinerită nici nu putea să fie vrăjmașa progresului. Ea putea cel mult, la momente anumite, să fie cuprinsă de crize de lincezeală, sau să fie înbolnăvită de un trecător reacționarism. Și de fapt, oridecîteori camera lorzilor trecea prin asemenea clipe, de atîtea ori guvernele liberale o reîndrumau pe calea cea dreaptă, ridicînd la rangul de lorzi un mare număr de liberali din camera comunelor sau din afară de parlament, care sau reîntregeau majoritatea guvernamentală, sau schimbau mentalitatea nobilei adunări. Acesta a fost sistemul prin care Pitt a guvernat la începutul veacului al XIX-lea, și tot cu acest sistem Gladstone a dus la sfîrșitul veacului al XIX-lea partidul liberal la isbînzile lui cele mai strălucite.

Din nenorocire, epoca aceasta de aur a nobleței engleze a trecut. Procesul de transformare, început acum 15 ani sub Rosebery, e astăzi pe deplin sfîrșit. Lorzii de azi nu mai sînt lorzii de ieri. Generației celei mari a lorzilor pasionați de treburile publice, generației care își puneau toată înfrîndia în îndeplinirea menirii sale sociale, i-a succedat o generație, la care nepăsarea afacerilor publice a înlocuit simțul datoriei ce-

lăţeneşti, şi la care dorul progresului a fost covârşit de instinctele de conservare. Era, dealtmîntrelea, şi firesc să fie astfel. Nu există mai mare narcotic de amorţire socială, otravă mai ucigătoare a vilalităţii unei clase, decît o mare bogăţie. Adunînd avuţiile lumii întregi, după o serie neîntreruptă de cuceriri coloniale şi după o epocă de propăşire economică fără seamă în analele lumii, aristocraţia engleză a preferit liniştea bogăţiei grijilor luptei, şi farinsecul plăcerilor gloriei isbindelor. În această privinţă Lord Rosebery, cu toate că este unul din luptătorii cei mai aprigi împotriva formaţiunii actuale a camerei lorzilor, este exemplul cel mai tipic al puterii dizolvante a marelui bogăţii. Iată un om înzestrat cu o inteligenţă nelăgăduit superioară, care, prin vasta sa cultură prin marele său talent oratoric, prin realele sale calităţi de om de guvernămînt, ar fi putut aduce servicii însemnate şi patriei şi partidului său. Marea lui bogăţie l'a îndepărtat însă, treptat treptat, dela muncă şi l'a făcut, în cele din urmă, să nu mai poată rezista plăcerilor legate de avuţie, să prefere întotdeauna farmecele contemplaţiunilor vilei sale de la Pausilipe energiilor ce trebuiesc desfăşurate într-o luptă electorală sub ceţile reci ale Birminghamului, sau ale Manchester-ului. Dacă un om ca Lord Rosebery n'a putut domina puterea dizolvantă a banilor, ce să mai aşteptăm atunci dela toţi acei lîneri aristocraţi, care n'au primit dela soartă alte daruri decît corona de conte sau de marquiz, ce au găsit'o în leagănul lor!... S'ar zice că este aci o răzbunare a soartei, una din acele nevoi obscure de echilibru, care stăpîneşte lumea noastră şi prin care armonia universală îşi afirmă dominaţiunea. Pe lîngă aceste motive mai mult psihologice sînt şi altele de un ordin mai practic, care au determinat schimbările ce s'au putut constata în atitudinea lorzilor engleji. În tot decursul veacului trecut chestiunea socială nu s'a pus în Anglia, sub aceeaşi formă acută, ca pe continent.

Situaţia excepţională a insulelor britanice care transformau materia primă a lumii întregi pe de o parte, şi expansiunea colonială şi o legislaţiune prevăzătoare pe de altă parte, au permis ca antagonismul de clase să fie în Anglia mai puţin violent decît aiurea. În asemenea condiţiuni lorzii n'au avut simşimîntul necesităţii vre-unei apărări şi nici instinctul pericolului imediat, pe care îl crează toate spiritele de conservăţiune şi toate politicile de reacţiune, așa încît chiar atunci cînd lorzii se interesau de afacerile publice şi cînd din împlinare nevoile îi rechemau la datorie, ei ştiau să îndeplinească această datorie cu lărgime de minte şi cu lărgime de suflet. De douăzeci şi cinci de ani însă s'a schimbat şi această situaţie. Anglia nu mai este marea uzină de transformare a materiilor prime ale lumii întregi. Desvoltarea economică a celorlalte state, şi în deosebi a Statelor-Unite şi a Germaniei, a făcut din Anglia o ţară industrială cu aceleaşi caractere ca orice altă ţară şi, în plus, cu această circumstanţă agravantă pentru dînsa, că trebuie, cu un regim liber-schimbist, să fie piept concurenţei neegale a unor state innarmate cu tarite protecţioniste. De acolo crize economice tot mai dese, de acolo o scădere crescîndă în desvoltarea industrială şi comercială cu corolariul ei fatal: convoiuri

tot mai numeroase de lucrători, nevoite să caute în mila celor bogați pînea de toate zilele, pe care nu le-o mai poate asigura munca, care îi gonește din focarele ei. În mijlocul acestor stări nouă de lucruri doctrinele socialiste au început a crește și a înflori, revendicările proletariatului s'au afirmat sub forme tot mai imperioase și tot mai agresive. Iar printr'o oscilațiune firească a pendulului social, lorzii s'au pus și ei pe terenul apărării intereselor lor, și cu cît simțeau că valul popular crește mai tare și se ridică mai sus, cu atît glasul intereselor egoiste domina într'înșii priceperea intereselor generale. Suftetele lor înfricoșate au devenit tot mai înguste și tot mai închise aspirațiunilor generoase, iar mințile lor au ajuns tot mai neprimitoare de idei nouă și tot mai întunecate de prejudecăți de clasă. Azi se arată în toate manifestațiunile vieții publice această schimbare a mentalității și a sufletului aristocrației engleze.

Sedintele camerei lorzilor sînt urmate de un număr foarte restrîns de lorzi. Cînd se discută chestiuni care pasionează întreaga opinie publică, cînd vin în desbatere probleme, pentru care, în camera comunelor s'au dat crîncene bătălii, abia se pot aduna cîțiva lorzi, de cele mai multe ori, cîțiva bătrîni, ultimele rămășiți ale marilor generațiuni din trecut, sau cîțiva oameni politici, ridicați de curînd la nobleța care poartă coronă pe cap,—ei mai avînd totuși încă în sufletul lor simțimintele burgheziei sau ale poporului de jos, din care s'au ridicat. Numele cele mari, reprezentanții adevăratei aristocrații, a acelei cu care s'au scris paginile istoriei englezești și cu care s'a purtat birnitor peste continente și peste mări drapelul britanic, toți aceia se luptă în alte medii, se pasionează pentru alte bătălii, și năzuiesc să și încingă frunțile cu alți lauri, decît laurii politici.

Ei și-au pus ambițiunile într'un match de polo, sau într'un șampionat de tennis. În loc ca sufletul lor să fie frămîntat de grijele statului, el clocotește de emoțiunile unei curse care trebuie să hotărască de isbînda unui cal, în care ei și-au pus toată dragostea și toate speranțele. Alții preferă neprevăzutul jocurilor de noroc cercetării adevărilor sociale sau științifice, sau se mulțumesc să caute formula supremă a fericirii pămîntești prin culisele teatrelor, sau s'o culeagă prin buduoarele curtezanelor. Iar cînd toți acești „fericiți ai pămîntului“, istoviți de plăceri, încarcați de averi fabuloase și de titluri strălucite, își aduc aminte că au prin constituția țării și drepturi în stat, e numai ca să înnalțe o stavită aspirațiunilor care vin de jos și care îi înspăimîntă, fiindcă nu le cunosc și nu le pricep.

Așa a făcut camera lorzilor, sub actualul guvern liberal, de cîte ori a fost vorba de o reformă care privea interesele păturilor celor mai largi și celor mai adînci ale Angliei. Guvernele Campbell Bannerman și Asquith au adus două mari legi cu caracter democratic: legea instrucției publice și legea licențelor. Nu există azi vre-o putere mare în Europa, în care instrucția publică să fie mai înapoiată, și în care statul să fi făcut mai puține sacrificii pentru luminarea celor de jos, decît în Anglia. Un sis-

tem complicat, în care interesele confesionale, primare și interesele școlare au pus marea Britanie într'o inferioritate, care se simte puternic de toți Englezii, mai ales în concurența lor comercială cu America și cu continentul european. Partidul liberal a vrut să pue capăt acestei stări de lucruri și a elaborat un proiect de lege foarte sfios, care nu reprezenta decît o slabă încercare de a emancipa instrucția publică de sub epitropia bisericii oficiale. Imediat, însă, au alergat lorzii, au trezit tot fanatismul, ce mai zăcea în diferitele secte religioase din Anglia, au pus în joc toată puterea și toată influența lor socială, și au înlăturat, anul trecut, proiectul elaborat de d. Augustin Bivrell, ministrul instrucției publice. Sir Henry-Campbell Bannerman n'a vrut însă să dea el pilda intransigentei. S'a plecat în fața voinței prelaților susținuți de lorzi, a înlocuit pe d-nul Bivrell, a chemat în capul departamentului instrucției publice pe un alt ministru, pe d. Walter Runciman, și l'a însărcinat pe el să facă un nou proiect, care să fie, pe cît posibil, seamă de cerințele lorzilor. D. Walter Runciman s'a pus pe muncă, a sacrificat multe din tendințele democratice ale reformei, s'a expus la învinuiri drepte din partea propriului său partid, dar a trecut peste toate aceste considerațiuni numai ca să arate tuturor cît de viu și cît de sincer este spiritul împăciuitor al guvernului liberal față de clasele ocîrmuitoare din Anglia, care își au expresia lor constituțională în camera lorzilor. Dar lorzii au aratat aceeași implacabilă dușmănie oricărei reforme însuflețite de un spirit mai democratic, și d. Asquitt, în urma acțiunii lor, a trebuit să retragă și acest al doilea proiect „do Education Bill” din desbaterile camerilor comunelor, înainte chiar de a'l fi supus votului acestei adunări.

Adoua lege, care s'a isbit de rezistența absolută și nesocotită a camerei lorzilor, a fost legea licențelor. Respingerea acestei legi a fost cu alit mai odioasă, cu cît ea nu isvora dintr'o deosebire de principii sau dintr'o controversă doctrinară, ci din interese materiale ce se socoteau jîgnite. Și sînt interese materiale care sînt simpatice... dar să respingi, aproape fără a o discuta, după un conciliabul intim la Lord Landsdowne, o lege care lînde să scape poporul englez de pericolului alcoolismului, care îl decîmează, fiindcă ai interese în industria alcoolului și fiindcă preferi mai mult să te îmbogățești, otrăvindu-ți concetățenii, decît să faci cîteva sacrificii pe altarul sănătății obștești,—acest lucru aruncă nu numai discreditul asupra necesității camerei lorzilor, dar ridică și ura împotriva egoismului al celor ce o compun.

Bine-înțeles, că cu o asemenea intransigență, care nu vrea să știe nici de interesele superioare ale națiunii, nici de voința populară,—căci alegătorii s'au pronunțat în alegerile generale cu mare majoritate în favoarea acestor două legi,—face cu desăvîrșire imposibilă o guvernare liberală. Liberalii nici nu pot primi ca toate legile lor să se spargă la ușa camerei lorzilor, cum se sparg valurile de stîncile fermurilor, și ca tot edificul constituțional englez să fie astfel răsturnat. Această stare de lucruri nu poate să mai dăinuiască. Un popor, cu vitalitatea poporului en-

glez nu poate suferi ca voința lui să fie paralizată de 300 pînă la 400 de gentlemen, care au pretenția ca interesele lor să precumpănească interesele a peste 30 de milioane de oameni. Sau camera lorzilor va ceda, reintrînd în marile și în glorioasele ei tradițiuni, sau va dispărea, cum sînt osîndite peirei toate organismele ce nu mai sînt în stare să și exercite menirea. D. Asquith și d. Lloyd George, în deosebi, au atacat cu înverșunare înalta adunare. Niciodată un prim ministru nu a fost mai aspru cu camera lorzilor; D. Asquith nu s'a știit să declare că viața publică a Angliei nu poate să fie înăbușită de o adunare fără răspundere. Iar d. Lloyd George, în stilul humoristic care caracterizează eloquența sa, a spus—și avea dreptate—că sînt azi în Anglia doi regi: Regele Eduard și Regele Lansdowne; unul iubit de toți, fiindcă respectă constituția, iar cel-alt urit, fiindcă crede că și poate permite să nesocotească constituția și toate principiile politice ale Regatului-Unit. Conducînd opoziția înverșunată și oarbă a lorzilor în potriiva tuturor reformelor cu tendințe sincere democratice, Lord Lansdowne este azi stăpinul neconstituțional al Regatului Unit, și țara, care a decapitat regi și a făcut două revoluții sîngeroasă și atîtea revoluțiuni pașnice pentru a păstra autonomia locală și patrimoniul ei de libertăți civice, nu va primi azi usurpașii de asemenea natură. Dealtmîntrelea, chiar lorzii își dau seamă că nu mai merge cu actuala compunere a camerei lor. Un comitei, în frunte cu Lord Rosebery, a și studiat o reformă a camerei lorzilor, în care numai o parte din membri va fi recrutată printre lorzii ereditari, iar restul va fi format din foștii demnitari ai statului și din reprezentanții desemnați pe viață de coroană.

E păcat însă că lorzii au avut această atitudine care îi pierde, și e păcat că n'au fost destul de luminați ca să cedeze. Ei și-ar fi salvat încă o dată privilegiile, și n'ar fi știrbit nimic din strălucirea aureolei care îi înconjura. Acum ar fi fost pentru ei prilejul să dovedească aceiași înțelepciune ca la 1832, cînd au primit reforma bill-ului. Dar, nefiind nici un indiciu care să ne îngăduiască să nădăjduim că o asemenea înțelepciune va mai lumina hotărîrile camerei lorzilor, nu ne rămîne de cit să privim luptele care vor duce la nimicirea ei, și să așteptăm sfrîșitul trist al unei instituțiuni vestite prin splendoarea serviciilor aduse imperiului britanic. Răspunderea nu va fi însă decît a lorzilor. Camera lorzilor nu a fost ucisă, ea s'a sinucis; s'a sinucis prin greșalele, prin incapacitatea, prin egoismul ei, precum și prin nepriceperea nevoilor superioare ale statului, pe care avea nobila chemare să le supravegheze și să le diriguiască.

Cronica Artistică

Expozițiunile d-lor: Sperlich, D. Mihailescu, Const. P. Constandin;
Bursa Grigorescu; Calendare Artistice.

Sperlich. Spuneam cu ocazia precedentei expozițiuni a acestui artist, că sînt unele expozițiuni pe care le părăsești întovărășit de un vag sentiment de tristețe, cași cum ești silit să suferi, atunci cînd vezi o muncă de om, o strădanie de putere că nu a folosit la nimic, nu a ajuns la nici un rezultat. Mi-am amintit tocmai de această impresie avută acum un an la expoziția aceluiși artist, atunci cînd am trecut pragul acestei noi expozițiuni a sa, deși mărturisesc, că m'aș fi simțit fericit să constat că de data asta, dl. Sperlich știe munci și cu folos. Am încercat însă aceeași deziluzie: Aceleași pasteluri reci, aceleași capete nedesenate, aceleași flori lipsite de viață, de aer, aceleași aquarele convenționale. Și totuși la d. Sperlich se găsesc unele calități care ne îndreptălesc să credem că a fost dăruit și d-sa, ca restul artiștilor, de unele însușiri artistice înăscute. Printre acestea însușiri, aceia de a vedea culoarea e, se pare, cea mai real afirmată în puținele lucrări mai deosebite din această a doua expoziție. Așa de exemplu într'un „Peisaj“, un dimb înverzit, pe care urcă discret o potecă, unde calitatea tonurilor, e cea naturală. În cele două „Portrete“, rău desenate, coloritul este iarăși singura calitate care par'că, dacă nu te face să uiți de necazul că te-ai picilit vizitînd această expoziție, te oprește puțin locului pentru a'ți aminti că criticul trebuie să fie și el îngăduitor citeodată.

1. Mihailescu. Colegul d-lui Sperlich, e ceva mai fericit în munca d-sale. Izbuteste citeodată să infiripeze un gînd, o intenție. „Vedere dinspre azil“ e o pînză convenabilă, căreia nu-i lipsește, cred, nimic pentru a binemerita de la admirația orîșicui,—și—dacă n'aș ști că vorbesc în deșert—aș zice chiar a cumpărătorilor. Compoziția e destul de bună, coloritul cald, iar valorile conștiincios redade. E o pînză studiată, cum poate nu-i mici una în toată expoziția. Nu lipsesc nici oare-

care calități de tehnică, care dovedesc că d. Mihailescu numai trebuie socotit printre debutanți. O oarecare timiditate însă în factură, o ezitare în a trata larg planurile, cea ce permite ivirea acelor puncte luminoase, liniute, care nu dovedesc altceva, decât că artistul nu a știut să treacă cu înlesnire peste limitele diferitelor valori și planuri,—face ca pinzele d-lui Mihailescu să aibă o înfățișare care te lasă să crezi că artistul va mai reveni asupra aceluiași lucru. În lucrările d-lui Mihailescu e și oarecare sentiment, și în această privință, parcă e mai bine dotat ca colegul d-sale, d. Sperlich. Cu o muncă ceva mai spornică, d. Mihailescu va ajunge, cred, să treacă printre artiștii noștri de merit.

Const. P. Constandiu. Și d. C. P. Constandiu e unul dintre începători, care nu s'a mulțumit să fie cele câteva peisage și studii de școală în odaia d-sale de studiu, pentru a decora păreții, sau pentru a le păstra ca amintiri de școală. D-sa s'a hotărât, dinpotrivă, să înfrunteze seriozitatea cu care se așteaptă sau se întimpină expozițiunile artiștilor formați,—printre care d. C. P. Constandiu, nu se prenumără încă,—pentru ca să încerce și d-sa, prea de timpuriu însă, apostolatul acesta.

Nu am remarcat nimic din lucrările d-lui C. P. Constandiu. Prineperea de a combina culorile... pe paletă, gestul de a le pune pe pânză, norocul de a nimeri câteva tonuri sau de a valora două planuri,—aceasta nu înșamnă... nimic, sau aproape nimic.

Studiați serios, domnule Constandiu, și... așteptați; vă va veni și dv. rîndul.

Bursa Grigorescu. În hemicleiul Pinacotecei s'a expus lucrările elevilor concurenți la bursa Grigorescu. Nu odată m'am gândit la felul cum se acordă aceste subvenții, cum se dau, și cui se dau. Convingerea mea e că e foarte greu să alegi pe adevăratul elev, care se merite acest ajutor pentru perfecționarea studiilor. Zic, e foarte greu cu actualul sistem. Căci, cum se procedează de fapt? Se pune elevii (care n'au trecut de 25 ani) să execute o *compoziție* în dimensiuni relativ mari, după un subiect dat. Profesorii—comisiunea—judecă compozițiile, și dacă găsesc că o compoziție e meritorie—după vederile d-lor—autorul, elevul care n'a împlinit 25 ani, e trimis în străinătate. Dar pentru a face o compozițiune se cere—atîta lucru vor ști și domniile examinatori—o minte coaptă, un temperament format, un gust înaintat; cu cele câteva studii de academie și cu câteva schițe de compoziție de pe la examene nu se formează firea elevului până într'atît, încît să fim îndreptății să așteptăm dela el *compozițiuni*. Dar artiștii noștri, producțiunea artistică dela noi, nu ne oferă cel mai convingător exemplu în această privință? Cîți artiști avem?—Mulți, desigur, chiar mai mulți decît trebuie.—Cîți din ei au făcut vre-o compoziție—se 'nțelege una

ca lumea? Și cite, adunate la un loc, sînt compozițiunile artiștilor noștri? Una, două, trei... Dar am zis prea mult. Să luăm, însă, acel exemplu de sub ochii onor. comisiunii examinatoare pentru „Bursa Grigorescu.“ Sînt atîția concurenți și tot atîtea compozițiuni! Care e însă cea mai... *serioasă*? Nici una, desigur. Iată, de pildă, aceia a d-lui Stoica: O bătrînă, șezînd pe o prispă, are aerul că ia parte la desnădejdea unei fiice, căreia i-a venit să plîngă! (e vre-o cauză, desigur). Bietul elev, ce era să facă? Fata trebuie să pară plînsă, amărită. Și pentru aceasta trebuie făcută plîngînd macar așa... pe jumătate. Si iată o compoziție, cu o *grimază*, o expresie a plînsului, care, pentrucă e redată prin jocul anatomic al mușchilor feții,—mușchii care intră în acțiune cînd omul plînge,—fixează pe pînză o expresie ridiculă (deși e vorba de plîns!) Așa a înțeles bietul elev, în modesta lui educație, estetica. Un artist format, însă, știe că sentimentele, violent exprimate, se pot reda în pictură,—o artă care *fixează* pentru totdeauna un sentiment, în gradul și expresia în care acest sentiment s'a exprimat,—însă disimulate prin gesturi sau combinațiuni de linii. În pictură nu e ca în poezie, unde există *succesiunea* și unde imaginile *scrișe* se succed una pe alta.

Dar mă depărtez de chestiune. D. Stoica nici nu a avut vreme să știe aceasta; la d-sa totul se poate exprima în pictură, într'o compoziție. Nu adresez aceste observațiuni acestui tînăr elev; le fac numai pentru a dovedi cit e de absurd să se pretindă dela niște elevi, abia eșiți depe băncile școlai, „*compozițiuni*“. Ar fi fost mai bine dacă li s'ar fi dat o temă mai simplă, unde totuși se putea vedea, în întregime, aptitudinile candidatului. Una sau două *academii*, în mărime naturală, putea să ne spuie dacă elevul știe construi, desena, colora sau valora. O a doua temă—dacă ar mai fi fost nevoie—ar fi putut fi un peisaj de interior, un colț de atelier, de pildă, unde s'ar fi putut vedea dacă elevul știe, atunci cînd se află în fața naturii, se *interpreteze* o temă dată. S'ar fi putut vedea, cu această ocazie, și ce cunoștinți are elevul despre *perspectivă*, sau despre *clar-obscur*; dar aceasta poate ar fi prea mult.

Mă tem însă că, chiar așa, *bursa* pentru studiul picturii în străinătate, la care au dreptul tinerii dela 25 de ani, e ceva zadarnic. Pentru a înțelege pictura, pentru a-ți putea asimila deci știința picturii marilor maeștri, pe care ești trimis a-i studia, îți trebuie ceva mai mult decît... 25 de ani; afară dacă numai crezi că pictura constă în a face bine un cap de expresie, sau chiar o compoziție de categoria „Suzanei la Bae“ sau „Adevărul eșind din Puț,“ sau altceva la fel. Ce vor înțelege adică tinerii aceștia (care dacă au căpătat ceva pîn'aci—afară de studiile elementare—apoi desigur că acesta e *majoratul*) din vederea operelor unui Puvis de Chavannes, ale unui Eustare Mareau, ale unui Carrière, cînd ei abia dacă pot înțelege pe un Bouguereau sau pe un Bonnat oarecare? Și cînd vor vizita muzeele, ce vor înțelege acei ce abia au învățat să coloreze o academie din operele unui Velasquez, Murillo, Seqantini, Muthsler, sau oricare alt *virtuoso* străin? Dar sînt astăzi artiști ajunși,

oameni în vîrstă, care nu pricep totuși pe un Carrière, sau pe un Puvis de Chavannes; și, dacă aci e vorba de o *perfecționare*, apoi să se știe că până azi nici unul dintre stipendiștii noștri, trimiși în străinătate pentru acest scop, nu s'au întors cu cunoștinți mai înaintate, care să dovedească că străinătatea le-a folosit la ceva. De ce? Tocmai pentrucă au venit *prea de vreme* în contact cu operele măștrilor mari, opere, a căror înțelegere era peste puterile lor. Ba, rezuliatul e tocmai contrar. Vederea operelor marilor măștri, pe care mai întâi trebuie să înveți a-i cunoaște,—și înveți simțindu-i,—nimicește orice încercare de a orienta, de a căuta să tragi foloase din contemplarea acestor opere. Oricare din noi, care a vizitat străinătatea în mai multe rînduri și la vîrste deosebite, știe acest lucru.

Un artist îmi mărturisea odată că, deși a vizitat străinătatea în mai multe rînduri, abia acum—la o vîrstă destul de înaintată—a înțeles pe Velasquez. Un altul, care a voiajat, a făcut chiar studii în străinătate „în tinerețe”, îmi spunea regretînd că: acum, dacă ar putea pleca în străinătate, ar înțelege într'adevăr operele măștrilor.

Dealtfel, oricum ar fi, cu sau fără o vîrstă coaptă, la noi lucrurile acestea se petrec în același fel. *Se alege* cine nu trebuie ales. Și, în această privință, răul constă în alcătuirea comisiunilor. (Oh! comisiunile). Și care e răul, cum e răul? Aceasta e o poveste destul de veche. Dl. Stăncescu a fost trimis în străinătate în locul lui... *Grigorescu*; un altul a fost ținut 17 ani în Paris, pentrucă la urmă să dispară... nu din rîndul oamenilor—ceia ce ar fi fost ceva—ci dintre artiștii, printre care statul sau, mai bine, onorata comisiune și rezervase un loc de frunte! Un altul... d. Serafin (oh, domnul Serafin!) dar... să ne oprim și să ne întrebăm: Unde sînt *artiștii*, pe care i-am așteptat în acești tineri pîini de *promisiuni* (pentru onor. comisiuni, bine-înțeles)? Unde sînd *operele* acestor fericiți copii ai bugetului statului?..

Căci, dacă în arta romînească se poate număra una sau două opere, apoi aceasta se datorește altora decît mult-alințașilor copii ai norocului, așa numiții *bursieri* ai statului.

Trecînd acum la chestiune, vom spune, încheind, că dintre candidații pentru „Bursa Grigorescu,” doi se prezintă mai binișor. Dintre aceștia dl. Stoica e, cel pușin, un desenator bunice! Dacă elevul acesta ar învăța să coloreze, ar putea fi—mai tîrziu însă—destoinic să obție o bursă pentru străinătate. Celalalt candidat mai serios—dl. Romano—e și d-sa un bun elev. Dar... ce slab se prezintă seriile nouă de absolvenți ai școlii de Belle-Arte!

Calendar artistic. Am răsfoit cele două „calendar artistice”, apărute în editurile Socec și Minerva, și mi-am făcut convingerea că, ori-cînd voim să facem ceva „artistic” în publicațiunile noastre, reușim... pe jumătate (de cele mai multe ori însă nu reușim de loc.) Iată, de pildă, „Calendarul Socec: Acest calendar are un bogat material artistic,—material ce constă în fotografii depe monumente vechi, nedate la lumină

încă, depe costume, vechiul port, etc. Dar, cum de s'a înghesuit atîtea gravuri, unele foarte importante, în minusculul format al „Bibliotecii Socec?” Aceasta ca un prim neajuns. De ce apoi nu se îngrijește tiparul, de ce se neglijează într'atît, încît să ni se dea chipuri ca acela al poetului Nanu, căruia îi lipsește ochiul în portretul său de profil (bietul d Nanu!). Dar asemenea gravuri se scot din pagină; ele numai sînt permise astăzi cînd, slavă domaului, sîntem cu mult departe de epoca clișeelor *xilografice*.

Sîntem siguri că, cu o cheltuială puțin mai ridicată, dacă nu chiar cu aceiași, se putea *tipări* un calendar frumos, *artistic*, dacă s'ar înțelege și la noi importanța gravurilor. Și nu greșesc, cred, cînd voi spune că tocmai această îngrijire în tipăritul gravurilor e, se pare, un semn de progresul artistic al unei țări; dovadă revistele străine.

Al doilea calendar artistic, al „Minervei”, trebuie să recunoaștem, e superior celui dintăi în ceia ce privește execuția clișeelor,—mai cu seamă că dă și cîteva gravuri colorate binîșor; are unele tablouri de seamă (nu ca cel dintăi „Calendar”, unde ni se dau ca tablouri de artă pinze obscure ca: „Dacia” sau „Regele la Grivița”.) Totuși și calendarul „Minervei” dă dovezi de lipsă de gust, cînd tipărește portretele familiei regale și princiare în medaliaoane, virite în rămii înjghebate grotesc, pe care se înalță cîte o țărăncă—veșnicul clișeu!—cu o ramură de palmier. Alături de gravurile după Grigorescu, aceste compoziții, de o decorație primitivă, fac un efect izbitor. De aceea... nu greșesc cînd zic că la noi, în publicațiunile artistice, nu se reușește decît pe jumătate.

Spiridon Antonescu.

Cronica Pedagogică.

Paralelizmul între limba maternă și limbile moderne din punct de vedere metodic.

Introducerea studiului practic al limbilor moderne în școlile secundare e un fapt relativ recent, nu numai la noi, dar chiar în țările cu mult mai înaintate în cultură din Apus.

Schweitzer, în renumitul lui discurs din 1893, cere introducerea limbilor moderne în școlile din Franța, ca o măsură de „apărare națională.”

F. H. Matthews, în minunata lui carte—*The Principles of Intellectual Education** (1907)—protestează împotriva absurdului dispreț pe care elevul englez, cel puțin cel vechiu, era deprins să-l simtă și să-l arăte pentru alte limbi.

Școlile secundare, în special liceele, erau organizate pe o bază clasică, și, dacă în liceu, pe lângă limbile clasice se introducea în mod accesoriu și studiul vre-unei limbi moderne, apoi metoda de predare al acelei limbi era acea al limbilor clasice: metoda gramaticală, urmat de metoda indirectă literară, adică: elevii învățau schema limbii prin gramatică și apoi torturau câte o bucată literară pentru învederarea regulilor gramaticale.

Limba maternă, deasemenea, suferea de reflexul metodei clasice: ea nu era studiată ca atare, căci se considera ca știută de acasă, ca tot ca mijloc de studiu al gramaticii, și apoi ca mijloc de punere în contact cu literatura.

Studiul gramaticii, considerat ca cel mai bun mijloc de gimnastică intelectuală, era privit ca un scop în școlile secundare, și realizarea acestui scop se urmărea prin studiul limbilor clasice și moderne. Dacă, pe lângă mijlocirea acestei gimnastice intelectuale, se mai atribuia oarecare valoare limbilor, aceasla valoare se acorda în special limbilor clasice, ca purtătoare a vechii culturi clasice. În orice caz, alt scop decât punerea în contact a elevilor cu literatura unui popor nu se urmărea în studiul unei limbi, fie clasică, modernă ori maternă.

Studiul practic al unei limbi moderne, *pentru ea însăși*, ca limbă

vorbită și scrisă, nu se urmărea în programele școlilor secundare. *Dexteritatea, abilitatea* în întrebuințarea practică a unei limbi, nu se avea în vedere.

Cunoștința unor limbi moderne, în special a limbii franceze, a început de mult timp, din împrejurări istorice asupra cărora nu e locul să insistăm, să fie considerată ca un semn de distincțiune în anumite straturi sociale, nu numai la noi, dar și în alte țări.

Mijlocul cum se dobândește cunoștința limbilor moderne, în asemenea împrejurări, nu avea nimic comun cu metoda de studiu al limbilor în școlile secundare; rezultatul era, deasemenea, altul.

În liceu, o limbă modernă se preda pe cale gramaticală și literară, iar rezultatul era dobândirea, cel mult, a puținii de a traduce. În familie predarea unei limbi moderne se făcea nesistematic, fără mijlocirea gramaticii, sub presiunea numai a nevoei, a plăcerii și a imitației,—metod natural,—și rezultatul era dobândirea, mai cu seamă, a limbii vorbite.

Nevoile vieții moderne și relațiunile din ce în ce mai strânse dintre deosebitele popoare, pe de o parte, iar pe de altă parte forța însăși de expansiune a civilizației deosebitelor popoare, cu un cuvânt: caracterul internațional de circulație a tot ceea ce produce un popor,—au impus un nou mod de organizare a școlii secundare în genere. Școala, cași celelalte instituțiuni, a fost silită să se adapteze noilor condițiuni de viață.

Baza clasică de organizare a școlii secundare s'a dovedit, cu toată puterea ei de tradiție, că numai corespunde nevoilor timpului; organizarea clasică era un anacronism.

Limbile clasice nu mai aveau autoritatea necesității imperative, pentru a-și putea continua prestigiul tradiției culturii vechi. Limbile moderne aveau dreptul să vorbească în numele unei culturi nu mai puțin strălucită și cu interes viu pentru speranțele viitorului, față de tradiția clasică.

Nevoia de reformă se impune tot mai mult, până ce baza de organizare a școlii secundare, a liceului, devine multiplă, după cum multiple sînt și condițiile vieții reale moderne: liceul real și modern se organizează alături de liceul clasic, și viitorul pentru această din urmă formă supraviețuitoare nu prea pare trainic.

Odată cu reforma școlii secundare se face un loc larg studiului limbilor moderne: cu variații de loc și necesități găsim introduse, în școlile secundare din apusul Europei, pînă la patru limbi moderne, pe lângă limba maternă respectivă.

Metodul vechiu de predare al limbilor clasice nu mai convenea predării limbilor moderne. Scopul practic, care se urmărea în studiul limbilor vii, nu putea fi atins prin același metod.

Metodul literar (traducerea literaturilor străine), deși e un progres mare față de metoda gramaticală în studiul limbilor moderne, nu putea asigura atingerea completă a scopului ce trebuie urmărit în studiul unei limbi vii: a vorbi, a scrie și a ceti acea limbă.

Concepția asupra valorii limbilor, ca obiecte de învățămînt, suferă o schimbare: studiul lor în școlile secundare primește îndrumări nouă, începînd cu limba maternă.

Limba maternă nu se mai consideră ca o limbă complet stăpînită de elevul care calcă pragul școlii secundare: idiomul colocvial și familiar nu e de ajuns, elevul trebuie să dobîndească *dexteritatea limbii literare maternă*, ca scop în sine, și numai după aceea va intra în templul literaturii naționale. Am spus că elevul trebuie să dobîndească cunoștința limbii literare materne, deoarece limba uzuală a oamenilor culți, după cum se exprimă unii, nu e decît limba literară.

Cetească numai cîteva programele analitice de studiu al limbii materne în școlile secundare, din orice țară din Apus, și amintească-și cum se preda acest obiect în școlile noastre secundare acum vre-o 15 ani în urmă, și se va înțelege ce revoluție adîncă s'a întîmplat în metodică acestui obiect, în acest interval de timp.

Cu toate dibuirile în jurul gramaticii și cu toate oscilațiile fatale spre stînga și spre dreapta, nu se poate tăgădui progresul ce l'a făcut studiul limbii materne în obținerea rezultatelor practice, în școlile secundare.

E de constatat că metodică limbii materne s'a perfecționat paralel cu metodică limbilor moderne: în liceul vechiu clasic studiul limbii moderne, ca limbă, era considerat pe al doilea plan, împreună cu studiul celorlalte limbi vii, numai limbile clasice erau considerate ca obiecte de educație, pe planul întăiu.

Urînărirea unui scop nou în învățarea limbilor moderne, în școlile secundare, a dat un caracter din ce în ce mai practic metodei de predare a acestui obiect: metoda gramaticii a fost părăsită ca necorespunzător realizării scopului și înlocuit tot mai mult prin metoda literară. Dar și metoda literară s-a dovedit ca prea unilateral: asigurînd numai puțința de a traduce o limbă în alta. Mai mult: acest metod de a *substitui unei limbi moderne limba maternă*, este, în esență, un mijloc indirect mecanic de predare; în acest chip se urmărește cunoștința unei limbi moderne prin mijlocirea limbii materne.

Impotriva acestui metod s'au ridicat partizanii *metodei directe*, inspirați dela *mijloacele naturale*: „Elevul să învețe limbile moderne așa cum își învață copilul limba maternă”.

Dueiul între partizanii metodei indirecte și cei ai metodei directe nu e încă terminat. Experiența continuă să se facă.

Programele diferitelor școli secundare acceptă pentru studiarea limbilor moderne cînd un metod, cînd altul. Adescori aceste programe sînt alcătuite pe baza unui sistem mixt, așa cum sînt la noi.

În Geermania, metoda indirectă a suferit lovitura de grație în urma discreditului, în care a fost aruncat prin causticitatea genialului pamflet al lui Victor—„Quousque Tandem” (1882). Zece ani după apariția acestui pamflet (1892), curentul pentru metoda directă ajunge atît de pu-

ternic, încît impune statului German reforma din 1892, reformă care adoptă pentru studiul limbilor moderne metoda direct exclusiv.

În Franța, discursul epocal al lui Schweitzer din 1893 combate cu aceeași impetuozitate satirică metoda indirect: azi, în școlile secundare din Franța, metoda direct e aplicată în mai mare măsură decît în Germania. Noua reformă intră în Belgia, iar Anglia începe să-și organizeze studiul limbilor moderne în școlile secundare după datele raporturilor trimișilor speciali în Belgia, Germania și Franța.

La noi, prin legea din 1898, începe reforma studiului limbilor moderne, oprindu-se la un sistem mixt. Metoda direct în condițiile de azi de organizare a școalelor noastre secundare ar fi imposibil de aplicată în mod exclusiv, căci prima condiție de practică a acestui metod, după cum au dovedit experiențele făcute în școlile din Franța, cere o clasă nu mai numeroasă decît maximum 25 de elevi și 6 oare de curs pe săptămîină cel puțin.

E interesant de a examina mai de aproape unele din considerațiile generale asupra celor două curente metodice, cu privire la predarea limbilor moderne în școala secundară.

Metoda „nouă”, denumire temporală, de care se bucură încă metoda direct în Germania, ori mai sugestiv: *metoda direct analitic*, ori *imitativă*,—fiecare denumire indicînd una din caracteristicile esențiale ale metodei,—își datorește succesul, în Germania, propagandei apostolice a lui Victor, Kühn, Franke... și răspîndirii fecundului principiu al analizei din pedagogia Herbartiană.

Nu vom insista asupra *tehnicii pe teren* a sistemului, care tehnică suferă diferite schimbări, după ingeniozitatea tehnicianului, și impune metodei un nume, care indică numai brevetul de paternitate a autorului, fără să schimbe principiul esențial al metodei.

Nu mă voi ocupa dar, în detaliile lor, de sistemele *Gouin*, *Haeussler*, *Berlitz*, *Herbart-Ziller-Rein*, *Schweitzer*, *sistemul nostru...*, în treacă voi spune că, fără să se fi găsit panaceul în învățarea limbilor moderne, toate aceste sisteme au părți bune și neajunsuri, și, că din toate acestea, se poate sugera diferite metode eclectice, fără dreptul de acuzare de plagiat.

Să vedem :

Principiul scrierii idicilor, din metoda *Gouin*, e bun ca mijloc direct de a provoca un curent de ideatie fără mijlocirea limbii materne; dar acestui sistem i se poate imputa faptul că prea se adresează exclusiv la imaginația elevilor și prea înlătură obiectele de intuiție. Sistemul e bun pentru lumea noțiunilor, nu pentru cea a percepțiilor.

Metoda Berlitz are o vădită insuficiență că nu dă destulă atenție foneticii; acest cusur îl găsim și în programele noastre. Metoda *Berlitz* în Germania, unde e foarte răspîdit, e corectată printr'un curs de *pedeuteică*.

Pronunțarea corectă a unui cuvînt—*conturul lui vocal*—trebuie ob-

ținută dela început cit se poate de corect și de precis, chiar cu explicații asupra modului aranjării organelor vocale, în momentul când acel cuvînt zboară depe buze și lovește urechia. E vorba aici de legi fiziologice ale celor două organe, care au un rol așa de important în învățarea limbilor moderne: urechia și organul vocal.

Să nu se uite că deprinderile rele adeseori nu se mai pot dezrădăcina. E mult mai greu să scoți din urechia și organul vocal al elevului un cuvînt necorect pronunțat, și apoi să pui în loc cuvîntul adevărat (căci cuvîntul rău pronunțat e un cuvînt falș), decît să-l înveți pe elev, dela început, cuvîntul adevărat, cu privire atît la ureche cit și la organul vocal al elevului. În cazul întăiu ai două operații de făcut, în al doilea caz numai una. Și se poate observa că elevul, care pronunță greșit un cuvînt, îl aude greșit *chiar* cînd e bine pronunțat de altul: acesta, dealtfel, e un fapt cunoscut în psihologie, și provine din acoperirea prezentării de cătră reprezentare în actul percepției.

Așa dar: mare atenție, dela început chiar, să se dea foneticii—lucru de care școala germană e convinsă.

Sistemul Herbart-Ziller-Rein („treptele formale“) e găsit chiar de Rein că nu e destul de bine adaptat pentru învățarea limbilor moderne. Acest lucru îl spune însuși Rein, cu toată francheța omului de știință, trimisului universității din Cambridge pentru a studia metodele de predare ale limbilor moderne în Seminarul din Yena¹⁾.

Principial, la ce se reduce metoda directă? La învățarea unei limbi

1) „Treptele formale“ au fost introduse, pentru predarea limbii materne în școlile noastre secundare, de un cunoscut autor de cărți didactice, aprobate de Minister. Numărul acestor *trepte* variază în patria lor, încolo însă ele nu exclud vechea *treaptă* a bunului simț. Spiritul modern al autorului didactic, aprobat prin decizia No. 262, 29 Februarie 1902, ținînd seamă de cerințele „instrucției educative“, împarte sfera „virtuților sociale“, care trebuiesc trezite și emulate în sufletele tinerilor gimnaziști, în regiuni concentrice, de aici cele trei titluri—adeverate noms de guerre—dare cărților de cetire pentru clasele I, II și III gimnaziale: „*Patria*“, „*Românism*“—„*Umanitate*“! Să se păzească elevii de cl. I să vibreze coarda „*Românismului*“, căci aceasta ar însemna adeverată tradare de „*Patrie*“; cu atît mai mult să nu-și avînte temeritatea în regiunea internațională a „*Umanității*“, care este rezervată exclusiv elevilor de cl. III! Știi ce minune înfrunște pe elevi și pe profesori la începutul fiecărui an școlar în cl. I gimnazială, din diferitele școli secundare din țară? Las să vă răspundă autorul însuși, care impune profesorului respectiv să ție următoarea „*Pregătire*“ în fața elevilor săi: „Acestă minune (înțilnirea la un loc a profesorului cu elevii de cl. I gimnazială) a făcut-o o ființă care ne ține, ne ocrește și ne luminează pe toți, *Patria*. *Patria* noastră este unirea tuturor acelor care trăim pe pămîntul ce-a fost cucerit și apărat de strămoșii noștri, și care am moștenit dela ei simțirea, limba, obiceiurile și legile noastre. Această ființă care trăește deasupra noastră, și care trăește, cu știință fără știință, în fiecare din noi, este închipuită prin Regele, prin *Ministrul* săi, prin *Camerile* și prin *Legile* noastre. Din bucata de cetire „ce vom ceti acum, vom afla cum trebue să ne purtăm cu *Patria*“... Credem că e deajuns atita ca să înțelegem pentruce *tocmai profesorii* au contribuit la compromiterea unei științi atît de importante pentru *existența reală a școlii la noi*.

moderne, fără mijlocirea limbii materne—aşa cum învaţa copilul limba lui maternă, adaug unii; aşa cum învaţă o limbă străină un om matur, în ţară străină, spun alţii.

Dacă e adevărat însă că copilul îşi învaţă limba maternă în mod direct, legînd de percepţii, de curente de idei şi de emoţii sunetele convenţionale ale limbii lui materne, nu tot aşa se petrec lucrurile şi cu omul care deja ştie o limbă—şi elevul cînd intră în liceu ştie limba lui maternă. Chiar în faţa obiectelor concrete, percepţiilor, în atitudinea pur intuitivă, cuvîntul deja ştiut e prea aderent de faptul psihic în-suşi, ca să nu răsară şi să se schimbe cu celalalt din limba nouă: mecaniceşte, e o substituire de sunete, nu o alipire directă a cuvîntului nou de percept. Operaţia e făcută prin mijlocirea cuvîntului cunoscut, nu direct, iar noua asociaţie capătă stabilitate numai cu timpul, după îndelungate încercări de a împiedeca trezirea cuvîntului cunoscut din limba maternă. Dacă aceasta e adevărat chiar pentru percepţii, care pot fi puse în mişcare prin obiecte adecvate din afară, cu atît mai mult e adevărat pentru noţiuni, cărora nu le corespund obiecte adecvate în afară, şi care nu au alt motor de trezire decît cuvîntul.

Să se ia în samă că elevul de liceu nu poate fi comparat cu copilul care îşi învaţă limba maternă după metoda naturală (un singur elev la mai mulţi profesori; îndemnat de resorturi cu totul naturale de adaptare la viaţă), ci cu omul care are strîns asociate de lumea lui sufletească anumite sunete convenţionale: limba lui maternă. Şi, aderenţa cuvintelor, în special de lumea noţiunilor, mai cu seamă la copil, la care noţiunile în mare parte sunt încă neanalitice—recepte, cum le numeşte William James, este atît de mare, încît încercarea de a disocia această unire devenită organică, distruge însăşi existenţa noţiunii ca fapt psihic.

În adevăr, e cunoscută în psihologie discuţia atît de luminoasă a raportului dintre noţiuni şi cuvinte. Importanţa cuvîntului e atît de mare pentru circulaţia noţiunilor, încît se contestă posibilitatea cugetării fără cuvinte; mai mult: marele psiholog american, William James, neagă existenţa noţiunii ca fapt psihic deosebit de reprezentări, şi admite că numai prin mijlocul cuvîntului putem obţine oarecare rezumate trecătoare, precipitate din defilarea grăbită a nenumăratelor reprezentări în cercul strîmt al conştiinţii.

Metoda directă cere (dispunînd de mijloace artificiale şcolare; punînd mai mulţi elevi faţă de un singur profesor; creînd artificial o pildă atmosferă intuitivă), ca limba nouă, prin mijlocul intuiţiei, sistem Hölzel de pildă, să se imprime direct pe faptul psihic al percepţiei, fără mijlocirea expresiunii echivalente din limba maternă.

Necontestat că acest lucru, metoda directă, mai curînd ori mai tirziu, reuşeşte să-l obţie, fără intervenţia limbii materne. Procesul e: provocarea funcţionării percepţiilor—vieţii sufleteşti de periferie—numai prin obiecte de intuiţie, innăbuşirea, treptat-treptat, a cuvintelor materne

echivalente, până ce procesul vechiu de asociare e dislocat și înlocuit prin altul nou: elevul ajunge să eticheteze—direct—obiectele și tablourile cu cuvintele din limba nouă învățată,

Cînd însă se trece peste tot hotarul percepțiilor și se intră în domeniul noțiunilor, atunci lucrul se schimbă: aderența între noțiuni și cuvinte e mult mai mare; mijloace externe nu mai avem ca în cazul percepțiilor (Leçon de choses); profesorul trebuie să recurgă la ingeniozități, aproape geniale, ca să provoace în elev circulația noțiunilor *disociate* de cuvintele vechi, care sînt adevăratele lor suporturi de viață, și apoi să obție unirea *directă* a noțiunilor cu cuvintele nouă. De cele mai multe ori lucrul e imposibil, în orice caz, îi credem imposibil de ajuns în cursul școlii secundare.

Metodul direct impune ca o traducere să nu fie o *substituire* a unei limbi în locul alteia, ci una și aceeași cugetare să fie reprezentată prin două limbi deosebite. Și aceasta nu este numai o considerație critică, ci este o impunere de procedare. Înțelegem să nu traducem cuvintele, ci să redăm în altă limbă aceleași cugetări și emoțiuni, dar putem ajunge, în *cursul liceal*, să facem ca elevul să se pue în contact cu ideile și sentimentele autorului pe care îl traduce, fără intervenția limbii lui materne? Cum am putea provoca trezirea noțiunilor, a curentelor de idee, prin mijloacele restrinse, puse la îndemînă de programe și orarii, ale elevilor, fără să apară în niștea lor, cu totul *aderente de noțiuni*, și cuvintele pe care le-au supt odată cu laptele?

Chiar în ce privește lumea psihică a percepțiilor, metoda direct cere o personalitate didactică extraordinară; în ce privește însă lumea noțiunilor, el cere ceia ce, poate, nu-i cu puțință de găsit (date fiind mijloacele toldeana restrinse).

Nu contestăm eficacitatea metodei direct, dar nici nu repudiem metoda indirect: în școala secundară amîndouă metodele au dreptul să trăiască. În ce măsură? Iată o întrebare care poate pune multe probleme din punct de vedere al tehnicii de aplicare, pe care le poate elucida numai îndelungatele experiențe ale celor chemați să predea limbile moderne în școlile secundare.

Și, eficacitatea unui metod sau al altuia depinde, fără îndoială, nu numai de metoda însuși, ci și de împrejurările materiale ale organizării școlii, și, mai cu seamă, depinde, în cel mai mare grad, de calitatea personalității didactice a profesorului însuși.

I. Botez.

Cronica Veselă.

CALEIDOSCOPUL LUI A. MIREA

Un fost ministru.

— Portret —

Departa de-a fi un Narcis
El totuși persoana și adoră
Se vede și noaptea în vis
Și ziua în fiecare oră.

El poartă mănuși *couleur paille*
Și păru-i e plin de unsoare,
Și are oglinzi ca'n Versailles,
Ca Ludovic, Regele-Soare.

El are ca veclii boeri
O vast' a strămoșilor sală,
Burbonicii lui ușieri
Gătiți sint în haine de gală.

Pe ziduri de aur și stuc
Afrn' un milion de portrete
Și toate cu dînsul aduc,
Spunînd diferite regrete.

Aici e de-o lună și-un ceas
In fazele primei epoce,
Prin razele Röntgen extras—
Căci mult a fost dînsul precoco.

Aici nemurit se trezi
De-un zugrav celebru de firme—
Era de un an și o zi,
Și tot a știut să s'afirme.

Apoi de doi ani și de trei,
De patru, de șase, de șapte,
Pe urmă în anii cei grei
Și plini de ilustrele-i fapte.

Dincoace e-adolescent
Cu două-trei fire de barbă,
Și-i pal și c'un aer absent
De parcă-i hrănit cu „rhubarbă“.

Mai sus e viril și stă drept,
De parcă digeră o birnă,
Căci pe redingotă la piept
Un „benemerenti“ i-alirină.

Dincoace mai poartă și-o stea,
Apoi tot mai mari și mai multe,
Deși aduna doar abia
Recoltele vârstei adulte.

Dar iată-l pe-un singur panou :
Aiej, unde-atinge sublimul,
A pus să-l picteze din nou
La piept cu întreg vicleimul.

Asemenea marilor duci
E tot bandajat de cordoane
Și plin e de stele, de cruci,
De lanțuri formînd macaroane.

Aice, în scumpu-i Versailles,
Ca Ludovic, Regele-Soare,
El intră,—dar fără alai,
Și stă aiurit de splendoare.

Aici vine ziua furiș
Și noaptea în tainice ore,
Să-și vadă-al său propriu fetiș,
Distinsul său chip să-și adore.

Adesea c'un zîmbet șiret
Se uită la „el“ din părete,
Și celălalt rîde șiret,
Și rîd celelalte portrete.

Atuncea burbonicul sclav
Apare urmat de un pictor,
Iar dînsul se umfl' atunci grav
Și demn, ca un *boa constrictor*.

Genunchiul în față-i plecînd,
Burbonicul sclav îi oferă
Cordonul primit de curînd
Sau poate vre-o nouă jartieră.

De-abia i-o anină la gît—
Căci sclavul îi știe tabietul—
Și pictorul numai decît
Se urcă și-atacă portretul.

Subit, sub agilul pencil,
Podoaba abia căpătată
Răsare pe pînză la fel
De-ai crede că e reflectată.

C'un gest concediază pe sclav,
C'un altul pe meșterul pictor,
Și cade 'ntr'un jift apoi grav
Băt ca un *boa constrictor*.

Și'n liniștea de ținterim,
Ce'n sala strămoșilor crește,
Adoarme, lăsînd interim
Fe eul din cui,—și zîmbește :

Visează că moare 'ngropat
Sub munți de cordoane și lente,
La urmă de tot decorat
De cele cinci continente !

Scrisoare din Germania.

— Simptome îngrijitoare în viața Germaniei de azi. —

Germania ocupă, necontestat, unul din locurile de frunte din lume într'adevăr, puține popoare au dat dovadă de atita vitalitate, de atita putere de muncă, ca poporul german. În mai puțin de 70 de ani populațiunea actualului imperiu s'a îndoit, și astăzi pe o suprafață 540,000 km. p. se hrănește o populațiune de 60,000,000 de suflete, cu toate că clima și pământul Germaniei sînt unele din cele mai puțin darnice din Europa. În industria chimică, textilă și electrică, Germania nu mai are rival în Europa; în producțiunea cărbunelui și a ferului, în industria metalurgică, ea rivalizează cu Anglia și cu Statele-Unite, — și tot așa în ceea ce privește mijloacele de transport, liniile ferate și marina comercială. În mai puțin de 30 de ani Germania a devenit o putere colonială, iar comerțul ei exterior a ajuns să reprezinte 12% din comerțul exterior total al globului, ocupînd astfel locul al doilea după Marea-Britanie.

Producțiunea agricolă reprezintă încă o valoare considerabilă și ocupă al treilea loc în Europa, după Rusia și Franța. Pătura rurală rivalizează în buna ei stare cu cea a Franței, iar lucrătorul duce, fără îndoială, o viață mai lesnicioasă decît tovarășul lui englez, ori american.

Germania se află astfel pe punctul culminant al dezvoltării ei, și economiștii Germani și străini nu pot privi cu destulă admirație această strălucită perioadă de maturitate, această mareață desfășurare de forțe productive.

Sufletul propășirii și al puterii de azi a poporului german a fost și este acea conștiință națională puternică, acea mîndrie teutonică, din care izvorăște vitejia în luptă și stalornicia îndărătnică în întreprinderile economice... Exagerarea artificială a acestui sentiment poate fi însă primejdiosă pentru popoarele culte, ajunse la maturitate. Arcul nu trebuie mai mult întins decît e necesar pentru aruncarea săgeții, căci altfel coarda se rupe. De fapt, se observă simptome, care dovedesc că poporul german suferă, cel puțin în unele din elementele lui, de o hipertrofiere a mîndriei naționale.

Nu există, într'adevăr, un alt popor în Europa, la care dorința de a ridica monumente oamenilor mai mari și mai mici să se fi transformat într'o astfel de manie socială. E cunoscut, în această privință, acel nesfârșit șir de statui ale tuturor Hohenzollern-ilor, care au fost ridicate în Berlin, din dorința împăratului. Nu e locușor în Germania, care să nu-și aibă Bismark-ul lui, mai mult ori mai puțin artistic. Mai dăunăzi văzui ridicându-se în Echterdingen un impunător bloc de granit, menit să amintească generațiilor viitoare că acolo s'a oprit, în zborul lui prin aer, contele Zeppelin. Firește, că monumentele îndeplinesc un mare rol educativ, și pentru aceasta ele trebuiesc ferite de comun și de banal; cînd însă la fiecare colț de stradă dai cu ochii de un monument, și adeseori de un monument fără pic de artă, atunci nu mai poate fi vorba de o impresie estetică și de un rol educativ, poporul fiind mai mult inclinat spre glumă ordinară și spre batjocură. Un potop de monumente poate avea asupra generațiunilor viitoare o influență de paralizare și de demoralizare: „Generațiile următoare sub povara unei glorii, ce apare așa de măreață, vor căpăta conștiința că-s niște epigonii”, — așa se exprimă profesorul Kinderman, un economist moderat și un patriot dintre cei mai intransigenți.

Regretabil e că factorii holăritori ai poporului german caută să subordoneze arta imperialismului și mîndriei naționale exagerate, ceea ce pentru un popor matur e un anacronism. La ultima expoziție a salonului francez erau să expună lucrări și unii dintre cei mai de seamă artiști germani. Împăratul intervine și face imposibilă participarea acestora, recomandînd în schimb niște profesori de mîna a doua, care, după părerea cercurilor de la curte, ar reprezenta, într'adevăr, genul specific al rasei germane. Foarte caracteristic, și aproape ridicul, e faptul că împăratul dorește ca orice statuie a bunicului său Wilhelm I, să nu-l reprezinte pe acesta altfel decît călare, și jurnalele au povestit cum el a refuzat chiar odată să participe la dezvălirea unei statui, din cauză că cetățenii și artistul sculptor își permisese să reprezinte pe marele împărat pe jos.

Acest fel, puțin simpatic și puțin folositor, de a exagera mîndria și ambiția națională, nu se observă însă numai la curte; el domnește în păturile cele largi ale poporului și contribuie să creeze neamului german o situație, care devine din ce în ce mai imposibilă, din ce în ce mai antipatică. S'a vorbit în ultimul timp de acel măreț avînt de patriotism, care a făcut ca în cîteva zile să se adune suma uriașă de cinci milioane de mărci, pentru a o pune la dispoziția contelui Zeppelin, în scopul de a-și reconstrui balonul ars. Examinat mai de aproape, în motivarea lui psihologică adîncă, acest gest pierde foarte mult din frumusețea lui. În adevăr, cînd Francezii au pierdut balonul „Patrie”, în toată presa germană și în toată opinia publică transpira, sub știri ori sub conversații banale, acel zîmbet de ironie și de dispreț pentru neglijența și menorocul rivalului vrednic de plîns. Cînd, însă, Zeppelin și-a anunțat, după

frumoase experiențe premergătoare, mărreața lui călătorie de 24 de ore, neamul german, cel puțin în sudul Germaniei, era în delir: Orașele împodobite cu flamuri patriotice, muzici militare pe cupolele și turnurile bisericilor, în văzduh bubuituri de tun, discursuri sublime, în presă și în public se vorbea numai de viitoarea flotă aeriană a Germaniei invincibile... etc, etc... Și de-odată vine o furtună și talismanul marilor nădejdi piere în flacări într'o secundă!.. Situația era, firește, penibilă. Acum îi venise străinătății rîndul să ridă ironic, cu o milă disprețuitoare. Și ce-a izbucnit, deci, atunci, n'a fost patriotismul sublim de care e vorba, ci ambiția jignită, care trebuia să găscască un mijloc de a șterge impresia acestei situații penibile. Și, într'o pornire, care are foarte mare asemănare cu aceia care-l stăpînește pe om în momentul unui rămășag, sau pe un jucător pățimaș, Germanii au dat bani, bani mulți, chiar mai mulți decît trebuia. Firește, spiritul de imitație, rușinea de a se lăsa mai prejos, au jucat pentru fiecare marinimos un rol de căpetenie.

Din această hipertrofiere a mîndriei naționale isvorăște și acea politică de provocare, care există netăgăduit, și care a adus izolarea Germaniei. Autoritarismul împăratului e numai un element al acestei politici. Ea nu e un fenomen izolat, datorit firii împăratului, caracterului său impulsiv, după cum îi plăcea să creadă celei mai mari părți din presa și publicul german, cu ocazia publicării de mai dăunăzi a renumitelor interview-uri ale împăratului în presa engleză. Aceasta-i cea mai proaspătă „boroboază” — fie-ne permis cuvîntul — a diplomației germane. Căci articolul apărut în presa engleză, articol pe care îl regretă toată lumea, împăratul și cancelarul, fusese doar supus spre încuviințare însuși împăratului, principelui Bülow și, în sfîrșit, ministrului de externe, și numai în urmă s'a publicat, pentru ca apoi să stîrnească nemulțămirea generală. În această întunecată afacere este de bună samă mai mult decît o neglijență.

Sînt însă fapte mai precise și mai limpezi, care dovedesc ființa acestei politici de provocare. Diplomația germană, această diplomație tot așa de impulsivă ca-și împăratul care o conduce, a fost prima în Europa, care a luat sub aripele ei ocrotitoare pe Muley Hafid, atunci cînd el nu era încă decît un rebel, singura, care i-a primit — deși neoficial — trimișii lui speciali.

Chiar în așa numitele discursuri pacifice ale împăratului, — renumitele lui discursuri pacifice așa de prețuite de poporul german, — răsună mereu, te obsedează provocarea: „Slavă Domnului, pacea e asigurată; armata și flota noastră trebuie să alcătuiască o garanție”, etc. — acesta e miezul tuturor acestor discursuri.

Acest spirit provocător și autoritar se sprijină, într'adevăr, pe o armată foarte puternică. Însă, nu odată auzi în Germania oameni culți, care nu-s socialiști, ci profesori și patrioți buni, plîngîndu-se împotriva acestei excrescențe parazitare, împotriva militarismului exagerat, care cultivă încă spiritul de castă și intriga de curte. Dăunător e că acest militarism se răs-

frînge în viața de toate zilele, creînd acel biurocratism formalist și nesocia-bil, care nu-i cel mai neînsemnat rău de care poate suferi o societate.

Sînt cunoscute cazurile cînd acest militarism și acest biurocratism au degenerat, în Germania civilizației ordonate și severe, în servilismul și bizantinismul de cea mai din urmă treaptă. Germanii au un cîntec național, al cărui refren destul de caracteristic este :

„Deutschland, Deutschland über alles,
„Über alles in der Welt. 1)

Cu prilejul unor serbări la curtea din Berlin acest refren a devenit, printr'o pornire de servilism și printr'o renunțare la patriotismul adevărat:

„Deutschland's Kaiser über alles,
„Über alles in der Welt. 2)

Faptul e cit se poate de caracteristic și de vorbitor. Lingușitorii și intriganții străbat mindri, în ținuta dreaptă militară, căci n'au nevoc să se plece până la pămînt, pentru a ajunge oamênii zilei. Și cînd e așa, nu mai prinde pe nimeni mirarea, cînd celește că anumiți oameni de valoare reală preferă să se retragă din viața publică, și iarăși nu mai prinde pe nimeni mirarea, cînd revistele umoristice înfățișează pe împărat în chipul lui Sardanapal.

Din fericire pentru poporul german, toate acestea nu-s decit simptome izolate. Excrescențele primejdioase, hipertrofierea, de care vorbeam mai sus, par într'adevăr a-și avea rădăcinile în acele cercuri aristocratice, care se mențin cu încăpăținare în situațiunile lor de drept, ori de fapt.

Care-i sănătatea morală a acestor cercuri, a arătat-o în ultimul timp acea rușinoasă „afacere Eulenburg“, care a dovedit că voinicul trup al neamului german are puncte intrate în putrefacție.

Imperialismul exagerat, nobilimea îmbătrînită caută acum, cași în alte timpuri, forța morală în clericalismul încă puternic în Germania. Acest clericalism este încă un călcăi al lui Achille în viața Germaniei de azi, întrucît el nu-și are rădăcinile în credința obștească, ci în ipocrizia religioasă a celor mai mulți. Astăzi oamenii de stat, de altfel, nu numai ai Germaniei nu se sfiesc să spue, chiar în public, că religia nu-i decit un mijloc de a moraliza—ceia ce vrea să zică de a ținea în frîu—masele populare.

Cînd conducătorii societății nu mai cred de loc, și cînd socotesc însă religia și ideea de divinitate că pe un mijloc de a modela și a ține în limitele normale pe poporul incult,—atunci e mai preferabil curajul

1) Germania, Germania peste tot,
Peste tot în lume.

2) Împăratul Germaniei peste tot,
Peste tot în lume.

de a rupe cu ipocrizia oficială, cum au făcut Francezii. Această ipocrizie oficială, acel cult religios susținut pentru popor, dar luat în ris ori disprețuit în cercul intim al acelor ce-l oficiau ori îl susțineau, a fost unul din semnele cele mai caracteristice de dizoluție ale religiunii și ale lumii romane.

**

S'ar părea că mișcările extremei stingi, acțiunea social-democrației germane, contrabalansează tendințele îngrijitoare, analizate mai sus, ale „dreptei”. De fapt, acolo unde nu e apropiere și înțelegere reciprocă, nu poate exista o contrabalansare, ci fiecare din cele două extreme sapă încet la baza edificiului uriaș și complicat, pe care l'a creat Bismark. Guvernul refuză să acorde votul universal în Rusia într'o vreme, când masele populare sînt pregătite pentru el și vor să-l aibă. Se aruncă astfel paie în focul social-democrației. Și cînd se cunoaște năzuința acesteia după o complectă autonomie locală, indiferentismul ei față de ideea imperialistă și față de ambiția de putere mondială, nu va fi de mirare s'o vezi distrugînd odată cimentul ce strînge pe diferiții Germani ai tuturor statelor, care au trăit multă vreme despărțiți și chiar în dușmănie. E adevărat că socialismul german a arătat în ultimul timp o tendință foarte moderată, a căutat să-și accentueze în diferite împrejurări patriotismul lui; e adevărat că la ultima adunare a partidului întreg, la Nürnberg, socialiștii din sudul Germaniei au declarat că, rămînînd credincioși partidului, își rezervă totuși dreptul de a-și regula acțiunea conform cu interesele locale, votînd eventual bugetele sau alte măsuri ale guvernelor respective.

Toate acestea nu garantează însă că partidul socialist și-ar fi re-negat vederile sale, declarîndu-se sprijinitorul ideii de stat și al organizării sociale actuale.

Social-democrația germană rămîne încă un simptom îngrijitor, o notă discordantă în marea armonie de forțe organizate ale acestui apogeu, în dezvoltarea unui popor. Tendințele ei, dușmănoase statului, nu se pot combate decît printr'o democratizare reală a vieții publice și prin luminarea păturilor de jos, care foarte adesea, chiar în această Germanie a culturii și a progresului, primesc lozincă socialistă orbește, fără înțelegere.

Și cînd astfel de frămîntări o chiamă la o înaltă datorie socială și națională, e firesc să ne întrebăm ce forță reprezintă universitățile și cum crește tinerimea acestui popor. Cincizeci la sută, cel puțin, din această tinerime trăește organizată în societăți studențești, care, în felul cum sînt alcătuite, trebuiesc privite ca un anacronism vătămător. Energia și sănătatea acestei tinerimi se prăpădește în beții săptămînale obligatorii, cu care ea se mîndrește ca cu unul din titlurile ei de glorie. Și cînd această tinerime nu găsește alt mijloc de a-și crea clipe de veselie, de

a da o notă de vioiciune și de poezie specială vieții de student, în-samnă că sufletul ei e îmbătrânit.

Doctorii nu conținesc de a atrage atenția asupra acestei destrăbălări, care se resimte necruțătoare în viața de mai târziu. Din timpurile răz-boaelor napoleoniane, aceste societăți studențești au păstrat obiceiul, care avea un înțeles pe acea vreme, de a face exerciții de arme, de a se bate cu sabia. Dacă acest lucru ar alcătui astăzi un sport serios, n'ar fi nimic de zis împotriva lui; însă pentru a-l menține, aceste societăți au adoptat deprinderi barbare și ridicule. Odată pe lună membrii unor astfel de societăți au întruniri măi mult sau mai puțin secrete,—urmă-rite de poliție cu o severitate mai mare ori mai mică, după oameni și împrejurări,—în care întruniri se bat, doi cite doi, pînă la sînge, pînă la răni primejdioase. După această probă, care e privită ca un certificat de curaj și de vitejie, nu există ființă mai mîndră decît acest student german, care-și plimbă pe stradă sau își aduce în sala de curs—cînd se decide s'o facă—capul și fața bandajată. Acest fel de viață contribuie să mențină un spirit de exclusivism și de castă, de mîndrie exagerată și provocătoare, de spirit anti-democratic. Căci, ori din ce clasă socială ar veni un novice în mijlocul unei astfel de organizații, el devine imediat o persoana sacro-sanctă, un aristocrat, un „cives academicus“, căruia îi sînt permise toate faptele, care nu mai sînt decît parodia unui spirit mort de demult. Această organizare însemnează, în majoritatea cazurilor, abdi-carea orișicărui sentiment de datorie socială, de dragoste de muncă. Împotriva ei se ridică fără rezultat revistele, universitare înseși și profesorii de samă: un Hermann, un Haeckel; însă anomalia e prea înrădăcinată și opinia publică, ale cărei elemente conducătoare constau din foștii studenți, e prea îngăduitoare pentru a o înlătura.

În păturile largi ale poporului se pot încă observa simptome îngrijitoare. E cunoscută groaza cu care privesc igienistii și oamenii de stat întîndera și ravagiile alcoolismului. Sînt regiuni în Germania de sud, în care țărănul a încetat de a mai bea apă, și în care, la fiecare zece case, găsești o circumă. Privind pe țărani aceștia uscași și slăbă-nogi, înțelegi mai mult decît din cea mai vorbitoare statistică.

Simplic pentru masele populare, pentru țărăni și pentru lucră-tori, e în Germania tendința, din ce în ce mai puternică, după un lux ieftin și prost—o excrescență bolnăvicioasă a culturii: ea e semnul unei stări curioase de spirit. În foarte multe regiuni din sudul Germaniei haina de du-minică a țărănului e redingota și jobenul. Există industrii puternice care exploatează și așită această patimă. Într'o țară în care lina, stofele, și mîna de muncă sînt așa de scumpe, se poate capătă o redingotă, lucrată în fabrică, cu prețuri derizorii... Nevasta lucrătorului preferă, în locul bluzei de pînză modestă și trainică, bluza de matasă artificială, fabricată din celuloză. Nici-o industrie din lume nu oferă produse așa de frumoase în aparență, așa de ieftine, însă așa de proaste, ca industria germană—lucrul acesta

e în deobște cunoscut. Masele populare li se infiltrează, astfel, gusturi nepotrivite pentru puterea lor de cumpărare și pentru gradul lor de cultură, ceia ce duce la pervertirea vechei simplități rustice și sănătoase, care caracterizează pe popoarele tinere și puternice.

În orașe e și mai rău. Legenda acelei sănătăți morale proverbiale începe a se risipi. În centrele mari desfrul nu-i mai prejos decît în cutare oraș al Italiei ori al Franței.

Pentru mentalitatea populațiunii, în special a celei orășenești, e caracteristic cazul cizmarului Vogt,—căpitanul dela Koepenich,—care pentru un delict ordinar, care nu dă de loc certificat de o deșteptăciune extraordinară, cum le place foarte multora să creadă, e slăvit ca un erou. Primește daruri, pensiuni viagere, propuneri de căsătorie, propuneri de slujbă, pe stradă i se fac ovații, iar un impresar vrea să-l prezinte publicului îmbătat de o glorie așa de rară.

* * *

Toate aceste simptome : hipertrofia mîndriei naționale, autoritarismul imperial, burocratismul și militarismul exagerat, cu toate excrescențele lui periculoase ; corupția ce domnește în unele din cele mai înalte cercuri ; clericatismul și ipocizia religioasă de o parte, dușmănia social-democrației împotriva ideii actuale de stat pe de altă parte ; organizarea învechită a tinerimii universitare ; alcoolismul, tendința spre lux ieflin și prost în masele populare ; în orașe semnele unei vieți și a unei mentalități, care numai stau în concordanță cu vechile virtuți ale poporului german—toate aceste simptome, deci, se văd, se simt după o observație atentă și îndelungată. Ele însă nu se pot concretiza în cifre și statistici, ca partea pozitivă a apogeului, la care se află azi poporul german în dezvoltarea sa. Ele nu pot coborî Germania actuală de pe treapta de înălțate, pe care și-a cîștigat-o printr'o muncă uriașă, printr'un patriotism real și printr'un spirit de gospodărie fără păreche.

Trebue să atenuăm însă admirația absolută, o idolatrie aproape, de care se bucură acest popor, din partea multor străini, căci de altfel oricine e înclinat să adore, ori să se lase influențat tocmai de părțile negative ale acestei civilizații, într'adevăr, vrednice de admirat.

Hohenheim.

G. C. Ionescu-Șișești.

Viața Românească în Bucovina.

— Societățile studențești. —

La orice popor cult studențimea universitară, „viitorul, floarea națiunii“, cum i se mai zice, joacă în manifestările respectivei națiuni un rol deosebit de important. Cu atât mai important e rolul studențimii la un popor ca noi Românii, care avem de învins greutăți mari, până ce vom urca treapta cea din urmă a dezvoltării noastre. Peste tot, unde trăește poporul român, el are lipsă de o studențime viguroasă, gata de jertfe, pregătită de muncă, conștientă de datoria și misiunea ei. La noi, în Bucovina, unde clasa conducătoare a poporului se recrutează, pe lângă preoțime și învățătorime, și din funcționarii publici, care însă în mare parte n'au libertatea acțiunii, îi revine studențimii un rol foarte frumos, dar totodată și foarte greu și responsabil. Căci, chiar dacă admitem că preoții și învățătorii, care trăesc în contact zilnic cu poporul, sînt conducătorii săi firești și chemați, totuși e necesar ca în acțiuni mari directiva și inițiativa să purceadă în unele cazuri și dela studențime, care e în curent cu ideile moderne, cu problemele cele mai actuale, care dispune de timpul și energia necesară și care are—și acesta e lucru mai principal—cea mai nelimitată libertate de acțiune.

În Bucovina studențimea universitară a avut și are și acuma un rol destul de important. La universitatea din Cernăuți avem la cele trei facultăți—cea de medicină lipsește—aproape 200 studenți români, din cei vr'o 800 care sînt înscriși la universitate. Acești studenți sînt grupați în patru societăți: Academia ortodoxă, Bucovina, Dacia și Junimea, dintre care cele trei din urmă au caracter general, iar prima e societate de specialitate.

Studenții dela teologie sînt grupați în societatea teologică „Academia ortodoxă“, care își are localul ei în reședința mitropolitană.

Scopul societății (după § 1 al statutelor) este: „Academia ortodoxă“, societate academică teologică pentru literatură, retorică și muzică bisericească în seminarul arhiepiscopesc din Cernăuți, are de scop perfecțio-

narea reciprocă a membrilor săi pe terenul literar, retoric și muzical bisericesc”.

Societatea aceasta, o creațiune a mitropolitului Silvestru Morariu, n'are caracter național declarat, deoarece membrii ei pot fi și dintre teologii ruteni; de fapt însă, atât în trecut cit și în prezent, societatea are caracter național, mai ales decînd teologii ruteni au înființat o societate teologică ruteană. „Academia ortodoxă” numără în semestrul de iarnă 55 membri.

Întrunirea academică „Bucovina” și-a fixat scopul ei în următoarele puncte (§ 2 al statutelor): a) „Perfecționarea reciprocă a membrilor săi pe terenul național, literar, b) dezvoltarea spiritului social, c) cultivarea colegialității studențești și promovarea intereselor academice, d) *cultivarea corpului prin exerciții gimnastice*”; ea numără în prezent 25 membri.

Societatea academică „Junimea” urmărește (§ 2 al statutelor): a) „Cultivarea simțului național, b) *perfecționarea membrilor pe terenul literar*, c) creșterea spiritului de societate și d) ajutorarea membrilor lipsiți de mijloace”.

Ea numără 75 de membri.

Societatea academică „Dacia” și-a precizat (în § 2 al statutei) scopul în următorii termeni: „Scopul societății, care exclude orice tendințe politice, este: a) cultivarea simțului național, b) perfecționarea membrilor pe terenul literar, c) *raspîndirea culturii în popor*, d) creșterea spiritului de societate, e) apărarea drepturilor și intereselor studenților romîni dela universitatea din localitate, f) ajutorarea membrilor lipsiți de mijloace”.

Numărul membrilor ei e de 21.

Sînt și cîțiva studenți care preferă a se sustrage dela îndatoririle lor de studenți și stau afară de orice organizație studențească.

Partea comună a programului ceor patru societăți este: *cultivarea și ajutorarea membrilor lor*. Spre acest scop toate societățile susțin cîte o sală de lectură, în care se află jurnalele și revistele romine, și au și cîte o bibliotecă de cărți rominești.

Societatea „Junimea” are cea mai bogată bibliotecă. Deosebirile dintre societăți constau în cultivarea chestiunilor de interes general romînesc: „Academia ortodoxă” îngrijește de pregătirea specială a membrilor ei, „Bucovina” se ocupă cu sportul, „Junimea” cu cultivarea membrilor pe terenul literar, iar „Dacia” dă atenție problemei poporaniste.

„Junimea” este cea mai veche și mai puternică societate studențească; ea și-a serbat, în acest an, jubileul de 30 de ani cu o frumoasă manifestație culturală, care a fost o dovadă clară, după cum am mai avut cîteva, că Junimea—ca să repetăm ceia ce a rostit atât de clar noul președinte al ei la inaugurarea noului an administrativ—„deși credincioasă tradițiunilor ei vechi—tradițiuni, zicem noi, a căror cultivare exagerată a dat loc la grave neînțelegeri, urmate de sciziuni—e gata totuși să le

sana de curentul timpului și să și conformeze activitatea cu cerințele moderne." După dizolvarea din partea autorităților a „Arboroasei”, a primei societăți studențești române de la universitatea din Cernăuți, pe motiv de înaltă tradiție, s'a înființat în 1878 „Junimea”, căreia i-au aparținut mulți din fruntașii neamului. Societatea și-a consacrat chiar de la început toată activitatea ei creșterii sociale a membrilor și îngrijirii literaturii. Ea a întocmit dese întruniri, serate dansante, baluri, conferințe literare, reprezentații teatrale și concerte. Multă vreme prima întocmire socială din întreaga țară era *balul „Junimii”*, care a rămas tradițional, devenind un așezământ româneesc în afară de cadrele științe ale societății. Azi, cred că și Junimea, în majoritatea ei, e convinsă că pe acest teren a fost întrecută de alții, și că, fără cea mai mică știrbire a prestigiului ei, îi poate părăsi definitiv, cheltuind azi munca, depusă allădată pentru aranjarea balului, în scopul altor probleme. Și adevărul e că Românii bucovineni numai nevoie de baluri și de lux n'au... Pentru răspîndirea culturii și a literaturii în clasa intelectualilor, „Junimea” și-a câștigat meritele care trebuiesc recunoscute.

Ultimii ani ne-au arătat că societatea își dă tot mai multă silință pentru a fi un factor de primă ordine pe acest teren. Multe îndemnuri frumose, între altele editarea revistei „Junimea Literară”, tipărirea „Foiletonelor lui Mihai Tchimau”, au purces de la membrii ei. Câtă vreme „Junimea” a fost singura societate studențească, ea a jucat un rol hotărîtor în viața noastră publică; de cînd însă s'au ivit și alte societăți studențești, mai întâi „Bucovina”, apoi „Dacia”, „Junimea” deși a rămas societatea cea mai numeroasă și cu cea mai mare trecere la clasa intelectualilor, care în mare parte e formată de foștii ei membri, a fost totuși redusă în rolul ei de singura societate studențească, fără ca pe terenul ei principal de activitate să fi întâlnit vre-o concurență mai simțitoare. Nimic nu caracterizează mai bine direcția în care tinde spiritul nou din această societate decît editarea revistei populare „Deșteptarea”, care, după oarecare existență, a fost silită să apue din pricina indiferentismului publicului nostru, dar care, de altfel, a fost o revistă foarte bună, făcînd cinste societății care a editat-o.

„Bucovina”, societate cu principii studențești conservatoare, s'a întemeiat puțin după înființarea „Junimii”, și întrerupîndu-și de atunci de mai multe ori activitatea, a ființat pentru ultima dată în 1902. Studenții din Bucovina au acceptat, aflîndu-le bune pentru împrejurările noastre, principiile societăților studențești germane, între altele, ca punct principal, scrima și duelul, și au fost întotdeauna reprezentanți frunțași în mînuirea armei. Ei n'au fost străini însă nici de celelalte aspirațiuni ale studențimii române. S'au ocupat cu literatura romînă și au editat la început, în doi ani consecutivi, un almanah care, dacă n'a putut mulțumi critica mai severă, a arătat totuși bunăvoință și zel de partea editorilor. „Bucovinenii” s'au interesat intensiv de satele periclitate ale Răzeșilor și ale Mazililor, și au sprijinit și alte acțiuni românești; s'au

validitat și pe terenul social și, după o luptă grea, au ajuns să se acrediteze pe lângă publicul românesc. Ei au meritul de a fi mintuit mulți tineri care înnotau deja în apele străinismului.

„*Academia ortodoxă*” îngrijește cu deosebire de creșterea membrilor săi, pentru cariera grea și spinoasă de păstor sufletească și de conducător național, prin conferințe și ședințe literare, cultivă muzica națională și bisericească. Contactul cu publicul român îl susține prin ședințele familiare la care se face muzică, se declamă și se cetesc conferinți. Aranjează serate muzicale și declamatorice și prin orașele din provincie. Manifestația solemnă a societății este ședința festivă care se ține odată pe an în sala sinodală a Mitropoliei.

„*Dacia*” este cea mai tânără și—după număr—cea mai mică societate, dar se poate constata că nu cea mai neînsemnată. Eșită în mare parte din „Junimea”, tocmai din cauza idolatrizării prea exagerate a tradițiilor și izolarea de cerențele timpului, ea și-a formulat un program frumos, pe care l-a urmărit până acum intransigent: *luminarea maselor populare*,—tocmai acea chestiune, care, deși înscrisă poate ca chestiune secundară în programul celorlalte societăți, totuși a fost continuu și dureros neglijată. Calomniată la început ca fiind numai filiala unui partid politic, a celui democrat, care se află în cea mai înverșunată luptă cu clasa intelectualilor, singura care poate sprijini activitatea societăților studențești, acuzată că urmărește mulțumirea intereselor egoiste ale citorva oameni, boicotată ca trădătoare a solidarității naționale, ea și-a câștigat prin muncă liniștită și rodnică recunoștința oamenilor obiectivi și ajutorul celor ce recunoscuseră zelul micului grupuleț de tineri, aproape toți feciori de țărani. Părăsind cu desăvârșire petrecerile de societate, ea își îndreaptă privirea către satele și suburbiile noastre. În realizarea programului ei, ea a făcut pentru suburbii cursuri pentru analfabeți, bibliotecă populară, conferinți; în sate a deșteplat cabinetele de lectură și le-a înzestrat cu cărți folosite, a creiat Arcășiile, opera exclusivă a acestei societăți; a stat și stă în contact cu poporul și a întreprins marea excursie cu cei 1700 țărani la expoziția jubilară. Acțiunea ei se îndreaptă acum spre problema școlilor particulare în satele Mazililor și ale Răzeșilor desnaționalizați; în scopul acesta a înființat chiar o secție culturală, căreia îi aparțin și bărbați din afară de societate.

Între societățile acestea a domnit, cu puțină vreme înaintea, o rivalitate nesănătoasă, care a degenerat nu odată în dușmăniile pătimase. Cu bucurie a primit publicul român știrea că, cu puțin mai înainte, societățile studențești au revenit la sentimente mai bune și, după ani de rătăcire în aflarea drumului adevărat, și-au întins mâna cu frăție, pentru ca cu puteri unite să se apuce de rezolvarea unor probleme grele, pe care, izolate una de altă, nu le-au putut birui. În vederea marelui însemnătăți pe care o au societățile studențești la noi, această veste a fost

primită cu același entuziasm și cu același speranțe, cu care a fost primită și împăcarea partidelor române, efectuată cu câteva zile înainte. La întrunirea socială a „Daciei”, pe la sfârșitul lui Noembrie, a stat pentru prima dată toată studențimea română la un loc, pe atunci încă în stadiul negocierilor de împăcare. Cîteva săptămîni după aceasta i-am întîlnit din nou pe toți, de astă dată însă definitiv înțăleși, la inaugurarea noului an administrativ al „Junimii”. Și ca dintr’o gură, toți acei care au sărbătorit acest moment frumos din viața noastră pînă de necazuri, au spus limpede că înțălegerca e sinceră și că ei doresc să fie și trainică.

Din momentul înțălegerii se începe o nouă epocă pentru studențimea noastră, iar noi dorim ca faptele ei să fie demne de a fi transmise urmașilor noștri.

Gt.

Scrisori din Basarabia.

VIII

Totalurile anului 1908, triste și scurte; Cartea moldovenească de jubileul lui Tolstoi; Congresul preoțimii basarabene și curentul național-cultural.

Totalul anului 1908 din viața obștească a Românilor Basarabeni e, în genere, foarte trist. Nepăsarea noastră, a tutora, și încetarea aproape completă a tendințelor naționaliste și luminătoare—iată starea lucrurilor, cu care sîntem deja obișnuiți foarte... mult. Nici-un cuvînt viu, nu numai *romînesc*, ci și *omenesc*, nu sună în întreaga Basarabie; totul merge aci în mod inert, supunîndu-se mersului haotic al lucrurilor din Rusia. Nu avem nici presă, nici ceva întreprinderi culturale, și tot cuprinsul sufletesc al acestei țări se pare amorțit, degerat. Se ceartă numai, între ele, două ziare locale: „Drug“-ul, al lui Crușevan, cu „Besarabscaia Jizni“, organ radical al lui Zaharov,—dar se ceartă pînă acum în zădar; tirajul lor scade neconținut, căci și publicul cetitor ruso-evreesc de aci a recăzut în apatie... În cursul anului întreg nu avem de înregistrat decît un eveniment însemnat, întrucît-va, pentru romînimea basarabeană: cu prilejul jubileului de 80 de ani al lui Leo Tolstoi a fost editată o cărticică cu litere rusești și în graiul poporan al Basarabenilor Romîni, conținînd trei povești alese, din care două (83 pag.), anume „Stăpîn și Argat“ și „Prin ce sînt vii oamenii“ au fost traduse de subsemnatul, iar „Doi moșnegi“ (25 pag.) de d. Teodor Inculeț. Partea materială a ediției e datorită (500 ruble) d-lui Vasile Ianovschi, fost deputat basarabean al primei Dume, și care, tocmai în ziua eșirei de sub lipar a acestei cărți, se afla în închisoarea din Chișinău (*cel mai frumos edificiu din oraș*), osîndit la trei luni, împreună cu d. Leopold Sișinschi, fost deputat al Chișinăului, pentru iscălirea faimosului manifest „de Viborg“. Amîndoi aceștia stau foarte departe de vre-un curent romînesc din Basarabia, dar, ca radicalii ruși, ca membri sinceri și devotați ai partidului „libertății poporului“ (*cadet*), își împlinesc uneori, cum o înțeleg,

datoria lor către poporul basarabean, pe pământul și din munca căruia trăesc... Partea tehnică, însă, și răspîndirea celor 2000 de exemplare ale cărții jubilară prin 1000 de sate *moldovenești* din Basarabia a lăsat mult de dorit: cercușorul de executori ai acestei porniri simpatice n'a știut să scape de abundența greșelilor de tipar, de redactarea fără destulă cunoștință a traducerii; apoi, majoritatea de sate mici nu știe până azi despre cartea această, fiindcă distribuirea ei s'a făcut fără nici-un sistem. Astfel, chiar acest eveniment, atît de îmbucurător în fond, a trecut puțin remarcat și n'a ajuns să se socotească ca un plus real al vieții noastre din anul 1908.

* * *

Aiară de ivirea acestei cărți romîne, înfîșlătoare, nu avem de înregistrat mai nimic bun: ziare în limba noastră nu există, afară de revista confesional-moralistă „Luminătorul”, care se publică cu caractere slavone bisericești, și în care un cercușor de preoți stăruiește să introducă și să dezvolte un șir definitiv de idei național-culturale moldovenești asupra limbii părintești din școalele bisericești, din judecătoriile inferioare etc.

„Moldovanul” lui Gheorghe Madan nu mai apare; se vede că dinastia Crupenschi nu mai dă bani, se vede că nici agrarienii basarabeni nu mai dau, deoarece au văzut bine cum marfa lui Madan, de agitație anti-socialistă (?), nu face nici două parale... „Societatea moldovenească basarabeană pentru cultura poporului și studiarea țării” rămîne înțepinită, semi-moartă: președintele ei, d. Paul Dicescu, membru al Sfatului Imperial din Basarabia, se pare că a și uitat de chemarea lui în fruntea *unicii* instituțiuni naționale din Basarabia; vice-președintele și bunul român, Eugen Purcel... a murit, iar secretarul și casierul societății, Nicu Andronovici, e dat judecății... Fatalite l....

Și atîta. Ulfîndu-ne înapoi, nu ne vom mai opri atențiunea asupra unor oarecare fapte sau tendințe conștiente de reînvierea națională a Basarabenilor, din cursul anului trecut. Nu vom găsi decît dovezile, unele și strălucite, ale acelei energii *potențiale*, ascunsă și inconștientă, despre care am vorbit de mai multe ori, găsind-o sub o formă, sau sub alta... în fundul feluritelor aparențe ale vieții noastre inerte. Și de atîtea ori stăruisem să arăt, după putință, ce *stimule* ne trebuiesc ca să prefacem această energie *potențială* într'o *cinetică*, și în primul rînd înființarea unui ziar romînesc bine fundat, ca o „delendam esse Cartaginem l”... Și tot anul acesta blestămat, despre al cărui total sărac vorbesc aci, ne-a dat la sfîrșitul lui încă o dovadă însemnată de posibilitatea și puterea potențială națională a romînimii basarabene, ne mai așteptînd decît stimule, și stimule bune.

* * *

În contra tuturor așteptărilor lui Crușevan și ale lui Serafim, episcop al Basarabiei, preoțimea noastră, în congresul ei de curînd, a hotărît cu unanimitate între altele: *să se introducă în școlile bisericesti de prin sate predarea bibliei și a sf. scripturi în limba moldovenească*. Măcar că hotărîrea aceasta s'a făcut în timpul cînd prin bisericile basarabene nu s'aude decît limba slavonă și, deși între hotărîrea de principiu și realizarea ei există o distanță... bună, totuși însemnătatea pentru noi a unei asemenea rezoluții e fără nici-o îndoială. Prin ea, cași prin alte hotărîri de acest sens, „Congresul preoțimii basarabene” a arătat un curent național interior, adînc și sănătos. Și putem adăuga încă, că acum se pune și o întrebare importantă: dacă preoțimea noastră ne arată un *coeficient* de simțimînt național firesc, care viează în viața rominimii noastre sătești, — cum și cînd, însfirșit, să dăm la iveală loată bogăția sulletului plugarului basarabean, care a însulțat chiar păstorilor lui oficiali expunerea trebuinții limbii lui materne?... Ni se revîie, astfel, speranțele pentru anul viitor, după constatările triste ale anului acesta. Dar putem spune, de fapt, că pentru prima oară o organizație legală, însemnată și recunoscută, s'a pronunțat, însfirșit, neclătinată asupra renașterii limbii și asupra cugetării naționale în Basarabia. Până acuma nu am avut decît glasuri răzlețe de intelectuali, sau sentințele, în doi peri, ale „societății moldovenești”, sau vocea în pustiu a presei naționale, a acelei scurt-trăite... Ne lipsea o începere *legală*, colectivă — și iată o avem... Dar, mai bine, să expun amănunțit aspectul lucrărilor congresului.

Cînd publicul interesant a fost înștiințat că biurul congresului a pus în program cîteva puncte asupra editării „Luminătorului”, predării limbii moldovenești și a cîntului în Seminarul eparhial etc. — auziam pe mulți vorbind: ce va spune Serafim? Și bunii preoți romîni răspundeau franc: ce va spune, va spune, dar în tot cazul vom lucra fără nici-o clătinare în folosul chestiei naționale!... Ep. Serafim a încercat ca congresul să aibă ședințele în apartamentele Pr. Sfinției Sale, dar preoțimea a refuzat sub un pretext foarte... slab, dorind să rămie neînfluențată. Atunci Serafim-ul a rostit un discurs asupra datoriilor... rusificatoare în această țară și... a deschis congresul. Nu-i vorba, stînd între convingerile intime și cerințele stătului, ca între Scylla și Caribda, congresul s'a grăbit să dea, mai întăi, multe dovezi de lealitate: discutînd vestea venită din Petersburg că se face un proiect de lege pentru desființarea tuturor școalelor bisericesti și redarea lor ministerului de instrucție, congresul unanim a trimis țarului o telegramă zgomotoasă și solemnă, cerînd să se lasă educația poporului în mîna preoțimii, pentru-ca „să luminăm poporul rus în credința, în legea strămoșească și în deplinul devotament pentru patrie, Marea Rusie, și pentru tronul Majestății Voastre”.

* * *

Se fie ertat acest pas de „prevedere” și... șirelenie al acelei preoțimii române, care a știut cu aceeași unanimitate să ridice și dreptul poporului la limba lui, în școli! Să nu uităm, că preoții români speră că tocmai prin școlile bisericești se poate introduce mai ușor limba națională în Basarabia. Deci, nu e de mirat, că și o a doua telegramă a fost trimisă preotului Neculai Ghepețki, membru basarabean din Dumă, ca acesta să apere chestiunea școalelor bisericești, avînd sprijinul moral al preoțimii basarabene. Să vedem ce va mai fi; dar, deocamdată, congresul a știut, astfel, să îndestuleze pe Serafim-ul cu tendințele și simțimintele lui patriot-confesionale, și a știut să-l facă să rămîie pe terenul legal, nemilitant, într'o chestie națională atît de delicată.

Hotărîrile cele mai importante ale congresului sînt următoarele: Femeele se admit ca membri în consiliile de îngrijire, bisericești și parohiale, din eparhia basarabeană; veniturile fabricii eparhiale de luminări de ceară se împart ca pensii pentru cei săraci, elevi ai seminariilor și ai tuturor școalelor duhovnicești; alcătuirea cărții eparhiale geografice, statistice, economice, școlare etc., pentru a se face un tablou vizibil de viața religioasă-sufletească a Basarabiei; scurtarea termenului de 35 la 25 ani pentru căpătarea dreptului de pensie pentru preoți, diaconi, etc; 50 mii de ruble sînt însemnate pentru aziul eparhial, de bătrîni și de preoți săraci, precum și de văduve etc; 200 mii de ruble—pentru transportarea școalei pregătitoare (semi-secundare) confesionale eparhiale din Izmail la Chișinău,—care lucru e încredințat următoarei comisiuni (notați numele de familie—toate sînt românești!): prof. Teodor *Petrică*, pr. Alexandru *Băltagă*, Evsenie *Crocos*, Grigorie *Irimiță*, Const. *Partenie* și arhitector eparhial Gh. *Cupcea*..

Apoi: prețul anual „Luminătorului” e ridicat de 4 la 5 ruble,—comitetului de redacție i s'a exprimat o recunoștință deosebită a congresului; în locul d-lui Gr. Constantinescu, îndepărtat ca un „separatist”,—după părerea obscuranților din sf. Sinod și a inchișitorilor din Chișinău,—să se invite la seminarul eparhial un alt profesor de limba *moldovenească*, cu salariu de 480 de ruble pentru 4 lecții pe săptămînă, și 120 ruble pentru predarea cîntului bisericesc *vechiu moldovenesc* (sume—prea modeste, dar n'aveni încotro, spun preoții); 300 ruble pentru editarea cu caractere muzicale italiene a tuturor cînturilor divine *moldovenești*, care se păstrează încă în Basarabia,—cu care lucru sînt obligați doi cunoscători buni ai subiectului: profesorul școalei de „cîntăreți de biserică”, d. *Hodorogea*, și dirijorul corului din Catedrala Chișinăului, pr. Mih. *Berezovschi*.

Însfîrșit, congresul a recomandat pentru școlile bisericești întrebuintarea cărții „Manualul de legea Domnului pe limba moldovenească”, traducere din rusește, cu care prilej a și hotărît: să se recunoască că necesară și folositoare această întrebuintare, ca o parte de predarea cu-

vîntului divin, obligătoare din toate punctele de vedere, numai-decît în limba părintească a copiilor de săteni basarabeni.

* * *

Toate aceste hotărîri, tot jurnalul congresului, au fost confirmate de episcopul Serafim. Ba el ș'a exprimat chiar plăcerea că a găsit preoțimea basarabeană atît de capabilă și muncitoare pe cîmpul luminării poporului, în-cît e mult superioară preoțimilor din guberniile rusești. Astfel, chiar tendințele Crușevaniștilor au suferit un fiasco în fața congresului „nos-tru” reacționar. S'a arătat că preoțimea va merge întotdeauna, ca un singur om, în ce privește instrucția națională din Basarabia. Se pare că și Serafimul se supune, cite puțin, acestui curent, și înțelege absența elementului „subversiv”, criminal, dintr'însuși. Personalul bisericilor din Chișinău, în majoritate român, nu se persecută; din contra prot. Th. Petică este mutat din Orhei în „Capitală”, iar fostul secretar personal al Pr. Sfințitului Vladimir a o cupat din nou locul acesta și pe lîngă episcopul Serafim.....

Toate acestea sînt, în sine, foarte îmbucurătoare, dar, repet, au un caracter intern, potențial, în fața trebuințelor zilnice, în fața viitorului românimii și a progresului omenesc, în fața prezentei noastre înapoieri înfricoșătoare,—deci, nu fac mult, și le înregistrează din datoria mea de publicist. Să-mi fie ertat, dacă uneori mă cam delectez, mă impresionez de aceste *nimicuri*, de iluzii, care distrug visul Românului basarabean, al acelui *possibil*, innaintat, dezvoltat, bogat sufletește și economicște....

Chișinău, 31 Decembrie 1908.

Alexis Nour.

Miscellanea.

„LUPTA“ DIN BUDAPESTA ȘI ARTICOLUL D-LUI C. STERE.

Organul deputaților români din Budapesta publică, în numărul său de Crăciun, o vehementă critică la adresa d-lui C. Stere, sub titlul „Articolul Domnului Stere“, iscălită de „Bătrânul“, sub care pseudonim, vădit, se ascunde un bărbat politic însemnat de peste munți (*Lupta*, No. 259, din 25 Dec. 1908).

Micul studiu al d-lui Stere cuprinde două părți distincte: o analiză a situațiunii internaționale și a celei interne din Imperiul Habsburgic, precum și o indicațiune a *imprefurărilor de fapt* în care se află Regatul Român, pe de o parte, iar pe de altă parte — deducțiuni relative la direcțiunea politică ce se impune Românilor, în această situațiune concretă.

„Bătrînul“ nu numai că nu ridică nici o obiecțiune în ce privește analiza situațiunii politice, din toate punctele de vedere, dar pare a-și însuși hotărât această analiză („temeinicia proprie a d-lui Stere“.... „Iscălim și noi acest punct de vedere“ etc.).

Și totuși confratele din capitala Ungariei reușește să fie cât se poate de nedrept în ce privește aprecierea directivei politice, susținută de noi. I se pare, de pildă, că d. Stere ar voi să impună Regatului Român „rolul ingrât al unei slujnicuțe politice, fără simbrie, a Monarhiei Habsburgice“, și că ar sfătui pe frații lor de peste munți ca „adică dinasticismul nostru să se epuizeze numai în chitarea palmelor, și să nu se manifesteze și în pretinderea drepturilor ce ne compet“....

„Bătrînul“ nu ne-a înțeles, și, spre a inveda cît de nedrept e față de noi, vom cita numai cîteva rinduri, din articolul d-lui Stere:

„Dar cine vă spune să facem politică guvernamentală, politică de slugărnicie ?

„Românii au resursa tuturor popoarelor, cari pot învoca motive juste de nemulțumire, fie de guvernul lor, fie de forma statului lor: de a lupta — nu împotriva Imperiului, ci în sinul Imperiului, în contra guvernului, sau pentru schimbarea formei de stat, și cu toate mijloacele de luptă, ce sînt compatibile cu sîința însăși a organismului politic istoric, din care fac parte țîinînd seama de toate forțele reale și vii ale acestui organism“....

Și, după ce arată necesitatea *agitațiunii în masele populare*, urmează :

„In acest caz Romiunii ar avea pentru dinșii ideea istorică a Monarhiei, toate naționalitățile oprimate și masele proletariatului.

„Luptind cu toată bărbăția, pe această cale, împotriva direcțiunii guvernamentale actuale, și împotriva formei de stat ce îi înăbușă, ei vor asigura și pentru „Viena“ puțința de a reveni odată și odată, la o politică mai conformă cu misiunea ei istorică,—și, deci, vor merge spre o isbiudă sigură.

„Căci să fim droști. Direcțiunea politică a „Vienei“ e silită și ea să țină seamă de raportul real de forțe. Ar fi făcut ea, în conjunctura actuală politică, concesțiuni maghiarismului, dacă Romiunii, și naționalitățile, ar constitui o forță organizată și conștientă?...

„Să fim, dar înainte de toate, o forță, și atunci nu vom mai avea nevoie de formule desperate pentru a ne asigura toate interesele și drepturile naționale.

„Și cei din Regat își vor face și ei datoria, în măsura puterilor lor“... („V. R.“, No. 11, 1908 pag. 250, 252).

Și *Lupta*, spre a dovedi lipsa de logică și de originalitate a d-lui Stere, compară acest „cîntec“ cu cîntecul conțelului Stefan Tisza din 1905....

Nedreptatea e atît de strigătoare și, intrucît „Bătrînul“ nu se atinge de premisele noastre,—analiza situațiunii politice, lipsa de temei, atît de vădită, nu ne-am fi opriți asupra acestei eșiri violente împotriva noastră, dacă nu ne-ar sili o altă considerație.

Pentru „Bătrînul“ articolul¹¹⁾ d-lui Stere e, în realitate, numai un pretext pentru a ataca, cu multă energie și adesea cu accente sincere de indignare, politica externă a Romîniei,—și multe se pot spune în această privință asupra criticilor ce ni se adresează. Vădit, că numai durerea îi întunecă autorului dreapta judecată. Autorul, astfel, ne pune în situațiune de a reveni altădată asupra întregii acestei chestiuni.

Dar pentru moment numai două cuvinte.

Se poate că nu ne-am făcut încă toată datoria față de frații noștri din Ardeal și din Ungaria ; dar la ce poate servi tonul acesta pătimaș și jignitor? Poate el aduce oare o îndreptare ?

Totuși, atacul acesta denotă o stare sufletească simptomatică, de care sînt datori să țină seamă bărbaiții politici, și de aici și de dincolo, spre a aduce lumină și îndreptare, de se poate, căci altfel ne-am expune unor grave primejdii.

Din acest punct de vedere, articolul „Bătrînului“ e bine-venit, și ne indică datoria noastră, a tuturor, de a face pe viitor astfel de atacuri cu neputință.

† GRIGORE URECHE

Grigore Ureche nu mai este. El a căzut victima unui asasinat, al cărui autor este meritosul istoric, d. Giurescu. D. Giurescu a împlîntat în inima bătrînului stiletul său ascuțit.

Iată o familie fără noroc. Tatăl lui Grigore, Neslor Ureche, a fost asasinat acum zece-cincisprezece ani. S'ar zice că în această familie predispoziția de a fi asasinat se transmite din tată în fiu.

Și pe cine credeți că-l pune în loc d. Giurescu?

Pe Simion Dascălul! Cetește: Simion Dascălul!

Pe acel Simion Dascălul, pe care noi îl știam un simplu „adnotator” al lui Ureche, adică un fel de parazit conțopist, și care mai avea și păcatul de a-și fi trădat neamul, susținând că Români se trag din niște hoji dela Roma, aduși în Maramureș de unul Laslău.

Așa dar, Șimion Dascălul a fost innaintat dela gradul de „adnotator”, simplu conțopist, la gradul stăpînului său! Fudul trebuie să mai fie Simion Dascălul! S'o fi iairind și el, parvenitul, ce fericire a dat peste el!...

Dar dl. Giurescu ne atacă și personal. D-sa susține că unele reflecții boerești ale lui Simion Dascălul sînt datorite lui Ureche. Va să zică, d. Giurescu îl face pe Simion Dascălul „poporanist” și ni-l dăruiește nouă, iar pe Grigore Ureche îl face partizan al neinterventionismului statului între proprietari și țărani!

Bine, încă, că d. Giurescu nu l'a suprimat pe Miron Costin și n'a pus în loc-u-i pe acest fatal Simion Dascălul! Te-ai fi pomenit că statuia de bronz de lingă teatrul din Iași devine a lui Simion Dascălul!...

Ar fi fost un scandal public și cea mai mare lovitură, pe care un Muntean ar fi adus'o acestei a doua capitale a țării, și așa îndestul de nedreptățită!

Nu zic că d. Giurescu n'o fi avut motive puternice ca să suprima pe Ureche. Ba sînt sigur că a avut motive tot atît de puternice să-l înlocuiască cu Simion Dascălul.

Dar îl întreb, împreună cu Nietzsche!

— Pentruce numaidecît adevărul?...

Dacă nu-i place Ureche, nu putea descoperi pe unul care să nu fie nici „adnotator”, nici trădător de neam, nici Simion, nici Dascăl!...

AMNEZIE?...

În primul No. al „Neamului Românesc” literar, d. N. Iorga se ridică împotriva „revistelor de partid”, împotriva obiceiului lor „să extirpeze, să insinueze, să insulte, să huiduiască pe adversarii revistei”, și se laudă că *Neamul Românesc* „n'are partid literar, n'are săgaciuni anumiți, n'are mandarina și bonzi, și n'are Dalai-Lama (O.L.)”...

Di. Iorga are, vădit, o foarte rea idee despre memoria sau integritatea cetitorilor „Neamului românesc”.

Nu cunosc ei „cronicile” D-sale, felul d-sale de face „puterice”, de a trata pe „adversari” și „amici”, nu au gustat de atîtea ori limbajul d-sale atît de... pitoresc?...

Au uitat, de pildă, cetitorii necerșia cum d. Vasile Pop era proslăvit ca un Prosper Mérimée, îmbinat cu un Edgar Poe al României, — pe cînd, bine înțeles, colabora cu d-sa, — și cum a rămas un simplu d.

Vasile Pop, fără talent, îndată ce a... „eșit din partid“ ?—și aceasta în „critica“ nuvelor, pe care acest scriitor le publicase înaintea în „Sămănătorul“, chiar sub direcția d-lui Iorga, adică încă în calitate de Prosper Mérimée și Edgar Poë !...

Dar „Dalai-Lama“ ?...

Dar chiar prin acest „Cuvînt înaintea“ nu se ilustrează în destul „însinuări, insulte, huidueli la adresa adversarilor“, și cadelnitări pentru„Dalai-Lama“ !...

Ah, dacă d. Iorga ar urma povețele ce ie dă altora !...

DAR BROCKELMANN ?...

Și ce ilustrație mai bună voiți decît vestitul „caz Brockelman“ ?

Dl. N. Iorga ne-a învinuit de „falsificare patentă și cu voință făptuită“ și ne-a somat strașnic să publicăm *in extenso* recenzia lui Brockelmann, făgăduind că atunci „va sta de vorbă“ și ne va face de rușine.

Ne-am executat.

Și... dl. Iorga tace,—adică continuă să ne înjure că în cele mai bune vremuri ale sale de critică literară, dar nu suflă nici-un cuvînt despre recenzia lui Brockelmann !...

„Exprimarea sinceră a sufletului românesc în forme de adevăr“...

DIN PARTEA ADMINISTRAȚIEI.

Față de numeroasele cereri de abonamente gratuite sau reduse, pe care le primim zilnic, sîntem siliți să facem cunoscut, odată pentru totdeauna, că nu ne putem permite încă acest lux de a încărca costul revistei cu atîtea abonamente gratuite sau reduse. Dar, pentru acei ce ne manifestează astfel simpatia, prețul modest al revistei, plătit în rate, nu poate constitui o piedică de neînvinc, —cu atît mai mult că altfel n'am putea continua publicarea ei.

Fără supărare, deci, dacă lăsăm aceste cereri fără alt răspuns.

P. Nicanor & Co.

Recenzii

Ion Dragoslav. *La Han la Trei Ucele.* Minerva, București.

În trecut, s'a spus o vorbă în numărul trecut al „Vieții Românești” despre neajunsurile recenzițiilor la noi. Am aici colecția revistei „Mercur de France,” unde recenzenta e o femeie „Racchilde,” și răsfoind-o mă gândesc cu milă la operele pe care sint silită eu, să le recenzez. În hula și insultele cetei de scriitori nemulțumiți și bănușile amare chiar ale prietenilor mei, în care, cași în toți ceilalți, spiritul de gașcă e așa de puternic înrădăcinat, încit nu vor să priceapă că această revistă reprezentind interese generale, avem toți, dela cei mai însemnați pînă la cei mai obscuri și mai mărunți, elementare datorii de cinste, de a nu ne servi de coloanele în care scriu, pentru interesele noastre de ură sau de prietenie. Pentru ca să merităm cinstea de a no număra printre colaboratori și să putem sta alături de acei ce-au întemeiat-o, avem obligațiunea absolută de a fi obiectivi și a spune adevărul în măsura, în care e omeneste posibil să-l cunoaștem.

În operele recenzate în „Mercur de France”, al căror număr e Îndoit și întreit ca la noi, în fiecare volum al Revistei, și ea apare de două ori pe lună, oricît de mediocre ar fi, recenzentul găsește o concepție, o idee, un fel de a vedea viața și a dezlega o problemă morală,—și apoi ele sint

scrise de oameni ce-și știu meșteșugul, ceea ce e mare lucru..., știți ce vrea și ce spune autorul.

Ce pot eu însă scoate din „cele trei Ucele” ale d-lui Dragoslav, în care fierbe Hanul lui Minjoală, al lui Caragiale, Sfintul, lui Mihai Sadoveanu și alte multe și neamărate crimpee de aici și de colea, într'o zeamă de care numai penelul d-lui Dragoslav, deprins a zăgrăvi lucruri și oameni în asemenea culori îndoelnice, ar putea să vă dea o idee !...

N. N. Beldiceanu. *Cea dintăi Iubire.* Biblioteca Minerva No. 13. Editura Institutului grafic Minerva, București.

Cînd a apărut primul volum de încercări literare ale lui N. N. Beldiceanu, am fost de părere că, judecînd după „Un interior” și „În preajma focului” singurile bucăți izbutite din acel volum, autorul nu și-ar putea da măsura talentului sau decit în povestiri cu subiecte de aceste, „Chipurile dela mahala” nefiînd cituși de puțin genul, ce convine firii și darurilor sale naturale. Constat cu plăcere că nu m'am înșelat; în cele citeva povestiri din volumul de față, Beldiceanu se dovedește a fi un povestitor curgător, plăcut, adeseori giugaș și duios.

Mai ales se vădesc însușirile sale în bucata „Ionică”, cea mai bună din volum și una din cele mai izbutite în-

cercări de psihologia copilăriei din literatura noastră. Cu simpatie și priecere redă el tremurările sufletului acelaia de copil plâind și sficios, smult din cuibul cald al dragostei de mamă și aruncat în răceala și indiferența din casa unchiului sau, unde copilul nu poate să adoarmă sara, fiindcă simte în întunerecul cel împresoara „un miros de casă străină”; spaimicele nemțelese, răceala și stringerea de inimă, în cea dintâi noapte petrecută în casă străină, parcă i se revărsau în suflet și din șuerul vîntului „ca o fișire de aripi pe părăși, pe geamuri,” până cînd toate aceste suferinți ale copilășului șubred se întrupează în diavolii ce-l chinuesc în școală, în groaza nețărmurită de acel sălbatec calau ce e „domn profesor,”

în tortura fără nume a acelei table de înmulțire „pe sărite.” Ce lumina și ie autorul să arunce asupra dramei dureroase petrecută în sufletul acestuia, ce are nevoie, ca planta, de lumină, de dragoste și de blîndeța mișierilor de mamă, ce firească e acea rechemare a amintirilor, din clipele cînd această dragoste a trebuit să se reverse mai caldă și mai dulce asupra copilășului; cînd a fost bolnav la bunica, la Agapia; și această tocmă în clipa cel i mai mari nefericiri în viața lui de acum, după bătăia sălbatică a lui „Domn profesor”, ce pusese virf atilor brutalități și umilinți de pană afunci, alilor chinuri din fie ce minut, și ce bine e motivată și caracterizată holărirea copilărească de a pleca numai de-înt acolo, în cuibul de dragoste și de lumină!...

Toate sentimentele și gludurile, toate hotăririle și actele copilului, toate gesturile lui sînt firești și povestirea păstrează pretulindeni o măsură și o cumpalare, ce sugerează foarte puternic simpatie și duioșie celortorului.

Celelalte povestiri, deși nu au adîncimea și perspectiva acesteia, sînt unele foarte gingașe și juste ca nota

sufletească, cum e cea „Dintâi Iubire” și „Copilul” și în genere toate, foarte ușor și plăcut de cetit. Multă îndemănare și ușurință în minuirea formei, adeseori imagini frumoase și descrieri în citeva linii simple, dar evocînd cu claritate și chiar cu strălucire cadrul povestirii, cu multe detalii prinse bine, pitorești (dar pare că uneori cam prea căutate, prea voite), și pretulindeni vioiciune și vervă în povestire și dialoguri bune, lucru cam rar de întîlnit la scriitorii tineri.

În genere e o atmosferă de bună-tate și simpatie în aceste nuvele și o lipsă de note false ce sînt atît de dispăcute în scrierile mai tuturor acelor ce vor, cu orice preț, să facă literatură.

Ion Ionescu-Boteni. *Din satul nostru.* Nuvele și schițe. Edit. „Minerva” București.

Foarte interesantă de sigur e viața satului, mai ales cînd acel sat e „al nostru”. Din nefericire satul d-lui Ionescu-Boteni e prea mult „al său” și mai nicidecum al nostru. Chiar în vorbirea de toate zilele, povestitorul pentru a captiva atenția ascultătorilor și a-i interesa la faptele mărunte ale vieții zilnice, trebuie să aibă „darul” de a povesti,—cu atît mai mult se cere acest lucru scriitorului. D-nul Ionescu-Boteni, crede că e de ajuns a intra în cele mai mici amănunte din viața sătenilor, a ne povesti, fără să facă nici o alegere, cele ce se petrec zi cu zi, și chiar clipă cu clipă, la Gheorghe Napotă, la Tuțu Postelnicu, sau la seminar, pentru a crea o operă de artă. De aceea ne inițiază cu multă bunăvoiență, dar cu prea multe amănunțimi; deși uneori se găsesse, și printre aceste, lucruri interesante și tablouri frumoase,—dar sînt prea multe și prea fără alegere aceste fapte și gesturi ale eroilor săi,—prea banale și fără nici o semnificație intaijarile,—prea fără nici o culoare personală.

tipurile, așa că atențiunea obosită nu vrea să se mai trudească după două, trei pagini. Și încă în paginile din viața dela țară mai întâlnești, pe ici pe colo, pasagii, ce sînt ca o oază binefăcătoare într'un deșert, mulțumita pitorescului și cuneștinții amănunțite a vieții aceștia, de către autor. Dar ce interes poate avea pentru celilor „dl. Musceloanu,” fecior dela țară, care a fost student și s'a făcut profesor ca să-și clădească mai apoi în Cimpulung „o solidă casă țărănească, cu stâlpi plini de verdeață rară, și porți de lemn ce se deschideau în două părți”, căci pentru alit a fost scrisă nuvela !..

Curioasă concepție despre artă au scriitorii, ce socot că e de ajuns pentru a scrie o operă de valoare, să-și viea așa cum curge în jurul tău, și să-i notezi clipă cu clipă întâmplările și să-i transcrii amănunțimile, ca în acele cronici naive ce au precedat istoria și care au un interes documentar, dar de naivitatea și sinceritatea lor, sînt lipsite aceste din urma cronici banale ce vor să fie literatură, dar în realitate compoziții voite și licheuite. Darul de observație cel mai pronunțat, bogăție de cuvinte, stilul, încă nu sînt de ajuns pentru a crea opere de artă, trebuie să ai peste toate, darul de a crea viață, și o viață răstrîntă printr'o concepție despre lume, ce-i dă perspectiva și lumina cea mai potrivită și o revarsă în suflete cu poezia ei proprie.

Această lipsă de ideal moral, de o concepție generală despre lume și viață, de o viață sufletească proprie a scriitorului, care să-și răsfrîngă lumina poeziei asupra operei, se vedește mai ales în nuvelele, în care e vorba despre dragostea acestor fi ai ogorului, ce s'au ridicat între intelectuali. Cetiți nuvelele „Prea tirziu” și „Secretul” și veți vedea ce lumină lipsește din opera d-lui Ionescu-Boteni și de ce, cu

toate unele calități de stil și darul observației, nu ne-a putut da încă aceia ce socotim ca o operă de artă.

I. S.

* * *

Tit Bud. *Poezii Populare din Maramureș.* București, Academia Română, 1908, 1 broș. în 8 de 86 p., prețul 1 leu.

După colecția d-lui Țiplea, înregistrăm acum, tot din Maramureș pe a d-lui T. B. „vicarului Maramureșului.” Colecția cuprinde balade, doine (de jale, de dragoste, ostășești și voinicești), chiuituri și colinde ; la sfîrșit un glosar și două pagini de... greșeli de tipar.

Broșura e tipărită de Academie. Cu această ocazie încă ceva. Eu cred că Academia tipărește cărți nu din motivul de a-și bucuși baștele cu imprimăci, între altele, și pentru a face ca, vinzîndu-se pe un preț ieftin, aceste cărți să poată pătrunde cît mai adine în masele populare. Așa fiind se impune ca Academia, la principalele librării din țară, să trimeată spre vînzare statornic și direct tot felul de cărți pe care le tipărește, căci așa cum stau lucrurile acum sîntem nevoiți a aștepta săptămîni și adeseaori chiar luni, pînăce cutare librărie din București catadicesește să ne trimeată, uneori în urma unei corespondenți neplăcute, o biată broșurică de care avem nevoie, fără a mai vorbi de faptul că despre apariția unor publicații ale Academiei luăm cunoștința cu mult mai tirziu decît se poate închipui într-o țară cu pretenție de civilizație.

*

Daniil Ionescu și Alexandru I. Daniil. *Culegere de descîntece din județul Romanași.* vol. II, Valenii-de-Munte, Tipografia „Neamul Românesc” 1908, 1 vol. de 198 p., prețul 1.50 b.

Acest de al doilea (și ultimul) volum din colecția d-lor I. și D. cuprinde mai multe bucăți decît ni se făgăduise.—În glosarul dela sfîrșit nu-

mai puține cuvinte se găsească explicată, deoarece „multe cuvinte sînt necunoscute, neînțelese, chiar de cei dela care le-am auzit și cules, reproducindu-le ei înșiși mecanic. Înrebate personal, descîntătoarele, ce înțeleg prin cutare cuvinte, necunoscute, de ceie mai adeseaori spun că 'așa le-am pomenit dela bătrîni'." — Prefața se mintue cu următoarele rînduri semnificative: „Urmările culturale, ce se vor vedea în studiarea trecutului romînesc din publicarea acestei culegeri de descîntece, sperăm că nici nu se pot compara cu pierderile materiale ce le-am avut la tipărire.”

Urături (plugușoare) alese, Colinde și Cîntece de Stea. Ed. II. Falliceni, Iosif Bendit, 1908, 1 broș. de 64 p., prețul 15 b.

„De o bucată de vreme am văzut că multe din aceste cîntece și urări frumoase, ori se uită, ori se cîntese, de aceia am adunat într-o cărlicică o parte din urăturile, colindele, cîntecele de stea și plugușoarele mai frumoase, ca să aiba copiii de unde le învata”, spune autorul: N. S., inițiale care pe copertă nu se văd.—Ultimele două pagini cuprind „Statutele casei de sfat și cetire din comuna Baia județul Suceava”, în folosul căreia se vinde broșurica.

G. P.

Georges Bourgin. *Histoire de la Commune*, Bibliothèque socialiste. No. 41—42. Paris, 1907.

E o expunere atît a cauzelor, cît și a zguduitorilor peripeții ale Comunii din Paris, în primăvara anului 1871. Vom expune pe scurt ce deșteaptă mai mare interes în această carte: Comuna s'a născut atunci, cînd partea revoluționară a populației pariziene, pe lingă vechi cauze de nemulțumire, enervată și de lungul asediu, a creat în mod spontan o organizație publică în afară de statul oficial, ce reprezenta

interese protivnice.—Diferitele curente politice, opuse regimului imperialist, și care la început formau un bloc nedistinct, pe măsură ce evenimentele grozave ale invaziei germane se desfășurau, se diferențiară tot mai mult, din cauza intereselor antagoniste, care eșau la lumină din dosul ideologiilor politice.

Cînd mișcarea revoluționară în Parisul supraexcitat de durerosul asediu, luă o formă acută, la 18 Martie 1871, în fruntea revoluției apărură conducătorii *Comitetul Central*. În această stare a spirelelor guvernul oficial, *statul regulat*, se retrase la Versailles, și singurii reprezentanți ai vechiului regim, rămași încă la Paris, mai erau primarii de arondismente și deputații poporului.

Comitetul central fixă ziua alegerii *comunei*, adică poporul să-și aleagă reprezentanți pentru conducerea treburilor publice, punîndu-se în aplicare principiul federalismului descentralizat. Comuna s'a ales la 26 Martie 1871, însă în sinul ei căpătără tot mai mult influență revoluționării jacobini, a căror minte, mistificată de utopii, nu putea distinge realitatea. Rivalitatea, care se ivi între Comitetul central și Comună, împedecă ca mișcarea revoluționară să dea toate roadele, ce le-ar fi dat, dacă ar fi fost organizată cu măiestrie.

„F. Pyat și Comitetul central fură geniile răle ale Comunei. Au fost însă și altele de o amplitudine mai redusă. Nu-i nevoie de a vorbi de comitetul celor 20 de arondismente, organizat la sfîrșitul lui Februar, cu tendinți socialiste și revoluționare, și ai cărui membri sau se contopiră cu *Comitetul central* sau se alipiră mai degrabă de *Comună*. Dar, în arondismente, paralizînd acțiunea municipalităților (locale) emanînd din *Comună*, au luat naștere sub-comitete. „bontures du Comité central”, sau rădăcini

de ale vechilor cluburi, tăiate de Vinoy și cultivate de Cluzeret." (pag. 100).

În scurta durată a acestui „stat“ format în mare majoritate numai din proletari și mică burghezie minusculă, demnă de toată atenția a fost activitatea lui Vaillant, delegatul Comunei însărcinat cu instrucția publică, și care a încercat laicizarea învățământului. Apoi a fost admirabilă gestiunea financiară a lui Jourde, încât Banca națională n'a ezitat să se pună în legătură cu Comuna, pe cînd refuzase protecțiunea guvernământului oficial.

Comuna luă măsuri ușurătoare pentru populație cu privire la scadențe, chirii și degravă grațios de sarcini lucrurile amanetate la muntele-de-pietate. Totuși activitatea ei socială nu a fost la înălțimea revoluției politice, ce i-a dat naștere, din cauza adîncilor sciziuni din ea, cum și din cauza luptei de două luni, pe care a trebuit s'o susțină cu guvernul oficial. Comuna a fost distrusă în singele a 20000 oameni, și apoi reprimiunea s'a continuat prin parodia de judecată a celor 38000 prizonieri. „Înainte aces-tei justiții de excepțiune, formată din 1500 militari, încă inferbînțați de luptă și arzînd de ura socială, compărură, ei, acești proletari buni pentru faptă, dar nu pentru discursuri, apărați de cele mai multeori de avocați desprețuitori, incapabili de a ruina requizi-toriile făcute pe falșe mărturii și piese falșificate. În condamnările acestor în-culpați obscuri, e tot atîta tragic ca și în condamnarea personagiilor marcante ale Parisului communalist“ (pag. 187).

*
Eugène Fournière. La Crise socialiste. Paris. Bibliothèque-Charpen-lier, 1908. Prețul 3.50.

Probabil că acest titlu este sugerat autorului prin constatarea repetită a faptului că socialismul doctrinar, revoluționar, este menit în veci la sterilitate și deci a devenit neevitabilă o reacțiune în privirea lui.

Sînt trei chestiuni, care se desprind într'o mai mare lumină în această carte:

1) Patriotismul acestui socialist, conștient de existența națiunii și înspăimîntat de propaganda întreprinsă contra ideii de patrie. atenințînd cu ru-inarea puterilor defensive ale țării.

2) Respingerea politicii revoluțio-nare a socialistilor intransigenți, care păstrează o atitudine ireductibilă în privra statului burghez. Fournière propune din potrivă o politică reformistă, care să caute măsuri de îmbunătățire a soartei muncitorilor, iar nu să se folosească de ei pentru experi-ențe sociale, care pot să le fie mai de grabă dezastruoase. Reformele se vor realiza prin o transformare cu caracter socialist a instituțiilor sociale, prin o profundă democratizare a Republicei.

3) Părerea de rău, care se desprin-de de pe fiecare pagină a acestei cărți, că s'a comis acea mare greșală pen-tru democratizarea țării, cînd *partidul socialist francez*, al cărui leader era Jaurès, a *ieșit din blocul republican*, în care, în timp de 5 ani, pînă în 1905, a servit ca imbold al unor mari re-forme politice. Partidul socialist fran-cez eșînd din blocul republican, a că-rui putere de coeziune o forma el, și fuzionîndu-se cu partidul guesdist, marxist ortodox, încă neemancipat de frazeologia revoluționară, a ajuns să cadă sub tutela acestuia din urmă;— ba încă partidul născut din această contopire, *partidul socialist unificat*, vroind să pună mina pe organizațiile sindicale ale muncitorimei, unde joacă un rol atît de important anarhiștii, cade tot mai mult sub ascendentul conducătorilor de la „confederația ge-nerală a muncii!“

Această lucrare este o colectare în-grijită a diferitelor articole publicate de Fournière în timp de vre-o 3 ani. Dar ele nu prezintă între ele nici o disonanță, ci formează un total omo-gen. Fournière nu se întitulează un

materialist istoric, ci crede că complexitatea vieții moderne cu greu poate fi redusă la cadrul stript al unei doctrine. El are un spirit tolerant, cînd apreciază diferitele lucruri ce le expune și nu precupește recunoașterea valorii lucrurilor, pe care poate alți doctrinari le-ar desprețui cu hulitorul epitet de „burgheze“.

I. N.

* * *
Ossip-Lourié. *Croyance religieuse et croyance intellectuelle.* Paris, F. Alcan, 1908. Prix 2.50

În această grupare a unei părți din materialul, care a servit autorului pentru un curs liber la Noua Universitate din Bruxelles, găsim eforturile unui intelectual pentru a-și lămurii și preciza situația sa față de sine însuși analizînd acea parte întunecoasă și ascunsă a sufletului despre care Max Muller a spus că „e o facultate a spiritului, care face pe om capabil de a cuprinde infinitul sub diferitele nume“.

Și de la primele pagini chiar, autorul se arată că e dintre acei care cred în... credința intelectuală, nu în cea religioasă.

Ce e această „credință intelectuală“? Ea e „efortarea rațiunii umane spre a se alipi principiului științei, din care crede că va scoate cîndva explicarea vieții“.

Dacă omul e, după cum spune autorul chiar în primul rînd din cartea sa „un animal croyant“, apoi nu toți oamenii cred în acelaș fel,—deși toți cred.

Și deosebirile le stabilește autorul în primul capitol al operii sale.

Credința supranaturală, religioasă crează ființi închipuite pentru a explica fenomenele; credința intelectuală cercetează cauzele pentru a înțelege fenomenele; credința supranaturală admiră fără să caute a înțelege; credința intelectuală admiră, dar caută să înțeleagă; credința religioasă e i-

mobila pentru că se crede perfectă: credința intelectuală evoluează în raport cu dezvoltarea inteligenței; credința religioasă distruge autonomia omului, individualitatea lui și duce la lene intelectuală: credința intelectuală din contra ne îndeamnă să ne perfecționăm, să ne dezvoltăm individualitatea: credința religioasă se manifestă numai prin rugăciune și se traduce prin plîngere și umilire; credința intelectuală se manifestă prin creațiuni ale artei și ale cugetării, și se traduce prin acțiune, prin muncă neîncetată.

Astfel pe cînd credința intelectuală apare ca un factor însemnat de progres, credința religioasă a fost în totdeauna pentru omenire o stavilă în calea dezvoltării sale.

Această idee o face mai vădită autorul în capitolele următoare, în care se ocupă de atitudinea, pe care religia a avut-o în secolele trecute față de știință și de cei ce se ocupau cu ea.

În a doua parte a scrierii sale, Ossip-Lourié studiază raporturile dintre morala isvorită din credința religioasă, și cea isvorită din credința intelectuală. Autorul arată mai întai că ceea ce se numește de obicei „morală creștină“ cuprinde multe precepte și vederi care au existat în omenire cu mult înainte de creștinism; ba chiar Socrate, Seneca și alții se ridică uneori în domeniul moralei la înălțimi necunoscută creștinismului. Apoi scoate în relief însemnătatea moralei intelectuale, care e evoluționistă și se adaptează împrejurărilor sociale și progresului minții omenești. În sfîrșit în a treia parte a lucrării sale, și în legătură cu chestiunea moraliă, autorul studiază concepțiile despre viață și moarte isvorite din cele două credințe (religioasă și intelectuală): pesimismul și optimismul, nemurirea supra-terestră și supra-viețuirea intelectuală și problema finalității.

În toate aceste chestiuni autorul a-

rată superioritatea concepțiilor omului de știință, optimismul și imboldul la activitate, dorința de a lucra spre progresul omenirii, tendința de a lărgi inereu cercul cunoscibilului, de a stăpîni tot mai mult natura și a o subjugă nevoilor omului.—toate izvoarele din credința intelectuală.

În ceea ce privește nemurirea, dacă omul religios crede într'o viață viitoare, așa cum dogmele îl învață, omul de știință are și el nemurirea lui: pentru dînsul omul e nemuritor prin operele sale, prin judeciile sale, prin faptele sale bune, într'un cuvînt prin tot ce a dat mediului în care a trăit.

Și această credință e un factor însemnat de progres în omenire, intră în dorința de a se păstra eternă într'un chip oarecare, caută să lucreze spre binele omenirii.

Cartea scrisă într'un stil viu și repede, deși nu aduce multe lucruri noi, ci mai mult coordonează ideile unui intelectual al vremii noastre, se citește cu plăcere și nu fără folos.

P. G. La Chesnais. *La Révolution Russe et ses résultats. 1904—1908.* Paris. Société du „Mereure de France“. Prix 0.75.

A scrie istoricul unor evenimente în timpul cărora trăiești, e un lucru în-deobște recunoscut ca foarte greu; cu atît mai greu încă e cînd pe deoparte acele evenimente se petrec departe, într'o țară străină, așa că nu poți avea înțelegerea justă a spiritului ce le însufletește, iar pe de altă parte, ele sînt de o mare complexitate și înțelegere, așa că chiar cu cele mai mari eforturi nu poți cuprinde cu mintea multiplele și variatele lor manifestări.

Iată de ce nu poți lua în mînă volumul, al cărui titlu l'am transcris aici, fără oarecare îndoaială.

Cu atîta mai multă mulțumire îți aduce însă citirea lui cînd vezi cum autorul a știut să scoată din haosul

de fapte complicate și confuze cîteva idei generale, și să-ți dea „limpede privire generală asupra evenimentelor din imperiul Țarilor,—evenimente în care „Franța, prin împrumuturile sale, are o mare parte de responsabilitate“.

Împărțind lucrarea sa în trei părți, autorul urmărește în primele două („Datele mari ale revoluției“, și „Reacțiunea“) mersul evolutiv al revoluției dela primele izbucniri până acum, iar în cea de-a treia („Forțele revoluționare“) ne dă elementele trebuitoare pentru ca să putem judeca asupra soartei probabile a acestei mișcări de emancipare.

Autorul arată—în primele două capitole—rolul pe care războiul ruso-japonez l-a avut în izbucnirea revoluției, ridicările succesive ale diferitelor provincii, grevele, ruișcările țărănești, insurecțiunile militare: arată apoi rolul pe care cele trei Dume l-au avut, cum și tendințele de care ele au fost animate; scoate la iveală mijloacele de luptă ale reacțiunii contra revoluționarilor: bande, huligani, asasinări, delațiuni, confiscarea ziarelor, arestări în masă, disolvarea societăților de muncitori, etc. etc.; și face un tablou al stării actuale a mișcării revoluționare, care, pentru cei ce sînt departe, pare aproape stînsă...

În capitolul al treilea, pentru a ne arăta care sînt forțele care vor trebui în cele din urmă să doboare autocratismul și biurocrația, autorul se ocupă de rolul muncitorimii și a țărănimii în mișcarea revoluționară. El dă multe exemple din care se vede cum atît în muncitorii dela orașe cit și în țărani se deșteaptă tot mai mult conștiința puterii și drepturilor lor,—și conchide că aceste elemente, aceste forțe reale ale Rusiei vor zdrobi mai curînd ori mai tirziu țarismul, al cărui singură forță acum e: împrumutul, și prin urmare sprijinul pe care puterile europene i-l acordă.

M. C.

L. B.,—*Impresii de călătorie și cursurile de vacanțe, din Iași.* Tipărire separată din „Romînul”, Cernăuți, 1909. (32 pagini în 16°).

O expunere fără șir și relief, care n'ar merita să fie relevată, dacă autorul nu ne-ar fi dat dovadă de o mentalitate curioasă. Așa la pag. 9 cetim:

„Nu putem retăce [sic!] că la cursurile d-lui Ibrăileanu se strinseră *toți finii și vecinii*” [de unde știe d. L. B. că erau finii și vecinii?] și um-

pleau cu iscăliturile lor multe pagini din cartea de prezență, căci d. Ibrăileanu *știe bine ce li place celor de la putere*...”

Ce anume vra să spună prin cuvintele din urmă d. L. B.? Nu știm. Dar *intenția* e vădită. Dacă nu atîrnă dela buna-voință a autorului să-și facă impresiile mai interesante, se cuvine, cel puțin, să lipsească această notă de rău gust.

Șr.

Revista Revistelor

Convorbiri literare, Noembrie și Decembrie.

Bătrina revistă par'că ia din nou un caracter precumpănitor istoric. În adevăr, în aceste două numere găsim mai multe studii și documente istorice mai mult sau mai puțin interesante. Relevăm în deosebi scrisorile lui Odobescu către Bariț și articolele d-lui Lupaș (din Sibiu), precum și alte articole despre marele mitropolit din Ardeal, Șaguna.

Sămănătorul, Decembrie.

D. C. Stere, care și-a impus sarcina de a ceta „Sămănătorul“, lipsind cam multă vreme din Iași, putem vorbi numai despre exteriorul acestei reviste.

Depe cupertă se vede că d. Aurel Popovici e promovat ca *director* unic. Iar ceilalți „ingrijitori“ sînt coboriți la rangul de simpli colaboratori.

Deasemenea constatăm că noua direcție a știut să-și asigure prețioasă colaborare a poetului O. Carp...

Junimea Literară, Noembrie—Decembrie (număr dublu).

Revista Bucovineană, de sub direcția d-lor I. Nistor și G. Tofan, urmează cu cinste să întrețină aprinsă făclia culturii românești în acest colț al vechii Moldove.

În N-rul de față reținem articolul d-lui Liviu Marinu asupra poeziilor defunctului G. Popovici (T. Robeanu), și al d-lui G. Tofan despre „Istorieare pentru copii, de Vasile Bolintinescul“.

Luceafărul, No. 1, 1909.

Mai multe poezii de O. Goga, și o interesantă corespondență din București de G. Bogdan-Duica.

Ilustrații frumoase, ca întotdeauna. **Noul Românesc literar**, Decembrie 1908.

În afară de „cuvîntul înainte“ al d-lui Iorga, despre care vorbim în altă parte, relevăm scribura d-lui Ion Grămadă „Un congres al Sf. Alianțe la Cervăuți“, a-natoagă cu frumoasele reconstruiri ale scenelor din trecutul Rucovinei, ale aceluiași autor, cunoscute cetitorilor noștri.

Restul nu ne ispitește să vorbim despre el, nici în bine, nici în rău.

Ioan Creangă, revistă de limbă, literatură.

O publicațiune modestă, dar utilă,— și pentru popor și pentru acei ce vor voi s'o cunoască. Recomandăm atențiunii cetitorilor, de pildă, scrisorile soldaților, publicate de d. V. Savel.

La Nouvelle Revue (Decembre 1908). Cu prilejul apariției volumului comandantului Lacoste („Autour de l'Afghanistan. Aux frontières interdites“), fostul ministru francez *Georges Leygues* se ocupă de problema asiatică, pe care autorul volumului o atinge în treacăt. În jurul Afganistanului, acest masiv de munți așezat între Turchestanul rusesc și Indiile engleze, se intrelaie și se incurcă ițele politice anglo-ruse din Asia. De aceia

fiecare din aceste două puteri caută să-și cîștige de partea sa pe emirul din Kaboul și să-și mărească influența în Afganistan. Și intrucît Rusia, pe de-o parte, urmărește de mult să-și deschidă o eșire către o mare liberă și să se stabilească pe Indus, iar Anglia, pe de altă parte, se silește să împiedice înaintarea Rușilor spre India,— lupta între aceste două mari puteri europene era cît pe ce să izbucnească, dacă nu intervenea războiul dintre Rusia și Japonia, războiul care a silit pe Rusia la o înțelegere cu Anglia asupra chestiunilor din Asia centrală. Această înțelegere a fost căutată și de Anglia, care simțea că în India se petrec oarecare schimbări în spirite, nu tocmai de bună prevestire pentru dominația engleză. Astăzi, în urma victoriei Japonezilor, care a mișcat masele asiatice până în straturile cele mai adînci, mișcarea pentru libertate în India a sporit, ba chiar s'a generalizat la mai toate neamurile lui Buda, Mo-hamet și Confucius,—adică mai în toată Asia. Astfel problema asiatică se pune din nou, lărgită considerabil, la ordinea zilei.

Doctorul I. Thomas, care se ocupă mai de mult cu chestiunea cancerului și care a mai publicat în această revistă articole asupra încercărilor de a se vindeca această grozavă boală, se ocupă de ultimele încercări făcute în această direcție, într'un articol intitulat „Cancerul și tratamentele lui”. Aceste ultime încercări sînt făcute cu scintele de înaltă frecvență și constau în fulgurațiunea părților bolnave ale organismului. Prin acest sistem se capătă oarecare avantaje: mai întîiu scintele de înaltă frecvență produc un fel de înmuiere a centrelor canceroase, apoi ele opresc emoragiile și ușurează astfel operația, și, în fine, stabilesc o linie de demarcație între țesutul sănătos și cel bolnav. Cu toate acestea, intrucît chestiunea originiei

(microbiană, ori parazitară) a cancerului nu-i rezolvită, intrucît vindecări complete nu s'au obținut nici cu fulgurația (ci numai „siderații” ale celulelor canceroase), intrucît, în fine, acțiunea scintelor de înaltă frecvență nu pătrunde mai adînc de 2 centimetri,—nici metoda aceasta nu prezintă o superioritate vădită asupra celorlalte metode fizice încercate (razele x, spre exemplu), și medicina e nevoită să recunoască neputința sa în chestiunea vindecării cancerului.

Sub pseudonimul de *Kojda*, un tinăr musulman, martor ocular al luptelor din Maroc, publică o povestire a bătăliei în care Abd el-Aziz, tradat de unii dintre ai lui și parăsit de alții, și-a pierdut și cîți-va ofițeri franceji, care au dirijat retragerea în urma înfrîngerii fostului sultan.

Mercur de France. (Decembrie, 1908). Ocupîndu-se cu relațiile dintre artă și stat, *André Fontainas* găsește că ele sînt de așa natură, încît nici arta nici statul nu trag din ele toate foloasele posibile. Statul, care utilizează multe din descoperirile științei și din datele artelor, nu se îngrijește îndeajuns de acei ce le cultivă: mai ales poezia și literatura sînt foarte neglijate. Iar, dacă pentru unele arte statul face ceva, din cauza chipului cum se manifestă intervenția sa, nu folosește de cît foarte puțin artei adevărate. Așa, de pildă, „Academia de Arte frumoase”, care dispune de credite, acordă recompense, premiază și consacră talentele, e un adevărat instrument de constrîngere și de dominațiune: de obicei încurajează mediocritatea și banalitatea, căutînd să înădoșe originalitatea, talentul care ese din șablon. Ca să ajute artele, statul ar trebui să organizeze cît mai dese expoziții artistice pentru a dezvolta gustul în public, să aranjeze audiții muzicale, reprezentații teatrale, mai multe și mai bine îngrijite, și să

reformeze învățămîntul așa încît să se deie mai multă posibilitate viitorilor cetățeni de a gusta artele. Astăzi puținul, pe care-l face statul pentru artă, se mărginește mai ales la teatru,—pe cînd celelalte arte sînt lasate cu totul în voia soartei.

Muzica viitorului e un interesant articol al lui *Louis Laloy*. În care autorul, pe baza unei scurte cercetări a evoluției de până acum a muzicii, și folosindu-se de bogata sa imaginație, caută să stabilească nu numai liniile mari ale aspectului muzicii viitorului, dar chiar și unele detalii. Astfel, el crede că vocea omenească va servi ca un instrument în orchestră; că vioarele, flautela și chiar vocele vor fi înlocuite prin aparate mecanice; că prin urmare disparînd șefii de orchestra (un fel de „vinzătoți de copii” după compozițiile marilor muzicanți), muzica viitorului va fi interpretată printr'un fel de orgă, în care toate instrumentele, cu vocea omenească cu tot, vor fi redade cu o desăvîrșită perfecțiune. Autorul compară muzica de azi cu pictură care nu ar dispune decât de cele 7 culori (fără să le amestece). —pe cînd muzica viitorului, prin complexitatea și modulațiunile ei, va putea exprima toate nuanțele și colorațiunile, va ajunge asemănătoare cu pictura de azi.

Sub titlul de Un „Stirner” chinez, *Alexandru David*, care a mai scos la iveală pentru apusul european pe filozoful chinez Meh-ti, ne dă o scurtă analiză a ideilor lui *Yang-tchou*. Acest barbat, care a trăit prin sec. V înainte de era noastră, și ale cărui idei le găsim numai într'un capitol din cartea lui *Lieh-tse* (căci direct nu ni s'a păstrat nimic din lucrările lui lui *Yang-tchou*), e un apologist al vieții intense și integrale, un „amoralist”, un determinist convins, și un aprig susținător al legii egoismului și a liberei expansiuni a instinctelor

individuale; el are, astfel, multe din ideile pe care Stirner le-a susținut cu atita răsunet, după altele veacuri.

În Revue des Idées, 15 Decembrie 1908.

Ch. L. Julliot publica un interesant articol despre *Proprietatea domeniului aerian*. Rezolvarea fericită a problemei navigației aeriene va revoluționa știința juridică, creînd noi raporturi de drept internațional și administrativ, și punînd, mai ales, în discuție problema proprietății aeriene. După ce face o distincție între diferite pături de aer, care nu toate sînt utilizate sau utilizabile, autorul, bazîndu-se pe principiul codului civil—*qui dominus est soli, dominus est coeli et inferorum*,—demonstrează că vechiul principiu roman, citat mai sus și înscris în codicele civil francez, va putea rămîne valabil în noua situație de drept ce se va crea. În adevăr, aici nu este vorba despre aer, ca corp, care este și va rămîne liber și comun, ci de spațiul geometric vertical, care se întinde deasupra proprietății teritoriale. Acest spațiu, în regiunea ce atinge suprafața solului, e întrebuintat pentru clădiri, plantații, poduri, drumuri aeriene etc. și proprietatea lui de către posesorul solului e admisă de toți, cu mici excepții; probă că s'a acordat despăgubiri, cînd s'a întrebuintat de străini. Dar asupra păturilor superioare de spațiu aerian, neutilizate încă, sîntem noi proprietari?

Da, răspunde autorul făcînd o distincție între *proprietate* și *posesiune*. Dreptul de proprietate, existînd independent de orice idee de posesiune sau ocupație, și nefînd contestat pentru regiunea atingătoare de sol, el există pentru acest spațiu aerian, deci, până la înălțimi infinite. Pentru posesiune lucrul e mai greu; cu aflarea cîrmei baloanelor însă și cu inventarea aeroplanelor problema se simplifică, căci e suficient un singur zbor

cu mașina, pentruca posesiunea să fie cîștigată de fapt, și apoi conform altui principiu de drept roman (*animo tantum relinetur possessio*) se menține mai de parte numai cu gîndul și se va putea revela printr'un semn exterior oarecare. Odată demonstrată deplina proprietate asupra spațiului aerian ce se întinde oricît de sus deasupra solului, autorul trage toate concluziile necesare, relative la circulația aeriană, prin analogie cu circulația pe mare și pe uscat.

Les documents du progrès.

(Decembre, 1908.)

În mișcarea care se accentuează tot mai mult în Apus pentru desființarea pedepsei cu moarte, acolo unde ea există, discuțiunile dintre partizanii și dușmanii pedepsei capitale se continuă cu aprindere, și literatura chestiunii se îmbogățește mereu. Revista aceeași, prin penele directorului și a unui colaborator din Italia, se declară pentru desființare. În articolul său intitulat *Crimă și pedeapsă*, *Rudolf Broda*, după ce arată că pedeapsa cu moarte nu micșorează criminalitatea, că nu atinge nici crima impulsivă, nici recidiva; că față cu ideile moderne despre valoarea vieții omenеști și despre cauzele criminalității, ea nu se mai poate susține; că, în sfîrșit, pedeapsa aceasta e ireparabilă, — conchide că singurul mijloc de a micșura numărul crimelor este lupta contra acelor rele sociale care împing la crimă, ori măcar nu opresc dela ea: „numai evoluția în sens democratic, ridicînd masele la un nivel social analog cu cel al burgheziei actuale, va face să descrească considerabil criminalitatea”. — În celalt articol relativ la această chestiune, procurorul general din Roma, Lino Ferriani, vorbind despre abolitiia pedepsei cu moarte în Italia, decretată în 1900, insistă și el asupra neputinței acestei pedepse de a împiedeca răspîndirea criminalității.

Într'un articol relativ la mișcarea muncitorilor în Apus, dr. Rappaport analizează cele două curente mari ce se manifestă în mișcarea socialistă: reformismul și socialismul, și arată deosebiri ce există între ele, deosebiri, care s'au manifestat cu multă violență la congresele din Nürnberg, Florența și Toulouse. Autorul arată că deosebirile sînt adînci, deși nu absolut fundamentale, și că atrag după ele tactice cu totul diferite, — reformiștii, aliniîndu-se cu partidele burghize, caută să obțină cit mai multe reforme în folosul proletariatului; socialiștii, privind reformele acestea ca insuficiente, ba chiar dăunătoare, le resping pe toate și caută să facă cit mai adîncă deosebirea de clase, pentruca la momentul treburilor proletariatul să fie pregătit să-și susțină interesul.

Pentru *Gaston Sauvebois*, care se ocupă cu mișcarea literară și artistică, problema literaturii de azi e direcția pe care literatura trebuie să o ia. Autorul constată că simbolismul moare sub ochii chiar a celor ce l-au cultivat, și crede că nouă îndrumare nu va putea fi decît umanismul: arta pentru viață, în locul artei pentru artă. Simbolismul nu va trăi și nu va lăsa opere durabile, pentrucă a înlăturat cugetarea și a utilizat numai simțurile în operele de artă, și pentrucă nu a ținut samă de nevoile omenirii. Artă nouă va trebui să înțeleagă că trebuie să aibă în omenire rolul de îndrumătoare, să deschidă oamenilor orizonturi nouă și un drum spre fericire. Numai astfel ea va fi mare și durabilă.

Revue Historique. Noembrie-Deceembrie. O caldă recenzie asupra *Istoriei imperiului otoman* a d-lui N. Iorga, scrisă de *Louis Bréhier*, autorul unei cunoscute istorii a cruciatelor. Bréhier arată cum, prin studiile anterioare, d. Iorga „era în totul desemnat ca să ducă la capăt o operă atît de folositoare”; arată apoi greu-

tațile întimpinate și complexitatea studiilor, care au îndepărtat pe istorici de la un „subiect rămas vacant“, după opera învechită a lui Hammer. Scoate la iveală felul nou al d-lui Iorga de a înțelege istoria Turcilor: „Studiind mediul etnic și istoric din care au ieșit“, înainte de a povesti faptele, și considerând invaziunea Otomanilor în Europa ca un episod al imigrațiunilor rasei turcești către „Rum“. După indicarea cuprinsului acestui prim volum, insistând numai asupra părților nouă din opera d-lui Iorga, Bréhier încheie cu exprimarea dorinței ca această operă, „a cărei importanță pentru istoria orientului va fi considerabilă“, să fie continuată.

Deutsche Revue (Ianuar 1909).

Vice-amiralul v. *Ahlefeld* are un articol: Strigăte de războiu și puterea maritimă a Angliei, unde privește cheslia unui eventual conflict anglo-german. El nu crede în putința unui asemenea războiu, ba mai mult jucă, datorită fiecărui este de a căuta să înlăture o deslănțuire dezastruoasă a forțelor celor două națiuni. Civilizația și cultura umană ar pierde incalculabil prin aceasta. Totuși nu trebuie nimeni să-și închipue că dacă războiul s'ar începe, flota germană ar fi distrusă ca o jucărie. Din potrivă, există toate probabilitățile că flota imperiului german să dea probă de o rezistență îndrăzită. Cu toată mărimea cantitativă a flotei engleză, superioritatea navală a Angliei nu poate fi găgicită a priori, căci nu servesc la nimic prognosticurile scoase de acolo că flota engleză a avut mari succese navale la începutul veacului trecut. De la vasele de lemn ale lui Nelson și până la cuirasatele formidabile de astăzi, marina a suferit o evoluție incomparabil mai mare, decât a încercat-o armata de uscat de la regimentele lui Napoleon pînă la trupele cu armamentul nou.

Se mai găsește tradus un mic studiu comemorativ, făcut de *Dr. F. N. Scott*, profesor în America, despre „*Însemnătatea lui Longfellow pentru America*“. El constată că dintre toate țările mari și bogate, singură America e aceea, care nu-și găsește o expresie desăvirșită într'un mare poet genial. În Longfellow nu se găsește expresia exuberantei vieții din Statele-Unite. Dar poate că nici nu este de așteptat ca să se producă un mare artist, reprezentant tipic al vieții acestei țări. Singura expresie adecuată a culturii Yankee este jurnalismul.

Deși puterea de creație a lui Longfellow nu a fost genială, totuși el are un merit, care nu-i de descosiderat: El e poetul clasic pentru copilărie. Cum spune Scott: „Poeziile lui Longfellow sînt portalurile prin care copiii americani intră în împărăția aurită a poeziei“. El mai are un talent, priceput în gradul cel mai înalt, ca traducător.

Sozialistische Monatshefte
(No. de 17 Decembrie).

În acest număr este un articol foarte interesant în chestiunea agrară, de către Arthur Schulz: *Muncitorii Agricoli*. El studiaza condițiunile de muncă la țară, în diferitele regiuni agricole ale Germaniei, și împarte categoriile de muncitori rurali în opt clase, după diferitele provincii ale imperiului. Fiecare regiune agricolă are o anumită fizionomie, caracteristică, a muncii agrare. În unele regiuni domnește mica proprietate țărănească, în altele e sistemul arendării de mici parcele, în alte părți se găsește un proletariat agricol definitiv format, alături de o proprietate țărănească mijlocie. Evident că pentru fiecare regiune, problemele ce se pun cu privire la muncă sînt speciale. Ceia ce însă e caracteristic pentru întreg teritoriul german este lipsa de organizare a muncitorimii de la țară. E de

plins însă lipsa de cunoștință serioasă a situației agricole, ce domnește în rîndurile social-democrației, care încă e fascinaată de aridele șabloane ale teoriei catastrofale; mai cu seamă că încă sînt mulți acei teoreticieni ortodoxi, care închid ochii asupra noilor necesități și metode de luptă, pe care le cere muncitorimea.

„Însă, chiar și puținele fapte aduse de mine ajung să întemeieze convingerea mea, că în raporturile economice și sociale și în interesele muncitorilor agricoli din imperiul german sînt deosebiri mai adînci decît la muncitorii industriali în tot apusul Europei, și că e mai ușor, probabil, de a întrupa într'un singur sindicat central toți muncitorii industriali ai Germaniei, decît de a reprezenta într'o ustlel de organizare dorințele și năzuințele foarte divergente a mai mult de șase milioane de muncitori agricoli germani. Și în Germania nu-i cu puțință vre-o altă formă de organizare decît în străinătate. În Austria sînt deja două sindicate de muncitori agricoli, fiindcă sînt prea deosebite raporturile chiar în țările învecinate, cum sînt în Boemia și Moravia. În Franța, începuturile de organizație ale muncitorilor în agricultură și vierit arată tendința descentralizării după categorii și provincii... Faptul deciziv, că principalul scop al unei lupte sindicaliste a muncitorilor agricoli nu e pentru obținerea unor salarii mai ridicate și a unor timpuri de muncă mai reduse, ci pentru bucată de pămînt, ar trebui să aiba urmare, că forma sociologică a sindicatului în mișcarea muncitoare agricolă va trebui să sufere modificări lusemate.“

The Contemporary Review
(Decembrie, 1908, London).

„Transformarea Socială în China”—un învățat din China, care și-a făcut studiile la Universitatea din Cambridge, arată modul cum trebuie

privită renașterea din țara mandarinilor. În Europa se crede că „Guvernul Chinez” a luat inițiativa reformelor regeneratoare și că China e țara miracolelor și în privința accelerației civilizației. De fapt renașterea Chinei, începută după înfrîngerea ei în războiul cu Japonia, se datorește unei presiuni de jos în sus a maselor populare asupra guvernului clasei privilegiate. E adevărat că îndată după terminarea războiului, „Guvernul Chinez” a început, aproape violent, o eră nouă de reformare: răspîndire de școli, modernizarea armatei, numiri de comisiuni pentru introducerea formelor de viață din Apus...nici intenția de a da statului chinez o Constituție n'a lipsit guvernanților. Dar toate acestea le-a făcut „Guvernul Chinez”, pentru că era slab și nepopular și fiindcă n'avea armată: așa că n'ar fi fost în stare să înăbușe răscoalele care s'ar fi ivit în caz de rezistență la reformele cerute de popor. Acum, cînd guvernul are „armată modernă”, el a ajuns cel mai serios obstacol al civilizației Chinei: această armată și-a încercat deja bravura împotriva fraților de suge, și mulți studenți, care-și făcuseră studiile în țările din Apus cu buise dela Stat, au fost trimiși pe cealaltă lume de gloanțele ei moderne.

Dar progresul civilizației Chinei nu va putea fi oprit de guvernul ei; factorii care sprijinesc acest proces de înaintare a marelui imperiu oriental sînt: 1) — *Presă*, care a luat o dezvoltare uimitoare în urma războiului cu Japonia. În Peking nu era nici-un ziar înainte de 1902, iar azi sînt zecă ziare. Autorul citează cazul orașului său natal, în care pe timpul războiului nu era decît un singur abonat la un singur ziar săptămînal (orașul avea 80.000 locuitori). Astăzi acel ziar are 200 abonați în acel oraș, care e inundat de tot felul de alte ziare. Influența cea mai mare a presei în Chi-

na decurge din onestitatea ei: prestigiul ei e colosal. Se poate spune că azi abuzurile administrative s'au suprimat în China numai mulțumită influenței presei. O altă influență a presei e de natură pur culturală: formarea unei limbi mai adaptate la mentalitatea modernă, și înmulțirea extraordinară a cărților tipărite prin formarea gustului și a obiceiului de citit. 2) Înmulțirea căilor de comunicație, în special a căilor ferate, înlesnește nu numai circulația mărfurilor, dar mai cu seamă a ideilor: serviciul poștal, care nu exista înainte de război, acum are o funcționare destul de regulată. 3) Răspândirea școalelor azi e mai presus de puterea de rezistență a oricărui guvern. 4) Nașterea industriei naționale, îmbrățișată chiar de unii din clasa înaltă privilegiată, care era deprinsă să nu respecte decât „oficiul”. O piedecă însă serioasă, pe care o vede autorul în civilizarea Chinei, e atitudinea „Apusului” care în totdeauna în apărarea „Guvernului Chinez”, de cîte ori se pregătește vreun mișcare a poporului împotriva lui.

The North American Review
(Decembrie, 1908. New-York).

D. Svetozar Tonjoroff—„Bulgaria și Tratatul de Berlin”—exprimă cele mai optimiste speranțe în privința viitorului Bulgariei. El își sprijină rozele sale speranțe pe istoria celor treizeci de ani din urmă din viața tinărului stat balcanic. Autorul ironizează naivitatea lui Bismarck și a lui Lord

Beaconsfield, care s'au despărțit, ferm convingși că prin tratatul de la Berlin aranjaseră istoria peninsulei balcanice printr'o trăsătură de condei. Dar forțe neprevăzute de marii diplomați ca: caracterul robust și independent al Bulgarilor, neputința Turcilor de a se adapta cerințelor civilizației, stingăcia diplomației rusești... au intrat în acțiune imediat după închiderea congresului din Berlin, și, pentru un ochi politic scrutător, nimic din istoria recentă a tinărului stat bulgar nu poate surprinde. Toate evenimentele din perioada de închegare a statului bulgar au un fir logic de legătură, și ele ne indică că singura soluție a chestiei macedonene nu poate fi decât anexarea Macedoniei la Bulgaria. Autorul afirmă că cinci șasimi din populația toală a Macedoniei e compusă din Bulgari, pentru care statul bulgar face de mult timp mari sacrificii în scop de a cimentă tot mai mult legătura naturală etnică dintre ei și frații lor din Bulgaria liberă. Politica bazată pe unitatea etnică a statelor e proclamată ca cea mai superioară și mai trainică pentru timpurile moderne. În triumful ei și în oportunitatea ei, autorul se fixează fără cea mai mică șovăială. Idealul patriotic al autorului e: o Bulgaria mare, independentă, fără legături de dependență cu Turcia, și fără amestecul Rusiei în afacerile ei interne, așa cum o visa Stambouloff—„Bismarck-ul Balcanilor”—după cum îi spune autorul.

Mișcarea intelectuală în strainătate.

FILOZOFIE

Joseph Fabre. *La Pensée Moderne.* Paris, F. Alcan.

È o continuare a lucrărilor anterioare ale autorului: „La Pensée antique” și „La Pensée religieuse”. În acest nou volum se studiază geneza formelor actuale a mentalității filozofice, începînd dela Reformă.

Léon Bloch. *La Philosophie de Newton.* Paris, F. Alcan.

O contribuție însemnată la studiul filozofiei științelor și la mecanismul invențiunilor științifice. Autorul cercetează nu numai metoda și desfășurarea invențiunilor marelui matematician, ci și lucrările anterioare ale predecesorilor lui, de care Newton s'a folosit.

Georges Pellissier. *Voltaire philosophe.* Paris, Armand Colin.

Expunerea ideelor marelui scriitor în materie de fizică, religione, morală, politică, etc. Autorul arată și acțiunea, pe care ideile lui Voltaire au exercitat-o asupra spiritului omenesc.

ISTORIE

G. Ferrero. *Grandeur et décadence de Rome.* Tome VI: *Auguste et le Grand Empire.* Paris, Pion, 3.50.

Volumul al șaselea din marea lucrare a învățatului italian, care studiază viața și evenimentele romane de la lumina concepțiilor moderne. Cu

acest volum se termină studiul epocii lui August, început în volumul precedent.

Léon Bloy. *L'Epopée byzantine et Gustave Schlumberger.* Paris, Editions de la Nouvelle Revue.

Un comentariu analitic al marelui lucrări a lui Schlumberger asupra celor din urmă împărași din dinastia macedoneană (sec. X și XI).

Henry Ripert. *La Présidence des Assemblées politiques.* Paris, A. Rousseau.

O istorie generală a adunărilor politice, însemnate și a prezidării lor. la diferite popoare, în diferite epoce, și sub diferite regimuri.

ȘTIINȚI

Hugo de Vries, *Espèces et variétés; leur naissance par mutation.* F. Alcan, 12 fr.

Traducerea din englezește a conferințelor, pe care le-a ținut la Berkeley (California) învățatul olandez, și care aduc multă lumină în chestiunea, mult discutată, a originii speciilor (prin mutațiune, ori variațiune lentă).

Bernard Brunhes. *La dégradation de l'énergie.* Paris, 3.50.

Cercetări, bazate pe fapte și observațiuni nouă, asupra chestiunii noilor forme de energie, descoperite cu ocazia experiențelor cu razele x și cu ocazia găsirii radium-ului.

J. M. Pergam. *Origine de la vie.* Paris, Libr. Schleischer freres, 1.50.

Studii asupra originii vieții, bazate pe ultimele date ale științei. Aatorul insistă asupra ideii că fenomenele vitale sînt fapte fizico-chimice.

Dr. Samuel Bernheim et Paul Roussof. *Le cheval aliment*. Paris, P. Roussof, 4 fr.

Informațiuni complete și precise asupra întrebuirii carnei de cal în alimentație.

SOCIOLOGIE. ECONOMIE POLITICĂ. DREPT.

Anciens élèves de l'École des sciences politiques. *Les Forces productives de la France*. Paris, Alcan, 3.50.

O culegere de conferințe, ținute la Societatea vechilor elevi ai școlii de științe politice, în care se studiază puterile productive ale Franței și ale Algeriei.

Dr. Mangenot. *Repopulation*. Paris, Masson, 1 fr.

Propuneri în vederea combaterii marelui primejdii care amenință Franța: micșorarea crescîndă a numărului nașterilor. Aatorul crede că acordarea unei prime anuale pentru fiecare copil, născut în familie, ar fi un remediu.

Raoul Jay. *Qu'est ce que le contrat collectif de travail?* Paris, Bloud.

Cercetări asupra modalității înțelgerilor dintre uniunile patronale și dintre societățile de lucrători, în vederea concesiunilor reciproce ce trebuie să-și facă capitaliștii și salariații lor, pentru bunul mers al afacerilor ambelor părți.

Lacassagne. *Peine de mort et criminalité*. Paris, Malonie, 2.50.

Aatorul, partizan al pedepsei cu moarte, susține menținerea ei, dar propune ca decapitarea în public să fie înlocuită prin spinzurarea în curtea închisorii, pentru a nu se oferi publicului spectacolul uciderii.

Fani Angelo. *Le basi giuridiche della libertà moderna*. Edit. Bocca, Torino.

O contribuție, demnă de laude, la

elaborarea doctrinei juridice a libertății moderne, contribuție făcută cu un spirit de observație puțin comun și cu o complectă cunoaștere a doctrinei libertății.

CRITICA LITERARĂ ȘI ARTISTICĂ.

Maurice Soureau. *Népomucène Lemerrier et ses correspondants*. Paris, Vuibert et Nony, 3.50

Un studiu asupra vieții și asupra operei poetului Lemerrier, însoțit de un număr de scrisori adresate poetului de către unii din contemporanii săi.

E. Langlois. *Nouvelles françaises inédites du quinzième siècle*. Paris, Champion, 5 fr.

Sînt nuvele găsite într'un manuscris din sec. XV, care se află la Vatican. Cele mai multe sînt traduceri libere, ori rezumări după deosebite poeme, care azi sînt pierdute.

Gustave Lansou. *L'Art de la Prose*. Paris, Librairie des Annales, 3.50.

Cunoscutul istoric al literaturii franceze adună într'un volum mai multe studii publicate prin reviste, în care analizează tehnica prozei actuale, și o compară cu cea din trecut.

Annales des Lettres Françaises, année 1907. Paris, Sansot, 3.50.

Un volum interesant, în care pe lângă studii sintetice asupra romanului, a poeziei, etc. se găsește și o bibliografie metodică a principalelor opere literare, apărute în cursul anului trecut.

ETNOGRAFIE. FOLK-LORE

M. Benhazera. *Six mois chez les Fonareg du Ahaggar*. Alger, Jourdon.

Contribuție la materialul de informațiuni, ce se adună de citva timp asupra vieții și civilizației Tuarezilor.

De Zeltner. *Notes de sociologie soudanaise*. Extr. de l'Anthropologie, 1908.

Interesante observații asupra vieții sociale din Sudan.

A. Vierkandt. *Die Stetigkeit im Kulturwandel*, Berlin, Duncker und Humblot, 5 m.

Pe baza unui mare număr de fapte, și prin cercetări în diferite domenii ale activității omenesti (artă, religie, viață economică, etc.), autorul scoate în relief rolul constanței în procesul de civilizație a popoarelor.

N. Verbster. *Primitive secret societies*, New-York, Macmillan, 8 sh. 6.

Un studiu bine documentat asupra societăților primitive secrete și asupra obiceiurilor ce se practică în ele.

ARHEOLOGIE. CĂLĂTORII.

Robert Hénard. *La Rue Saint-Honoré*, Paris, Emile Paul, 5 fr.

Studiul asupra acestei străzi, care a jucat așa de mare rol în viața capitalei Franței, dă prilej autorului să treacă în revistă toate evenimentele mari ce s'au petrecut în Paris, în cursul istoriei acestui viu și frământat oraș.

A. Lerosey. *Loudun*, Paris Champion, 3.50.

O monografie conștiințioasă asupra acestui orașel cu 4000 de locuitori, care a jucat un rol istoric.

Arnold Van Gennep. *Religions. Moeurs et Légendes*, Paris, Mercure de France, 3.50.

Colecție de studii asupra unor religii, moravuri primitive și legende diverse; interpretarea lor și scoaterea în relief a însemnătății ce o au pentru cunoașterea trecutului.

Octave Justine. *Essai sur l'Art français dans les mouvements civils*, Oudin, 3.50.

Autorul examinează un mare număr de monumente și clădiri franceze, din punctul de vedere al stilului.

A. Sainte-Marie-Perrin. *Bâle, Berne et Geneve*, Paris, Laurens, 3.50.

Impresii din călătorii și șederi mai îndelungate în Elveția.

LITERATURĂ.

Gouthier Ferrières. *Jours d'orage*, Paris, Lemerre, 3.50.

Un nou volum de versuri al cunoscutului poet francez.

Lucy Achalme. *Le maître du pain*, Paris, Société d'éditions, 3.50.

Un roman din viața comunităților țărănești; povestirea vieții unei fete, care silită să părăsească satul și casa părintească, intră în viața de fabrică, pe care nu o părăsește decât după moartea tatălui său, când poate să se reîntoarcă acasă.

René Gerval. *Garnison Lorraine*, Paris, Lansot, 3.50.

Povestire din viața militarilor inferiori.

Jules Perrin. *La Terre des images*, Paris, Faquelle, 3.50.

Roman de întâmplări extraordinare, bazat pe datele ultime ale științei.

Di San Giusto Luigi. *Una naufraga della vita* (Rosina Bonetti), Torino.

Autoarea, care se ascunde sub acest pseudonim, a făcut o operă de artă și de umanitarism, dând o formă artistică unui document omenesc, care nu se poate ceti fără un fior de milă. Subiectul e tristele întâmplări ale unei nefericite amante.

Grandi Orazio. *Fior di monti*, Novelle nuove, Turin.

O serie de nuvele, de o valoare foarte neegală, care se cetesc cu plăcere.

Guerri Domenico. *Di alcuni versi dotti della Divina Commedia*. Nella Collezione di „opuscoli Dantaschi” Città di Castello, Lapi 1908. Cinci studii gramaticale asupra unor pasaje controversate.

Bibliografie

- Alphonse Daudet.** *Aventurile lui Tartarin din Tarascon.* Traducere de Lia Hirsu. București. Biblioteca pentru Toți. Prețul 30 bani.
- Al. Russo.** *Piatra corbului,* traducere de V. Alexandri; *Soveja,* traducere de Al. Odobescu. Editura Socer, prețul 30 bani.
- Al. Cazaban.** *Băiatul lui Moș-Tureu,* nuvele. Editura Socce. prețul 30 bani.
- Dela Cruce. Vasile L. Baron Popp.** Cluj. Tipografia „Carnea” Petru P. Barițiu, fără pret.
- Delavrancea.** *Sultânica.* București. Editura Librăriei Socce & Co., 1908. Prețul 2 lei.
- C. G. Miculescu.** *Călușza Invățătorului și Institutului,* Cimpulung, 1908; Prețul 2 lei.
- C. Rădulescu-Motru.** *Puterea suftească.* București, Redacția revistei „Studii filosofice”. 1908, prețul 2.50.
- C. V. Ficșinescu.** *Raport general asupra instrucției primare în județul Botoșani, în anul școlar 1907-1908.* Botoșani.
- H. Sudermann.** *Moara părăsită,* traducere de Haralamb C. Lecca. Biblioteca pentru toți, Alcalay. Prețul 30 bani.
- Calendarul muncii „1909”.** Cercul de editură socialistă. București. Prețul 25 bani.
- I. G. Bibicescu.** *Este în legile noastre vr-o sancțiune contra călăriei art. 7 din Constituție?*
- C. Săineanu.** *Întâlna femeii,* conferință. București, Librăria națională, 1909.
- Mihail Kogălniceanu.** *Autobiografie.* (Desrobirea Țiganilor, ștergerea privilegiilor boierești, emanciparea țărănilor). Leon Alcalay, București. Prețul 30 bani.
- Victor Munteanu și C. Zaharia.** *50 ani dela Unire.* piesă școlară în 2 acte. Editura Libr. „Nouă” Iliescu-Grossu, Iași. Prețul 50 bani.
- N. Bălcescu.** *Puterea armată la Români.—Mișcarea Românilor din Ardeal la 1848.* Bib. p. toți. Librăria Leon Alcalay. Prețul 30 bani.
- Olivier Goldsmith.** *Vicarul din Wakefield.* Biblioteca pentru toți. Librăria Leon Alcalay. Prețul 60 bani.
- Dr. Daniil Ionescu și Alex. Ionescu.** *Culegere de descințe* din județul Romanați. Tipografia „Neamul românesc” 1908, Prețul 1.50.
- *** *Urături (plugușoare) alese, colinde și cântece de stea.* No. 1. din „Cărticelele sătenilor”. Fălliceni. Gutenberg, 1908. Prețul 15 bani.
- Socrate Georgescu.** *Concepțiunea filosofică a moralei.* București. 1908. Prețul 3 lei.
- I. Alexandrescu.** *Lepa Șobolanilor și relațiunile ei cu lepra umană.* Teză pentru doc orat în Medicină și Chirurgie. Iași, Tipografia „Dacia”, 1908.
- Dr. I. G. Sbiera.** *Contribuiri pentru o istorie socială, religioasă și culturală dela origine până la 1504.* Vol. I, Cernăuți. 1906.
- Mihail Sadoveanu.** *Das Liebeslied und andere Erzählungen,* traduceri de Eleonora Borcia. Leipzig. Prețul 20 Pfennig.
- *** *Anuarul băncilor populare și cooperativelor sătești din România pe anul 1907.*
- Dimitrie Dan.** *Împăratul nostru Francisc Iosef I.* Viena, Editura fondului religiosar gr. or. al Bucovinei, 1908.
- Moise N. Pacu.** *Cuvîntări diverse* cu conținut religios-moral, didactic și social-național. Galați, Tipografia „Buciumul român”, 1908, prețul 3 lei.

- C. Negruzzi.** *Scrisori—Partea a III-a din „Pacatele Tinerețelor.”*
 Edit. Libr. Leon Alcalay. 60 bani.
- M. Eminescu.** *Poezii*—ediție îngrijită de I. Scurtu. Minerva. 1.50.
- I. Ionescu-Roteni.** *Din salul nostru, nuvele și schițe.* Minerva. 1.50.
- I. Dragoslav.** *La Han „La trei ulcele.”* Minerva. 1.50.
- Izabela Sadoveanu.** *Impresii literare.* Minerva. 1.50.
- I. Rossignol.** *In Livadă—sfaturi p. cultura pomilor.* Bib. Minervei (No. 10) 30 b.
- I. N. Potapenko.** *In slujba adevărită,* traducere de I. Dușcian. Bib. Minerva (No. 12) 30 b. (2 volume).
- N. Beldiceanu.** *Cea dintâi iubire—nuvele.* Bib. Minervei (No. 13) 30 b.
- Karl Emil Franzos.** *Vrăjitoarea,* traducere de V. Savel. Bib. Minervei (No. 14) 30 b.
- C. Negruzzi.** *Traduceri în proză.* Bib. Minervei (No. 15) 30 bani.
- C. S. Balan.** *Cauzele criminalității.* Focșani, 1908. prețul 1 leu
- * * *
Calendarul ilustrat al Bibliotecii pentru toți pe anul 1909; prețul 50 bani.
- Edgar Poe.** *Cărăbușul de aur.* București, „Lumen”; 10, str. Filitis; prețul 15 bani.
- C. Dobrogeanu Gerea.** *Taras Șevșenco.* București „Lumen”, 10, Str. Filitis; prețul 15 bani.
- George Murnu.** *Arhiologia clasică și rostul ei la noi.* București-Institut de Arte grafice „Carol Göbl”, 1908.
- George Murnu.** *In chestia Arheologiei.* București, Inst. de Arte grafice „Carol Göbl”, 1908.
- Karl Emil Franzos.** *Vrăjitoare,* traducere de V. Savel. Biblioteca Minervei. 30 b.
- Dr. Const. Popescu.** *Traduceri din Byron și Heine.* Socce, 1908. Preț 1 leu.
- Dr. I. Drăgescu.** *Un glas din popor.* Tipogr. N. I. Macovei; Craiova.
- C. Negruzzi.** *Poezii.* Cu o noțiie introductivă de Petre V. Hanș. Editura Librăriei „Leon Alcalay. Prețul 30 bani.
- Simion Niculescu.** *Istoricul casei de educațiune corecțională pentru minori „Mislea.”* Ploești, Librăria Sucei; 1909.
- Guy de Maupassant.** *Duminicile unui burghez din Paris;* trad. de V. Savel. Bib. p. toți, Leon Alcalay. 30 bani.
- C. Negruzzi.** *Proză—Partea a II-a din „Pacatele tinerețelor.”* Edițiura Libr. Leon Alcalay. 30 bani.
- N. Dimitrescu-Reny.** *Snoave și Legende Populare.* Tipografia „Neamul Românesc”, 1908. Prețul 5 bani.
- N. Gane.** *Spice* Sfetea-București. 2 lei.
- Ermil Borela.** *Bobîrnaci și Bazaconii—o colecție de glume și caricaturi.*
- * * *
Calendarul sătenilor pe anul 1900, închinat împlinirii unei jumătăți de veac dela Unirea Principatelor. ilustrat, alcătuit de mai mulți feciori de gospodari, București, Baer. 1 broș. de 96 p., prețul 50 bani.
- M. G. Valerianu.** *Politica internă a României.*
- Saphir.** *Nuvele unoristice* (Bibliotec. „Luceafărul” 15 bani.)
- F. M. Dostoievski.** *Nunta și pomul de Crăciun.* (men” 15 bani.)

TABLA DE MATERII

a

Volumului XI

(ANUL III, NUMERELE 10, 11 și 12).

	Pag.
I. Literatură	
<i>I. Agîrbiceanu.</i> —Luminita	5
Virvoara	400
<i>I. Al. Brătescu-Voinesti.</i> —Taina	236
<i>M. Codreanu.</i> —Sonete (Tepes-Vodă; Vedenii, O noapte; Cum doamna diamantul)	20
<i>Victor Eftimiu.</i> —Sbucium (Poezie)	360
<i>Elena Farago.</i> —Din preajma leagănelui (Poezie)	41
<i>A. N. Ganz.</i> —Dela Iași la Calimănești, in automobil.	175
<i>Octavian Goga.</i> —Portret (Poezie)	
<i>Gh. din Moldova.</i> —Versuri (La horă; Cumpăna; Ce-i amorul; In gară; Epilog; Romane; Strofa; Eu cint; Don Rinaldo; Păsărică de pe deal; Viziune; Ochi albaștri; Timpul și Amorul (din itali-nește); Rada; Risipă; La poarta raului; Veacui păgine)	74, 146, 377
<i>D. Mihalache.</i> —Baba Marga	323
<i>I. Minulescu.</i> —Trec Vagabonzii (Poezie)	206
<i>D. Nanu.</i> —Versuri (Telepatie; Un nor...)	40, 347
<i>D. D. Patrașcanu.</i> —Ce cere publicul dela un deputat. Stăruinți...	23
<i>M. Peïrov.</i> —Din cerul limpede (Poezie după Paul Verlaine)	207
<i>Sp. Popescu.</i> —Fericire...	399
<i>M. Sadoveanu.</i> —Pintre gene	159
<i>C. Teodorescu.</i> —Amurgul unei lupte (Poezie după Leconte de Lill)	198
	164

<i>J. Bolez.</i> —Cronica pedagogică (Paralelismul între limba maternă și limbile moderne, din punct de vedere metodic).	422
<i>Dr. N. Lapteș.</i> —Cronica medicală. (Medicina la țară).	405
<i>Dr. N. Leon.</i> —Cronica științifică. (Insectele și agricultura)	267
<i>A. Mirea.</i> —Cronica veselă. — Caleidoscop. (Regina Mab)	289
„ „ „ „ „ „ (Un fost ministru).	429
<i>Dr. C. Parhon.</i> —Cronica medicală. (Hormonele).	276
<i>C. Stere.</i> —Pe terenul principiilor.	93
<i>Tarascon.</i> —Cronica veselă. (Farmituri).	111

IV. Miscellane.

<i>P. Nicanor & Co.</i> —(Votul plural în Ungaria; Bibliotecile de popularizare; „Răvașul poporului“; D. Rădulescu-Motru cenzor; D. de Gubernatis despre B. P. Hasdeu; Prețul unui țaran; Cum se „fabrică“ celebritățile romine; Personalism; Dela Redacție).	120
(Un neam chinuit; Manifestul „Neamului românesc“; Intre profeti; Bibliografia rominească în străinătate; „Méflez-Vous“; Pentru X și Y; O istorie lungă și plină de peripeții; M. Sadoveanu în nemțește; „Spiritul Critic în Cultura rominească“; Ultima oară).	291
(„Lupta“ din Budapesta și articolul d-lui C. Stere; † Grigore Ureche; Amnezic?... Dar Brockelmann?... Din partea Administrației).	449

V. Recenzii.

<i>Preot Ioan Antonovici.</i> —Frații Gheorghe și Neculai Roșca—Codreanu. (M. J.)	309
<i>L. B.</i> —„Impresii de călătorie și cursurile de vacanță, din Iași“. (Sr.)	460
<i>N. N. Beldiceanu.</i> —„Cea dintâi iubire“. (I. S.)	453
<i>I. G. Bibicescu.</i> —Este în legile noastre vre-o sancțiune contra călcării art. 7 din Constituție? (I. N.)	304
<i>Pascal Bonelli.</i> —Les plus belles pages de Clemenceau (Recueillies et annotées par). (C. S.)	331
<i>G. Bourgin.</i> —Histoire de la Commune. (I. N.)	400
<i>Tit Bud.</i> —„Poezii populare din Maramureș“. (I. S.)	400
<i>P. G. La Chesnais.</i> —„La Révolution russe et ses résultats“. (M. C.)	452

	Pag.
<i>M. Codreanu.</i> —Din cind în cind. (Poezii). (I. S.)	302
<i>Daniil Ionescu și Alexandru I. Daniil.</i> —„Culegere de descintece de Jd. Romaniți“. (G. P.)	455
<i>H. Demarest-Lloyd.</i> —The Swiss Democracy. The Study of a Sovereign People. (C. S.)	136
<i>Al. G. Doinaru.</i> —Aventurile unui volum de versuri). (I. S.)	304
<i>I. Dragoslav.</i> —Facerea lumii. (I. S.)	130
„La Han la trei ulcele“. (I. S.)	453
<i>Leon Duguît.</i> —Le droit social; Le droit individuel et la transformation de l'Etat. (I. N.)	308
<i>Eugène Fournière.</i> —La crise socialiste. (I. N.)	
<i>M. Girleanu.</i> —Schite din războiu, 1877. (I. S.)	128
<i>E. Herr.</i> —Der Zusammenbruch der Wirtschaftsfreiheit und der Sieg des Staatssozialismus in den Vereinigten Staaten von Amerika). (C. S.)	134
<i>Rudolf Hirzel.</i> —Themis, Dike und Verwandtes. (M. J.)	309
<i>I. Ionescu-Boteni.</i> —„Din satul nostru“. (I. S.)	454
<i>Charles Lalo.</i> —L'esthétique expérimentale contemporaine. (O. B.)	138
<i>Ossib Lourîe.</i> —„Croyance religieuse et croyance intellectuelle“. (M. C.)	458
<i>Paul Milinkow.</i> —La crise Russe. (C. S.)	134
<i>T. Pamfile.</i> —Cimiliture românești. (G. P.)	131
<i>Emile Pouget.</i> —La confédération générale du Travail. (I. N.)	139
<i>T. Robeauu (Dr. G. Popovici).</i> —Poezii postume (I. S.)	128
<i>N. S.</i> —„Urături (plugușoare) alese, volinde și cintece de Stea“. (G. P.)	456
<i>Gnstav Schmoller.</i> —Principes d'économie politique (I. N.)	305
<i>Ioan Slavici.</i> —Spiru Călin (I. S.)	303
<i>Georges Sorel.</i> —La décomposition du Marxisme (I. N.)	140

VI. Revista Revistelor.

<i>Vice-Amiralul Von Ahlefeld.</i> —Strigăte de războiu și puterea maritimă a Angliei	465
<i>Giovanni Amentola.</i> —Filosofia italiană contemporană.	144
<i>George Barlow.</i> —Geniul lui Dickens	329
<i>Ed. Bernstein.</i> —Pentru reformism.	318
<i>Leonida Bissolatti.</i> —Lupta pentru învățămîntul religiei în Italia.	149
<i>Léon Jacques-Blocq.</i> —Anglia și Turcia constituțională.	145
<i>Rudolphe Broda.</i> —Crimă și pedeapsă	464
Buletinul comisiunii monumentelor istorice No. 3.	143
<i>Riciotti Canudo.</i> —Renașterea tragediei mediterance și teatrele în aer liber în Franța.	147
<i>Thomas Carlyle.</i> —Novalis.	146

	Pag.
Convorbiri Literare	461
<i>Henry Coulon și René de Chavagnes.</i> —Crimele pasionale.	314
Ion Creangă	461
<i>Alexandru David.</i> —Un «Stirner» chinez	463
Deutsche Rundschau (Octombrie)	148
<i>Emile Faguel.</i> —Saint-Just.	147
<i>André Fontainas.</i> —Relațiile dintre artă și stat	462
<i>Georges Foucart.</i> —Religia și arta în vechiul Egipt.	315
Junimea Literară	461
<i>Ch. I. Julliot.</i> —Proprietatea domeniului aerian	463
<i>Joseph Spencer Kennard.</i> —Femeea în romanul italian.	151
<i>Louis Laloy.</i> —Muzica viitorului	463
La nouvelle Revue.	313
<i>Marius Ary Leblond.</i> —Ideile nouă asupra romantismului.	146
<i>Georges Leygues.</i> —Problema asiatică	461
<i>Fr. Leiter.</i> —Rezultatele impozitului pe venit în Austria.	315
<i>Fürst Lichnowskij.</i> —Mergem spre un războiu cu Marea Britanie ?	149
Luceafărul. —	312
<i>Paul Louis.</i> —Antagonismul franco-german	314
<i>Giorgio Mortara.</i> —Mortalitatea după vîrste și durata vieții productive din punct de vedere economic	147
<i>Jean Morel.</i> —Europa contra Turciei	314
<i>Alfred Naquet.</i> —Un răspuns lui Novicow	315
„Neamul românesc” literar.	461
<i>Professor Otfried Nippold.</i> —Diplomația și dreptul internațional	318
<i>Frédéric Courtlund Penfield.</i> —Franța și descreșterea populației ei.	319
<i>S. M. Perlmann.</i> —Evreii în China	150
<i>Léon Pineau.</i> —Nuvela în secolul XIX în Germania	145
<i>Cesare Ranzoli.</i> —Filosofia în ziare	317
<i>Dr. Rappaport.</i> —Reformismul și Socialismul	464
<i>Markus Ratner.</i> —Chestia națională în partidele socialiste evrești	319
<i>Marcel Réja.</i> —O privire istorică asupra dansului	146
Revista generală a învățămîntului (Noembrie)	143
<i>Josephé Ribet.</i> —Succesiunea lui Roosevelt.	314
Sămănătorul	142, 312, 461
Săptămîna	313
<i>Gaston Sauvebois.</i> —Problema literaturii	464
<i>Heinrich Schneegans.</i> —Natura realismului în literatura franceză a veacului al XIX-lea	317
<i>Arthur Schütz.</i> —Muncitorii Agricoli	465
<i>Dr. F. N. Scott.</i> —Insemnătatea lui Longfellow pentru America	465

VI

	Pag.
<i>Hérolde Spender.</i> —Marea Britanie și Germania	152
<i>Roman Strelzow.</i> —Legile de amor în Rusia.	315
The Contemporary Review (Decembrie)	466
<i>Dr. I. Thomas.</i> —Cancerul și tratamentul lui	462
<i>D. Svetozar Toujoroff.</i> —Bulgaria și tratatul dela Berlin	467

VIII. Mișcarea intelectuală în străinătate. 153, 321, 468

IX. Bibliografie 156, 471

